

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת צו תשפ"א
אספקלריא לחג הפסח תשפ"א

תינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

עמוד א

ט אספקלריא לפרשת צו ולחג הפסח תשפ"א .....

ט אספקלריא לפרשת צו תשפ"א .....

ט אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר.....
כי אם בתורת .. ובתורתו" – "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף
נקראת על שמו" – תורה שבעל פה נקראת תורתנו.....

יא באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים .....
"וכל דם לא תאכלו".....
טעם שקוראין שבת זו שבת הגדול.....

יא באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי .....
משיחה לעתיד לבא.....

יט בואי שבת / הרב חיים שולביץ.....
השבת וימי המילואים.....

כג הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....
כפרת הקרבנות.....

כו השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' ..
פניני עיון בפרשת השבוע.....

ל ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס.....
מנחת חטאת ואשם.....

לב למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו
והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית
שמש ג.....
ערב פסח שחל בשבת | אכילת שתי סעודות בלילה | קיום מצות תשביתו |
ביעור חמץ גדול בשבת | הכנת מי מלח ביום טוב|.....

לו מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
.....
קחו עמכם דברים.....

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד .....לט
חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים.....לט

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית .....מה
כיבוי אש המנורה במסעות.....מה
בירור פשר אשם ציבור שכתב רש"י.....מח

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק .....נ
בענין קרבן תודה אם בא בנדבה – ואמירת פרשת תודה בזמן הזה.....נ
פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל 'תורת מרדכי'.....נג
הטוב כי לא כלו רחמיך!.....נג

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר,
מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד.....נה
ביאור שורש 'מצה' – מעלת המצה ואכילתה במקום קדוש, וחסרון החמץ
.....נה

אספקלריא לחג הפסח תשפ"א.....נח

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל).....נח
בנערינו ובזקנינו נלך – המהות של יהודי וערך החיים!.....נח

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר
ירושלים.....סד
"מצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו לעומת מצות הזכירה כל השנה כולה
שעיקרה ביום".....סד

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים .....עא
טעם שלא תקנו ברכה על סיפור יציאת מצרים.....עא

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי .....עד
השתוקקות למצוה.....עד

בואי שבת / הרב חיים שולביץ .....עו
שבת הגדול שחל בערב פסח.....עו

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... פה
ליל שימורים הוא לה'..... פה

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים..... פח
"אפיקומן" – מיני זמר!..... פח

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר..... צ
השגחה פרטית..... צ

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'..... צא

דיני חג הפסח תשפ"א..... צא

יום חמישי י"ב ניסן - "תענית בכורות" מוקדמת..... צא

אור ליום שישי י"ג ניסן - בדיקת חמץ מוקדמת..... צא

"בדיקת חמץ"..... צב

הבדיקה בפועל..... צג

ביטול חמץ..... צג

מכירת חמץ..... צד

המכירה בשנה שערב פסח חל בשבת..... צד

אור ליום שישי י"ג ניסן ערב "שבת הגדול" - המעבר לשעון הקיץ..... צה

תיכנון הבישולים לקראת שבת הגדול..... צה

יום שישי י"ג ניסן - ערב "שבת הגדול"..... צו

הכנות לקראת "שבת הגדול" וליל הסדר..... צז

הכנת "לחם משנה" לסעודות שבת..... צט

הכנת המצות לליל הסדר..... קא

משימות שחובה להקדים לפני שבת..... קג

הכנות חיוניות לקראת כניסת "שבת הגדול"..... קד

"שבת הגדול" וערב חג הפסח..... קה

ליל "שבת הגדול"..... קה

שבת שחרית..... קו

אופן קיום "סעודת הבוקר ו"סעודה שלישית"..... קו

סוף זמן ביעור החמץ הנשאר..... קח

שמונה אפשרויות שונות לפנינו מה ניתן לעשות בחמץ שנותר..... קח

ביטול החמץ..... קט

אחר ככלות החמץ - פעולות חיוניות ואופן ביצועם בשבת קודש..... קט

דברים שאין אוכלים ושותים ביום י"ד ניסן..... קי

תפילת מנחה וסדר "קרבת פסח"..... קי
סעודה שלישית..... קי
מוצאי שבת - ליל הסדר..... קיא
מועדים לשמחה - חגים וזמנים לששון - ליל הפסח - מוצ"ש הגדול..... קיב
הנחיות הלכתיות לקיים "סדר פסח" כהלכתו בשנה זו..... קיג
יקנה"ז - (יין, קידוש, נר, הבדלה, זמן-שהחיינו)..... קיג
"ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים"..... קיט
שחרית יום טוב טו בניסן..... קכ
תפילת טל..... קכ
אכילת "מצה שרויה"..... קכא
הלכות יום טוב..... קכב
ערבית מוצאי חג ראשון - ליל ט"ז ניסן..... קכו
ספירת העומר..... קכו
הספירה בפועל..... קכז
הלכות חול המועד..... קכח
מלאכות המותרות במועד..... קכט

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק..... קלא
לחם משנה בערב פסח שחל בשבת..... קלא

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב
זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דייין ומו"צ בירושלים עיה"ק..... קמא
"הערות מעשיות לסעודות חג ערב פסח שחל בשבת"..... קמא

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד,
מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס..... קמד
גדר 'והגדת לבנך' ומצוות סיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה..... קמד

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון
מרוגוטשוב..... קמח
בענין עקירת השולחן לפני מה נשתנה..... קמח

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים ושא"ס..... קנב
מדוע רק הבן החכם מזכיר את קיום החוקים?..... קנב

חמדת משה / הרב משה שמואל דייין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... קנד
מקצת חידושים והערות בטור וב"י וש"ע הלכות פסח..... קנד

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים. .... קעא

"אנסוהו ואכל מצה יצא ידי חובתו" – מדוע, והרי "מצוות צריכות כוונה"?
קעא.....

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'..... קעה

בגדרי השאלה והתשובה בסיפור יציאת מצרים..... קעה

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים..... קעט

"ב ביאורים בהפרש שבין שאלת החכם להרשע..... קעט

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... קפז

מספר 'ארבע' בחג המצות..... קפז

לוית ח"ץ / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)..... קפט

סוף מעשה במחשבה תחילה..... קפט

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד..... קצד

כל ליל הסדר מורה שצריך להודות גם על השיעבוד..... קצד

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' ושא"ס..... רד

לילה המשומר ובא מן המזיקין..... רד

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לויקווד..... רז

ליל אמונה ובטחון..... רז

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... רכב

בדין שלש סעודות בשבת ערב פסח..... רכב

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'..... רכד

מרור בשנת מעשר שני..... רכד

פולמוס הצנון..... רכה

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית..... רכו

מצוה עלינו – לספר..... רכו

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית..... רלה

ביאור החילוק בין זמן חלות נותר של קרבן פסח לבין זמן איסור אכילתו
רלה.....

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... רלו

עבודת ליל הסדר – כמפתח לגאולה
רלו.....

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות' רלח.....

בענין חצי שיעור בבל יראה
רלח.....

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית..... רמג

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת
רמג.....

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... רנד

קיום מצוות במקום צער וחולי
רנד.....

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק... רסח

"חג המצות" – ביאור הטעם למה נקרא שם החג דווקא על שם המצות רסח

חינוך..... רעה

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי רעה.....

חידות..... רעז

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... רעז

שאלות בפרשת צו
רעז.....

חדוותא דאפטרותא שבת הגדול (מלאכי ג)
רעז.....

"חדוותא דהגדתא" – שאלות על ההגדה (והפסוקים המוזכרים בה) מהא

לחמא עניא עד גאל ישראל
רעז.....

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... רעט

כתב חידה לפרשת צו – ולא לפסח
רעט.....

פיתרון כתב החידה לפרשת ויקרא: 'שמן'
רעט.....

אספקלריא לדרך היומי..... רפא

אספקלריא לדרך היומי – הארות במסכת פסחים.....רפא
הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד / פסחים קיז, ב
רפא
בענין החובה זכירת יציאת מצרים בקידוש.....רפא
הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הארות במסכת פסחים...רפב
הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת פסחים.....רפב

סיפור..... רפח

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב.....רפח
רפח
עולה מן המדבר - מקושרת.....רפח
מוליכם בתהומות - כסוס במדבר!.....רפט

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב.....רצא
רצא
תומת ישרים – תנחם.....רצא

שני סיפורים מיוחדים לחג הפסח / הסופר הרב יאיר וינשטוק.....רצב
רצב
קסם האפיקומן.....רצב
איפה החמץ?.....רצט

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר
"כי אם בתורת .. ובתורתו" – "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו" – תורה שבעל פה נקראת תורתנו

אספקלריא לפרשת צו ולחג הפסח תשפ"א

אספקלריא לפרשת צו תשפ"א

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"כי אם בתורת .. ובתורתו" – "בתחילה נקראת על שמו של הקב"ה ולבסוף נקראת על שמו" – תורה שבעל פה נקראת תורתנו

מאמר חז"ל: "בתחילה נקראת – התורה – על שמו של הקדוש ברוך הוא, ולבסוף נקראת על שמו – של האדם":

רבי אליהו דסלר זצ"ל בספרו 'מכתב מאליהו' מפרש כך:

הכוונה שמרגיש שהתורה היא כל הונו והיא חיוו, ועל כן יאהב את התורה ב"אהבת החיים", שטבע האדם לאהוב את חיוו.

*

עוד כותב במכתב מאליהו:

אם טורח בלימודו, והוגה בתורה יומם ולילה, אז נעשית התורה קנין בנפשו עד שממלאת את כל תוכן חיוו, ולכן "נקראת על שמו" כי "שם" מציין את התוכן הרוחני של הדבר.

שככל שהאדם עמל יותר לזכות במעלה רוחנית, כך הוא דבק יותר במעלה זו.

בהערת העורכים ציינו לדברי המהר"ל מפראג בהבנת דברי רש"י, "שהוא מצטער אחר אחר המצוה וכו' ומפני כך יקבל הדיבור באהבה".

[בילדותי פירשתי: "ויניקוהו דבש – מסלע" (דברים לב, יג) "ומצור – דבש אשביעך" (תהלים פא, יז) – ככל שהתורה או המצוה אצלו יותר קשים כסלע וכצור, כך, אם למרות זאת ינק וימצוץ ממנה, יטעם בה טעם דבש.]

*

^א רא"א דסלר, חלק א, עמוד 83.

^ב רא"א דסלר, חלק ג, עמוד 13.

^ג גור אריה, פרשת לך-לך, ד"ה "לא גילה לו מיד".

^ד בתחלת הפרשה ובמקומות נוספים.

הרה”ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע”א^ה:

תורה שבעל פה נקראת תורתנו, כי יש כח באומה הישראלית – התנאים והאמוראים והחכמים שאחריהם – לפרש את התורה שבכתב כרצונם ודעתם, ואפילו כשבשמים מפרשים אחרת^י.

*

בדומה כתב בספר ‘שי מלכים’:

אחר ידיעת המקרא יכול לחדש בתורה דברים על פי הכללים שקבעו חכמי ישראל, והתורה שבעל פה נקראת ”תורתו” כלומר ”תורתם של חכמי ישראל” כי נמסרה בידיהם לקבוע את הכללים.

*

כמו כן, דברי החכמים שבכל דור הם עצמם חלק מן התורה, וכמשמעות הפסוק (דברים יז, יא) ”על פי התורה אשר יורוך וגו’ לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל”.

וזה לשון מהר”ל מפראג (נתיבות עולם, נתיב התורה, פרק יא, עי”ש): ”החכמים הם עצם התורה גם כן, וכמו שגזר השי”ת ונתן התורה לישראל כך נתן החכמים”.

וכבר כתב כן רבינו סעדיה גאון (בפירושו על ד’ המזמורים הראשונים) במזמור הבא (תהלים ב, ב, תרגום): ”על ה’ ועל משיחו” – העובר על ציווי משיח ה’ הוא כעובר על ציווי ה’, שמה שהוא אומר זה דבר האלוקים.

^ה ‘קדושת לוי’ לקוטים, פרקי אבות פ”ה מ”ט.

^י מביא מב”מ נט, ב, ”אין משגיחין בבת קול”, וממשיך לבאר שמהפך הרצון שלמעלה עי”ש.

^ז ציין ל”החיים והשלום” (בן איש חי), ויל”ע.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ"

וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֵיכֶם לְעוֹף וְלַבְּהֵמָה (ז, כו)

מנחות (כא א) אלא טעמא דמעטיה קרא לדם [פי' מכלל ופרט וכלל], הא לאו הכי הוה אמינא דם ליבעי מלח, כיון דמלחיה נפיק ליה מתורת דם, דאמר זעירי א"ר חנינא דם שבישלו אינו עובר עליו, ורב יהודה אמר זעירי דם שמלחו אינו עובר עליו וכו', מהו דתימא, מישדא בה משהו למצוה בעלמא, קמ"ל. ע"כ.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה דם שבשלו, בין דחולין בין דקדשים ואכלו אינו עובר עליו דהא לא חייבה תורה אלא על הדם הראוי לכפרה ודם קדשים משבישלו לא חזי למילתיה ונפק מתורת דם ומליח הרי הוא כרותח, עכ"ל.

ומבואר דדם שבשלו או שמלחו מכיון שאינו ראוי לכפרה ע"ג המזבח אין עוברים עליו.

-א-

בשו"ע יו"ד (סי' פז סעי' ו) או שבישל דם בחלב, פטור, ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב וכו', עכ"ל.

ובש"ך (שם ס"ק טו) ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב. כל' הזה כתב הרמב"ם, ומשמע דעתו דמשום בשר בחלב הוא דאין לוקין על אכילתו, הא משום דם לוקין על אכילתו אף על פי שבשלו, דס"ל דם שבשלו עובר עליו, וכו' עכ"ל.

ומבואר דדעת המחבר והוא דעת הרמב"ם דדם שבישלו לוקין על אכילתו אף שאינו ראוי לכפרה.

אמנם בנקודות הכסף (שם) כתב: ורמב"ם מיירי שבישל דם בעין בחלב וכו' כמו שכתב ב"י בסוף סימן ע"ב, מה שאין כן בדם שיצא ע"י מליחה ובישול, ואפשר דכל הפוסקים מודים להרמב"ם בזה. וכו' ולפי זה הא דקיימא להפוסקים דדם שבישלו ושמלחו אינו אלא דרבנן מיירי נמי בכהאי גוונא וכו' עכ"ל.

ומבואר בדבריו דיש חילוק בין דם שפירש ע"י בישול או ע"י מליחה שלא חל עליו שם איסור דם מעולם [דדם שלא פירש מותר] משא"כ דם שפירש ואח"כ בישלו מכיון שחל עליו כבר איסור דם אף שבשלו עדין הוא באיסורו.

-ב-

והנה בטור (יו"ד סי' סט סעי' י) וכתב בס' המצות ואם נכרי משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדרה ואין ידוע אם הדיחו אם לאו נאמן במסיח לפי תומו וכו', עכ"ל.

ובבית יוסף (שם) ואיכא למידק אדברי סמ"ק דאפילו כשאין שם ישראל לא גדול ולא קטן מתיר כשהגוי מסיח לפי תומו, ואמאי והא אמרינן בפרק הגוזל (ב"ק קיד ב וע"ש)

דאין גוי נאמן אלא לעדות אשה בלבד, וכו'. וי"ל וכו', א"נ משום דסבר דכי אמרינן דאין גוי נאמן אלא לעדות אשה היינו דוקא באיסור דאורייתא אבל באיסור דרבנן נאמן במסיה לפי תומו וכמ"ש בעל תרומת הדשן בסי' ע"ט והאי נמי איסורא דרבנן דכיון דמליח כרותח הוי דם שבשלו ואינו עובר עליו (מנחות כא א), עכ"ל.

ומבואר בב"י דטעם הסמ"ק דנאמן הנכרי במסיה לפי תומו שהדיח הבשר, הוא משום דכיון דמליח כרותח הוי דם שבשלו ואינו עובר עליו והוא רק איסור דרבנן.

בדרכי משה (שם ס"ק יט) ונראה דלא צריכין לטעמיה דמליח הוא כרותח ואפילו הכי אינו אסור אלא מדרבנן דהרי הוא מבושל לפנינו, ומהאי טעמא אם מלגה תרנגולת ולא ידעינן אי בכלי ראשון או שני נמי נאמנת דאף אי עבדה בכלי ראשון אינו אלא איסור דרבנן ולכך נאמנת כנ"ל, עכ"ל.

פי' דאף דמדין מליח כרותח אינו מדרבנן מ"מ הרי הוא מבושל לפנינו

והנה לכאורה צ"ב מאי הוקשה להדרכי משה דהרי הוא מבושל לפנינו, מ"מ הא טעמיה דמלוח הוא קודם הבישול, וכבר הוי מדרבנן מזמן המליחה, ולכן שפיר נקט הב"י הטעם משום מליח כרותח, וי"ל דמכיון דהב"י הוסיף בביאור דכיון דמליח כרותח הוי דם שבישלו, לכן הקשה בדרכי משה שפיר דתיפוק ליה דהוי מבושל לפנינו.^ח

וצ"ב מה שהוצרך הב"י להטעם דמכיון דמליח הוי כרותח הוי כדם שבשלו, ולא סגי ליה בטעם שהרי הוא מבושל לפנינו.

-ג-

והנראה בזה והוא עפ"י מש"נ בנקודות הכסף (סי' פז על הש"ך ס"ק טו) דאף לשי' רש"י והרמב"ם דדם שבשלו או מלחו הוי מדאורייתא, היינו דווקא בדם בעין שיצא ואח"כ בשלו או מלחו, אבל אם יצא ע"י בישול או מליחה לכו"ע הוי מדרבנן.

ולהמתבאר מתיישב שפיר מה שהוצרך הב"י לפרש בהיתר דמסל"ת משום דדם שמלחו הוי רותח, והוי כדם שבשלו דהוא מדרבנן, ואף שהוא מבושל לפנינו והוי דם שבשלו ממש וכמו שהקשה בדרכי משה, והוא משום דאי מטעם דהרי הוא מבושל לפנינו פי' ומשום דם שמלחו לא הוי מדרבנן, א"כ הוי הכא אסור מן התורה דהא בדם בעין שבשלו ס"ל להב"י דהוי מה"ת. אבל אם מדין דם שמלחו הוי מדרבנן הוי הכא שפיר מדרבנן גם לשי' הב"י, משום דהדם יצא ע"י המליחה וכמו שנתבאר, ושפיר הוצרך להטעם דכיון דמליח כרותח הוי דם שבשלו.

-ד-

והנה בשו"ת חי' הרי"ם (יו"ד סוף סי' ז) מבואר דאף למאן דס"ל להתיר בדם שבשלו מדין איסור דם, מ"מ עדיין יש לאסור מדין יוצא מן הטמא, דאף דאין לוקין עליו מ"מ

^ח ועי' עוד ביש"ש (חולין פרק כ"ה סי' צד) הובא בט"ז (ס"ק כד) מה שנתקשה בדברי הב"י, ומה שהקשה בזה במנחת יעקב (כלל א אות יג) ובמש"כ בחי' רעק"א על הט"ז שם א"ש.

איסורו מן התורה, וא"כ צ"ב מה שהתיר הטור בשם הסמ"ק בנכרי המסיח לפי תומו, והא עדיין הוי איסורו מן התורה.

אמנם למתבאר שם לחלק בין דם שיצא ע"י מליחה או ע"י בישול לדם שנתבשל אחר שפירש, אתי שפיר משום דהכא מיירי שפירש ע"י המליחה ולא חל עליו איסור יוצא.

והוא עוד טעם למה שהוצרך הב"י לכתוב דהוי איסורו מדרבנן משום דמליח הוי כרותח, ולא סגי ליה במה שהוא עתה מבושל, יעו"ש בארוכה ובנפש חיה (יו"ד סי' ה).

-ה-

בשולחן ערוך (שם סעי' י) עובד כוכבים משמש בבית ישראל ונתן הבשר בקדירה, ואין ידוע אם הדיחו, אם יודע העובד גלולים מנהג ישראל סומכין על דבריו, אם היה שם ישראל יוצא ונכנס או שום קטן בן דעת, עכ"ל.

בש"ך (שם ס"ק מב) עובד כוכבים משמש כו'. נ"ל דלכך לא הביא המחבר דין דמסיח לפי תומו שהוזכר בטור ופוסקים דאזיל לטעמיה שכתב בב"י דלסמ"ג וריב"א לא מהני מסיח לפי תומו וכו', א"נ משום דהקשה בב"י דהא קי"ל דאין עובד כוכבים נאמן במסיח לפי תומו אלא לעדות אשה בלבד, ותירץ דהיינו דוקא באיסור דאורייתא, משא"כ הכא דדם שבשלו (וכן דם שמלחו) אינו אלא מדרבנן, ולקמן בס"ס קל"ז גבי אם עובד כוכבים נאמן במסל"ת בהכשר כלים האסורים שהוא מדרבנן הביא מחלוקת הפוסקים בזה, ופסק בב"י ובש"ע שם דאינו נאמן, לכך השמיט כאן דין דמסל"ת כנ"ל, עכ"ל.

-ו-

פרי מגדים (שפתי דעת ס"ק נוז) והן אמת לא ידענא מה שנתלבט הש"ך (באות מב) במה שהשמיט המחבר מסיח לפי תומו, דאזיל לשיטתיה לקמן דם שבשלו ד"ת, עכ"ל.

והיינו לקמן סי' פז (סעי' ו) העתיק לשון הרמב"ם המבשל דם בחלב אין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב.

ולהמתבאר בנקודות הכסף לחדש בשי' רש"י והרמב"ם דבאופן שיצא ע"י בישול או מליחה אין איסורו מן התורה, אתי שפיר מה שנתלבט הש"ך על מה שהשמיט המחבר דין מסיח לפי תומו, משום דבכה"ג שיצא ע"י מליחה או בישול לכולי עלמא הוי איסורו מדרבנן.

*

טעם שקוראין שבת זו שבת הגדול

בטור (או"ח סי' תל) שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והטעם לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים מקחו בעשור כדכתיב "בעשור לחודש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית" (בא יב ג) ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה' כדאיתא בסדר עולם ונמצא שי' בחדש היה שבת ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשר אותו בכרעי מטתו ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבו לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו והיו

שיניהם קהות על ששוחטין את אלהיהן ולא היו רשאים לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול, עכ"ל.

-א-

ובבית יוסף (שם) שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול וכו'. בפרק אמר רבי עקיבא (שבת פז ב) תניא דפסח שיצאו בו ישראל ממצרים היה ביום חמישי וכתבו התוספות (ד"ה ואותו) ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהם ועל כן קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס כדאיתא במדרש כשלקחו פסחיהם באותה שעה נתקבצו בכורות אומות העולם אצל ישראל ושאלום למה היו עושים כך אמרו להם זבח פסח הוא לה' שיהרוג בכורי מצרים הלכו אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש ממנו שישלחו ישראל ולא רצו ועשו הבכורות מלחמה והרגו מהם הרבה הדא הוא דכתיב "למכה מצרים בבכוריהם" (תהלים קלו י) עכ"ל, ורבינו כתב הנס בענין אחר וכן כתב בכל בו סימן מ"ז וכן כתב שבלי הלקט (סי' רה) וכו' עכ"ל.

-ב-

בלבוש (שם) ושבת שאחר כך יהיה שבת הגדול, כי לעולם השבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני שנעשה בו נס גדול. ומהו הנס, שפסח מצרים מקחו בעשור לחדש היה, כדכתיב "בעשור לחדש הזה ויקחו להם שה לבית אבות שה לבית" (בא יב ג), ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום ה', ונמצא שעשרה בחדש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וגררוהו על הקרקע לבזותו לעיני המצרים שמחזיקין אותו לאלוה, וקשרו אותו בכרעי המטה, ושאלום המצריים למה זה לכם, והשיבום לשחטו לשם פסח כמצות השם עלינו, והיו שיניהם קהות על שהיו שוחטין דמות אלוהיהן, כי המצרים עובדין לצורת טלה שבמזלות, ועל כן תועבה הוא להם כל רועה צאן וכל שכן השוחטו, ולא היו רשאים לומר להם דבר. ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול, וכו'. ועוד נס נעשה בו שכשלקחו ישראל פסחיהם ובאו המצרים ושאלום, היה בכלל תשובתם להם שיהרוג הקדוש ברוך הוא בכורי מצרים, ובכורי ישראל יציל, כי יראה הדם ופסח על הפתח אשר שם בכורי ישראל, ואז נתקבצו בכורי מצרים אצל אבותיהם ואצל פרעה לבקש ממנו שישלחו את ישראל ולא יהרגו, ולא רצה פרעה ושריו, ועשו הבכורות מלחמה בעיר והרגו מהם הרבה, הדא הוא דכתיב "למכה מצרים בבכוריהם" (תהלים קלו י), למכה בכורי מצרים לא נאמר, אלא למכה מצרים בבכוריהם, לומר כי הבכורים הם המכים, ולא המוכים [עי' מדרש שוחר טוב קטו, תוס' שבת פז ע"ב ד"ה ואותו]. ומה שתולים הנס בשבת ולא ביו"ד לחדש, איזה יום שיהיה, מפני שלא בא הנס אלא ע"י שמירת השבת, שמפני שידעו המצריים שהיו ישראל שומרים השבת במצרים כדאיתא במדרש (ש"ר א כח), היו מתמיהים שהיו מטפלין בבעל חי בשבת, וע"י כך שאלום, לכך קורין דווקא שבת הגדול, עכ"ל.

בפרישה (שם) ונמצא שעשרה בחדש היה שבת וכו'. עיין בדרישה. ומהר"ר מרדכי יפה (לבוש סעיף א) כתב וזה לשונו ומה שתולין הנס בשבת ולא ביום עשירי לחדש איזה יום שיהיה וכו', ואני שמעתי לפי שהיו יודעים שאסור לעשות קשר בשבת וראו אותם קושרים

בכרעי מטתם לכך שאלו כי לא ידעו שיש חילוק בין קשר של קיימא ובין קשר שאינו של קיימא והשיבו כי מצות השם עליהם וכו' וא"כ היה עיקר הנס בשביל השבת לכך קורין דוקא שבת הגדול וק"ל, עכ"ל.

-ג-

גם אפשר לתת טעם על מה שנקרא שבת הגדול, והוא בהקדם ביאור דברי הגמרא ביומא (סט ב) דאמר רבי יהושע בן לוי למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה. אתא משה אמר "האל הגדל הגבר והנורא" (עקב י יז), אתא ירמיה ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו, לא אמר נורא (ירמיה לב יח). אתא דניאל, אמר נכרים משתעבדים בבניו איה גבורותיו, לא אמר גבור (דניאל ט ד). אתו אינהו ואמרו אדרבה, זו היא גבורת גבורתו שכובש את יצרו, שנותן ארך אפים לרשעים. ואלו הן נוראותיו - שאלמלא מוראו של הקדוש ברוך הוא היאך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות, ע"כ.

בספר נפלאות חדשות (פרשת שלח) בד"ה בגמרא, למה נקרא שמם אנשי כנסת הגדולה שהחזירו עטרה ליושנה וכו'. ויש לדקדק הלא גדול הוא מהולל מאוד בפי כולם ונשאר ומפני מה נקרא אנשי כנסת הגדולה, וכו' עכ"ל.

ובשפת אמת (אבות פ"א מ"א) בד"ה לאנשי כנסת הגדולה שהחזירו העטרה ליושנה הן הן נוראותיו, פי' דבל"ז אסור לרבות בשבחו של מקום רק דברים הנראים לעין בהנהגת ה' אותנו. ובקושיית מו"ז ז"ל בס' הזכות (שבת הגדול) דזה לא הוסיפו המה ע"ש גוף הקושיא. וכו' עכ"ל.

ובספר בן יהוידע (יומא סט ב) בד"ה שם שהחזירו העטרה ליושנה. מקשים הו"ל לקראם כנסת הגבורה או הנוראה, כי החדוש שעשו הוא בתוארים של הגבור והנורא. וכו' עכ"ל.

-ד-

והנה בטור או"ח (סוף סי' תקפא) כתב ורוחצין ומסתפרין ע"פ המדרש (עי' ירושלמי ר"ה פ"א ה"ג), א"ר סימון כתיב "כי מי גוי גדול" וגומר (ואתחנן ד ז), ר' חנינא ור' יהושע אומרין איזו אומה כאומה זו שיודעת אופיה של אלקיה, פי' מנהגיו ודיניו, עכ"ל.

^ט שם: ואפשר לומר כי תיבת גדול סובב על גיבור ונורא, כלומר שהוא גדול בגבורה על כל הגיבורים וגדול בנוראותו, וזהו שאמרו אנשי כנסת הגדולה זהו גבורותיו שרואה עכומ"ז מרקדין בהיכלו ומאריך אפו ואיזהו גיבור הכובש כעסו וכו', עכ"ל.

^י שם: נראה דל"ק דשם כנה"ג אינו תואר שם, רק הי' כנסי' גדולה ומפורסמת, והטעם עבור שהוסיפו הם זה השם וז"פ וברור ע"פ פשוט. ושם כ' דברים פנימיים. ולולי דברי חז"ל הי' נראה כעין לשון סגי נהור, כי בית שני היה פחות במעלה מבית ראשון ולכן נקראו אנשי כנה"ג,

^{יא} שם: ונ"ל בס"ד דאם יקראום הגבורה אין זה חדוש לגבי ירמיה, ואם יקראום הנוראה אין זה חידוש לגבי דניאל, אך קראום הגדולה דהם עשו חידוש בתואר הגדול דמשה רבינו ע"ה אמר אחר תואר הגדול שני תוארים נמצא תואר הגדול נאמר למעלה משני תוארים, ואתא ירמיה וחסר תואר אחר הרי נתמעט ח"ו כבוד הגדול שעתה אינו נזכר אלא למעלה מתואר אחד, וכן דניאל שחסר ג"כ תואר אחד והניח רק תואר אחד אחר הגדול ג"כ נתמעט תואר הגדול. וכאשר באו אנשי כנסת הגדולה והזכירו שני תוארים אחר תואר הגדול הרי החזירו תואר הגדול למעלתו, ולכן על זה החידוש קראום אנשי כנסת הגדולה, עכ"ל.

ובית יוסף (שם) בד"ה ומסתפרין על פי המדרש אמר רבי סימון כתיב "כי מי גוי גדול" וגו' (ואתחנן ד ז) שיודע אופייה של אלקיה. פירוש שהם פירשו גדול מלשון גידול כלומר שנתגדלה עם אלקיה ויודעת מדותיו, עכ"ל.

ולהמתבאר בדברי הטור והב"י בביאור הכתוב "כי מי גוי גדול" וכו', והיינו שהוא לשון גידול כלומר שנתגדלה עם אלוקיה ויודעת מדותיו. מתבאר שפיר מה שקבלו את התואר 'אנשי כנסת הגדולה' ולא כנסת הגבורה או הנוראה, מכיון שראו לשבח את הקב"ה בשבחים הללו, וזה משום גידולם עמו וידעו את מדותיו, ולכן נקראו שפיר אנשי כנסת הגדולה.

-ה-

והנה בפרי חדש (או"ח שם) ויש מפרשים שלכן נקרא שבת הגדול לפי שהוא שבת ראשון שנכנסו ישראל למצות ודוק, עכ"ל.

ונראה כוונתו דבזה שנכנסו למצות [פי' לקיחת הפסח] נכנסו ג"כ להיות גידולם עם אלקיהם ולכן נקראת שבת זו בשבת הגדול.

[וי"ל גם מה שבן י"ג שנים נקרא גדול, כיון שאז מתחיל להתגדל עם הקב"ה. גם תיבת גדול עם מילוי בגימטרי"א תרי"ג.

סמיכות לדברים ממש"כ הרמב"ם בסוף מנין המצוות הקצר, שהנביאים עם בית דין תקנו וצוו לקרות המגלה בעונתה כדי להזכיר שבחיו של הקדוש ברוך הוא ותשועות שעשה לנו והיה קרוב לשועינו, כדי לברכו ולהללו וכדי להודיע לדורות הבאים שאמת מה שהבטיחנו בתורה "כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו". ועל דרך זו היא כל מצוה ומצוה שהיא מדברי סופרים בין עשה בין לא תעשה, עכ"ל.

והוא עד"ר שנתבאר בטור וב"י שם בביאור הפסוק "כי מי גוי גדול" (ואתחנן ד ז), ודו"ק.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

משיחה לעתיד לבא

זאת מְשַׁחַת אֶהְרֵן וּמְשַׁחַת בְּנָיו (ז, לה)

כתוב ב'תורת כהנים': רבי יהודה אומר יכול יהיו אהרן ובניו צריכים לשמן המשחה לעתיד לבוא, תלמוד לומר 'זאת מְשַׁחַת אֶהְרֵן וּמְשַׁחַת בְּנָיו'. ע"כ. ומבואר שאהרן ובניו לא יצטרכו משיחה מחודשת לעתיד לבא.

והנה בספר הזכרון לרבי יצחק הוטנר זצ"ל (תשמ"ד, עמ' תרנ"ט אות ג'), מובא שהגאון רבי חיים ברלין זצ"ל הביא בשם האדר"ת להוכיח שלאחר שכהן מת פקעה קדושתו, [וממילא יצטרך משיחה חדשה לעתיד לבא], והוא מהגמרא בברכות (מו.) שמבואר שם שרבי אבהו קיבל על עצמו שאם רבי זירא יבריא מחוליו הוא יעשה יום טוב לרבנן. רבי זירא אכן הבריא ורבי אבהו עשה סעודה לרבנן, וכיבד את רבי זירא שיבצע על הפת. אמר לו רבי זירא שהדין הוא שבעל הבית בוצע. בצע רבי אבהו על הלחם. כשהגיע זמן ברכת המזון רצה רבי אבהו לכבד את רבי זירא, אמר לו רבי זירא: וכי אינך סובר שהבוצע מברך ברכת המזון? ע"כ.

ומקשה האדר"ת, הרי רבי זירא היה כהן (כמפורש בירושלמי ברכות פ"ג ה"א), ואם כן איך יכול היה רבי אבהו לברך, והרי מצוה דאורייתא היא לכבד את הכהן, שכתוב 'וְקִדְשָׁתוּ'. אלא מאחר והגמרא במגילה (ז:): מספרת שרבה שחט את רבי זירא בפורים, ואחר כך התפלל עליו וחזר לתחיה, אם כן בטל ממנו קדושת כהונה, ועל כן לא היה מחוייב לכבדו. ומזה מוכיח האדר"ת שכהן לאחר מיתתו פקעה קדושתו.

אך רבי חיים ברלין זצ"ל הקשה על דברי האדר"ת מהגמרא בסנהדרין (צ:), מנין לתחיית המתים מן התורה? שנאמר (במדבר יח, כח) "וַיִּנְתְּתֶם מִמֶּנּוּ אֶת תְּרוּמַת ה' לְאֶהְרֵן הַכֹּהֵן", והרי אהרן מת במדבר, ואילו תרומה נוהגת בארץ ישראל, ומתי יתנו תרומה לאהרן הכהן? על כרחך שהכוונה היא לעתיד לבוא בתחיית המתים, לאחר שאהרן הכהן יקום לתחיה. ומכאן ראייה שכאשר אהרן הכהן יקום לתחיה הוא יהיה עדיין כהן.

והנה מלבד מה שהקשה רבי חיים ברלין על האדר"ת, הרי מפורש בתורת כהנים הנ"ל שלא כדבריו, אלא שגם לעתיד לבא אהרן ובניו ישארו בקדושתם.

ולעיקר ראייתו של בעל האדר"ת שהקשה דאם רבי זירא היה כהן איך היה יכול רבי אבהו לברך, יש להבין מאי קשיה ליה, הא מבואר בגמ' ששפיר כיבד רבי אבהו את רבי זירא תחילה, ורק כאשר כיבדו ר' זירא הסכים רבי אבהו לברך, ומנין לו שגם בכהאי גוונא אסור לישראל לברך במקום הכהן שמכבדו?!

*

משיחה לעתיד לבא

ובספר "כרם יעקב" (סי' י"ד) כתב ליישב את דברי האדר"ת, על פי הגמרא ביומא (ה:):
הדנה באיזה אופן הלביש משה רבנו את בגדי הכהונה לאהרן ובניו בימי המילואים,
ושואלת הגמרא מה יש לדון בזה, הא "מאי דהוה הוה", ומתרצת שיש נפקא מינה "כיצד
מלבישן לעתיד לבוא".

והקשה הרמב"ן (ספר המצוות שורש ג' אות ח' דף מ'), מדוע יהיה צורך לחנכם שוב
לעתיד לבוא? ומבאר, שזה משום שבשעה שמתו "בטלה משיחתן", ועל כן יהיו כאנשים
חדשים ויצטרכו להתקדש כבראשונה.

הרי מבואר בדעת הרמב"ן כדברי האדר"ת שקדושת הכהן בטלה במיתתו.

אכן אולי יש לדחות, דגם הרמב"ן אין כוונתו שקדושת הכהן בטלה במותו לגמרי, אלא
רק לענין המשיחה, ולא לכל המהות שלו שהוא כהן כהנידון הנ"ל לגבי "וקדשתו" בזימון.
אך מלשון הרמב"ן שם שכתב "ויהיו אנשים מחודשים" יש לדייק שאכן פקעה כהונתם
לגמרי.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

השבת וימי המילואים

וּפְתַח אֶהֱל מוֹעֵד תִּשְׁבוּ יוֹמָם וְלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים וְשִׁמְרֶתֶם אֶת מִשְׁמֶרֶת ה' (ח, לה)
השוואת הקמת המשכן למעשה בראשית

בצרור המור (א ב, ח ב) הפליג בתיאור עניינם של ימי המילואים, וכתב שכל ספר ויקרא עניינו עוסק בתיקון העולם, ותחילתו בבריאת עולם חדש בשבעה ימי המילואים. שהם כנגד שבעת ימי בראשית, ולכן נקראו 'ימי מילואים', שהם ממלאים מקום הראשונים וממלאי החסרון. לפי שכמעט עמודי שמים ירופפו, ויתמהו מגערתו ומחטאתו של אדם הראשון, ולכן באו אלו הקרבנות לבסם העולם ולחזקו ולכפר על חטאת אדם שנתרחק, ובמשכן נתקרב. כאומרם ז"ל בבריאת העולם נתרחק אדם בששי, ובמשכן נתקרב אדם.

במדרש (תנחומא פקודי א) אמר רבי יעקב בר' אסי, למה הוא אומר 'ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך', בשביל ששקול המשכן כנגד בריאת עולם, כיצד, בראשון כתיב (תהלים קד) 'נוטה שמים כיריעה' ובמשכן כתיב 'ועשית יריעות עזים' וכו', בששי נברא אדם, שנאמר 'ויברא אלקים את האדם בצלמו', בכבוד יוצרו, ובמשכן כתיב 'אדם', שהוא כהן גדול שנמשח לעבוד ולשמש לפני ה'. בשביעי כתיב 'ויכולו השמים והארץ' ובמשכן כתיב 'ותכל כל עבודת'. בבריאת העולם כתיב 'ויברך אלקים' ובמשכן כתיב 'ויברך אותם משה'. בבריאת העולם כתיב 'ויכל אלקים' ובמשכן כתיב 'ויהי ביום כלות'. בבריאת העולם כתיב 'ויקדש אותו' ובמשכן כתיב 'וימשח אותו ויקדש אותו'.

הרי שעשיית המשכן היא חזרה על מעשה בראשית, ותחילת עבודת המשכן ב'אדם כי יקריב', היא תחילת התיקון של חטא אדם הראשון, שהוא כהן גדול שנמשח לעבוד ולשמש לפני ה', ובשניהם נאמר לשון 'ויכל', ואחריו קדושה וברכה.

ויש להתבונן בשתי הערות בדרש זה, א. למה כלל את כל האמור ביום השמיני של מילואים כנגד האמור בשביעי של מעשה בראשית, והם קידוש המשכן וברכת משה שהיו רק ביום השמיני (במדבר ז א). ב. אחר שהשווה את 'ויכולו השמים והארץ' ל'ותכל כל עבודת המשכן', שב ואמר בין הברכה לקדושה, 'בבריאת העולם כתיב 'ויכל אלקים' ובמשכן כתיב 'ויהי ביום כלות'. ולכאורה הוא כפל הענין.

השמיני כלי המקבל ברכת השבע

והנה כבר העיר רבנו בחיי (ויקרא ט א) על מה שדרשו (משלי ט) את הכתוב 'חכמות בנתה ביתה', זאת התורה שבנתה כל העולמות. חצבה עמודיה שבעה, שנחצבה משבעה רקיעים, זכה אדם והתעסק בה נוחל שבעה ארצות, ואם לאו מסתלק משבעה ארצות'.

³³ ומקור דבריו בזוהר (ח"א לד.) 'כתיב (ישעיה ל כו) והיה אור הלבנה כאור החמה ואור החמה יהיה שבעתים כאור שבעת הימים, מאן שבעת הימים, אלין אינון שבעת יומין דבראשית. רבי יהודה אמר, אלין אינון שבעת ימי המילואים, מלואים ודאי, בגין דהווא זמנא אתבסם עלמא, ואתהדר באשלמותיה, ולא אתפגים סיהרא בגין חויה בישא'.

וכן הוא במצוות, כגון שבת ושמיטה ויובל, שהשביעי הוא המקודש, והיינו שכך נטבע בבריאה, שיהיה כל דבר כלול משבעה, שעיקרן ושורשן ממקום אחד, והוא נקודת הקודש שבתווק. ותמה אם כן למה לא התחנך אהרן בכהונה גדולה ביום שביעי, אלא למחרתו ביום השמיני. וביאר 'לפי שהכהן הגדול מיוחד בבית המקדש לעבודת אל אחד, וחשבון שמונה אחר השבעה הוא במעלת האחד', והדברים חתומים, ולמכסה עתיק.

ועומק הענין הוא, כי על אהרן נאמר 'בזאת יבוא אהרן אל הקודש', ו'זאת' הוא לשון נקבה, המקבלת ומעמידה את העבודה לצורך גבוה³⁷, אך ההנהגה שייכת למשה שעליו נאמר 'כי זה משה האיש', והוא הנקרא (זהר ח"א כא:): 'בעלה דמטרוניתא', כי הוא המוריד את התורה למטה, ועדיין צריך את עבודת אהרן להשראת השכינה בפועל. ואז יתקיים 'בזאת יבוא', כי אין המכוון בהנהגה העליונה יוצא לפועל בשלימות השבעה, אלא רק כאשר הוא מתקבל ע"י השמיני³⁸, ונמצא כי אף שבעצם היות הגילוי בפועל, הוא כבר קרוי 'זאת', הרי קיומו תלוי בצירופו אל ה'זה', ויחדיו הם 'בזאת', והוא המכוון בלשון רבנו בחיי 'חשבון שמונה אחר השבעה הוא במעלת האחד', בינה נא זאת.

ובזה מבואר למה כל האמור ביום השמיני של מילואים, עומד כנגד האמור בשביעי של מעשה בראשית, כי ימי המילואים שבו להמשיך את הקדושה והברכה לעולם, עד שחלו ביום השביעי, אך לא יצאו לפועל אלא בקידוש המשכן וברכת משה ביום השמיני. ולפי שבו מתגלה יחוד ברכה וקדושה, הרי שבו היא מעלה האחד על השבעה, בהיות מלכא עם מטרוניתא כאחד, ולפיכך ראוי לשוב ולהשוות את המאחד בין הברכה לקדושה, כפי שמתגלה ביום השבת, וכשם שבבריאת העולם כתיב 'ויכל אלקים', אף ביום השמיני שבו הוקם המשכן, כתיב 'ויהי ביום כלות', ואין זה כלל כפל ענין, אלא אדרבא, פירוש עניינה של עבודת המשכן.

ואף שבמשכן לא נאמרה 'מנוחה' אלא רק 'ויכל', לפי שלא באו אל המנוחה ואל הנחלה אלא בירושלים, מכל מקום כבר החל הייחוד להגלות, כפי שהיה העולם ראוי להיות בשבת בראשית.

פסוקי יחוד ברכה וקדושה

והנה בהקדמת ספר עין יעקב כתב שמצא מדרש נעלם, וכך נאמר בו, 'בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא 'שמע ישראל'. בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא 'ואהבת לרעך כמוך'. שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא 'את הכבש האחד תעשה בבוקר' וגו'. עמד רבי פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן', ולכאורה הוא מדרש פליאה, הן בסדר מעלת הפסוקים, והן באופן הכרעת מעלתם.

³⁷ בשערי אורה (שער א) ש'זאת' היא מדת מלכות, המקבלת את השפע מתפארת, וכוללת את שבע המדות, והטעם שנקראת 'זאת', הוא משום שבה חל הגילוי של כלל מדות השי"ת, והיא מורה על הכרת הדבר שלפנינו, ולכן אמר דוד (תהלים כז ב) 'בזאת אני בוטח', כי כפי שמחוק את הכרתו בהנהגת ה' כך תגדל השגחתו (כמבואר בנפה"ח א ט), והאריך בזה הרמב"ן בכמה מקומות (בראשית ב כ, שמות כה ג, ויקרא טז ב) ע"ש.
³⁸ וראה בביאור הגר"א לספד"צ (פ"א ד"ה המלך השמיני).

אכן, יש להעמיד מקראות אלו כמהות עניינם של שלשת עמודי עולם, כאמור (אבות פ"א מ"ב) על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ויש התופס בעמוד התורה, שבו יכול להשיג את אחדות השי"ת ב'שמע ישראל', אך עם זאת יתכן שיחסר לו בבין אדם לחברו, ולעומתו יש התופס בעמוד גמילות חסדים, והוא שלם ב'ואהבת לרעך כמוך', אך עם זאת אין לו חיבור כלל אל עמוד התורה, ולכך אמר שמעון בן פזי שהסדר הנכון בעבודת השי"ת היא לאחוז בדרך המיצוע, כאמור 'את הכבש האחד תעשה בבוקר', והוא עמוד העבודה.

תכליתם של שלשת העמודים, היא יחוד קדושה וברכה, כי הדבקות בתורה היא הקדושה, והברכה תלויה באהבת רעים, אך קבלת כל השפע תלויה בשלימות העבודה, שבה מתקיים הייחוד, וכאמור, שהשראת הקדושה והברכה בפועל, חלים במקום השכינה, שהוא בבית המקדש. ולכך אמר רבי פלוני שהלכה כבן פזי, שהרי המקרא 'ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן' מורה על האופן המתוקן של הבריאה, ביחוד ברכה וקדושה¹⁰.

עונג שבת בייחוד קדושה וברכה

על משקלו של מדרש העין יעקב, מצינו בזוהר (ח"ג נו). לגבי חנניה מישאל ועזריה, בעת שעמדו להפילם לכבשן האש, כל אחד מהם הרים קולו, ואמר פסוקו לפני כל העמים והמלכים, חנניה אמר (תהלים קיח ו) יהו"ה לי לא אירא מה יעשה לי אדם, יהו"ה לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, טוב לחסות ביהו"ה, מישאל אמר (ירמיה ל י) ואתה אל תירא עבדי יעקב נאם יהו"ה, כי אתך אני נאם יהו"ה להושיעך, כי אעשה, ובאותה שעה ששמעו כולם את שם יעקב, חייכו בליצנותא, עזריה פתח ואמר, (דברים ו ד) שמע ישראל יהו"ה א-להינו יהו"ה אחד¹¹.

ודרשו על כך את הכתוב (ישעיה מד ה) 'זה יאמר ליהו"ה אני', זה חנניה, 'וזה יקרא בשם יעקב', זה מישאל, 'וזה יכתוב ידו ליהו"ה ובשם ישראל יכנה', זה עזריה.

הרי שפסוקו של חנניה עסק ביחס שבין אדם לאויביו, והוא בין אדם לחברו, כבן ננס, ועזריה נקט את 'שמע ישראל' כבן זומא שהעמיד את העיקר על ייחוד השי"ת, ואילו מישאל הזכיר את כללות הכל ביעקב, ועל כך חייכו כל המלכים.

ואמרו בזוהר שם, שהקב"ה דן בזכות מי מפסוקים אלו יציל את שלשת הצדיקים, ואמר, בזכות הפסוק שממנו חייכו כולם, וכל אלו שחייכו מתו באות שעה, ועל כך נאמר (שם) 'כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, לא עתה יבוש יעקב, ולא עתה פניו יחורו'.

¹⁰ וראה עוד ביאורים למדרש פליאה זה, במהרי"ט (פר' ויקרא) ונחלת יעקב וכתב סופר (שמות כה ט).
¹¹ סדר זה נמצא גם בפסחים (ק"ח): בירידתן של צדיקים לכבשן האש, 'לא לנו ה' לא לנו' אמר חנניה, 'כי לשמך תן כבוד' אמר מישאל, 'על חסדך ועל אמתך' אמר עזריה, 'למה יאמרו הגוים' אמרו כולן. בעלייתן מכבשן האש, 'הללו את ה' כל גוים' אמר חנניה, 'שבחוהו כל האמים' אמר מישאל, 'כי גבר עלינו חסדו' אמר עזריה, 'ואמת ה' לעולם הללויה' אמרו כולן. הרי שכל אחד נקט פסוק התואם לעניינו ולמהות שמו.

ולאמור, הצד השווה לסדר מקראות אלו, מורה על אופן הצבתם של שלשת עמודי העולם, תורה עבודה וגמילות חסדים, כיחוד ברכה וקדושה, וכיון שהייחוד מתגלה ביעקב, לפיכך לו ניתנה נחלה בלא מיצרים, והוא עניינו של עונג שבת, שבו ניכר חלות הקדושה והברכה בייחוד שלם.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

כפרת הקרבנות

בפרשת ויקרא נאמר "וְכָל חַטָּאת אֲשֶׁר יוֹבֵא מִדְּמָה אֶל אֶהָל מוֹעֵד לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ לֹא תֵאָכֵל בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף (ו, כג) כַּחַטָּאת כַּאֲשֶׁם תּוֹרָה אַחַת לָהֶם הִפְחִין אֲשֶׁר יִכְפֹּר בּוֹ לֹו יִהְיֶה (ז, ז). מפסוקים הנ"ל עולה הדבר הפשוט שהקרבנות באים לכפר, אכן יש בהם שאינם שייכים לכפרה ועכ"ז מצינו בהם כפרה, בעולה וקרבת פסח ומוסף שבת, וצ"ב היאך עולים הדברים בקנה אחד.¹⁷

ובברכ"י (סי' רפג) דין שודאי מכפרים אלא דלא להכי נצטוו, ומהר"ח פלאגי זצ"ל בשו"ת לב חיים (ח"א לג) הביא כן מהגמ' בבכורות כו: ד"עיקר" עולה לאו לכפרה, הרי שכיון ש"עיקרה" לאו לשם כך מש"ה לא מיקרי כפרה. והתוס' בב"ב (מח.) כתבו דעולה דורון היא ואית בה "כפרה מקופיא", וכן אמרו לגבי יורשים המחוייבים בקרבן מורישים שהיא "כפרה מקופיא". ובאמת שנמצא כן בגמ' אף לגבי חטאת, דלגבי עשה הוא כפרה מקופיא ולא מקיבעא (זבחים ז:): דתשובה היא העיקר, ולפ"ז נאמר דה"נ בפסח ושבת אית בהו "כפרה מקופיא", ומסברת הברכ"י דלא להכי נצטוו.

אבל עדיין יש להבין על מה "מכפרים" אם אינם שייכים כלל לחטא.

אמנם נראה דמלבד ה"כפרה" שבכל הקרבנות הבאים על חטא, יש בהם גם ענין של "ריצוי" ונשיאות חן לפני המקום, ולא רק "כפרה". והוא כמו שכתב רבינו יונה לגבי תשובה (שערי תשובה ש"א סקמ"ב), "כי יתכן להיות העוון נסלח ונפדה מכל היסורין ומכל גזירה, ואין לשם חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו".¹⁸ דא"כ ה"ה בקרבנות דחטאות ואשמות י"ל שבאים לעצם הכפרה ומחיקת החטא אבל אינו בהכרח שהוא מרוצה, ולזה בא "ריצוי" דעולה שמלבד המחילה גם שב להיות רצוי ונחפץ לפניו יתעלה ו"להיות רצון הש"י בו כקודם החטא".

וגבי עולה הוא מפורש בגמ' (זבחים ז:), דא"ר שמעון חטאת למה באה לפני עולה, "לפרקליט שנכנס [ריצה פרקליט נכנס] דורון אחריו". הרי בהדיא שהחטאת היא הפרקליט על עצם העוון שנכשל בו, ואילו העולה היא כבר בגדר "דורון" דהיינו "ריצוי" ונשיאות חן, ואעפ"כ קרו לה "כפרה" שם ובכמה דוכתין. וברש"י שם פי' דאינה באה לכפר "כפרה ממש", אלא אחר שכיפרה התשובה על העשה היא באה להקבלת פנים, כאדם שסרח במלך וריצהו ע"י פרקליטין, וכשבא להקביל פניו מביא דורון בידו. והיינו

¹⁷ עולה: להלן. קרבן פסח: רש"י בפסחים (עח: ד"ה לא מעכבא) "לא מעכבא כפרה בדיעבד". מוסף שבת: בתוס' (מגילה כג. ד"ה כיון) וברא"ש ובר"ן ובמרדכי (מגילה לא:): ורשב"א (שם ל:): וטור (סי' רפג) ומהר"ם מרוטנבורג (סי' רצג) ואורחות חיים (קריאת ס"ת ס', ובנימין זאב (סי' קסב) ודעת זקנים (פר' פינחס). אך באורחות חיים (תפילת מוסף א') וכלבו (סי' לו) ושבלי הלקט (סי' פב) ביארו הנוסח במוסף "רצית קרבנותיה", דקרבנות שבת אי"צ לכפרה.
¹⁸ ואפשר דהרמב"ם חולק על זה, שכ' באופן כללי על כל שב, דאמש הי' שנאו ומשוקץ ועכשיו אהוב ומרוצה.

כפרת הקרבנות

כנ"ל שה"קבלת פנים" שיש בעולה היא היא ה"מעין כפרה" שיש בה. וממילא ה"ה בשבת ופסח, נימא דזו הכפרה המבוארת בהם.

וא"ש נמי לפי מש"כ הרמב"ן (ויקרא א ט) בסוד הקרבנות, "וכל קרבן לשון קריבה ואחדות", שהקרבן מקרב האדם לבורא יתברך וכביכול מתאחד עמו. וכתב שכך הוא "כל" קרבן ושהוא מעצם התואר "קרבן", הרי שה"קריבה ואחדות" שייך בכל הקרבנות אף אותם שאינן למטרת כפרה, וא"כ אולי זוהי הכפרה האמורה בהם.

ובזבחים (מה:): אמרו דעכו"ם לאו בני הרצאה נינהו, ופרש"י "שאינו מתרצה להם", והיינו כנ"ל שמלבד הכפרה על החטא איכא בקרבנות גם "ריצוי", וזה לא שייך בעכו"ם. [ומשמע מרש"י שהוא ענין כללי בכל הקרבנות דעכו"ם, ולא רק מצד הנסכים דאיירו בהו התם, ועי' בחי' הגרי"ז שם שדן בדבר בדעת הרמב"ם].^ט

ובאופן אחר אפשר לבאר ענין הכפרה באותם קרבנות, דבכמה מקומות נראה שהכפרה היא בדם, והוא מפורש בפסוק (ויקרא יז יא) "כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר", וכן הוא בזבחים ו. אין כפרה אלא בדם, וברש"י שם (כח:): דעיקר הרצאת הקרבן למקום הוא בזריקה, וע"ע ברש"י בפסחים (עז ד"ה דם). ולפ"ז י"ל דקרבנות שכל עצמם באים על חטא, אזי גם ההקטרה במזבח ואכילת הכהנים הוו לשם זה, כאמרם "כהנים אוכלים ובעלים מתכפרים" (יבמות צ.). אבל קרבנות כמו שבת ופסח אין כפרה בעצם הקרבן, אלא רק מצד זריקת הדם. ואולי הדברים מדוקדקים בברכת אשר גאלנו: "ונאכל שם מן הזבחים ומן הפסחים אשר יגיע דמם על קיר מזבחך לרצון", הרי שהריצוי דפסחים הוא בדמם שהגיע לקיר המזבח ולא משחיטתו ואכילתו. [ואפשר דהא בהא תליא, והקרבנות שכפרתם היא רק מצד זריקת הדם, מהות כפרתם היא רק "ריצוי" ולא "כפרה", דעדיין יקשה על מה "מכפרים"].

ב. ולגבי מה שאמרו דעכו"ם לאו בני הרצאה נינהו, וכן דרשו בתו"כ (ויקרא יז יא) לכם ולא לאחרים לענין כפרת המזבח. צ"ע מתמורה (ב:): שעכו"ם יכול להקדיש קרבן כדי להתכפר בו, הרי דשייך בהו כפרה. ואפשר שיש לחלק בין כפרת הקרבן באופן כללי לכפרה המסויימת שיש בדם הנקראת ריצוי, שהכפרה הכללית יש גם לעכו"ם והיא הכפרה המבוארת בתמורה, ואילו כפרת דם הוא דדרשינן דאין להם. דחזינן בקרא (ויקרא יז יא-יב) דכפרת הדם תליא באיסור אכילתו, כן משמע שמצות כיסוי הדם תליא באיסור אכילתו (שם יג),^{כא} וכיון שאין לעכו"ם לא איסור-אכילה ולא מצות-הכיסוי,

^ט ובמאי דחזינן דבעכו"ם לא שייך ריצוי, אע"פ שיכולים להביא רק קרבן עולה, לכאורה סותר הנ"ל שדוקא עולה באה לשם ריצוי אחר החטאת. ויש לחלק בין עולה הבאה אחר חטאת לעולה הבאה בפנ"ע. א"נ מיקרי דרון כיון שעיקר הכפרה נעשתה ע"י התשובה, ולפ"ז בנכרי שאין בהם תשובה, ועכ"פ אינה תנאי להקדימה לעולה, וגם העולה לא באה לכפר על עשה, אין העולה נחשבת דרון וריצוי. וא"כ עולת נכרי הויה גדר לעצמה ולא דמי לעולת ישראל. ומה שהם יכולים להביא דוקא עולה ולא שאר קרבנות, י"ל על דרך הפשט, דכיון שאינם יכולים לאכול מהם, לכך מביאים רק עולה. וכ"כ הר"ש בתו"כ (פ"ד פ"ה ה"ד) שאינם סומכים דהוא בשביל הוידוי (יומא לו.) והם אינם בר כפרה ואינם מתוודים. ויעו' שו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' לד).

^כ כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם וגו', על כן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם וגו'.

^{כא} ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר.

כפרת הקרבנות

ה"נ אין להם התועלת בנתינתו ע"ג המזבח. וגם מה שאמרו בזבחים ד"לאו בני הרצאה נינהו", איכא למימר כדלעיל דה"ריצוי" הוא דוקא בדם, וזה אכן מה שהם חסרים בקרבן. והרמב"ן (ויקרא שם יא) כתב בטעם איסור אכילת דם, דמכיון שבו הנפש אזי הוא מתערב ומשפיע ביותר על נפש האוכלו, ולפ"ז דוקא ישראל שאינם משקצים נפשם בטרפות ונבילות, שייך בהם גם הזהירות מדם, אבל העכו"ם שבלא"ה מותרים בטריות ונבילות, מה יועיל להם המניעה מאכילת דם. ואולי אף אדרבה אם היו זורקים דמם ע"ג המזבח הו"ל מזכרת עוון, שזורקים על המזבח דבר שהם עצמם מתגעלים בו.

א"נ י"ל כדלעיל דאין עיקר קרבנם לשם כפרה, אבל כפרה מקופיא אית להו, וכמו שגם אפשר ללמוד מתמורה. ועל דרך זה כ' באבן האזל (פסוהמ"ק פ"א הל' לד ד"ה והנה).

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

ו, כ: ואשר יזה מדמה על הבגד אשר יזה עליה תכבס במקום קדוש.

כתב רבינו המשך חכמה בזה"ל החמיר הכתוב בדם הנבלע בבגד לעשותו כמו שהיה קודם הזיה, שלא יצא חוץ לקלעים וכו', רמב"ן. ולפי זה לפי מה שכתבתי באור שמח [הל' בית הבחירה פ"ו ה"ח] לצדד דאף דאמרו בלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש, דמ"בחצר אוהל מועד יאכלוה" (ויקרא ו, ט) - התורה ריבתה חצרות הרבה לענין אכילה [זבחים נו, א] בכל זאת, לענין עבודת הדם ואם דם יצא ללשכות פסול משום יוצא, יעויין שם. וא"כ צריך להיות הכיבוס במקום שהיה צריך להיות קודם הזיה על הבגד, לכן הכיבוס מוכרח להיות תוך חלל העזרה מקום ששוחטין בו קדשים קלים, ולא תוך הלשכות הבנויות בחול שאין חייבין עליהן משום טומאה, ולכן לא כתיב כאן "בחצר אוהל מועד" רק "במקום קדוש" לבד, שבלשכות אינו ראוי לכיבוס עכ"ד.

[וכן כתב בחידושי רבינו מאיר שמחה סימן מד] וכן צידד בנודע ביהודה או"ח תניינא סימן קכ"ד, ומטעם דלא מצינו מפורש שיהא רשאי לכבסו בלשכות ההם, כי באמת לא לכל הדברים שווים לשכות ההם לעזרה, כי הרי לא שוו לא לטומאה ולא לשחיטת קדשים קלים כמבואר שם בסוגיא.

אולם ברבינו בחיי כתב להדיא בזה"ל כבר למדנו הכתוב למעלה כי הוא חצר אוהל מועד ממה שאמר בפרשת מנחה מצות תאכל במקום קדוש בחצר אוהל מועד וכנגדו בבית המקדש בעזרה עכ"ל. וכן נראה מדברי הרוקח שכתב קדש חסר וי"ו, אפילו בנויות בחול ופתוחות לקודש עכ"ל.

ולכאורה לפי דברי הרמב"ן הנ"ל דהכיבוס צריך להיות במקום הכשר אילו לא ניזה על הבגד, יהא מוכח דבלשכות אלו אין הדם נפסל ביוצא, ובאמת מצינו עוד דוכתי דאין זה מקומו אבל אין זה נפסל ביוצא כיון דליכא מחיצה המפסקת בהן כמו שכתב הגרי"ז פרשת ראה, דבשילה דקדשים קלים נאכלין בכל הרואה, מכל מקום ליכא בהו פסול יוצא עיין שם. וכן בעולת שמואל [לאחי הר"ר שמואל שליט"א] בענייני חלוקת קרבנות עמ' ש"פ [ועיין עוד בהערת הגר"י ליפשיץ על התוספות השלם כאן מספר 14].

ובצפנת פענח [תניינא עמ' 65] כתב דגבי הלשכות הבנויות בחול ופתוחות לקודש דזה אי אפשר באימורים או בדם חטאת ומריקה ושטיפה דחטאת דשם הוי גזירת הכתוב, אבל בשאר קדשים גם בלשכה, וכך מבואר בתוספתא עכ"ל. וכוונתו לתוספתא קרבנות [פ"י ה"ו] "מריקתן ושטיפתן במקום אכילתן", ולפ"ז כיבוס בדם החטאת לא יוכשר בלשכה אבל בשאר קדשים מהני.

*

ו, כא: וכלי חרס אשר תבושל בו ישבר.

באילת השחר כתב יש לעיין אם יש מצוה לשבור את הכלי, או שזה בא ללמד שאין בו אפשרות שימוש ומשום הכי צריך לשברו. וכן מה שכתוב בהמשך הפסוק "ומורק ושוטף במים", יש לעיין אם זה מצוה או רק אם רוצה להשתמש בכלי, ואם אין מצוה לשבור א"כ מותר לזרוק את הכלי לאשפה [כשהכלי חולין], וכן אם אין מצוה למרוק ולשטוף יכול להשאיר את הכלי ולא להשתמש בו. ובפשטות אע"פ שלא כתוב בלשון ציווי נראה שזה מצוה. ועיין תרגום יונתן [שכתב מְטוּל דְּלֹא יִבְשָׁלוּן בֵּיהּ חוּלִי (היינו בשביל שלא יבשלו בו חולין)], נראה שאינו מצוה, והראב"ד בתו"כ (פרשת שמיני פרשתא ז, יג) כתב ששבירתו היא מצוה כמו שריפת הנותר שהוא מצוה, ועיין חוות דעת (צג, ב) שהמצוה [היא מגזירת הכתוב] אפילו אם לא משתמש בכלים אלו עכ"ל.

וכן בתוס' זבחים [צו, א ד"ה אלא] כתבו דטעמא דשבירה לאו משום בליעה היא אלא מגזירת הכתוב. וכן נראה לדעת הרמב"ם [פ"ח ממעשה הקרבנות הי"ד] דלא נאמר שבירה בכלי חרס אלא בחטאת בלבד [דלא כרש"י שפירש דהוא הדין לכל הקדשים], ובאותה הלכה כתב דמיד אחר אכילה ישבור ולא ימתין עד אכילה שניה ע"ש, ולכאורה אי מטעם להוציא ולפלוט הבלוע שבה למה זה לא נאמר שגם בשאר קדשים ולמה צריך לעשותו מיד, אלא ודאי גזירת הכתוב היא, וכ"כ המרחשת [ח"א סימן ו]. ועיין רדב"ז [שם הי"ח] דאי מטעם הבלוע שבתוך הכלי, נותן טעם לפגם הוא ואין זה קרוי נותר ומותר במקדש ואפילו לכתחילה, דמה נפשך אם מבשל בו ביום אין כאן נותר ואם למחר נפגם הטעם.

אולם רש"י בחומש פירש דשובר "לפי שהבליעה שבו נעשית נותר והוא הדין לכל הקדשים", ולפי זה אם אין רוצה להשתמש בו אין מצוה לשבורו, ולכן החינוך לא הביא דין זה במצוות של פרשת צו כיון שאיננה מצוה. ובחידושי ר"ח פלטיאל הקשה למה ישבר הלא נותן טעם לפגם הוא ומותר, ותירץ דגם קדשים כתיב "למשחה" כדרך שהמלכים אוכלים בלא נתינת טעם לפגם.

ובחידושי מרן רי"ז הלוי [על הרמב"ם שם] כתב והנה בכתבי אמו"ר הגאון זצ"ל חקר אם דין מריקה ושטיפה הוא רק מצוה, או דנאמר גם להכשר כלי להשתמש בו, ומביא ראיה על זה מהא דקאמר הגמ' מאי טעמא דרבנן [דס"ל מריקה בחמין] מידי דהוי אגיעולי נוכרים, ואם נימא דדין מריקה ושטיפה אינו שייך כלל להכשירו של הכלי רק מצוה בעלמא, א"כ מאי שייכות הוא זה לגיעולי נוכרים, אלא על כרחך דבדין מריקה ושטיפה נכלל גם כן דזהו הכשירו של הכלי להשתמש בו עכ"ד.

ומבואר דגבי מריקה ושטיפה אפילו אי נימא דהוי דין מצוה לעשות כך, ודאי נכלל גם הדין השני דזהו הכשירו של הכלי להשתמש בו.

*

ז, ב: במקום אשר ישחטו את העולה ישחטו את האשם.

פרש"י ריבה לנו שחיטות הרבה לפי שמצינו אשם בציבור נאמר "ישחטו" רבים, ותלאו בעולה להביא עולת ציבור לצפון.

ובשפתי חכמים הביא דמהרש"ל תמה הלא לא נמצא אשם ציבור בכל התורה וגם לא היה, וכ"כ הרמב"ם בהקדמת קדשים, וגם הלשון מגומגם, לכן נראה לי דטעות סופר הוא וכך צ"ל "ואף שלא מצינו אשם בציבור" עכ"ד.

אמנם לפי זה צריך להבין אמאי כתיב "ישחטו" לשון רבים מאחר דלא מצינו אשם בציבור, ובאמת בתורת כהנים מרבי מכאן ששוחטין הרבה אף הגרים ואף הנשים ואף העבדים, אין לשון שחיטה אלא משיכה שנאמר זהב שחוט, רבי אליעזר אומר מכאן לעולת ציבור שלא תהא שחיטתה אלא בצפון. וביאר בצפנת פענח עה"ת דילפינן בסמוך מאשם הוא דמשניתק לרעיה הוי קייץ המזבח לציבור, והנה אז הוי בגדר סכין מושכת ונעשה על ידי שחיטה ומשיכה לשם עולת ציבור, וסלקא דעתך אמינא דזה צריך דוקא כהן כיון דהוא עושה זה עלידי שחיטה, לכן צריך ריבה דגם נשים וגרים אף דלא שייך כלל לגדר ציבור עדיין, וזה ישחטו לשון משיכה ר"ל דמנתקים וממשיכים מן אשם יחיד לעולת ציבור וזה גם כן צריך צפון זה רצה לומר התורת כהנים, וכן רצה לומר רש"י בפרשה עיין שם מה דתמהו עליו.

שוב ראיתי בחזון יחזקאל [למסכת זבחים דף ה] שכתב דבהוצאה ראשונה של רש"י על התורה [דפוס רג"ויו שנת רל"ה] ליתנהו התיבות "לפי שמצינו אשם בציבור".

*

ז, יח: המקריב אותו לא יחשב לו.

זבחים [כט, ב] מניין למחשב בקדשים שהוא לוקה, תלמוד לומר לא יחשב.

ברש"י זבחים [ב, ב ד"ה ונדבה] מבואר דגם לחשב בעולה ושלמים שלא לשמה [שרק לא עלה לבעלים לשם חובה ואין הקרבן נפסל] בכך נמי איכא איסורא דלא יחשב, ודלא כדמשמע בתוספתא [סוף פי"ב מקרבנות] דפסח וחטאת שחישב שלא לשמן עובר בלא תעשה, משמע דוקא הני דמיפסל הזבח בהכי.

וברמב"ם [פי"ח מפסולי המוקדשין הל' א-ב] כתב כל המחשב מחשבה שאינה נכונה בקדשים הרי זה עובר בלא תעשה שהרי הוא אומר לא יחשב, מפי השמועה למדו שבכלל זה שלא יפסיד הקדשים במחשבה שהרי זה דומה למטיל מום בקדשים, ואעפ"כ אינו לוקה שאין במחשבה מעשה עכ"ל.

וממו"ר הגרי"ב שרייבר שליט"א שמעתי דממה שכתב ברמב"ם "שאסור לחשוב מחשבה שאינה נכונה בקדשים", הרי גם מחשבת שלא לשמה בעולה ושלמים שהקרבן כשר ולא עלה לבעלים לשם חובה בכלל דאין זה מחשבה נכונה, וכמבואר ברמב"ם שם [פט"ו ה"א וזה"ג] גבי עולה ושלמים דאם חשב שלא לשמה בשחיטה שעשה איסור במחשבה זו מכל מקום חייב לעשות שאר עבודות קבלה הולכה זריקה לשמה עיין שם. ומה שכתב כאן

פניני עיון בפרשת השבוע

שבכלל דין זה שלא יפסיד הקדשים במחשבה, אין המכוון שהפסיד במה שהזבח נפסל דוקא והקרבת נפסד לגמרי אלא כל שלא לשמה פירושו שקרבן עולה שחשב בעבודות שלא לשמה שהקרבת נשאר עולה ולא נעקר שם הקרבן ממנו, אבל העבודות שהיה צריך לעשותן לשם עולה שיהיו מיוחדין לשם זו, ועשאו לשם שלמים הרי זה הפסד במהותו של הקרבן שלא נעשה העבודות לשם מה שהוא, וזהו שדימה הרמב"ם למטיל במים הקדשים שהקרבת היה מיוחד להקרבה והוא מונע יחוד זה.

ובזה ביאר מה שכתב הרמב"ם [שם פט"ו ה"א] "דאם שחט עולת ראובן לשם שמעון לא עלת לא לראובן ולא לשמעון", ובמכתבי תורה מכתב רמ"ב נתקשה מה צריך להשמיענו שלא עלתה לשמעון עיין שם, ולהנ"ל יש לומר דסלקא דעתך דמאחר שנעשו העבודות לשם שמעון זה יועיל לו אע"ג שאין הקרבן נקרא על שמו, קמ"ל דלא, מאחר שעדיין זה נקרא קרבן של ראובן ולא נעקר שמו ממנו לפיכך זה לא יכול להועיל בשביל שמעון, ומאחר דארכביה אתרי ריכשי זה לא יכול להועיל לא לראובן ולא לשמעון.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

מנחת חטאת ואשם

זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים ולזבח השלמים (ז, לז)

יש לדקדק, מדוע נאמר "זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת ולאשם" וגו', הרי שהקדים הכתוב את המנחה לחטאת ולאשם, הרי מבואר בגמ' (זבחים פ"ט ע"א) שלעולם יש להקדים את קרבנות הדמים לפני המנחות, ואפילו עופות קודמים למנחות, שהרי מיני דמים הם, וא"כ מדוע לא הקדימם הכתוב?

תשובה: פסוק זה בא לסכם את הנאמר בפרשתינו. מתחילה מביאה התורה בתחילת פרשת צו את דיני העולה "זאת תורת העולה" (ו', ב'), אח"כ ממשיכה התורה לבאר את ענין המנחה, וכמו שנא': "וזאת תורת המנחה" (ו', ז'), לאחר שנתבארו דיני המנחה מבארת התורה את דיני החטאת, שנא': דבר אל אהרן ואל בניו זאת תורת החטאת" (ו', י"ח), לאחר החטאת מתבארים דיני האשם: "וזאת תורת האשם" (ז', א'), ולאחריו נאמר: "וזאת תורת זבח השלמים" (ז', י"א).

נמצא א"כ שפסוק "זאת התורה לעולה ולמנחה ולחטאת", הוא המסכם את פסוקי התורה שנאמרו לפני כן, ובאמת הפסוק עצמו לפי זה מסודר היטב, מתחילה העולה אח"כ המנחה שנאמרה אחריה ולאחריהם החטאת האשם והשלמים.

ואגב דברינו בסדר הפסוק, יש להביא כהשלמה נפלאה את דקדוקו של הגאון בעל המשך חכמה, שדן על תיבת "ולמלוואים" שלכאורה נכתבה שלא כסדרה, וז"ל:

"זאת התורה לעלה למנחה ולחטאת ולאשם ולמלוואים וכו'. הנה לפי סידור הכתובים, היה לו לאמר לעולה ולמנחה ולמלוואים ולחטאת, כי כן כתוב קודם קרבן מלוואים בתר קרבן מנחה. ונראה על פי מה דאמר בזבחים צח, א לר' עקיבא, דמה מנחה מתקדשת בבלוע ומה חטאת מתקדשת בבלוע - דכתיב בהו "כל הנוגע יקדש", ובחטאת "כל אשר יגע בבשרה יקדש" (ויקרא ו, כ) - וצריכא, דאי קמ"ל מנחה, משום דרכיכא, ואי אשמעינן חטאת, הוה אמינא משום דקריר, קמ"ל. לכן תני חטאת בתר מנחה, משום דחדא מילתא ילפינן מנייהו - והוא דמקדשת בבלוע. ובתר דנקוט חטאת נקוט אשם דכתיבי בהדדי בכל מקום ושניהם מכפרים, והדר תני מלוואים ודו"ק."

אמנם רבינו החזקוני למד כי פסוק זה בא ללמדינו מה הכהנים מקבלים מן הקרבנות האמורים בפרשה, וכנראה סמוך הוא על הפסוק שלפניו: "זאת משחת אהרן ומשחת בניו", והם מה שמקבלים מן הקרבנות, ולפי"ז ביאר כי גם פסוק זה מסכם את מתנותם, וז"ל:

"זאת התורה לעלה - עור העולה. ולמנחה - הנותרת מן המנחה. ולחטאת ולאשם - הבשר נאכל לכהנים. ולמלוואים - אלעיל קאי אפרשת מלוואים שבפרשת תצוה. ולזבח

מנחת חטאת ואשם

השלמים- החזה ושוק ולחמי תודה" עכ"ל. ולפי דבריו פשיטא שהפסוקים אמורים לפי קדימתם בפרשה, ולא מתחילה השאלה מכיון שלא איירי על הקרבנות כלל אלא על מתנותיהם. (וע"ע באוה"ח הק' שפירש כל ענין פסוק זה דרך דרש על עילוי שכינת עזיננו).

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני
הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו, רמת בית שמש ג
ערב פסח שחל בשבת [אכילת שתי סעודות בלילה | קיום מצות תשבתו | ביעור חמץ
גדול בשבת | הכנת מי מלח ביום טוב]

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו, רמת בית שמש ג

ערב פסח שחל בשבת [אכילת שתי סעודות בלילה | קיום
מצות תשבתו | ביעור חמץ גדול בשבת | הכנת מי מלח ביום
טוב]

אכילת שתי סעודות בלילה

האם אפשר לאכול שני סעודות בלילה ואחת ביום, והאם לכל הפחות יהיה אפשר
להקל כן למי שקשה לו לאכול בבוקר שני סעודות?

תשובה: לכתחילה ודאי הדבר לא נכון שהרי אז הוא עושה שני סעודות שלא בזמנם, גם
סעודת ב' וגם סעודה ג'. [ולומר שיעשה סעודה שלישית לפני סעודה שניה, זה לא שייך
כלל כמובן].

ואפילו אם קשה לו לקום בבוקר, אם יעשה כך ויאכל בלילה ב' סעודות, גם בדיעבד לא
יוצא ידי חובה, מלבד אם המצב שאינו יכול כלל לאכול בבוקר ב' סעודות.^{כב}

*

קיום מצות תשבתו

בשנה זו ששורפים את החמץ ביום י"ג וממשיכים לאכול חמץ אחרי השריפה, האם
מקיימים מצות תשבתו בשריפה הזאת?

תשובה: לא מקיימים בשריפה מצות תשבתו, והשריפה היא רק כדי שלא יטעו בשנים
אחרות, ולכן טוב לבער כזית חמץ בשבת אחרי גמר האכילה לפני הביטול, ואופן הביעור
הנח ביותר בשבת הוא על ידי פירורו וזריקתו לתוך האסלה בשירותים.^{כג}

^{כב} הא"ר [סי' רצ"א סק"ז] כותב שהטעם שאם עשה סעודה שלישית לפני זמנה לא יוצא ידי חובה אפילו בדיעבד
מפני שיכול לעשות בזמנה כתיקונה ומש"כ הרמ"א שאם לא אכל בלילה יכול לקיימה ביום בדיעבד, היינו מפני
שכבכר עבר הלילה ועכשיו אינו יכול לקיימה כראוי לכן יכול לקיימה בדיעבד אפילו שלא בזמנה, א"כ כאן שיכול
לקום מחר מוקדם ולאכול ב' סעודות ביום, א"כ אם אכל ב' סעודות בלילה לא יוצא ידי חובה אפילו בדיעבד.
^{כג} מבואר בפוסקים שצריך לשרוף בפועל כזית כדי לקיים מצות תשבתו, ולא סגי במה שאין החמץ שלו, והמקור
לזה הוא מדברי מהר"י ווייל [סי' קצ"ג] שנפסק ברמ"א [סי' תל"ד, ב'] שכתב שאין לבטל את החמץ עד אחרי
השריפה כדי שיוכל לקיים מצות תשבתו בחמץ שלו, דהיינו דס"ל שצריך לשרוף כזית בפועל כדי לקיים מצות
תשבתו, וכן פסק המשנ"ב בסי' תמ"ה סק"י בשם הבית מאיר שם ובשם החיי אדם והחמד משה (אלא שלענן
מש"כ שם שעה ששית- י"ל שלא דוקא).

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני

הישיבות וביהכ"ס היכל יוסף שלו, רמת בית שמש ג

ערב פסח שחל בשבת | אכילת שתי סעודות בלילה | קיום מצות תשבתו | ביעור חמץ גדול בשבת | הכנת מי מלח ביום טוב

ויש להקשות, שהרמ"א כתב [סי' תמ"ה, א'] אם רוצה לשרוף את החמץ בלילה הרשות בידו. וכתבו החק יעקב [שם סק"ד] והמשנה ברורה [שם סק"ח] שמקיים בזה מצות תשבתו, וכתבו המקור מהמהרי"ק סי' קע"ד. ותמוה מאוד שהרי שיטת המהרי"ק שאם אין לו חמץ בחצות של יום י"ד קיים בזה תשבתו בעצם מה שאין לו חמץ ואינו צריך לבער את החמץ כלל, והרי בדבר זה להדיא נפסק שלא כמוהו וכנ"ל, א"כ מה הביאו מהמהרי"ק לדבר זה שאפשר לשרוף את החמץ לפני זמן ביעורו.

ויש לבאר שלשון המהרי"ק הוא 'פשיטא שאין עיקר המצוה אלא שלא יהא מצוי משבעה ולמעלה ומשום כך צריך שריפה לר"ע דאז אינו נמצא כלל וא"כ כשמבערו קודם שבעה לכשיבוא שעת שביעית מקיים הוא עשה דתשבתו בשעתו כיון שהגיע שעה שביעית והרי אין לו חמץ דאטו מי שאין לו חמץ כלל ואפי' פסק חמצו ל' יום קוד' הפסח יצטרך לקנו' חמץ כדי לשורפו ולקיים מצו' דתשבתו אלא ודאי דבר פשוט דאין לך השבתה גדול' מזו'. ויש להבין מהו שכתב ואפילו פסק חמצו ל' יום קודם הפסח, ויש לבאר, שהבין פשוט שאם פסק חמצו בתוך ל' יום קודם הפסח זהו הביעור, אבל אם פסק חמצו זמן רב לפני פסח אין זה ביעור כי אין חיוב ביעור אלא בתוך ל' יום לפסח. ויש לומר, שרק פרט זה דייקו החק יעקב והמשנ"ב בדברי המהרי"ק, דהן אמנם נפסק דלא כהמהרי"ק וצריך לשרוף חמץ או לבערו בידיים ולא סגי בשב ואל תעשה, אבל יכול לשרוף או לבער את החמץ בתוך ל' יום לפני פסח אם סיים את החמץ לגמרי וכלשון המהרי"ק פסק חמצו ל' יום קודם הפסח.

ובאמת כן לשון החיי אדם [כלל קי"ט ס"ל] 'יכול לבער החמץ תיכף בלילה לאחר הבדיקה אם לא ישאיר לו עוד. ואמנם אפילו הכי טוב יותר לבערו ביום דיש אומרים דאין ביעור חמץ אלא שריפה דילפינן מנותר ושריפת נותר צריך להיות דוקא ביום'. ע"כ. דהיינו מצד מצות תשבתו יכול לקיים כבר בלילה או קודם לכן ומיהו דוקא בתנאי שלא ישאר לו חמץ - ורק מצד הדימוי לנותר צריך לשרוף ביום - אבל אה"נ שיוכל לעשות כן גם ביום י"ג או אפילו קודם לכן ובתנאי שלא ישאר לו חמץ כלל.

ולפי"ז יש מצוה להשאיר כזית שלם של חמץ - ולא פירורים וכמש"כ המשנ"ב בסי' תמ"ה סק"י, כדי שיוכל לבערו בשבת אחרי גמר אכילתו, ויקיים בזה מצות תשבתו, כי מה ששרף בער"ש אינו מועיל מאחר שהשאיר כזית חמץ שלא שרפו, ויכול לבערו ע"י פירורו חזיקתו לשירותים או שיפוררו וישפוך עליו אקונומיקה [וצריך לייחד לפני שבת ע"י מעשה כגון להעבירו לכלי אחר דאל"כ הוי מוקצה וצריך יחוד לעולם וכמו שנתבאר בוביום השבת סי' כ"ג סי"א], או מפוררו וזורה לרוח.

ומה שאוכל כזית חמץ, אינו מקיים בזה מצות תשבתו, כמבוי בתוס' פסחים דף כח: שגם לר' שמעון שלא עובר על בל יראה אחרי ו' שעות, מ"מ אסור לאכול חמץ כי מפסיד בזה מצות תשבתו שהיא מתקיימת רק שלא כדרך אכילתו והנאתו, וכן פי' בדבריהם הצ"ח שם [שהק' דא"כ נתיר לנשים לאכול אחרי שעה ששית כי הם לא מצוות בתשבתו] והגרע"ק א [שו"ת סי' י"ט שכתב שאם יאכל חמץ א"כ מבטל מצוה בידיים כי לא יקיים תשבתו] ועי' גם חזו"א סי' קי"ז סק"א על תוד"ה ר"ש, ואמנם ברש"ש [פסחים דף כא:] חידש שאפשר שבאכילה מקיים מצות תשבתו, אבל בתוס' מפורש לא כן, ואמנם בעל המאור [דף ג. מדפי הרי"ף] כתב שלר' שמעון יכול לאכול משעה ששית כי יקיים בזה תשבתו, אבל שיטת תוס' והמלחמות שם לא כן, וכן נראה שנקטו הפוסקים שלא הזכירו דבר כזה שיכול לקיים תשבתו באכילה של הכזית האחרון שלו.

ב. והנה, בח"א הנ"ל כתב שקיום תשבתו הוא רק בתנאי שלא נשאר לו חמץ בזמן השריפה, ולפי"ז אינו מקיים תשבתו במה ששרף את החמץ בער"פ, וכן דיוק לשון המהרי"ק פסק חמצו ל' יום קודם הפסח. ויש להוכיח דבר זה לענ"ד בס"ד.

במרדכי [פסחים סוף אות תקמג] ובהגהות אשר"י [פסחים דף יג.] כתב שרש"י הנהיג לשרוף חמץ בערב פסח שחל בשבת כדי שלא יבואו לטעות בשנים אחרות, ובמור וקציעה [סי' תמ"ד] הק' הרי הטור בסי' תמ"ה הוכיח מרש"י בדף כז: שאפשר לשרוף חמץ מל' יום קודם פסח ומקיים בזה מצות תשבתו, וא"כ למה לו לכתוב טעם רחוק של חשש לטעות, תיפוק ליה משום קיום מצות תשבתו כל ל' יום קודם פסח, וכתב שבהכרח לדחוק שאת הטעם להנהיגו של רש"י כתב המרדכי עצמו ולא רש"י כי לרש"י הרי הטעם הוא משום קיום מצות תשבתו, וכ"כ בבגדי ישע על המרדכי שם שמוכח מדברי רש"י האלו דלא כהטור הנ"ל בסי' תמ"ה כי לשיטת הטור הרי לרש"י מקיימים מצות תשבתו כל ל' יום קודם הפסח.

אבל הטור והב"י והשו"ע בסי' תמ"ד הביאו את טעמו של רש"י לשרוף חמץ בער"פ שחל בשבת כדי שלא יטעה בשאר שנים, אע"פ שהטור בסי' תמ"ה הביא את רש"י שמקיימים תשבתו בשריפת חמץ מל' יום קודם פסח.

ולפי החיי אדם וכמדויק במהרי"ק אתי שפיר, שהם ביארו שאם יבוא אדם וישרוף כזית חמץ ברי"ח ניסן ויש לו עוד חמץ בבית ודאי לא יקיים בזה מצות תשבתו, ורק אם שורף את כל חמצו ולא נשאר לו עוד חמץ אז מקיים בזה מצות תשבתו לרש"י ולטור בסי' תמ"ה, וממילא בער"פ שחל בשבת שמשאיר חמץ אינו מקיים מצות תשבתו בשריפת החמץ לפני פסח, ולכן ראוי ונכון להשאיר כזית חמץ לבערו בשבת אחרי גמר האכילה.

ומה שלא מוזכר כך מפורש במשנה ובפוסקים, הנה כל דבר זה של מצות ביעור כזית חמץ לא מוזכר במשנה ובגמרא ובפוסקים ושורשו במהרי"ק ווייל וברמ"א ואח"כ בבית מאיר ובמשנ"ב, וכנראה הטעם מפני שאין זה חיוב אלא רק אפשרות לקיום מצוה, והגמ' והשו"ע לא התייחסו לדבר שאינו חיוב לעשותו.

ביעור חמץ גדול בשבת

נשאר לי חתיכת חמץ גדולה ואני חושש להשליכה לשירותים מחשש לסתימה. מה אפשר לעשות?

תשובה: בודאי האופן הפשוט הוא לפורר לחתיכות קטנות ולהשליך לשירותים, אבל במקרה שזה לא אפשרי, יש לפורר לחתיכות קטנות פחות מכזית ולטנף אותם בריצפה או בצורה אחרת ואז להשליכם לאשפה כאשר כל חתיכה קטנה (פחות מכזית) עטופה בשקית נפרדת^כ.

אפשר גם לשפוך עליהם אקונומיקה, אלא שהיא מוקצה, וההיתר רק אם ייחד מערב שבת את האקונומיקה לשימוש תמידי גם כזה המותר בשבת^{כה}.

הכנת מי מלח ביו"ט

האם מותר להכין מי מלח ביו"ט? כי בשנה זו חל ערב פסח בשבת והרבה יכולים לשכוח להכין מי מלח לפני שבת

תשובה: לכתחילה יש להכין מי מלח לפני שבת בערב שבת, ואם שכח, יכין רק מעט וגם ישים מלח פחות משני שלישי^{כו}.

ובמשנ"ב סי' תמ"ז סק"ו כתב שנחשב ביעור בוריקה לבת הכסא, ומה שכתב החזו"א [סי קי"ח סק"ג] לגבי בית הכסא לדון האם מתקיים בוריקה לתוכו ביעור ותשבתו, כוונתו לבית הכסא של ימיהם שהחמץ לא התבער שם אלא נשאר שם רק מלוכלך ומטונף, אבל אם זורק לבית הכסא של ימינו א"כ הוא מתבער ממש ובודאי לא גרע מזריקה לים שמפורש במשנה בפסחים שהוא ביעור.

^{כז} פחות מכזית חמץ מטונף אין צריך לבערו כמבוי' במשנ"ב סי' תמ"ב סק"ג וסי' תמ"ד סקט"ו וסי' ת"ס סקט"ו, אלא שאם יש שני חצאי זיתים בכלי אחד הכלי מצרפם כמבוי' בסי' תמ"ז סעי' ז' וסעי' י"א, ולכן צריך להפריד ביניהם שכל חתיכה תהיה בשקית נפרדת ואז לא יצטרפו.
^{כח} כנ"ל בהע' ג'.

^{כט} בהלכות שבת בתחילת סי' שכ"א כתוב שני איסורים דומים, האחד, להכין הרבה מי מלח, והשני, למלוח ירקות שהדרך למולחם. ובראשונים כתבו ב' טעמים לשני האיסורים האלו, האחד, שיטת רש"י, משום שדומה למעבד כי מי מלח הוא הכנה לעיבוד ויעושה מלאכה במלאכת התבשיל' וגם כבישת הירקות דומה לעיבוד, והשני, שיטת הרמב"ם, משום שנאה ככובש כבשים והכובש הוא כמבשל ושניהם אסורים משום שדומים לבישול. ובשו"ע כתב על מי מלח שטעם האיסור משום שדומה לעיבוד ועל מליחת ירקות משום שדומה לבישול, ועי' בפמ"ג [במ"ז סק"ג] הטעם שהשו"ע הבין שדברי רש"י מסתברים יותר במי מלח ודברי הרמב"ם מסתברים יותר בכבישת ירקות. עוד יש להקדים שמלאכת בישול מותרת ביו"ט אבל מלאכת מעבד אסורה ביו"ט [עי' סי' תצ"ט, ב' וסי' תצ"ט, ד' וסי' ת"ק, ד' וסי' תק"י, ז' וסקכ"ז].

ובהלכות יו"ט לגבי שני איסורים אלו, לגבי מליחת ירקות כתב המהרי"ל [הל' יו"ט אות לה] שמעיקר הדין מותר אמנם ראוי להחמיר, וכ"כ הרמ"א בסי' תק"י, ז', והמשנ"ב שם סקכ"ו ביאר הטעם שמותר ביו"ט כיון שא"א לעשות מערב יו"ט, ולגבי הכנת מי מלח כתב [בסי' תע"ג סקכ"א] בשם המג"א שאם חל ליל הסדר בשבת יכין מערב שבת, ומשמע שאם חל בחול מותר להכניס ביו"ט עצמו.

והדבר תמוה, הרי מי מלח אינם מתקלקלים מער"ש ויותר יש להחמיר בהם מבמליחת ירקות, ומשני טעמים, האחד שמי מלח אינו מתקלקל ביו"ט, והשני שהרי השו"ע כתב שעיקר טעם האיסור במי מלח משום שדומה לעיבוד והרי מעבד אסור ביו"ט ואילו כבישת ירקות הוא משום שדומה לבישול ויש להתיר יותר.

ניתן להעביר שאלות אל הגרי"מ ווייל שליט"א במייל 4118843@GMAIL.COM

ואמנם הח"א [כלל ק"ל בכללי הסדר בקצרה אות א] והקצשו"ע [כלל קי"ח ס"ד] וסידור היעב"ץ [שער הקרבן דף כ:]:
כתבו שגם ביו"ט שחל בחול יכין המי מלח מערב יו"ט ואם לא הכין מערב יו"ט יכין בשינוי ביו"ט דהיינו פחות משני
שלישי מלח וגם כמות מועטת [וכן הובא בקובץ מבית לוי].

ונראה שהמג"א והמשנ"ב רק באו ליישב את מה שהביאו שם בשם הגהות מנהגים [ר"א טירנא אות צב] שכתב
שאם לא הכין מי מלח לפני שבת לא יכניס בשבת, והם כתבו שאפשר להכין גם בשבת בכמות מועטת ופחות משני
שלישי מלח כמב' בסי' שכ"א, ולא דיברו לגבי יו"ט.

ואפשר שטעמו של ההגהות מנהגים שהרי בשבת גם בישול אסור וגם מעבד אסור וממילא אין צד להתיר את הכנת
המי מלח, אבל ביו"ט הרי בישול מותר ורק אם משום עיבוד אז אסור, ולכן אין הדבר מוחלט לאיסור [ואע"פ
שהרמ"א כותב שכל מלאכה שאפשר להכניס מערב יו"ט אסור להכניס ביו"ט, וא"כ גם מצד בישול יש לאסור, לא
חששו כל כך לזה משום שעצם הבישול מותר א"כ לא חששו לזה במלאכה הדומה לבישול] ויכול להכין כמות
מועטת ואין לחוש במקום ספק מהו 'כמות מועטת' אבל בשבת צריך להחמיר יותר.

אבל אפשר להרחיב יותר, הטור והשו"ע כתבו את המילים 'לתת לתוך הכבשים' כי סברו משום עיבוד ויש קצת
סתירה בין הרישא לסיפא בתחילת הסעיף כתוב שאסור להכין הרבה מי מלח לתת לתוך הכבשים ובסוף כתוב
דמותר להכין מעט לשים בתבשיל ולא מפורש האם אפשר להכין הרבה כדי לשים בתבשיל.

בתוספת שבת כתב שאם לא מתכוון לשים בתבשיל מותר, אבל זה תמוה מאוד כי המג"א בעצמו וגם התו"ש הביאו
כתבו שאסור להכין הרבה לצורך סעודה אחרת והרי לצורך סעודה אחרת זה לא בשביל לתת לתבשיל, וגם בליל
הסדר כתבו המג"א בסי' תע"ג ומשנב שם בשם הגהות מנהגים שאסור להכין אם חל בשבת.

אמנם יתכן לומר שהצד לאסור אם לא התכוון לכבשים הוא רק משום החשש לטעמו של הרמב"ם שהאיסור משום
עושה מלאכה במלאכת התבשיל ולכן האיסור גם כשלא מתכוון לכבשים. וכך משמע גם בלשון הא"ר שחולק על
התו"ש ואוסר וכתב הטעם משום שנראה כעושה מלאכה במלאכת התבשיל.

אבל המג"א והתו"ש שחששו לאיסור אם מכין לסעודה אחרת [ואמנם הא"ר מתיר לסעודה אחרת והשעה"צ הביאו,
אבל לענ"ד הא"ר לשיטתו שעיקר האיסור משום בישול ולגן לסעודה אחרת לא חשש כ"כ] ובפרט המאירי שהובא
במשנ"ב שגם כן אוסר אפילו אם אין כוונתו לזה משום שנראה שמכין לעיבוד אע"פ שאין כוונתו לכך ומפורש
בדבריו שאפילו לטעם של מעבד אסור גם אם אין כוונתו לכך, ובאמת המשנ"ב נראה שנטה לאסור גם אם אין
כוונתו לזה.

ובאמת בלבוש סי' תע"ג ס"ו ובפסח מעובין [אות רלח] שכתבו את האיסור להכין מי מלח בשבת ביארו הטעם
משום שדומה לבישול ולא כתבו משום שדומה לעיבוד - אע"פ שבשו"ע כתב שטעם האיסור במי מלח משום מעבד,
והיינו כנ"ל שהאיסור משום שאין שום צד היתר בשבת שהרי גם בישול אסור בו, אבל ביו"ט יש צד היתר ולכן
אפשר להקל במקום ספק מהו כמות מועטת וכדו'.

וממילא למעשה בודאי לכתחילה יש לנו להכין גם את המי מלח גם ביו"ט שחל בחול מערב יו"ט, ובשנה זאת יכין
אותם כבר מערב שבת כי בשבת אסור להכין משום מכין משבת לחול [עי' פמ"ג סי' תע"ג א"א סק"ה אלא שאם
שכח, יוכל להקל יותר ביו"ט מאשר בשבת שאין צד להקל ויש להחמיר יותר מהו 'כמות מועטת' ובכלל להחמיר
יותר, ולכן אם שכח לא יכין בשבת אלא ביו"ט בכמות מועטת [וישים פחות משני שלישי מלח], ולכן המג"א
והמשנ"ב לא כתבו כלום על יו"ט - לא להקל ולא להחמיר, אלא שהרבה אחרונים כתבו לאסור גם ביו"ט שחל בחול
וכנ"ל, וכן יש לנהוג לכתחילה.

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

קחו עמכם דברים

זאת תורת החטאת וגו' (ו, יח)

"אמר רבי יצחק, מאי דכתיב: 'זאת תורת החטאת', 'זאת תורת האשם' (ז, א)? כל העוסק בתורת חטאת - כאילו הקריב חטאת, וכל העוסק בתורת אשם - כאילו הקריב אשם" (מנחות דף קי ע"א).

ובתנחומא לפרשתנו (ח, ח) איתא: "ראה היאך הקדוש ברוך הוא סולח לעונותיהם של ישראל... אמר הקדוש ברוך הוא: 'מי שיש לו פר - יביא פר! ומי שיש לו איל - יביא איל! מי שיש לו שה - יביא שה! מי שיש לו יונה - יביא יונה! ומי שאין לו אלא אחד מכל אלו - יביא סולת! ומי שאין לו סולת ולא כלום - יביא דברים! שנאמר (הושע יד, ג) 'קחו עמכם דברים [ושובו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב ונשלמה פרים שפתינו]' וכו'.

נמצאנו למדים שעל ידי כח הדיבור - 'קחו עמכם דברים' - הוי כאילו הקריב קרבנות. ואיזה דיבור? דיבור של תורה! (וכן דיבור של תפילה - כן מוכח מחז"ל, ואכמ"ל).

ומדוייק כן מלשון הסמ"ג (עשין, הקדמה כללית) וז"ל: "עוד אמרו רבותינו... 'זאת תורת העולה' (ו, ב), 'זאת תורת המנחה' (ו, ז), 'זאת תורת החטאת', 'זאת תורת האשם', כל העוסק בתורת עולה - אינו צריך עולה! כל העוסק בתורת מנחה - אינו צריך מנחה! וכל העוסק בתורת חטאת - אינו צריך חטאת! וכל העוסק בתורת אשם - אינו צריך אשם! וכן אמר הכתוב (הושע יד, ג) 'ונשלמה פרים שפתינו' עכ"ל, ומבואר שאיזה דיבור מועיל להיחשב במקום קרבן? הדיבור בתורת הקרבנות!

וז"ל הספר "חבצלת השרון" לפרשתנו: "יש לחקור במה שאמרו שכל העוסק בתורת חטאת כאילו הקריב חטאת, האם הוא מהלכות תלמוד תורה? - דכל העוסק בתורה זו יש בזה סגולת הקרבת החטאת. או דנימא דפרשת חטאת נאמרו בה שני פנים בקריאתה, שיש קריאה שנאמרת כקורא בתורה, ויש קריאה שנאמרת בתורת הקרבה? - והוא ענין ונשלמה פרים שפתינו, דההקרבה נעשית על ידי דיבור פיו, ואם כן אף הקריאה נעשית בתורת הקרבה, ויש לדון...

ונפקא מינה רבתא לדינא - אם צריך לברך ברכת התורה לפני קריאת פרשת קרבנות. דהנה כתב בשלחן ערוך (או"ח סימן מז סעיף ד) שיש אומרים שאין צריך לברך ברכת התורה לפני סליחות - אף שאומרים פסוקי התורה - לפי שאומרים אותן דרך תחנונים, ואם כן לשיטתם בקורא בפרשת קרבנות בתורת הקרבה אין צריך לברך ברכת התורה. וראיתי בלבוש (סימן א סעיף ט) שכתב שצריך לברך ברכת התורה - לפי שאין בפסוקי הקרבנות שום ריצוי ובקשה אלא כקורא בתורה.

ואשר נראה, דהנה איתא בתענית (דף כז ע"ב): 'אמר אברהם: ריבוננו של עולם! שמא ישראל חוטאין לפניך אתה עושה להם כדור המבול וכו'? אמר לו: 'קחה לי עגלה משלשת ועז משלשת' וגו' [שעל ידי הקרבנות יתכפר להם]. אמר לפניו: ריבוננו של עולם! תינח בזמן שבית המקדש קיים, בזמן שאין בית המקדש קיים מה תהא עליהם? אמר לו: כבר תקנתי להם סדר קרבנות, בזמן שקוראין בהן לפני מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עונותיהם'.

הלא מעתה נראה דשתי סוגיות חלוקות נאמרו בזה. דבסוגיא דתענית נראה דעיקר האמירה נאמרת בתורת הקרבה, וזהו שתיקן הקב"ה 'סדר קרבנות' בתורה, דקריאתן הוי תורת הקרבה... ואלו בסוגיא דמנחות מבואר דהעוסק ב'תורת' חטאת הוא כמקריב חטאת, והיינו מדין עסק ועמל התורה, והוא שייך לתורה שבעל פה, שעולה לו במקום חטאת.

וחלוקים המה, דבקורא בפרשת חטאת - הרי שהקריאה עצמה עולה לו כמקריב ממש, והיינו בקורא בתורת הקרבה ולא כקורא בתורה. אכן העוסק בפרשת חטאת אין כאן מעשה הקרבה, כי אם דמתכפר בכך כמו חטאת, אך עיקר הדברים נאמרים בתורת תלמוד תורה. ונפקא מינה גם בהוגה ברעיונו בתורת חטאת, דאין כאן שילום פרים 'בשפתיו', אך מכל מקום עסק תלמוד תורה יש כאן [עיין ביאור הגר"א סימן מז], והדברים מבוארים.

ובתוס' מגילה (דף ל ע"ב ד"ה ושאר) כתבו וז"ל: 'הא שאנו מעמידין ספר תורה שני במועדות וקורין בקרבנות היום - לא מצינו סמך בתלמוד, אך בסדר רב עמרם ישנו, וקצת יש סמך לדבר מהא דאמר לקמן (דף לא ע"ב), אמר אברהם לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם וכו', אמר לו הקב"ה, כבר תקנתי להם סדר קרבנות, כל זמן שקורין בהן, עד כאן, ומשמע מזה דסגי בקריאה בעלמא בלא עסק בפרשה, והן הן הדברים - דלענין הקרבה תלוי בסדר קריאתן', עד כאן מהספר "חבצלת השרון".

ונמצאנו למדים שישנם כמה דרגות ב"קרבנות".

א. הרהור בתורת הקרבנות.

ב. דיבור - כלומר אמירת פרשות הקרבנות, ועל זה נאמר 'קחו עמכם דברים... ונשלמה פרים שפתינו', כלומר הדיבורים שלנו והשפה שלנו (על ידי קריאת פרשות הקרבנות) מהווה השלמה לקרבנות (וגם בזה מעלה עליו "כאילו הקריב").

ג. הקרבת הקרבן בפועל.

אולם ישנה דרגה נוספת, עוד יותר נעלה: "הנה שמע - מִזְבַּח טוֹב! לְהִקְשִׁיב - מִחֻלָּב אֵילִים!" (שמואל א טו, כב), [וכן בתהלים (מ, ז) זִבַּח וּמִנְחָה לֹא חִפְצָתָ, אֲזַנִּים כְּרִיתָ לִי, עוֹלָה וְחֻטְאָה לֹא שָׁאַלְתָּ, ועיין רד"ק שם באורך, ואכמ"ל].

אודות פסוק זה מעיר מרן ה"ברכת מרדכי" שליט"א: "מה פשר ההשוואה בין 'שמיעה' לבין 'קרבן'? מה המשותף ביניהם? לו יהא כי השמיעה בקול ה' חיונית היא... אבל כיצד ניתן להבין ולהסביר כי 'שמיעה' טובה מ'זבח'? וכי על מישור אחד ניצבים השנים?".

איהו מותיב ואיהו מפרק:

"...שמואל רצה להחדיר בתודעתו של שאול כי שני הדברים - גם השמיעה וגם הזבח - קרבנות המה! וכי ההקרבה שבשמיעה גדולה היא וחשובה בעיני ה' יותר מקרבנות אילים! זהו עומק הכתוב 'הנה שמוע מזבח טוב!'. טיבו של קרבן - 'שמוע! טוב יותר 'מזבח'. ומ'הקשבה' עולה תימרת ריח ניחוח רצויה יותר מהקטרת 'חלב אילים!' (עיין "ברכת מרדכי" בפנים - מילתא בטעמיה).

הרי ש'שמיעה' עומדת במישור אחד עם הקרבנות - וחשובה יותר מהקרבנות!

ולמי יש אוזן שומעת? למי ששותק על מנת לשמוע!

דו"ק היטב בלשון הרמב"ם (הלכות תפילה פרק יב הלכה ט): "כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה, אלא הכל שומעין, ושותקין, ומשימין לבם למה שהוא קורא, שנאמר (נחמיה ח, ג) 'וְאֶזְנֵי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה', וכו'.

כדי לשים אל לב מוכרחים לשמוע!

כדי לשמוע מוכרחים לשתוק!

"הַחֲרֵשׁ וְאַאֲלֶפֶךָ חֻכְמָה" (איוב לג, לג).

... "כלומר, על ידי שתחריש ותשתוק תשיג את החכמה, ואותה השתיקה היא חלק בלתי נפרד משמיעת הלב" ("באר משה").

מלה בסלע. שתיקה בתרי!

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרפכת חלת בלולת בשמן. על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודה שלמיו. והקריב ממנו אחד מכל קרבן תרומה לה' לפהן הזרק את דם השלמים לו יהיה. ובשר זבח תודה שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר (ז, יא-טו)

ופרשי: אם על תודה יקריבנו אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים, והולכי מדברות, וחבושי בית האסורים, וחולה שנתרפא, שהם צריכין להודות שכתוב בהן (תהלים קז - כא - כב) יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה. אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן, וטעונות לחם האמור בענין, ואינן נאכלין אלא ליום ולילה, כמו שמפורש כאן והקריב על זבח התודה ארבעה מיני לחם חלות, ורקיקין, ורבוכה, שלשה מיני מצה, וכתוב (פסוק יג) על חלת לחם חמץ וגו', וכל מין ומין עשר חלות, כך מפורש במנחות (עז א). ושעורן חמש סאין ירושלמיות שהן שש מדבריות עשרים עשרון עכ"ל.

מתבאר מדברי רש"י שיש שני חלקים בקרבן תודה. חלק ראשון שקרבן תודה צריך האדם להביא על כל נס גלוי שאירע לו בחייו בכדי להודות לקב"ה על חסדיו. והחלק השני צורת ההודאה על ידי קרבן שונה מיתר כל הקורבנות שצריך להביא ארבעים לחם שיוצא ס"ה משקל הלחמים צריך להיות שמונים ושלשה ק"ג לגר"ח נאה או מאה ארבעים ושלוש ק"ג לחזו"א בערך מאה שישים ושש לחמים לגר"ח נאה ומאתים שמונים ושש לחמים לחזו"א.

שאלות

שואל הנצי"ב על צורת ההודאה: א. לא מצינו בשום קורבן שצריך כ"כ הרבה לחם לצרף לקרבן ומדוע בתודה התורה מחייבת כ"כ הרבה לחמים? ב. ועוד שבכל קורבנות שלמים נאכלים לשני ימים ולילה אחד ואילו בקורבן תודה נאכל ליום ולילה עד חצות חצי מזמן השלמים, מדוע, הרי אדרבא כיון שיש הרבה לחם מן הראוי לתת יותר זמן?

*

כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל

נקדים לומר, אחד הדברים אשר בני אדם נותנים דעתם לדבר די הצורך, אשר גורם לחיסרון גדול והשלכות על ההרמוניה, וכמו כן בעבודת השם. הוא שלא יודעים

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

לשבח ולהודות בפני אחרים על מעשיו הטובים של אחד מבני הזוג או בחברתו שהוא נמצא או בעבודתו החינוכית או עסקיו, וכמו כן בעבודת השם לדעת להודות על חסדי השם ונסים ונפלאות שעושה לאדם, וחיים בשגרת החיים שהדבר מובן מאליו ולא רואים צורך לשבח בפני אחרים, ותורתנו מלמדת שזו עיקר ההודאה והשבח שחייב האדם להנהיג את עצמו בפני רבים וכמו שאמר דוד המלך בתהלים פרק קט (ל) אֹדְהָ ה' מְאֹד בְּפִי וּבְתוֹךְ רַבִּים אֶהְלֶנּוּ, כאשר נבאר.

ובזה נבוא לביאור רש"י, הנה בחלק הראשון של קרבן תודה ביאר רש"י שיש להודות על כל נס גלוי שנעשה לאדם, ויותר מכך נאמר במדרש ויקרא רבה (פרשת צו ז, פרשת אמור יב. מדרש תנחומא פרשת אמור יד). רבי פנחס ורבי לוי ורבי יוחנן בשם ר' מנחם דגליא לעתיד לבא כל הקרבנות בטלין וקרבן תודה אינו בטל, כל התפלות בטלות ההודאה אינה בטלה וכו'. ועלינו להבין מדוע קרבן תודה חשוב יותר מכל הקורבנות?

הנהגת הי"ת להסתיר הנס בטבע

כבר ידועים דברי רמב"ן בסוף פרשת בא וז"ל ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כלה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכלם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם, בין ברבים בין ביחיד, אלא אם יעשה המצות יצליחנו שכרו, ואם יעבור עליהם יכריתנו ענשו עכ"ל, ובאמת כאשר יתחזק האדם באמונה וביטחון בהי"ת ישכיל ויבין שכל חייו נתונים בהשגחה פרטית ועושה הקב"ה איתו נסים ונפלאות בכל רגע כאשר אומר האדם בתפילתו יום יום בברכת מודים "ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך שבכל עת ערב ובקר וצהרים" אלא שהנס נסתר בדברי הטבע לצורך הבחירה של האדם, וכמ"ש חז"ל על הפסוק בפרשה "אש תמיד תוקד על המזבח" למרות שאש יורדת מן השמים במטרה להסתיר את הנס באש הטבע, כיון שלו היה המצב שבכל צעד ושעל האדם היה רואה הנס בגלוי ועל כל מעשה רע נענש מיד לא היתה בחירה לאדם ובמה יקבל שכרו, אך חובת האדם להכיר טובה לבוראו על כל החסדים שעושה עימו בכל יום ולא יבין שהכל מובן מאליו ואין על מה להודות, אלא חז"ל מגדירים הדבר עד כדי כך כל הנשמה תהלל שעל כל נשימה ונשימה צריך להודות להשם ולא להבין שלנשום זה דבר המובן מאליו, כי כאשר האדם ילך לבתי חולים ויראה כמה מתמודדים עם כל נשימה ידע להעריך את מערכת נשימתו התקינה, וכמו כן כל חלקי גופו ואבריו אשר מתפקדים באופן תקין עד כמה צריך האדם להעריך ולהודות ללא גבול, וכאשר אנו אומרים בנשמת כל חי ואילו פינו מלא שירה כים ולשונו רינה כהמון גליו, ושפתותינו שבח כמרחבי רקיע, וידנו פרושות כנשרי שמים, ורגלנו קלות כאילות, אין אנחנו מספיקים להודות לך השם אלוקינו ולברך את שמך מלכנו על אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות פעמים הטובות נסים ונפלאות שעשית עימנו ועם אבותינו, ולצערנו בתקופה זו אשר הצרות גוברות וכל יום גזרות קשות חדשות אשר נפטרים אנשים תינוקות וצעירים מדברים פשוטים אחד נחנק ואחד לא קם ואחד משפעת או מריאות או נופלים וכדומה הרי שלקום בסדר אינו דבר

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

שמובן מאליו, וכבר לימדנו יעקב אבינו שאמר קטונתי מכל החסדים ומכל האמת כי במקלי עברתי את הירדן הזה ועתה הייתי לשני מחנות, ואם תתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וכו' שחובת האדם לדעת להעריך כל הנעשה סביבו שאין הדבר פשוט ומובן מאליו, צא וראה כמה לא זכו לאשה ואם כבר זכו כמה לא זכו לפרי בטן ואם זכו לפרי בטן כמה ממורמרים מיוצאי חלציהם שעדיף שלא נבראו, ואם הכל בסדר כמה אינם בקו הבריאות ובכל יום מתמודדים עם הקיום, וק"ו שזוכה לפרנסה אשר רבים רעבים לפת לחם ובגד ללבוש, כי אין החיים דבר שמובן מאליו, ורק כאשר האדם יביא קרבן תודה על הנסים הגלויים ויודה לקב"ה קבל עם ועדה יוכל לחנך וירגיל את עצמו לומר בכל יום מילה אחת תודה לבורא עולם על כל הנסים הנסתרים שבכל רגע ורגע שהכל מתפקד כרגיל ויעבוד את השם בלב שלם, ולכך קרבן תודה ותפילת הודאה אינה בטילה לעולם.

מעשה כיצד אין בעל הנס מכיר בניסו

וראיתי בספר מעשיות הרב שך זצ"ל על פ' השבוע אשר מסופר בשם רבה של רחובות הרה"ג שמחה הכהן קוק שליט"א שפעם בא אברך צעיר לרב שך ובישרו שתיכף אחרי החתונה נפקד ונולדה לו בת, והשאלה האם במצב כזה צריך לעשות קידושא רבא בביהכ"נ השיבו הרב שך, מה יהיה אם רק אחרי שמנה שנים היתה נולדת הבת וכי היתה בא לשאול אם צריך קידושא רבא בודאי שלא היתה שאלה, א"כ עכשיו ק"ו הרי הקב"ה חסך לך שמנה שנים של סבל ונתן לך בת בודאי חייב בקידושא רבא.

מעשה עם אברך שחלה בכליותיו והבריא כיצד בירך

בערך בשנת תש"ן סיפר לי שכני בהתגוררי בבני ברק הר' אברהם להב הי"ו על חברו הטוב אשר למד איתו בישיבת עטרת ישראל ולא עלינו חלה בכליותיו עד אשר נאלץ לעשות דיאליזה בכדי להתקיים ולא נותר אפשרות אחרת לטפל בו אלא א"כ יתרמו לו כליה ותושלת בקרבו ויתרפא ויוכל לתפקד הגוף בעצמו, ואכן דבר כזה להשיג תורה כליה אינו דבר קל אולם אחיו הצעיר החליט שקשה לראות את סבל אחיו והוא מוכן לתרום עבורו כליה, אולם בהיותו נשוי חדש לאחר כל ההתייעצות הוא יהיה מוכן לתרום לאחר שיוולדו ילדים שח"ו שמא יגרם איזה נזק, ואכן המתינו בסבלנות וכך עברו להן מתחילת מחלתו כשלוש עשרה שנה אשר לא יכל גופו להפריש נוזלים והיה נאלץ לטיפול דיאליזה, אולם לאחר מכן תרם אחיו את הכליה והושלתה בהצלחה, סוף סוף לאחר שלוש עשרה, וסיפר לי ידידי השכן שהיה נוכח באותו מעמד ולאחר שיצא מבית הכסא וזכה לברך פעם ראשונה ברכת אשר יצר לאחר שלוש עשרה שנה, הברכה היית בקולי קולות ובשמחה ובכוונה שכל המחלקה הזדעזעה לקול ברכתו דבר שלא יוכל לשכוח.

מגילת אסתר אינה בטלה

ובזה מובן דברי הרמב"ם (ה' מגילה פ"ב הי"ח) כתב וז"ל, כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח, חוץ ממגילת אסתר, והרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם עכ"ל. והוא מהירושלמי

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

מגילה (פ"א ה"ה), וכמש"כ בהגהות מיימוניות שם. ולפי הנ"ל כל יסוד מגילת אסתר ללמדנו עד כמה הנס מוסתר בטבע וכל מה שנעשה עם האדם עליו להודות ולהלל את השי"ת והיא כחלק בלתי נפרד מקרבן תודה שאינו בטל.

עיקר ההודאה ברבים

ועל החלק השני שיש בקרבן תודה מהיא צורת ההודאה מתרץ הנצי"ב: שעיקר יסוד התודה הוא פרסום הנס וההשגחה הפרטית שהקב"ה עשה איתו ברבים בכדי לחזק האמונה בכלל, וזו מעלת הודאתו בציבור. אי לזאת כיון שהקב"ה רוצה שהאדם יאלץ להודות בציבור קבל עם ועדה לכן הצריכה התורה ארבעים לחמים שיצטרך לפי הגר"ח נאה לפחות שלש מאות ושלשים איש בהנחה שכל אחד יאכל רבע ק"ג לחם ולחזו"א יצטרך חמש מאות שבעים ושניים אנשים בהנחה שיאכל רבע ק"ג לחם, ועי"ז יצטרך להודות קבל עם ועדה ויעשה פרסום הנס. ובזה הובהר החלק השני שיש בקרבן תודה.

דברי חז"ל עד כמה השבח בפרסום משפיע

אולם נראה להוסיף בהקדם מאמר חז"ל במדרש ויקרא רבה (מרגליות) פרשת בהר פרשה לד אמ' ר' יצחק בר מריון למדתך התורה דרך ארץ שכשאדם עושה מצוה יהא עושה אותה בלב שמח, שאילו היה ראובן יודע שהקב"ה כותב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם (בראשית לז, כא), בכתפו היה טוענו ומוליכו אצל אביו. אילו היה אהרן יודע שהק' כותב עליו וגם הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלבו (שמות ד, יד), בתופים ובמחולות היה יוצא לקראתו. אילו היה יודע בועז שהק' כותב עליו ויצבט לה קלי (רות ב, יד), עגלות פטומות היה מביא ומאכילה ע"כ.

וכתב בשו"ת הרשב"א חלק א סימן תקפא לאחר שהביא את דברי המדרש הנ"ל למד מכאן שמפרסמים עושי מצוה. וז"ל מכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב כן שמות המקדישין לשמים, להיות להם לזכרון טוב על מצות, ולפתוח דלת לעושה מצות עכ"ל. ללמדנו עד כמה מחזק ומעודד פרסום מעשיו הטובים בפני אחרים שהדבר גורם לו להמשיך ביתר שאת ועוז, ואם אצל ראובן אהרון ובוועז הדבר כל כך היה משפיע מה נאמר אצל כל אדם עד כמה הדבר משפיע לטובה על האדם.

דברי הזוהר במעלת סיפור יציאת מצרים

וכן מתבאר בדברי הזוהר פרשת בא דף מ על חשיבות סיפור יציאת מצרים וז"ל [מתורגם]: מצוה לספר בשבח יציאת מצרים, שהיא חובה על בן אדם לדבר בשבח זה לעולמים. כך בארנו, כל אדם שמדבר ביציאת מצרים ובאותו ספור שמח בשמחה, עתיד הוא לשמח בשכינה בעולם הבא שהוא שמחת הכל, שהרי הוא אדם שמח באדונו, והקדוש ברוך הוא שמח באותו ספור. באותה שעה כונס הקדוש ברוך הוא לכל הפמליא שלו, ואמר להם לכו ותשמעו את ספור השבח שלי שמדברים הבנים שלי ושמחים בגאולתי. אז כלם מתפנסים, ובאים ומתחברים עם ישראל, ושומעים ספור השבח שממחים בחדות גאולת אדונם. אז באים ומודים לקדוש ברוך הוא על כל אותם נסים

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

וגבורות, ומודים לו על העם הקדוש שיש לו בארץ ששמחים בשמחת הגאולה של אדונם. אז מתוסף לו פח וגבורה למעלה, וישראל באותו ספור נותנים פח לרבונם, כמו מלך שמוסיף פח וגבורה כשמשבחים גבורתו ומודים לו, וכלם פוחדים מפניו, ומתעלה כבודו על כלם. ולכן יש לשבח ולדבר בספור זה כמו שנאמר. כמו זה חובה על בן אדם לדבר תמיד לפני הקדוש ברוך הוא ולפרסם את הנס בכל אותם נסים שעשה ע"כ. ואם כביכול אצל מלך מלכי המלכים חשוב ונותן עוז ותעצומות להמשיך ביתר שאת ועוז בחסדיו המרובים עלינו ק"ו לכל בשר ודם עד כמה השבח שמשבח את מעשה הזולת בפני אחרים מעצים ומאתגר להמשיך ביתר שאת ועוז הן בין בני המשפחה כאשר אחד מקבל הערכה על מעשיו הטובים, או עם תלמידיו, עד כמה מילה טובה לפני חבריו מרוממת אותו מעלה מעלה או בעסקיו עם העובדים וכדומה, אין ספק שהדבר מאוד מרומם ומחזק להמשיך בעוז ותעצומות.

פוחזין בכבודה של אכסניה מדוע כדי להודות ברבים.

עוד מצינו במסכת ברכות דף סג ע"ב תנו רבנן כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה היו שם רבי יהודה ורבי יוסי ורבי נחמיה ורבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי, פתחו כולם בכבוד אכסניא ודרשו. וכתב הפלא יועץ – חסד כמו שתקנו רז"ל ברכת האורח שיברך לבעה"ב בבהמ"ז בכל פעם שאוכל אצלו וימלא פיו תהלתו וכהנה דברים הדברים המישיבים את לב בעה"ב ובני ביתו בפתחו בכבוד אכסניא כמו שהיו עושים רז"ל שפתחו כולם בכבוד אכסניא כדמייתי הש"ס בברכות באופן שידעו מה טוב חלקם ומה נעים גורלם ורב טוב הצפון להם בזה ובבא עד שיקבלו אותם בשמחה ובסבר פנים יפות ויקל בעיניהם הטורח וההוצאה עכ"ל.

מוסר השכל

הראת לדעת, שהתורה חייבה בכוונה את צורת קרבן תודה שצריך להביא הרבה לחמים בכדי שהאדם יאלץ לשתף רבים בהודאתו להשם, ומכאן שחובתו של האדם הן בינו לקונו והן בינו לחברו להביע הערכה ותודה בפני אחרים ולא להסתפק לומר את הערכתו בחדרי חדרים, מאחר ויש עוצמה כאשר האדם מביע את התודה וההערכה בפני אחרים מאחר והדבר גורם לעוז ותעצומות הנפש ומוסיף מוטיבציה להמשיך ביתר שאת ועוז, ואם כלפי מלך מלכי המלכים חפץ ושמח שיעשה את הודאתו בקרבן ברבים וכן בסיפור יציאת מצרים בגלל שהדבר מוסיף כביכול עוז ותעצומות להטיב עם ישראל, כמבואר בזוהר, הרי שק"ו אלף פעמים עד כמה הדבר משפיע לטובה על בשר ודם כאשר העידו לנו חז"ל על ראובן אהרון ובוועז, ואין ספק שהרגל בדבר הזה מרומם ומנציח את השלום ואת האושר בחיים, כאשר יודע לשבח הדבר מדרבן ומחזק.

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך,
אמרי מרדכי ועוד

חשיבות הבעת הערכה בפני אחרים

וכן הוא הדבר לכל מחנך ולכל מעסיק, כאשר ידע לפרגן ולשבח בפני אחרים את
הצלחתו ומעשיו הטובים, התוצאה ראשית שנותן ומפיח רוח וכוח להמשיך במעשיו
הטובים, ושנית שאחרים לומדים מכך לחקות את מעשיו.

החותם בברכת חג כשר שמח,

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

כיבוי אש המנורה במסעות

במסגרת הפרסום של דברי תורתו של רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל אשמח לפרסם כאן בפרסום ראשון חליפת מכתבים בין רבינו הג"ר ישראל אליהו וינטרויב זצ"ל – יאהרציוט י"א בניסן – לבין להבחל"ח מרן שר התורה הגר"ח קניבסקי שליט"א השייכות לדברי רבינו הרוגוצ'ובער זצ"ל בפרשה זו על דברי התורה כהנים פ"א, פ"ב, י': אש תמיד; תמיד אף בשבת ... לא תכבה אך במסעות. מה עושים לה, כופים עליה פככתר דברי ר' יהודה, ר' שמעון אומר אף בשבת ומסעות מדשנים אותה, שנאמר ודשנו את המזבח ופרשו עליו בגד ארגמן. (תשו"ח לש"ב הגאון רבי יצחק שאול קניבסקי שליט"א על מסירתו המכתבים מגנזי רבינו שליט"א בעין יפה).

*

מכתב א

אודות אש המנורה בשעת המסעות

בס"ד

א' לסדר שלח

ליד"נ כבוד הרה"ג ר' חיים שליט"א

באתי להעיר בקצרה על ספקו דמוש"ק פ' נשא בענין אש המנורה בשעת המסעות^כ. הדיוק ברש"י על אש של המזבח, הוא רק על אש שירדה מן השמים, אותה היו צריכים פסכתר בשבילו. מבואר דשאר האש סלקו. וכ"ה במזרחי שם והכניסו בהא דכתיב שם ודשנו את המזבח וכו'. והגם דיש לאו של מכבה גחלת של מזבח, מ"מ נראה א' מב' פנים. או דבשעת המסעות שלא היה מקום למזבח א"כ נחשב כנעקר ממקומו שאינו ראוי להקטיר עליו כמבואר בפ"ו דזבחים וממילא דחשיב כל גחלותיו כפוקעין. (וכן ראיתי בדבר אברהם ח"ג כעיי"ז על מזבח שנעקר) או דחל בו דין דשן כיון דנגמר הצורך של הקטרה במקום הישן ובשעת מסע הופקע ממנו דין עבודת מזבח. ואש מן השמים לא רצו לסלקו רק שיהא נשאר במקומו רבוצה.

^כ לימים הובא בספר טעמא דקרא פ' במדבר (המודגש): ולקחו בגד תכלת וכסו את מנורת המאור, צריך טעם למה נקרא כאן בשם מנורת המאור ואולי י"ל עפמש"כ הרשב"א בתשובה סימן ש"ט וכ"כ הרמב"ן בחידושיו לשבת כ"ב ב' דאסור לכבות המנורה אפי' ביום אע"ג דס"ל דביום אין מצוה שתהא דולקת והביאו מספרי אי מערב עד בקר יכול יכבה ת"ל כו' (ולפנינו בספרי בהעלתך גי' אחרת ע"ש), ולפי"ז י"ל דגם כאן היה אסור לכבות המנורה בידיים אלא נותנין אותה בעודה דולקת לתוך הבגד תכלת (ואולי היו כופין איזה כלי עלי' כדי שלא ישרף הבגד ע"ד שאמרו במזבח בירו' ספ"ד דיומא) ולכן קרי לה מנורת המאור.

כיבוי אש המנורה במסעות

בשלחן כנראה הוא גה"כ דלחם תמיד עליו יהיה גם בשעת מסעות. וכיון דגם בשעה שנסע אוה"מ הוא א"כ יש לו מקום לחול עליו דין שלחן, כי יותר מזה א"צ.

אמנם המנורה יש לה מקום מיוחד אצל השלחן ולפני הפרכת ושם הוא קיום מצות הדלקת נרותיה, ובשעת המסעות אי"ז. רק דיש להעיר לפי"מ דחידש הזית רענן (בפי' הספרי בהעלותך) דיש איסור כיבוי על נר המנורה (ודבריו מוקשים מכ"מ וכבר העירו עליו) אם יש איסור כיבוי. אמנם אי דין פוקעין יש לכלי שהוסר ממקומו נראה דלכאורה אין בו איסור זה. אמנם יש שינוי דבמזבח כתיב ודשנו וכו' וכאן במנורה לא כתיב, ולכאורה מבואר מזה דלא חל בו דין דשן ולא נחשב כנר שכבה שצריכים לסלקו. ונפק"מ אם צריך להדליקו עוד הפעם בשעת חניה אם חנו באותו יום. דאי חל בו דין דשן צריך הדלקה מחדש וכנראה מסוגיא דמנחות דף פ"ח: ויתכן דרק במזבח נתחדש בגחלתו דין דשן וממילא דיש חיוב דישון ככל זמנן שיש דשן. אבל במנורה לא חל זה ומ"מ מכלל פוקעין לא יצא והאיסור כיבוי לא נכלל.

ובהא דכתיב שם ואת מנורת המאור וכו' אין דיוק כ"כ דהיתה דלוקה בשעת המסעות רק דזהו לאפוקי שאר מנורות אם היו שם וכמו דכתיב ועל שולחן הפנים וכו' דבא לאפוקי שאר שלחנות.

אצטער שלא כתבתי מכבר לכ' רק מצב בריאותי לא הרשה לי עד עתה. גם עכשיו הוכרחתי לעיין רק מקופיא מטעם הנ"ל.

מכבדו ומעריצו כערכו הרם

ידידו

ישראל אלי'

*

מכתב ב

בענין הנ"ל

תשובת מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א

לידי"נ שליט"א

כעת ראיתי אגרתו ויישר כחו.

מש"כ ודשנו הוא בשאר אש המזבח הוא נגד הירושלמי ספ"ד דיומא דמשני ודשנו וירון והיינו להיפך שאספו את כל האש לתוך האמצע (מלשון רוי') וכפו עליו הפסכתר ולא כיבוהו כלל והדיוק שלי הי' כיון דבירו' שם ילפא מדכתיב תמיד אף בשעת מסעות א"כ גם במנורה כתיב תמיד דמינה דייק הרמב"ם שגם ביום הי' דולק (אכן אפשר דבמזבח יש תמיד מיותר משא"כ כאן).

מש"כ דמנורה יש מקום מיוחד אצל השלחן, גם לשלחן יש מקום מיוחד אצל המנורה וע"כ כיון דגזה"כ דבשעת מסעות ג"כ אהל מועד הוא אין בזה קפידא.

מש"כ דיש איסור כיבוי על נר מנורה עי' יומא מ"ו ב'.

מש"כ דמנורת המאור אתי לאפוקי שאר מנורות ז"א שלא היו שם שאר מנורות רק שלמה עשה עשר מנורות, אך יתכן שהיו שם שניים ושלישים כדתנן סוף חגיגה אך שם במשנה אי' במקדש ולא במשכן.

וכ"ז לפלפולא אבל האמת מסתבר שכיבו את המנורה כיון שלא נזכר בשום מקום שכפו עלי' כלי וגם המציאות קשה שתדלק בשעת מסעות וצ"ע.

*

מכתב ג

בענין הנ"ל

תשובת רבינו הגרי"א וינטרויב זצ"ל

והנני להשיב בחזרה בקיצור

(א) לא אדע מה תיקן בדברי רש"י שפי' להדיא כמו שכתבתי. והערתי מירושלמי היא צ"ב עדיין. וכנראה שהלך לפי הפשט הפשוט.

(ב) עיין חידושי הגרי"ז על התורה סוף אמור מ"ש בשם הגר"ח ז"ל.

(ג) בנוגע להציון מיומא דף מו: גם אני עמדתי ע"ז רק שיש לדחות דהוא על אש המזבח שנקח להדליק המנורה כי לאו על (כבית) [כבוי] המנורה בודאי ליכא. ולשון אש מחתה ומנורה הוא גם בתו"כ צו פרשתא א' פט"ז והוא כנ"ל. ובודאי אחר שהדליק המנורה פקע ממנו דין אש המזבח דלכו"ע אנתיק למצותה כאן.

(ד) הכונה שלי היה דאין לדייק מפסוק זה דדין כיסוי בבגד תכלת נאמרה רק בו לאפוקי אי יהיו אחרות.

*

מכתב ד

בענין הנ"ל

תשובת רבינו הגרי"א וינטרויב זצ"ל

כבוד יד"נ הרה"ג שליט"א

אינה ההשגחה לידי בדרך אגב - תנא דמסייע לקו הדברים שכתבתי לו. והוא מגליון החומש של הגאון בעל צפנת פענח ז"ל {פ' במדבר} ואעתיק לו הלשון על פסוק זה ודשנו. וז"ל עיין בירושלמי סוף"ד דיומא אם הוה מכבין האש אז, פלוגתא, וכן בתו"כ פ' צו. וזה אם יש שם מזבח עליו עיין זבחים דף ס"א ע"ב בתוס', ומוריד אף (אם) מותר לכבות. והך ודשנו לשון ----עכ"ל יותר לא נמצא שם. וכנראה דכונת הסיום הוא ע"ד מש"כ.

ובספרו הל' כלאים כתב "ועיין ירושלמי ספ"ד דיומא במה דמביא שם פלוגתא דתנאי אם בשעת המסעות היו מותרים לדשן המזבח. ור"ל דאם אז בטל שם מזבח מעליו. דאם

בטל שוב הווי כמו דאחתייה אארעא. ועיין מ"ש תוס' זבחים דף ס"א: אם יש מזבח בשעת מסעות ולא מפסל משום פגימת המזבח" עכ"ל.

ובהשלמות לספרו צ"פ כתב דבשעת מסעות הגם דלא נפסל ביוצא מ"מ הגם דאינו נחשב חוץ למחנה מ"מ פנים ג"כ ל"ה והביא ע"ז ראייה מרש"י מפורש בזבחים דף קט"ז סוע"ב ד"ה אימא. והשוה דברי הריב"ן בתוס' יבמות ז': ד"ה זה לגדר הנ"ל. וציין גם המקומות דלעיל בתוך סגנון ענין זה. ולפי"ז נראה דאי לא נדון כמחנה לענין דנקרא פנים אין דין מקום למנורה לענין מש"נ בדברי האחרונים דדין לפני הפרכת בודאי הווי סיום מקום בלפני ה' שלה.

ידידו המוקירו כערכו הרם

ישראל אלי

*

בירור פשר אשם ציבור שכתב רש"י

פרק ז פסוק ב. בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִשְׁחֲטוּ אֶת הָעֹלָה יִשְׁחֲטוּ אֶת הָאֵשֶׁם וְאֶת דָּמוֹ יִזְרֹק עַל הַמִּזְבֵּחַ סָבִיב:

רש"י ד"ה ישחטו. ריבה לנו שחיטות הרבה, לפי שמצינו אשם בצבור, נאמר ישחטו רבים. ותלאו בעולה להביא עולת צבור לצפון:

בספר יוסף הלל לרבי יוסף הלל ברכפלד ז"ל כותב: דברי רש"י תמוהים, דהיכן מצינו אשם בציבור, אדרבא בפירוש אמרו בגמ' (תמורה דף י"ד) אשם ביחיד איתא בציבור ליתא, וכן כתב הרמב"ם בפ"א מהל' מעשה"ק וז"ל ואין הציבור מקריבים אשם לעולם. וג"כ קשה הלא חטאת ועולה ושלמים שהם בודאי קרבנות צבור למה לא כתוב בהם שחיטה בלשון רבים, רק דוקא באשם.

ושמעתי מאיש אחד אשר שאל את הגאון ר' יוסף ראזין ז"ל (בעמח"ס צפנת פענח) על זה, והוא אמר שכונת רש"י על האשמים שהביאו בימי עזרא כמ"ש (בעזרא י' פסוק י"ט) ואשמים איל צאן על אשמתם, וכתב שם רש"י שהוראת שעה היתה. והנראה שהוראת שעה היתה שהביאו אשמים על הציבור, ולא שכל אחד הביא אשם שנתחייב כמו שמשמע קצת בגמ' דכריתות (דף י"א) שכולם שפחות חרופות בעלו, דלפי"ז לא היתה הוראת שעה. ולהוראה זו רמז כאן הפסוק בלשון רבים, לפי שמצינו רק פעם אחת אשם בציבור בהוראת שעה לכך נאמר ישחטו, ודפח"ח. (וראיתי בספר פרדס יוסף שהביא זה בשם הגאון בעל האבני נזר עיי"ש). אבל בדפוס הראשון ליתא לכל הדיבור הזה. (וכן בדפוסי אלקבץ, רומא סונסינא, וזאמורה, ובכת"י עתיק ובכת"י קלף ליתא). כ"ה.

באופן נוסף כתב רבינו בשו"ת צפנת פענח ורשא סי' קע"א בזה"ל: ובחיבורי מהדור"ת כתבתי שם ביאור לדברי רש"י שקאי על אשם שניתק לרעיה יעשה קייץ המזבח, ועי'

כ"ה וראה מש"כ בצ"פ הנדפס כאן.

בר"מ, אך מחלוקת אם ליחיד או לציבור, ועי' תמורה י"ג וד' כ' ופסחים ע"ג וזבחים ע"ג
וכ"מ בזה ואכ"מ.

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגוצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

בענין קרבן תודה אם בא בנדבה – ואמירת פרשת תודה בזמן הזה

אם על תודה יקריבנו (ל, יא) וברש"י: אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו כגון יורדי הים והולכי מדבריות, וחבושי בית האסורים, וחולה שנתרפא שהם צריכים להודות, שכתוב בהן יודו לד' חסדו ונפלאותיו לבני אדם ויזבחו זבחי תודה.

[והנה כל קרבן תודה הבא אחר שאירע לו נס, בא בנדבה, שאומר הרי זו תודה].

האם אפשר להקריב תודה בלא נס

ויש לדון, האם אפשר להביא קרבן תודה בנדבה, כגון שאירע לו נס שאינו מד' ניסים אלו, או שלא אירע לו נס כלל (וחשקה נפשו להודות על חיינו המסורים בידיך, ועל ניסוך שבכל יום עימנו, ושאר ניסים הנסתרים) אם יכול לנדוב קרבן תודה, או שבא רק באופן שמחויב לנדוב כשאירע לו אחד מד' ניסים אלו)

ויתכן לומר, שאם מביאו סתם ללא כל סיבת הודאה, אינו קרבן תודה, דאינו בא על הודאה, שזהו מהות הקרבן, אך עכ"פ יש אופני הודאה שעליהם לא חייבה תורה להביא, כמו נס שאינו יוצא כ"כ מגדר הטבע (שמבואר בשו"ע^{כט} לגבי ברכת הנס שאינו מברך), אמנם יתכן שמותר להביא דיש כאן הודאה ויש מקום להקרבת תודה בנדבה.

נפק"מ בזמן הבית ובאמירת הקרבנות בזמן הזה

ונפק"מ להלכה למעשה.

א. במהרה בימינו בבנין בית מקדשינו אם נוכל להביא קרבן תודה בנדבה שלא על נס או לא, וכן נפק"מ בספיקות שמסופק על הנס אם יוצא מגדרי הטבע, או שמסופק מה אירע, אם יכול ליתן בנדבה או לא.

נוסח אמירת יהי רצון אחר פרשת תודה ובאיזהו מקומן

ב. מבואר בשו"ע (סימן א' ס"ה) "טוב לומר פרשת עולה ומנחה ושלמים וכו'...ובמ"ב הביא דברי יד אפרים שכתב דה"ה פרשת תודה שהיא בכלל שלמים, וכתב השו"ע (ס"ז) "כשיסיים פרשת העולה יאמר יה"ר שיהא זה חשוב ומקובל כאילו הקרבתי עולה, כן יאמר אחר פרשת המנחה והשלמים מפני שהם באים בנדבה, וכתב הטור שאחר פרשת חטאת לא יאמר כן, לפי שאינה באה בנדבה אא"כ עבר עבירה שחייבין עליה חטאת, וכן באשם, וכתב המ"ב דיש לאומרו בדרך תנאי – אם נתחייבתי חטאת.

ויש לדון בפרשת תודה, וכן במשנת איזהו מקומן כשמזכיר משנת התודה, אם יכול לומר יה"ר כאילו הקרבתי תודה, או שצריך לאומרו בלשון תנאי אם נתחייבתי תודה,

דאם נאמר דתודה באה רק על ד' ניסים שלו, ואינה באה בנדבה, צריך לאומרו בלשון תנאי, אך אם באה בנדבה יכול לומר בלשון "יה"ר.. כאילו הקרבתי תודה".

והנה לשון המ"ב קצת משמע דבתודה אי"צ לשון תנאי, שכתב דבשלמים יאמר בנוסח הרגיל, ובפשטות תודה בכלל שלמים (כמו שכתב המ"ב לעיל). ומצאתי בערוך השולחן (סימן א' סכ"ח) שכתב במפורש לגבי אמירת איזהו מקומן, דיהי רצון דתודה בנוסח הרגיל ולא בדרך תנאי.

חקירה בגררי קרבן תודה

ונראה לבאר נידון זה, דיש לחקור בעיקר קרבן תודה שמבואר (זבחים ז:): שתודה קרויה שלמים, אם הביאור שהוא ממש קרבן שלמים, אלא שנתחדש שכאשר מביא את השלמים על נס יש להם דיני תודה להצריכם לחם ונאכלים ליום ולילה בלבד, או שתודה הוא שם קרבן בפני עצמו, אלא כיון שהוא ענף מקרבן שלמים נקרא שלמים. ואם ננקוט שתודה היא שלמים הבאים על נס, פשוט שא"א להביאם בלא נס, דאם יביאם בסתמא בלא נס יהיו שלמים בעלמא, דכל מהות קרבן תודה היא מה שהשלמים באים על נס, אך אם ננקוט שקרבן תודה הוא שם קרבן בפני עצמו, יתכן שיכול לבא בנדר ונדבה גם בלא נס.

מחלוקת רש"י ורשב"ם בזה

ונראה שנחלקו בזה הראשונים, דרש"י בפרשה פירש "אם על תודה יקריבנו" – אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו.. על אחד מאלו נדר שלמים הללו שלמי תודה הן", והיינו שפירוש המילה תודה, שנדר שלמים על דבר הודאה, ואז מקבל השלמים דין תודה, ואח"כ (פסוק ט"ז) "ואם נדר או נדבה" – פרש"י "שלא הביאה על הודאה של נס" אינה טעונה לחם ונאכלת לב' ימים", וכוונתו שהרי שתיהן באו בנדר אלא שתודה על נס ושלמים לא, [ונראה בדבריו שקרבן תודה אינו קרבן בפני עצמו, אלא הם מין שלמים הבאים על הודאה, שנתחדש בהם דיני לחם, ונאכלות ליום ולילה].

אמנם בפירוש הרשב"ם עה"ת פירש "אם על תודה" – שנדר בלשון תודה ולא הזכיר שלמים – וסתם תודה כשאדם מביא קרבן על שניצול מצרותיו, כמו שאמרו חכמים ד' צריכים להודות", ובהמשך בפסוק "ואם נדר או נדבה" – פירש שאמר הרי עלי שלמים שזהו לשון נדר ותשלומין.. כלומר שאינו תודה אלא נדר" (והיינו ששתיהן באות בנדר אלא ששלמים הוא לשון נדר), ומבואר בדבריו שיש קרבן הנקרא קרבן תודה, (ואינו שלמים) ואם נדר בלשון זו מקבל דיני תודה, רק שבסתמא בא על ד' ניסים אלו, ומבואר שכיון שהוא קרבן בפני עצמו אפשר להביאו בנדבה (אלא שבסתם בא על נס).

בדעת הרמב"ם

ויש שהוכיחו בלשון הרמב"ם (פ"ט ממעשה הקרבנות ה"ה) שכתב "שלמי יחיד שלשה מינים, האחד.. והשני שלמים הבאים עם הלחם בנדר או נדבה, וזה הוא הנקרא תודה", ומשמע שתודה באה בנדר ונדבה, ודוחק לפרש דקאי על נדר ונדבה על ד' ניסים, שברמב"ם לא הוזכר דבר זה.

הוכחת הרש"ש בדברי רש"י

ברש"ש (מנחות פ:): הוכיח דתודה אין באה בנדבה רק אם אירע לו א' מד' הדברים שצריכים להודות עליהם, דמבואר בגמ' שם דחלוק תודה מחטאת, דבתודה איכא למימר מרבה בתודות הוא אבל בחטאת א"א לומר מרבה בחטאות, ופירש"י "משום שאין דרכם של בני אדם להרבות בחטאות", ותמה הרש"ש דהיה לרש"י לומר משום שאין חטאת באה בנדבה משא"כ בתודה, ומוכח דגם תודה אינו יכול להקריב בנדבה, רק אם אירע לו אחד מד' ניסים, ואחר שאירע לו יכול לנדור ולנדוב, (ולכאו' כונתו שאחר הנס יכול לנדור אפילו כמה קרבנות על ניסו), משא"כ בחטאת שאין דרך להרבות בהל',

ולדברי הרש"ש אתי שפיר, שהלך רש"י לשיטתו בפירושו לתורה שאין תודה באה בנדבה, אמנם כנראה לא היה לפני הרש"ש רש"י כת"ל^ל שפירש להדיא הטעם דבחטאת לא שייך מרבה בחטאות משום "דחטאת לאו בת נדר ונדבה היא", ומשמע דתודה בת נדר ונדבה היא, וכשיטת הרמב"ם ורשב"ם הנ"ל.

והנה לכאו' יש להוכיח מהגמ' (מנחות פא.) שדנה מה יעשה מי שנתערב לו תודה ותמורתה, והציעה הגמ' שיביא בהמה נוספת לתודה, ובפשטות משמע שיכול להביאה מיד, ולכאו' איך יכול להביאה והרי לא אירע לו נס, ומוכח דתודה באה בנדבה.

אמנם לפי דברי הרש"ש שכתב דאחר שאירע לו נס יכול להביא על נס זה כמה תודות שירצה ניחא, דכאן שאירע לו נס אעפ"י שכבר הקריב עבורו תודה, יתכן שיכול עדיין להוסיף ולנדוב עוד על נס זה.

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

^ל ומשמע שמעיקר הדין אפשר, רק שאין דרך לעשות כן, וצ"ע.
^{לא} וכידוע התוס' מעתיקים תמיד ממנו, ועי' מש"כ הח"ח בזבח תודה בשבח.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל 'תורת מרדכי'

הטוב כי לא כלו רחמיך!

אם על תודה יִקְרִיבֵנוּ (ז, יב)

הרכב האיץ במבואות כביש החוף, מתקדם במהירות לכיוון הגליל העליון. בתוכו ישבו, צפופים קמעא, שלוש זוגות גיסים, איש איש וזוגתו. הם לא היו מקומיים, הגיעו הנה מארצות הברית הרחוקה, לשפוך שיח, להתפלל בדמעות, להקיש על שערי שמים במקומות המסוגלים.

היתה להם סיבה טובה לכך. באורח פלאי משהו, שלושתם לא זכו להיפקד בילדים, ואת צערם ויגונם אין צורך לתאר, עיניהם העצובות סיפרו את סיפורה של ההמתנה המתמשכת, האכזבות המצטברות, הייחול עד אין קץ לבכי עולל רך שטרם הופיע.

הרכב החדש גמא את הדרך בקלות, נסע על הכביש בצורה חלקה ונעימה. לפתע, בלי שום הכנה מראש, עלה הרכב על כתם שמן, הסתחרר על צידו, הועף במהירות לשולי הכביש, והתהפך לו אי שם בוואדי שבמורד הכביש. בום נוראי ניסר את החלל, והנהגים שצפו במכונית המתעופפת והנהפכת – מיהרו להזמין את כוחות ההצלה, אף שהיה נראה להם כי הרבה יותר מתאים להזמין חברה קדישא...

"מי יודע אם נשאר מהרכב משהו או מישוהו בחיים", אמרו הנהגים וספקו כפיים בצער. "ראיתם את הרכב עף? ראיתם איך התרסק בוואדי? אוי ואבוי, מהרכב לא נותר זכר, והוא היה עמוס נוסעים, השם ישמור!" יללות הסירנות החרידו את האויר, אל המקום הגיעו כוחות הצלה וחילוץ גדולים, שמיהרו לרדת אל הוואדי המסוכן ולראות מה מצב הנפגעים. לנגד עיניהם הנדהמות, קמו ששת הנוסעים אחד אחרי השני, התנערו מהאבק שדבק בהם, ופשוט – התרוממו על רגליהם, בריאים ושלמים!

לכוחות ההצלה לא נותר אלא להשיב את נפשם בכוסות מים צלולים, לסייע להם לעלות חזרה לדרך המלך, תוך התמודדות עם מכות וחבלות קלות בלבד. אחד מנוסעי הרכב שבר את רגלו – אך זו היתה הפגיעה החמורה ביותר, מתאונה שכללה התהפכות, התעופפות לוואדי, וריסוק טוטאלי של הרכב!

כל ששת הנוסעים פונו כמובן לבית החולים, לצורך בדיקות מקיפות שיאששו את המידע המשמח, כי לא ניזוקו באופן משמעותי. בחדר המיון, שבר את שתיקת ההלם ר' פנחס, כשקרא בקול: "הודו להשם כי טוב כי לעולם חסדו! השם נפשנו בחיים ולא נתן למוט רגלנו!"

"במה זכינו לכזה נס פלאי?" – שאלו הגיסים זה את זה, שוב ושוב. "איך יצאנו בחיים מתאונה כה קשה, איך ניצלנו? כמה אנו חייבים להודות ולהלל את בורא עולם, שהציל את חיינו ונפשנו נתן לנו לשלל!" הם המשיכו לעסוק בדברי שבח והודאה לקדוש ברוך

הוא, כשר' פנחס קרא לפתע: "הרי בשביל מה נסענו? כדי לבקש לזכות בילדים. ולשם מה אנו זקוקים לילדים? כדי לגדלם ולחנכם בדרך התורה, כדי שיידעו ויכירו שיש בורא לעולם, יש מנהיג לבירה, ויודו לו על חסדו הטוב ומתנותיו שהוא מעניק לנו.

וכי אנחנו מספיק מודעים לחסד הגדול שבורא עולם גומל עימנו יום יום? היום – קל לנו להודות, כי ניצלנו ממיתה מוחשית בתאונת דרכים קטלנית. האם אנו זוכרים להודות לו מדי יום על חסדיו הטובים האחרים? על כך שהעניק לנו חיים, שיש לנו משפחה מאוחדת? האם זכרנו להודות לו על כך שהוא מנסה אותנו בנסיון כה קשה של המתנה לילדים, שאיננו יודעים מה עומד מאחוריו?

הרי על כל נשימה ונשימה – עלינו להודות ולשבח, לפאר ולרומם ולקלס, את מי שנותן לנו את הכוחות והיכולות, הכשרונות והמשאבים לכל מה שיש לנו. עלינו להודות שהוא מעניק לנו כוחות להתמודד עם הנסיון, עלינו להודות על כך שאנו יכולים לנסוע ולשפוך שיח לפניו... הבה נקבל על עצמנו להודות לו, במילים שלנו, מעומק הלב!"

הגיסיים שמעו את שיחתו הנרגשת של ר' פנחס, ומיד הבינו כי מאת ה' היתה זאת, לזכות אותם במבט חיובי ומודה על החיים, למרות – ואולי בגלל – הנסיון בו הם שרויים. על אתר קיבלו על עצמם שלושת הגיסיים ונשותיהם, כי מדי יום יכוונו היטב באמירת 'עלינו לשבח', ויוסיפו אחרי תפילה זו כמה מילים מעומק הלב, להודות לבורא עולם על חסדו הטוב, תוך ציון נקודה טובה מסויימת, חסד השם ממוקד ממנו הם נהנים.

היום בו קיבלו על עצמם הגיסיים את קבלת ההודאה, היה ראש חודש ניסן. כששבו אליהם כוחותיהם, שבו כולם לארצות הברית, לחוג את חג הפסח כהלכתו במחיצת בני משפחותיהם. הסיפור הוסיף לחיות בתוכם, בשל העובדה כי מדי יום נעמדו – כל אחד ואחת בכל מקום שהיו – והודו לה' במילים נרגשות על חסדו הטוב, בציינם מדי יום עובדה מרגשת אחרת, חסד נוסף ששמו אליו לב רק היום...

המשך הסיפור, המופיע בספר 'ומתוק האור' מפי בעל המעשה – ר' פנחס, כמו לקוח מהאגדות, אך הוא עובדה חיה וקיימת, תרתי משמע: בב' בטבת שאחר כך, זכה ר' פנחס להיפקד בבן. לאושרו לא היה גבול בשעה ששמע את בנו הזעיר בוכה את בכיו הראשון, ממלא את החלל בבכי המשמח בעולם... לא חלפו אלא שלושה ימים, וגיס אחר זכה להיפקד, הפעם בבת. שמחתו של הגיס הרקיעה שחקים, הוא אחז בבתו הקטנטנה וליטף אותה כמו יהלום יקר ערך, והרבה יותר... ר' פנחס עוד היה בבית החולים עם רעייתו שילדה שלושה ימים קודם לכן, ולחיצת הידיים ביניהם היתה מרגשת ומאושרת במיוחד. הבה נשכיל להודות לה' יתברך על כל חסדיו המרובים עמנו בכל עת, ערב ובוקר וצהריים!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

ביאור שורש 'מצה' – מעלת המצה ואכילתה במקום קדוש, וחסרון החמץ

וזאת תורת המנחה... מצות תאכל במקום קדוש... לא תאפה חמץ חלקם נתתי אתה
מאשי... (ו, ז-י)

מתוכן הפסוקים משתמע, שהיות והמנחה נאכלת במקום קדוש לכן ראוי שתהיה
'מצה', יתכן להסביר שכדי לאכול 'מצה' צריך להיות 'במקום קדוש', ויתכן לומר
ש'במקום קדוש' - אוכלים 'מצה', ובין כך ובין כך צריך להבין מה טעם הדבר?
עוד משתמע מהפסוקים שאסור שהמנחה תאפה חמץ - מפני שה' לא מאכיל חמץ,
והיות והמנחה היא 'חלקם נתתי אותה מאשי', ממילא לא שייך שתהא חמץ, וגם הענין
הזה טעון הסבר.

וכשנדקדק יותר נבחין שמצד מצות 'אכילת' המנחה לא היה איכפת לך שתהא חמץ,
אלא יש ענין שתהא 'מצה'. ומצד דין 'אפית' המנחה לא איכפת לך שתהא מצה, אלא יש
קפידא שלא תהא חמץ, ומהראוי לעמוד על שורש הדברים, ובפרט שאנו סמוכים ל'חג
המצות' ועסוקים ב'ביעור חמץ'.

ואכן גם בדיני חג הפסח רואים שאיסור חמץ הוא בעצמותו ואינו דוקא ב'טעמו', שהרי
גם הנאה אסורה, ומדרבנן אסורה תערובתו גם כשאין בה בנותן טעם. ולעומת זאת
'מצה' יש ענין מיוחד ב'טעמה', כי מצה מבושלת פסולה, וצריך שיוותר טעם מצה בפה.
ומוכח שהחשיבות של 'מצה' היא בטעמה, והאיסור של 'חמץ' הוא מצד בעצמותו.

*

ולהבנת הדברים נקדים ונתחקה אחר השורש של 'מצה'.
הרד"ק מסתפק עם שורש התיבה הוא 'מץ' או 'נצה' או 'מצץ'.
והנה השורש 'נצה' משמש גם ענין של מריבה כמו 'שני אנשים עברים נצים', גם 'נוצה'
של עופות שייכת לשורש זה, וגם המושג של 'הנצו הרמונים' -

ורואים שהשורש הזה עוסק בתגובות מהירות וזריזות - כאשר אנשים נצים כל אחד
ממהר להכות את חברו, וה'נוצה' נותנת לעוף אפשרות לעוף ביתר קלילות ומהירות,
וכמו כן, פרי צומח לאט לאט, אבל רגע ההנצה מתגלה בפתאומיות, הנה נושרים עלי
הפרח ומתגלה לפנינו פרי קטן מאד.

ויש כאן עוד נקודה, כי כל אלו נראים כמוכנים להכאה עצמית, שהרי ה'נצים' כל אחד ממנהר להכות את חבירו אבל בינתיים מקבל מכה מחבירו, גם העוף הפורח מכה את גופו בנוצותיו, והפרי מכה את יופי עלי פריחתו בשביל לגלות את עצמו.

וכאשר אדם מכין לעצמו 'מצה' יתכן שעושה כן מחמת שממהר מאד, ולכן אין לו זמן לשפר את העיסה וטעמה על ידי החמצתה וירכוכה, ואז הפעולות שלו מהירים וזריזים כמו הפעולות של שורש 'נצה', ואם מצידו היה רוצה להחמיץ את העיסה, אלא שאסור לו מצד הדין – הרי שבמהירות הזו ישנה גם הכאה עצמית, כי מפסיד את הטעם הרצוי עליו, וזה ממש דומה לשורש 'נצה'.

וכאשר אדם אוכל מצה – מרגיש הוא את הטעם המהותי של קמח ומים, ללא נספחים ושינויים כימיים, והיות ו'קמח' הוא המזון העקרי הנצרך למהותו של אדם, נמצא ש'מצה' היא המזון המהותי למהותו של אדם! כל הנספחים האחרים הם כבר עינוגים הבאים לרצות צרכים שהתווספו על גוף האדם, וכאשר אדם מחמיץ עיסה הרי זה מפני שמבקש עינוגים שאינם נזקקים למהותו.

*

לאור זאת אומרת לנו התורה כך:

יש קרבנות שיש בהם שפיכת דם, הקרבנות הללו רומזים על רצון התקרבות המגיע מתוך סערת רגשות ומוכנות למסירות נפש...

אבל יש 'קרבן מנחה' ששמו מורה על מצב של מנוחה, יהודי מתקרב אל ה' מתוך הכרה שפה ימצא את החיים הרגועים והמיושבים, מבין שכל טירדות הנפש מגיעים מרוב החמדות והבלבולים הארציים, מי שמתנתק מכל הקנאה התאוה והכבוד ואינו מבקש אלא לעשות את רצון קונו, לממש את המהות שהטביע בו קונו, ולעובדו עם שלל יכולותיה וכוחותיה ומגבלותיה – הריהו מתקרב אל ה' בתנועה של 'מנחה' – מנוחת שלום ושלוה והשקט ובטח!

ולכן יהודי המתקרב אל הקדושה הזו, וחי ב'מקום קדוש' – אינו מבקש אלא את מהותו, להחיות את מהותו, המזון שלו הוא 'מצה', המאכל המהותי המיועד למהותו של אדם, מאכל שכזה אינו משביע בעולם החול, ומה שמשביע שם מפריע את המנוחה של 'מקום קדוש', ולכן אמרה תורה על המנחה: 'מצות תאכל במקום קדוש'!

וכאשר יהודי הולך להכין את פיתו, יכול הוא לעמוד ולהסתפק האם להחמיץ את העיסה כי סוף סוף אני חי בעולם של חול, והוא הרי יש לו את הצרכים שלו... או שמא להחליט שהוא שייך ל'מקום קדוש' ומאכלו רק מצה... ומסתבר שיגיע למסקנה שהוא בסך הכל 'קרוץ מחומר' ולא שייך להיות כל החיים ב'מקום קדוש' והתורה לא אסרה חמץ אלא בפסח או במקדש, ולאחר המסקנה הזו יחשוב שעליו להרבות בהשתדלות וטירחות להטעים את מאכלו יותר ויותר –

ולכן אומרת התורה 'לא תאפה חמץ חלקם נתתי אותה מאשי' – כי אם ה' נותן לך מאכל משולחנו, ברור שזה ישביע אותך, וככתוב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, עליך למהר לקבל את השפע שהכין לך ה', ולא לנסות להוסיף נספחים לשפע הזה.

והידיעה הזו מועילה גם לאנשים שאינם ב'מקום קדוש', ומרגישים צריכה ליותר ממצה, בכל זאת יזכרו שאין להם להשתדל אלא למה שמרגישים מחסור נפשי כשאינן להם את התוספת הזו, אבל לטרוח בשביל להשיג הנאה יתירה שאיננו מרגיש צורך בכך, וכל הצריכה שלה היא רק מפני שמפחד להפסיד את ההנאה היתירה שיכול להשיג – עליו להזכיר לעצמו שמה שנפשו זקוקה לו, זהו החלק שה' הכין ומכין לו – 'ובטובו הגדול תמיד לא חסר לנו ואל יחסר לנו', את זה יקבל גם בהשתדלות מינמלית... במקום לטרוח בריבוי השתדלות וביטול הזמן, עדיף לשמור על הזמן, להזדרז, לקבל את מה שהכין לו ה', לא להחמיץ.

*

וכעת מיושבים השאלות שפתחנו בהם: ה'חמץ' רומז למותרות, ומלמדת התורה, שלא צריך לטרוח בהשגתם, ואף אם יצרו מבלבלו כאילו שהם צורך חיוני, יזדרזו לסיים את מלאכת השתדלותו, ויהא מוכן לסבול את תחושת ההכאה העצמית של שורש 'נצה', לא יקח הרבה זמן והיצר ירגע, ויראה שעמל ההשתדלות היתירה קשה וכואב יותר, יבין שהשיג 'מנוחה' אמיתית.

אך כדי להצליח בעבודה הזו, צריך שכאשר נמצא במנוחה של מקום קדוש, או ב'חג המצות' שבו יוצאים לחירות מכל המיצרים הגשמיים המלחיצים והמעיקים – יטעום את טעם המצה, את טעם החיים המהותי, ירגיש שכאשר יהודי נמצא תחת כנפי השכינה, מרגיש את טעם החיים המהותי והמקורי, הקירבה של 'ויפח באפו נשמת חיים', אוכל לחם מן השמים, אינו זקוק ליותר מזה, כל צריכה של עולם החול מאפילה ומפריעה לנועם ה' הלזה.

ואולי זהו הטעם הפנימי על החסידים הקפידו כל כך לא לאכול 'געבראק'ס – שרויה' כי לא רצו לערב טעמים אחרים ב'טעם מצה'.

וכעת אפשר להבין גם למה מצה משתייכת גם לשורש 'מצץ' כי פשוט צריך למצוץ את הטעם הזה... לְמַעַן תִּינָקוּ וְשִׁבַּעְתֶּם מִשֵּׁד תִּנְחַמְיָהּ לְמַעַן תִּמְצוּ וְהִתְעַנְּגֶתֶם מִזֵּי כְבוֹדָהּ! (ישעיה סו).

אספקלריא לחג / ישראל אברהם קלאר (דבר המו"ל)

בנערינו ובזקנינו נלך – המהות של יהודי וערך החיים!

זָבַח פֶּסַח הוּא לַה' וְגו' וְאֵת בְּתִינּוֹ הִצִּיל (שמות יב, כז)

נפתח בויכוח משה רבינו עם פרעה מלך מצרים.

משה רבינו התעקש בכל תוקף שגם בנינו ובנותינו ומקנינו ילכו לחוג לה', ואילו מנגד פרעה התעקש מאוד "לא כן לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים".

נראה, שהיה כאן ויכוח עקרוני מאוד. משה רבינו רצה שעם ישראל יצאו עם הבנים והבנות, וגם הצאן והבקר, לבטא שהם עוברים כעת שינוי ב'מהות', מהותם משתנה ומתהפכת! עד כה היו ישראל עם ככל העמים, היו בני ישראל כשאר בני אדם, אלא שקיימו אי אלו ציוויים מאת הבורא ית', אבל כעת נבחרים הם ל'עם הנבחר' 'עם סגולה', וכמאמר "בני בכורי ישראל" שנאמר אז, "בנים את לה' אלקיכם".

והנה מציאות חדשה זו תתבטא מאוד בכך שגם הבנים והבנות יגיעו עמם לעבוד את השם. שאילו היו עושים רק כמקיימי ציוויים בעלמא, היה די בכך שילכו הגברים הגדולים, ולכל היותר יגיעו עמם בני חינוך כדי 'להתחנך', מה שאין כן עתה שכל מהותם היא של אנשים "לא-עצמיים" אלא "בני א-ל חי" – "ממלכת כהנים וגוי קדוש". שהואיל וזו מציאות שאופפת את כל ישותם – גם כל מה ששייך וקשור אליהם הוא חלק מהעניין, ובכלל זאת הילדים [ובפרט בני חינוך, שכיון שהרצון העליון הוא שילדים אלו יגדלו עובדי השם, הרי כיון שהפכו להיות 'אנשי שמים' משרתי ה' במהות, זה הופך לעניין שלהם עצמם], ואפילו הצאן והבקר! אות וסימן לכך שעבודת השם שלהם היא 'בעצם', וכאומרים: את עצמנו אנו מוסרים, "לך אני אדוני המלך וכל אשר לי!".

*

ופרעה הרשע, ניאות כבר לכך שישראל יקיימו מצוות ויחוגו לה', אבל לזה בשום אופן לא הסכים, שעם ישראל יהפוך לעצם שאין שייכת בו השתעבדות לאחר, זולתו יתברך. הלוא בכך ישליכו מאליהם את עול העבדות, הן העבדות העצמית והן העבדות לפרעה, וכך אמר פרעה: "לכו נא הגברים ועבדו את ה'".

פרעה ידע גם ידע שאם ילכו גם בניהם ובנותיהם וכל אשר להם, פירושו של דבר שיעשו במהותם 'אנשי שמיים', ומעתה הצלתם לא תהיה ענינם של ישראל, אלא

עניינו של השי"ת, שעל ה' "מוטל" כביכול, להושיענו לב, ואולי אדרבה, זה כבר לא עניין שלנו, רק שלו!

פרעה ידע שבאופן כזה לא יהיה לו שום סיכוי שישראל ימשיכו לעובדו, ולכך סירב לכך בכל תוקף [כאשר כמובן היו רצונותיו ממקור הרשע, עצת הסט"א].

והוא הוא מה שנאמר בקריעת ים-סוף "ה' ילחם לכם ואתם תחרישון – מה תצעק אלי", שהרי זו מלחמה של ה'!

וכן במכות שהיתה פדות לישראל שלא נפגעו, הדם על המשקוף הוא שבא לאות על הבתים, שהדם על המשקוף מבטא "מסירת נפש", שמוסרים את עצמם וכבר אינם עצמיים, והם מעתה "של השי"ת" במהותם. ובזה היתה תשובה לטענות המקטרגים, שגם אם נכשלים ישראל בעבירות רח"ל הרי כבר נבחרו והם כ'בנים', ושוב הצלתם הוא עניין ואינטרס של אביהם שבשמים.

*

ובתוך דברי פרעה למשה רבינו בתשובה לדברי משה 'בנערינו ובזקנינו נלך', מוצאים אנו פסוקים שקשים מעט להבנה לפי פשטם: "יהי כן ה' עמכם כאשר אשלח אתכם ואת טפכם, ראו כי רעה נגד פניכם. לא כן, לכו נא הגברים ועבדו את ה' כי אותה אתם מבקשים".

ומעתה יהיה ביאור המקראות הללו באופן נפלא:

אמר להם פרעה: הלוא אם אניחכם ללכת עם טפכם משמעו של דבר שתפרקו עבדו ועבדות עצמכם מכל וכל ותקדישו את עצמכם אך לעבודת השם, ואז יהיה ה' עמכם ויצילכם מידי בוודאי!

כן – במצב כזה – כאשר אשלח אתכם ואת טפכם – הלוא יהי ה' עמכם! [או: כן – במדה כנגד מדה מהנהגתכם שלכם – כאשר תצאו עם טפכם יהיה ה' עמכם!]

ראו, כי מזימה ותחבולה רעה נגד פניכם, לפרוק עבדותי מעליכם!

לכן, לא כן כדבריכם, אלא לכו נא רק הגברים ועבדו את ה', כי יודע אני ש'אותה' – את המזימה שאמרתי מקודם, לפרוק עבודתי – זאת אתם מבקשים!

*

ואילו מנגד ניצב משה רבינו על עמדתו הנחרצת וסירב מכל וכל, ותבע: "בנערינו ובזקנינו נלך, בבנינו ובבנותינו נלך, כי חג ה' לנו!", כלומר, אילו היינו הולכים רק לקיים מצוה ולחוג – דיינו אם נלך רק אנו הגברים, אבל הואיל וכל מהותו של החג הממתין לנו הוא להכתירנו ל"עם סגולה", צריכים גם בנינו ובנותינו וגם צאננו ובקרינו וכל אשר לנו להשתתף, בלי שום שיור לעצמינו.

^{לב} וככתוב "לה' הישועה על עמך ברכתך סלה", שכביכול "מתפקידו" של ה' להושיע את עבדיו ואת עמו, והתפקיד של עם ישראל הוא לברך ולהודות לו תמיד, על פי פסיקתא דרב כהנא עמ' קפח, ודברי רש"י בתהלים.

וזהו "כי חג ה' - לנו", אין זה חג שלנו אלא חג ה', שה' חוגג "לנו" – בסיבתנו! ה' חוגג את שאנו נעשים לו לעם סגולה! ומה שאנו משתתפים בחגו של השם זאת מפני שאנו נעשים אנשי ה' – וכאשר חג 'לו' זה מתבטא גם במעשינו שלנו. מעתה חגיגנו ושמחותינו הינם מה שמשמח אותו יתברך!

בחג כזה, שמקיף את מהותנו כולה, פשוט שכל אשר לנו צריך להיות נוכח.

*

הבנים והבנות, שההנחלה להם מבטאת את רצוננו אך ורק למלא את האינטרס העליון של ה', הם במרכז החג – חג חירותנו מכל עבדות שהיא והיעשותנו עם סגולה, "עבדי הם ולא עבדים לעבדים".

"והגדת לבנך ביום ההוא לאמור בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים", מהו "בעבור זה"? בעבור מה? בעבור מציאות ההגדה שלי לך בניג, בעבור מציאות זו שנהפוך לאנשי ה' במהותנו, עשה ה' לי בצאתי ממצרים. אך בשל מציאות זו, ועל מנת להביא אליה.

הגאולה היא "למען" תספר באזני בנך וגו'. לא "למען ישמע בנך" אלא "למען תספר", כדי שאתה תספר לו, זה עצמו המטרה בגאולה שאני גואל אתכם, לעומק המתבטא בדבר זה.

*

ואכן, כדברי משה רבינו ע"ה, כבר בחר ה' בנו לעם סגולה, וזה 'למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל', שמה שלא תהיה מכת בכורות על שונאיהם של ישראל ח"ו **מטרתו** להוות מקור לידיעה זו שה' בחר בנו, ו"מפלה" – מבדיל הבדלה שורשית ומהותית, בין ישראל למצרים, שישראל אינם עוד "ככל הגויים", אנשים עצמיים ש'גם' עושים מצוות מדי פעם, אלא 'כל' מהותם מעתה "ממלכת כהנים וגוי קדוש", "אנשי ה'". אנשים שבעצם קיומם הם עובדי ה', הם זורעם וכל אשר להם.

וזאת בא לציין הדם שעל המשקוף אשר על ידו לא יהיה נגף בבני ישראל. שכאמור הדם מציין מסירת נפש, ואדם שמבטל את עצמו כליל לה' ומפנה לה' את כל עצמו וחושיו וכוחותיו יחד עם כל אשר לו, עד משקוף ביתו, והופך להיות מ"אנשי ה'"^{לד}, זוהי מסירת נפש במובנה הפשוט, מסירת הנפש עצמה לה', **עד** שאם מאיזו סיבה שהיא רצון ה' שלא יחיה ח"ו – "מה לו לעצמו איך ומה שהוא", ולכן גם מסכים למות על קדושת שמו ית'. [ומיד לא נמנע השי"ת מלהרבות להם יגיעת מצוות, כפרטי מצוות הפסח, שהלוא מהות חדשה להם, מהות של אנשים שתכלית קיומם היא לעבודת ה'].

*

^{לג} את הביאור על 'והגדת לבנך' שוב שמעתי מפי כ"ק האדמו"ר מדושינסקיא שכן כתב ההפלאה, שהק' כן ויישב עפ"י קרא דלמען תספר, עי"ש.

^{לד} רמז: ואנשי השם כלא היו – בביטול הישות והעצמיות לה'.

זוהי שממשיך הכתוב "ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם". מהו "את הדבר הזה"? יש לומר שהכוונה למה שממשיך תיכף: "והיה כי תבואו אל הארץ וגו' ושמרתם את העבודה הזאת". ושוב, מהו 'את העבודה הזאת' הרי לא נזכר כאן על אלו פרטי מצווה ידבר, אלא ירמוז: "ושמרתם את דרך העבודה הזאת", את ה'עבדות' הזאת של מסירת המהות והעצמיות להשי"ת, שלא להיות "מקיימי מצוות" גרידא. שמרו עבודה זו לעולם!

"והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם", כלומר, הלוא דרך עבודה זו דורשת כל כך הרבה, ומה היא "לכם", מה הנאה באה לכם ממנה, לעצמיותכם ולנוחיותכם?

התשובה שתענו להם לא תהיה שאתם עושים כך "מפני" שרב הוא הטוב הצפון לעושים כן, ואף בזה העולם אין אושר וטוב כאושרם של יושבי ביתך, של "החיים למענך, אלקים חיים", כל זה אמנם נכון אולם לא "מפני" זה בחרנו בדרך זו, שהרי זו סתירה מינייה וביה לדרך החיים החדשה שהנכם מדריכים אותם. למדו אותם שהנכם נוהגים כך מחמת סיבה אחרת: "ואמרתם, זבח פסח הוא לה'", "אנו זובחים ומקריבים אך ורק "לה'", לא לעצמינו – שהרי איננו עוד עצמיים, אלא לה', כי רצוננו באשר ירצה הוא, כי נעשינו במהותנו בניו ועם סגולתו כנ"ל.

זהו חג לה' על ש"את בתינו הציל", שגאל את בית איש יהודי מלהיות בית ששייכת בו מציאות של השתעבדות לעבדים. משקוף בתים אלו שבא עליו דם הקרבת העצמיות מצד אנשיו, הצילו מהיותו בר-חלוף וחסר ערך אמיתי, והפכו לבית נצחי. שהשי"ת נצחי, והדבוק בנצח גם הוא נצחילה, חלק א-לוה ממעל. מעתה נעשינו אנשים שמימיים, שכל עצמותנו היא אלקית, ורצוננו מה שהוא ית' רוצה. "הפלה ה'" בינינו לבין המצרים, ודמנו ובשרנו קרוצים מחומר אחר משל גוי.

וכאן – כאשר שמענו כדברים הללו, מיד 'ויקוד העם וישתחוו'.

*

ומעתה מבואר מאוד מה שכתב רש"י: "ויקוד העם – על בשורת הגאולה וביאת הארץ, ובשורת הבנים שיהיו להם", ע"כ.

שהדברים צריכים ביאור, מה שכתב שהשתחוו על בשורת הבנים שיהיו להם, שלכאורה כלל אין בדברים שנאמרו להם שום הבטחה על עניין זה, שהרי שמא הכוונה לבניהם שכבר נולדו, וגם אולי רק ליחידים מתוכם יהיו בנים, שהלוא "מיעוט רבים – שניים", ואם כן מהי הברכה שהודו עליה?

והנראה לבאר בדרך העבודה, שיש לומר שהכוונה שונה, שקדו והשתחוו על הבשורה הזו שהנה הם נעשים מעתה מהות אחרת לגמרי, מהות של "ממלכת כהנים וגוי קדוש",

"עם סגולה", המובדל לעבודת השם. על זה גופא קדו והשתחוו, להודות על כך [וכן בקידה וההשתחוייה עצמן נכללת גם קבלת המרות והאדנות].

בהקדם, שזה נכלל ב"בשורת הגאולה וביאת הארץ", גאולה בעצם, שאינם עוד עם ששייכת בו השתעבדות, רק לו ית', שהשתעבדות לו היא עצמה חירות, ו"אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה", שזו מהות החירות הנחוגה ב"חג החירות", וביאת הארץ הטובה היא היא פסגת גאולה זו, היותם "תחת כנפי השכינה".

ויש לומר, שלכן אין להקשות מדוע אנו חוגגים את חג החירות בעודנו עתה בגלות. שכן את שינוי המהות והעצמיות של החירות יש לנו לנצח! בחירתנו היא נצחית, וגלותנו בזמן הזה אינה שוללת מאתנו את מעמד "בנים", והרינו כבנים שגלו.

וזהו "השתא עבדי לשנה הבאה בני חורין", שלכאורה אם כן מדוע אנו שמחים? אלא הכוונה שמה שלשנה הבאה נהיה בני חורין מגלה על מה שהשתא אנו עבדי שאין זו עבדות שורשית ועצמית, ומעת שנבחרנו לעם סגולה לא סר מעמד זה ממהותנו, ולא יסור, עד עולם, ולכן חוגגים אנו עכשיו את חירותנו העצמית.

*

מהשתא יובן מהו שקדו והשתחוו להודות "על בשורת הבנים שיהיו להם", שיש לבאר, שהכוונה אינה על קיומם הגשמי והנפסד של הבנים, כגון על לידת בנים חדשים, אלא הכוונה להודות על "ואת בתינו הציל", שעד עתה היינו יולדים לקיום המין בלבד כחיות השדה, שהבנים ילדו גם הם והם ילדו הלאה, וזו תכלית נפסדת ורחוקה, שכן היכן הוא הדור המיוחד שעבורו כל העמל הזה?!

אכן מעתה נתבשרו בבשורה הטובה מכל – ב"בשורת הבנים שיהיו להם", שזכו **שלבניהם ולדורותיהם תהיה משמעות!** כי מציאותנו היא מעתה מציאות שאינה נפסדת, אלא לתכלית אמתית עליונה, והווייתנו מצד מהותנו היא הווייה נצחית! מעתה יש לחיים שלנו משמעות!

ועלינו מוטל התפקיד הקדוש גם כלפי הבנים, להודיעם יקר גדולת מהותם ומציאותם, ולספר להם את סיפור יציאת מצרים על כל עומק משמעותו, על יציאתנו מ"בית עבדים" וכניסתנו תחת כנפי השכינה, שנעשינו בנים לה' אלקינו, והפכנו במהותנו לעם סגולה.

זו הכוונה שקדו והשתחוו "על בשורת הבנים שיהיו להם". הן אמנם, כמובן, יהיו להם בנים בפועל, שמדוע יעלה על הדעת שיהיה אחרת ח"ו, אבל אלו בנים!? רק עכשיו ששומעים על בשורת הבחירה קדים הם ומשתחווים להודות על הבנים, על אלו שנולדו כבר ועל אלו שיוולדו בעתיד. אם עד עתה היו כל ילדיהם כלא היו, הרי שברגע זה 'נולדו' להם בנים בעלי ערך, מעתה יולדו ויחיו כ"יהודיים", בני א-ל חי, ומעתה גם כל התייחסות בניהם אליהם מקבלת משמעות [על דרך שגויים אין להם יחס].

גאולתנו ממצרים לא היתה אפוא קדושה לשעתה בלבד, אלא קדושה שחלה על מהותו של כלל ישראל. ולמען תספר זאת באזני בנך, וכאיש שאך רצון השי"ת הוא רצונו תוודא של"כלל ישראל" תהיה **המודעות למעמדם המיוחד החדש. בעבור זה גאלנו ה' ממצרים,**

כלומר, לא בשביל גאולת הגוף אלא בשביל גאולת הנפש, שנהפוך לעם שבמהותו אין שייכת בו השתעבדות לעבדים.

*

והנה כל זה שייך באופן מיוחד בימינו, שרואים אנו איך רודפי הדת לכל אורך הדרך הרבה יותר ממה שאכפת להם שאנו מקיימים מצוות, אכפת להם מעצם ההתמסרות לגבוה. יותר משאכפת להם שאנו 'דתיים' אכפת להם שאנו 'חרדים'. מכך שאנו חורטים על דגלנו את היותנו "ממלכת כהנים וגוי קדוש", שאנו "של ה'" ולא עבדי הזמן והיצר. עובדה זו אוכלת את שלוחי הסטרא אחרא עד אימה, ואינם מסוגלים לסובלה.

הם אומרים לנו בשבעים לשון: "לכו נא הגברים ועבדו את ה'", לשם מה אתם צריכים את כל הבלאגן מסביב? הסגירות וה'מרובעות', תהיו חרדים אבל תצטרפו אלינו, כאשר פניהם מופנות במיוחד אל חינוך דור העתיד. ואנו בשלנו: "בשורת הבנים שיהיו להם".

שואלים הם בפני תם: "הלוא יש לך כבר 17 ילדים, למה נחוץ לך הילד ה-18?" עפ"ל¹⁰, ואנו בשלנו: "בשורת הבנים שיהיו להם". איננו חיים בשביל עצמנו אלא בשביל השי"ת! איננו 'עוד' בריה בעולם השפל אלא "בני א-ל חי", ועצם חיינו הינה עם מטרה, נצחית, וכיון שרצוננו הוא באשר ירצה יוצרנו הרי נחוץ מאוד הילד ה-18, כי את תפקידו שלו לא יוכל שום אדם אחר בעולם למלא!

השי"ת יעזור שאכן תמיד יעסיק את כולנו רק "האינטרס האלוקי", שיתגדל ויתקדש שמיה רבה, ונזכה ליום ה' הגדול –

"והיה ה' למלך על כל הארץ, ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד".

---

¹⁰ שאלה שמיסודה אין לה שחר, שאלו את מי שכבר נולד לו הילד ה-18 אם עכשיו הוא מוותר עליו.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**"מצות סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו לעומת מצות הזכירה
כל השנה כולה שעיקרה ביום"**

לא תאכל עליו חֶמֶץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מִצוֹת לֶחֶם עֲנִי כִּי בַחֲפוּזוֹן יֵצֵאת מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם יֵצִאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ (דברים טז, ג)

[א] שנינו המצוה המיוחדת של "סיפור יציאת מצרים" בט"ו בניסן, כבר הקשו המפרשים
מה המיוחד במצות "סיפור יציאת מצרים" בליל פסח, הרי כל השנה כולה יש חיוב של
"זכירת יציאת מצרים".

וידועים דברי מרן הגר"ח הלוי זצ"ל (הובא בספר 'עמק ברכה' עמ' עה) שאמר שג'
חילוקים יש בזה: א) מצות הסיפור הוא 'דרך שאלה ותשובה' כמש"נ "והגדת לבנך" ל'
לעומת מצות הזכירה כל השנה שאין צריך אלא להזכיר לעצמו. ב) מצות הסיפור צריך
שיהא "מתחיל בגנות ומסיים בשבח" לעומת הזכירה שדי בהזכרת היציאה ממצרים
לחוד ואין צריך לספר את כל ההשתלשלות. ג) גם נוסף במצות הסיפור שצריך לספר
טעמי המצות של אותה הלילה כמו שאמר רבן גמליאל "כל שלא אמר שלשה דברים
הללו כו'".

אולם עדיין דברי הגר"ח עצמן טעונים ביאור. כי מאחר שלמעשה התורה חייבה אותנו
בזכירת יציאת מצרים כל השנה כולה ולא רק ביום היציאה (ט"ו בניסן), א"כ מהו באמת
שורש החילוק בין המצוה בליל ט"ו לבין החיוב כל השנה כולה – שגורם להוסיף ג'
ענינים אלו.

והנצי"ב ב'העמק דבר' (דברים טז, ג) כתב לבאר בזה ע"פ משל לאב שמספר לבנו מעשה
שיש בו מוסר והסיפור ארוך כדי שעה, ובכל יום מזכירו ברמז קל כל הסיפור ובכל שנה
חוזר ומספר מחדש כדי שיעשה שורש בלבבו. כך מצוה לעשות סיפור ארוך בזה הלילה
ובכל יום סגי בזכירה לבד עכ"ד.

ולפי דברי הנצי"ב מבואר שמצות הזכירה ומצות הסיפור יסודם שוה, ומכח מצות
הסיפור אחת בשנה די בזכירה בעלמא כל השנה כולה.

אולם כד נתבונן נראה שיש חילוק מהותי בין מצות הסיפור בליל ט"ו לבין מצות
הזכירה כל השנה (ודלא כדברי הנצי"ב).

¹⁰ ראה באהל מועד פסח מאמר נ מש"כ שיש תנאי בעצם מצות הסיפור שזה יהיה באופן של שאלה ותשובה, ולכן
גם מי שיושב בסדר בינו לבין עצמו שואל לעצמו.

שהרי מצות "סיפור יציאת מצרים" הוא בט"ו בניסן בלילה בלבד, וכמש"כ הרמב"ם בסה"מ (מצוה קנז): "שציונו לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן בתחילת הלילה כפי צחות לשון המספר". וכ"כ בהלכות (פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"א): "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן שנאמר (שמות יג, ג) "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" כו'. ומנין שבליל חמשה עשר? ת"ל (שם, ח) "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה" בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך".

ואילו לגבי מצות "זכירת יציאת מצרים" כל השנה כולה, נחלקו ראב"ע וחכמים במתני' בברכות (יב, ב) אם בכלל יש חיוב של זכירת יציאת מצרים בלילות. גם לגבי סמיכת גאולה לתפילה מובא בסוגית הגמ' בברכות (ד, ב) שנחלקו ריב"ל ורבי יוחנן אם יש דין סמיכת גאולה לתפילה בערבית. ושם מובא שר"י סובר "גאולה מאורתא נמי הוי אלא גאולה מעלייתא לא הויא אלא עד צפרא", וריב"ל סובר "כיון דלא הויא אלא מצפרא לא הויא גאולה מעלייתא".

ומבואר שאדרבה עיקר הגאולה היתה ביום ובלילה היה רק מקצת גאולה. וא"כ מה נשתנה מצות "והגדת לבנך" בט"ו בניסן שחיובו דוקא בלילה ולא ביום מאחר שאדרבה עיקר הגאולה היתה רק ביום ט"ו בניסן^ל. ובהכרח שמצות הסיפור מתייחס לענין אחר ממצות הזכירה כל השנה וצ"ב.

כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב

(ב) נקדים דהנה באמת דבר זה שמבואר בגמ' בברכות שעיקר הגאולה היתה ביום הרי זה תמוה ביותר. שהרי לכאורה עינינו רואות שעיקר הגאולה היתה בלילה – שה' הכה כל בכור ובשביל זה נתרצו פרעה והמצרים למהר לשלחם מן הארץ וזהו לכאורה עיקר הגאולה.

ומובא בילקו"ש (שמות רמז רח) מלמד שהיה פרעה דופק על פתחן של משה ואהרן א"ל הא שוטה בלילה אנו יוצאין?! א"ל "קומו צאו". א"ל וכי גנבים אנחנו?! בבוקר אנו יוצאין. אמר הרי מתו כל מצרים שנאמר "כי אמרו כולנו מתים". א"ל ומבקש אתה לכלות את המכה הזו ממך? אמור 'הרי אתם ברשותכם' 'הרי אתם עבדיו של הקב"ה'. התחיל פרעה צוח לשעבר הייתם עבדי אבל עכשיו 'הרי אתם בני חורין' 'הרי אתם ברשותכם'. צריכין אתם להלל להקב"ה שאתם עבדיו שנאמר "הללויה הללו עבדי ה'" ע"כ. – א"כ מפורש שבלילה יצאו מתחת שליטת פרעה לחירות.

^ל כבר עמדו בזה הגרי"ח (יד חזקה' פסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה') וה'מעשה נסים' (שם) ודברי ה'מעשה נסים' הובא בהערה להלן.

ומה שבפועל לא יצאו עד עצם היום, זה לא היה מכח העיכוב של המצרים, רק עם ישראל לא רצו לצאת ממצרים עד עצם היום בגלל הציווי של ה' שאמר (יב, כב) "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר".^ט

וכן מבואר בגמ' בברכות (ט, א) הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב שנאמר (דברים טז, א) "הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה" וכשיצאו לא יצאו אלא ביום שנאמר (במדבר לג, ג) "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל ביד רמה" ע"כ – וא"כ מפורש שהגאולה היא בערב. וקשה מה שאנו רואים שבכל השנה מצות "זכירת יציאת מצרים" הוא בעיקר ביום (ע"פ סוגיות הגמ' בברכות הנ"ל).

ובספר 'המאיר לעולם' (סימן כה) ביאר זאת ע"פ מה שהובא במקו"א (אהל מועד פסח מאמר ד) שבגאולת מצרים מלבד גאולת הגוף ("מעבדות לחירות") היה גאולה נוספת של גאולת הנפש.

והגם שבאמת הגאולה מ"שעבוד הגוף" ארע בלילה מעת שאמר להם פרעה 'הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם', וזהו שנאמר "בהוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה". אבל הגאולה מ"שעבוד הנפש" לא ארע רק כשיצאו בפועל מתחת רשות מצרים, וזה היה רק ביום.

וכ"כ הגרי"א חבר (יד חזקה' פיסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה') שישראל במצרים היה להם שני דברים בגלותם. א) העבדות והשעבוד. ב) היותם בארץ לא להם ערות הארץ ארץ טמאה. וגאולתם היתה בשני זמנים, האחד בחצי הלילה שאז נעשו בני חורין מעבד ושעבוד כמו שאמרו במדרש שאז אמר להם פרעה 'הרי אתם ברשותכם הרי אתם בני חורין'. אבל עדיין היו בארץ מצרים עד עצם היום הזה (שמות יב, מא-נא) כו'. ומכיון שעדיין היו בארץ לא להם תחת ממשלת שר של מצרים אי"ז גאולה שלימה ולכן סובר ריב"ל שאין צריך בזה סמיכת גאולה לתפילה. ומה"ט סוברים חכמים שא"צ להזכיר יציאת"מ בלילות עכ"ד.^{מא}

^ט הטעם מבואר בתנחומא (בא סימן ז) שאמר פרעה למשה ולאהרן לילה קומו צאו כו' ואמר לו משה כך צונו הקב"ה "ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר" וכי גנבים אנחנו שנצא בלילה לא נצא אלא ביד רמה לעיני כל מצרים. ועוד אמרו (ספרי דברים פיסקא שלו) ומה ראה לומר במצרים (שמות יב, מא) "בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה'?" לפי שהיו מצריים כך מכך אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחים אותם ולא עוד אלא שאנו נוטלים סייפים וחרבות והורגים אותם בהם. אמר הקב"ה הריני מוציאם בחצי היום וכל מי שיש בידו למחות יבוא וימחה. והוסיף הרמח"ל (אוצרות רמח"ל פר' בא) שאע"פ שאתם תיקנתם את הכל ואין עוד לכם מורא מכל קטרוג כלל, אם כל זה לא תצאו עד בוקר שלא תלכו כמי שבורח מאדון שלו, אלא בכל הכבוד שיוכל לימצא, ושכולם יראו שאתם בנים למקום ושום רע לא יכול לשלוט בכם, כי אם שהקב"ה מתרצה לטהר אתכם מכל טומאה. וכן בגאולה העתידה נאמר "כי לא בחפזון תצאו כו".

^מ ואמנם ההוצאה בפועל היתה ביום כמש"נ (במדבר לג, ג) "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגם נאמר (שמות יב, מא) "בעצם היום הזה יצאו", אבל משעה שהורשו לצאת בלילה תקרא הוצאה. ולכך לא אמר הכתוב "בלילה" אלא "לילה" לרמוז על שעה שהורשו שנאמר (שם, לא) "ויקרא למשה ולאהרן לילה ויאמר קומו צאו" (רבינו בחיי דברים שם).

^{מא} יש לצרף בזה את דברי הגר"א (אד"א דברים יג, ו) שכתב לבאר מש"נ שם "המוציא אתכם מארץ מצרים והפוך מבית עבדים" – שב' גאולות היה ביציאת מצרים אחד בלילה והוא אתחלתא דגאולה שאמר משה לפרעה בלילה אם תרצה לפטור מיד מן המכות אמור להם 'בני חורין אתם' ולמחרת בעצם היום יצאו ממצרים ביד רמה. ועל

מצות "זכירת יציאת מצרים" כנגד גאולת הנפש

ג) והנה המצוה של "זכירת יציאת מצרים" כל השנה כולה – הוא על שעבוד הנפש ולא על שעבוד הגוף. כן למדים אנחנו מדברי הזוהר (זוה"ח ריש פר' יתרו) והוא יסוד גדול בעיקר "יציאת מצרים".

שם מובא שרבי יוסי הקטן מן החברים אמר לרשב"י שיש לו שאלה לשאול ומפחד לשאול את השאלה שמא יענש עליה, אך אם לא אשאל הרי זה משבשא לי בלבאי. והתיר לו רשב"י לשאול, ושאל: זה שהקב"ה מזכיר בכל מקום ומקום את יציאת מצרים כמש"נ "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" ועוד מקראות. איזה יתרון מלמדינו בזה, הרי תנאי שלם הוא שהבטיח הקב"ה לאברהם בברית בין הבתרים ואמר לו (בראשית טו, יג) "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם כו' ואחרי כן יצאו ברכוש גדול". א"כ למה לו להזכירו בכל מקום ומקום?

ענה לו רשב"י: בא וראה בני, הקב"ה לא התנה עם אברהם אלא שיוציא את ישראל מגלות מצרים – ולא שיוציאם מתחת שעבוד אלהים אחרים. ובודאי ישראל כשהיו במצרים נטמאו וטנפו עצמם בכל מיני טומאות עד שהיו שוכנים תחת מ"ט כוחות הטומאה, ואילו הקב"ה הוציאם מתחת שעבוד של כל הכוחות ואף הכניסם תחת מ"ט שערי טהרה – ואת כל זה הקב"ה לא הבטיח לאברהם וזהו מטובו וחסדו של הקב"ה עם ישראל. ולכן תמצא חמשים פעמים מוזכר 'יציאת מצרים' להראות את החסד שעשה הקב"ה עם ישראל שהוציאם מתחת השערי טומאה והכניסם תחת נ' שערי טהרה (עכ"ד הזוהר מתורגם).

מבואר להדיא מדברי הזוהר, שהזיכרון של "זכירת יציאת מצרים" כל השנה אינו על חירות של "שעבוד הגוף" אלא על החירות של "שעבוד הנפש".^{מב}

וכ"כ ה'מעשה נסים' (פיסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה') שעיקר מצות "זכירת יציאת מצרים" כל השנה, הוא על דבר זה שבאותו פעם לקחנו לו לעם, וזהו מעלה יתירה מכל מה שגמלנו וזה ראוי לזכרו תמיד ע"ש.

גאולת לילה היה פדיון של ישראל ממכת בכורות כמ"ש 'כל בכוריהם הרגת ובכורך גאלת' וגאולה של יום הוא ביד רמה בחזקה. לכך אמר "המוציא אתם ממצרים" – והוא ביום וזהו ה"המוציא" בעל כרחם. "והפדך" – הוא גאולת לילה שנתנו פדיון. וכן נאמר (ישעיה נ, ב) "הקצור קצרה ידי מפדות ואם אין בי כח להציל". "ידי מפדות" – הוא גאולה שע"י פדיון כו' ובמצרים ניתנו בכוריהם תחת בכורי ישראל לכך אמר לשון "פדיון". "ואם אין בי כח" – הוא גאולה בלי פדיון והוא ביד חזקה עכ"ד. ומש"כ הגר"א שבליל ט"ו היה "פדיון" כ"כ הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ה"ב) ע"ש. (מש"נ בפנים שהמצוה בליל ט"ו הוא כנגד "שעבוד הגוף" הוא עפ"ד של 'המאיר לעולם'. אולם הגרי"א"ח עצמו שם לא סיים כן).

^{מב} יש לציין בזה מש"כ הרשב"א (שו"ת החדשות מכת"י סי' שסח): "דע כי אין הכונה בקריאת שמע, רק לזכור בפה הנסים שעשה לנו האל יתברך שהוציאנו ממצרים אחר שהיינו עבדים לפרעה פרוכים בלי כח ותחת סבלות מלך קשה ועם רב, ועם הזכירה נקבע שהוא יתברך ויתעלה המשגיח והיכול שלא ימנענו מונע בשום צד, ועוד שיתחזק בנפשתינו מדת הבטחון חזוק רב. ועל כן באה האזהרה על זה במקומות הרבה בתורה בזכירת האותות והמופתים והיד החזקה. ואחר היות התכלית בזכירת הפה ביציאת מצרים מן הטענה הזאת כו', ותהיה הכונה ההיא יותר חזקה בהיות הזכירה באותות ונסים יותר חזקים כו'".

וכן מבואר בדברי הרמח"ל (תיקונים חדשים תיקון כא) שכותב: "ובמצרים אתפרשו מגו ס"א דאתמר בה "אילו לא הוציא הקב"ה את אבותינו ממצרים הרי אנו כו' משועבדים היינו כו'", דהא בההוא זמנא ס"א שלטת על סטר קדישא, ובזמנא דאתפריק מתמן אתפרק לגמרי. ורוא דא עבודת פרך לא אשתכחא אלא במצרים – דתמן אשתעבד סטר קדישא לסטר מסאבא לגמרי. אבל מתמן ולהלאה לא יכלו סטרין בישינ לשעבדא ליה אלא לאבאשא ליה. בגין כך אית לאדכרא יציאת מצרים תדיר דהא גאולה דילה גאולת עלמין הוה כו'".

מצות "סיפור יציאת מצרים" כנגד גאולת הגוף

ד) אולם המצוה של "סיפור יציאת מצרים" בליל ט"ו הוא כנגד "שעבוד הגוף"^{מג}.

ולכן מצות הסיפור הוא דוקא בט"ו בניסן ולא כל השנה כולה, כי הרי מבואר בזוהר הנ"ל שעל החירות משעבוד הגוף היה עליו הבטחה וכמבואר בגמ' בר"ה (יא, ב) שהוא לילה המשומר לגאולה מששת ימי בראשית^{מד}. ומשא"כ החירות משעבוד הנפש שלא נקבע לו זמן, לכן אינו מיוחד לט"ו בניסן והוא חיוב כל השנה כולה^{מה}.

וכותב 'המאיר לעולם' שזה מדוקדק היטב במקראות של המצוה של ליל ט"ו לעומת המקראות של מצות הזכירה כל השנה.

דהנה בפרשת ראה (דברים טז, א) נאמר "ועשית פסח לה' אלקיך כי בחודש האביב הוציאך ה' אלקיך ממצרים לילה" ועלה אמרו בגמ' (ברכות ט, א) "הכל מודים כשנגאלו ישראל ממצרים לא נגאלו אלא בערב" – א"כ זה מיוחס על גאולת הגוף ובוזה נאמר שהקב"ה הוציא "ממצרים" ולא נאמר "מארץ מצרים".

ואילו אח"כ נאמר (שם, ג) "שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" – ומפסוק זה אנו לומדים מצות זכירת יציאת מצרים כל השנה (כמבואר במשנה בברכות יב, ב) – וכאן נאמר "מארץ מצרים".

וכן בפרשת בא (שמות יג, ג-יד) נאמר "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים מבית עבדים כי בחוזק יד הוציא ה' אתכם מזה ולא יאכל חמץ" – ופסוק זה עוסק במצות בליל ט"ו (כמש"כ הרמב"ם פ"ז מהל' חמץ ה"א; דלא כמש"כ רש"י עה"ת שם) כמש"נ בסמוך לה "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". וכן נאמר שם

^{מג} ראה באהל מועד פסח מאמר נו מש"כ לדון האם החיוב "לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים" מיוחס כנגד "גאולת הגוף", והאם זה חיוב כללי כל השנה או חיוב מיוחד רק לליל הסדר.

^{מד} יש כאן עירוב דברים. דמחד גיסא מבואר שהוא משומר כבר מששת ימי בראשית, והרי לכאורה דיו שיהא משומר מזמן השבועה בברית בין הבתרים, וראה באהל מועד פסח מאמר לו מש"נ בזה.

^{מה} אולם גם בליל ט"ו מתעסקים הרבה ב"שעבוד הנפש" וזה ע"פ מש"נ באהל מועד פסח מאמר ד שגאולת הגוף תלויה בגאולת הנפש ע"ש.

"והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת ואמרת אליו בחוזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים". ובכל הפסוקים הללו נאמר "ממצרים" ולא נאמר "מארץ מצרים".

כי החירות מ"שעבוד הנפש" (שהוא מצות הזכירה כל השנה) שלא הסתיים רק כשיצאו בפועל ממצרים נאמר בו "מארץ מצרים" (וכן מש"נ "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים" וכן "אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים" הרי מבואר בדברי הזוהר דמיירי על שעבוד הנפש). אבל החירות מ"שעבוד הגוף" (שהוא המצוה בליל ט"ו) בו נאמר "ממצרים" והכונה שיצאו מתחת שליטת המצרים שלא יעבדו בהם (ולכן נאמר במקראות הללו "מבית עבדים") הגם שעדיין לא יצאו בפועל "מארץ מצרים".

ועפ"ז מובן היטב מדוע מצות הסיפור בליל ט"ו בניסן הוא דוקא בלילה לעומת מצות הזכירה כל השנה שאדרבה עיקרו ביום. והחילוק מבואר מאוד, כי כל השנה שהנידון הוא כנגד "שעבוד הנפש" הרי עיקרו היה ביום, אבל המצוה בליל ט"ו שהוא כנגד "שעבוד הגוף" הרי עיקרו היה בלילה.

ה) אולם עלינו לבאר מהו הענין של המצוה בליל ט"ו כנגד "שעבוד הגוף", אחרי שכאמור מבואר בזוהר שזהו דבר פשוט מצד ההבטחה של הקב"ה בברית בן הבתרים?

והביאור הוא, שבאמת המצוה לא נתקנה כנגד עצם היציאה ממצרים אלא על כל עסק הנסים והנפלאות שעשה לנו הקב"ה במצרים. וכדברי הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ה"ד) לפי שיטתיה דשמואל שהמתחיל בגנות הוא "עבדים היינו במצרים" (ונתבאר באהל מועד פסח מאמר ד שזהו כנגד שעבוד הגוף), והנה הרמב"ם לא מסיים שה"שבח" הוא עצם היציאה מה שהוציאנו מעבדות לחירות, אלא ה"שבח" הוא "הנסים והנפלאות שנעשו לנו ובחירותנו".

והמקור לזה מציין רבינו מנוח שם למה שנא' בתורה (דברים ו, כב) "כי ישאלך בנך כו' ואמרת לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים ויוציאנו ה' ממצרים ביד חזקה – ויתן ה' אותות ומופתים גדולים ורעים במצרים בפרעה ובכל ביתו לעינינו" – הרי להדיא שעיקר התשובה ל"עבדים היינו" הוא לא רק עצם היציאה אלא אופן היציאה שהקב"ה הוציא אותנו באותות ובמופתים^מ (וכ"ה להדיא ברמב"ם ובחינוך ראה בהערה^מ).

^מ ראה באהל מועד פסח מאמר לז מש"כ שבניסים והנפלאות שעשה הקב"ה במצרים מלבד העונש והנקם לרשעים היה בזה תכלית גם למענינו למען ידעו ויראו בחוש כי יש דין ויש דיין. וזה מפורש בתורה בעשרת המכות שנא' (שמות י, א-ב) "כי אני הכבדתי את לבו ואת לב עבדיו למען שתי אתתי אלה בקרבן. ולמען תספר באזני בנך ובן בנך את אשר התעללתי במצרים כו' וידעתם כי אני ה'". ועוד הובא שם שיש בזה ענין נוסף שעי"ז הראה הקב"ה בריש גלי שעם ישראל הוא העם הנבחר ומכח זה הוא מוכרח לפעול תמיד "למען שמו". וביאר ה"שיח יצחק" שזה הכונה בנוסח התפילה א) "העושה לנו נסים". ב) "ונקמה בפרעה". ג) "אותות ומופתים באדמת בני חם" ע"ש. וע"ע ב'מעשה נסים' (פיסקא 'עבדים היינו') שכתב שעיקר חיוב הסיפור הוא לדרוש על כל פרט ופרט היאך נתכוין הקב"ה ברוב רחמיו וחסדיו בכל פרט לטובתינו עד עולם ע"ש.

^מ כ"כ הרמב"ם בסה"מ (מ"ע קנז): "שצונו לספר ביציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כו' בהגדלת מה שעשה לנו השם ומה שעשו עמנו המצרים מעול וחמס ואיך לקח השם נקמתנו מהם כו'". וכ"כ בהלכות (פ"ז מהל' חמץ ה"א-ה"ב): "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל ט"ו בניסן כו' מה שאירע לנו במצרים ונסים שנעשו לנו ע"י משה רבינו הכל לפי דעתו של בן". (ויל"ע במש"כ הר"מ לבן הטיפש או הקטן). וכ"כ החינוך

נמצא שהמצוה של סיפור יציאת מצרים בליל ט"ו אינו על עצם היציאה (שכאמור ע"ז היה הבטחה), אלא על אופן וצורת היציאה. אולם במצות הזכירה של יציאת מצרים כל השנה כולה, שם המצוה היא רק להזכיר את עצם היציאה^מ (כמו שאומרים "אשר הוצאתיך מארץ מצרים") שזהו כאמור היציאה משעבוד הנפש של מצרים שע"ז לא היה הבטחה מאת השי"ת.

ויתכן שלכן במצוה של ליל ט"ו שהמצוה היא סיפור הנסים והנפלאות, תיקנו חז"ל תוספת של ג' הענינים שאמר הגר"ח ז"ל לעומת המצוה כל השנה שהוא רק לזכור את עצם היציאה ממצרים ודר"ק.

לתגובות: 5322906@gmail.com

(מצוה כא): "לספר בענין יציאת מצרים בליל ט"ו בניסן כו' ולהלל ולשבח השי"ת על כל הנסים שעשה לנו שם כו'. וענין המצוה שיזכור הניסים והענינים שאירעו לאבותינו ביציאת מצרים ואיך לקח האל יתברך נקמתנו מהן".^מ היינו את עצם היציאה ולא הנסים והנפלאות שנעשו שם. וכמש"כ המהר"ל (גבורת ה' פרק ג) שהרבה מצות באו בשביל יציאת מצרים שכל זה מורה שיציאת מצרים' עצמו חוץ מהנסים שעשה הקב"ה ביציאה הוא יסוד האמונה שעליו נבנה הכל. הגם שנסים ונפלאות אין מספר עשה הקב"ה עם ישראל מ"מ לא שמה התורה לזכור אותם ולעשות להם זכר כי אם ליציאת מצרים. וכמו שאמרו במכילתא (פר' יתרו) עה"פ "כי הוציא ה' את ישראל ממצרים" – מגיד ששקולה יציאת מצרים כנגד כל הנסים וגבורות שעשה הקב"ה לישראל עכ"ד. והנה המהר"ל איירי כלפי החיוב "זכר ליציאת מצרים" הכללי כל השנה, אולם כאמור המצוה המיוחדת של ליל ט"ו נתייחד לנסים והנפלאות שנעשו. וראה ב'מעשה נסים' (פיסקא 'אמר רבי אלעזר בן עזריה') שכתב שלא יתכן לספר כל השנה בסיפור יציאת מצרים כי זה מורה כאילו לא עשה לנו הקב"ה רק דבר זה, אולם בזמן המאורע או ודאי ראוי ונכון כמו שנתחייבנו בפורים לספר רק בזמן המאורע בנסים שארעו אז. ויעו"ש שביאר שעיקר מצות הזכירה כל השנה הוא על מה שנקנינו לו לקנין ומכח זה יעשה לנו בהכרח נסים למען כבודו יתברך.

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

טעם שלא תקנו ברכה על סיפור יציאת מצרים

בספר אבודרהם (סדר ההגדה ופירושה) בד"ה ומתחיל ההגדה. והקשה הריא"ף למה אין מברכין על קריאתה כמו שמברכין על קריאת מגילה והלא מצות עשה היא שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא וכו'. ותירץ כי במה שאומר בתחלה בקדוש זכר ליציאת מצרים יצא. והרשב"א כתב טעם אחר שאין לברך על קריאתה מפני שהיא מצוה שאין לה קצבה ידועה ואפילו בדבור בעלמא שידבר בענין יציאת מצרים יצא אלא כל המרבה הרי זה משובח.

-א-

בספר תורת משה להחת"ס (פסח) בד"ה עבדים היינו לפרעה במצרים, מה שמקשין הראשונים למה לא תיקנו ברכה שציונו לספר ביציאת מצרים. ויש מתרצין שנכלל בברכת ד' אשר גאלנו'. ואינו מובן לכאורה דלמה לא מברכין עובר לעשייתו (פסחים ז ב) קודם שמתחילין לספר ההגדה. מט"ל דאיתא בפרק ערבי פסחים (קטז א) מתחיל בגנות ומסיים בשבח עבדים היינו מתחילה ע"ז היו אבותינו וכו', והנה כמו שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (שם קטז ב), כמו כן חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא ע"ז ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו, והיום בלילה הזה שיצאנו ממצרים התחיל לעבוד את השם בתחלה בהמצות הנוהגות אותן לילה. והנה מצינו בטבילת גרים שמברכין לאחר טבילה מפני שקודם טבילה אינו יכול לומר וצונו (פסחים שם), הכא נמי קודם ספור יציאת מצרים אינו יכול לומר וציונו מפני שעדיין אנו בבחינת כאלו היינו מעובדי ע"ז, ולאחר הסיפור שיכול לומר וציונו אז הוא נכלל בברכת 'אשר גאלנו' ודו"ק.

שם: וזה הוא כונת המסדר הגדה כהא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים, יען דאנו פורשין מצה שלימה קודם סיפור יציאת מצרים בלי ברכת המוציא [והוא יחץ], מה שאין אנו עושין כן בשאר ימות השנה (שמברכין תחילה ואח"כ בוצעין [עי' או"ח סי' קסז סעי' א] כדי שיברך על השלימה) שגם זה מורה על כוונת ענין הנ"ל, שאנו רואין מעצמינו כאלו היינו עכשיו ע"ז, לכך אנו פורסין אותנו בלי ברכה כמו שאכלו אבהתנא בארעא דמצרים שהיו פורסין בלא ברכה שלא היו מצווין על כך עדיין (שהיו חנם ממצות) [עי' בהעלותך יא ח וברש"י שם] עד לאחר גאולתן שקבלו התורה. עכ"ל.

-ב-

^{מט} בטור (או"ח ריש סי' תעג) ומוזגין לו כוס ראשון ומקדש עליו ומברך תחלה בפה"ג ואחר כך קידוש היום ושהחיינו, ואינו מברך שעשה נסים לפי שעתיד לאומרו בהגדה. וצ"ב אמאי אינו מברך עובר לעשייתו. עי' שם בפרישה (ס"ק ב) מש"כ בזה.

גם נראה שיש לבאר על דרך זה, והוא עפ"י מה דאיתא בברכות (לח א) שעל הפת הוא אומר המוציא וכו'. תנו רבנן מה הוא אומר המוציא לחם מן הארץ, רבי נחמיה אומר מוציא לחם מן הארץ. אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע- שהוציא כבר, והא ודאי ברכה הגונה, דלשעבר בעינן, שהרי כבר הוציא הלחם הזה מן הארץ שהוא בא ליהנות הימנו, רש"י, דכתיב "אל מוציאם ממצרים" (בלק כג כב) [דכתיב אל מוציאם ממצרים- וכשנאמרה פרשת בלעם כבר יצאו, רש"י], כי פליגי בהמוציא רבנן סברי המוציא דאפיק משמע, דכתיב "המוציא לך מים מצור החלמיש" (עקב ח טו) [המוציא לך מים- וכבר הוציא, רש"י]. ורבי נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע, שנאמר "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים" (וארא ו ז) [ורבי נחמיה סבר דמפיק משמע- שעתידי להוציא, דכתיב "המוציא אתכם" וכשנאמר פסוק זה למשה עדיין לא יצאו, "והמוציא לך מים"- עדיין היה מוציא, כל ימי היותם במדבר, רש"י]. ורבנן ההוא [פ' מה שכתוב וידעתם כי אני ה' אמוציא אתכם וגו'] הכי קאמר להו קודשא בריך הוא לישראל, כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים [דאפיקית יתכון- שאני הוא שהוצאתי אתכם, רש"י] דכתיב "וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא", ע"כ.

ונראה דבמה שכתוב בגמ' דהכי קאמר קודשא בריך הוא לישראל, [פ'י במה שאמר וידעתם וגו'] כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים, דכתיב "וידעתם כי אני ה' אלקיכם המוציא". [דהוא כמו שנתבאר בפ'י רש"י והרמב"ן דהפסוק קאי על יציאתם ממצרים].

-ג-

בספר שפת אמת (סוכות תרמ"ט) בסוף ד"ה מצות הסוכה, והנה בעוד היינו במצרים הבטיחנו הקדוש ברוך הוא וב"ש "והוצאתי והצלתי כו' וידעתם כי אני ה'". כתבו חז"ל (ברכות לח א) עבידנא לכו מילתא דתדעון דאנא הוא דאפיקית יתכון כו'. ושם כתיב "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח" כו' (וארא ו ט). אך המגיד מראשית אחרית לא לחנם שלח לנו הבטחה זאת, ונתקיימו אח"כ אלה הלשונות של גאולה, וידעו והבינו בני כל פרטי הגאולה. ולא זאת דור המדבר רק בכל שנה ושנה מתקיים ידיעה זאת ז"ש "למען ידעו". עכ"ל.

ונראה דבמה שכתב ונתקיימו אח"כ אלה הלשונות של גאולה, וידעו והבינו בני כל פרטי הגאולה. הוא פ'י מה שאמרו בגמרא עבידנא לכו מילתא וידעתם, דהכוונה שאח"כ יבינו למפרע שהקב"ה הוא שהוציאם ממצרים.

-ד-

ובספר אמרי אמת (ליקוטים ברכות לח א) בד"ה ורבנן ההוא הכי קאמר להו קוב"ה לישראל, כד מפיקנא לכו עבידנא לכו מלתא כי היכי דידעיתו דאנא הוא דאפיקית יתכון ממצרים. מדוע לא עביד המלתא מקודם רק כד מפיקנא. ויש לתרץ עפ"י החי' הרי"מ ז"ל על המעשה דאיתא בגמרא (שבת לא א) בנכרי אחד שבא להתגייר ע"מ שילמד כל

התורה על רגל אחת וא"ל הלל דעלך סני לחברך לא תעביד, ודקדק שם המהרש"א מדוע לא אמר לו בלשון התורה ואהבת לרעך כמוך, עיי"ש שאמר שללמוד תורה יכול גם גוי אבל להשיג התורה אינו יכול, לכן לא יכל הלל לומר לו בלשון התורה ואהבת לרעך כמוך, כי הגם שישנם מצוות שגוי יכול להבינם מ"מ רק בדרך השכל יכול להבין, לכן אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד שזה דבר שכלי, וזה על רגל אחת היינו טרם שנעשה ישראל, וזהו גם הפי' במה שא"ל הלל ואידך פירושה זיל גמור, שכשיתגייר ויהיה ישראלי יוכל להשיג טעמי תורה, וכן גם כאן לפני שיצאו ממצרים לא יכלו להשיג דאנא הוא דאפיקית וכו', עכ"ל.^ג

ומבואר דקודם שיצאו ממצרים לא יכלו להשיג שהקב"ה הוא שמוציאם ממצרים, ודבר זה נודע להם רק אחר יציאתם וכמו שאמרו המוציא לשעבר משמע.

ולמתבאר נתיישב שפיר מה שלא תקנו ברכה על סיפור יציאת מצרים קודם קריאת ההגדה וסומכין במה שהוא נכלל בברכת אשר גאלנו.

והוא דמכיון שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (פסחים קטז ב), ומכיון שקודם שיצאו ממצרים לא יכלו להשיג דאנא הוא דאפיקית וכמו שמבואר באמרי אמת, א"כ לא שייך לברך אז על סיפור יציאת מצרים ויוצא בברכת אשר גאלנו.^{גא}

לתגובות: a0527677650@gmail.com

^ג ועי' עוד מש"כ בזה בשבת (לא א).

^{גא} וכמו כן מתיישב מה שכתב הרוקח בסימן רפ"ג ואין מברכין שעשה נסים שהרי יברך ברכת אשר גאלנו דזהו כמו נסים. משום דקודם יציאתם עדיין לא השיגו שהקב"ה הוא שהוציאם ממצרים.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

השתוקקות למצוה

שְמוֹנָה יְמֵי מִילָה (פיוט בהגדה של פסח)

מקשים, מה שייך מנין שמונה לימי מילה, והלא מצות המילה איננה בכל השמונה ימים אלא ביום השמיני בלבד, ואם כן אין זה דומה לשאר הדברים המוזכרים בפיוט זה, שהמספר הוא גופא מהות המעלה, כגון שלשה אבות, ארבע אמהות, לעומת זאת מילה אינה נעשית 'שמונה ימים', אלא ליום השמיני, וא"כ מהו "שמונה ימי מילה"?

יש שביארו על פי דברי התוספות רי"ד (קידושין כט.). שתירץ על קושיית התוספות שם, למה לי קרא שאשה אינה חייבת במילת בנה, תיפוק ליה דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, שהרי נימול רק בשמיני ללידתו. ועל קושיה זו תירץ התוס' רי"ד, שאע"פ שלמצות מילה אכן קבוע זמן, מכל מקום האב מצווה להתעסק במילת בנו ללא הפסק. עיי"ש. ולפי דבריו יש לבאר שכך היא גם כוונת הפייטן היא על חיוב ההשתדלות למצות המילה.

*

ונראה לבאר עוד, דהנה במדרש **תנחומא** (בתחילת פרשת תצוה) כתב וזה לשונו: ילמדנו רבינו, קטן לכמה נימול, קטן נימול לשמונה. מה טעם, כשם שנימול יצחק אבינו. עכ"ל.

ולכאורה דברי המדרש תמוהים מאוד, דהלא מקרא מלא דיבר הכתוב שיש למול לשמונה ימים, וכדכתיב (ויקרא יב, ג) "וביום השמיני ימול כל בשר ערלתו", וגם מהי התשובה 'כשם שנימול יצחק', מה צורך יש ללמוד דבר זה מיצחק אבינו.

ובספר **"דברי שאול"** (לבעל ה'שואל ומשיב') הביא בשם ספר **'סידורו של שבת'** (ח"ב דרוש ד' פ"ב) לבאר בזה, דהנה יש להבין את לשון הפסוק בפרשת וירא (בראשית כא, ד) "וימל אברהם את יצחק בנו בן שמונת ימים", שלכאורה מהו הלשון "שמונת ימים" היה מתאים לכתוב "בן שמונה ימים", [ראה רש"י פ' בא (י' כ"ב) גבי שלושת ימי אפילה ובעוד מקומות שפירש "שטינ"א של ימים", היינו ימים רצופים, וא"כ מה שייך כאן לומר 'שמונת' הרי לא מלים כל משך השמונה ימים]. וביאר, שאברהם אבינו ע"ה מל את בנו **במחשבה** כל שמונת הימים, כי מגודל השתוקקותו כל רגע ורגע מתי יגיע הזמן שכבר יוכל לקיים את הציווי, נחשב לו כאילו **אכן מל בכל השמונת ימים!**

ולפי זה ביאר שזהו גם כוונת המדרש, ללמדנו את מידת זריזותו של אברהם אבינו, ושואל קטן לכמה נימול, בן שמונת ימים. כלומר, אדם יכול שתחשב לו כאילו מל את בנו כל שמונה ימים, כפי שמצינו אצל יצחק אבינו שהיה אברהם משתוקק ומצפה כל שמונת הימים מתי יגיע העת בו יוכל לקיים המצוה, ונחשב לו כאילו מל כל שמונת הימים.

השתוקקות למצוה

ומעתה על פי הביאור הנ"ל בדברי המדרש, נראה לבאר היטב מה שאומרים "שמונה ימי מילה", היינו שמאחר וע"י השתוקקותו לקיום המצוה, נחשב לו שמקיימה כל אותם הימים, אם כן מובן שאכן יש מעלה מיוחדת בכל אותם הימים מן הלידה ועד ליום המילה, וגם פיסקה זו של שמונת ימי מילה היא כאותו אופן של כל הדברים המנויים לעיל, כי זה שייך בכל השמונה ימים.

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

שבת הגדול שחל בערב פסח

מחלוקת הפוסקים אם לומר הגדה בשבת הגדול

כתב השו"ע (סי תל) 'שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול מפני הנס שנעשה בו'. והוסיף הרמ"א שהמנהג לומר במנחה ההגדה מתחילת עבדים היינו. ותמה היעב"ץ במור וקציעה, איך עושים היפך מה שאומרים בהגדה 'יכול מראש חודש תלמוד לומר ביום ההוא, לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך' ומשמע שיש קפידא בדבר שלא לאומרה, אלא בדווקא בשעה שיש מצה ומרור, וכן הסיק בביאור הגר"א שאין לאמרה מטעם זה.

ולכאורה דבריהם תמוהים, כי ודאי אין קיום סיפור יציאת מצרים באמירת ההגדה שבת הגדול, ואינו אלא מנהג לומר הגדה, ואדרבא כיון שלא מתקיים 'בעבור זה', הרי שאפשר לאמרה כמנהג בעלמא, ומה קפידא בדבר. וצריך לפרש כוונתם כמו שכתב הרמ"א (תלא ב) שעל קטן שאינו יודע מה שמספרים בלילה מיציאת מצרים, שמותר להאכילו מצה בערב פסח, והמג"א (סק"ז) הביא מתרומת הדשן (סי' ז), שקטן המבין מה שמספרים אסור להאכילו, כי אחר שכבר מילא כריסו במצה אי אפשר לומר לו 'בעבור זה', כי שוב אין זה חידוש לקטן, והיינו שאכילת מצה ומרור היא בכלל קיום מצוות סיפור יציאת מצרים עליהם, אך רק כשאפשר לומר לו עליהם 'בעבור זה', ולכך צריך שיהיו חדוש לקטן, אך אחר שמלא כריסו מהם, שוב אינו יכול לקיים את הסיפור כראוי, ונקטו היעב"ץ והגר"א שחסרון זה שייך גם באמירת ההגדה בשבת הגדול.

אכן בדעת הרמ"א יש לומר כמו שכתב הגר"א שם, ש'אז התחיל הגאולה ע"י לקיחתו, והיינו שיש זמנים שראויים להתחיל בהם את הסיפור, ועל צד החיוב לאמרה השיג הגר"א שכל הנידון היה רק 'יכול מבעוד יום' או 'יכול מראש חודש', ומעולם לא היה נידון לאמרה בשבת. ובזה יש לומר שהרמ"א נקט כי אדרבא, רק על זמנים אלו גילה הכתוב שלא להתחיל לספר בהם, אך תחילת הגאולה בשבת היא זמן הראוי לסיפור, כיון שבו החלה הגאולה, ועל מה שנקט הגר"א שמחסר במצוות 'בעבור זה', יתכן שהרמ"א נקט כי כשם שבעת הגאולה תחילתה היתה בשבת ללא מצות ומרורים, ובליל היציאה התקיימה על מצות ומרורים, כך גם קיום 'בעבור זה' הוא רק בסיפור שבליל היציאה.

ומעתה יש לדון בשנה זו, שחל שבת הגדול 'מבעוד יום' של פסח, האם יש לקרא בו את ההגדה, או שמא אף לדעת הרמ"א, כיון שעל עת זו גילה הכתוב שלא לקראה, אין היא ככל שנה שהנידון הוא מצד שלא דן הכתוב על היתר הסיפור בשבת, ורק החיוב התמעט מ'ביום ההוא', אך כשחל בערב פסח, הרי יש גם צד שאין לקרא ביום זה, משום ש'בעבור זה' מגלה שבכך מפסיד את מצוות ההגדה בלילה. \

'זכור' בשבת ובפסח

והנה הרמב"ם (חמץ ומצה פ"ז ה"א) כתב 'מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים, כמו שנאמר זכור את יום השבת'. ומקור דבריו במדרש (שמו"ר יט ז) 'אמר הקב"ה למשה, הזהר לישראל כשם שבראתי את העולם ואמרתי להם לישראל לזכור את יום השבת זכר למעשה בראשית, שנאמר זכור את יום השבת, כך היו זוכרים הנסים שעשיתי לכם במצרים, וזכרו ליום שיצאתם משם, שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים'.

השוואת הציווי 'זכור' בשבת ובפסח^{יב}, מורה כי כשם שבשבת ה'דיבור' מקדש את היום, וכמו שאמרו (קו.) 'זכרהו בכניסתו', והיינו שיש חיוב זכירה מצד היום, להזכיר את בריאת השמים והארץ בששה ימים והמנוחה ביום השביעי, והוא ענין הקידוש, שעל ידי הזכרת מאורע היום בפה חל קידושו, כך גם בפסח, לבד ממצוות סיפור בליל היציאה, יש חיוב להזכיר את המאורע בכניסת המועד, ובכך לקדשו^{יג}.

וכן מבואר בלשון הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנז) 'שצונו לספר ביציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן בתחילת הלילה', שודאי אין כוונתו שיש לספר בתחילת הלילה מדין זריזין מקדימין, שהוא דין הנוהג בכל המצוות^{יד}, אלא כמו שכתב להלכה, שיש בסיפור זה קיום נוסף, של קידוש היום, כמו בקידוש השבת^{יה}.

---

^{יב} האור שמח ביאר שכוונת הרמב"ם לומר שכשם שבשבת חייב מה"ת לקדש, וחכמים תקנו לזכרו על היין, כך בפסח מה"ת חייב לזכור הנסים ולספר אותם, וחכמים תקנום על היין.

^{יג} וראה לישון הרמב"ם (שבת פכ"ט ה"א) 'מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים, שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כלומר זכרהו זכירת שבח וקידוש, וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו, בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה'. ושם (הי"א) כתב 'יש לו לאדם לקדש על הכוס ערב שבת מבעוד יום אף על פי שלא נכנסה השבת וכו' שמצות זכירה לאמרה בין בשעת כניסתו ויציאתו בין קודם לשעה זו כמעט', הרי שהטעם שיכול לקדש מבעוד יום, אינו מדין תוספת שבת, אלא משום ש'זכרהו בכניסתו' אינו בעת הכניסה דוקא, אלא אף קודם לשעה זו כמעט. וביותר שהרי כתב הבית יוסף (רסא) שלדעת הרמב"ם אין דין תוספת שבת כלל אפילו מדרבנן, וא"כ כשקידש מבעוד יום אף שלא קיבל עליו תוספת שבת, מקיים 'זכרהו בכניסתו'. ובוה מובן מה שדנו בהגדש"פ על מצות סיפור יציאת מצרים, 'יכול מבעוד יום', ואין זה מדין תוספת, אלא משום שיש בה קיום של זכרהו בכניסתו. וכאשר אמרו 'תלמוד לומר בעבור זה, בשעה שמצה ומרור לפניך', קמ"ל שאין בזה קיום ל'סיפור', אולם עדיין יש לתמוד מהגזרה שוה 'זכור זכור' לשבת, שמתקיים בזכירה זו קידוש בכניסת היום, והוא אף מבעוד יום.

^{יד} ואמנם המהר"ם שיק ביאר את כוונת הרמב"ם באופן אחר, שרצה לומר שכיון שאינו חיוב אמירה, אלא 'והגדת לבנך', הרי שמכלל החיוב הוא לדאוג שלא ישן הבן, ולכך צריך לספר תחילת הלילה. אך זה דוחק, כי אין זו אלא היכי תמצוי בעלמא, ויכול לקיימה באופן שישן הבן ביום, ומאי שייטא של תנאי זה לעצם מנין המצוה בספר המצוות. ובהכרח הכוונה כנ"ל, שיש להזכיר את יצירת מצרים מצד חיוב נוסף, והוא לקידוש היום, וזה נעשה בתחילת הלילה דייקא.

^{יה} הזכרת יציאת מצרים לצורך קידוש היום אין צורך שתהיה בתנאים של דרך 'סיפור', כי את מצות 'זכור' שייך לקיים גם בתוספת יו"ט מבעוד יום, ולכך הביא הרמב"ם בהמשך 'ומנין שבלייל חמשה עשר, תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך', והיינו, כי רק מצוות 'זכור' ניתן לקיים בתוספת יו"ט, מבעוד יום, ואילו בכתוב 'ביום ההוא' נאמרה מצוה נוספת של סיפור המאורע על מצה ומרור, שאינם מדיני היו"ט אלא מצד התאריך, וחובת מצוה זו היא רק בלילה. ולפ"ז נמצא שמה שכתב הרמב"ם (שם ה"ב) שצריך לומר 'בלילה הזה פדה אותנו', הוא לקיום מצוות ה'זכור', שהוא כקידוש היום בהזכרת המאורע, אכן בכתבי הגר"ח (סי' לו) נקט שגם מדיני הסיפור יש חיוב לומר שארע ב'לילה הזה'.

אמנם, לצד ההשוואה בין פסח לשבת, הרי הם חלוקים בעיקר עניינם, כי בעוד השבת היא קביעה וקיימא, ואינה תלויה בקידוש ישראל, הרי שבראש כל מועדות נשאת פסח, ובו נאמר כל ענין קידוש החודש והמועדות על ידי ישראל. ואם כן, יש לבאר את ענין הקידוש בשני ראשיו. ושומה עלינו לבאר, איך מועילה הזכירה לקידוש הזמן, ומפני מה צריך לקיימה בתחילתו דייקא¹¹.

הקידוש בתחילת הלילה

ענין ה'קידוש' הוא צירוף אל הקודש, ע"י העמדת פרטי תהליך הגילוי מתוך ההסתר, בין של שבת אחר ששת ימי המעשה, ובין של גאולה אחר גלות, וזה הוא 'סיפור', שעניינו הארת כל התהליך ברקע נכון¹². ובו מתגלית ה'דעת' כי על ידה הרואה את כלל הפרטים, לומד מהם את הרצון העליון ומוציאו לפועל¹³.

ובמדרשים (תנחומא בראשית י, ויק"ר בחוקותי לו) אמרו 'שמים וארץ לא נבראו אלא בזכות ישראל, דכתיב בראשית ברא אלקים, ואין ראשית אלא ישראל, שנאמר (ירמיה ב ג) קדש ישראל לה' ראשית תבואתה', הרי שהקידוש חל בתחילת כל דבר, כי מהות הקידוש הוא לצרפו אל שרשו, ולייחדו אל תכליתו, שנקבעה בו בראשית התהוותו.

ועל כך אמר רב המנונא (שבת קיט:): 'כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו, מעלה עליו הכתוב כאילו נעשה שותף למעשה בראשית', כי כאמור, בסיפור עדות זו הוא מגלה מתוך ההסתר ימי המעשה, איך תכליתם היא לגילוי הקודש ביום השבת, ונמצא שבכך הוא שותף לתכלית הבריאה.

וכן הוא בסיפור יציאת מצרים, כי בירידת ישראל למצרים בא ה'דיבור' בגלות (כמבואר בזהר ח"ב כה:), ונמצא שתכלית הסיפור אודות שעבוד ויציאת מצרים, הוא לגלות איך

¹¹ ואכן מצינו שיש למהר בכניסת היום, הן בהל' שבת (סי' רעא) 'כשיבא לביתו ימהר לאכול מיד', דתניא זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין בכניסתו, ובביאור הגר"א כתב, 'פסחים קו. זכרהו, ומפרש הטור תיכף כשיכנס', כלומר, שענין קידוש הלילה הוא בכניסתו מיד, וזו גם כוונת הלשון בהל' פסח (סי' תעב) 'שמצוה למהר ולאכול בשביל התינוקות שלא ישנו'.

¹² וכבר התבאר בספר התודה (פר' יתרו) שענין ה'סיפור' הוא העמדת הרקע הנכון, וכאשר ייסד הגר"א (ריש ספד"צ, מובא בסמוך) ש'סיפור' הוא מלשון 'ספירה', והיינו שאין עניינו של 'סיפור' לשוב ולפרט את המאורעות, אלא להעמידם בסדר ובאור נכון, כספירה המצרפת פרטים חלוקים למערכת אחת, וכך הוא מהות הסיפור, שהוא כולל את הרקע שבו ארעו פרטי הנס, וממילא מתבהר לאיזו תכלית הוא חותר, ואיך כל פרט מוביל לגילוי התכלית הרצויה.

¹³ כאמור (ריש ספי"צ) "וברא את עולמו בשלשה ספרים, בספר וספר וספור", וביאר הגר"א ז"ל 'בדיבור בפעם א' נתגלה מחשבתו, אבל בספר ב' פעמים. אחד כשכותב ונתגלה מחשבתו בעולם אבל עדיין סתום הספר. ושני כשקורין הספר אז נתגלה. אבל בדיבור כולל שניהם בפעם א'. וכוונתו, כי בכתיבה מגלה מחשבתו בספר, אולם אף שיצאה מ'אין' ל'יש' בעצם הכתיבה, עדיין אין בה גילוי לאחרים, עד אשר יקרא בה הקורא, ואף כאשר קורא את הכתוב, עדיין יתכן שלא ישיג את כוונת הכותב, ורק כאשר מוציא את הקריאה בדיבור לשומעים, אזי מתגלה כוונת המספר לפי הבנת השומע. וראה שם שג' הספרים הם חב"ד, שבהם נברא העולם, כאמור (משלי ג יט) 'ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו', ובהם ראשית הגילוי של מחשבה סתימאה, שהוא כתר עליון, שאין מתגלה כלל אפילו מציאותו, ולכן נקרא 'אין'. וה'ספר' הראשון הוא הגילוי בחכמה, שהיא כספר החתום, כי כך הוא המושכל הראשון, שלא מתגלה אלא מציאותו ולא מהותו, אך מכל מקום נקראת 'יש'. והבינה היא 'ספר' השני, שהיא מתגלית לאדם הקורא כפי הבנתו. ואילו הדעת הוא ה'סיפור', שמוציא ומגלה את הכתוב בספר אל השומעים, ובכך היא כוללת את חכמה והבינה, כי מחשבת המספר מתגלית לשומע בבת אחת, ובה אין חילוק בין המחשבה לשמיעה, והוא סוף מעשה במחשבה תחילה.

כל המאורעות היו חלק מתהליך בחירת השי"ת בעמו, והשגחתו עליהם^נ. ועניינו בתחילת הלילה, כי בליל זה חוזר וניעור האור בו יצאו ישראל מטומאת מצרים, ולכך צריך לקדשו בזכירת יציאה זו^ס.

וראה לשון הרמב"ן (שמות כ ח): 'זכור את יום השבת לקדשו, שנקדשהו בזכרון, כענין 'וקדשתם את שנת החמשים שנה', שהיובל טעון קדוש בי"ד לומר ביובל "מקודש מקודש", אף כאן צוה שזכור את יום השבת בקדשנו אותו. וזה על קדוש הלילה, לפי שכל הטעונים קדוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת, כגון קדוש החדש, וקדוש היובל, אבל ביום אסמכתא, ואין אומרים בו מקודש כלל, שדיינו בפעם אחת בכניסתו. והביא את הסוגיא הנ"ל בפסחים, שבה אמרו 'זכור את יום השבת לקדשו, זכרהו על היין בכניסתו, אין לי אלא ביום, בלילה מנין, ת"ל את יום השבת', וכפל דבריו ש'מצוות קידוש מקורה ממלת "לקדשו", אבל "זכור את יום השבת" היא מצוה לזכרו תמיד בכל יום', הרי שתכלית זכירתו בכניסתו היא כדי "לקדשו"^{סא}.

נמצא שההשוואה בגזרה שוה ד'זכור זכור', באה ללמד שה'זכירה' אינה רק שינון פרטי המאורעות, וגם אין עניינה לעשות זכר לשבת, שהיא המצוה בכל יום, אלא תכלית ה'זכור' הוא להמשיך על ידו את זמן ההזכרה אל ההארה הגדולה שהיתה בשורשו, ובכך לקבוע על ידה את קדושת הזמן, בכל עת שזמן זה חוזר ובא בעולם^{סב}.

^נ כאמור, שהסיפור מתחיל בגנות ומסיים בשבח, להורות על בירור נשמות ישראל מיציאת אברהם מתרח, עד יציאתם ממצרים, וכיון שגילוי מלכות שמים בעולם תלויה בעבודת ישראל, כי אין מלך בלא עם, הרי שבגאולת ישראל מתקיים 'זהתגדילתי והתקדישתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ה', ואותה עת של גלות מצרים נחשבה כשעת 'עיבור' לענין הנהגת תפארת שעניינה ל'ספר' את הרצון העליון הכתוב בספר, ולכן ישראל שלמטה היו כעובר גוי בקרב גוי, וכאשר החלה הנהגת להתגלות ולהוולד, אזי נאמר על ישראל 'ומולדותיך ביום הולדת אותך', כי הופעת ישראל בעולם היא כפי רצונו ית' לגלות את הנהגתו בתחתונים, וכל גידולם נמשך במקביל לגידול קומת ז"א.

^ס והראני הג"ר צבי אריה בינדר, שכן ביאר המהרש"א (פסחים קטז): את אמירת 'פסח זה על שום מה', שאכילת קרבן פסח צריך להיות לשמה, אף אחר שנובח לשמה, שנאמר זבח פסח לה', כי צריך זכירה בפה דכתיב וזכרת כי עבד גו' ויפדך ה', ומצינו זכירה בפה כמו 'זכור את אשר עשה לך עמלק' ו'זכור את יום השבת', דהיינו שיזכור בפה שרחק מן הטומאה לקרבך אל השכינה, וזהו 'למען תזכור את יום צאתך', דהיינו שתזכור שרחק מן הטומאה, שהוא כח שאור שבעיסה, לקרבך אל הקדושה באכילת מצה.

^{סא} ידידי הרה"ח ר' דב דרקסלר, ביאר בזה את השק"ט בסוגיא שם, ו"ל 'זכרהו על היין. אין לי אלא ביום בלילה מנין, תלמוד לומר זכור את יום השבת לקדשו. בלילה מניין, אדרבה, עיקר קדושה בלילה הוא קדיש, דכי קדיש תחלת יומא בעי לקידושי. ותו, בלילה מנין תלמוד לומר זכור את יום, תנא מיהדר אלילה וקא נסיב ליה קרא דיממא. הכי קאמר, זכור את יום השבת לקדשו וזכרהו על היין בכניסתו. אין לי אלא בלילה, ביום מנין, תלמוד לומר זכור את יום השבת'. הרי שמתחילה היה פשוט לגמ' ש'עיקר הקידוש הוא בלילה, ולא התבאר טעם לדבר. גם למסקנא משמע שהקידוש בין ביום ובין בלילה הוא מן התורה, שעל שניהם הובאו פסוקים. והלא כל הראשונים נקטו, שהקידוש בלילה הוא דאורייתא, והקידוש ביום אינו אלא מדרבנן.

ולכך כתב הרמב"ן, שאילו נאמר רק 'זכור את יום השבת', היה משמעו חיוב זכירה גרידא, בלב או בפה. אולם כיון שנאמר 'זכור... לקדשו', הרי שהוא זכרון היוצא לפועל, והיינו 'שנקדשהו בזכרון', ולא נניח את קדושת השבת כפי שהיא קביעא וקיימא, נמצא שהזכירה היא המקדשת, וזה שייך 'רק בקידוש הלילה, לפי שכל הטעונים קידוש מתקדשים בכניסתן פעם אחת', ואכן מהר"ם חלאוה (פסחים שם) כתב 'עיקר קידושא בלילה הוא, בכניסתו, כדרך שבי"ד מקדשין המועדים'. וזהו שהבינה הגמ' מתחילה שתחילת היום טעונה קידוש, וזו גם סברת כל הראשונים שהקידוש ביום הוא דרבנן, כי משמעות 'זכור... לקדשו', שייכת רק בתחילת הקדושה.

^{סב} בזהר (ח"ב צב.) 'רזא דשבת, יומא דוכרנא דנייחא בעלמא', וביאר הגר"א ביהל אור שעניינו להיות זוכר את העולם הבא, והיינו, שמצוות זכירת השבת היא להעמיד את כל עבודת עוה"ז כפרוודור למנוחת עולמים, ואינה

ואף שהקידוש של שבת ופסח חלוקים בעיקר עניינם, כי השבת היא קביעא וקיימא, ואינה תלויה בקידוש ישראל, ואילו פסח וכל המועדות, קידושם הוא על ידי ישראל. מכל מקום קידוש כל המועדות שרשו הוא בקדושת יום השבת, וכמו שכתב רמח"ל (אוצרות עמ' צא) 'השבת הוא שורש כל הימים טובים התקדשו, ואלמלא לא התקדשה שבת, גם ימים טובים לא היו, וכמו שתקנו לומר 'מקדש ישראל והזמנים', שאלמלא השבת לא היה מקדש ישראל, וגם ישראל לא היו יכולים לקדש הזמנים'⁹⁷.

נמצא, שה'זכור' בשבת, אינו בא לקדש את עצם השבת, ומה שנצטוונו 'שנקדשהו בזכרון', הוא שלא נניח את קדושת השבת כפי שהיא קביעא וקיימא, אלא נקדש את כל המעשים והזמנים עבור השבת, ובכך נמשיך את העולם אל תכליתו⁹⁸. וכאמור במכילתא דרשב"י שכל ההכנות לשבת נכללו בכלל אחד 'זכור עד שלא יבא, שמור משיבא', והיינו, שתכלית הזכירה היא לדעת ולהבין איך הכל משתייך אל קדושת השבת, שהיא נקודת הקודש הפנימית של כל הברואים.

וכך מצינו במכילתא (בחדש ז) 'זכור, שתהא זוכרו מאחד בשבת, שאם יתמנה לך מנה יפה תהא מתקנו לשם שבת. רבי יצחק אומר לא תהא מונה כדרך שאחרים מונין, אלא תהא מונה לשם שבת'. לאמור, כי מהות ה'זכרון' היא, לקשר ולצרף את כל הימים וקנייניהם אל קדושת השבת⁹⁹.

'שבת הגדול' שורש קדושת הזמן

ובזה יש ליתן טעם במה שכתב הטור (או"ח תל) שהשבת לפני פסח נקראת שבת הגדול על שם הנס, שפסח מצרים היה מקחו בעשור שחל בשבת, וקשר כל אחד שה לכרעי מטתו, ושאלו המצרים למה זה לכם, ואמרו לשחטו לשם פסח, והיו שינייהם קהות ששוחטין אלוהים, ותמה הבית יוסף שאם כן היה ראוי לקרות לכל ארבעת הימים שמעשור עד פסח ימים גדולים.

ויש לפרש על פי מה שאמר רב זירא (ברכות ד.) שמשה אמר לפרעה שמכת בכורות תחול 'כחצות הלילה', כדי שלא יאמרו איצטגניני פרעה שהוא בדאי, כי אילו היא מכת

כתכלית של שכר הבא אחר העבודה, אלא שמצבו הנכון של האדם היא כפי עת מנוחתו, ובכל עת שהוא זוכרו, הרי הוא מצטרף למצב זה גם בעולם הזה.

⁹⁷ ולפי זה יש לפרש את ענין 'שבת הגדול' לפני פסח, כי בהיות הפסח ראש כל המועדות, שקדושתם תלויה בקדושת השבת, הרי טרם יחל סדר המועדות, ראוי להודיע כי השבת ביחס למועדו, היא כיחס גדול לקטן. וראה להלן באופן אחר.

⁹⁸ וראה כלי יקר (כ ח) שנאמר 'זכור את יום השבת לקדשו', ולא 'קדש את יום השבת', כי יום השבת כבר מקודש ועומד, אלא 'לקדשו' שב אל השי"ת, וזכירת יום השבת מועלת לך לקדש את השי"ת, שע"י זכירת ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ, תדע לנהוג קדושה בשמו יתברך, בזכרך כי בשמו יתברך נבראו כל העולמות. והוא כאמור, שתכלית הקידוש בזכירה הוא בצירוף הכל אל נקודת הקודש.

⁹⁹ וראה בפסיקתא רבתי (כג) 'זכור את יום השבת, כמו שנאמר (ירמיה י ח) 'ובאחת יבערו ויכסלו מוסר הבלים עץ הוא, אומות העולם מונין חד בשבתא תרי תלתא ארבעתא חמישתא ערובתא לא מונין שבתא אבל ישראל מונין את השבת כמו שנצטוו. והיינו שאצל אומות העולם כל יום הוא בפני עצמו, ואין שום קשר בין שבעת הימים זה לזה. ואילו ישראל, מקשרים את כל ששת הימים לתכלית אחת, שהם משמשים להכנת יום השבת, שבו שורה הקדושה, והיא נקודת הקיום והתכלית של כל הזמנים.

השי"ת, הרי יכל להכות בדיוק בשעה שקבע למכה. ופירש רש"י שם שחשש שיאמרו כן בזמן חצות לפי דעתם, והיינו שיסברו שהגיע העת ולא הצליח להכות, ואף שתיכף יראו בקיום המכה, חשש לחילול ה' לרגע קל, ועדיין יש לפרש מה איכפת להם בדקדוק הזמן, והרי תיכף ראו את קיום המכה כאשר אמר השי"ת מתחילה 'הנני הורג את בנך בכורך'סו.

אכן להאמור יש לומר, שחששו של משה היה שהחרטומים יאמרו שאין כאן קיום כלל למכה, כי כבר ביאר הגר"א (בסידור שיח יצחק, על ברוך שאמר) את חילוק הלשון 'עושה מעשה בראשית' ו'עושה בראשית', שמעשה בראשית כולל את כל הבריאה, ואילו בראשית עצמה הוא בריאת הזמן, שהוא הנברא הראשון וכל הנבראים תלויים בו, כי כל מהות הבריאה בעולם הזה היא נפעלת מחילוק הזמנים. ולכך חשש משה שיטעו החרטומים לומר כי כיון שלא התקיימה המכה בעתה וזמנה, הרי היא כעושה מצוה שלא בזמנה, ו'דומה לתוקע שופר בכונה עצומה בליל ראשון של פסח' (נפה"ח פרקים), וכשם שהזמן הוא המהווה את קיום המצווה בהאי עלמא, כך כל דבר גילוי השי"ת, ניתן להתקיים רק בגבולות הזמן במקיים את הבריאה, והוא גם שורש הענין להזכיר את מאורע הזמן בעת חלות קדושת היום, כי קדושת הזמן היא מצד היותו ראוי לגילוי דבר ה' בזמן זה דייקא.

ולאידך, כיון שהתהוות ישראל לעם החלה בחצות ליל פסח, ועל אותה שעה הצטוו בחפזון דמצרים, שאין עניינו למהר ולזרוז את תהליך הגאולה גרידא, אלא כמו שכתב מהר"ל (גבורות ה' לו) שאז היתה בראשית של נצח ישראל, ו'בראשית' היא בריאת הזמן, ולכך הצטוו בה ישראל על הזריזות, כי אין זו זריזות שעניינה להשיג ולסיים במהרה, אלא ככל ריצה לדבר מצוה, הבאה מ'אחרי ה' ילכו כארי ישאג', ומקורה קדוש ממערכת העליונה שלמעלה מן הזמן, שהוטבעה ב'בראשית' של ישראל, וזו כוונת רבי אשי שנחלק על רבי זירא (שם), ואמר שלא אמר משה כן לאצטגניני פרעה, כי להם קבע השי"ת זמן ב'חצות', אלא לישראל אמר שאין להם זמן למחר, אלא 'כחצות' היום כך יהיה למחר. ונמצא שאלו ואלו דברי א' חיים, ועם היות הבריאה תלויה בזמן, הרי שקדושת הזמן של ישראל, היא מצד קשורים למקורה שלמעלה מהזמן, והוא ענין 'שבת הגדול' לפני פסח, כי בהיות הפסח ראש כל המועדות התלויים בזמן, יש להודיע שקדושתם תלויה בקדושת השבת, כי משם נובעת קדושת הזמן של ישראל המקדשים את הזמנים, ולכן נקראה השבת הקודמת לפסח 'שבת הגדול'סו.

¹⁰ וראה רבינו בחיי וגור אריה (שמות יא ד) שהחרטומים כבר האמינו אז שהמכות מאת ה', וחשש משה שמא יאמרו שהוא עשאן, ויכחישו את כל יד השי"ת במכות.

¹¹ ולהאמור, יתכן שקביעות שבת הגדול בפרשת צו יש לה קשר עם הענין שעל שמו נקראה, כי נאמרו בפרשה זו פסולי הזמן בקרבנות ואיסור פיגול, ועניינם הוא האיחור בזמן והקביעה במחשבה תחילה שלא לקיים את חיובי הזמן שבמצווה, ועל כך באה שבת זו ללמד שמערכת הזמן הקבוע כשבת בין ששת ימי המעשה, גדולה היא ממערכת הזמנים שתחילתה בחג הפסח, כי אין עיקר מעלת הזמן בפרטים היוצאים מן הכלל ונקבעים לעתם, אלא כל המערכת הקבועה של הבריאה עומדת על הזמן, שבו קביעה וקיימא קדושת זמן השבת, וכיון שניתנה לישראל, הרי ממנה נמשכת קדושת כל המועדות.

ומעתה יש לומר, שאף בשנה שחל שבת הגדול בערב פסח, יש מקום לומר את ההגדה, כי אין כוונת הברייתא למעט שלא לאמרה מבעוד יום, אלא ללמד שכל ענין הזכירה הוא לקידוש הזמן, והוא על מצות ומרורים, ולכך אינו שייך מראש חודש, וגם לא מבעוד יום, כי אף אם בזמנים אלו החלו ימי הגאולה, הרי אין בהם קדושה מצד עצמם, אלא בעת שיהיה הסיפור על מצה ומרור, אך בשבת שבה נעוץ שורש זמן הקדושה, ואינו בא לקדשה בזכירה, אלא להמשיך ממנה קדושת המועד, הרי יש מקום לומר בה את ההגדה, כי 'אז התחילה הגאולה', וממנה נמשכה לליל היציאה, וזהו ענין 'שבת הגדול' פסח.

הגאולה בשביעי של פסח כשבת

אחר שהתברר שמצוות הסיפור נקבעו לתחילת זמני המועדים, כדי לצרפם ולקדשם, הרי יש להתבונן, משום מה בשביעי של פסח, אף שנבקע בו הים, וישראל עברו בחרבה, אין בו סיפור^ט, ואף בתורה נסתר הוא מאד, ונבא לבאר עניינו.

הנה במדרש הנזכר (שמו"ר יט ז) מצינו השוואה נוספת, ולא יראה לך שאור שבעת ימים, כנגד שבעת ימים שבין הגאולה לקריעת ים סוף, כשם שבתחלה הם שבעת ימי בראשית, וכשם שהשבת מתקיימת אחד לשבעת ימים, כך יהיו אלה שבעת ימים מתקיימים בכל שנה ושנה, שנאמר ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה. ובפשוטו נראה שהיחס של שבעת ימי הפסח כלפי כל ימות השנה, הוא כיחס בין שבת לימות החול.

ברם, המהר"ל (גבורות ה' לט, תפארת ישראל מד) ביאר שכוונת המדרש להעמיד את מעלת יום שביעי של פסח כמעלת השבת, ובו עיקר מעלת חג הפסח^ע, כי כשם שהשבת

---

^ט וראה בלשם (הדע"ה ח"ב דרוש ה ענף ב יא), שיציאת מצרים היתה העמדת עולם חדש, וסדר ימי היציאה הוא כסדר ימי בריאת העולם בתשרי, ונמצא שמר"ח עד שבת הגדול, שהיתה בעשירי בניסן, נעשו אז אותן התיקונים שנעשים עתה בעש"ת, ושבת הגדול כנגד יום הכיפורים, שהוא בבינה הקרויה 'שבת הגדול', והיא שורש כל הימים שאחריה, והיינו שארבע ימים משבת הגדול עד פסח כארבע ימים שבין יוה"כ לסוכות, ואחריהם בא החג. וכיון שרק בשבת מתגלה אור הבינה, לכן לא קבעו שום רמז לנס הזה בעשירי בניסן כשחל בחול, כי יום השבת היה הגורם. והנה יום הכפורים הוא בעלמא דחירו, שהוא למעלה מן הזמן, כמו שדרש בריש תד"א מהכתוב (תהלים קלט טז) 'ימין יוצרו ולו אחד בהם', זה יוה"כ, והיא גילוי הנהגת הייחוד, כמבואר במדרש (ב"ר ג ח) עי"ש, ובליל היציאה התגלתה הנהגה זו במכת בכורות, שחלה בשעת חצות שאין לה זמן עצמי, והדברים עתיקים.

^ט רש"י (במדבר כא יד) על הפסוק 'על כן יאמר את זה בסופה ואת הנחלים ארנון', כתב 'כשם שמספרים בניסי ים סוף' (וראה אונקלוס שמות טו טז), ומשמע שלא מספרים אלא את הניסים שהיו על הים, ולא את המכות שהוכו מצרים עליו, ואף הרמב"ם בהגדתו השמיט את מנין המכות של הים המוזכר אצלנו, ואף השמטה זו טעונה טעם.

^ע האלשיך (דברים טז ח) כתב להדיא, שכוונת המדרש שיום שביעי של פסח הוא כנגד שבת, ושאר ימי הפסח הם 'ימות החול' שלו, וביאר, שהקב"ה רצה להשריש את אמונת חידוש העולם ע"י נסים שעשה לישראל במצרים. ועיקר הבריאה היתה ביום הראשון והשביעי, כי כולה תלויה ביום השבת. שהרי כל העולם היה גשמי, משולל רוחניות לקיימו כגוף בלי נשמה, והיה בלתי אפשר להתקיים, עד שבאה שבת והושפע רוחניות בעולם כנפש בגוף ונתקיים. וזהו 'שבת וינפש' שהוקנה נפש בעולם. ולכך נאמר 'ויכל אלקים ביום השביעי' ואמרו חז"ל (ב"ר י יב) 'מה היה העולם חסר, מנוחה, באה שבת באת מנוחה', שהיא הנפש הנותנת נייחא לגוף מליפסד. וכיון שאמרו (ב"ר יב ג) שביום הראשון של בריאה היה כל מה שנברא בששת הימים בכח בשמים ובארץ, אלא שבכל יום ויום היה יוצא הנרצה בו לפי חכמתו יתברך אל הפועל, נמצא שכל גוף העולם נברא בראשון, וכל הנפש המקיימו נברא בשביעי. לכן יתכן שבשבעת ימי החג הפסח שהם רמז אל בריאת העולם, נצטוינו לעשות עיקר מהראשון ומהשביעי, כי הראשון שהיה יום יציאת מצרים, שהוא תחלה וראש לגאולה, ידמה ליום ראשון של בריאה, ויום השביעי של קריעת ים סוף, שבו הושפע קדושת האמנה שלימה בכל העולם, כמו שאמרו (שמו"ר כא ו) שנבקעו כל מימות שבעולם, להקנות האמונה בעולם שיקנו נפש וזכות, מעין יום שביעי של בריאה שבו הושפע שפע נפשי אל העולם.

היא השלמת הבריאה, ולכן יש לזכור בכלל ששת ימי המעשה את השבת, ולהפנות אל הקדושה, כך יציאת מצרים היא השלמת תולדות העולם, כי תכלית העולם הוא האדם השלם, ומתוך כל האומות נבחרו ישראל, והם הושלמו למעלתם ביציאת מצרים, כי עד אז היו בעמל ויגיעה, וביציאתם קנו את המנוחה. וכיון שתכלית יציאתם היתה לגאולם משליטת מצרים שנקראו חמורים, כי הם ה'חומר גרוע ופחות', הרי ששלימות יציאה זו היתה רק בקריעת ים סוף, כשנבקעו כל מימות שבעולם, שהמים מורים על החומר (כדלעיל פר' שמות), ואז הלכו ישראל בחרבה, במעלתם הנבדלת, ללא שום שלטון של חומר.

ואמנם השלמת הבריאה ותולדות העולם, אין אלו שתי שלימויות נפרדות, אלא כמו שביאר הגרי"א חבר (יד מצרים, הגש"פ, עבדים היינו, יכול מבעוד יום) שיציאת מצרים היתה ממש בריאה חדשה, שאז התחיל ניהוג העולם ע"י ניסים ונפלאות, ונקבע שיהיה קיומו תלוי בעבודת האדם, וזאת כדי שיקבלו התורה בבחירתם ורצונם^א. הרי שמראשית היציאה עד סופה, חל סדר חדש בעולם, שיתנהג לפי עבודת ישראל^ב, והרי הוא מקביל לשבעת ימי הבריאה, שכל ששת הימים היו לתכלית השלימות שנקבעה בהם בחלות הקדושה ביום השביעי^ג.

השבת והמועדות

באדרת אליהו (במדבר כג י, מהדו"ה) כתוב 'סוד ד' זמנים וד' גאולות. יציאת מצרים, וקריעת ים סוף^ד, ומתן תורה, ובנין בית הבחירה. והם נגד ד' ימים טובים. א' של פסח, ו' של פסח, עצרת, סוכות. והם נגד ד' שבתות. א' שבת בראשית. וב' שבת מצרים שבחר להם משה במצרים, וכמו שנאמר בלוחות ראשונות "כי ששת ימים עשה ה', וינח ביום השביעי" ובשניות כתיב "וזכרת כי עבד היית במצרים". ג' כנגד שבת לעת"ל. והד' נגד קרבנות המוספין.

---

^א וכבר כתבו תוספות (ר"ה כב.) על מחלוקת רבי אליעזר ורבי יהושע (שם יא.) מתי נברא העולם, אם בתשרי או בניסן, שאלו ואלו דברי אלקים חיים, ולא פליגי, אלא מתחילה עלה במחשבה לברא את העולם בתשרי, ובפועל נברא בניסן. והאר"י (שעה"כ ר"ה א) ביאר, שהעיבור היה בתשרי, כאמור 'היום הרת עולם', והלידה בניסן, שנאמר ביציאת מצרים 'ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיך', והוסיף הגרי"א חבר (שם) שבתשרי תחילת סידור העולם בניהוג הטבעי, ואילו בניסן תחילת סידורו למעלה מן הטבע, ולכן מונים למלכי ישראל מניסן, כי הם תלויים בהשגחה.

^ב וכבר העיר בהעמק דבר (פתיחת ספר שמות) שהרמב"ן קרא לחומש שמות 'ספר הגאולה', אך בסוטה (לו:) אמרו 'לא כדרך שחלוקין בחומש הפקודים אלא כדרך שחלוקין בחומש שני', וכן כתב הבה"ג 'חמשה חומשי תורה, ספר בראשית, וחומש שני, וספר כהנים. וחומש הפקודים. ומשנה תורה', הרי שנקרא 'ספר שני', ולכאוי לא הוזכר בשמו הענין המסוים שבו, כמו 'ספר במדבר או 'ספר הפקודים'. וביאר שבספר זה נגמר סדר הבריאה, כאמור 'בראשית, בשביל ישראל שנקראו ראשית'. אולם למבואר, הרי בספר זה חזרה הבריאה במהדורה מתוקנת, והוא ממש חלק שני של ספר הבריאה.

^ג ואמנם, קביעת השלימות בהנהגת העולם, היתה בשלב נוסף, של מתן תורה, ובקריעת ים סוף נשלמו ישראל להיות ראויים לקבלתה. ויתכן שלכן רק מתן תורה היה בשבת, ואילו יצי"מ וקרי"ס בימות החול, ואף המכות לא שמשו בשבת (בעה"ט י יד, ופני יהושע נקט שה"ה לכל המכות), כי מצד השבת היה העולם מתוקן תמיד, וכל הצורך לגלות כבוד השי"ת, הוא אף על הנהגת ימי המעשה, ורק אחר שנשלמו והיו ראויים לגילוי ההנהגה, חל מתן תורה בשבת קודש.

^ד ראה עוד באד"א (דברים לג ח) שבקריעת ים סוף 'נשלמו' ישראל, כמו שנאמר 'וייראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, והיינו כדברי המהר"ל, ששלימות ישראל חלה בים סוף.

הרי שהעמיד את חלוקת זמני השבת באופן מחודש, והיינו כי לפי סדר הגאולות שהעמיד כנגד סדר השבתות, נמצא שיציאת מצרים היא כנגד שבת בראשית, וקריעת ים סוף כנגד שבת מצרים, ואילו מתן תורה כנגד שבת לעתיד לבא.

ולהמבואר יתכן לבאר כוונתו, ששורש קדושת השבת לכל המועדות, הוא כמהותה של גאולה, שהיא השלמת שלב בניהוג העולם, ועליה ממנו לשלב של גילוי נוסף, ולפיכך יום הראשון של פסח, בו חלה השלמת הבריאה, הרי הוא הוא כנגד 'שבת בראשית', שבה מתקיים 'זכור', וחלה בכל הבריאה^ע, ואילו שביעי של פסח, עת בחירת ישראל לעם, בו הושלמו התולדות, ויצאו למנוחה, הרי הוא כשבת מצרים^{עו}.

---

^ע וכבר דקדק הגר"א בלשון הכתוב (כ ח) 'ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך ויום השביעי שבת לה' אלקיך', וכי איזה קיום דין יש לעבוד ששה ימים, הלא עיקר המצוה היא רק בשביתת יום השביעי, ועוד מה בא לרבות תיבת 'כל' מלאכה. אכן, יש לומר שכיון שדברה זו נפתחה בזכירת יום השבת, ועל כך נאמר 'ששת ימים תעשה מלאכה', הרי שכל ששת ימי המלאכה מתקיים בהם זכירת יום השבת. ואכן לגבי המהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת, שמונה ששה וביום השביעי מקדש, כתב רש"י (שבת סט: ד"ה בקדושתא) שמקדש מדרבנן שלא תשתכח ממנו תורת שבת, אך בשו"ת הרדב"ז (ח"א סי' עו) כתב שקיים מצות שבת, כי השבת ניתנה לכל אחד מישראל כפי מקומו, שימנה ששת ימים שלמים וישבות בשביעי, הרי שששת ימי המעשה מצטרפים לקיום זכירות שבת.

^{עו} ומה שהעמיד את מתן תורה כנגד לעתיד לבא, הוא כמו שכתב רמח"ל (דעת קמו) 'שיתגלה הקב"ה לכל בריותיו מצד הידיעה וההשגה, לא מצד המופתים, אלא שיראו כבודו ית' וישיגוהו בריבוי הדעת והחכמה. והוא מה שנאמר (ישעיהו יא ט) כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים, וכתוב (ישעיהו נב ח), כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ונגלה כבוד ה', וראו כל בשר יחדו', שאז לא יצטרכו אותות ומופתים לאמת האמונה, אלא מצד הידיעה וההשגה, ככל הנביאים וכל המלאכים המכירים האל ית' מצד השגתם, וזאת היא ידיעה ברורה ואמיתית, שלא יפול עליה שום ספק. וכן היתה השגת כל ישראל על הר סיני, דכתיב (דברים ה ד) פנים בפנים דבר ה' עמכם בהר מתוך האש'. ואמנם בהמשך דבריו כתב הגר"א כסדר הטור (סי' רמב) 'שבת בראשית, שבת מתן תורה, ושבת לעתיד לבא', ובסדר זה כל 'שבת' מורה על תכלית עניינה, שבת בראשית באה לגלות את אמונת החידוש, ואילו שבת יציאת מצרים, תכליתה להורות על בחירת ישראל, שכל עניינה הוא למתן תורה, ולכן הזמן נקבע כ'שבת מתן תורה'.

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים ליל שימורים הוא לה'

בגמ' נדרים (מט:) מבואר, דר"י בר אלעאי לרוב חסידותו היה שותה יין בליל פסח, ומרוב הקושי והכאב שהיה כרוך בשתיית היין, היה ר"י קושר את צדעיו מפסח ועד עצרת.

והפוסקים למדו ממעשה זה, שגם מי שהיין מזיקו, יש לו לדחוק את עצמו לשתות ארבע כוסות (עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' רלח, ודבריו נפסקו להלכה בשו"ע סי' תעב ס"ו). ובאמת, שהרבה יש להתבונן ולעיין בהבנת מעשה זה. ראשית, יש להבין מה שדחק עצמו כ"כ ר"י לשתות יין דוקא, והלא יכל לשתות מיץ ענבים, וכדתנן סוחט אדם אשכול של ענבים ואומר עליו קידוש היום (פסחים צז:).

ויש שכ' ליישב, דבשער מקומו של ר"י לא היה מצוי ענבים בזמן הפסח, והיה מוכרח לשתות יין. ועוד כ' ליישב, דמה שכאב ראשו זה לא רק מחמת חריפות היין אלא מחמת הסוכר שביין, ולזה לא היה הבדל אם היה שותה מיץ ענבים, (ועי' בס' שערי שלמה סי' נו שאסף ד' המדברים מזה).

אמנם עדיין יש להקשות, דמפשטות הדברים משמע שהיה רגיל בזה ר"י בכל שנה לקשור את ראשו מפסח ועד עצרת, ויש להבין, מדוע בכל שנה חוזה היין היה מדויק כ"כ שהיה מזיק עד עצרת דווקא, לא פחות ולא יותר חמישים יום במספר, והלא דבר הוא.

ויתר על כן מצאנו עוד בירושלמי (שקלים פ"ג ה"ב) דאמרו: דרבי יונה כד הוה שתי ארבע כסי דפסחא הוה חזיק רישא עד חגא. ונמצא, שגם רבי יונה היה כואב ראשו מפסח ועד עצרת בדיוק, וצריך ביאור.

ונראה לבאר כל זה, בהקדם ד' האר"י הקדוש בענין ליל פסח (שעה"כ דרוש ג' ודרוש ח', ופע"ח שער חג המצות פ"א), שכ' דבליל פסח חוזר הנס שנעשה בליל יציאת מצרים, שכלל ישראל קיבלו שפע רוחני עצום, במתנה גמורה ללא עמל ויגיעה, וכך נשנה הדבר בכל שנה בליל פסח, שבזמן הסדר עד חצות הלילה מקבלים במתנה את כל השפע הרוחני העצום הזה במתנה ללא עמל ויגיעה, אלא שהמתנות העצומות הללו מסתלקות, ויש בכוחינו להחזירם ע"י עמל ויגיעה בימי הספירה, עד שבחג השבועות זוכים לקבל בחזרה את כל מה שנלקח בליל פסח.

ולחיות שד' רבנו האר"י במקורם, לרוב עומקם ורומם אינם ברורים לאנשים כערכנו, חיפשתי ומצאתי בבני יששכר (מאמרי חודש ניסן מאמר ד - טיול בפרדס, דרוש ג) שהביא את הדברים בקיצור נמרץ, והנה הדברים בלשון קודשו:

אדברה במעט קט את אשר עם לבבי, בהיות ישראל במצרים היה גלות הדעת היינו כביכול שהיה בחינת הסתלקות המוחין, וכאשר יצאו ישראל לחירות אזי האירו המוחין

דגדלות על כל הבחינות כרגע כנודע מכתבי האריז"ל, וזה היה בדרך נס בזולת מעשינו, רק בליל היציאה ההוא האירו כל המוחין, הגם שפסקה אחר כך ההארה הזאת עד שנכנסו לאט לאט על ידי מעשינו בספירת שבע שבתות תמימות עד הגיע לחג השבועות או נתקיים הדבר ונתבסם העולם בנתינת התורה, וזה הוא עד היום, בלילה הזאת מאירים כל האורות כרגע ומסתלקין, ומתחילין אחר כך להיכנס מעט מעט על ידי הספירה וזה על ידי מעשינו. עכ"ל הבני יששכר בקיצור.

וזה הביאור בד' רבנו האור החיים הק' [במדבר כג כב] עה"פ: אל מוציאם ממצרים. אמר מוציאם ולא הוציאם, ונראה על דרך אומרם ז"ל (פסחים קטז:) בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאלו הוא יצא ממצרים, על כן אמרו יודעי פנימיות התורה כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל, והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו אל מוציאם כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוצר. ודו"ק.

ובכף החיים [סי' תעג ס"ק קנג] כ' וז"ל: דכל האורות שנתגלו בליל פסח ביציאת מצרים הם מתגלים בכל שנה ושנה ולכן מרגיש אדם בעצמו בליל פסח שיש לו הארה ושמחה יותר משאר לילי יום טוב ושבת. ע"כ.

ומעתה נראה ברור דזה הביאור במעשה דר"י בר אלעאי שהיה "קושר את צדעיו מפסח ועד עצרת", ונראה, דר"י לרוב חסידותו וקדושתו, כשהיה מקבל את השפע הרוחני העצום הנזכר בליל פסח, היה מתעצם בכל כוחו להתעלות ולהתקדש בהתאם למדרגות העצומות שקיבל בזה הלילה, ותחת אשר אצל שאר בני"א השפע מסתלק מיד, היה ר"י מתקדש ומיטהר ומתעלה כראוי אליו, ולא היה מניח להשפע העצום הנז' להסתלק ממנו, ולכן היה "קושר צדעיו", כלומר שלא היה מסיח דעתו הקדושה מענין זה.

וכבר כ' רבנו השל"ה הקדוש [מסכת פסחים פרק נר מצוה אות לז] שכן ראוי לנהוג בזה הלילה, וזה לשונו: וקדושת הלילה הזה וכל הדינים הנוהגים הוא קדושה רבה במאד, כי אז בחר בנו השם יתברך מכל העמים וקדשנו במצותיו. על כן ראוי לאדם להיותו נזהר שלא ידבר בלילה זה שום שיחה משיחת חולין, ויזהיר בני ביתו על זה, ולא יהיו נפרדים מדבקות השם יתברך רגע כמימרא, רק יתעסקו הכל במצוות הלילה הזה ובספורי נסי מצרים ולפרסמם לבני ביתו. ע"כ.

וכיון שר"י בר אלעאי, קיים בעצמו כד' השל"ה הק', ולא הסיח דעתו הקדושה רגע אחד בזה הלילה, מבואר מדוע היה קושר את ראשו מפסח ועד עצרת דייקא, כיון שעיקר השפע הזה הוא מתחיל מפסח, ונשלם בחג השבועות. והיה דבר זה נשנה בכל שנה ושנה וכמובן. [כן ביאר בקצרה בשו"ת שמע שלמה. ע"ש.]

ומעתה י"ל עוד לפי דרכנו, דהנה כ' רבנו השל"ה הקדוש (מסכת פסחים מצה עשירה - דרוש שלישי (ב) אות תח): אנחנו בלילה הזה - ליל שמורים לה', וכו', והאם המניקה את בנה - עושיית כן קודם הסדר, כדי שישן ויעור אחר כך בהסדר. כי המצוה אף קטני קטנים שיעורו בכל האפשר, כי הם בים הראו זה אלי (שמות טו, ב), כמו שאמרו רבותינו ז"ל.

ולכאוי' ביאור דבריו המה ע"פ המבואר בגמ' סוטה (ל:): בשעה שעלו ישראל מן הים נתנו עיניהם לומר שירה, וכיצד אמרו שירה, עולל מוטל על ברכי אמו ותינוק יונק משדי אמו, כיון שראו את השכינה, עולל הגביה צוארו ותינוק שמת דד מפיו, ואמרו זה אלי ואנוהו, שנאמר: מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. היה רבי מאיר אומר: מנין שאפי' עוברים שבמעי אמן אמרו שירה, וכו'.

וכיון דחזינן דבשעת קריעת ים סוף, אפי' עוללים ויונקים נתנו עוז לאלוקים באמירת שירה, לכן גם עתה יש להם ליטול חלק באמירת הסדר.

אמנם עדיין צ"ב קצת, דמה תוכן הענין בזה, דכיון דכעת אין הקטנים מבינים ויודעים כלום מענין סדר ליל פסח, ומצה ומרור, מה תועלת יש בהביאם להשתתף בסדר. ובשלמא בקריעת ים סוף היה בהם דעת להבין, אבל עתה אין בהם דעת. והלא גם קטנים היו בנס ענני הכבוד ואפ"ה פטורים מן הסוכה.

ויתר על כן יש להעיר קצת, דאם אכן ד' השל"ה בנוים על הגמ' שאפי' עולל המוטל על ברכי אימו היה אומר שירה, א"כ אין עבודה זו שייכת לליל הסדר, שענינה עבודה זכר ליציאת מצרים עצמה, ולא רק לקרי"ס. ולזה העירני הרה"ג המופלג מהר"ר אפרים הכהן קליין שליט"א.

ויתכן לבאר קצת ד' השל"ה, אשר היה סובר הרז"ם, וכידוע כל דבריו הקדושים המה מילין לצד עילאה ימלל, ע"פ דברי רבנו האר"י הנז' לעיל, ויש לומר, דכיון דבזה הלילה הקב"ה נותן לנו שפע רוחני עצום במתנה בלתי עבודה מצידנו, שוב אין נפק"מ מי ומי ההולכים, ואף קטני קטנים יש להם להשתתף בזה.

והנה למה שנתבאר בדברי רבותינו, כי חג הפסח הוא תיקון לחטא עץ הדעת, יש לעיין אם עניין שתית היין של ר"י בר אלעאי, הוא שייך לתיקון החטא. ובפרט דמצאתי במד"ר [ויקרא פי"ב]: דא"ר יהודה ב"ר אלעאי אותו העץ שאכל ממנו אדם הראשון ענבים היו (דברים לב) ענבימו ענבי רוש וגו', הללו הביאו מרירות לעולם. ע"כ. ונמצא שר"י בר אלעאי גופיה סובר שעה"ד ייין היה. ואם כנים הדברים, א"כ י"ל, דמה ששתה ר"י בר אלעאי יין ולא שתה מיץ ענבים, דאף שמסתבר שאם היה שותה מיץ ענבים לא היה כואב ראשו כלל, דהנה מבואר במדרש [ב"ר פי"ט] שדרשו עה"פ: תקח מפריו ותאכל, א"ר איבי חוה סחטה ענבים ונתנה לאדה"ר. ע"ש. וא"כ, יתכן דמה שלא שתה מיץ ענבים בכדי לא לעורר את החטא הקדמון שהיה במיץ ענבים טרי, ולכן שתה יין ולא מיץ ענבים. ויתבאר בזה מה שפסקו לו כאבי הראש בחג השבועות, דכידוע שבמתן תורה פסקה זוהמתן [שבת קמו:], והוא זוהמת הנחש שנגרם מחמת חטא עה"ד, ואפשר דלכן פסקו כאבי ראשו בחג השבועות. וה' יאיר עיננו.

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלויזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

"אפיקומן" – מיני זמר!

בתלמוד ירושלמי מסכת פסחים פרק י' הלכה ו' אמרינן לפרש הא דאמרו "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן":

רבי סימון בשם רבי איניני בר רבי סיסי: מיני זמר.

ב'קרבן העדה' מפרש דברי הירושלמי: "מיני זמר שהיו מזמרין לאחר אכילה, ובליל פסחים לא היו מזמרין מפני ההלל שמזמרין אחר האכילה".

ולפי זה יצא לנו דבר חדש שאין לזמר בליל פסח מפני ההלל, דבר שלא מוזכר בפוסקים שיש להחמיר ולא לזמר בליל פסח, וגם בתלמוד בבלי לא נמצא רמז על כך.

והנה בהגדת אמרי חמודות בשו"ת סי' ד דן אכן אם יש למנוע מלזמר זמירות בליל פסח, עפ"י פירוש ה'קרבן העדה' הנ"ל בדברי הירושלמי שבבילי פסחים לא היו מזמרין מפני ההלל שמזמרין אחר האכילה.

פירושי בעל ה'מתא דירושלים'

מאידך בעל ה'מתא דירושלים' כתב לפרש ש'מיני זמר' היינו שירים של חול, שזה אסור לזמר בליל הסדר, משא"כ השירים הללו שאנו מזמרים בהגדה אחר ההלל שפיר מותר לזמר כיון דאלה אינם שירי חול.

אבל בהמשך דבריו מדקדק מהא דקאמר הלשון "מיני זמר" שלשון מין לא שייך בשירים. ולכן מפרש שהכוונה על מיני פירות כדכתיב ויקחו מזמרת הארץ וגו' בטנים ושקדים, וקרא לו משום כן מיני זמר.

הפירוש בשו"ת חמדת צבי

והנה על הא דפירש בעל ה'מתא דירושלים' ש'מיני זמר' היינו שירים של חול, דקדק בשו"ת חמדת צבי (סי' כז) דודאי א"א לפרש דהא דקאמר מיני זמר היינו שירי חול, כי דבר זה אפילו ביום חול אסור, וגם קשה לפרש מיני פירות, דא"כ במאי קמיפלגו ר"ס ור"י דהיינו מיני מתיקה.

ולכן מפרש הענין כך, כי 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' קאי על כל מיני עונג ומעדנים שהיו רגילים בו כולל כל מיני שירה וזמרה, וכן מיני מתיקות ומעדנים שונים. והנה בהא דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן יש ג' טעמים (א) כדי שיאמר הכל ויספר יציאת מצרים והלכות פסח כל אותו לילה, ואם יתחילו לשיר ולזמר כל מיני זמירות, הלא יש חשש שלא יאמרו ובודאי שלא יספרו עוד ביצ"מ והלכות פסח ע"כ אין מפטירין

א"ה אפיקומן במיני זמר וזמירות שונות. (ב) שישאר טעם הפסח או כמצה בפיו. (ג) שצריך לאכול על השובע.

והנה לטעם הראשון, מה שאנו נוהגים לשיר וזמירות אחר ההלל כגון אדיר הוא, אחד אני יודע, וכן חד גדיא, כל אלה הם בכלל סיפור יציאת מצרים וסיפור נסים ונפלאות שעשה הקב"ה לעמו. וזה מה שאמר רבי סימון "מיני זמר", וקמ"ל דלא מיבעיא לאכול ולשתות ממתקים אחר הפסח דאסור, אלא אפילו מיני זמר נמי. ודייק כן מדלא קאמר 'אין מפטירין אחר הפסח באכילת ממתקים' אלא קאמר 'אפיקומן'. ועי' עוד בבעל המאור שהי' להם המקום צר ועלו אחר אכילת הפסח להגנות ושם שרו את ההלל. וא"כ י"ל נמי אפיקומן היינו אפיקו מנייכו מכאן.

מנהג בית קארלין סטאלין שאמרו כל הפיוטים ללא כל שירה וזמר

והנה אדמו"רי בית קארלין סטאלין נהגו שבליל הסדר של פסח רק אמרו את כל הפיוטים בנוסח, וללא כל שירה וזמר, וכך גם כותב הרה"ח ר' צבי פצ'ניק שהיה נוכח כמה סדרים בביתו נאווה קודש של כ"ק האדמו"ר "אור ישראל" זצוק"ל וכתב בזה"ל: די ביידע סדרים האט מען נישט געזונגן קיין ניגונים די אלע שטיקלאך האט מען געזאגט מיטן נוסח הודו הלל הגדול האט מען געזאגט מיטן באוואוסטן ניגון. (כל הפיוטים בסדר הלילה אמרו רק בנוסח ידוע ולא שרו ונגנו, והודו הלל הגדול אמרו בנוסח המקודש והידוע).

ולפלא כי למרות שהנגינה בקרלין סטולין היא אחת מחלקי העבודה כפי שהתבטא כ"ק מרן הרה"ק ר' יוחנן זצוק"ל, ולמרות שניגוני פסח והם בשפע שחוברו ע"י האדמו"רים, המלאים ערגה ורגש עד אין סוף והיו כל כך אהובים על הצדיקים אשר מנעו מהחסידיים לשיר אותם בכל ימי השנה שלא "להחמיצם", והנה דוקא בליל הסדר שהוא סדר לכל השנה כדברי ה"בית אהרן" ועל ליל זה נאמר: וזה יהיה לכם השיר כליל התקדש חג. נמנעו הם מלעלות את הזמרה והנגינה על שולחן הסדר לפיוטים שעליהם חוברו הנגונים המופלאים 'אומץ' 'אדיר במלוכה' 'חסל סידור פסח' 'ואחד מי יודע'.

ואכן הרב יצחק שמעון הכהן שבדרון בקובץ בית אהרן וישראל (גליון קל"ה) הביא תימוכין למנהג נפלא זה מירושלמי הנ"ל וכמו שפירש הקרבן העדה, והוא מציין שכידוע כ"ק מרן אדמו"ר רבי יוחנן זצ"ל אמר שמנהגי סטאלין קארלין יסודם וביסוסם על דברי חכמינו ז"ל ויש להם מקור ויסוד מוצק בחז"ל.

*

*

לע"נ גיסי הרה"ג החסיד הנעלה הרב ישראל ביבדלחט"א הרב אליעזר זוג' האשה החשובה מרת חיה מרים בת יבדלחט"א הרב יצחק מתתיהו ת.נ.צ.ב.ה.

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

השגחה פרטית

ארמון מלך פרעה, מרכז העצבים של האימפריה הפרעונית, טרקלינים והיכלות, פרוזדורים ומסדרונות, בוסתנים ומדשאות, גינות וחצירות.

ושרים ומזכירים, חכמים ויועצים, שר אופים ושר משקים, וכמובן - מכשפים וקוסמים. והסדר מופתי, איש על עבודתו ואל משאו, באימה ופחד - מוראה של מלכות, מוראו של פרעה התנין הגדול, המכשף הנורא.

וגם... גם זבובים מעופפים בארמון?!

אחד מהם, מהזבובים, בלא שיבחינו, באין רואים, נחת-צלל לכוס פרעה...

בלא שהבחינו, באין רואים, ודאי שלא יאמינו שענין גבוה-מעל-גבוה התרחש כאן, מיליארדים כאלו טבעו/טובעים/יטבעו במיליארדי כוסות, אז עוד אחד...

השגחה מיוחדת? כוונת מכווין? עצה עמוקה? - מי ה' אשר נשמע בקולו?!

והזבוב טבע, והשר לא שם לב, ונכלא, וחלם חלום, ויוסף פתר, והשר השתחרר, ואז פרעה חולם... והשר נזכר, ויוסף פותר, והוא משנה למלך, והרעב בא לעולם, ויעקב והשבטים ירדו למצרים, ותיקנו מה שתיקנו, ויצאו לגאולה!

- וכך כתב המאירי (פסחים צט:): על כוסות פרעה "שעניינם היה סיבה לגאולת מצרים". כל התהליך היה מסודות הבריאה, מכבשי דרחמנא, אבל בל נשכח את השלב ה"לכאורה" פעוט, לא משמעותי, לא נראה משמעותי.

השלב של הזבוב...

נבין אחרת מהי השגחה פרטית!!

נקרא אחרת את הפסוק "מה רבו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך". (עפ"י 'קול התורה' ניסן ע"ב עמ' שעא)

הלכות החג / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

דיני חג הפסח תשפ"א

יום חמישי י"ב ניסן - "תענית בכורות" מוקדמת

כל בכור או מי שבנו הבכור עדיין קטן - מתענה בשנה זו ביום חמישי י"ב בניסן - יומיים לפני זמנה שביום י"ד ניסן, ע"פ (י"א בשו"ע ת"ע, ב והכרעת הרמ"א שם. וכן כתבו האחרונים חכמי ספרד). ויש שנהגו להחמיר ולהשתתף בסעודת מצוה גם ביום שישי (וכן נוהג הגר"ח קנייבסקי שליט"א) לא מוצאים סעודת מצוה - אין להתענות ביום שישי ולהיכנס לשבת מעונים (ראה מ"ב תי"ז, ד). , ויש שהקילו, בשנה זו, שאב לא יתענה עבור בנו קטן, כיון שיש האומרים שהתענית בשנה כזו - נדחית לגמרי, "אין להטיל חוב במנהג ספק" (היעב"ץ ובכה"ח). וטוב להשתתף בסיום.

הבכורים שאינם מעוניינים להתענות, משתתפים בסעודת סיום כדי להיפטר מתענית, בסעודת הסיום, אין הבכור צריך לאכול כזית, אלא מספיק שיטעם משהו, ודי לאכול תמרים, צימוקים או סוכריות וכדומה (דעת הגרשז"א זצ"ל בספר ועלהו לא יבול עמ' קע"ד). בכור שהיה אנוס ולא יכול היה, להצטרף לסיום מסכת, בשעת הדחק, יכול להצטרף לסיום בשמיעה בטלפון ("מעדני שלמה" עמ' ב). **והחש בראשו**, כשאינן סעודת מצוה, אינו צריך להתענות, בוודאי לא השנה שי"א "כיוון שנדחה - ידחה", וטוב שיאכל רק מיני תרגימא (משנ"ב ת"ע)

הערה: כיון שיש הנוהגים להשתתף בשנה כזו, בסיום הנערך גם ביום שישי מפני שלדעת המאירי והחיד"א - התענית בשנה זו ביום ו, כשיש שני מסיימים, יסיים האחד בחמישי והשני בששי (הגר"מ שטרנבוך שליט"א).

בכור ששכח להתענות בחמישי: יתענה או ישתתף בסעודת מצווה ביום שישי (הגרי"ש אלישיב והגר"ש דבליצקי זצ"ל בהגדת "רב פנינים").

בת ואשה בכורה - רצוי להביא להן משיירי סעודת הסיום. שלדעת השו"ע ת"ע: "יש מי שאומר, שאף בכורה נקבה מתענה, שהרי "בתיה בת פרעה (בכורה) ניצלה ממכת בכורות בזכות שמשתה את משה מהיאור". ואף שהוסיף הרמ"א: "ואין נוהגים כן" וכן כתבו החיד"א ובא"ח (א), צו) מכל מקום, ראוי להביא להן.

אור ליום שישי י"ג ניסן - בדיקת חמץ מוקדמת

בדיקת החמץ, אף שהשנה אינה מתקיימת בזמנה המקורי - אור לי"ד ניסן, וכשמקדימים (בשאר שנים) אין מברכים על בדיקה מוקדמת - מפני שאין שורפים את החמץ למחרת, השנה, **בודקים כרגיל עם ברכה**, כי זה הוא זמנה השנה (ט"ז). אלא שאין אומרים לאחר הבדיקה את נוסח הביטול, הנאמר כל שנה.

"בדיקת חמץ"

שאלה: מדוע אין בודקים בליל שבת [אור לי"ד כבכל שנה] ויבוא עשה של בדיקת חמץ וידחה איסור טלטול מוקצה, שהרי גם בדרבנן אמרינן עשה דוחה לא תעשה (מג"א תמ"ו, ב בשם השל"ה) ? **תשובה:** א. כיון שאפשר לבדוק בליל י"ג, אין לומר שהבדיקה תדחה איסור טלטול הנר, והטלטול לפני בדיקה, ועדיין אין העשה - "לא בעידנא" (אבני שוהם ס"א, ג). ב. איסור הטלטול חמור יותר, בחשש הבערה כיבוי כעשה ולא תעשה, ואין עשה דוחה לא תעשה ועשה (שדי חמד, מערכת חומץ ומצה ה, י"ד).

השוכח לבדוק באור לחמישי [- חשב, מדוע לבדוק כל כך מוקדם], **אם נזכר ביום שישי** - יבדוק מיד כשנזכר, כדרך שבודקים בלילה ובברכה, ולאור הנר בחורים ובסדקים (שו"ע תל"ה, א ובא"ח צו, ג) **לא בדק לפני שבת** ונזכר בליל שבת, יש שהתירו לומר לגוי להדליק ולטלטל עבורו את הנר (שו"ת אבני צדק א, נ) אך להלכה, דבר זה **נאסר** בתכלית (שו"ע הרב תל"ה, ג וחוק לישראל) - **אלא**, יבדוק בליל שבת מה שיוכל לאור החשמל, והשאר למחרת לאור החמה, ובחורים והסדקים שצריך נר - יבדוק **במוצאי שבת** ליל הפסח, ואם ביטל את החמץ בשבת, לפני זמן איסורו - אזי לא יבדוק אלא במוצאי יום טוב.

"בדיקת חמץ"

אור ליום שישי **עם צאת הכוכבים** - 6:30 [עדיין "שעון החורף"] לאחר ערבית, לאחר שטואטא הבית כולו סופית, ובוצעה "שטיפה גדולה": בודקים את החמץ **לאור נר** שאינו נוטף או כשקשה בנר, עם פנס, והבדיקה עם פנס, חיונית, תחת רהיטים ומיטות הסמוכים לארץ, במכונית ובמקומות שמסוכן להיכנס עם שלהבת הנר, ואכן, מכונית, רצוי לבדוק ביום לאור השמש כשהדלתות פתוחות. **אין צריך** לכבות את האור בזמן הבדיקה, אדרבה, צריך תוספת אורה. (כך נהגו החזון איש והסטייפלר זצ"ל). **בעל שמאחר**, עדיף שתבדוק אשתו בזמן, בשליחותו, בברכה, ותשאיר חדר אחד שיבדוק הוא בברכה.

הערה: משהגיע הזמן אין אוכלים ולא טועמים אפילו לא פירות [גם בבדיקת י"ג - מ"ב ת"ע, ו] אמנם, **הרעב** - עדיף שיטעם פת או מזונות עד שיעור כביצה (56 גרם) ופירות אפילו הרבה, משימהר בבדיקה. **העיוף** - טוב שינוח מעט (שו"ת מהרש"ם).

מה וכיצד בודקים

נשאל רבנו מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל: באיזה אופן יש לבדוק את החמץ אור לארבעה עשר, הרי אם צריכים לבדוק כל כיס וכל מקום, הרי שגם בהרבה שעות אי אפשר יהיה להספיק? ואם לאו, מה בודקים בכלל כיום? והרי זה נראה כחוכא וטלולא? **והשיב רבנו**, שסדר הבדיקה כיום הוא, שאם לא בדק מקודם, ודאי שחייב, מעיקר הדין לבדוק כעת לאור הנר את כל הבית, אבל כיוון שהיום מנקים ובודקים הכול קודם ליל ט"ו [הרי כבר מאחסנים דברי פסח במקרר ובמקפיא ובארונות המטבח, כמה ימים לפני הפסח, וכמובן שבודקים אותם כדין לאור הנר או פנס כראוי (בלא ברכה)], לפני הכנסת הדברים, [כדלהלן, כל דבר שניתן לנקותו להפכו ולנערו - אינו צריך בדיקת נר]. **לכן, בבדיקה** הולכים ובודקים לאור הנר בכל מקום ומקום, וגם שואלים: האם ניקיתם היטב ארונות

הבדיקה בפועל

אלו? את המדפים והמגירות הללו?, ובוזה יוצאים ידי חובה (קובץ קול תורה חוברת מ' ניסן תשנ"ו עמ' כ"ג שבות יצחק פסח עמ' ל"א) **ולעניין הבגדים**, כתב רבנו ב"הגדה של פסח", ענייני בדיקת החמץ: "אם בזמן שניקו את הבגדים בדקו את הכיסים מחמץ לאור היום, אין צורך לבדקם שוב בליל בדיקת חמץ".

הבדיקה בפועל

נהגו שאחר, מהבודק, מניח 10 פתיתי חמץ שבכל אחד פחות מ"כזית" מחמץ שאינו מתפורר, ועדיף, לעטוף הפתיתים ולרשום היכן הונחו. וכיום, שמנקים הכול ביסודיות יתכן שהנחת הפתיתים, יש לה יסוד מן הדין ולא רק עפ"י הקבלה, כדי שלא תהיה ברכה לבטלה, אף שמעיקר הדין, הברכה על עצם הבדיקה. הונחו עשרה, ונמצאו רק תשעה - אפילו לא היה פתית בגודל כזית, חייבים לחזור ולבודק ("חוט שני" עמ' ס"ב עפ"י דעת החזון איש, וכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א). הונחו עשרה, ונמצאו אחד עשרה - יש לבדוק את הבית שנית (ראה שו"ע תל"ט, ג).

כל דבר שניתן להפוך ולנער אינו צריך בדיקת נר (כיסים, מגירות נשלפות, תיקים) הגהות המהרש"ם ויש לציין: "אלו הבודקים בהעברה בעלמא (כגון, רק כדי למצוא את עשרת פתיתי הלחם שהטמינו) - קרוב לומר, שהברכה שעושים על הבדיקה - ברכה לבטלה היא" (דרך פקודיך מצוה ט, הובא בליקוטי מהרי"ח).

חובה להזכיר: כל שלא עשו בדיקת חמץ, כדין, לאור נר או פנס או אור השמש (כשאורה נכנס למטבח) לאחר ניקוי המקרר, המקפיא וארונות המטבח, בטרם הכניסו לתוכם את מוצרי הפסח (לפני ליל הבדיקה, כמובן בלא ברכה). **חייבים כעת, בליל י"ד בשעת הבדיקה**, לרוקן את המקומות הנ"ל ולבצע בדיקה כדין. שהרי, אין מקום בבית החייב בדיקה כמו המקרר וארונות המטבח !!! עצם הניקוי, אין די בו, ישנו ניקוי, וישנה חובת בדיקה. אמנם בעל ה"נודע ביהודה פוסק, שחדר שכיבדוהו (ניקוהו) ג' ימים רצופים - חזקתו בדוק, אבל מי מנקה מקרר מקפיא או ארונות מטבח ג' ימים רצופים.... ? **ואסור** לפי הדין להיות ולהשתמש בפסח במקום שלא נבדק !!! אפילו באים בחול המועד, לדירה שכורה למלון או אכסניה שלא נבדקו, "לא בדק בליל הבדיקה הולך ובודק בברכה עד ערב חג אחרון" (שו"ע תל"ו).

ביטול חמץ

מיד לאחר בדיקת החמץ, נאמר נוסח "ביטול חמץ" (שמא נשכח לבטלו **בשבת**, זמן הביטול השנה וגם שלא לטעות בשנה הבאה ולא נבטל אחר הבדיקה (שו"ע תמד, א ומשנ"ב, א) באמירת "כל חמירא וכו' ליבטיל ולהוי כעפרא דארעא" - בתרגום: "כל חמץ ושאר, יהא בטל ויהא כעפר הארץ". אבל לא אומרים: "וליהוי הפקר" ורק בביטול של שבת בבוקר, מוסיפים: "וליהוי הפקר" (לוח א"י). **זהירות מיוחדת:** לאחר הבדיקה, להצניע את החמץ שייאכל למחרת ובשבת, ולהיזהר שלא יתפזר (בפרט על ידי הקטנים) ונתחייב בבדיקה חוזרת ! (מ"ב תמ"ד, ג ושו"ע הרב, א ובן איש חי, צו).

מכירת חמץ

היינו: מכירה ע"י רב או שליח בית-דין, בחתימה ובעשיית קנין, אפשרי גם למנות את המוכר דרך הטלפון ולציין הכתובת והמקומות בהם החמץ מרוכז. **יש לדעת:** כל עניין מכירת החמץ נועד לחמץ שנשאר לאחר הפסח, מפני שחמץ שלא נמכר לגוי במשך הפסח אסור באכילה ובהנאה לאחר הפסח אפילו פחות מ"כזית". **אלו שאינם מוכרים מוצר חמץ** (ויסקי, ויטמינים, חמץ וכדומה) **חייבים** לנקות ולבדוק היטב את התנורים והמעבד מזון, הספרים והבגדים כי אי אפשר למכור רק הדבוק בכלים בבגדים וכו' שהרי שום גוי בעולם לא יקנה פירורים או לכלוכי חמץ דבוקים. אלא אם כן, באמת, מוכרים דבר חמץ ממשי, או תערובת חמץ, ואז הפירורים הנ"ל נכללים במכירה. כלשון דרכי חיים ושלו, תקע"ח וספר שער יששכר: "וכן דקדקו אבותינו וזקננו שיהיה משהו חמץ למכור בשטר המכירה לנוכרי, שהרי לא חל מכירה על פרורים כאלו הדבוקים בכלים, שאין בהם שווה פרוטה, ועל זה העצה, למכור איזה דברים בשווים, ואגב, כותבים בשטר המכירה על הפרורים שבין הסדקים בכלים וכיוצא, וחלה המכירה גם עליהם והווין של הנוכרי".

הערה: בדיקה, ביטול שריפה ומכירת חמץ יכולים להתבצע ע"י אישה או בת גדולה בשליחות הבעל או אבא

המכירה בשנה שערב פסח חל בשבת

יש לדעת, שהמכירה חלה, השנה, כשעה לפני כניסת השבת (שו"ת הר צבי או"ח, קכ"ו בשם הגרי"ח זוננפלד זצ"ל) על כן, בעלי חנויות לממכר מזון מותרים להמשיך ולמכור ביום שישי עד שעה זו, ואין במכירתם משום ביטול ועקירת המכירה שעשו. כמו כן, **יש לדעת**, שבמכירת החמץ השנה, מפרטים בשטר שאין כוללים את החמץ שייאכל בשבת (לחם משנה וכו'), ואף שישנם מדקדקים, שהצריכו לכלול במכירה את סעודות שבת, כבר העיד הגאון רבי אברהם דוד רוזנטל זצ"ל משערי חסד, שהיו מצויים בידו שטרי מכירת חמץ מלפני 150 שנה מווילנה ולא נמצא בשטרות של "ע"פ שחל בשבת" כל רמז למכירת הסעודות, ובערב פסח תשס"ח שמעתי מהגרי"ש אלישיב והגרח"פ שיינברג זצ"ל שאין בזה כל צורך, והוסיף ראש ישיבה זצ"ל: "אדרבה, אולי יחזור בו הגוי, וניכשל בגזל גוי".

להבהרת ביצוע המכירה השנה, נצטט ממכתבו של מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל:

"**בדבר השאלה**, איך להתנהג בשנה זו במכירת החמץ, שאם נמכור ביום שישי בשעה החמישית, יש לחוש שמא המוכר קנה חמץ לאחר המכירה לנוכרי, וע"ז לא חלה המכירה, משום דלא בא לעולם וכו' והחנוונים שעדיין מוכרים, אולי מכחישים את המכירה, ואולי אפשר להתנות עם הגוי שלא יחול הקניין אלא סמוך לשבת, אבל יש לחוש דהוי "קניין סודר דהדר למריה ולא מהני לאחר זמן" (נדרים מ"ח ע"ב), ואולי

לעשות את המכירה לגוי סמוך לשבת, אבל מה עם החמץ הנאכל בשבת שעליו לא תחול המכירה, ונמצא שהמכירה תלויה בברירה?

חושבני, שמכיוון שמבקש מהרב למכור, ומגלה דעתו שרוצה במכירתו, הרי זה מהני מדין זכין לאדם שלא בפניו כמו בפיקדון, שמותר למכור את החמץ וכו' ואפשר לתת לנוכרי סודר ולבקש ממנו שיחזור וייתן לרב את הסודר והוא ישמור על הסודר שיישאר עד כניסת השבת בידו, ולא הדר הסודר כלל למריה ויכול למכור כל החמץ לנוכרי, וכיוון שאפשר שלבסוף הכול יישאר (אולי יתארחו אצל אחרים) א"כ אין זה תלוי בברירה וכו' ולא נחשב כקונה בשבת מנוכרי, כיון שאוכל כדרכו, ואינו מזכיר כלל שם מידה וסכום, וגם הואיל והמדידה תהיה רק אחר הפסח, אין הנוכרי מקפיד, וגם לא יבוא בשום פעם לידי משא ומתן.

אור ליום שישי י"ג ניסן ערב "שבת הגדול" - המעבר לשעון הקיץ

עוברים בארץ ישראל לשעון הקיץ, מזיזים את מחוגי השעון בשעה 2:00 בלילה קדימה [קיץ - קדימה] 3:00.

למחרת: נץ החמה - 6:33 סוף זמן ק"ש: מג"א - 8:55 גר"א - 9:40 סוף זמן תפילה (הגר"א) - 10:42 חצות היום (והלילה) - 12:45 מנחה גדולה - 1:16 שקיעה - 6:59

תיכנון הבישולים לקראת שבת הגדול

יש להקדים, שאף שנכנסים לשבת, לאחר בדיקת חמץ ושריפתו - מותר לאכול חמץ בשבת, ולעניין אכילת קטניות בשבת זו [אורז, שעועית, חומוס, קינואה, כוסמת, תירס, וכדומה] לאלה שאינם אוכלים אותם בפסח: **יש שהתיר** (פמ"ג, תמ"ד), ומכיוון ש"חוק יעקב" נוטה לאסור - יש המעדיפים להימנע מאכילתם. אמנם, הגרי"ח זוננפלד זצ"ל כתב בקונטרס "ע"פ שחל בשבת": "מי שיש להם כירה של חמץ, אין איסור לבשל בכלי חמץ ולהטמין לסעודת הבוקר, ב"קדירה חד-פעמית" תבשילים של אורז וקטניות בלי תערובת של חמץ כלל".

ההצעה המומלצת: כל המטבח והכלים לבישול ולהגשה, וכל המאכלים כשרים לפסח למהדרין, מבושלים על כיריים מוכשרות לפסח, וכיום, שמצויים כלים חד-פעמיים, מכל הסוגים, מעבירים לתוכם את התבשילים ואוכלים "לכבוד שבת קודש" המעוניינים לאכול דווקא בכלים רגילים של חמץ, או כשאינן בידיהם כלים חד-פעמיים, כדי להעביר את התבשילים לכלי חמץ - יש להמתין עד שהאוכל יצטנן - היינו שירד חומו לפחות מ45 מעלות צלזיוס, משום שבחום "שהיד סולדת בו" - "ניצוק חיבור" ואדים עולים מכלי החמץ לכלי הפסח ואי אפשר יהיה להשתמש בכלי שממנו עירו, בימי הפסח (רמ"א יו"ד ק"ה, ג). אבל לאחר שהאוכל הצטנן, מותר להעבירו לכלי של חמץ, אפילו בעזרת כף של חמץ (מ"ב תמ"ד, י"ד ושעה"צ, ד) כמו כן ניתן להעביר את התבשיל אפילו הוא רותח, לכלי אחר צונן של פסח [כלי שני] וממנו לערות אפילו ישירות לכלי החמץ.

טעו והערו תבשיל רותח מה"כלי הראשון" של פסח לכלי חמץ - בדיעבד, הכלי של פסח מותר בשימוש בפסח (רמ"א יו"ד ק"ה, ג א"ר או"ח תמ"ד, ג. ופמ"ג שם). **כלי חמץ שאינו בן יומו** - מותר לכתחילה להערות לתוכו מכלי של פסח (כף החיים תנ"א, רל"ו וש"ת תשובות והנהגות ב, רי"א).

בסיכום: האוכל כשר לפסח, בושל ונאכל בכלי פסח או כלים חד-פעמיים, ורק לקיום "בציעת ואכילת "לחם משנה" עוברים ל"פינת החמץ", ולאחר קיום אכילת "לחם משנה", מנקים היטב את הידיים, מנערים את הזקנים התלתלים והבגדים [גם של הקטנים] ושבים לשולחן הפיסחי.

יש לציין, רשאים לבשל לצורך שבת תבשילי חמץ שדרכם להיאכל צוננים, ולפני שבת יוציאו מהקדירה של חמץ, וידיחוה. אך אין לבשל, בכלי חמץ תבשיל שדרכו להידבק בכלי, ויהיה קשה לבערו (הליכות שלמה ח, י). כמו כן, מותר לבשל או לטגן דגים עם פירורי מצה, ואף להכין כופתאות (קניידלאך) מקמח מצה - שאלו מותרים בכל ערב פסח (א"ר תע"א ומ"ב שם, כ ותמ"ד, ח ושעה"צ, א). ובשבת זו, מותרים כמוכן גם לאלו שאינם אוכלים שרויה [כשהוכנו בכלי חמץ] - עד סוף זמן אכילת חמץ, שהרי אוכלים גם חמץ ממש עד שעה זו.

אפשרות נוספת: המתארחים לליל הסדר אצל אחרים ונותר להם חמץ רב, ישתמשו רק בקדירות כלים כוסות וסכו"ם חד-פעמיים, יצפו את הפלטה או הבלעך (הטס של שבת), בשכבה כפולה של נייר אלומיניום, כשבין שתי השכבות יבש לחלוטין, ואת כל האוכל הנותר מסעודות שבת - יבערו. ואת הכלים ישליכו - כמפורט להלן.

יום שישי י"ג ניסן - ערב "שבת הגדול"

אין מנהג להשכים ביום זה, יותר מכרגיל, כיון שאין היום סוף זמן אכילת חמץ, אלא מחר (לוח א"י ו"מבית לוי") בתפילת שחרית: **אומרים** "מזמור לתודה" ו"למנצח" (לוח א"י ו"מבית לוי") ומנהג ה**ספרדים**, שאין אומרים תחנון, ולא למנצח וגו' ביום צרה וגו' (כה"ח קל"א, ט"ז ותכ"ט, מ).

שריפת החמץ

בשנה זו, שמקדימים לשרוף את החמץ (מלבד הנצרך לשבת) "טוב לבער בערב שבת קודם חצות" (שו"ע תמ"ד, ב) ו"היינו בתחילת שעה שישית" (מ"ב, ט). ואף **שבשאר השנים** כתב המ"ב, "**קודם שעה שישית**" זה כדי שיישאר זמן לביטול, אבל השנה שהביטול רק למחרת אפשר בתחילת שעה שישית (מקראי קדש פסח א, מ"ח).

סוף זמן ביעור החמץ

על פי "שעון הקיץ": לשיטת מגן אברהם - 11:2 ולגר"א - 11:43 כדי שלא יבואו לטעות בשנה הבאה (תשפ"ב) לשרוף אחרי חצות ואף שדעת הפוסקים שנכון להימנע, ככל שאפשר, מלהשאיר חמץ - מותר לשייר גם לצורך אכילה ביום שישי (ביה"ל ד"ה ומשיירין וכו'). ואין אומרים את הביטול לאחר השריפה, כנהוג, שאיך נאמר: "דביערתיה

ודלא ביערתיה" והרי משיירים לאכילה בשבת (מ"ב, י) אבל מנערים את הכיסים, ואומרים את התפילה לביעור הייצר הרע (תשובות והנהגות ב, רי"א וכן מנהג חב"ד). ואין בזה איסור בקשות בשבת, כי הנוסח נתקן לכל ישראל בשווה. ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, שאף מי שאמר בטעות "כל חמירא וכו'" רשאי לאכול מהחמץ עד למחרת, שהרי זה הפקר בטעות, ובכל אופן זכה מן ההפקר.

אופן השריפה: לכתחילה, יש לשרוף באש, בלא חומרי דליקה. כמו כן, אפשרי (במקום שלא ניתן להדליק אש), לפורר לים או בשירותים. נהוג לשרוף עם החמץ את הלולב, פתילות החנוכייה, הפרשות החלה שנשארו. (מרן החזון איש זצ"ל שרף את ציפורניו שנטל במשך השנה). ויש להקפיד על הפרדה בין בשר לבין חלב במדורת החמץ. שהרי ישנו איסור לבשל בשר בהמה בחלב, אף בלא אכילתם.

הכנות לקראת "שבת הגדול" וליל הסדר

כתב הגרי"ח זוננפלד זצ"ל ב"הנהגות לערב פסח שחל בשבת": בשנה זו, יקדימו את כל ההכנות שרגילים לעשות בערב פסח, **לערב שבת**, שבשבת אסור להכין, ואם נשהם לליל הסדר, נתמהמה בעריכת הסדר.

הכנת נרות לכבוד שבת ויום טוב

יש המדליקים בכל חג, שני נרות בלבד, ויש שאינם משנים בין יו"ט לבין שבת גם לא בסדר ההדלקה והברכה ולא במספר הנרות. ובפרט כשיום טוב, מיד בצמוד לשבת, שלא ייראה שממעטים בכבוד יום טוב.

לפנינו שתי הדלקות הנר, נכין נרות גם כמובן, לקראת הדלקת "שבת הגדול", וגם לקראת ההדלקה בליל הסדר

1. **בשמן ופתילות** – יש להכין פתילות, גם עבור הדלקת מוצ"ש, שאסור לחתוך פתילה ביו"ט, ומותר להוציא את הפתילות המשומשות, כדי לשים חדשות, שהתירו טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש [אור הנרות] (רמ"א תק"ט, ז והגרע"א תק"א על הט"ז, ז), ועדיף לכתחילה לנער את הפתילות המשומשות, ישירות לתוך פח האשפה, מבלי לטלטלם ביד (שו"ת באר משה ח, קס"ח). וב"פתיל צף" עדיף להשחילו גם עבור יום טוב, מלפני שבת, שיש אוסרים להשחיל ביו"ט אף שהיא השחלה חד פעמית. ופעמים שהנקב שבפקק הצף אינו פתוח לגמרי, ואסור להרחיבו ע"י הכנסת הפתילה החדשה, מחמת קורע ומכה בפטיש (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשערי הוראה קובץ ח, עמ' ק"ח ובספר שש"כ ל"ג, הערה מ"ג בשם הגרש"ז אויערבך זצ"ל).

2. **בנרות רגילים** - מותר לקראת הדלקת יום טוב (בהגיע צאת הכוכבים) לנקות את שאריות הנר שבפמוט, בכלי שאינו מוקצה, ועדיף ישירות לפח האשפה (שש"כ י"ג הערה ק"מ) אך לא להמיס במים חמים, משום "מוליד". ואסור להדביק את הנרות החדשים. על כן נשתמש בתחתיות או נכין נרות ליום טוב על מגש נוסף.

3. **בנרונים (בכלי מתכת) - פשוט, מחליפים לקראת הדלקת יום טוב, בחדשים. 4.**
בנריות בתוך כוס - כדי שלא יידבק עיגול המתכת שבתחתית הכוס ויפריע להדלקת יום טוב, יש לטפטף מעט שמן או מים בטרם מניחים את הנרית הראשונה לקראת שבת בכוס, ואם בכל זאת נדבק, יש להוציאו בעזרת כלי שאינו מוקצה.

הערה: לכתחילה אין להשתמש ביום טוב בפתילות חדשות שהודלו לקראת שבת (מבלי להדליקן ולכבותן לקראת השבת), מפני שהשימוש בפתילות שהובהבו מהדלקת השבת, נראית כהכנה משבת ליום טוב על כן לקראת הדלקת יום טוב, או להופכן לצידן השני, או להחליפן בפתילות חדשות (מ"ב תק"א, ל"ד).

הכנת מקום האכילה בשבת

מכינים "פינת חמץ" לאכילת סעודות "שבת הגדול" כדי שלא יתפזר חמץ בבית הבדוק לפסח, יש קובעים את "פינת החמץ" מחוץ לבית, בחצר או בחדר המדרגות [בזהירות משמיעת "קול בנות ונשות השכנים, בזמירות של שבת] ואולי עדיף בפינה בתוך הבית, רצוי בצמוד לכניסת הבית, ובמקום שממנו ייראו נרות השבת. רצוי להשתמש בשולחן וכיסאות בלי חריצים וקישוטים מגולפים, פורסים מפה חד פעמית, המיועדת לקיפול וזריקה לאחר השימוש (יש פורסים מפה כזו גם על הריצפה תחת כל שטח השולחן והכיסאות - יש להיזהר מהחלקה), אין לאכול על גבי שטיח, שניקויו בשבת אסור אפילו ב"שואב אבק" ידני או מברשת - מחשש תלישת סיבים (שו"ת שבט הלוי א, ל"ב). היכולים לאכול בשבת במקום הקבוע לאכילת כל שבת ויום טוב - **תבוא עליהם ברכה**, שמכבדים "שבת הגדול", מכל מקום אין לאכול במקום דחוק משום כבוד השבת (הגרימ"ט ב"ארץ ישראל").

הכנת שולחן הסדר

במידת האפשר, כשאוכלים בשבת בחדר אחר, ראוי להכין את שולחן הסדר במקומו, ערוך ומוכן, כבר לפני שבת, שהרי בשבת אסור לערוך, ואפילו לא להציב כיסאות סביב השולחן לסדר שיהיה בלילה, משום הכנה משבת ליום טוב (מהר"י וייל, קצ"ג מקו"ח תמ"ד, ז פמ"ג ומ"ב תרס"ז, ה)

לסדר הפסח יש להכין: שולחן יציב, כסאות נוחים, כריות להסיבה. שו"ע תע"ב, ד: "אישה אין צריכה הסבה א"כ היא חשובה וכל הנשים שלנו חשובות אך לא נהגו להסב" **למעשה:** נשים בנות ספרד - נהגו להסב (כף החיים שם, כ"ח) בנות **אשכנז** חייבות בהסיבה, אם הן חשובות, וכן נהגו בפועל אף בזמננו: החיד"א בברכי יוסף שם, מנהגי מרן החתם סופר, ערוך השולחן "דחשובה אף בזה" צריכה הסיבה", היעב"ץ בסידורו, ובכף החיים שם, כ"ח: "חשובה בת אשכנז המחמירה להסב תבוא עליה ברכה" וכן נהגו בבית החזון איש והסטייפלר זצ"ל.

ובכסף משנה פ"ז מהלכות חמץ ומצה 4 אפשרויות להגדרת "אישה חשובה": (1) בת גדולי הדור אשת חיל יראת ד'. (2) חשובה בפרי ידיה. (3) שאין לה בעל והיא גברת הבית. (4) מי שיש לה עבדים ושפחות ואינה צריכה להתעסק בתיקון המאכלים ועניני הבית

צורת ה"הסיבה": היינו, הטית הראש והגוף לצד שמאל, בהישענות על כרית המונחת על ידית הכיסא, או בסיבוב מסד הכיסא לשמאל והישענות עליו.

הכנת "לחם משנה" לסעודות שבת

[בילקוט "מעם לועז" פרשת בא: "האנשים קוראים אותה שבת של שני הלחם"]

לפנינו ארבע אפשרויות שונות וכולן מוסכמות על ידי גדולי הפוסקים

א. מכינים חלות או לחמניות ועדיף אולי פיתות או לפות, שאינן מתפוררות כחלה ניש לציין שבפיתה רגילה תקנית הנמכרת בארץ (כ 100 גרם) - כשלושה "כזיתים" ומעלה - הבצק הסמיך ביותר מכל סוגי הפת. ואף שלהלן עצות נוספות ל"לחם משנה", לשון השו"ע: "משיירין חמץ, מזון ב' סעודות לשבת זו".

הסרת תוויות מעל החלות של שבת: מרן בעל "קהילות יעקב" זצ"ל הקפיד להסיר לפני השבת, בזהירות, את התוויות המודבקות לחלות שמשאירים ללחם משנה, כיון שבשבת יש להסירן עם קצת מהחלה, וחשש לפיזורן של הפירורים, וגם אסור להשליך התוויות עם הדבוק בהן לשירותים, משום איסור מוחק, נחסר מעט מהחלה במקום התווית, היה חורך אותו מקום מעט באש לפני שבת, להחזיר את החלות להיות "לחם משנה" ללא חסר.

צירוף מצה ללחם משנה: אפשרי אף בסעודה של הבוקר (קובץ אגרות חזון איש א, קפ"ח ו"הליכות שלמה" ח, י"א) מפני שראויה בליל שבת - "אין מוקצה לחצי שבת" (מהרש"ם בדעת שם), ואף בערב פסח ביום, מותרת לקטנים שעדיין אינם יודעים מסיפור יציאת מצרים. ומכל מקום, אף שלחם שלא ניתן לאכילה, אינו מצטרף, מכל מקום לחשיבות "לחם משנה" נחשבת כעוד לחם (חוט שני שבת, ד עמ' שס"ט). ואפשר לצרף המצה כשהיא עטופה בניילון (כן נהג מרן הסטייפלער זצ"ל אורחות רבנו, פסח). אבל, מצה המיועדת למצוות מצה של ליל הסדר "מצות מצוה" - אסורות בטלטול בשבת משום מוקצה (פמ"ג א"א, א).

הערה: מי שיש לו חורים בשיניו וחושש שבאם יאכל חמץ יצטרך לעמול קשה לניקוי שיניו, עם כל זאת, אינו יכול לפטור עצמו מאכילת פת חמץ בשבת, כיון שבעצם האכילה ערבה לו, אלא שמחמת סיבה צדדית אינו רוצה לאכול, לפיכך חייב ולאכול פת לקיים סעודות שבת (הגאון רבי מאיר ברנדסדורפר זצ"ל בשו"ת קנה בשם ג, כ"ח). וראה עוד להלן סוף אות ג.

ב. מכינים "מצה עשירה", היינו מקמח כשר לפסח, שנילוש ביין, שמן זית, דבש, ביצים ושאר מי פירות בלא טיפת מים (בית יוסף תמ"ד ואגרות משה או"ח א, קנ"ה). ולדעת השו"ע מותר לאוכלה אף בסעודה ג' לאחר סוף זמן אכילת החמץ. ואף שלדעת הרמ"א (תמ"ד, א) ופוסקים רבים אף מפוסקי ספרד, בפסח אין אוכלים מצה עשירה מחשש חימוץ, מכל מקום, בסעודת שבת, עד סוף זמן אכילת חמץ, בוודאי יש להקל ולאוכלה (שהרי אף חמץ גמור מותר), והנותר, יאוחסן בארון, ומותר באכילה אחרי הפסח (מ"ב

תס"ד, ח). והעירני מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל שיש להיזהר ממגע מצה עשירה עם כלי פסח, ומכל מקום, לא נאסרים במגע קר יבש.

הערה: האוכלים מצה עשירה נוטלים ידיים ומברכים "המוציא" - "דאכילת עראי של שבת חשיבא כקבע" ! (שע"ת קס"ח, ט וכה"ח שם, מ"ט, קיצוש"ע ע"ז, י"ז ברכ"י שם, ה והאג"מ שם). ובפרט כשאוכלים שיעור מרובה כדרך שאוכלים מפת בסעודה כזו (ראה ביה"ל קס"ח, ו).

ג. מכינים לפני שבת מצות מבושלות או מטוגנות בשמן עמוק (ב"כלי ראשון"), ויש להקפיד שלא תהיה נימוחה ושיישאר כזית בחתיכה. ואף לאלה שאינם אוכלים בפסח מצה שרויה - הרי מותר עדיין חמץ עד סוף זמן איסורו) ואף שיש שהתירו מצה מבושלת רק בסעודת ליל שבת (מג"א שם, ב והגר"ז שם, ב) מפני שמבוקר י"ד, אסורה באכילה, שהרי שאפשר לצאת בה ידי חובה בלילה מאידך, יש מתירים לאוכלה בבוקר י"ד - משנ"ב תע"א, כ בפשיטות [-קודם שעה עשירית 3:50], חיי אדם קכ"ט, י"ג חוק יעקב שם ואג"מ א, קנ"ב כיוון שלדעתם אין יוצאים בה ידי חובה בלילה, ובוודאי, במקום הצורך, כשקשה לנקות השיניים, או במוסדות ציבוריים וכדומה - ודאי יש להקל ולאוכלה גם ביום (הסכמת הגר"ש אלישיב זצ"ל ב"סדר פסח כהלכתו").

הערה: הגר"ע יוסף זצ"ל המליץ על אכילת "מצה מבושלת" בשבת זו, וכן נהג בעצמו, וכן אכל מצה מפוררת שנתבשלה, והורה שברכתה "המוציא". ולמעשה: האוכלים מצה מבושלת או מטוגנת פחות מ"כזית" כ 30 גרם - מברכים "בורא מיני מזונות" ביותר מכזית - "המוציא" ו"ברכת המזון".

ד. אכילת מצות: בליל שבת, מעיקר הדין, הנוהגים כל שנה לאכול מצות - עד בוקר י"ד בניסן, מותרים לאכול מצות בסעודת ליל שבת (מ"ב תע"א, י"ב בשם האחרונים) ולא חוששים שיבוא לאכול בשנים אחרות (הגר"ש דבליצקי זצ"ל). [היינו - לבני אשכנז - המברכים לדעת רוב רובם של הפוסקים, על המצה כל השנה "המוציא"], ויש מחמירים שלא לאכול מצות כבר מליל שבת (מג"א, ו ושו"ת אגרות משה או"ח, קנ"ה ובא"ח, צו) אמנם, מי שאין לו חמץ ואף לא "מצה עשירה" רק מצות, יקיים סעודה שנייה במצה, שסעודת שבת דאורייתא ודוחה איסור מצה בערב פסח, שמדרבנן, אבל בסעודה ג', שאין חובה בפת, אין לאכול מצה (חת"ס בחידושיו לסוף פסחים).

ויש לציין, שלקטנים שאינם מבינים ביציאת מצרים (עד גיל 5) מותר לאכול מצות בשבת כל היום (שו"ע תע"א, ב ושו"ע הרב שם ומשנ"ב, י"ג).

כשאינן חמץ בבית ואף לא מצה עשירה או מצה מבושלת או מטוגנת - יש מתירים מצה רגילה אף בשבת בבוקר (לא המיוחדות לקיום מצוות אכילת הלילה - שהן "מוקצה מחמת מצווה" בשבת) בכמות "מעט יותר מ"כביצה", כשנאכלת קודם זמן אסור אכילת החמץ [מג"א - 10:11 ולגר"א - 10:41] כדי שלא לבטל סעודת שבת. וכדי שעדיין יהיה חידוש באכילת המצה בליל הסדר. יש מקומות, כבתי חולים, בסיסי צה"ל ובתי מלון

שכדי למנוע אכילת חמץ, נוהגים כהוראת שעה להגיש כל היום - מצה שאינה של מצווה.

הערה: יש מגאוני ירושלים זצ"ל שהציעו לבתי מלון, בתי חולים ובסיסים של הצבא וכדומה לאכול בשבת זו מצות שנאפו במפורש שלא לשמה, שבמצה כזו, אין יוצאים ידי חובה לליל הסדר (מ"ב ת"ס, ג וכמבואר במרחשת א, י"א וכן התיר בשעת הדחק בספר אז נדברו י"א, ל"ז ובתנאי שעושים בעריכתה לקראת האפייה היכר שלא יאכלוה לליל הפסח). בבית פרטי, אין להכין ולהשתמש במצות כאלו כלל (שו"ת מנחת יצחק ט, ל והערת הגרש"ז אויערבך זצ"ל, ראה שש"כ ב, נ"ו הערה מ"ז).

הכנת המצות לליל הסדר

חובה במידת הצורך להפריש חלה מן המצות בטרם כניסת השבת להלן מספר כללים בהפרשה:

א. יש לקרב את החבילות זו לזו כשהן פתוחות. אין בכל חבילה שיעור הפרשה, יש להניחן לתוך סל אחד או לכסותן במפה (מ"ב תנ"ז, ז ושלמת חיים א, עט) וכן נהג בעל קהילות יעקב זצ"ל לשים את כל החבילות בסדין פרוס, ושם מצה הנוגעת משני צידה במצות שבשתי חבילות – וזה ודאי צירוף (אורחות רבנו ח"ב עמ' 20).

ב. יש להיזהר שלא לצרף יחד מצות שמורות ושאינן שמורות וכן מצות יד ומצות מכונה לצירוף סל, הואיל ומקפידים שלא לערבם אלו באלו – שו"ע יו"ד שכו, ב. ולדעת הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בהגדת מועדים וזמנים) יש להחמיר שלא לצרף אף לא מצות מתנור ראשון עם מצות מתנור שני.

בדיקת המצות מחשש "כפולה"

כללי כפולה א) התקפלה המצה ויש הפסק אויר במקום הקפל – אינה אסורה מדין כפולה. **ב)** אפילו אין הפסק אויר בין הקפל, אבל אינה דבוקה במקום הקפל עדיין לא נאסרה. ויש המחמירים שאפילו רק נוגעים שני צדדי הקפל בלי שום הפסק אויר – אסורה המצה. (קנה בושם בשם שו"ע הרב). **ג)** הכפלים דבוקים באופן שאפשר להפריד ביניהם – אסורה. במצות שלנו אין לחשוש לנפוחה – שהחללים רובם מחמת חום האש.

הכנת ה"כזיתים" למצות ליל הסדר

יש המכנינים את ה"כזיתים" לצורך מצוות הלילה: אכילת מצה, כורך ואפיקומן בשקיות, השנה - מלפני שבת אף שמותר לשקול בשבת ויום טוב לצורך מצוה, כדי שלא להשתהות בהתחלת הסדר. ולכתחילה יש להקנות את מצות המצווה לכל אורח - מ"שלכם" (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

אפיית "מצות מצווה" כנהוג בערב פסח, בשנת תשפ"א

השנה, זמן האפייה, בערב שבת אחרי חצות - 12:45 ואעפ"י שאינו זמן הקרבת הפסח - זכר לשאר השנים. ואין צורך לבטל את הפירורים הנופלים מהבצק כמו בכל שנה - שאינו זמן האיסור (מהרי"ל ולוח א"י). ואין אומרים הלל, כיוון שאינו זמן ההקרבה (שו"ת

הכנת המצות לליל הסדר

מנחת אלעזר א, נ"ט). יש לציין שיש שאפו בשנה כזו, בליל הסדר לפני הקידוש (הגאון רבי נתן אדלר ובעל ההפלאה במעדני שמואל ק"י, מ"ב וכמובא במנהגי חתם סופר י. י)

הכנת יינות ומיץ ענבים: עדיף להכין יין בצבע אדום, אא"כ הלבן משובח, מזיגת אדום בלבן בליל יום טוב – מוזגים את הלבן לתוך האדום. לפתוח הפקקים והסגרים לפני שבת. בנות ונשים – יכולות לשתות לכתחילה מיץ ענבים, כי אין להן דין שמחת יום טוב ביין המשמח כגברים (הגרצ"פ פרנק זצ"ל). אין לערב במיץ ענבים מים, כיוון שגם כך, טעמו קלוש (דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל). טוב להניח על השולחן בתחילת הסדר את כל סוגי היינות שבבית – כדי שלא לבוא לידי ספק ברכת הטוב והמטיב.

הכנת הגביעים: מכינים גביע או כוס לכל אחד מהמסובים, כולל בנים ובנות מגיל חינוך (6 – 7), המכילים רביעית: לגר"ח נאה – 86 סמ"ק. לחזון איש – 150 סמ"ק. כוסות שלימים, שטופים ומודחים. בני ספרד – מדיחים בין כוס לכוס. בני אשכנז – מוסיפים על הנשאר פרט לקראת "ברך" שמדיחים את הכוס.

הערה: כיון שיש דעות, שיש לשתות לכתחילה את רוב הכוס ממנה שותים – מומלץ שלא להניח כוס גדולה יותר מהשיעור הנצרך.

הכנת החסה למרור: עלי החסה לאחר בדיקתם היטב מתולעים, לפני שבת, יש לעוטפם במגבת רטובה או להניחם במקרר כדי שלא יכמשו, שבוודאי לכתחילה - אין יוצאים בעלים כמושים (כף החיים תע"ג, פ וצ"ה ומ"ב שם, ל"ז). הכריכה במגבת הרטובה אינה נחשבת כבישה (שו"ת אגרות משה או"ח קפ"ה ושו"ת שבט הלוי א, קע"ו). אך אין להשאירם במים - שדינם ככבוש ואין יוצאים בהם. השאירם במים - מותר להוציאם בשבת אם אוכלים מהם מעט בשבת, ואפשר לומר לגוי שיוציאם בטרם שהו במים 24 שעות (לוח א"י ושדי חמד חו"מ ט"ו, ב).

לא בררו את החסה מלפני שבת: יבדקוה במוצ"ש למול האור, ותולעת שנמצאה, יש להסירה עם מעט מהעלה, ועדיף להשתמש בקלחים. נבדקה החסה לפני שבת, ואוחסנה במקום סגור וקריר - אין צורך לחזור ולבודקה במוצאי שבת (כף החיים תע"ג, צ"א).

הכנת החזרת (כריין): יש נוהגים בשנה כזו לפורר את החזרת מערב שבת וסוגרים אותה בכלי אטום, שלא תפוג חריפותה, ויש מפוררים במוצ"ש בשינוי, על גבי המפה ולא לתוך קערה, וכן נהגו הגר"א (במעשה רב, י"ב) והחזון איש ובעל "קהילות יעקב" (אורחות רבנו ב, עמ' ע"ד).

הכנת מי מלח: ראוי להכניס לפני שבת, לא הוכנו, מכינים ביום טוב בשינוי, בהוספת מעט מלח לפי הצורך לצלוחית שבה כבר המים (חיי אדם, ק"ל).

ביצה: נוהגים להכין גם בשנה זו, ביצה לקערת הסדר, אף על פי, שכשחל ערב פסח בשבת, לא הקריבו קורבן חגיגה בשבת, לא חילקו חכמים בין השנים, שכל עניין הנחת הביצה לזכר בעלמא (ב"ח תע"ג ומשנ"ב שם, כ"ג). וטעמים נוספים להנחת הביצה: ביצה ככל שמתבשלת יותר נעשית יותר קשה, וכך גם ישראל, "וכאשר יענו אותו, כן ירבה וכן

יפרוץ". כמו כן, כל שנה, בליל אותו היום בשבוע שחל בו ליל הסדר חל גם כן יום תשעה באב, על כן, מניחים ביצה, לזכור החורבן.

צליית ה"זרוע": צולים לפני שבת את ה"זרוע" עם קצת הבשר שעליו עד שיהא ראוי לאכילה, וכן נוהגים לצלות גם את הביצה (שערי תשובה תע"ג, ב). ויש להיזהר שלא לומר: "צלו את הזרוע לפסח" אמרו בטעות - לא נאסר הזרוע. **שכחו לצלות לפני שבת** - צולים במוצאי שבת, ואזי חובה לאכול ממנו למוחרת ביום טוב.

קיפול מפיוני נייר: בשבת ויום טוב אסור ליצור צורות קיפולים בנייר, השומרים על צורתם, משום "בונה", על כן, מותר לקפל מפיוני נייר לעריכת השולחן לצורה של משולש או לגלגלם כנרות העומדים בכוס, או למושכם באמצעם כשתחתיתם מוצבת בכוס, כיוון שבפתיחת המפיון חוזרת צורתו להיות כבתחילה, אבל אסור הקיפול בצורת הנשארות (שו"ת שבט הלוי ה, ל"ו).

משימות שחובה להקדים לפני שבת

1. **הגעלת כלים: השנה**, לאלו שלא הספיקו, מותרת הגעלת כלים כל היום עד כניסת השבת (הגרי"ש אלישיב זצ"ל בשלמי אליעזר, ט ו"מבית לוי ט"ז, עמ' י"ז בשם הגר"ש וואזנר זצ"ל).

2. ניקוי סופי של הטלפונים הנייחים והניידים (גם בפסח פה-סח).

3. החלפת ראש המטאטא או ניקויו במסרק סמיך.

4. הוצאת השקית מתוך שואב האבק והחלפתה.

5. ניקוי יסודי לרצועות השעונים, הצמידים והטבעות. טבעת עם אבן, שלשו אתה בקביעות בצק, לדעת הגרצ"פ פרנק זצ"ל עדיף להטמינה עם כלי החמץ בארון שנמכר בו החמץ.

6. הזרמת מים רותחים עם חומר פוגם לפתח יציאת כיורי המטבח והחלפת הרשתות.

7. ניקוי סופי למחשב וכל ספיחיו, בעזרת שואב וממחטות לחות. יש הרוכשים לעצמם, "מקלדת" מיוחדת לפסח.

8. מעבר סופי על חדר המדרגות מהכניסה ועד פתח הדירה, כולל ארונות חשמל וטלפון – לדעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל היא חובה על כל דייר עד הדירה שלו, אא"כ ממנים שליח שיבדוק בכל הבניין.

9. נעילת דלתות הארונות המסומנים, בהם מונחים החמץ וכליו הנמכרים, כולל ספרי בישול ואפיה, ספרי טלפון, ויש מוסיפים ברכונים של כל השנה והטמנת המפתח במקום ידוע.

הכשרת "אלמנטים אורתודנטיים" [תותבות גשרים שומרי מקום וקוביות]

יש לדעת, שהשנה, מבוקר יום **שישי** י"ג ניסן שעה – 9:41. בעלי פלטות, תותבות, גשרים ושומרי מקום, **אינם** אוכלים ושותים בהם דברי חמץ בחום "שהיד סולדת בו",

היינו כ 45c. ובכלל זה, דברי מאפה לוחטים מחום התנור, או עוגיות עם קפה לוחט וכדומה, אכלו בהם **חמץ צונן** ורוצים לשתות משקה מאד חם - יש לשטוף לפני כן את הפה היטב מכל פירורי החמץ (תשובות והנהגות ב, רי"א).

הכשרת כל האלמנטים הנ"ל תיעשה כבר ביום שישי לפני שבת, קיימת הכשרה פשוטה ומועילה לכל אלמנט נשלף, לאחר ניקוי יסודי, להכניסו לכלי שיש בו תערובת של שליש מים (פושרים) ושני שלישי מלח - לחצי שעה. כן דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בדומה להכשרת חביות הבולעות מיין נסך.

הערה: בעלי גומיות - חובה עליהם להחליפם. לפני הפסח ומאז שהוחלפו, אין לאכול או לשתות, חמץ בחום "היד סולדת בו וחובה לדעת, שבעלי אלמנטים שאינם נשלפים (קוביות צמודות וגשרים קבועים) בנוסף להנ"ל, עליהם להימנע מאכילה ושתיית חם ביותר- כ 45c במשך הפסח.

בזאת תם מבצע הכנת הבית לפסח תשפ"א

יש המתעדים בצילום את הבית הנקי... ויש אומרים בשעה זו, את מילותיו של הצדיק רבי לוי יצחק מברדיטצ'וב זי"ע, שהיה אומר בערבי פסחים, בראותו את העמל, הטרחה והיגיעה הרבה, להגיע לפסח כשר, כהלכתו:

"יהי רצון שהמלאכים העולים מקשר"נ - קרצוף, רחיצה, שטיפה ניקוי ימליצו טוב בעדנו"

הכנות חיוניות לקראת כניסת "שבת הגדול"

הנחת מקור אש כגון, נר נשמה (אם לא משאירים אש מכוסה בשבת בכיריים) לצורך מקור של אש להדלקת הנרות במוצאי שבת ליל הסדר, ולשימוש ביום טוב. כיוון "שעון השבת": יש לכוונו ליומיים, היות ובלילה השני - ליל הסדר, נרצה שייכבה האור מאוחר יותר, לאחר צאת השבת [7:32] אפשרי להאריך את שעות התאורה, בלחיצה על הזיזים כדי שהאור יכבה בשעה מאוחרת יותר (סוף זמן אכילת האפיקומן - 12:45).

עירובי חצרות: יש נוהגים לעשות "עירובי חצרות" לכל השנה בערב פסח, והמנהג שמערבין במצה, שהרי היא ראויה גם ביום י"ד - שבת לקטנים (שו"ע שס"ח, ה דע"ת, תמ"ב ובשו"ת דובב מישרים, קל"ח). והמערבים כל ערב שבת ועירבו בחמץ - העירוב מועיל, ויאכלוהו בשבת שחרית, לפני סוף זמן אכילת חמץ (רמ"א שצ"ד, ב ובשם בעל "אמרי בינה").

טבילה לכבוד החג: בערב שבת, אף מי שאינו רגיל לטבול בכל ערב שבת, רוחצים בחמים וטובלים בכוונה גם כן, לכבוד החג. והאדמו"ר מליובוויטש זי"ע התיר לטבול בשבת אחה"צ לצורך יום טוב, והוכיח מהמשנה בביצה י"ז ע"ב שאין בזה משום הכנה האסורה (הובא בספר ע"פ שח"ב לגאון הרב צבי כהן זצ"ל).

איסוף ה"הגדות של פסח" ומיונם: בשבת יש להיזהר מ"ברירה" ואפשרי, רק אם יעיינו ויקראו מעט בהגדה.

הערה חשובה: השנה, אף אלו שאינם שואלים לפני שבת: "עשרתם, ערבתם, הפרשתם חלה? הדליקו את הנר" - בוודאי ראוי שישאלו.

"שבת הגדול" וערב חג הפסח

שימו לב! הדלקת הנרות ב"שעון הקיץ" לקראת שבת פרשת "צו" - "שבת הגדול" י"ד ניסן

בירושלים - 6:19 במרכז - 6:34 בצפון ובדרום - 6:40

ליל "שבת הגדול"

קידוש ונטילת ידיים

ראוי לקדש ולאכול את "הלחם משנה", לצאת ידי סעודת שבת ולקיים - "קידוש במקום סעודה" במקום שממנו רואים את נרות שבת קודש (מהר"ם מרוטנבורג במג"א רע"ג, י"ד ומ"ב שם, ל"ב).

יש להימנע, במידת האפשר, מלקדש או ליטול ידיים בכוס חד-פעמית (אולם, כשאינן כוס אחרת, דעת הפוסקים, שבשעת הדחק, או כשטרחה רבה למצוא כוס רגילה, יש לקבוע כוס זו, לשימוש חוזר (עכ"פ באותה סעודה) ואף שלעניין נטילת ידיים צריך כוס "המחזיקה חמים כצונן", יש לסמוך על דברי ה"באור הלכה" קנ"ט ד"ה "כיון שמחזיק", שכלי שדרך שימושו בצונן, אין צריך שיחזיק חמים, והמציאות שרוב הכלים האלו, כיום, מחזיקים חמים. **יש לציין:** שכל הפוסקים מסתייגים מהעצה להכניס כוס בתוך כוס, וכלשונם: "לאוסרים, לא יועיל כלום, ולמתירים אין בזה צורך" ומהנכון, לכוון בברכת הקידוש, גם על ה**בקבוק** שבו היין, וימוזג אח"כ גם ממנו לתוך הכוס, או שאחר ששמע ויצא, שישתה מהיין שבבקבוק מלוא לוגמיו. וי"א שיכוון בקידוש גם על הפת, וייטול ידיים לפני הקידוש, ומיד אחר השתייה מהיין, יברך על הפת. מכל מקום, אפשרי גם כן, לקדש בגביע מוכשר לפסח, אם יסירוהו מן השולחן, ולא יבוא במגע עם חמץ. האוכלים **בחצר או בגינה** יזהרו מנטילת ידיים במקום העלול להצמיח.

הערה: הבודעים כל שבת על שתי הכיכרות (כהרשב"א רש"ל והגר"א), ינהגו כן גם בשבת זו, ויכינו חלות קטנות. יש העוטים בסעודות השבת, על ידיהם כפפות חד-פעמיות למניעת הידבקות חמץ בציפורניהם.

מקום ברכת המזון

אחר אכילת "המוציא" ב"פינת החמץ" עוברים לאכול סעודת שבת בשולחן הפסחי, והדבר מותר לכתחילה, כיון שהוא לצורך מצווה (שו"ת מנחת יצחק ו, מ"ח) ובוודאי אם חוזרים ואוכלים פת ב"פינת החמץ" לפני ברכת המזון (מבית לוי פסח, הערה י"ג). ואמנם, לאחר סיום סעודת שבת בשולחן ה"פסחי", יש אומרים שיש לחזור לברכת המזון ל"פינת החמץ", מפני שברכת המזון מקומה במקום שנאכלה הפת (שו"ע רע"ז, ב). אמנם, עפ"י הרשב"א (כהבנת החזו"א או"ח כ"ז, ב) שבשר ודגים עיקר הסעודה ונטפלים לפת, אף

שמשיך ידו מן הפת, על כן, למעשה אין צריך לחזור לברך במקום שאכלו את הפת, וכן העיד הר"א גולדברג שסבו הגרש"ז זצ"ל ברך במקום שסיים מאכלי הפסח, וכן שמעתי מהגר"א נבנצל שליט"א בשם הגרש"ז זצ"ל שמחדר לחדר באותו בית, אינו נחשב כשינוי מקום, כיון שרגילים לעבור תכ"ד סעודה מחדר לחדר.

יש מכינים ברכונים אותם יכניסו לאחר השימוש לארון שנמכר (יש המשתמשים ב"ברכונים חד-פעמיים). **כמוכן**, כל כניסה מ"פינת החמץ" לתוך המטבח הכשר לפסח תהיה אך ורק לאחר ניקוי הידיים וניעור הבגדים

שבת שחרית

משכימים לתפילת שחרית, רבים מתפללים כותיקין - נץ החמה 6:33 ואין מאריכים בתפילה בחזנות ובניגונים (מ"ב תמ"ד, ד) ויש הנמנעים ב"שבת הגדול" הזה, מלומר את ה"יוצרות והפיוטים" שאומרים תמיד (הוראת הגרי"ח זוננפלד זצ"ל ובלוח א"י). ויש שכתבו, שכשם שמקדימים דרשת שבת הגדול לשבת הקודמת - הוא הדין ליוצרות, שאומרים אותם, בשבת הקודמת לאחר תפילת עמידה לפני קדיש תקבל [- מחשש הפסק - הגר"מ הלברשטאם זצ"ל] כיוון שמפורטים בהם דיני הפסח (ליקוטי מהרי"ח ובמהרי"ל בשם אנשי ריינוס, וכן נהג הגה"ק מצאנו זי"ע), ויש שכתבו שאין לשנות המנהג ולאומרם בשבת זו (פמ"ג א"ר וחוק לישראל). ובבן איש חי, שלא להוסיף בעולים לספר התורה. **ההפטר**: "וערבה לד' וגו'" (מלאכי ג), אף בערב פסח שחל בשבת (לבוש, ת"ל ולוח א"י). וכן נהג החזון איש (אורחות רבנו, פסח). אמנם, לגר"א מפטירים, הפטרת צו (מעשה רב, קע"ו). ועדיף שלא לומר "אנעים זמירות" ו"שיר היחוד" מלאומרם במרוצה.

הערה: בקהילות רבות בהונגריה, נהגו בע"פ שחל בשבת, שלאחר תום תפילת שחרית, הלכו הקהל לביתם, אכלו סעודת שבת [רק בשיעור "כביצה" פת - שו"ע רפ"ו, ג] וסילקו החמץ, וחזרו לקריאת התורה ומוסף, אף במקומות שלא עשו כן, במהלך השנה. אחר התפילה מזדרזים לקדש ולאכול מיד כדי להספיק שתי סעודות, עד סוף זמן אכילת חמץ - כדלהלן.

אופן קיום "סעודת הבוקר ו"סעודה שלישית"

הצעת המשנה ברורה תמ"ד, י"ד וכן הונהג בארץ ישראל בהנחיית מרן ה"חזון איש" זצ"ל וכמובא בלוח א"י ובסדר ערב פסח שחל בשבת של הגרי"ח זוננפלד זצ"ל, כמנהג ירושלים מדורות קודמים:

לחלק את סעודת היום לשנים

דהיינו: אוכלים סעודה ראשונה, לאחר ברכת המזון מפסיקים קצת בדברי תורה או בהליכה לטיול קצר (ט"ז רצ"א, ב וקצשו"ע קט"ו, ד), ושוב נוטלים ידיים ואוכלים סעודה נוספת. ולהלן, שהמנהג שלאחר חצות היום ומנחה גדולה, אוכלים את מאכלי השבת החמים [ה]בבישול של פסח] בלא נטילה. **וכך לשונו של מרן החזון איש זצ"ל** בפתק

שהשאייר במטבח, לקראת ערב פסח שחל בשבת (נדפס באגרות החזון איש ח"א, קפ"ח):
"סעודת ליל שבת: בשר ודגים בכלי חמץ [בטרם היו כלים חד-פעמיים]. ולא לערב בתבשילים שום חמץ ולא שום קטניות, רק ירקות או תפוחי אדמה או רוטב נקי. **בבוקר:** מאכלים קרים, חלב, גבינה ביצים [שאינם דומים לחזרת שאסורה ביום י"ד - שו"ע תע"א, ב ואכן במ"ב שמותרת אכילת בצים אף לאחר שעה עשירית], פירות, מיץ (לא אורז) ולברך ברכת המזון ולהפסיק חצי שעה, ולאכול כזית פת עם מיץ וכיוצא בזה. **אחר תפילת מנחה:** לאכול בשר ודגים ותבשיל של פסח מהקדירה וכל כלי הסעודה של פסח".

הנהגת הגרי"ש אלישיב זצ"ל: בסעודה הראשונה אכל רק כביצה פת, על מנת שבסעודה השנייה יהיה תאב לאכול. ברך ברכת המזון, יצא מביתו, וכעבור חצי שעה חזר ונטל ואכל סעודה נוספת (קובץ הליכות והנהגות) **ואמר לי:** שמעלת המתפללים כותיקין בשבת זו, שיכולים לאכול סעודה ראשונה, אפילו דשנה, ולהמתין לפחות כשעה (מבלי הצורך לצאת מביתם) וכשכבר הגיע שעת חצות - 12:45 (שלכתחילה זמן סעודה שלישית עפ"י הגר"א והאריז"ל אחרי חצות היום) אוכלים המאכלים החמים, כדי שלא לאוכלם עם החמץ.

סוף זמן אכילת חמץ

לחומרא - 9:49 המנהג המקובל לשיטת מגן אברהם 10:11 לשיטת הגר"א ושו"ע הרב - 10:41

המתעורר מאוחר, קרוב לסוף זמן אכילת החמץ, אם יספיק, יאמר ברכות התורה, ברוך שאמר, נשמת, ישתבח, ברכות ק"ש ועמידה של שחרית, ותיכף ומיד יקדש ויאכל "כביצה" פת, ואין היתר משום עונג שבת לאכול לפני תפילה, שלפניה, טרם חל חיוב סעודה (שו"ת שרגא המאיר ד, ס"ב קנין תורה ג, ק"ה ומשנה הלכות ח, קצ"ו).

ניקוי השיניים

יש לבצע שטיפת הפה: בחומר נוזלי, ומותר להשתמש במברשת עם שיער סינטטי שאינו קשיח (דעת הגרשז"א זצ"ל במנח"ש ב, ל"ה), כמובן בלא משחה בלא שימוש בחוט דנטלי (אפילו נחתך לפני שבת) - מפני שקרוב לוודאי שיגרום לדימום. אפשרי לחצוץ בזהירות בקיסם שיניים.

ניקוי תותבות גשרים שומרי מקום ואלמנטים אורתודנטיים

הכשירום כבר לפני שבת (כמפורט לעיל בהכנות לשבת הגדול), בשבת, לאחר סיום אכילת החמץ יש לנקות היטב את הפלטות והגשרים וכו' ולערות עליהם, כשהם יבשים, רותחין (שו"ת מנחת יצחק ח, ל"ז והגר"מ שטרנבוך שליט"א), וביאר מרן הגרשז"א אויערבך זצ"ל, שאף שאין להגעיל כלים בשבת ויו"ט משום תיקון כלי (שעה"צ תק"ט, ל"א), "כיוון שעדיין לא שעת האיסור, אין עושים תיקון, ומה שנעשה, לגרום שבבוא העת לא יצטרכו תיקון" (מנחת שלמה ב, ס).

הערה: הגיע זמן איסור אכילת חמץ באמצע הסעודה, אין צריך לברך שוב על שאר המאכלים שאוכלים, דאכתי סעודה אחת היא (שבות יצחק פסח פ"ט, ד בשם מרן הגרשז"א זצ"ל).

סוף זמן ביעור החמץ הנשאר

סוף זמן ביעור החמץ בשבת, ערב פסח תשפ"א: מג"א לחומרא - 11:01 מג"א - 11:27
גר"א - 11:42

שמונה אפשרויות שונות לפנינו מה ניתן לעשות בחמץ

שנותר

א. פשוט, לאכול בצוותא את כל הכמות שנשארה, כמובן, שמראש יש להכין כמויות לחמניות, פיתות, רוגעליך וכדומה בכמות מבוקרת, בהתאם למספר בני הבית ובהתאם לכושר אכילתם (אם כי, אין בל תשחית לעניין החמץ בערב פסח).

ב. במקומות שמצויים בעלי חיים ש"מזונותיהם עלינו" חיות מחמד או בקיבוצים ומושבים, ניתן לקיים, בשבת זו, באופן הפוך: "ואכלת ושבעת" ולאחר מכן "בשדך לבהמתך".

ג. לפורר את שאריות החמץ בשירותים (אין טוחן אחר טוחן" למנוע סתימות), מורידים את המים פעמיים ושוטפים ידיים היטב בסבון נוזלי - כשר לפסח (מ"ב שם, כ"א וכן נהגו בבית החזון איש זצ"ל).

ד. לסכם מראש עם עובד או עובדת זרה או כל גוי או גויה שיבואו ויזכו בנותר, שמותרת הקנאה לצורך מצווה, אפילו בשבת (שו"ע תמ"ד, ד). ומותר לומר לגוי להוציא את החמץ אפילו דרך רשות הרבים אל ביתו, כיון שאם לא עומד לפוש ברה"ר, אינו אלא איסור דרבנן, ואפילו יפוש, הישראל לא ציווהו ((שש"כ ל הערה קנ"ב וכן הורה בית הלוי).

ה. הכנת קערה עם אקונומיקה (אינה מוקצה), ובשבת משליכים את החמץ לתוכה, אפשרי גם כן, לשפוך כל חומר נוזלי מרוכז, המיועד להדחת רצפות או כלים ולפגום את החמץ.

ו. המוכרים ארון שבתוכו חמץ לימי הפסח, יכולים להניח בו את שאריות החמץ, ואף שהמכירה חלה כבר כשעה לפני כניסת השבת, כיון שהמכירה דרבנן "מהני בה ברירה למפרע ויכולים להתנות שלעניין הנותר בשבת המכירה תחול למפרע (עצם התנאה על המכירה, נידונה ברע"א, קנ"ט ורוצה להוכיח מתה"ד המובא במג"א של"ט, ח שכשחל פדיון הבן בשבת, לא ייתן המעות לכוהן מע"ש וכו' דמה עם הברכות והסעודה, משמע שזו הבעיה.. ואכן במהרש"ם בהגהותיו לאו"ח ובדע"ת תמ"ד, א הביא ראייה מהריטב"א יבמות צ"ג דהתורם מע"ש שיחול בשבת, ואז יהיה מן המוקף - שרי. ובאגרות משה, שם שבמכירה גמורה עם תנאי - גם רע"א מודה).

ביטול החמץ

ז. להניח בפח האשפה שבבית - בוודאי **אסור** (בא"ח (א) צ"ו, ג ו"אור לציון ג, י"ד). אך אפשר להקל, במקום שיש עירוב, להשליך **בפח עירוני** שאינו רכוש דיירי הבית, כגון המכונה "צפרדע", כיון שהרשות נתונה לכל אחד להשתמש בו, הרי הוא כהפקר, וגם הוא מטונף, ולא חוששים שמא יבוא לאוכלו (שו"ת מנחת יצחק ד, נ"ו והליכות שלמה פסח ח, כ"ד). ובוודאי אם מפקירים בפני שלושה, בערב שבת, את חלקנו בפח העירוני [צפרדע], אפשר להשליך לתוכו את החמץ לפני שעת איסורו (כך נהג הגרי"י קנייבסקי זצ"ל וכן דעת הגרשו"א והגריש"א זצ"ל). ואפשרי גם כן, להשליך החמץ במקום הפקר במגרש ריק או במדרון הר רחוק מהבית.

ח. אין אפשרות לאכול את הנותר, אין בעלי חיים, אין גויים, אין עירוב, אין אקונומיקה, לא מוכרים חמץ גמור, יצניעו את הנשאר במקום מיוחד ולא יגעו בו עד מוצאי יום טוב ואז יבערוהו. כדין המוצא חמץ בשבת ויו"ט שכופה עליו את הכלי, ובחול המועד - מבערו.

ביטול החמץ

מבטלים את החמץ בנוסח "כל חמירא וכו' שאומרים כל שנה אחרי שריפת החמץ (שו"ע תמ"ב, ו ומ"ב, ב). ולדעת הגר"צ אבא שאול זצ"ל, אין להזכיר לשון הפקר בשבת אלא יכוון בליבו להפקיר (אור לציון ג, כ"ז- ט"ז).

אחר ככלות החמץ - פעולות חיוניות ואופן ביצועם בשבת

קודש

א. **מטאטאים את מקום האכילה**, באופן יסודי - רק במקום מרוצף! במטאטא עם שיער רך, לא קש (בפרט לבני אשכנז). אם המטאטא כבר של פסח - אפשר לעוטפו בסמרטוט או להשתמש במגב. אסורה שטיפת חדר שלם, אפילו לא בעזרת מים וחומר נוזלי עם מגב (מקל גומי) בלא סמרטוט (מ"ב של"ז, י"ז) אבל שטיפת מקום מסוים שהתלכלך - מותרת. מבצעים ניקוי יסודי של השולחן והכיסאות.

ניעור הבגדים: ביד ולא במברשת... לבדוק כיסים, מכפלות, שטריימלים, זקנים ופאות ואולי אף פאות הראש של הנשים.... מיטות ועגלות הילדים.... טאטוא חדר המדרגות. הנשים והבנות יכולות לענוד הטבעות הצמידים והשעונים שהוצנעו לאחר ניקויים ביסודיות לפני השבת.

שטיפת הידיים אם לא היו עטויות כפפות חד-פעמיות, וניקוי יסודי של הציפורניים, באופן המותר בשבת.

משעה שישית - 12:45 החמץ אסור אף בהנאה ו**בטלטול** ואם נמצא חלילה, חמץ, מותר רק לצורך מקומו, להעבירו למקום שבו כופים עליו כלי.

דברים שאין אוכלים ושותים ביום י"ד ניסן

פרט לקידוש של בוקר: אין שותים יין ומיץ ענבים – שו"ע תע"א: "ויין מעט לא ישתה" (מרחיק התיאבון) הרבה – מותר. היינו לדעת המשנה ברורה: שתי כוסות של רביעית – 172 סמ"ק. לדעת הגרי"ח זוננפלד זצ"ל השותה את הכמות המותרת, לצאת כל הדעות – עלול להגיע לידי שכרות בליל הסדר. טעימה מעטה – מותרת ורצויה, לבחירת יין או מיץ ענבים הראויים למצווה, והשנה, דווקא אם נהנים מהשתייה כבר בשבת. לענין שתיית יין בסעודה השלישית, השנה, כדברי הרמב"ם בפ"ל משבת שמצווה לשתות יין בשלשת סעודות שבת, אם שותים פחות מרוב כוס [רביעית - 86 סמ"ק] - אין חשש (ראה מ"ב רצ"א, כ"א ותע"ח, ו)

מרור – רמ"א תע"א, ב: "ויש נוהגים שלא לאכול חזרת [חסה] בערב פסח כדי שיאכל מרור לתיאבון..." ובמ"ב שם: "ואין למנהג זה טעם", וכוונתו, שאדרבה, טוב שלא יאכלנו בלילה לתיאבון כי הוא זכר לעינוי. הלכה למעשה: כיון שהובא בשם הרשב"א, על כן, לחיוב מצוות מרור, אין לשנות המנהג.

חרוסת – נהגו שלא לאכול, אף שאין חשש שלא יאכלוה לתיאבון.. אולי מחשש שלא יישאר ממנה ללילה.

תפילת מנחה וסדר "קרבן פסח"

יש משתדלים להתפלל תפילת "מנחה גדולה" זמנה - 1:16 כדי למהר לאכול "סעודה שלישית" [למקפידים לאכלה לאחר תפילת מנחה] בטרם תגיע תחילת שעה עשירית - 3:50 שמאז משתדלים למעט באכילה כנ"ל. ואף שהמנהג לאכול דג בשר פירות, ומצה עשירה או מבושלת גם אחרי הגיע שעה עשירית (מ"ב תמ"ד, ח) לכתחילה ראוי לשמור על התיאבון לסעודת החג. במנחה אין אומרים "צדקתך צדק וגו'"
אחרי מנחה אומרים "סדר הקרבן הפסח" [יש משתדלים להגיע לכותל המערבי] ובלבד שלא יאחרו משום כך זמן סעודה שלישית.

סעודה שלישית

דעת השולחן ערוך לקיים סעודה שלישית ב"מצה עשירה" (תמ"ד, א) ובני אשכנז, ורבים מבני ספרד שאינם אוכלים מצה עשירה מסוף זמן אכילת חמץ ובכל הפסח, אין נוטלים ידיים, ואוכלים דג או בשר או פירות [לכתחילה פירות שבעת המינים - של"ה פסחים נר מצוה, י"ט], ומנהג רבים שאוכלים ב"סעודה שלישית" את התבשילים החמים של השבת [כשרים לפסח, כמובן]. ואף שאכלו כבר בבוקר שתי סעודות, כיוון שיש אומרים, שאין יוצאים ידי חובת סעודה שלישית רק אחרי חצות ותפילת מנחה (שו"ע רצ"א, ב מקו"ח, חמד משה ודע"ת למהרש"ם, ב). ולאוכלי שרויה מותר לאכול כופתאות [קניידלאך] ויש אומרים שאף מותרת אכילת מצה מטוגנת בשמן [מצה ברייט או חרעמזלאך] (חיי אדם קכ"ט, י"ג מ"ב רצ"א, כ"ה) וזאת, מותר אף לאלו שאינם אוכלים

שרויה - כיון שהטיגון בשמן בלבד (שערים מצוינים בהלכה קט"ו, ז). עד תחילת שעה עשירית - 3:50 (שו"ע תע"א ולא כרמ"א שאסר מחצות ראה שעה"צ, א מ"ב תרל"ט, ג וכה"ח תע"א, ה)

אבל עוגה שנאפתה מקמח מצה אסור לאוכלה בערב פסח [אפילו לאוכלי שרויה] כהסבר הגרש"ז אויערבך זצ"ל בסו"ס "ע"פ שחל בשבת" כיוון שהיא פת הבאה בכיסנין ואם קובעים עליה סעודה [230 גרם] מברכים עליה "המוציא", אף שרובה סוכר וביצים ומיעוטה קמח, מכל מקום אינה דומה למצה כתושה ומבושלת, ויש בה טעם מצה אפויה. כאמור, מתחילת שעה עשירית - 3:50 מצוה להימנע מכל אכילה, שתמנע אכילת סעודת ליל הסדר לתיאבון

אמירת "הגדה של פסח"

מנהג בני אשכנז לומר במנחה של "שבת הגדול" (רמ"א ת"ל, א) לפי שהייתה בו תחילת הגאולה והניסים (מ"ב) וגם כדי להבין ההגדה לפני הסדר. והגר"א לא נהג לומר (במעשה רב קע"ז).

שינה בשבת תענוג

ראוי במיוחד, לקיים בשבת זו שינה בשבת תענוג - כדי לקיים את הסדר כהלכתו ובהתלהבות (בן איש חי, חוקת) וכיוון שאסרו הכנה אף בדיבור (שו"ע תט"ז, ב) לכן אין לומר "נלך לישן כדי להיות ערים בלילה" (מג"א ר"צ בשם ספר חסידים), אבל מותר לישן על מנת כן, מבלי לומר במפורש. וְאִפְשָׁר לומר כל הנח וישן וודאי יקיים כל המרבה לספר ביציאת מצרים.

מוצאי שבת - ליל הסדר

ממתינים בסבלנות עד לצאת הכוכבים: בירושלים - 7:32 מרכז - 7:34 צפון ודרום - 7:33 (רבנו תם - 8:12) ולא מכינים דבר משבת ליום טוב, לא קוצצים ומכינים סלטים, לא מדיחים כלים ולא מכינים את השולחן והכריות להסיבה, ויש אומרים שאף אין להוציא מאכלים מהקפאה בטרם צאת הכוכבים. ועל כן המעוניינים יכולים להוציאם לקראת סעודת היום שאין ניכר שמכינים ליום הבא.

לבישת בגדי יום טוב

ראוי שיהיו בגדים מיוחדים, יפים יותר משל שבת, ליום טוב (שו"ע תכ"ט עפ"י הירושלמי) ויש שכתבו שיש ללבשם כבר לשבת, שלא ייראה במוצ"ש כולזול בכבוד השבת בפרט בעלי ה"פראקים" (הגר"ש דבליצקי זצ"ל ובמאסף "אוצרות ירושלים"). ויש שכתב ללבשם מיד אחרי תפילת מנחה (הגר"ח"ז גרוסברג זצ"ל בהלכות ע"פ שחל בשבת בשם הבא"ח). מכל מקום, אין להחליף בגדים לצורך הלילה אם כבר סמוך ללילה (חק לישראל ועלץ, נ"ב).

הגיע עת צאת הכוכבים - 7:32 יכולים לומר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" בלא שם ומלכות (מ"ב רצ"ט, ל"ה ושעה"צ, מ"ז) או להתפלל ערבית בהוספת "ותודיענו וכו'" ואז

מותר להתחיל בהכנות לחג ולעשות כל מלאכה המותרת ביום טוב (מטה אפרים תקצ"ט, י). במוצאי שבת זו אין אומרים את המזמורים "לדוד ברוך" ו"אלוקים יחננו" וממילא, אף לא את "בקשת רבי לוי יצחק מברדיטצ'וב זי"ע - "גאט פון אברהם וכו'"] כיון שהם ברכה להצלחה במעשה ידנו, ואין מעשה ידינו ביום טוב (פמ"ג רצ"ג מש"ז ובמ"ב שם, א).

הערה: המעוניינים להתרחץ או לטבול לקראת ליל הסדר, ימתינו לצאת השבת, וינהגו כמפורט להן - עמ' 35

מועדים לשמחה – חגים וזמנים לששון - ליל הפסח - מוצ"ש הגדול

תפילת ערבית בנוסח יום טוב, ואמירת הלל שלם, גם בנות ספרד מברכות פעם יחידה בשנה על הלל שלם בליל הפסח (גם בתפילה ביחידות). **טעו וקראו הלל בדילוג** – חוזרים וקוראים הלל שלם, ואם ברכו בראשון לא יברכו שוב. **הערה:** אומרים עדיין "משיב הרוח ומוריד הגשם" וכן בשחרית.

אמירת "ותודיענו וכו'": בתפילת עמידה

בתפילת עמידה [שיש להקדימה ככל שאפשר, בהגיע זמנה, כדי שלא ישנו התינוקות - שו"ע תע"ב, א] לפני "ותיתן לנו וכו' " אומרים נוסח "ותודיענו". **שכחו לומר**, וכבר גמרו הברכה - **אין חוזרים**, מפני שמבדילים על הכוס. **לא גמרו הברכה** - חוזרים ואומרים (שו"ע תצ"א, ב משנ"ב, ד וביה"ל רצ"ד, ד"ה אם).

השוכח לומר "ותודיענו" אסור במלאכה (המותרת ביו"ט) עד לאחר יקנה"ז, אלא אם כן, אומר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש" כנ"ל (שו"ע רצ"ט, י ומ"ב, ל"ו). **השוכח ותודיענו**, וגם **שכח להבדיל** ביקנה"ז [אמר בטעות נוסח קידוש ליל יום טוב רגיל] ושתה מכוס הקידוש - יחזור ויתפלל ערבית ושוב יבדיל על הכוס (שו"ע תע"ג, ה ורצ"ד, ד וביה"ל ד"ה אם וספר שש"כ ס"ב, י"ט). אמנם, לדעת הגרב"צ אבא שאול זצ"ל. **שכחו לומר "ותודיענו" בערבית**, וגם **לא הבדילו על הכוס**, מכל מקום, אין חוזרים ומתפללים ערבית, כיון שהזכרת "ותודיענו" אינה אלא "מרגניתא טבא" ולא נתקנה בנוסח התפילה על ידי אנשי כנסת הגדולה ("אור לציון" חלק ג).

אין אומרים "ויהי נועם וגו' ולא ואתה קדוש וגו' וכן לא "ויתן לך" (שו"ע רצ"ה, א וסדר הערוך כ"ז, ס"ט) ואין אומרים הפזמון "אליהו הנביא" (מ"ב רצ"ה, ז ומט"א ת"ר, ב).

הדלקת הנרות [בהעברת אש]

יש להניח נרות שידלקו עד סוף הסעודה, כולל אכילת האפיקומן (12:45). בדיעבד, עד התחלת "שלחן עורך"

הברכה: "להדליק נר של יום טוב" ובנות **אשכנז** ובן איש חי מברכות, גם כן **"שהחיינו"** ותכוונה, בברכת שהחיינו גם על סילוק החמץ, ניקוי הבית וכו' וכן הוא לגברים בקידוש כלשון הבאר היטב תל"ב: "והא דאין מברכים שהחיינו על בדיקת החמץ לפי שהבדיקה

צורך הרגל, סמכינן אומן דהרגל" [סומכים על ברכת "שהחיינו, הנאמרת בחג], בהדלקת הנרות ובקידוש. **בנות ספרד** לפי הגר"ע יוסף זצ"ל: לא תברכנה שהחיינו על הנרות ותצאנה ב"שהחיינו" של הקידוש. גם המברכות בהדלקה, רשאינות לענות אמן על ה"שהחיינו" בקידוש, ותכוונה על שאר מצוות ה).

טענה בברכת ההדלקה: אמרה בטעות "להדליק נר שבת" – **יצאה** (שיו"ט גם נקרא שבת),

הנחיות הלכתיות לקיים "סדר פסח" כהלכתו בשנה זו

התחלת הסדר - מצוות ליל הסדר יש לקיים בליל ט"ו ניסן, על כן אין לקדש (כוס ראשונה מד' כוסות) לפני הגיע צאת הכוכבים – 7:32 ויש מקפידים שלא לקדש לפני הגיע זמן ר"ת. היינו 8:12 כדי שיהיה לילה לכל הדעות

בגד לבן [קיטל] - נוהגים ללבוש קודם הסדר בגד לבן - משום דרך שמחה וחירות (ראה תענית כ"ו ע"ב: "ימים טובים... בבגדי לבן...") שהוא בגד של שמחה. ויש אומרים "שלא תזוח עליו דעתו" (ט"ז תע"ב, ג). אבלים, נהגו שלא לובשים, ומכל מקום הלוּבש - אין מוחים בידו (מ"ב שם, י"ג) ולדעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל יכול אבל ללבוש את הקיטל לכתחילה וכן חתן בשנה הראשונה יכול ללבשו לכתחילה (מפי בנו הג"ר ברוך זצ"ל).

קדש – בליל הסדר, כוס הקידוש – היא הראשונה מארבע הכוסות, הנשים ובני הבית אף שיוצאים בשמיעה מהמקדש, טוב שיגביהו את כוסם כדרך המקדשים, למען יידעו שהכוס, היא הראשונה מארבע הכוסות, וכאילו הם קידשו לעצמם, מדין שומע כעונה. אכן, (בפרט כשאין שומעים היטב את המקדש), יש האומרים את הקידוש מילה במילה מתוך ההגדה ומכוונים שלא לצאת מבעל הבית, ומקדשים כל אחד לעצמו.

יקנה"ז - (ויין, קידוש, נר, הבדלה, זמן-שהחיינו)

שילוב של קידוש עם הבדלה, כשיוצאים משבת ליום טוב

1. **אין למלא את הכוס** מעבר לשפתה כבכל מוצ"ש לסימן ברכה (רמ"א רצ"ו, א), שהרי עכשיו הוא יו"ט ואסור בהרווחת שכר וא"כ הוא בזיון לקדושת יו"ט (הסבר מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל בשש"כ ס"ב, ט), ואין אומרים פסוקי "הנה א-ל ישועתי וגו', שבכל מוצ"ש אמירתם לסימן טוב למעשה ידינו (רמ"א שם). ואין להזכיר מעשה ידיו במוצ"ש ליו"ט (שש"כ ס, הערה ס"ד).

2. **בליל פסח**, אף הנוהגים לקדש בשבת ויום טוב בעמידה כאריז"ל, **מקדשים בישיבה**, משום שכוס הקידוש היא הראשונה מארבע כוסות, שדין שתייתן בהסיבה דרך חירות, "והעמידה היא היפך החירות" (חוק יעקב תע"ג, ד פמ"ג א"א, ב וא"ר, ב. שלא, כביפה ללב ב, א ובסדר היום שאף בליל פסח מקדשים בעמידה ואף ביקנה"ז). ואכן, ברמ"א רע"א, י שבכל שבת טוב לישב בקידוש. כמו כן, הנוהגים לעמוד בשעת ההבדלה בכל

מוצאי שבת, אולם, בסדר יקנה"ז, הואיל ואומרים את ההבדלה בתוך הקידוש יש לאומרה מיושב.

הערה: אישה גם כן אומרת יחד עם כל המסובים את ברכות יקנה"ז אף שלכתחילה במוצ"ש ויו"ט אינה מבדילה לעצמה, מכל מקום בליל הסדר לנוהגים שכל אחד אומר בעצמו את נוסח הקידוש עם עורך הסדר, גם אישה אומרת לעצמה (שש"כ ס"ב, הערה כ"ז בשם הגרשז"א זצ"ל) ומכל מקום, לדעת המ"ב (בביה"ל רצ"ו) את ברכת הנר תקשיב מהמקדש.

3. אין מברכים על הבשמים (מ"ב תע"ג, ג ותצ"א, ג). **טעה וברך**, אין הברכה וההרחח הפסק בין הגפן לשתייה.

4. **בברכת מאורי האש** מעבירים אש לשני גפרורים ארוכים ואפשר לקרב שני נרות שהודלקו ליו"ט ויזהרו שלא יגעו הלהבות זו בזו, מחשש כיבוי וגם מפני שכשיפרידום נראה ככיבוי. (מנהגים שבסוף סידור שו"ע הרב חלק ג-ד) לדעת מרן הגרשז"א אויערבך זצ"ל צריך עיון אם מותר להדליק נר הבדלה רגיל, ביו"ט, בשביל הידור של אבוקה, שהרי אפשר לברך אף על נר יחידי שעל השולחן. (שהוא לאורה). יש המכינים אבוקה קטנה לצורך המצווה, ומדליקים אותה בהעברת אש לפני הקידוש, לברך עליה, ולאחר מכן, היא כלה מאליה

הערה: אין לברך על נר נשמה שהודלק לע"נ נפטרים (משנ"ב רח"צ, כ"ט) ואין מביטים בציפורניים בעת ברכת הנר, רק מביטים בנר. (תוספות חיים על חיי אדם ק"ל, ט"ז וכמשמעות דברי המשנ"ב רח"צ, ט). ויש להזהיר הקטנים שלא לכבות האור, כדרכם, בכל מוצאי שבת.

5. **בברכת ההבדלה**, מסיימים: "המבדיל בין קודש לקודש". הטועה, וסיים "בין קודש לחול" אם לא תיקן עצמו תוך כדי דיבור, צריך לחזור ולהבדיל (שו"ת שבט הלוי ח, קי"ח) ומספק לא יברך שוב "בורא פרי הגפן" (שש"כ ס"ב, הערה מ"ז).

6. **בברכת שהחינו כנ"ל**, הנשים שברכו שהחינו בהדלקת הנרות - לא תברכנה שוב בקידוש. אבל עונות אמן, שהרי יש מצוות נוספות בלילה זה, שהגיע זמןן רק בלילה (הגרשז"א והגרשי"א זצ"ל בשבות יצחק ד, ז אות ג)

7. **כולם שותים מהכוס כולל הנשים** אף שנהגו שלא לשתות מכוס ההבדלה, כשאינן מבדילות לעצמן (משנ"ב רצ"ו, ו), שכוס של יקנה"ז הרי היא לקידוש, והיא הכוס הראשונה מארבע הכוסות שגם נשים חייבות בשתייתן, וההבדלה טפילה לקידוש ועל היין "שם" של יין של קידוש. (קצוה"ש צ"ז הגרשז"א בהליכות שלמה סדר ליל פסח ט, דבר הלכה, מ"ז וקובץ מבית לוי יו"ט שחל במוצ"ש, ז).

הערה: בני ספרד מברכים ברכת הגפן על כוס ראשונה (קידוש) וכוס שלישית (ברכת המזון) בני אשכנז - על כל כוס וכוס. בני ספרד שופכים בעשרת המכות מן הכוס לתוך כלי, בני אשכנז - מטיפים באצבע ("אצבע אלוקים היא") כמפורט להלן, על כן, לכוס שנייה, אין למזוג יין הקדוש "בקדושת שביעית".

שכחו להבדיל בקידוש

אם נזכרו לפני אכילת הכרפס - מוזגים כוס ומבדילים עליה, ומברכים "בורא מאורי האש". ואם נזכרו לאחר אכילת הכרפס - ממשיכים באמירת ההגדה, ואומרים ברכת הנר וההבדלה על כוס שני. נזכרו באמצע הסעודה [שולחן ערוך] - מוזגים כוס, מבדילים ואין מברכים "הגפן" [היינו למי שרגיל לשתות יין בתוך הסעודה, אבל מי שאינו רגיל - צריך גם לברך "הגפן"]. נזכרו בתוך ברכת המזון - יאמרו הבדלה על הכוס השלישית. נזכרו אחר שתיית כוס שלישית - יאמרו הלל והבדלה על הכוס הרביעית. נזכרו לאחר מכן, יברכו על כוס חמישית, "הגפן" והבדלה (שו"ע תע"ג, א מ"ב, ה וביה"ל ד"ה עד). שכחו ולא נזכרו אלא למחרת, מבדילים ביום על כוס, מבלי לברך על הנר (שש"כ ס"ב, י"ט)

שתייה בין כוס ראשונה לשנייה - "אם ירצה לשתות כמה כוסות, הרשות בידו, ומכל מקום, ראוי ליזהר שלא לשתות בין כוס ראשונה לשנייה, אם לא לצורך גדול, כדי שלא ישתכר ויימנע מלעשות הסדר וקריאת ההגדה" (שולחן ערוך תע"ג, ג). "משמע, שדווקא יין או שאר משקים משכרים אסור, אבל משקה שאינו משכר מותר לשתות בין הכוסות" (מ"ב שם, ט"ז).

אכן, אם מזוגו כבר כוס שניה והתחילו בהגדה, נחלקו הדעות בין הראשונים אם רשאים להפסיק בשתייה (ראה באור הלכה שם ד"ה הרשות וכו'). למעשה, אנשים חלשים, שהצימאון עלול לגרום שלא יעשו את הסדר כתיקונו, עדיף שישתו משקאות קלים (ויגד משה ט"ו, י"ד), ויש שכתב, שעדיף לשתות מים (או מי סודה) (ערוה"ש שם, ז).

ורחץ - נוטלים כל המסובים את ידיהם, כשם שנוטלים לאכילת פת, אלא בלא ברכה, ויש שכתבו כיון שהוא לטהרה - די בשפיכה אחת לכל יד.

מדוע "ורחץ" בלשון ציווי? מה שאין כן, להלן ב"רחצה"? מבאר מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, "מפני שנטילת טיבולו במשקה, צריכה חיזוק וזירוז".

כרפס - "וייקח מהכרפס פחות מכזית" לפי שיש ספק לעניין אם לברך עליו ברכה אחרונה (מ"ב שם, נ"ב). והוא הדין שלא לאכול ירק קטן מ"כזית", שלם, משום שנחשב כ"ברייה" ויתכן שחייב בברכה אחרונה (מקראי קדש ב, מ). אמנם, יש סוברים, שיש לאכול מהכרפס לפחות כזית, שאין אכילה בפחות מכזית, ועל פחות מכזית, אין חייבים בנטילה (ראה ביה"ל תע"ג ד"ה פחות וכו' בשם הרשב"ץ), וכדברי הרמב"ם הלכות חו"מ ח, ב ומעשה רב להגר"א ובסידור היעב"ץ שיש לאכול לפחות כזית, וכן נהגו מרן החזון איש והגר"י מבריסק זצ"ל.

בכל אופן, אין מברכים ברכה אחרונה על הכרפס - משנ"ב שם נ"ו ושו"ע הרב, י"א. ומשמעות דברי הטור והשו"ע, שאין לאכול את הכרפס בהסיבה, וכן נהג מרן הגרש"ז זצ"ל.

יחץ - "וייתן חציה (של המצה האמצעית), לאחד מהמסובין, לשומרה לאפיקומן, ונותנים אותה תחת המפה" (שו"ע תע"ו, ו) - בין הכר והכסת (באר היטב, י"ט), דכתיב "ושמרתם את המצות" (עפ"י הגמ' ברכות כ"ב ע"א שבין הכר והכסת דרך שמירה). רבים

נוהגים, שהקטנים חוטפים את האפיקומן, עפ"י הגמ' פסחים ק"ט ע"א: "חוטפים אפיקומן בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו", ובשביל לזכור אכילתו, שהקטנים מצפים שיפדוהו מהם (הגדת "ויגד משה").

ונכון להקפיד שלא לומר "גניבת" האפיקומן, אלא "חטיפת האפיקומן", והקפידו על זה ביותר בבית הגר"ח מבריסק ובבית אדמור"י לובוויטץ, "שלא יאמרו בגויים, שהיהודים מחנכים ילדיהם לגנוב, זכר ליציאת מצרים, כנאמר וינצלו וגו'.

מגיד - מצווה לספר ביציאת מצרים ואף לבנים ובנות שהגיעו לגיל חינוך - גיל שש-שבע, מפני שהם גם כן חייבים בכל מצוות הלילה, וכל סיבת השינויים שעושים, כדי לעורר הקטנים לשאול ולקבל תשובות (שו"ע תע"א, י"ד שו"ע הרב שם ומ"ב, מ"ז).

סבא המספר סיפורי יציאת מצרים ונסי הגאולה, מוציא ידי חובת "והגדת לבנך" גם את אביהם (בנו או חתנו), ולדעת ההפלא"ה (לקידושין ל ע"א) הוא הדין גם לעניין מצוות "והודעתם לבניך ולבני בניך", שעדיף שהסבא ילמד ויספר לנכדיו ולנכדותיו, מאשר האב שעל ידי כן הינם מתקרבים יותר למסורת הקבלה מדור לדור. והוא הדין לעניין הנאמר "למען תספר באזני בןך ובן בןך", מכל מקום, נכון שגם האב ישתדל במשך ליל הסדר להגיד ולספר לבניו בעצמו - כי מצוה בו יותר מבשלוcho (תשובות והנהגות א ב, רל"ו ושו"ת בצל החכמה ו, י"ז).

אימא הנמצאת בסדר עם בניה ובנותיה (והאב לא נמצא) - חייבת במצות "והגדת לבנך" כשם שחייב האבא, כיון שהיא חייבת בכל מצוות הלילה (פמ"ג תע"ב א"א, ט"ז והגש"פ חיים לראש).

אבא בן חו"ל שבא לארץ ישראל לפסח, ועורך "סדר שני", ישאל בנו, בן א"י "מה נשתנה וכו'" ויענה האב, וזה עדיף משישאל האב את עצמו (דעת הגר"נ קרליץ זצ"ל).

מה נשתנה - מעיקר הדין, די שאחד הבנים ישאל את שאלות "מה נשתנה", ועדיף שיהיה לפני בר מצוה, שהרי הוא אומר: "מה העבודה הזאת לכם?" **וכשאי בן** - שואלת בת, או האישה. והמנהג שכל הבנים [והבנות] שואלים, ואצל מרן הגרשו"א זצ"ל, אחרי שכל הבנים שאלו אחד אחד, חזרו כל המסובים כולל רבנו על שאלות ה"מה נשתנה".

עשרת המכות - מנהג האשכנזים להטיף היין מהכוס בעת אמירת עשרת המכות באצבע, זכר לנאמר "אצבע אלקים היא" (שמות ח, ט"ו) - רמ"א תע"ה, ד. ובהגהות מנהגים - לשפוך בזרת ובמגן אברהם שם, כ"ח - בקמיצה (עפ"י ילקוט שמעוני, וארא, שבקמיצה היכה הקב"ה את מצרים). ויש נוהגים, עפ"י האריז"ל להטות הכוס, ולשפוך היין, שלא באמצעות האצבע, וכן הוא בשו"ע הרב שם, נא ובשערי רחמים בשם הגר"א וכן נוהגים הספרדים, וכן נהג מרן הגרשו"א עפ"י עדות בנו הגר"ב זצ"ל.

הערה: איסטניס (עדין נפש), ששפיכת היין באצבע, תימנע ממנו את שתיית הנותר בכוס - לא ישפוך באצבע, אלא בהטיית הכוס, משום בל תשחית (שער הציון שם, פ"א).

רחצה - כל אדם כשמגיע ל"רחצה", לפני הנטילה לאכילת המצה, עליו לגעת במקומות המכוסים בגוף, או בנעל, כדי להתחייב בברכה על הנטילה, שהרי ידיו כבר נטולות

מ"ורחץ" (ראה באור הלכה סי' תע"ה). ויש לדעת, שמן הדין אין להפסיק בדיבוק מתחילת בציעת המוציא עד אחרי הכורך (שו"ע תע"ה, א). ובביה"ל שם, תמה איך מותר לומר "זכר למקדש כהלל", ואמנם מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל היה אומר "זכר למקדש וכו' - אחרי אכילת הכורך.

מוציא מצה - השיעור לקיום מצוות אכילת "כזית מצה" בליל הסדר: הכרעת המ"ב (תפ"א) וכל גדולי אשכנז וספרד: **במצת מכונה** [- גודלה אחיד ומשקלה כ 30 גרם] ה"כזית": 27.5 גרם, קצת יותר מ 3/4 מצה. ולדעת שעורי תורה די ב 2/3 מצה. ולחולה ולזקן - שליש מצה כ 9 גרם.

במצת יד [בעובייה ובגודלה הממוצע]: קצת יותר מרוב מצה בינונית כ 27.5 גרם. והחזון איש הנהיג לשער, בהנחת כף היד על המצה לפי היקף כף היד עם האצבעות בלי הבהון. ולחולה ולזקן, די בחצי שיעור זה.

זמן אכילת ה"כזית": נמדד לרוב הדעות - מתחילת הבליעה ולא הלעיסה (הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בהגדת קול דודי יד, ז. שו"ת אור לציון ח"ג טו, יג. וכן שמע הגר"מ ויא שליט"א מהגר"ח קנייבסקי שליט"א (תמוז תשע"ד).

משך זמן הבליעה: לכתחילה תוך 4 דקות (שיעורים של תורה), וכן אכל הגרי"ש אלישיב זצ"ל בנחת ובמתינות תוך 4 דקות [עדות הגר"ע אויערבך שליט"א] וכן העיד הגר"ח קנייבסקי שליט"א שכן אמר החזון איש לאביו הגריי"ק זצ"ל.

יש לציון, של"כזית" מצה שהיא דאורייתא [כזית ראשון] - יש לחוש ולאכול כחצי ביצה, נפח כ 50 סמ"ק. ולמצה שהיא דרבנן [כורך ואפיקומן] די בשליש ביצה, נפח כ 33 סמ"ק.

אופן הבליעה והברכה: הבוצע אוחז בשלשת המצות שבקערה (העליונה והתחתונה השלמות, והאמצעית החצויה מה"יחץ"), מגביהן ומברך "ברכת המוציא", שומט מידיה את המצה התחתונה, כשבידיו נשארות העליונה השלמה והאמצעית החצויה, ואז מברך "על אכילת מצה" ונותן לכל אחד מהמסובים משהו ממצה שלמה, להשתתפותם ב"לחם משנה", וכל אחד מהמסובים אוכל ממצות חצויות ("לחם עוני") שמכינים לפני כן, לפני המסובים, בהסיבה ובכוונה לקיום מצות אכילת מצה. [כמפורט לעיל - בנות ספרד צריכות להסב לכתחילה, בנות אשכנז רק אם הן חשובות כנ"ל,

ובכל אופן יש לאכול את ה"כזית" מצה, ישובים בנחת ליד השולחן דרך חירות. **הבוצע, המהדר באכילת שני כזיתים**, די לו ל"כזית" השני בשיעור הקטן, המפורט לעיל. בני אשכנז לא מטבילים בסדר את המצה במלח.

מן הראוי לציין דברי מרן החתם סופר בהשמטות לשו"ת סימן קצו :

"מצוות עשה של אכילת מצה משומרת בליל פסח, היא יחידה נשארת לנו מכל מצוות אכילה שבכל התורה, אין לנו פסח וקודשים, רק מצוה אחת משנה לשנה, ואם גם היא לא תעלה בירינו היטב בעיני ד' ? " .... !!!

מרור - שיעור אכילת "כזית מרור" בליל הסדר שולחן ערוך תפ"ו: נפח כחצי ביצה כ 28 גרם. ולדעת הנודע ביהודה והחזון איש כ 45 גרם, ולחולה או מי שקשה לו די ב 17 גרם. **לדעת רוב הפוסקים: בעלי חסה:** עלה חסה גדול או 2 עלים בינוניים. **בקלחים** [העבים יותר] מספיק מעט פחות. **האוכלים חזרת:** מרוסקת לא דחוסה – בנפח כ 1/6 כוס חד פעמית. **במרוסקת ודחוסה** – בנפח כוסית (יין 30 סמ"ק) חד פעמית. **למעשה - האוכלים** כף גדושה יצאו ידי חובה לכל הדעות.

כתב המשנה ברורה תע"ז, ה בשם השל"ה: "ראיתי מבני עלייה, שהיו מנשקין המצות והמרור, כשם שמנשקין לסוכה, בצאתם ממנה, לחיבוב מצווה. ואשרי מי שעובד את ד' בשמחה" וביאר הגר"י הוטנר זצ"ל, מדוע מנשקים המרור? "שהוא משום קבלת ייסורים באהבה, כנאמר: שמחנו כימות עיניתנו".

שולחן ערוך - "לכתחילה יש להסב במשך כל הסעודה" (רמ"א תס"ב, ז), ובדיעבד יוצאים בהסבה בעת אכילת כזית מצה ושתיית ארבע כוסות (מ"בשם, כ"ב). יש נוהגים בתחילת הסעודה לאכול ביצים זכר לאבלות החורבן (ליל הסדר חל באותו לילה שחל באותה שנה ליל תשעה באב), וכדי להסמיך אכילת הביצה לאכילת הכורך, ששניהם "זכר למקדש" (סידור היעב"ץ).

רבים נוהגים להטביל את הביצה במי מלח, ואף שלדעת הרמ"א אין להוסיף בלילה זה שום טבולים פרט לשניים – הכרפס במי מלח והמרור בחרוסת? א. אפשר ששני הטבולים במי מלח – כטבול אחד. ב. מטבילים הביצה בעזרת מזלג, ואין זה נראה כטבול נוסף. ג. שופכים את מי המלח על הביצה ולא מטבילים. הידור לאכול את הביצה שעל הקערה (מ"ב שם, י"א) ויש שמשאירים את הביצה על הקערה, כדי שלא תתבטל הקערה לפני גמר הסדר, ואוכלים אותה בסעודת היום, ועל כן, אין קולפים אותה בלילה.

נוהגים שלא לאכול בשר צלוי-אש בליל הסדר, כולל: בשר כבש, שה, בקר ועופות, ואפילו לא צלוי-קדר, היינו שנצלה בקדרה ללא שום רוטב (שו"ע תע"ו, א ומשנ"ב), אבל בשר מטוגן בשמן ותבלינים או מעט רוטב – יש מתירים (סידור פסח כהלכתו פרק י הערה 7), ופוסקי ספרד החמירו, שאין להתיר, טיגון כזה, אלא לעת הצורך לשמחת יום טוב (כף החיים ד). והובא בשם החיי אדם, שיש אוכלים את הזרוע הצלוי, בסעודת היום שלמחרת.

צפון - שיעור המצה לקיום אפיקומן שהוא מדרבנן, 9 גרם, יש אומרים 7 גרם. ויש מקפידים לאכול שני כזיתים, אחד – זכר לפסח, והשני – זכר למצה שאכלו עם הפסח (משנ"ב תע"ז, ו) נשים, קטנים, חולים וזקנים – די להם בכזית אחד (שו"ע הרב שם).

"ויהא זהיר לאוכלו קודם חצות" (שו"ע תע"ז, א). אמנם, החת"ס והנצי"ב מוולוז'ין לא הקפידו על אכילתו קודם חצות, מפני שלשון השו"ע מורה שאין זו אלא הקפדה וזהירות שלכתחילה (שו"ת מנחת יצחק ט, מ).

רואים שמתקרבת שעת חצות (השנה 12:45), חידש בעל "אבני נזר" זצ"ל (בשו"ת סי' שפ"א), שישנה עצה, לאכול כזית מצה בהסיבה לפני חצות, ולהתנות: אם הלכה

כראבע"ז - יהיה כזית זה לאפיקומן, ואם הלכה כר"ע - אין זו אלא אכילת מצה בעלמא, ובסיום הסעודה, יאכלו שוב אפיקומן. ואמר על זה הגרי"ז מבריסק: "נאים הדברים למי שאמרם" ושיבח המנהג, ולדעתו, אף בלא תנאי מפורש, מועילה העצה (ב"הגדה מבית בריסק").

לא נמצא האפיקומן (כגון שנרדם חוטפו, או שהניחודו תחת מיטה שישן עליה גדול או שהחביאזה בשירותים - יש לקחת מצה אחרת לאפיקומן (רמ"א תע"ז, ב), שאין הוא מעכב, לקחת דווקא ממצת ה"יחץ").

השוכח להסב באכילת האפיקומן - לא יחזור לאוכלו, אם קשה עליו האכילה (מ"ב תע"ז, ד), ובמקום אחר כתב: "אסור לחזור ולאוכלו (מ"ב תע"ב, כ"ב) אמנם, ואם אין קשה, יחזור ויאכלנו בהסיבה (שו"ת מנחת יצחק ט, מ).

ברך - בין כוס שלישית (ברך) לבין כוס רביעית (הלל) - אין לשתות יין או משקאות משכרים, אבל שאר משקים שאינם "חמר מדינה" מותר (מ"ב תע"ט, ה). גם בני אשכנז מדיחים הכוס, לפני מציאתה לברכת המזון.

"ונאכל שם מן הפסחים ומן הזבחים"

בשנה שחל פסח במוצ"ש הופכים את הסדר ואומרים "מן הפסחים ומן הזבחים" כי ה"זבחים" - קרבן חגיגה שהוקרבה עם הפסח, ושלמי הרגל הוקרבו רק למחרת ביום ראשון של החג, וכשחל ע"פ בשבת, כהשנה, אכלו את הפסח במוצ"ש ואת קרבן החגיגה ביום ראשון. אמנם, יש לתמוה, הנאמר בהגדה הוא על העתיד "ונאכל שם וכו'" לאו דווקא בע"פ שחל בשבת? יש אומרים, שהנדפס בהגדות טעות, שלמעשה, במשנה בזבחים י, ו: הנוסח: "מן הזבחים ומן הפסחים" ובמשנה בפסחים קט"ז: "מן הפסחים ומן הזבחים" ובשולי ההגדה נכתב בר"ת במ"ש [-במשנה שם], ו"הבוחר הזעזר" [המעתיק] חשב שפי' הר"ת במוצאי שבת.

כוס של אליהו - אין למזגו בתחילת הסדר, כיוון שישן שפג טעמו (עמד פתוח 4 שעות) נפסל לקידוש ולהבדלה, אלא ימזגוהו לפני אמירת "שפוך חמתך וכו'". בוחרים בכוס גדולה ומכובדת ביותר (סידור היעב"ץ ומנהגי חת"ס), "שהיא כוס ישועה על הגאולה העתידה" (לשון המהר"ל מפראג בהגדת "דברי נגידים") והיא כנגד לשון "והבאתי" (דעת זקנים מבעלי התוס' פרשת בא) ובעל הבית מוזגה בעצמו ("ויגד משה" ל, ב).

המשאירים את כוס של אליהו על השולחן לקידוש של בוקר, יש לכסותו (משום איסור גילוי), כשם שאין לקלוף את הביצה שעל הקערה אם לא תיאכל בלילה, כדי של תיאסר למחרת.

הלל - "אין מטריחים לעמוד באמירת ההלל בליל הסדר שצריך להיות בהסיבה ובדרך חירות" (ב"י סי' תכ"ב). אבל אין לאומרו מוטים על הצד, אלא יושבים באימה וביראה (באר היטב סוס"י תע"ג) כמו כל ההגדה (מ"ב תע"ג, עא). אסור להפסיק באמצע ההלל

שלא לצורך אף שנאמר בלא ברכה, אבל דברי תורה מענינא דיומא מותר לדרוש בין פסוק לפסוק (ביה"ל תכ"ב, ד עפ"י המאירי לברכות י"ד).

אחר תום הסדר: יש אומרים שיר השירים, ויש הממשיכים לספר ביציאת מצרים, ולהפיג שינה יש המתירים לשתות קפה אפילו עם סוכר. (או"ח בשם מאורי האור וחזון עובדיה ב, ק"פ). שבסתם אחר האפיקומן אין אוכלים ושותים פרט למים וסודה. והמשנ"ב התיר קפה ותה בלי סוכר. אכלו - חוזרים ואוכלים כזית מצה שמורה לשם אפיקומן. הנרדם, והתעורר לפני עלות השחר, לרוב הדעות אין לא כבר איסור האכילה והשתייה שלאחר האפיקומן. (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל).

קריאת שמע שעל המיטה

לבני אשכנז: פרשה ראשונה של שמע, ברכת המפיל והפסוק "בידך אפקיד רוחי" בלבד. **לבני ספרד:** קריאת שמע כרגיל. יש נוהגים בליל הסדר "ליל שימורים" שלא לנעול הבית אבל, בחשש סכנה - אין סומכים על הנס.

שחרית יום טוב טו בניסן

תפילת יום טוב, הלל נאמר שלם, רק ביום הראשון (ובחול"ל יומיים). אבל בחול המועד - נאמר בדילוג, שלא יהא חוה"מ יותר משביעי של פסח שאין אומרים בו הלל שלם, (מעשי ידי טובעים.. ואתם אומרים שירה ?) הלל נאמר כל היום עד השקיעה ("ממזרח שמש ועד מבואו מהולל וגו'). **בנות ספרד** בהלל של יום אינן מברכות.

תפילת טל

בתפילת מוסף נאמרת "**תפילת טל**" - כמנהג כל עדה. יש הפותחים ב"תפילת טל" לפני תפילת לחש, וכבר בתפילת לחש בברכת "אתה גיבור" אומרים הציבור: "**מוריד הטל**" במקום "משיב הרוח ומוריד הגשם" ויש האומרים "תפילת טל" בחזרת הש"ץ. **המתפלל ביחידות**, ואינו יודע אם כבר הכריזו בבית הכנסת "מוריד הטל" - לא יזכיר במוסף לא "משיב הרוח" ולא "מוריד הטל".

הטועה ואמר "משיב הרוח ומוריד הגשם" במקום "מוריד הטל"

- אף אם נזכר "תוך כדי דיבור" - יחזור לראש הברכה (דעת הגרש"ז אויערבך, הגרב"צ אבא שאול והגר"ש ואזנר זצ"ל ראה ספר אישי ישראל כ"ג, הערה ק"ח).
- נזכר באמצע הברכה (- אתה גיבור) לפני חתימת הברכה - חוזר לראש הברכה, ואומר "אתה גיבור וכו'".
- אמר "ברוך אתה ד'" (של "מחיה המתים") - יסיים "למדני חוקיך" ויחזור ל"אתה גיבור" וכו'.
- סיים "מחיה המתים", אפילו לא התחיל "אתה" קדוש - חוזר לראש התפילה (מ"ב קי"ד, כ).

• המסופק אולי אמר בטעות "משיב הרוח ומוריד הגשם": השנה – עד שחרית של יום שישי י"א אייר, אינו חוזר. (שכבר חלפו 90 תפילות וכבר הורגל לשוננו לומר "מוריד הטל" ואין צריך לחזור – מ"ב סי' קיד).

"מצה שרויה"

ישנם אנשי מעשה, שמחמירים שלא לאכול בפסח, מצה שהושרתה או בושלה במים, מחשש, שמא נשאר על גבי המצה מעט קמח, שלא נילוש ולא נאפה כראוי, וכן נוהגים רוב החסידים (שערי תשובה ת"ס, י מחצית השקל תנ"ח, ד ושולחן הרב תשובה ו). **דעת המתירים** אכילת מצה שרויה: אין לחשוש להישארות קמח - בפרט בימינו, שאופים מצות דקות, ובמאפיות, אין מצוי הקמח באזור האפייה, וכן נהגו הגר"א במעשה רב, פסח, והחתם סופר (מנהגי חת"ס י, כ"ה) ובשו"ת שאילת יעב"ץ י"ב, ס"ה ש"אין למנוע שמחת יום טוב בהעדר מטעמי מצה מבושלת מחמת חשש רחוק

הכרעת מרן החפץ חיים זצ"ל במשנה ברורה תנ"ח, ד: "ופשוט דכשנאפה קודם פסח, אפילו היה בו משהו חמץ בהקמח, כבר נתערב ונתבטל, ומותר אחר כך לבשל המצות בפסח, דאין חימוץ אחר אפיה. ויש אנשי מעשה שמחמירין על עצמן ואין שורין ואין מבשלים מצות בפסח, מחשש שמא נשאר מעט קמח בתוך המצות מבפנים שלא נילוש יפה ועל ידי השריה, יתחמץ, ועיין בשערי תשובה, **שמצד הדין אין לחוש לזה**, דאחזוקי איסורא לא מחזקינן, ובפרט בימינו שנוהגין לעשות ריקיין דקים. ומכל מקום, מי שנוהג בחומרא זו, אין מזניחין אותו."

הנהגות הנזהרים מאכילת "מצה שרויה" א. משתדלים שהמצות תהיינה תמיד מכוסות, שלא יפלו פירורי מצות למים או לתבשיל נוזלי, ויש המסירים את המצות מן השולחן בטרם מביאים מרק. **ב.** יש שוטפים את כלי האכילה משאריות המאכלים מיד בסיום האכילה, ואף בשבת ויו"ט, אף שאינם צריכים כבר לאותם כלים לאכילה (שו"ת מנחת יצחק ח, מ"ג). **ג.** רבים מהחסידים קיבלו חומרת שרויה, אפילו לעניין בליעות הכלים, ואינם משתמשים בפסח בכלי שבישלו או אכלו בו בפסח מצה שרויה.

הקלות אף לנזהרים מ"מצה שרויה" א. נגעה מצה במים או במרק או תבשיל, ואוכלים אותה מיג - מותר. שהרי אין שיעור זמן להחמיץ, ולכן, אפשרי להיעזר במהלך אכילת דג עם רוטב, בפרוסת מצה, הניתנת מיד בפה. ובוודאי, שמותר לשתות מים תוך כדי אכילת מצה, כשהמצה כבר בפה (שערי תשובה, שם ומשמעות דברי המג"א תס"ו, א).

ב. נפל פירור מצה לתבשיל, אפילו למחמירים, אין הדבר אוסר את שאר התבשיל, שעד כדי כך, לא קיבלו להחמיר (שו"ת שבט הקהתי ג, קע"ח) ונמסר בשם החידושי הרי"מ: "משהו חמץ אסרו, משהו מצה לא אסרו."

סוגי נוזל ומאכל היוצרים "השריה" למחמירים שלא לאכול "מצה שרויה"

מי פירות - יש מחמירים שלא להשרות מצה בשום מיצי פירות, אפילו טהורים, שמא יעוררו מי הפירות את כוח המים שבמצה, להחמיץ (שו"ע תס"ב, ב סמא דחיי י"ג, ו וכן

הלכות יום טוב

נהג הגרי"י קניבסקי זצ"ל, אורחות רבנו ב, עמ' נ). **ויש שלא החמירו כלל להשרות מצה במי פירות, שהרי, בעצמם אינם מחמיצים כלל, ולאחר אפיית המצה, אין בה כלל מים (שו"ע הרב בתשובה, ו שיערי תשובה, שם וכן נהג האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בעל "דברי יציב). יין - ברוב היינות מעורב מעט מים, פרט ליינות ביתיים - שבלא מגע מים. שמן - כמי פירות, שבוודאי לא התערבבו בו מים (שו"ע תס"ד, א ובמ"ב, א). חלב - אין מעורב בו מים, ודינו כמי פירות (רמ"א תס"ו, ה ועפ"י פרסומי ועדת מהדרין - תנובה). חמאה - אפילו למחמירים במי פירות, כשהחמאה קרושה - מותר למורחה על המצה (מ"ב תס"ו, כ"ו ושו"ת שבט הקהתי ד, קל"ב). **גבינות** - אין בהם כלל הימצאות מים, פרט לגבינת **קוטג'** (פרסומי ועדת מהדרין, תנובה). **ביצה** - כמי פירות (שו"ע תס"ד, ד). מכל מקום, ביצה קשה, שאינה רטובה במים, בוודאי ניתן להניחה על המצה, כשם שמותר להניח **אבוקדו** על המצה, אפילו למחמירים במי פירות. **מיונז** - העשוי רק משמן וביצים, כמי פירות. מעורב בחומץ או בדבר שיש בו מים - אין להביאו במגע עם המצה "**כריין**" - מסלק מבושל - אין להניחו על המצה**

המתארחים בבית האוכלים שרויה

מן הראוי להכין לאורחים שאינם אוכלים "שרויה" את הבישולים, בכלים נפרדים, ואין בחילוקי המנהגים באותו מקום, משום "לא תתגודדו" (שיערי תשובה ת"ס, י). אישה, שבבית הוריה לא אכלה שרויה, ונשאת, ובעלה אוכל "שרויה" - אינה צריכה התרת נדרים, מאחר שזה מנהג משום חומרה שלא מעיקר הדין, ודינה כהולך למקום שנהגו היתר בדבר מסוים, שאינו צריך התרה (הגר"מ שטרנבוך שליט"א תשובות והנהגות א, ד"ש).

*

הלכות יום טוב

א. צורך אוכל נפש

התירו לעשות מלאכות לצורך האכילה ביום טוב עצמו [לא ליום טוב השני בחו"ל, או בראש השנה ליום השני, ורק מיו"ט לשבת התירו ע"י עירובי תבשילין], כנפסק בשו"ע תק"ו עפ"י הירושלמי, היינו המלאכות שמלישה ואילך [כגון: הכנת טחינה, אינסטנט פודינג, דייסות, ג'לי, קצפת ריץ' וכדומה], אבל אסרו מלאכות שנעשות לימים רבים, כגון: קצירה, קטיפת פירות, תלישת ירקות מהקרקע, סחיטה, ניפוי קמח, והתירו טחינה ובורר בתנאים מסוימים כדלהלן.

קילוף וחיתוך התירו לקלוף ירקות ופירות אפילו במקלף [ידני], מותר לקצוץ ירק דק דק, אבל אסור לעשות צורות מיוחדות בירק או בפרי, אפילו ביו"ט [גמבה בצורת שופר, לוחות הברית - בשבועות צפרדע - בפסח. כמו כן גם ביום טוב כשרוצים למלוח יותר משתי חתיכות ירק, יש להקדים ולשפוך שמן לימון או חומץ [שזו פעולה שלימים רבים - כבישה והחמצת ירקות]]. ובכלל זה, העירני מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאסור לפזר

הלכות יום טוב

סוכר על כל פרי, שרגילים לעבדו ולשווקו כקונפיטורה או בשימורים כגון, על תותי - שדה (בדוקים!). אבל מותר פיזור סוכר על חצי אשכולית (זהו רק פרי אחד).

טחינה כל שאפשר לטחון מערב יו"ט והדבר לא יתקלקל או יפוג טעמו, יש להקדים את טחינתו לערב יו"ט [כגון גזר חי כרוב וכדומה], אבל כל שייפוג טעמו אם ייטחן לפני החג [כגון בצל, שום, בננות, תפוחי עץ, חזרת וכדומה, מותר לטחון ביום טוב אף בעזרת כלי המיוחד לכך [קוצץ ידני, מגררת ("פומפיה") כותש שום או מועך פיר"ה]. כמו כן, אף בדברים שיכלו להכין מעיו"ט ושכחו או לא הספיקו וצריך להם, מותר לטחנם בשינוי, על גבי מפה ולא לתוך קערה, או להחזיק המגררת בשיפוע שלא כשימוש הרגיל. דברים שאינם גידולי קרקע [ביצים, טונה ודגים, עוף או בשר וכדומה], מותר לטחנם ביום טוב בכל כלי לכתחילה, במעט שינוי מכרגיל.

ברירה ביום טוב כשיש קצת פסולת בין האוכל (כמה קליפות יחידות של ביצים או אגוזים בין הביצים או האגוזים) – מותר להוציא הפסולת, כל שהדבר ימהר יותר את האכילה. על כן מוציאים קצת עצמות מדגים או עוף, אבל גם ביו"ט "עוף הפורח שטבע בכוס", צריך להוציאו עם קצת מהמשקה, כדרך שמותר בשבת..

בישול מותר לבשל לאפות לצלות ולטגן על אש דלוקה או שהדליקה ביו"ט על ידי העברת אש, מאש שכבר דולקת (מבלי לכבות הגפרור, ומותר להעביר באיזה צד של הגפרור שרוצים). רצוי להרחיק לפני יו"ט מן השטח את ה"מצת החשמלי". ותמיד כדאי להעביר אש להדליק שלהבת, כשהכפתור במצב נמוך! **הערה:** בשעת הצורך מותר להעביר אש, כשאינן ברירה, אפילו מאש שהודלקה חלילה, באיסור, "מפני שעמוד ראשון כבר הלך לו". האש כאילו, מתחדשת בכל שנייה, ואין כאן הנאה ממעשה יו"ט - ההדלקה הראשונה.

מותר להגדיל להבה אבל אסור להנמיכה, אלא אם כן, כשהלהבה הגבוהה במשך הבישול, עלולה לגרום לשריפת האוכל או לחריכתו, אך לא כאשר רק קצת ייחרך או יישרף, או קצת יתאדו המים.

כשיש צורך להנמיך, ויש אפשרות להעביר אש ללהבה יותר קטנה: לדעת המשנה ברורה והגרש"ז אויערבך זצ"ל עדיף להדליק את הלהבה הנוספת מלהנמיך את הגבוהה! מאידך לדעת הגר"מ פיינשטיין (אגר"מ או"ח א,קטו ולדעת הגר"ע יוסף זצ"ל הובא בשש"כ יג,י) מותר להנמיך הגבוהה!

הדלקת להבה ביום טוב בכיריים עם חיישן בטיחות בכיריים של גז, מחויבים כיום על פי התקן, להתקין שסתום בטחון, שמטרתו לכבות את ברוז הגז, אם משום מה, הלהבה כבתה. וזהו מעשהו: כידוע, המדליק להבת גז, לוחץ פנימה את הכפתור הקבוע בפאנל הכיריים, ומאפשר זרימת גז לראש המבער. זרימת הגז מתאפשרת ע"י פתיחת שסתום קפיצי בדחיפת האדם, בצידוד החדיש, מותקן חיישן חום דו-מתכתי ליד הלהבה, ויש לו תכונה פיסיקאלית לייצר זרם חשמלי זעיר, כתוצאה מחימום שתי מתכות השונות זו מזו, זרם חשמל זעיר זה, דיו להחזיק את השסתום במצב "פתוח" כנגד הקפיץ השואף לסגרו

בכל עת. אם הלהבה כבתה, החיישן מתחיל להתקרר ולאחר כ 5 שניות (!) החיישן מפסיק לייצר חשמל, או אז, נסגר השסתום בכוח קפיץ רגיל, בהעדר זרם חשמלי שדיו להחזיקו פתוח. **השאלה המתבקשת:** האם ישנה כאן בעיה הלכתית בעצם הבערת הלהבה, שכן באותה הפעולה, האדם מחמם חיישן, המייצר כוח חשמלי זעיר המחזיק את השסתום פתוח? היש כאן, איסור "בונה", "מכה בפטיש" או "מוליד זרם" שדנו בהם בהפעלת כל מכשיר חשמלי.

לקראת חגי תשרי תשע"א העלה ראש מכון "צומת" הרב ישראל רוזן זצ"ל את השאלה בפני ארבעה מגדולי הפוסקים: הרה"ג רבי יהושע נויבירט זצ"ל הרה"ג רבי זלמן נחמיה גולדברג זצ"ל ויבדלח"ט הרה"ג רבי אשר וייס והגאון רבי אביגדור נבנצל שליט"א וכולם פסקו **להתיר**, מהנימוקים הבאים:

א. המדליק את הלהבה מתכוון להבערה ולבישול. חימום החיישן ויצירת הכוח החשמלי היא תוצאת לוואי, היכולה להיחשב לכל היותר "פסיק רישא" (בדרבנן?) דניחא ליה. **ב.** יצירת הכוח החשמלי היא בדרך ה"גרמא", מנקודת המבט של פעולת האדם. כתוצאה מהתחממות שתי המתכות השונות היוצרות את הכוח החשמלי הזעיר, וגם אם "אשו משום חציו" היינו האש עצמה, אך התחממות המתכות ויצירת החשמל הנגרר מכך, אינם "חציו" אלא "גרמא". ג. לדעות רבות, אין איסור "בונה" ו"מכה בפטיש" במעגל חשמלי אלא "מוליד" בלבד, ולענין מוליד אין איסור כשנעשה ממילא, ומותר לכתחילה, כעין מה ששנינו (שבת נ"א ע"ב) "אין מרוזקין לא את השלג ולא את הברד בשבת בשביל שיזובו מימיו, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש", שאינו מוליד מים במישרין. ד. חזי לאיצטרופי להיתרא, שבעיקר, המדובר בצורך ועונג יום טוב, ואוכל נפש, ובפרט כאמור, כשאין מנוס על פי החוק והתקן משימוש בהתקן בטיחותי זה. אף שבנימוק זה בלבד, אין להתיר "מכה בפטיש" גמור.

כיבוי אסור אפילו בסגירת ברז הגז הראשי שבחצר! התירו רק גרם כיבוי על ידי הנחת כלי עם מים (עם קצת קפה, תה וכדומה) וממתינים עד שיגלוש, ואז סוגרים את הכפתור בשינוי, וצריך לשתות קצת מן המתבשל.

המשתמשים ב"חגז" יחברוהו לכפתור הגז שבכיריים לפני שמדליקים את הלהבה, כי כשכבר האש דולקת, החיבור של ה"חגז" כמוהו כ"גרם כיבוי באש עצמה" שאסור למ"ב, לכתחילה, אף לאשכנזים. **על כן**, עפ"י הדין שלפנינו, שאסור גרם כיבוי בנר עצמו, על כן אף שביום טוב מותר ללחוץ על לחצנים של "שעון שבת שהאור יידלק מוקדם יותר, אך אסור כדי שייכבה מוקדם יותר – גרם כיבוי בנר!"

שימוש בתנור חשמלי מותר ביום טוב, רק אם הופעל מלפני יום טוב או על ידי שעון שבת, בתנאי שהתנור במצב "שבת" שאין שום השפעה לפתיחת הדלת או סגירתה על הבערה כיבוי או תאורה בזמן השימוש

הערה: המכשירים החשמליים חובה שיהיו ביו"ט במצב סטטי. כל שינוי בפיקוד: הבערה, כיבוי, בונה וסותר.

ב. הוצאה מרשות לרשות

מותרת בין לצרכי אכילה, לצורך מצוה או כלים לשימוש בהם היום, וכן מוציאים קטן לרשות הרבים כדי לטייל עמו (שמחה להורים ושמחה לילד) וכן מותר בעגלה (אך יש אומרים שיש לרוקן מהעגלה כל מה שלא צריך ליו"ט). שולחן ערוך תקי"ח ומשנה ברורה: "אף על פי שהותרה הוצאה לצורך, מכל מקום לא יישא אדם משאות גדולים כדרך שבחול, אלא ישנה, כגון יין לא בסל או בקופה אלא על כתפו אחד או שנים שמוכח שהוא לצורך יום טוב. אא"כ לצורך אורחים. וכל האיסור במקום הילוך רבים, אבל מזווית לזווית או מבית לבית באותה חצר - מותר, שלא להרבות בהילוך.

*

ג. מוקצה

חששו חכמים, כיון שיום טוב נראה בעיני בני אדם קל יותר בהלכותיו מיום השבת, והחמירו בכמה נושאים בהלכות מוקצה, יותר מאשר בשבת: שולחן ערוך סי' תצ"ה ומשנה ברורה א. כל דבר שאמנם ראוי למאכל בהמה, (במקום שמצויות בהמות), שבשבת אינו מוקצה ומותר בטלטול, ביום טוב אם הקליפות או הגרעינים וכן מאכל שהתקלקל ביום טוב כל שאינם ראויים למאכל אדם הינם מוקצה ואסורים בטלטול. ב. התיירו טלטול מוקצה לצורך אוכל נפש, כגון שיירי גחלים או נרות כדי לבשל או להדליק בהעברת אש, הסרת אבן שעל גבי חבית לשתות מהחבית, אבל אסרו לאכול מוקצה או להשתמש בו, כגון: ביצה שנולדה ביום טוב, שארית שמן שבנר שהודלק לכבוד יום טוב, כמו כן, אסרו להשתמש באבן (מוקצה מחמת גופו) לפצח בה אגוז. וחמץ שנמצא ביום טוב של פסח, אסור לטלטלו אפילו כדי לבערו.

רחיצה ביום טוב

הזקוק לרחיצת הגוף - אף שביו"ט ניתן להשתמש במכשירים לחימום מים הפועלים מעצמם (בוילר חשמלי מופעל בשעון שבת, דוד שמש) פרט למכשיר "יונקרס" מחמם-מהיר ע"י להבת גז, המופעל עם פתיחת ברז המים החמים, שלפני כל שבת ויו"ט חובה לנתקו. מכל מקום, גם ביום טוב אין לרחוץ את רוב הגוף בבת אחת (ובשימוש בידית ה"טוש" במקלחת, נחשב תמיד כמיעוט הגוף - דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל) וכמובן, שאין להשתמש אלא בסבון נוזלי ולהיזהר מסחיטת שיער. היינו, שמותר רק ל"טפח", דהיינו, להצמיד את המגבת לשיער, והמים היוצאים, נספגים מיד במגבת, ולדברי "בן איש חי", יש לכרוך את המגבת סביב השער כטורבן. ובכל אופן, אין למשוך את המים מן השער כלפי חוץ [יש לגברים להיזהר בכך גם כן, בשיער הזקן והפאות, בכל שבת ויו"ט]. ויש להיזהר שלא לבוא לידי סחיטת המגבת, או תלייתה לייבוש במקום ובדרך שתולים ביום חול.

ניקוי הבית ביום טוב (בפרט לאחר ליל הסדר) - אסור להדיח ריצפת חדר שלם בשבת ויו"ט, אף לא בשפיכת מים וחומר נוזלי (בלא סמרטוט) וגריפתם במגב. אכן, אם ישנו

כתם מקומי – מותר לנקות באותו מקום בלבד כנ"ל. ובור ניקוז שברצפה שיש לו מכסה אין לפתחו אלא כשיש לו בית אחיזה. (שו"ע ש"ח, י). פתח הבור מרושת - גורפים כרגיל.

*

ערבית מוצאי חג ראשון – ליל ט"ז ניסן

בכל תפילות חול המועד אומרים "יעלה ויבוא". השוכח "יעלה ויבוא": נזכר לפני עקירת רגליים – חוזר לרצה. סיים התפילה – חוזר ומתפלל, בכל תפילות היום. סמוך לערבית נכון להודיע בחשאי להפסיק בשאלת הגשמים בני ספרד – אומרים נוסח ברכנו וכו' ובני אשכנז – "ותן ברכה". הטועה וביקש גשם בברכת השנים ואמר "יהיו לרצון אמרי פי" (השני) - חוזר ומתפלל.

הטועה ואמר "ברך עלינו וכו' ותן טל ומטר"

- נזכר לפני סיום הברכה: "מברך השנים" - אפילו נזכר תכ"ד, חוזר ואומר כראוי. בדיעבד, אפילו עבר תכ"ד ואמר "ותן ברכה" - יצא (ביה"ל קי"ז ד"ה אם שאל וכו').
- נזכר לפני עקירת רגליו - "יהיו לרצון אמרי פי וגו'" (השני) - חוזר לברכת השנים, ומתחיל שוב: ברכנו וכו' או לבני אשכנז ברך וכו'.
- נזכר לאחר שעקר רגליו, היינו לאחר אמירת "יהיו לרצון אמרי פי וגו' (השני) - חוזר ומתפלל תפילת עמידה.

איש – המזכיר או שואל בטעות את הגשמים, וכבר סיים תפילתו, כנ"ל - אם אפשר יחפש לעצמו מנין נוסף, או אם יספיק יתפלל שוב עם חזרת הש"ץ, לדעת מרן החתם סופר והחזון איש ועוד, "הרי זו כתפילה בציבור אמיתית". אישה – הטועה בקיץ, אפילו בתפילת ערבית, אף שאין מחייבים אישה לחזור ולהתפלל עבור טעות שבתפילת ערבית, שהרי לגביה היא תפילת רשות, אבל בימות הקיץ חייבת לחזור ולהתפלל, לתקן את שקלקלה (דעת הגרי"ש אלישיב והגר"ע יוסף זצ"ל). המסופק בברכת השנים האם ביקש גשם - אחרי מנחה של ט"ו באייר, חזקה שאמר נכון ואינו חוזר (מ"ב וביה"ל קי"ז ד"ה עד).

ספירת העומר

אכילה לפני הספירה

משהגיעה חצי שעה הסמוכה לזמן הספירה נחצי שעה לפני צאת הכוכבים, כעשר דקות לפני השקיעה – קצוה"ש צ"ג, ב], יש להחמיר שלא לאכול בטרם ספרו. מי שיש לו מנין קבוע לערבית או שממנה "שומר" שיזכיר לו לספור – מותר לאכול. ואף בהגיע הזמן, יש מתירים כשיש מנין קבוע או "שומר" שאין מסתבר שספירת העומר שלרוב הפוסקים בזמן הזה מדרבנן, תהיה חמורה יותר מקריאת שמע דאורייתא (שו"ת אגרות משה ד, צ"ט ואז נדברו ו, נ"ב) אמנם, דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל, שכשכבר הגיע זמן הספירה - נוהגים שלא לאכול, ואין סומכים על "שומר", ומי שאינו עומד להתפלל כעת ערבית,

הספירה בפועל

ורוצה לאכול, יספור ביחידות לפני ערבית (הליכות שלמה ח"א תפילה ט"ז, ט"ז). ויזכור
שלא לספור עם הציבור, כהרגלו, שנית.

ספירה מיד בתחילת הלילה

ג. כל משך ימי הספירה, יש להקדים ככל שאפשר, ולספור בתחילת הלילה, לאחר צאת
הכוכבים ותפילת ערבית (ראה מ"ב תפ"ט, ב ושם ל"ו סידור היעב"ץ שו"ע הרב, ג חיי
אדם קל"א, ב) המדקדקים בכל ענייני דאורייתא ודרבנן בזמן רבנו תם, המתפלל ערבית
בציבור לפני זמן ר"ת - יספור איתם (שו"ת מנחת יצחק ט, נ"ה י, מ"ב ו, מ"ה).
"המדקדקים אינם סופרים עד צאת הכוכבים, וכן ראוי לעשות" (שו"ע תפ"ט, ב). "מכל
מקום אם ברך בביה"ש- יצא אבל, כיון שבא"ר מפקפק בזה, נכון לחזור ולספור בצה"כ,
בלי ברכה" (מ"ב, ט"ו).

בנות ונשים במצות הספירה

א. כתב ספר החינוך מצוה שכו: "ונוהגת מצות ספירת העומר וכו' בזכרים" - שהיא
מצות עשה שהזמן גרמא. למעשה: בנות ספרד: אסורות לברך על הספירה "ואם רצו
לספור בלי ברכה רשאיות, ועפ"י הסוד טוב שלא תספורנה כלל" (ילקוט יוסף ה, ח).
כדברי שו"ת רב פעלים ח"א: "אין לנשים שייכות לקיום מצות הספירה מפני שהיא תיקון
לחטא העגל שלא חטאו בו". אמנם, בכף החיים, שם: "אם אפשר תשמענה הברכה מן
הגברים" בת ספרד שהתחילה לברך - תפסיק מיד! (כן הורני הגאון רבי בן ציון אבא
שאל זצ"ל).

בנות אשכנז: כתב משנ"ב תפ"ט, ג - "ונשים פטורות וכו'" וכתב המג"א מיהו כבר קיבלו
על עצמן חובה, וכמדומה, שבמדינותינו לא נהגו נשים כלל לספור, וכתב בספר שולחן
שלמה שעל כל פנים, לא יברכו, שהרי קרוב לוודאי שישכחו יום אחד וכו'

למעשה, דעת הפוסקים, שכל בת אשכנז שיש לה לוח מסודר וכן המתפללת ערבית
בקביעות, או חברות המזכירות זו את זו - רשאיות לברך ולספור. ולדברי הגרש"א זצ"ל
:"יותר מסתבר שהן תזכורנה, לברך ולספור, יותר מאנשים שמתפללים ערבית ביחידות"
("ועלהו לא יבול א, עמ' ק"פ) בכל אופן אינה מוציאה בברכתה, ידי חובה, את האיש,
ואף לא קטן, כיון שהוא חייב מדרבנן, משום חינוך, ומעיקר הדין, פטורה אפילו מדרבנן
(הליכות ביתה ט"ו הערה צ"א).

הספירה בפועל

יש נוהגים להקדים לספירה, אמירת: "הנני מוכן ומזומן וכו'", ולדעת הגרש"ז אויערבך
זצ"ל יכולים לומר "לקיים מצות עשה של ספירת העומר", אף שלדעת השו"ע בזמן הזה,
אין המצוה מן התורה, אין בזה חשש "בל תוסיף", כי עיקר הכוונה, שסופר לשם קיום
מצוה, ולשון "מצות עשה" [אף שיש שהסתייגו מאמירתו - הגרע"א ועוד] - מתאים גם
למצוה מדרבנן, והכוונה באמירת "כמו שכתוב בתורה" - שחכמים תיקנו, כמו שכתוב
בתורה, משום זכר למקדש. האומר "הנני מוכן וכו'", רשאי לומר גם אם הציבור אינו

אומרו, אף שיסיים אמירתו לאחר ספירתם, אינו מפסיד בכך, את מעלת הספירה בציבור, כיון שהוא עכ"פ באותו מעמד" (הליכות שלמה ח"א תפילה ט"ז, י"ט ובדבר הלכה, מ"ד).

מנהג כל ישראל, שכל אחד מברך וסופר לעצמו, על כן, כששומעים את הספירה מהש"ץ או מאחר, יש להתכוון לכתחילה, שלא לצאת מהם (שו"ע הרב תפ"ט, י"ב), ואף שיש שהזהירו, כי רק בדוחק רב ניתן להצדיק את הנוהגים שאינם מכוונים בפירוש שלא לצאת, מפני שמצוות דרבנן, אין צריכות כוונה (ראה ספר פסקי תשובות תפ"ט, ח), דעת מרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל שכיון שנהוג שכולם מברכים לעצמם, הרי זה, **כסתמא שמכוונים להדיא**, שלא לצאת בברכת הש"ץ (שיח הלכה ח, ל). **"בעומר" או "לעומר"**: "ביום הראשון אומר, יום אחד בעומר" (שולחן ערוך תפ"ט, א) "וברוב פוסקים, הנוסח לעומר" (משנה ברורה) ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל (ועוד מגדולי ישראל), נהגו לחזור על הספירה פעמיים, פעם "לעומר" ופעם "בעומר", אבל לא הייתה זו הוראה לרבים (שלמי מועד עמ' ת"מ).

טעות ושכחה הסופר בטעות **ימים בלבד** ולא הזכיר שבועות – **יצא בדיעבד**, וחוזר וסופר כראוי בלא ברכה. **ספר שבועות בלבד בסיום שבוע**, ולא מנה הימים – לכלל הדעות **לא יצא**. אבל שלא בסופם, כגון שאמר: "היום שבוע ויומיים – יצא

הנזכר בין השמשות **ששכח** לספור אמש, יספור בלא ברכה את ספירת אמש, וימשיך לספור בימים הבאים עם ברכה (שו"ת בית שלמה ס"ו, ק"ב שו"ת שואל ומשיב (ד) ג, קכ"ז שו"ת מנחת יצחק ט, נ"ז) ויזהר מכאן ואילך שלא לספור אלא לאחר צאת הכוכבים, שלא יהיה כתרתי דסתרי (שו"ת יביע אומר ד, מ"ג).

המסופק אם ספר אמש, ולא ספר בלא ברכה ביום שלמחרת, כדין - מכל מקום רשאי להמשיך ולספור בברכה, מטעם ספק ספיקא, ספק אם אולי ספר, ואפילו לא, שמא הלכה כסוברים שספירת כל יום - מצוה בפני עצמה.

הלכות חול המועד

שולחן ערוך תקכ"ט: "ימים שבין ראשון לשביעי של פסח וכו' הם הנקראים **חולו של מועד** וכו' וחייבים בשמחה, כנאמר: ושמחת בחגיך אתה ובנך ובתך וגו' (דברים ט"ז, י"ט) ושמחה זו מצות עשה מן התורה".

הבגדים חייבים לכבד חולו של מועד בכסות נקיה ולא ינהג כמנהג של חול, לבאה"ט בשם המהרי"ל והחיי אדם קו, א – יש ללבוש בגדי שבת ויום טוב. אמנם, במשנ"ב תקכ"ט ובתרס"ד, ט – עכ"פ שיהיו חגיגיים יותר משל יום חול (גם בטיולים ומסלולים), ובמשנה אבות ג, יא: "המבזה את המועדות, אין לו חלק בעולם הבא" ובבאר היטב שם, דהיינו: שמתנהג ומתלבש בהם כבימות החול. "ותהיה מפה פרוסה על השולחן כל ימי החג – ערוה"ש וכף החיים שם.

תפירה רקמה וסריגה – אסורים. תיקון (כפתור שנתלש, מכפלת שנשרה או קרע) – כשזקוקים לבגד במועד, מותרים (אפילו יש בגד אחר). ובת ואישה תתפורנה בשינוי ("כשיני הכלב", תפר יוצא ותפר נכנס, תפירה לא סימטרית), שלא תהיה "מלאכת אומן".

כיבוס – מן הדין אסור, אפילו לצורך יו"ט אחרון, ואפילו לא ע"י נוכרי. **כיבוס המותר:** בגדי קטנים וזקנים או סיעודיים המלכלכים תדיר, ואפילו במכונה, ומותר לתלות בגדי הקטנים בפרהסיה (דעת הגרי"ש אלישיב זצ"ל). הערת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל: עבור קטנים המלכלכים מותר לכבס, אפילו רוצים בגד נאה יותר, והנוסעים, אינם צריכים לקחת מביתם הרבה בגדים לצורך הקטנים כשיש בזה טורח, כדי שלא יצטרכו לכבס. לגדולים: כשנגמר כל המלאי, מותר גרביים, וכנראה גם לבנים, מטפחות הידיים ומגבות מטבח – לפי הצורך בדיוק, ולתלות בצנעה.

ניקוי כתם: מותר, לא בניקוי כללי, בהשריה במים ומעט סבון, בפרט בכתם שאם לא ינוקה, קשה יהיה בכלל לנקותו. **גיהוץ** – בבגד שרוצים ללבוש במועד והוא מקומט, מותר לגהץ באופן שטחי רק לפשוט הקמטים, (בלא שימוש באדים – שמענו מהגח"פ שיינברג זצ"ל).

תספורת וגילוח: אסורים. יש מתירים חלאקה בזמנה. קציצת ציפורניים: לבני ספרד - מותר כרגיל. לבני אשכנז - רק אם קצצו לפני המועד, אא"כ היו טרודים הרבה ושכחו. ובכל אופן, מותר בשינוי, ביד או בפה, או לצורך מצווה.

קניות בגדים כלים ונעליים: מותרים לצורך המועד (אפילו כדי לתת מתנה), או כשזה "דבר האבד", היינו מכירה זולה עכשווית או כשלא יימצא אחר המועד. **וכן כשנמצאים רק במועד, במקום שהדבר מצוי לקניה.**

כתיבה: אסורה. אא"כ לצורך מצוה (פרסום שעורים, השבת אבדה וכדומה), או ל"דבר האבד" (רשימה לקניות, מספר טלפון גורלי, מרשם רפואי וכדומה) וזה מותר בלא שינוי. ושמעתי מהגר"ק כהנא זצ"ל שראה בכיס מרן החזו"א בחול המועד עט, ולשאלתו ענה מרן: "אם אשמע על חולה ר"ל או יולדת שצריך להתפלל לשלומם שאוכל מיד לרשום השם".

שימוש במחשב (חסום) שנבדק לפסח: אסור להוציא במדפסת, אא"כ לצרכי מצוה או רבים או דבר אבד, הקלדת חומר רק לשמירה זמנית (בדיסק-און-קי), ולא לתוך החומרה (הארד דיסק), משום שזה כבונה (דעת הגר"ש אויערבך והגר"ש ואזנר זצ"ל). שליחת דואר אלקטרוני – מותרת (אותיות פורחות באוויר). **ציור ומלאכות:** מותרים רק לילדים עד גיל שמונה, ובפרט, אם מחמת השעמום, עלולים להשתובב חסרי מעש.

*

מלאכות המותרות במועד

א. **צרכי המועד** - במעשה הדיוט, מותרת נגינה, וכשפקע מיתר, מותר לתקן במעשה הדיוט לא ע"י תקן מקצועי. **צילום והקלטה** - מותרים (מבלי לפתח התמונה). **תיקון**

תקר(פנצ'ר) – מותר לצורך המועד, אבל לא תיקון הגלגל החילופי ה"ספר" (מעשה אומן). אין לתקן אופניים, אלא אם נחוצים לצורך קניית אוכל. **ב. צרכי רבים** – תיקון כבישים חשמל מים, מעלית בבניין רב קומות **ג. צרכי אוכל נפש** – כולל תיקון מקרר, כיריים. **ד. דבר אבד** – כשייגרם הפסד (אפילו ספק הפסד), השקיית עציץ וגינה בימי שרב. **ה. פועל שאין לו מה שיאכל** (אפילו זקוק לשלם חובות ואם לא יעבוד, יחסר לו להוצאות החג). אמנם, יתכן שלעניין חוה"מ פסח, כיון שיש לו כבר מצות (מחלוקת קימחא דפיסחא) אינו בגדר "פועל שאין לו מה שיאכל" (ראה שער הציון תקמ"ב, א עפ"י המג"א).

כל צרכי בריאות הגוף וצרכיו – מותרים, כגון טיפולים רפואיים, בדיקות חיוניות, אך לא לכוון למועד, רק משום שכעת יש זמן פנוי. מותר חיתוך נייר טואלט, צרכי הגוף. ניקוי הבית, כל הנוגע להיגיינה. שמרטפות [בייבי סיטינג] – מותרת, ככל צרכי הגוף אבל כיון שאסור ליהנות משכר עבודת המועד - יש להשתמש בחלק מהתשלום להוצאות החג.

עליה לרגל בזמן הזה

שו"ת הרשב"ץ ח"ג , כא: "גם בזמן הזה קיימת כעין מצות עליה לרגל, שאף לאחר החורבן, מכל מקום, קדושת המקדש וירושלים קיימת לעולם, ואף לאחר החורבן היו עולים ממצרים ושאר ארצות לחונן מקום מקדשינו.

רמז לדבר, במדרש שיר השירים פרק א': "עינייך כיונים" - מה יונה זו אע"פ שאתה נוטל גזולה מתחתיה – אינה מנחת שובכה לעולם כך ישראל אע"פ שחרב בית המקדש, לא בטלו ג' רגלים בשנה. על כן, יש המשתדלים לבוא אל פני שריד בית מקדשנו ואומרים: "ומפני חטאינו גלינו מארצנו וכו'" ו"אבינו אב הרחמן בנה ביתך כבתחילה וכו' והעלינו לתוכה ושמחינו בבניינה וכו', ואומרים שיר המעלות וגו' עומדות היו רגלינו וגו'.

הערה לקצרי רוח: המעוניינים להתחיל להחזיר את כלי הפסח אל הארונות, בסוף חול המועד, במידה והדבר נעשה בתוך הבית, אעפ"י שיש בזה טרחה – הדבר מותר (שו"ת אבני ישפה א, ק"ו עפ"י שו"ע תקל"ה, א ומ"ב ד).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס

שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

לחם משנה בערב פסח שחל בשבת

הנה בשו"ע סימן תמ"ד ס"א כתב, ומשיירין מזון ב' סעודות לצורך השבת, ומוכח דרך מה שאוכל צריך לשייר, ויש לדון מה יהיה לענין הלחם משנה. והנה לענין המצות האם אפשר לצרפם לליל הסדר, יש לדון בכמה אופנים של מצות. וחדא נקדים בגדרי ובדיני האיסור של אכילת מצה בערב פסח.

א. מצות מצוה שנאפות בערב שבת, בהם כתבו הפוסקים לדון דלכאורה אסורים בטלטול משום מוקצה מחמת חסרון כיס, כן כתב בפרי מגדים (א"א שם סק"א) וכן כתב בפרי מגדים (סימן תעא א"א סק"ח, וסימן שח א"א סק"י) וכן כתב הבן איש חי (ש"א פ' צו) ובדרכי חיים ושלום (עמ' תא).

אולם הגאון מבוטשאטש (סימן שח) כתב לחלוק ע"ד הפרי מגדים ומתיר בטלטול גם את המצות, וטעמו שהא לדינא כתב ברמ"א שמותר להאכיל בהם את הקטנים שאינן יכולים עדין לספר ביציאת מצרים, ומשו"ה אינו מוקצה.

אולם בזה כתב בפסק"ת (סימן תמד בהערה 9) שהרי בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סוס"י ע"ז) כתב שאם אין לו למצות מצוה רק מצות אלו, הרי בשום אופן לא יתן אותם לקטנים ומוקצים הם יעו"ש, וא"כ הרי ה"ה הכא שמצות אלו שנאפו בערב שבת שיהיו מוקצים, [ולענ"ד גם היה נראה לפרש כוונתו שאם היה לו רק מצות אלו, הרי לא היה נותנם לילדיו, ומשו"ה הם מוקצה].

וא"כ כיון דהם מוקצים ואסורים בטלטול, א"כ לכאורה אין להשתמש במצות אלו ללחם משנה, וכן כתב לדינא בחזו"ע (פסח עמ' רסו) שאין לטטל מצה בשבת משום מוקצה הואי והיא אסורה באכילה מדברי סופרים בערב הפסח עד הלילה, וכתב עוד, ואם נותן עליה חזרת, מטלטל אותה אגב החזרת, במה דברים אמורים במצה השמורה המיוחדת לסדר ליל פסח לצאת בה ידיד חובה, שאדם מקפיד שלא לתת ממנה לתינוקות לפני הפסח, אבל מצה רגילה שמותרת באכילה בערב פסח לילדים קטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים מותרת בטלטול, וכן מותר לקחת אותה ללחם משנה, ושם בהערה הביא מש"כ המרדכי (פ"ק דפסחים אות ה) בשם מהר"ל מפראג, בפירוש דברי רב יהודאי גאון שם שמצה מוקצה היא, שהרי אינה ראויה לשבת, ושמה יבוא לטלטלה ונמצא כמכין בטלטול זה משבת לצורך יו"ט ע"ש, [א"ה היינו דוקא לענין מצה רגילה, אבל לענין מצה שמורה בזה כבר יש לדון כמו שהבאנו מהפוסקים לעיל דיהיה שייך בזה דין מוקצה מחמת חסרון כיס] והביא עוד מש"כ בפרי מגדים שהוא מוקצה, [וזה קצת קשה דהרי מהפרי מגדים כמו שהבאנו לעיל היינו מירי במצה שמורה חממת מוקצה מחמת חסרון כיס ואולי החזו"ע לא דק בטעמים, אלא דסו"ס דתיהוי מוקצה] ושכן כתב בספר עיקרי הד"ט (סימן יז אות לד) ושכ"כ בספר שם חדש (ח"א דף עט ע"ד) ושכן העלה בספר מטה

אהרן (ערך טלטול) שמכיון שמצה צריכה לו לערב אסורה בטלטול ע"ש, ויעו"ש עוד שהביא דברי השואל ומשיב שהבאנו לעיל דבריו.

ועוד כתב שם שכן כתב לדינא בפתח הדביר (ח"ג סימן שח סק"ד) והעיר, שהנוהגים לשלוח לחבריהם בשבת ערב פסח מצה שמורה לסדר ליל פסח לא יפה עושים שמטלטלים מוקצה בשבת וכן כתב הגאון החבי"ף בספר חיים לראש (דף יג ע"א) בשם הגאון ר' מרדכי הלוי ע"ש. ובמש"כ שאם נותן עליה חזרת, שכן כתב בבא"ח (ש"א פ' צו או ו).

אולם בס' חק לישראל (עמ' עב וקפז) כתב בשם שו"ת פרי השדה (ח"ב סימן פה) שאדרבה איפכא מסתברא שכיון שנוכל לצרפה ללחם משנה הרי שוב היא מותרת בטלטול שאין לחם משנה צריך שיהיה ראוי לאכילה, והרי די שבוצע באחד משניהם. וכן כתב להתיר בס' שערים המצויינים בהלכה

(ב). אבל מ"מ יש לדון בכלל דכיון שא"א לאוכלה, הרי הוא לא מצטרף ללחם משנה, דהנה בגדר לחם משנה מצינו מח' בהראשונים האם בעינן שיוכל לאוכלו או לא, וראה עוד בזה בס' שערי יוסף אורחות הישיבה סימן יז שהבאנו לחקור כן בדברי השו"ע (או"ח סימן רע"ד ס"א) ובוצע על ב' ככרות, דכתיב לקטו לחם משנה, ומוכח

ובדין זה, כתבנו להוכיח מהא דיש לדון האם מותר לקחת לחם משנה משכינו, והנה מרן הגרש"ז אויערבך זצוק"ל (והו"ד בשולחן שלמה סי' רעד ס"ק א) "ואם שואל משכנו חלה ללחם משנה על דעת שיחזירו לבעליו מיד אחר הברכה, צע"ק דאולי בעינן שיהיה דומה ללחם משנה של המן במדבר שהיה ראוי לאכול משניהם, ואילו לחם זה ששאל מהשכן אם חייב להחזיר אותו לחם הרי אסור לאכלו משום גזל".

ובשו"ת אבן שהם (או"ח סימן ז) שכתב: "עוד בילדותי ראיתי גם לומדים היו נוהגים בסעודה שלישית לשאול להם חלה אחת משכינו הקרוב אליו לצרף אותה אל חלה אחת שלו, והיו בוצעים על החלה אחת שלהם, ואחר כך החזירו לשכנם החלה ששאלו מהם". ועוד כתב: "ולענ"ד לכאורה לפשוט שאין יוצאים כן, אלא צריך להיות ב' חלות שלהם, ועי"ש שהביא ראייה מהא שפסק השו"ע (או"ח סי' שכה סעי' ד) "פת שאפה אינו יהודי לעצמו בשבת, יש אוסרים ויש מתירים, ובשעת הדחק או לצורך מצוה כגון סעודת ברית מילה או לצורך ברכת המוציא יש לסמוך על המתירים". וכתב על כך במחצית השקל (ס"ק יא) "אמנם בשעת הדחק ולצורך לחם משנה יש להקל". ומשמע שמותר לקחת פת עכו"ם לצורך לחם משנה. והוסיף האבן שהם: "הרי מבואר מזה דאין יוצא בשאול בהחלה של לחם משנה, דאם נימא דיוצא ויוכל להחזירה אחר כך להמשאיל, אם כן אין זה רבותא כלל, דודאי היה מותר אפילו שלא בשעת הדחק, דאין חשש של פת עכו"ם, כיון דלא יאכלנה, ויחזירה אחר כך להעכו"ם. ואם כן שמע מינה כמו שכתבנו, דגם החלה שניה של הצירוף ללחם משנה יש לה הדין של חלה הראשונה שיכול לאכלה" ובע"כ דיש דין לאוכלו. וע"ע בשו"ת לבושי מרדכי (מהדו"ג יו"ד סימן מח) ובשו"ת חלקת יעקב (סימן צה) שנסתפקו בזה.

אולם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק יא סימן כג) כתב שמה שכתוב בפרשת המן אינו אלא סיפור דברים, ואינו לדינא ממש כמו שהיה שם, וז"ל: והכי מסתברא, דבגמרא בברכות (לט, ב) ובשבת (ק"ז, ב) הא למדו הך דינא דבשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות מפני דלחם משנה כתיב. ובהך קרא לא נזכר לשון ציווי, שצריכים ללקוט לחם משנה שיהא מקום להיתלות ולומר שצריכים שילקטו דומיא דשם שהיה משלכם, אלא כתוב בלשון של סיפור דברים, ויהי ביום הששי לקטו לחם משנה שני העמר לאחד (שמות טז, כב). ולכן החיוב לעשות רק זכר כפי שהיה אז, והיינו לבצוע על לחם משנה, אבל אין כל חיוב של לכם, מפני ששם היה למעשה שלכם כפי מה שלקטו עבור כל אחד ואחד ע"כ. ועי"ש מה שדחה ראית האבן שוהם דשם הבעיה משום שנאפה בשבת ויש ליה דין מוקצה ודין נולד. וכן התיר בשו"ת דעת משה (או"ח סו"ס יב) להתיר בלחם שאול.

ובשו"ת תשובות והנהגות (או"ח ח"א סימן קעא) כתב, "ולחם משנה אינו כבמן ממש דאם כן צריך שיהיה בכל לחם שיעור סעודה כבמן. ואילו בלחם משנה סגי בככר בשיעור כביצה או כזית. ועל כרחק דאינו רק זכר למן, להראות שבמן היה בערב שבת לחם יומיים, וסגי בשני לחם הראוי לאכילה ובצוע על אחת למנהג העולם. וכן כתב בשו"ת דברי יציב (או"ח סימן קכח אות ד) שהמנהג הפשוט לצאת גם בשאולה, ובשו"ע ונושאי כליו לא הוזכר שום מקום להחמיר בזה. ויעו"ש מש"כ לענין לחם משנה קפוא, והכל באותו ענין האם צריך שיהיה ראוי לאכילה או לא.

ושם כתבנו גם לדון בענין צירוף מצה ל"לחם משנה" בערב פסח שחל בשבת – הנה ברמ"א (סי' תעא סעי' ב) נפסק: "מצה שיוצאים בה בלילה, אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר". ויש לדון בער"פ שחל בשבת האם מותר לצרף לחם משנה מצה או א"א כיון שאין המצה ראוייה לאכילה.

והבאנו במש"כ בשו"ת פרי השדה (סימן פח) [והבאנו חלק מדבריו לעיל] וז"ל: "פשיטא דגם מצה יוכל ליקח לשניים, כיון דאין צריך לבצוע רק זכר למן, ובמצה נמי כיון דלחם מיקרי אע"ג שאין יכול לאכול ממנה בסעודה זאת, מכל מקום שפיר זכר למן הוי". וכן משמע בדברי הגרשז"א שהבאנו לעיל דאז שפיר דמי דהרי התם סו"ס הוא אוכל, וכן נראה להוסיף עוד טעם כיון דהוא שעת הדחק דאין איך הרבה לבער את החמץ.

אבל בשו"ת בצל החכמה (ח"ג סימן קי אות א) הביא פוסקים האוסרים צירוף מצה ל"לחם משנה" בערב פסח שחל בשבת: "בשו"ת עין הבדולח (סימן ס"א ד"ה ושאלה) נשאל אם מותר לצרף ללחם משנה לחם אחד שהשמרים שבו הם מתבואה חדשה. והשיב, פשוט הוא דאינו יוצא ידי חובת לחם משנה, כיון דאינו ראוי לאכילה, וכן נהגתי אצלי מעודי. ולדבריו נראה דהוא הדין בנדון דידן, אין לצרף מצה ללחם משנה בערב פסח שחל להיות בשבת, כיון שאסור אז לאכול מצה, כמבואר בירושלמי, וברמ"א (או"ח סי' תעא סעי' ב) פסק שמצה שיוצאים בה בלילה אסור לאכול כל היום, נמצא דבשעה שבצוע בשחרית כבר אסורה מצה באכילה". וכן פסק בשו"ת אפרקסתא דעניא (סימן קכב אות ג) הכריע שאין לצרף בערב פסח שחל בשבת מצה ללחם משנה, כיון שהיא אסורה באכילה בערב פסח.

ג). אבל מ"מ במצה רגילה שרי, וכמו שהבאנו לעיל שכתב בחזו"ע, ושם בהערה כתב מקורו, מדברי הפרי מגדים שמה שמטלטלים אותם משום שהיא ראויה לקטנים שאינם מבינים בסיפור יציאת מצרים, ושכן כתב בעיקרי הד"ט (שם), אולם יעו"ש שכתב להקשות ממש"כ בגמ' בשבת דף קכ"א ע"א שאסור לטלטל טבל בשבת אע"פ שהוא טבל מדרבנן שזרעו בעציץ שאינו נקוב, והרי לדעת הרשב"א בתשובה (סימן צב) איסור דרבנן מותר למספי בידים לקטן, אלמא דאע"ג דחזי לקטנים אסור לטלטלו משום מוקצה, וכתב לתרץ שם מרן זיע"א שי"ל ששאני התם שהטבל איסורו מגופו משא"כ מצה שהיא מותרת מצד עצמה אף לגדול אלא שהיום גורם לה להאסר, והביא שם שכיוצא בזה כתב בחידושי הרשב"א דף קיד יעו"ש.

ד). מה הדין שהמצה בתוך פלסטיק, והנה הכא לכאורה המצה תהיה בתוך נילון ויש לדון הכא אם מהני, הנה מה דבעינן שיהיה בתוך נילון כן הובא על הקה"י בס' אורחות רבינו (ח"ב עמ' יא) יעו"ש, והיינו שגם המצה לא תהיה חמץ, וראה עוד בשערים המצויינים בהלכה (סימן קטו סק"ו) שאין צריכים שיהיו הלחם משנה נוגעים זה בזה אלא די שיהיו שניהם בידו.

ובגם אני אודך עניני לחם משנה (סימן ג') כתב: לדון מה הדין בלחם שמונח בשקית לענין לחם משנה ויש בזה נפקא מינה לפי הרשב"א שצריך לבצוע על שני הלחמים אם גם חייבים לבצוע על הלחם שהוא בתוך השקית.

ועי"ש שהשיב לו הגאון בעל אבני ישפה זצ"ל וז"ל: נראה לי שכל שהוא מכסה את הלחם הרי הוא כמו שהוא מונח בארון שהרי בזה הוא מגלה שאין דעתו לאכול מן הלחם הזה וממילא גם אינו כחשבון של הלחם משנה אכל כל זה כתנאי שהוא משאיר את הלחם בשקית גם כזמן שהוא חותך את הלחם משנה כי אז הוא הזמן של המצוה של לחם משנה וכמו שבארתי בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' ס"א) אכל אם הוא מוציא אותו מן השקית לפני שהוא חותך את הלחם הראשון הרי לפי הרשב"א הוא יצטרך גם לחתוך מן הלחם השני ע"כ. והיינו דתלוי בחקירה זו.

ה). מה הדין מצות חמץ ושלא לשמה, בשו"ת מנחת יצחק ח"ח סימן ל"ז בסו"ד בד"ה והעולה, שדן שם במה שכתב איזה רב תשובה אי מותר לאכול בער"פ שחל בשבת מותר לאכול מצות שלא נאפו לשם מצוה, והעלה שם המנח"י יצחק לאסור, אבל בסוגרים שם כתב לענין מצה של חמץ שאפי' זה אסור, וביאור דבריו דלכאורה ליכא היכרא וטעמם שווה, וכיוצא בזה כתב כבר הגאון ר' צבי פסח פראנק זצוק"ל (במקראי קודש על פסח ח"ב סימן כ"ה), שהרי טעם האיסור לאכול מצה בער"פ כדי שיאכל מצה לתאבון והרי טעמה של מצת חמץ טעמה כמו מצה של מצוה א"כ איכא איסור כדי שלא יאכל לתאבון, אמנם יש להעיר דלטעמא שיהא היכר וכמו שכתב הרמב"ם א"כ כ"ז במצה של מצוה שאינה חמץ משא"כ מצה של חמץ. וע"ע באוהלי שם בסימן תע"א שאסור לאכול מצת חמץ, משום שא"א לאכול מצה של חמץ משום שהוה טעמה כטעם מצה, וא"כ צריך שיהא היכרא, וע"ע במהרש"א ריש פרק ערבי פסחים, שיש חילוק אי הוי כטעם מתה אז איכא איסור, אבל אם אין טעם מצה אין איסור, ולכאורה אי הוה חמץ לא הוה

כ"כ אותו טעם כך כתבו במקצת פוסקים שפשיטא להו שטעמא שונה. וכן כתב באורחות רבינו (ח"ב עמ' סד') שהביא בשם הקה"י שאסור לאכול מצות של חמץ שנאפו שלא לשמה, שיש לחוש שיאכלו כן בליל הסדר ויהיה בלבול, עי"ש עוד, וע"ע בהגדה של פסח מנחת אשר סימן י' שאסור לאכול מצה שנאפתה שלא לשממה, ויש להאריך עוד בזה, וכן ע"ע בספר שמירת שבת כהלכתה, שכתב לאסור בשם הגרש"ז,

אולם בנטעי גבריא (פסח ח"א פ"ב הערה כו שלכאורה כתב שם שיהיה סיבה להתיר, אבל מצד שני כתב שיש מאפיות שלא מקיפדות בדיוק באופן עשית המצות מתי שאופת של חמץ, כמו בהקפד על מצות כשרות, אבל גם שכתוב על הצת חמץ שהיא של חמץ מ"מ היא נאפת לא חמץ, וא"כ שפיר נקרא אותו מצה, ודבריו צ"ב וכי יעלה על הדעת לאכול כזאת מצה הרי היא גופא דאין כל הקפידים כמו באפית מצות כשרות, א"כ בודאי דהוה חמץ.

ועוד יש להעיר בכל דברי הפוסקים לאסור הרי עיקר טעמא שאסור לאכול מצה בערב פסח מובא בירושלמי והביאו בתוס' בריש פרק ערבי פסחים שהוה כבועל ארוסתו בית חמיו, וא"כ וכי הוה בועל ארוסתו בבית חמיו מצה שהיא חמץ, הרי לא הוה בועל ארוסתו הרי לא הוה מיכלא דמהימנותא שנאפה לשם מצוה.

וכן יש מדייקים משו"ת הריב"ש בסימן ת"ב וז"ל: השאלה השלישית: לבאר הירושלמי (רפ"י דפסחים): דאמר רבי לוי: האוכל מצה בערב הפסח, כבא על ארוסתו בבית חמיו. אם האסור הוא לבד במצה השמורה, שהתקין לו ללילה הראשון לצאת בה, או אם לכל המצות שהתקין לכל ימות הפסח? ואם נאמר: שאף בכל מצה קאמר; אם מותר לאכול מצה עשירה, כיון שהיא משונה מכל וכל, בעשייתה ובשמה?

תשובה: הא דרבי לוי, בכל לחם מצה היא, ואעפ"י שאינו שמור מעדן קצירה. שהרי בכל, אדם יוצא ידי חובתו בפסח, ואעפ"י שאמרו בגמרא (פסחים מ'): שמור דלישה, לא הוי: שמור. היינו לכתחלה; אבל בשעת הדחק, יוצא ידי חובתו, אפילו בלקח קמח מן השוק, דלא מחזקינן אסורא. וכן כתב גאון ז"ל, וכ"ש בלקח חטה מן השוק, שזה אפילו לכתחלה יוצא בה, כיון שיש כאן שמור קודם לישנה, משעת לקיחה. דמאי דאמר להו רבא, להנהו דמהפכי כיפי: כי הפכיתו, הפיכו לשם מצוה; למצוה מן המובחר קאמר וכיון שבכולם יוצא בדיעבד, ראוי ליאסר משום ארוסין דמצה. עכ"ד, וא"כ לפי דבריו שאוסר אכילת מצות שנעשו מקמח שבשוק א"כ דווקא בכה"ג שיהיה אסור אבל מצות של חמץ יהיה מותרות כן דייק בספר הפסח כהלכתו פט"ו הערה 29, וע"ע בשו"ת אז נדברו ח"ב סימן שכתב לדון בדברי הריב"ש ועוד ראשונים והעלה להתיר לאכול מצה של חמץ בער"פ.

וכיוצא בזה ראיתי להתיר לאכול מצות של חמץ בערב פסח בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן קב) וז"ל: אבל עכ"פ לא אמרו אלא במצה שיוצאין בה ידי חובתו אבל מצות שלכתחלה נאפית שלא לשם מצות פסח אלא לשם מצת חמץ ודאי דמותר לאכול לכתחלה אליבא דכ"ע דאין זה מצה אלא פת וכ"פ במג"א דמצה כפולה ונפוחה אין לאוכלה בע"פ דשמא מצה הוא מבואר דאי ודאי לאו מצה הוא לצאת ידי חובתו אף

שנאפית לשם מצה מותר לאכול וכ"ש במצות מן השוק שלא נאפו לשם פסח, ע"כ. וכן כתבו להביא ראיה מדברי הרמ"א סימן תע"א ס"ב שכתב אבל מצה שיוצאין בה בלילה אסורים לאכול כל יום ארבעה עשר, משמע דוקא שיוצאים בה יד"ח, וכיוצא בזה ראיתי שהביאו מהגרש"א שטרן למה בכלל יש לאסור מצת חמץ בער"פ, שגזרו רק על מצה ולא על חמץ שלא יאכלו לתאבון, אמנם לדעת המאירי שלא יאכל לתאבון א"כ יהיה איסור שלמעשה טעמה שווה.

וראה עוד בשו"ת רבבות אפרים (ח"ב סימן קכ"ט אות לה) הביא שם שיש שטענו שמצה שאין כשרה לפסח והיא של חמץ יש לה טעם אחר ועין מה שהבאנו לעיל בזה, ופוק חזי מאי עמא הדבר, וכתב שם להתיר שלמעשה יש במצוא לו מלח וא"כ י"ל שיהיה מותר.

ועוד יש סניף בזה להתיר כמו שהרי דנו הראשונים ממתי אסור לאכול מצה של מצוה בער"פ וממתי הוי בועל ארוסתו בבית חמיו, דהנה איכא כמה שיטת בראשונים ממתי אסור לאכול מצה בער"פ, א' דעת הרז"ה בסופ"ג בפסחים ט"ו ע"ב מדפי הרי"ף והרא"ש שם בפ"ג ס"ז דאין האיסור אלא משעת איסור אכילת חמץ דהיינו משעה שישיית וכ"כ הנמוק"י בשם הריטב"א ברפ"ד שם.

ב' הרמב"ן במלחמות סופ"ג והמ"מ בפ"ו הי"ב מהל' חמץ ומצה נקטו דמשעת עלות השחר אסור לאכול מצה וכן פסק המשנה ברורה סי' תע"א ס"ק י"ב.

ג' דעת המגן אברהם בסי' תע"א ס"ק ו' דאסור מליל י"ד וגם שיטה זו יש לה מקום בראשונים עיין בארחות חיים מלוניל דיני חמץ ומצה סי' קי"ד שהביא כן בשם י"א וכן משמע בפירוש רבינו מנוח הל' חו"מ פ"ו הי"ב וכן ביאר בחידושי חת"ס שם.

וא"כ י"ל שאיכא בזה ספק ספיקא ספק שמא ההלכה שאסור לאכול רק משעת איסור אכילת חמץ, ומח' אי מותר מצות של חמץ, א"כ י"ל שאיכא ספק ספיקא ויהיה מותר לאכול מצות של חמץ. וע"ע בהגדה של פסח עטרת יהושע סקכ"ה ובהגדת תפארת צבי דף יא שמותר לאכול מצה של חמץ בער"פ. ועיין עוד בשו"ת שבט הכהונה ח"ז עמ' קצו, שכתב לומר שכל המתירים דוקא אלו שלא אוכלים מצות מכונה כל ימי הפסח בכלל להם מותר לאכול מצות מכונה של חמץ בער"פ אבל לנוהגים לאכול מצת מכונה בפסח אסור לאכול מצות מכונה של חמץ בער"פ, וא"כ כתב שלמעשה אין בזה שום מח'. וז"ל: איברא דאין בזה מחלוקת כלל דהגרמ"א פריינד זצוק"ל ושאר הפוסקים מיירי מאלו שאינם אוכלים מצות מכונה בפסח וכדעת הרה"ק רבי חיים מצאנז זיע"א שו"ת דברי חיים או"ח סימן כ"ג והגאון רבי שלמה קלוגר זצ"ל שו"ת האלף לך שלמה השמטות סימן ל"ו והאבני נזר סימן תקל"ז והדרכי תשובה במכתבו בסוף ספר תפארת בנים והשו"ת מהרש"ם ח"ט סימן ל"א ועוד ולכן התיר לאכול מצות מכונה אפילו כשר לפסח בערב פסח כיון שטעמם שונה ממצות יד מה שאין כן המקראי קודש ושאר הפוסקים מיירי מהאוכלים מצות מכונה בפסח וכדעת השואל ומשיב ושו"ת כתב סופר בהוספות סימן י"ב והערוך לנר והתפארת ישראל והשו"ת בית שערים סימן קע"ח ועוד להם אסור כבר לאכול מצות מכונה כל יום ארבעה עשר וכו' עיי"ש עוד.

ולא הבנתי דבריו דלכאורה איזה חילוק יהיה בין מצות יד למצות מכונה ולכאורה וכי טעמם שונה כ"כ שיהיה אפשר לומר שכל ההיתר דוקא לאוכלים מצות יד בפסח, ועוד דאם כתבו להתיר ע"כ שס"ל שלא הוה ע"ז שם מצה, א"כ ברור שאיכא היכר וא"כ גם לא שייך לומר הטעם שבועל ארוסתו בבית חמיו.

ועוד יש להשיג על דבריו שהרי בשו"ת האלף לך שלמה מתיר לאכול מצות כפולות בער"פ וחולק על המג"א והמשנ"ב א"כ כ"ש שלשיטתו יהיה מותר לאכול מצות חמץ, וא"כ לא שייך לומר שהמתירים ס"ל כמו האלף לך שלמה שמותר רק מצות עבודת יד שהרי ר' שלמה קולגר מתיר אפי' מצות כפולות בעבודת יד ודו"ק.

ועין עוד במעורר ישנים (סימן כ"ו אות קלו) שכתב וז"ל שא"א לאכול מצה בערב פסח משום מראית העין, ובשו"ת אז נדברו חי"ב סימן ל"ג כתב בזה ומבחי' ההלכה בזמנינו שמצוי מצה של חמץ לא שייך בזה חשד כמבואר בפוסקים לענין שכיר יום וקכלנוח כמבואר כתוס' שבת דף כ"ז ב' ד"ה אלא, ועי"ש שפסק להתיר. וע"ע בספר וזה השולחן לר' שריה דיבליצקי זיע"א (ח"ב סימן תע"א ס"ב) שכתב "סתם מצה של כל השנה אסור לאכול בער"פ עד שעה ד' כי עפי"ר אינה חמץ ודאי מדנאפית מהר ע"י המכונות ולא שכיח כ"כ שישוהו עיסה בכוונה עד שתתחמץ ובמצת ודאי חמץ מותר לו לאכול עד שעה רביעית בצנעה ולא בפרהסיא משום מראית העין", אמנם דבריו צ"ב וכי מה שייך בזה מראית העין הרי ידוע היום שיש מצות חמץ, וא"כ למה שיהיה אסור, כמו שהבאנו לעיל, ועוד דלא דייק מהמשנ"ב להתיר, ועוד דלא הוי מצה של מצוה. ועוד הרי הוי איסור דרבנן ובאיסור דרבנן אין דין איסור של מראית העין כמו שכתב ברמ"א יו"ד סימן פ"ז ס"ג ובש"ך שם סק"ו וא"כ אין לאסור מפני מראית העין, אמנם עי"ש במה שדן שם.

ולדעות האוסרים האם יהיה מותר לאכול מר"ח ניסן מצות חמץ, בשו"ת שבט הקהתי כתב בח"ג סימן ק"נ שמותר לאכול מר"ח אבל בער"פ אסור, וכ"כ בנטעי גבריאל בשם האדמו"ר מסטמאר וצוק"ל שאסור לאכול רק בער"פ אבל שבועים לפני מותר.

והגר"ש וואזנר כתב בקובץ בית הלוי (ח"ז עמ' כח) שמותר לאוכלן בימים שבהם נוהגים להימנע מאכילת מצה, וא"כ י"ל לנוהגים להחמיר, א"כ אפילו מר"ח יהיה אסור, ועין בפסקי תשובות סימן תע"א בהערה 16 כתב ששמע ממורי הוראה, שמתירים לאכול מצות מכונה של חמץ בליל י"ד לאלה שנוהגים לאכול מצות עבודת יד כל ימי חג הפסח, אמנם יש להעיר בדבריו שמספיק שאפי' רק בליל הסדר מחמיר בעבודת יד כי אז בעי לשמה ורק אז מקימים מצוה לדעת חלק מן הפוסקים, וא"כ רק מספיק בליל הסדר שאז הוא בועל ארוסתו בבית חמיו ורק אז צריך שיאכל מצות יד וסגי.

ו). לקיים לחם משנה ואח"כ יאבד את הלחם, והנה הסתפקתי בענין זה, מה הדין האם אח"כ הלחם יאבד, והגר"צ הכהן שליט"א רב דקהל חסידים שיכון ה', וז"ל השאלה: [והו"ד בקובץ באר התורה מס' 100] שאלה: האם עדיף השנה שחל ערב פסח בשבת, לקיים לחם משנה עם לחם ואח"כ יצטרך לאבדו, או דלמא שלא יקיים לחם משנה. וכן האם אפשר לצאת בלחם משנה במצה דהרי היא לכאורה מוקצה דהרי אסור לאוכלו. וכתב לי בזה"ל: תשובה: אין איסור "בל תשחית" באיבוד הלחם משנה, אלא אדרבא -

מצוה. והמנ"ח מצדד כידוע, שאם אין לו חמץ לבער - יקנה חמץ על מנת לבערו. א"א לצאת יד"ח במצה, יעוי' מחה"ש סי' ער"ד, שמי שלא אוכל פת עכו"ם, אינו יכול לצרפה ללח"מ ויעוי' בשו"ת שבה"ל שכתב שלפ"ז אין לצרף פת קפואה, כיון שאינו יכול לאכלה כעת.

ועוד בענין זה אצרף מש"כ לי בזה הגרמ"ר שעיו שליט"א בעמח"ס מחקרי ארץ, ח"ל: בעה"י יום חמישי בשב"ק ה' ניסן שנת שמח"ת לב"ו, לקראת חג המצות יבורך ממקור הברכות, העוסק בתורה ימים ולילות, מפענח כל תעלומות, ועורך מערכות, בעל מדות נעלות הרה"ג יוסף אביטבול שליט"א. בדבר השאלה בערב פסח שחל להיות בשבת אם יעשה על לחם חמץ ויצטרך לאבדו או שלא יעשה לחם משנה.

נראה דאין איסור בל תשחית אם יעשה על לחם משנה חמץ ואחר כך יאבדו, דכל האיסור בל תשחית הוא כאשר משתמש בדבר שלא לצורך, אבל אם זה לתועלת אין בזה איסור בל תשחית. והכא בנדון דידן היות ולחם משנה בשבת הוא מצוה חיובית, כדאיתא במסכת ברכות (דף ט"ל ע"ב) ובמסכת שבת (דף קיז ע"ב) אמר רבי אבא בשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות, מאי טעמא לחם משנה כתיב, אמר רב אשי חזינא ליה לרב כהנא דנקיט תרתי ובצע חדא ע"כ. הרי שאפילו אם אינו בוצע מהלחם משנה חייב לבצוע על שתי ככרות, ואם כן מה שיצטרך לאבד את הלחם משנה אין בזה איסור, דההכרח לא יגונה, ואם לא ישאיר שיעור לחם כדי לחם משנה יפסיד את המצוה לבצוע על לחם משנה. ואיסור בל תשחית ליכא כדאמרינן במסכת שבת (דף קמ ע"ב) בל תשחית דגופא עדיף, וא"כ הכא נמי הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, וכיון שמפסיד מצות לחם משנה זה עדיף על איסור בל תשחית.

על כן נראה שצריך להשאיר חמץ כדי שיהיה לו לחם משנה, אע"פ שיודע בבירור שיצטרך לאבד את הלחם.

ב. ואשר שאלת אם אפשר לקחת מצה ללחם משנה כבר עמדו בזה הפוסקים. ראשית ביכורים הפרי מגדים בסימן תמ"ד בא"א כתב "יראה דמצות מצוה אסור לטלטל בשבת ערב פסח, דאסור באכילה מדרבנן בערב פסח, הוה מוקצה, ושאר מצה יכול ליתן לעופות או לעכו"ם, מה שאין כן זו אין רוצה". מבואר בדבריו שרק מצות מצוה שרוצה לאכול אותם בליל הסדר כדי לקיים מצות מצה הם מוקצה, אבל שאר מצות שיש לו אינן מוקצה, מכיון שיכול ליתנם לעופות ולעכו"ם. גם בחידושי אנשי שם שעל המרדכי בסוף פרק קמא דפסחים כתב בשם רבי ליוו מפראג שמצת מצוה היא מוקצה. באופן שבמצות מצוה שמתכוון לאכול בליל הסדר כיון שמקפיד עליה אינו יכול לצרפם ללחם משנה.

ובשו"ת לבושי מרדכי לרבי מיכאל ווינקלר זצ"ל, תליתאה חלק יורה דעה סימן מ"ח אות ב' נסתפק במצה שאינה מצוה אע"פ שהיא אינה מוקצה אם יכול לצרפה ללחם משנה, שהרי אינו ראוי לאכילה, מחמת האיסור לאכול מצה בערב פסח, ע"ש.

אולם בשו"ת פרי השדה לרבי אליעזר דייטש זצ"ל חלק ב' סימן פ"ח נקט להקל לצרף מצה בערב פסח שחל בשבת ללחם משנה, כיון דמעיקר הדין אין צריך לבצוע את שתי

הככרות בשבת, והיינו שאף לסוברים שבוצע את שתי הככרות מכל מקום מודים שאין בזה חיוב מן הדין, ולכן אף שאסור לאכול מצה בערב פסח אבל לחם משנה מותר.

ובספר אגרתא חדא לרבי שריא דבליצקי זצ"ל בהלכות ערב פסח שחל להיות בשבת סעיף י"ח כתב וז"ל, אם אין לחם משנה מחמץ אפשר לצרף מצה אחת, החזו"א (אגרות חזון איש חלק א' סימן קפ"ח) כי מצות אינם מוקצה בערב פסח כי הן ראויות לקטנים, אך מצות שיוצאים בהם בלילה הן מוקצה (פרמ"ג סי' תמ"ד א"א ס"ק א' וסי' תע"א ס"ק ח') ועיין הגדת חזון עובדיה דף צ"ו ובמהדו"ח ח"א עמ' רס"ו, עכ"ל.

ומו"ר הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל במנחת שלמה חלק א' סימן י' בהערה אות ג' כתב, שרק ביום סובר הפרי מגדים שאינה מצטרפת, אבל בלילה מצטרפת מצה שמורה ללחם משנה מכיון שאינה אסורה באכילה מעיקר הדין ע"ש.

ובכף החיים סימן ש"ח ס"ק מ"ב כתב, דגם מצת מצוה אם יש לו הרבה ממה שצריך לסדר הלילה, ואינו חס עליהם מליתן מהם לתינוק לא הווי מוקצה. באופן דנקטינן לדינא בענין לחם משנה בערב פסח שחל להיות בשבת: א. מותר להשאיר לחם חמץ לצורך לחם משנה ואין בזה איסור בל תשחית. ב. בליל שבת מותר לצרף מצה ללחם משנה בכל גוונא. ג. בסעודת שחרית, מצה שאינו חושב לאכלה למצת מצוה מותר לצרף ללחם משנה. ומצת מצוה אם יש לו הרבה שאינו חושב לתת אותה לקטן מותר לצרף ללחם משנה. ואם חס עליה שלא לתת לקטן יש לה דין מוקצה ולא יכול לצרפה ללחם משנה.

ד. בשעה שמצרף מצה ללחם משנה אם יש לו הרבה מצות יותר מכדי צרכו לחג הפסח, טוב שישמור מצה זו לאכלה אחר הפסח, דיש לחוש שמא נגע המצה בפת חמץ ועבר פירורים או קמח מהחמץ למצה, וחמץ בפסח אסור במשהו. ואם צריך מצה זו לפסח, יש לו להיזהר שלא יגע חמץ במצה.

וה' יזכה את כבודו וב"ב לחוג את חג המצות בגילה ודיצה ששון ושמחה תשיגו כל הימים ברוב עוז ושלו. בברכת תז"ל רנ"ו, רחמים משה שעיו, פה עיה"ק ירושלים תובב"א

ז). קטן יכול לאכול מצה - הנה ברמ"א סימן תע"א סעיף ב' כתב, וקטן שאינו יודע מה שמספרין בלילה מיציאת מצרים מותר להאכילו. ומקור בדריו משו"ת תרומת הדשן סימן ז', ובמשנ"ב סקי"ג כתב, אבל אם יש בו דעת להבין אין להאכילו מצה דדרשינן והגדת לבנך וכו' בעבוד זה לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך ואם מילא הבן כריסו בממצה לא שייך לומר בעבור זה שאינו חידוש לקטן, ואין חילוק בין קטן לקטנה.

ובשיעור קטן שיכול לאכול מצה כתב הג"ר עמרם פריד שליט"א שהוא גיל 5, ושוב ראיתי שכן הביאו בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל.

ח). קיום לחם משנה במצות עשירה ועוד, ועוד בענין זה אצרף תשובת הגרי"א דינר שליט"א רב בית הכנסת דברי שיר בבני ברק, וכך שאלנו בהאי לישנא, שאלה: האם השנה שער"פ חל בשבת ניתן לקיים לחם משנה עם מצות, ואי נימא שאסור, האם מותר

לקיים, עם מצות חמץ, או מצה עשירה. וכן מה הדין במצה שלא לשמה, או מצה נפוחה וכפולה.

תשובה: א). עי' פמ"ג (סי' תמ"ד, א"א סק"א) כיון שבודאי לא יתנו זה לאכול אפילו לקטנים, אז א"א לצרפו, אבל שאר המצות למיוחדות לשאר ימי הפסח אפשר לצרפן.

ב). מצה עשירה לפי בני ספרד שאוכלים, אפשר לצרפן אבל לפי בני אשכנז, אפשר גם לאוכלן עד זמן איסור חמץ, אבל למעשה לא משתמשים בו, משום שעשה הרבה פירוורים.

ג). יש מתירין לאכול מצה שלא לשמה ערב פסח (מאירי צט: ומהרש"א) אבל רוב פוסקי זמנינו אסרו לאכול (שו"ת מנחת יצחק ח"ח תשו' לז ארחות רבינו ח"ב עמ' יב).

ד). במצה נפוחה וכפולה להם רק ספק חמץ, שרוב כפולות אצלינו לגבי רק לחומרא לכן א"א לאוכלם בערב פסח.

ט). האם אפשר לשייר י"ב חלות, הנה בענין זה כתב להסתפק בקונ' ער"פ שחל בשבת להגר"מ מאיר שליט"א לפי מה שיש לדייק מדברי השו"ע שאין לשייר יותר מידי, וכמו שכתב להאריך בתשובות והנהגות וללחם משנה יצרף מפה, מה הדין באלו הנוהגים לבצוע על י"ב חלות האם מקרי צורך שתי סעודות ויהיה מותר לשייר. ונשאר בצ"ע, ואני לענ"ד נראה דאסור לשייר, כיון שיהיה קשה לאבדו.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"הערות מעשיות לסעודות חג ערב פסח שחל בשבת"

בשבת הקרובה ערב פסח שחל בשבת, המנהג המקובל להכין את תבשילי סעודות השבת בכלי פסח, ולכן יש ליזהר באכילת הפת מפירורין – ולכן כדאי לאכלן בפניה או במקום צדדי וכדומה (ומומלץ לאכול פיתות שלא מתפוררים הרבה).

ומ"מ יש להקפיד שכל אחד מהסועדים אכל שיעור של "כביצה פת" מכמה טעמים [וכפי שנתבאר ב'הרחב דבר'].

וראה ב'הרחב דבר' מש"כ להעיר על שאר המאכלים איך הם נפטרים מצד ברכת הפת מאחר שאין אוכלים פת באמצע הסעודה.

*

ה ר ח ב - ד ב ר :

ערב פסח שחל בשבת

א] השנה שערב פסח חל בשבת, רוב עם ישראל נוהג כפי עצת המשנ"ב (תמד, יד) שכותב בשם הפוסקים ש"טוב שיבשלו בכלים חדשים המוכנים לפסח", דהיינו שמכינים את תבשילי סעודות השבת בכלי פסח, ועושים קידוש במקום סעודה על פת חמץ, וכדי שלא יתערב פירורי החמץ בכלי הפסח, אוכלים את החמץ במקום שאין חשש מהפירורין. ומומלץ לאכול "פיתות" שאינם עושים הרבה פירורים.

אבל צריכים להכין פת בשיעור כביצה לכל אחד מהסועדים – כי אחרת אין לברך "על נטילת ידים" וכמו כן י"א שכל סעודת שבת זוקקת כביצה פת. וע"פ בירור שערכת פיתה ממוצעת שוקלת 1200 גרם, והשיעור לפי החזו"א הוא כ-60 גרם ולפי הגר"ח נאה כ-40 גרם.

וכדאי להשתדל לצמצמם בכמות החמץ כדי שלא ישאר לו הרבה חמץ – ובכל אופן כל החמץ הנשאר בשבת יש להתפטר ממנו (לפני שעה חמישית שהוא בי-ם 11:27) על ידי השלכה לפח אשפה עירוני שנמצא ברשות הרבים (ולא ברשותו) ועדיף להכניס החמץ ישר בלי שקית כדי שיפגם, או להשליכו לבית הכסא.

שיעור כביצה וכזית לסעודות

ב] וכעת נבוא לבאר את השיעור כביצה וכזית הנ"ל, ונעורר בזה מכמה אנפי.

"הערות מעשיות לסעודות חג ערב פסח שחל בשבת"

1. לגבי ברכת "על נטילת ידיים" מבואר בשו"ע (קנח, ב) ומשנ"ב שם שאם אינו אוכל כביצה יטול ידיו אבל לא יברך על נטילת ידיים. [ויעו"ש שאם אוכל פחות מכזית י"א שכלל לא צריך נטילה].

2. לגבי שיעור הנצרך לצאת ידי חובת סעודת השבת – מבואר במשנ"ב (רצא, ב) שראוי לאכול שיעור קצת יותר מכביצה, כי י"א שיוצא ידי חובה רק בכביצה ולא סגי בזה בשיעור כזית.

3. לגבי "קידוש במקום סעודה" סגי בשיעור כזית (משנ"ב רעג, כא).

4. לגבי לפטור שאר המאכלים שבתוך הסעודה, הנה אמנם המשנ"ב (קעז, ג) מסופק במי שאוכל פחות מכזית אם נפטרים שאר המאכלים, והטעם "דלא שייך לומר שהם נטפלים להפת כיון שלא היה חפץ באכילתו וכ"ש כשאכל רק פחות מכזית או אולי כיון דדרך העולם לקבוע סעודה על הפת ברכת הפת פוטרתן בכל גווני".

אך כותב בעצמו: "אם לא בשבת ויו"ט דאז מצוה לאכול כזית פת חשוב הוא ונעשו הכל טפלים לו". והביאור שבשבת ויו"ט ודאי הוא אוכל את הפת לשם פת ולא לפטור שאר המאכלים. אך כבר כתבנו לעיל שלכתחילה יש לאכול בכל סעודת שבת מעט יותר מכביצה.

עקירת השולחן

ג] ויש להעיר בסעודות השבת בשבת הקרובה, דהנה בשו"ע (קעז, ב) כותב שכל מה שנאכל בסעודה אחר שמושכים ידיהם מהפת, זוקק ברכה ראשונה ואינו נפטר בברכת הפת. וכותב השו"ע שם ש"דין זה האחרון אינו מצוי בינינו, לפי שאין אנו רגילין למשוך ידינו מן הפת עד ברכת המזון".

ומבאר שם הביה"ל (ד"ה שאין) בשם הפוסקים, שכונת השו"ע שבזמן חז"ל היו רגילין לסלק את השולחנות קודם ברכת המזון, ולכן זה לא היה נחשב כחלק מהסעודה והפת לא היה פוטר את זה, אבל אנו שלא מסלקים את השולחן הגם שסיימו כבר לאכול פת ואין דעתו לאכול עוד פת עדיין נחשב בתוך הסעודה.

ועוד מביא שם מהרבה ראשונים, שהקובע זה לא עקירת השולחן, אלא סילוק הפת. וכותב שאין המנהג כן.

ומעתה בערב פסח שחל בשבת שמתחילים לאכול באיזה פינה בבית או במרפסת וחצר לחם (או פיתה), ואח"כ משנים מקום לשולחן להמשך הסעודה, יש לדון מדוע זה לא יחשב עקירת השולחן ובפרט אם התחיל את הסעודה לפני זמן האיסור חמץ וממשיך אחר זמן האיסור, שעתה אסור לו כבר לאכל פת.

וידידי הגרמ"ד שטיין זצ"ל בספר אליבא דהלכתא כותב שנראה שדעת הב"ח והמג"א והא"ר והחיי אדם שפסק כן בביאור הלכה ולשיטתם אי"ז נחשב עקירת השולחן. ויש להוסיף שזה לא נחשב "עקירת השולחן", מאחר שהמטרה זה לא סילוק מהפת והפסקת וגמר הסעודה.

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ
בירושלים עיה"ק

"הערות מעשיות לסעודות חג ערב פסח שחל בשבת"

[וכיוצ"ב ידוע מה שדנים בחתונות שמסלקים ממש את כל השולחן (לפני ברכת המזון),
ואם ירצה לאכול עוד חלה אין ביכלתו, יש לדון שזה יחשב כעקירת השולחן (שבה"ל א,
רה). ולכן במקומות כאלו העצה היא, שיהיה בדעתו לאכל עוד קצת פת בסוף, ואז אין
בזה עקירת השולחן (עי' וזאה"ב פ"ח)].

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברוך גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס ויאמר שמואל' ושא"ס

גדר 'והגדת לבנך' ומצוות סיפור יציאת מצרים וקריאת ההגדה

יל"ע אמאי רבבות אלפי בני ישראל לא טורחים שבניהם ישהו אצלם בליל הסדר, ורבים שוהים בבתיהם או בבתי הורי נשותיהם וכיוצ"ב. ואף שיש מהמדקדקים המקפידים על כן, וכך מודפס בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל שכן ראוי לנהוג, מ"מ פוק חזי מאי עמא דבר שאין מקפידים כ"כ בזה ולכאו' יש בזה ביטול עשה, שהרי האב מפסיד מ"ע של 'והגדת לבנך', כאשר בנו אינו מצוי אצלו וממילא אינו מספר לו סיפור יצי"מ.

ובפשטות י"ל דכיון שהמצוה אינה מוטלת על הבן כלל אלא רק על האב, לכן הבן אינו צריך להמציא עצמו ולבוא אל אביו, בכדי שיקיים על ידו מצוה זו. ואולם אכתי לכלל הבנה לא באנו, דסו"ס אמאי לא יצטרך לסייע לאביו לקיום המצוה. ואף שמסתבר שאם הבן לא בא לאביו, אזי אביו לא חייב כלל בהמצוה, אך בכל זאת מדוע שהבן לא יסייע לאביו לקיים מצוה ומדוע לא מוטל על האב לדאוג לקיום המצוה דיליה ע"י שכנוע וריצוי בנו בצורות שונות, כדי שיואיל לבוא אליו לליל הסדר. נוהנה במשנה בקידושין דף כט נאמר שכל מצות הבן על האב, ובברייתא שם מנו כמה דברים: "האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות". וצ"ע מדוע לא מנו שם גם את מצות סיפור יציאת מצרים. שכידוע מצוה להודיע לבנים. ומכאן הוכיח הגרמ"ד סולוביצ'יק שליט"א דמצות והגדת לבנך אינו קיום מצוה הנעשה בבן, אלא דמוטל על האב לקיים מצוה זו ע"י הבן, אך המצוה היא אך ורק מצות האב, והבן הוא כ'חפצא של מצוה' שעל ידו מקיים האב סיפור יצי"מ לבנו, ולכן חלוקה מצות 'והגדת לבנך' ממצוות מילה ופדה"ב, דהתם הקיום נעשה בבן, רק שמעשה המצוה הוטל על האב, אך ב'והגדת לבנך' אין הקיום כלל בהבן, והוא רק כחפצא של מצוה, ולכן לא מנאה התנא בין הני מצוות הבן על האב. וכ' נפקותא לזה שכשהאב הוא בן חו"ל הצריך לנהוג יו"ט שני, דצריך לספר לבניו סיצי"מ. וראה עוד בס' רץ כצבי (לידידי הרה"ג רבי צבי רייזמן שליט"א, ח"ח סי' ט"ז) בזה].

והנה יש לחקור האם מצות 'והגדת לבנך' פירושו שהאב עצמו יספר לבניו סיפור יצי"מ, א"ד דבעצם דאגתו שהבן יידע וישמע את סיפור יצי"מ, בזה יצא י"ח. ובס' רץ כצבי (ח"ח סי' ט"ז) הביא בשם ס' הליכות שלמה (סדר ליל פסח, מגיד, אות לא) שכתב כך: "שעיקר החיוב על האב הוא שישמעו בניו בלילה הזה סיפור יציאת מצרים, וכיון ששומעים הסיפור סגי, ואף אין צריך למנות את המספר כשלוחו על כך, אלא ממילא נפיק י"ח".

ומסיבה זו סבר הגרשז"א שכשהבן מיסב אצל אביו, מהני זה שהסב מספר סיפור יציאת מצרים לנכדיו.

ושאלתי את מו"ר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א שאבי מורי שליט"א ערך את הסדר והוא זה שסיפר לילדי שלי, נכדיו, את סיפור יציאת מצרים, ואם כן כיצד אני קיימתי את מצוות 'והגדת לבנך'? ומרן שליט"א השיב: "כשאתה קורא את ההגדה ביחד עם כולם, ואומר להם לקרוא גם את ההגדה, אתה יוצא ידי חובה. הם הרי קוראים לבד את השאלות של "מה נשתנה" ואת התשובות של ההגדה... והוספתי לשאול: "ולא צריך שאני אדגיש להם בעצמי את סיפור יציאת מצרים?" - ומרן שליט"א השיב: "לא צריך!". ונמצא דהם סברו שגדר המצוה היא שהאב ידאג שבנו יידע הסיפור וא"צ שיספר לבנו בפועל. ועיין בשו"ת תשובות והנהגות ח"ה סי' ק"ב.

והנראה דיותר י"ל בזה, דמצות 'והגדת לבנך' אין עניינה בעצם הסיפור בפועל, אלא מטרתה היא המשך שלשלת הדורות האמונים על סיצי"מ והאמונה בה, וממילא אם האב דואג לזה, ממילא מקיים המצוה. והיה אפ"ל לפי"ז דמהני זה שהאב ידאג לזה עוד קודם לפסח, שבנו יספר או ישמע הסיפור בליל הסדר. ואמנם לא משמע כן בד' הרמב"ם, דכתב דזה מצוה להודיע לבנים וכו', ולא משמע שזה ענין של דאגה בעלמא לקיום המצוה, וצ"ע.

ומו"ח מוהרא"ז שוגרמן ודודי מוהרא"ש מאיר שיחיו פירשו דצ"ל דאכן אין מצוות 'והגדת לבנך' מצוה נפרדת בפנ"ע, אלא חלק ממצות הסיפור. ובצורת הסיפור נאמר דאם יש לו בנים, אזי צורת הסיפור צריכה להיות שייספר לבניו, אך אם אין לו בנים - מספר לאחרים, או אף לעצמו בדרך שו"ת. וממילא אין מצות 'והגדת לבנך' מצוה בפנ"ע, ועל כן אין חובה לדאוג שבניו ייסבו עימו בדוקא בליל הסדר. ודודי הגרא"ש הוסיף דזה מדוייק קצת בד' הרמב"ם, דבה"א כ' שישנה מ"ע מדאורייתא לספר ביצי"מ, ובה"ב כתב: מצוה להודיע לבנים ואפילו לא שאלו, שנאמר 'והגדת לבנך', לפי דעתו של בן אביו מלמדו, עכ"ל. ולא כתב דגם חיוב זה הוא מ"ע מדאורייתא, כפי שחילק בכל פרק זה, כל מצוה לפי מעלתה, האם היא מהתורה או מדברי סופרים. ומזה מוכח דמצות 'והגדת לבנך' אינה מצוה בפני עצמה, אלא סניף וסעיף מהמצוה הכוללת של סיפור יצי"מ. וכן מדברי הרמב"ם בסהמ"צ משמע דעיקר הוא הסיפור יצי"מ, וכסניף לזה היא המצוה דהגדת הבנים. וידידי מוהרי"ח אלבוים שיחי' כתב לי בזה כך: המעיין בסוף פרשת בא, יבחין שעיקר המצוה נובעת ממה שנאמר "ויאמר משה אל העם זכור את היום הזה", וסיום הציווי הוא והגדת לבנך בעבור זה וכו', נמצא שעיקר החיוב הוא לזכור את היום הזה, היינו שיאמר בפה ויזכיר שהיום יצאנו ממצרים, ואם הבנים שם חובה עליו להסביר להם. נמצא שאכן והגדת לבנך היא דרגה נוספת בקיום מצות זכור את היום הזה. היינו שאם הבנים אצלו הוא צריך להסביר להם. לא שעיקר המצוה היא והגדת לבנך, אלא שעיקר המצוה היא זכור את היום הזה וחלק מחובת וצורת זכרון היום שגם הבנים יבינו ויידעו טעם הפסח המצוה והמרור שעבורם יצאנו ממצרים.

ואכן ראיתי בחינוך (מצו הכא), שכתב: "מצות סיפור יציאת מצרים. לספר בענין יציאת מצרים בליל חמשה עשר בניסן כל אחד כפי צחות לשונו, ולהלל ולשבח השם יתברך על כל הנסים שעשה לנו שם, שנאמר 'והגדת לבנך' וגו'. וכבר פירשו חכמים דמצות הגדה זו היא בליל חמשה עשר בניסן בשעת אכילת מצה, ומה שאמר הכתוב לבנך, דלאו דוקא בנו, אלא אפילו עם כל בריה", עכ"ל. הרי לנו שלהחינוך מצות הסיפור בבן היא לאו דוקא, והעיקר שיספר לכל אדם מישראל.

וכן מדוייק בד' המנ"ח שם (אות א), שדן במה שונה מצוות סיפור דליל פסח משאר ימות השנה, בהם אנו מצווים על זכירת יצי"מ, וכתב כך: 'ואפשר לומר דתמיד המצוה להזכיר בפני עצמו ולא להגיד לבנו, וכאן המצוה לספר לבנו. אבל אם אין אחר עימו המצוה להזכיר בעצמו שווה לשאר הלילות. אך כיון דעיקר המצוה המחודשת לספר לאחר', עכ"ל. הרי שהדגיש שהמצוה לספר לאחר, ולא טרח לכתוב שעיקר המצוה לספר לבנו דווקא. ואמנם מדברי הרמב"ם לא משמע כן, שחילק את מצות הסיפור ומצות ההגדה לבנים לחוד.

ואולי יש לחדש כאן חידוש חדש ומחודש, הצריך בדיקה, והוא שסיפור יצי"מ אינו מדין המשכיות האמונה בה' המוציאנו ממצרים, ולא נקט סתם כך בנו, משום שבנו מצוי בביתו בדרך כלל, אלא הוא חלק מהדין של 'חייב אדם לראות את עצמו כאילו יצא ממצרים', אשר 'אלו לא הוציא הקדוש ברוך הוא את אבותינו ממצרים, הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה'. ודבר זה לכאורה מדוייק הוא הכא מדברי בעל ההגדה, שאמר: "בכל דור ודור חיב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. שנאמר, והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בפעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". והיינו דדין חייב אדם להראות את עצמו כאילו יצא ממצרים תלוי הוא בחובת ה'והגדת לבנך', ונילף מהאי קרא ממש.

וא"כ חלק מתחושה זו, של 'הרי אנו ובנינו ובני בנינו משועבדים היינו לפרעה', מועברת דרך הסיפור לבנינו ונכדינו. ואף דבקרא כתיב: "והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בפעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים". י"ל שכאשר אדם מחדיר את התחושה בבניו ובניו שגם הם היו עלולים להיות משועבדים לפרעה, אילולי יציאת מצרים, אזי הם חשים כך, וממילא גם הוא עצמו חש כך יותר ויותר. כי כשהמעגל סביבך חש שהיו עבדי פרעה, הרי זה מסייע גם לאב לחוש כך, שהוא וזרעו היו משועבדים לפרעה.

ואם כנים אנחנו, אזי מובן שרק כאשר הבנים מצויים עמנו בליל הסדר, עלינו לחוש עימם יחדיו את הענין ולקיים התנאי היוצא מזה, של החובה לספר להם סיצי"מ. ולפי"ז אין כלל שאלה האם הסב יוצא י"ח 'והגדת לבנך', כי צריך לחוש ש'הרי אנו ובנינו ובני בנינו משעבדים היינו לפרעה', וממילא עלינו להעביר את הסיפור הלזה גם לנכדינו.

והנה איתא בפסחים קט"ז ע"ב: והאמר מרימר שאלתינהו לרבנן דבי רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב יוסף אמרו רב יוסף מאן דאמר אגדתא בי רב ששת אמרו רב ששת קסברי רבנן מצה בזמן הזה דרבנן מכלל דרב אחא בר יעקב סבר מצה בזמן הזה דאורייתא והא

רב אחא בר יעקב הוא דאמר מצה בזמן הזה דרבנן קסבר כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תיקון.

ופי' הרשב"ם כעין דאורייתא תקון. וכשם שבזמן שבית המקדש קיים פטור השתא נמי פטור ואינו מוציא אחרים ידי חובתן, עכ"ל. וכן במאירי: הסומא אף הוא חייב בהגדה וכן מוציא בה את האחרים, עכ"ל. (והחקרי לב (או"ח סמ"ח) הוכיח מכאן דגם המחויב בכל המצוות ופטור ממצוה אחת, אין לו דין ערבות באותה המצוה שפטור ממנה, דאל"ה הא שפיר אפ"ל דאע"ג דסומא פטור מהגדה, מ"מ הוציא את האחרים מדין ערבות). ובמעשה רב איתא דנהג הגר"א להגיד בעצמו את הגדה והוציא את האחרים, וביאר העמודי אור [כנדפס בתחילת ההגדה עם פי' מלבי"ם] דאע"ג דמבואר בשו"ע (סי' קפ"ג ס"ג) לענין ברכת המזון בזימון דאע"ג דמדינא המברך מוציא את שאר המסובין, מ"מ נכון שכל אחד יאמר בלחש עם המזמן שמא לא ידקדק לשמוע יפה, שאני הכא לענין הגדה של פסח דאידי דחביבא מפני הנס יהבי דעתייהו ושמעי, וכדאיתא כיו"ב [ברפ"ג דמגילה] לענין תרי קלי דנשמעין במגילה דחביבא להו מפני הנס. עוד תירץ דשאני ברכת המזון דאם לא ישמע בקצתה, דהיינו בשם או במלכות וכל המעכב בברכות, לא יצא ידי חובתו, אבל הגדה דהיינו מצות סיפור יציאת מצרים יוצאין אף בקצתה, והא ודאי דשמעי מקצת הדברים.

וחזינן מכל זה שקריאת ההגדה והסיפור אינו רק היכי תימצי לדעת את הסיפור, אלא הוא דין קריאה, והשומעים יוצאים ממש כדין שומע כעונה.

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב בענין עקירת השולחן לפני מה נשתנה

כתב השו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ו: "ויגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר הא לחמא עניא עד מה נשתנה, ואז יצוה להסירם מעל השלחן ולהניחם בסוף השלחן כאלו כבר אכלו, כדי שיראו התינוקות וישאלו", וכתב המג"א ס"ק כ"ה: "ועכשיו לא נהגו להסירם משום דאין היכר לתנוקות בזה דיודעים שאלו הדברים לא ניתנו על השלחן לצורך אכילה, אבל בזמן הגמ' היו רגילין לעקור השלחן", ובאליה רבה שם תמה עליו למה לא ניתנו לאכילה הא אוכלים את המצות שבקערה, והובא בקיצור בפמ"ג, וכתב השעה"צ ס"ק ע"ח: "עיין בא"ר שהשיג על המג"א ס"ק כ"ה והעתיקו הפמ"ג ולכן לא העתקתי דבריו", משמע מדבריו שכיום ג"כ צריך לסלק את הקערה, וכן נהג הגר"א כמבואר במעשה רב סי' קצ"א.

ובפמ"ג כתב בשם החק יעקב שיש נוהגים שאומרים לסלק את הקערה אך לא מסלקים אותה, אך גם זה לא נהוג היום, ובערוך השולחן סי' תע"ג סכ"א כתב: "ועכשיו מכסין הפת במפה וזהו במקום עקירת שלחן", וצ"ע דהא אף תינוק לא רואה שינוי בזה שמכסים את המצות, (ומנהג התימנים לכסות את כל השולחן במפה, ומרן הגרש"ז אויערבך זצ"ל נהג לכסות את הקערה במפה).

אך בחיי אדם כלל ק"ל סי"ט אות ז' ובקיצור שו"ע סי' קי"ט ס"ג לא הזכירו כלל את סילוק הקערה, ובספר הסדר הערוך עמ' שצ"א כתב בשם הג"ר הלל זאקס ז"ל שמרן החפץ חיים ז"ל לא נהג לסלק את הקערה, וכמדומה שכן מנהג רוב העולם היום, וצ"ב על מה סמכו בזה.

ובשו"ע הרב שם כתב: "ועכשיו אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה לפי שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן", וצ"ב למה בזמן הגמ' לא היה שייך טעם זה, ונראה דהוא משום שבדורות הראשונים היו עושים מצות עבות כידוע, וכמ"ש הרמ"א סי' תע"ה ס"ז שנהגו לעשות את ג' המצות מעשרון, ועי' שו"ע סי' ת"ס ס"ה שאין עושין מצה עבה טפח, וממילא בזמנם על פי רוב היה במצות שבקערה די והותר כדי לחלק כזית עבור כל המסובים, נוגם אם היו הרבה מסובים מ"מ היה שם כדי לחלק להרבה אנשים], אך בדורות האחרונים החלו לעשות את המצות דקות מאוד (עי' רמ"א סי' ת"ס ס"ד ובבה"ל שם ס"ה ובמשנ"ב סקט"ז), כך שבזמנינו המצות שבקערה מספיקות רק לכזית אחד או שנים, וידוע לכולם שעיקר הסעודה תהיה ממצות אחרות, ולא ישאלו התינוקות כלום על עקירת הקערה.

והנה ידוע דעת הגר"א שכל התקנות דרבנן צריך לקיימם גם כאשר בטל הטעם, (כמו לגבי מים מגולים), ולפ"ז לכאן גם אם כיום בטל הטעם שישאלו התינוקות מ"מ לא ראוי לבטל את המנהג משום זה, ואולי לכן סבר הגר"א שגם בזמנינו יש להסיר את הקערה,

אמנם אכתי אפשר ללמד זכות על מנהגינו, שהרי המנהג שנזכר בגמ' אינו לעקור את הקערה אלא ש"עוקרין את השולחן", וכתב הרשב"ם: "וה"מ לדידהו דהוי להו שלחן קטן לפני מי שאומר הגדה לבדו וכן לכל אחד, אבל אנו מסלקין את הקערה שבה מצה ומרור ושני תבשילין לסוף השולחן ודי לנו בכך", ולפ"ז י"ל דכאן עיקר התקנה לא היתה לסלק את הקערה אלא לעקור את השולחן, וזה לא שייך היום כיון שאין לנו שולחן קטן לפני כל אחד, נמצא שעיקר התקנה לא שייכת בימינו, נואין לומר דאדרבה נימא דגם היום יסדרו שולחן קטן לפני כל אחד, דפשיטא דלא חייבו חז"ל לטרוח כ"כ עבור תקנה זו, וכל עיקר התקנה נאמרה רק למי שממילא אוכל כן, ומה שנהגו הראשונים לסלק את הקערה היינו משום דמ"מ ראוי לעשות היכר לתינוקות, אך בזמנינו שגם ההיכר לא קיים ממילא א"צ לסלק כלום.

אכן עדיין תמוה למה ביטלו את דינא דגמ' משום טעמים אלו, הא יש הרבה דינים הנוהגים היום אף שטעמם בטל, ונראה דהנה הרשב"ם והתוס' פסחים קט"ו ע"ב הביאו שיטה דמש"כ בגמ' "עוקרין את השולחן" אין הכוונה שמסלקין אותו אלא שמגביהין אותו, וכתבו התוס' שכן יסד ה"ר יוסף בסדרו, וכוונתם למה שכתב רבינו יוסף טוב עלם ביוצר לשבת הגדול: "ומגביה קערה ולימא הא לחמא עניא כוליה ומוזגין לו כוס שני" כו', וברש"י פסחים ק"ט ע"א: "חוטפין מצה. מגביהין את הקערה בשביל תינוקות שישאלו", וכ"כ הערוך ערך חטף: "חוטפין קערה שבה המרור ומגביהין אותה ומגביהין המצות כמו שאנו עושין", וכ"כ הראב"ן: "ומוציא הבשר מן הקערה ומגביה ויאמר הא לחמא עניא עד לשנה הבאה בני חורין", וכ"כ בשב"ל סי' רי"ח ובתניא רבתי סי' מ"ז וכ"כ בהגה"מ רפ"ז מחו"מ בשם רבינו שמחה, וכ"כ בסדור רס"ג: "אח"כ מביאים שולחן ועליו מצה... ומניחים אותו ואח"כ מרימים אותו ואומרים הא שתא הכא לישנא בארעא דישראל הא שתא עבדי לישנא בני חארי, כל דכפין ייתי ויכול כל דצריך ייתי ויפסח, ושוב מניחים אותו".

ולפי שיטה זו נמצא דהמנהג שמגביהים הקערה ולא מסלקין אותה הוא ממש כדינא דגמ', ולענ"ד יתכן מאוד דמזה נתגלגל מנהגינו, שהיו משפחות שנשאר אצלם המנהג הקדום מזמן הגאונים שלא מסלקים הקערה, ומהם נתפשט המנהג לרוב ישראל, כיון שראו שכיום אין שום היכר ע"י סילוק הקערה.

והרשב"ם שם הק' על שיטה זו דאין בהגבהת הקערה שום היכר לתינוק, אך בפירוש זרע גד על ההגדה תירץ שבוזה שמגביהין נראה כאילו רוצים לסלק אותה ועל זה יתמה התינוק, והביא ראייה לפירוש זה מלשון הגמ' להלן שם: "אביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מדלי תכא מקמיה, אמר להו עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תכא מיקמן, אמר ליה רבה פטרתן מלומר מה נשתנה", ולכאו' קשה למה בתחילה אמר "מדלי תכא" ואח"כ "מעקרי תכא", אך להנ"ל הלשון מדוקדק היטב, דבאמת רק הגביהו את השולחן אך לא סילקוהו ממקומו, ואביי חשב שבאים לסלקו ממקומו ושאל למה עוקרין את השולחן.

ויש להוסיף דהנה הלשון "מדלי תכא מקמיה" משמע לכאן שסילקו את השולחן, דאי רק הגביהוהו במקומו הל"ל "קמיה" ולא "מקמיה", אכן בסדר רב עמרם גאון הגירסא היא: "חזא דקא מגביה פתורא, אמר להו מי אכלינן מידי דקא מעקריתו לתכא מקמן", וכע"ז בר"ח וברי"צ"ג ובמנהיג ובאגודה ובאבודרהם, וגי' זו משמע מאוד כדברי הזרע גד, שהם רק הגביהו השולחן במקומו ואביי חשב שכוונתם לסלקו משם, וגי' הרי"ף שם היא: "חזא דקא מגביה פתורא אמר אטו אכתי אנן אכלינן דקא מגביהו פתורא", וגי' זו ג"כ משמע טפי כשיטת הקדמונים הנ"ל.

ונראה עוד דגם מש"כ השו"ע שמגביהין הקערה מקורו בשיטת הקדמונים הנ"ל, דהא לשיטת הרשב"ם והתוס' א"צ כלל להגביה את הקערה כשאומרים הא לחמא עניא, אלא רק להסירה מהשולחן אח"כ, וא"כ קשה למה צריך להגביה, ודברי השו"ע מקורם בטור, וכ"כ ברוקח סי' רפ"ג וראבי"ה פסחים סי' תקכ"ה ושו"ת הרא"ש כלל י"ד סי' ה' ושו"ת מהר"י וייל סי' קצ"ג ושו"ת מהרי"ל סי' נ"ח, שכשאומרים הא לחמא עניא מגביהים הקערה, ואח"כ מסלקים אותה, וכתב הראבי"ה דהגבהה זו אינה אלא לשמחה בעלמא וכ"כ בשו"ת מהרש"ל סי' פ"ח, אך צ"ב מהו מקור הגבהה זו, ונראה לענ"ד דזהו משום שהמנהג הקדום היה להגביה את הקערה, כנ"ל, ואחר שדחו הראשונים שיטה זו מ"מ המשיכו במנהג זה כדי לא לזוז מן המנהג הקדום, אך אמרו שהגבהה היא לשמחה בעלמא.

ובהגהות המנהגים אות צ"ו כתב שמגביהין את הקערה או המצה כדי שיהיה לחם שעונין עליו דברים הרבה, והוא טעם מחודש, ונראה דס"ל ד"עונין עליו דברים" היינו שיאמר את הדברים כשמחזיק את המצה בידו, כמו שמחזיקים את הכוס בשעת הברכה כדי שיהיה שירה על היין.

בענין כשרות הלענה למרור

כתב הרמ"א או"ח סי' תע"ג ס"ה בשם האגור שאפשר לקחת לענה למרור, ובמג"א שם סקט"ו כתב דהיינו מרור דמתניתין, וכ"כ האגור סי' תת"ג, ובביאור הלכה סי' תע"ג ס"ה האריך לתמוה ע"ז שכפי הנראה לענה אינה ראויה לאכילה ואנן בעינן דבר הראוי לאכילת בני אדם, וכתב: "אם לא דאפשר ראויה היא עכ"פ קצת לאכילה", ואח"כ הביא שהרשב"ץ כתב להדיא שאין יוצאין בלענה, ע"ש.

אמנם דברי הבה"ל צ"ע, דברש"י פסחים ל"ט ע"א ד"ה תמכתא כתב שתמכא הוא מרובי"א^{טו}, וברש"י ע"ז כ"ט ע"א ד"ה אגדנא כתב "אגדנא. עשב מר הוא והוא מרובי"א לבן לענה מתרגמינן גידין", נמצא שתמכא הוא לענה, (ולא מסתבר לחלק בין מרובי"א למרובי"א לבן), וכ"כ הערוך ערך נניא שאגדנא היא לענה, וכן מוכח בת"י פ' נצבים (כ"ט

^{טו} וכ"ה בספר הפרדס לרש"י, וכ"כ בראבי"ה פסחים סי' תע"ג ושבה"ל סי' רי"ח, וכ"כ בשכל טוב פ' בא שי"א שהוא מרובי, וכ"כ בערוך ערך תמכה שי"א שהוא מרובי, (וע"ע בערוך ע' לפסן ורע"ב כלאים פ"א מ"ה).
וברי"ף שם כתב שתמכא היא "אל שלים" בלשון ערבי, והמהר"ם חלאוה כתב שכוונתו למרובי, ולכאן זהו המרובי הנזכר ברש"י, אך במאמר חמץ לרשב"ץ כתב על דברי הרי"ף שהוא בלשון רומי "ליטוג"ה רומני" דהיינו חסה רומית.

י"ז) על "שורש פרה ראש ולענה" שתרגם "וסופיה מריר כאגדנא דמותא", וע"ע בערוך ערך גד ט"ע, ובירושלמי פסחים פ"ב ה"ה אמרו: "ובתמכה גנגידין", הרי שתמכה היא לענה, א"כ מוכח דאפשר לצאת בלענה ידי חובת מרור.

ועל כרחק צ"ל שהלענה ראויה קצת לאכילה כמו שציידד הבה"ל, או דיש חילוק בין העלים לשרשים.

אכן מאידך מבואר מדברי רש"י דהלענה היא תמכא ולא כמ"ש המג"א והאגור שהיא מרור דמתני', והאגור כתב כן בשם מהרי"ל, אך במהרי"ל כתב רק שמרור הוא וורמוט אך לא כתב שזהו לענה, וכן הוא בשו"ת מהרי"ל סי' נ"ח, והמג"א כתב שידוע שלענה הוא וירמ"ט בלשון אשכנז, וכ"כ בהגהות המנהגים סי' קי"ד, אך לרש"י ודאי וורמוט אינו לענה, כי ברש"י פסחים ל"ט ע"א כתב "מררייתא. אמירפויי"ל", ובראבי"ה סי' תע"ג כתב "מרור מררייתא אמירפול בלע"ז ובלשון אשכנז וורמוט"א", וכ"כ בהגה"מ פ"ז מחו"מ אות כ': "מרור מירפולי" ובלשון אשכנז וורמי"ט", וכ"כ האגודה פסחים ל"ט ע"א, הרי דלרש"י מרור הוא וורמוט, אך לענה לרש"י אינה מרור אלא תמכא, והיא מרוביא ולא אמירפול.

ובסוף ספר משיבת נפש על התורה ב"סדר יפה מענייני פסח" כתב: "ותמכא גם הוא ממיני מרור, וראיתי כ"י מהר"ר אליעזר שליטשטט שכתב שהוא לענה שקורין ווערמוט", והוא כמ"ש המג"א שלענה הוא וורמוט אך לרש"י אינו כן, כנ"ל, וגם מש"כ שתמכא הוא וורמוט, לרש"י והראבי"ה והמהרי"ל וורמוט הוא מרור ולא תמכא.

^{ע"ח} וראיתי בספר אחד שהלענה נקראת בלשון סורית "גדדא".

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס

מדוע רק הבן החכם מזכיר את קיום החוקים?

חכם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר ציוה ה' אלקינו (הגדה של פסח)

העדות, הם שם כללי לתורה. החוקים, הם המצוות שאינם מובנות בשכל, כפרה אדומה, בשר בחלב, וכדו'. המשפטים, הם המצוות המובנות בשכל, ומצויות אף במשפטי שאר אומות העולם, כגון האיסור לרצוח, לגנוב, כיבוד הורים, וכדו'.

כאן נתחדש, כי החכם בחכמתו, כולל בנשימה אחת גם את ה"חוקים" הלא שכליים, וגם את ה"משפטיים" המובנים והשכליים. לשניהם הוא קורא בשם אחד כולל מתחילה: "העדות", דהיינו כולם תורה אחת ומצווה אחת, כולם שייכים לתורה, עדות בישראל. על כולם קובע החכם: "אשר ציוה ה' אלקינו אתכם". מה לימדנו החכם בהשוואה זו.

יסוד גדול ועצום לימדנו החכם בהשוואה זו, ולפיכך שם "חכם" ניתן לו, בחכמת התורה, חכמה אלוקית. החכם החכימנו, כי כמו שהאדם מקיים את מצוות ה' הלא מובנת, אך ורק משום שה' ציוה, ללא כל "הבנות" ונגיעות אישיות, כך בדיוק צריך לקיים את המצוות השכליות, ה"משפטים", בביטול השכל האנושי לגמרי.

הוי אומר: אין אני מקיים צדקה, כי בלי מוטבע רחמים על העני והרעב, אלא משום כי השי"ת בתורתו הקדושה ציונו לעזור לעני. אני מקיים זאת לא בגלל הרגש, אלא בגלל התורה. התורה היא המדריכה את האדם, ולא השכל והרגש שלו. המבחן האמיתי יהיה, כאשר השכל או הרגש שלו יתנגשו עם ציווי התורה, אדם המבטל את שכלו בפני ה' ומצוותיו, יקיים את המצוה ללא כל קושי. מי שעובד את ה' לפי הבנתו ושכלו, ייתקל בקושי גדול לקיים מצוה שתתנגש לו עם האינטרסים של שכלו ורגשותיו.

אדם שמבין שכל תורה כולה היא אור רוחני עליון וקדוש, יודע גם לבטל את עצמו, שכלו והבנתו, בפני חוקי התורה, והוא יקיים באותו להט ובאותה התלהבות, מצווה מובנת ומצווה לא מובנת, מצווה עם הנאה, וקיום פסק דין המחייב אותו, מאחר שהכל הוא אצלו אותה תורה, אותו דבר ה'.

גם בקבלה ידוע, כי כל מהות ה"חכמה", היא מהות של ביטול. ולכן המילה חכמה מורכבת מהמילים "כח - מה" - כח של ביטול. ועוד נאמר: "והחכמה - מאין", ממי שמשים עצמו כאין - תימצא. ועוד נאמר: "ראשית חכמה - יראת ה'", כי עיקר החכמה, היא ההתבטלות לה'.

ולכן, לאחר שלימדנו החכם יסוד עצום זה בשאלתו המחכימה, עונים אנו לו בדרכו זו: יפה אמרת, ולכן "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן". הטעם שאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן, הוא זכר לקרבן הפסח שהיה נאכל על השובע. אלא שכאן יכול לבוא

מדוע רק הבן החכם מזכיר את קיום החוקים?

המתפלפל ולהתפלפל: הלא כל הענין שהפסח היה נאכל על השובע, אין מתאים אלא דווקא כאשר היה באמת קרבן פסח נאכל, ואז היה איסור שבירת עצמותיו בתוקף, אבל כיום שאין פסח ואין שבירת עצמות, רק אכילת חתיכת מצה, מה הטעם לאיסור זה? אמנם רק מתפלפל ישאל כן, אבל החכם, המתבטל, יקבל את גזירת חכמים ללא ערעור והרהור.

אך אמנם, טעם נוסף נכון יש לקיום מצווה זו, של "אין מפטירין אחר הפסח", אעפ"י שאין קרבן פסח קיים היום, והוא המבואר בדברי חכמים, שהוא כדי ש: "ישאר טעם מצה בפיו", אחר אכילת האפיקומן, ולא יתבטל ע"י אכילות אחרות.

ענין זה של "טעם מצה בפיו" מלמדינו, כי על האדם להשאיר את הרוחניות מאירה בו גם אחרי קיום המצווה. טעם המצווה שיורגש בו, יאיר לו את דרכיו בהמשך, ויתווה את דרכו על פי התורה והמצווה, ויסיר אותו ממוקשי הדרך, המסירים את האדם מדרך הישר.

לבן החכם שלימדנו, עד כמה חשובה המעלה של האדם שמבטל את שכלו כלפי הקב"ה ותורתו, ומקיים את המצוות השכליות והחוקיות באותה דרגה, עונים אנו, כי כדי להגיע למדרגה זו, שבכל דבר יראה האדם את שכל התורה בלבד ולא יטעה מנטיות ליבו, לזה צריך שבכל מצוה שהאדם מקיים, יהיה לו ממנה "המשך", לא לאבד את רגעי הקודש וההתעוררות, ולהמשיך אותם לתוך ימי החולין והשיגרה, רק כך תאיר לך הרוחניות שבכל דבר, ותוכל להתחבר לעומק רצון ה' בתורה ובמצוות לא כל נגיעות פניות ונטיות.

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

מקצת חידושים והערות בטור וב"י וש"ע הלכות פסח

בס"ד. ניסן התשפ"א.

סימן תסח

סעיף א

בב"י (ד"ה וכתב) הביא דברי הר"ן בפסחים (טז: מדפי הרי"ף ד"ה מקום) שכתב דהטעם דמחמרינן טפי בערבי פסחים משאר ערבי ימים טובים (לענין איסור עשיית מלאכה), מפרש בירושלמי (שם ריש פ"ד), דהיינו טעמא משום דזמן פסח מחצות ואילך, וביום שיחיד מביא קרבן אסור בעשיית מלאכה וכו'. ע"כ. וכ"כ הרמב"ם (פ"ח מיו"ט הי"ז). וכן כתבו עוד ראשונים. אולם רש"י שם (נ. ד"ה שלא לעשות) פירש דהיינו כדי שלא יהא טרוד במלאכה, וישכח ביעור חמצו ושחיתת הפסח ותיקון מצה לצורך הלילה, דמצוה לטרוח מבעוד יום כדי להסב מהר וכו'. ע"כ. והקשה הרב המגיד (שם), דא"כ ערב חג הסוכות נמי יהא אסור כערב הפסח, שהרי יש לו לטרוח בסוכתו. אלא ודאי דטעם הירושלמי עיקר. ע"ש. וע"ע בפר"ח (כאן). ונראה דס"ל לרש"י דיש מצוה בעצם בניית הסוכה, וא"כ יש להקדים עשייתה למוצאי יוה"כ, משום זריזין מקדימין למצות, ולכן אין לחוש שיהא טרוד בעשיית הסוכה, דמסתמא כבר סיים מלאכתה קודם. ושוב ראיתי שכע"ז כתב התו' יו"ט (ריש פרק מקום שנהגו). ע"ש. וע"ע בס' חזון עובדיה (פסח ח"א עמ' קפב).

*

סימן תעב

סעיף ה

בדין אדם ששכח להסב ואח"כ בא רבו לבקרו בביתו

בש"ע כתב תלמיד אצל רבו, אינו צריך הסיבה, אפילו אינו רבו מובהק, אא"כ יתן לו רבו רשות. ע"כ. ויש להסתפק בדין אדם ששכח להסב בשעת אכילת המצה או שתיית הארבע כוסות, וכשבא לחזור ולקיים המצוה כתיקונה, בא רבו לבקרו בביתו, ושוב אינו יכול להסב בפניו, אם צריך לחזור ולאכול מצה או לשתות ארבע כוסות בלא הסיבה, או כיון שאינו חוזר אלא משום שלא הסב, א"כ כיון דמכל מקום אינו מסב עתה, כיון שנמצא לפני רבו, א"כ לא יחזור לקיים המצוה כלל. וכבר הארכתי בזה בס"ד בתשובה, והבאתי כמה הוכחות שאם אדם לא הסב בשעת אכילת המצה או שתיית ארבע כוסות, לא יצא י"ח המצוה כלל, ולא רק שחסרה לו ההסיבה, ולכן צריך לחזור ולקיים המצוה בלא הסיבה, וכמ"ש כיוצא בזה הרא"ש בברכות (פ"ד סי' ב) בשם חכמי פרובינצא. וכ"כ בס' האשכול (עמוד נח), ובס' המכתם שם (כו:). והבאתי שכן כתב מו"ר הגר"ח קניבסקי

שליט"א בקונטרס גם אני אודך (ח"ג סי' קח). ע"ש. וכן מצאתי להגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א בס' חשוקי חמד בפסחים (קח). שכתב שאם שכח להסב, ואח"כ רבו נכנס לביתו, יחזור ויאכל בלא הסיבה, כיון שבתחילה לא יצא ידי חובתו. וכ"כ בתשו' שבט הקהתי (ח"ד סי' קלו אות ב). ע"ש. וע"ע בס' גם אני אודך (תשובות בעל אבני ישפה, סי' צט) ובס' בית מתתיהו (גבאי ח"ג סי' ג אות ו). ואמנם יש לומר, שיש ספק ספיקא להקל שאינו צריך לחזור ולאכול, שמא כדעת הראבי"ה ודעימיה, שאין צריך להסב בזמן הזה כלל, ושמא אפילו לדידן שההסיבה מעכבת, היינו טעמא שצריך לאכול משום שלא קיים מצות הסיבה, וכיון שעתה בלא"ה לא יקיים מצות הסיבה, א"צ לחזור ולאכול. אולם נראה, שאפילו אם נאמר שכבר יצא י"ח אכילת מצה מדאורייתא בלא הסיבה, מ"מ י"ל דכיון שחכמים תיקנו לאכול מצה בהסיבה, א"כ תכף שאכל בלא הסיבה, נתחייב לחזור ולאכול בהסיבה, ולכן אע"פ שכעת רבו נמצא לפניו, ופטור מההסיבה, מ"מ חייב לאכול בלא הסיבה. ובפרט שנראה בדעת מרן הש"ע, שאם לא הסב בשעת אכילת המצה ושתיית ארבע כוסות, לא יצא ידי חובתו כלל, וא"כ פשוט שאפילו שכעת רבו נמצא לפניו, ואינו יכול להסב, מ"מ חייב לחזור ולאכול בלא הסיבה. ואכמ"ל עוד.

סעיף ז

בדין אדם שמסופק אם היסב בשעת אכילת המצה אם חייב לחזור ולאכול בהסיבה

בש"ע כתב כל מי שצריך הסיבה, אם אכל או שתה בלא הסיבה, לא יצא וצריך לחזור לאכול ולשתות בהסיבה. והנה מדברי הפמ"ג (סי' תפה בא"א סק"א) מבואר שאם אכל מצה בלא הסיבה, לא יצא י"ח גם מדאורייתא, למ"ד דאם לא היסב אפילו בזמן הזה לא יצא. ע"ש. [וכיוצא בזה כתב עוד הפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ג אות ח) ע"פ דברי התו' בסוכה (ג. ד"ה דאמר), דאע"פ שמה"ת יוצא י"ח קידוש בתפילה, מ"מ אחרי שחז"ל תיקנו לקדש על הכוס ובמקום סעודה, א"כ אם לא עשה כן, אינו יוצא י"ח קידוש גם מן התורה. ע"ש. וע"ע בתשו' צל הכסף (ח"ב או"ח סי' ח) ובתשו' ציץ הקדש (ח"א סי' נה אות ז) ובס' שבחי שלמה (ברנשטיין סי' ג). ובתשובה כתבתי בזה. ואכמ"ל]. ובתשובה הארכתי בזה. ולפי"ז נראה, שאם אדם מסופק אם אכל את המצה בהסיבה, חייב לחזור ולאכול בהסיבה, אע"פ שההסיבה היא תקנת חכמים, והיינו משום שאם לא היסב, לא יצא י"ח אפילו מדאורייתא, וא"כ הוי ספק דאורייתא ולחומרא. [ומזה יש להעיר על דברי הפמ"ג עצמו (כאן במש"ז סק"ד). ע"ש]. וכיוצא בזה כתב הגאון רבי יצחק שמעלקיס בתשו' בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' לב אות ג). ע"ש. וע"ע בס' טהרת הבית (ח"ג עמ' יג). אולם לדינא נראה, דיש בזה ספק ספיקא להקל, שמא כדעת הראבי"ה (פסחים ריש סי' תקכה ד"ה ונכנס) שכתב וז"ל ובזמן הזה שאין רגילות בארצינו (להסב), שאין רגילות בני חורין להסב, ישב כדרכו. עכ"ל. והובא בהגהות מיימוניות (פ"ז מחמץ ומצה אות ב). וכ"כ המרדכי (פרק ערבי פסחים) בשם הראב"ן. והובאו בב"י (כאן). וכ"כ הרמ"א בדרכי משה (סק"ד) בשם הראבי"ה. וכ"כ המהרי"ל (סדר ההגדה אות כ) וז"ל פעם אחת כתב מהר"ש, שמצא כתוב בגליון אלפסי שהניח לו אביו מה"ר זעקיל ז"ל, ששמע מפי רבו הר"ר יודא

ז"ל, דדוקא בימיהם שהיו רגילין בהסיבה בשאר ימות השנה, אז מחוייבין בה בפסח, אבל לדידן שבשאר ימות השנה לא נהגינן בהסיבה, אין לנו לעשותה בלילי פסח, דמה חירות שייך בזה, אדרבה דומה לחולה. וכ"כ אבי העזרי. עכ"ל. [ומשמע מדבריו שגם לכתחילה אין לו להסב, ודלא כמש"כ הב"ח (ד"ה ומ"ש בשם) בדעת הראב"ה. ע"ש]. ואפילו את"ל שההסיבה מעכבת גם בזמן הזה, וכמש"כ מרן בב"י (כאן), שכן דעת כל הפוסקים. וכן פסק בש"ע. [וע' בתשו' חזון עובדיה סי' יג ד"ה ועתה]. מ"מ שמא באמת היסב בשעת אכילת המצה. ואפילו שהוא ס"ס נגד דעת מרן, מ"מ עבדינן ס"ס נגד דעת מרן, וכמש"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' מד אות ז). ע"ש.

אפשר דאמרינן חזקה אכל כדרכו כל השנה בלא הסיבה

אולם יש מקום בראש לומר, דכיון שבדרך כלל אין אנו מסיבים בשעת האכילה והשתיה, א"כ כיון שנכנס לבית הספק אם היסב, מסתמא לא היסב בשעת אכילת המצה, וא"כ שוב אין לומר שמא היסב באכילת המצה, כיון שמסתמא אכל כדרכו, וכמ"ש כיוצא בזה התו' בברכות (יב: ד"ה והלכתא), שאם אדם מסופק אם אמר האל הקדוש או המלך הקדוש בעשייתו, חוזר לראש, וכדאיתא בירושלמי (תענית פ"א ה"א) דכל שלשים יום חזקה מה שהוא למוד הוא מזכיר. וכ"כ הרא"ש (שם פ"א סי' טז). והובא בב"י (סי' תקפב). וכן פסק בש"ע (שם ס"א). וה"נ בנ"ד. ולכאורה י"ל דתליא בפלוגתת מרן בב"י (סי' תכב) והרמ"א בדרכי משה (שם סק"א). ע"ש. אולם י"ל בפשיטות דבנידון שלנו גם הרמ"א יודה, שהרי עבר הרבה יותר משלושים יום מהפסח הקודם, ושוב יש לומר שאכל כדרכו כל השנה בלא הסיבה. ושמא י"ל דאימת פסח עליו, ומסתמא אכל בהסיבה, וכמ"ש כיוצא בזה בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' כח). ע"ש. ויש לפלפל בזה. וצ"ע. ונראה שיכול לכוין בשעת אכילת האפיקומן, שאם לא היסב בשעת אכילת המצה בתחילה, הרי הוא רוצה לצאת גם ידי חובת אכילת מצה. ואין בזה משום מצות חבילות, כיון שאכילת האפיקומן אינה מצוה גמורה, אלא רק זכר למקדש. ובפרט דבמעשה אחד ליכא משום מצות חבילות, וכמו שהאריכו האחרונים. ובתשובה הארכתי בזה בס"ד. אבל אינו יכול לסמוך על אכילת המצה שבכורך, וכמו שהעלה מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' חזון עובדיה (סי' מב). ע"ש. ואכמ"ל.

בדין אדם שבירך ברכת המזון ואח"כ נזכר שלא הסב בשעת אכילת המצה

המשנ"ב בביאור הלכה (ד"ה לא יצא) כתב וז"ל נראה דלדעת המחבר אם גמר כל הסעודה ובירך ברכת המזון, ואח"כ נזכר שלא היה בהסיבה, צריך לחזור ולברך המוציא ועל אכילת מצה, משא"כ ל"א (שהביא הרמ"א שם) א"צ לחזור ולברך על אכילת מצה. עכ"ל. וע' בתשו' להורות נתן (חי"א סי' כב). ולכאורה יש להעיר, דמאי איריא אם גמר את כל הסעודה ובירך ברכת המזון, הרי אפילו אם לא גמר את כל הסעודה, אלא רק הפסיק אחר אכילה ראשונה בדיבור, נמי יהא צריך לחזור ולברך על אכילת המצה. ועוד יש להעיר, דבאמת י"ל שגם לדעת מרן שלא יצא י"ח וצריך לחזור ולאכול, מ"מ הברכה חלה על אכילתו הראשונה, כיון דס"ס אכל מצה, וא"כ י"ל שאינו חוזר לברך כשחוזר לאכול בהסיבה. [וי"ל]. ועוד יש מקום בראש להעיר על דבריו, דכיון שלדעת כמה מגדולי

הראשונים, אין צריך להסב בשעת אכילת מצה בזמן הזה, וכמו שהבאתי לעיל, א"כ י"ל דמין יחשוש לדעתם בספק ברכה לבטלה, ולא יצריכו לחזור ולברך על אכילת המצה. וכיוצא בזה מצינו בדין אדם שלא אמר רצה והחליצנו בסעודה שלישית, שאינו חוזר לברך ברכת המזון, וכמ"כ מין בש"ע (סי' קפח ס"ח). וכתב הגאון בית חדש (שם בסוף הסימן), דאע"פ שמין בש"ע (סי' רצא ס"ה) פסק דסעודה שלישית צריך לעשותה בפת, היינו משום דאזלינן לחומרא בתרוויהו, דאזלינן לחומרא שצריך לעשותה בפת, ואזלינן לחומרא בספק ברכה לבטלה, ומשו"ה אינו חוזר לברך אם לא אמר רצה והחליצנו. וכ"כ המג"א (שם ס"ק טז) והמשנ"ב (שם ס"ק לא). ע"ש. וע"ע בביאור הגר"א (שם). וכ"כ כיוצא בזה הגאון החבי"ב בשכנה"ג (שם בהגב"י סק"א ד"ה ונ"ל) בדעת מין הש"ע (שם ס"ד). והובא בס' יד מלאכי (כללי הדינים אות תכד). וכ"כ המג"א (שם סק"י). והסכים לזה הנהר שלום (שם סק"ג ד"ה והקשה). ע"ש. וכ"כ החק יעקב (שם) והעולת שבת (שם סק"ד). וכ"כ הגאון מהר"ש גרמיזאן בתשו' משפטי צדק (סי' יב) בדעת מין הש"ע. וכ"כ הגאון רבי זלמן (שם ס"ד). ע"ש. [ובתשובה אחרת הארכתי בזה בס"ד]. וא"כ ה"נ י"ל שגם לדעת מין אינו חוזר לברך ברכת על אכילת מצה, דספק ברכות להקל. ויש לפלפל בזה.

סעיף י

בב"י הביא דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' רלח) שנשאל בדין אדם שאינו שותה יין כל השנה כולה, מפני שמזיקו או שונאו, אם יעשה כל הסדר על פת. והשיב דמסתברא דכל שיש לו יין, צריך לדחוק עצמו ולשתות. והביא לזה ראיה מהא דאיתא בנדרים (מט:): דרבי יהודה בר אלעאי לא היה שותה יין, והיה שותה ארבע כוסות, ואמר חוגרני צידעי מפסחא ועד עצרתא. ועוד ראיה מהא דאיתא בירושלמי (פ"י מפסחים ה"א), דרבי יונה שתי ארבע כסי בליליא דפיסחא, וחזיק רישיה עד עצרתא. עכת"ד. וקשה דהיאך הוכיח מזה שאפילו אם שונא את היין, צריך לדחוק את עצמו לשתות, הא לא חזינן אלא דאע"פ שהיין מזיקו, צריך לשתות ארבע כוסות, דכיון שבשעת השתיה נהנה ממנו, א"כ אע"פ שאח"כ מזיקו, צריך לשתות ארבע כוסות, דהוי דרך חירות, אבל אם שונא את היין, מנא לן שצריך לשתות, הא ל"ה דרך חירות. וצ"ב.

סעיף יד

כתב הטור ואחד אנשים ואחד נשים חייבים בהם ובכל מצות הנוהגות באותו הלילה כגון מצה ומרור. וכתב מין בב"י, שמקורו מדברי הגמ' בפסחים (קח). נשים חייבות בארבע כוסות מפני שאף הם היו באותו הנס. והוסיף דמטעם זה צריך לומר שהם חייבות בכל מצות הנוהגות באותו הלילה, וכמ"ש הטור. ע"כ. ולכאורה דבריו תמוהים, דדוקא הא דחייבות בארבע כוסות, הוא משום שאף הם היו באותו הנס, אבל זה שחייבות באכילת מצה, אינו מטעם זה, אלא משום דמצות אכילת מצה הוקשה לאיסור אכילת חמץ, וכיון שנשים מוזהרות באיסור אכילת חמץ, חייבות נמי באכילת מצה, וכדאיתא בפסחים (מג:). ע"ש. ומסתמא מטעם זה חייבות נמי באכילת מרור, דמרור הוקש למצה, וכמ"ש הערוה"ש (סט"ו). ע"ש. וצ"ב.

סימן תעג

סעיף ה

בדין מרור גזול אם יוצאים בו י"ח

במשנ"ב (ס"ק לג) כתב דכשם שאין יוצאים י"ח במצה גזולה, כך אין יוצאים במרור גזול. ע"כ. ולכאורה יש להעיר, דכיון שמצות מרור בזמן הזה מדרבנן, א"כ אמאי אין יוצאים י"ח במרור גזול, הרי במצוה דרבנן לא פסלינן משום מצוה הבאה בעבירה, וכדמוכח ממ"ש מרן בש"ע (סי' תרמט ס"ה), דלולב הגזול בשאר הימים כשר. והיינו משום דשאר הימים הם מדרבנן, ובמצוה דרבנן לא פסלינן משום מצוה"ע. וכ"כ הגאון רבי אליהו ישראל בס' כסא אליהו (או"ח סי' תעה אות ב). וכ"כ בתשו' בית אב (סי' יג אות ב) בדעת מרן הש"ע. וכן כתבו עוד אחרונים. וא"כ ה"נ יוצא י"ח במרור גזול. ושוב ראיתי בביאור הלכה (סי' תנד ס"ד ד"ה אין אדם) שהביא דברי הכנה"ג (שם בהגה"ט) בשם מהרי"ו (סי' קצג), שיוצא י"ח בדיעבד במרור גזול. והפ"ח פליג עליה וס"ל דאתקוש מצוה ומרור להדדי. והביא גם דברי השאגת אריה (סי' צד) שכתב דבמצוה הפסול הוא משום מצוה הבאה בעבירה, ולכן במרור שאינו אלא מדרבנן, הו"ל מצוה הבאה בעבירה דרבנן, ויוצא י"ח לדעת מרן הש"ע (סי' תרמט ס"ה). וכתב ע"ז הביאור הלכה, שלדעת הרמ"א (שם) שכתב שאנו נוהגים כהפוסקים דס"ל דאף בדרבנן אמרינן מצוה"ע, א"כ גם במרור לא יצא. ע"ש. וע"ע בס' מקראי קדש (פראנק פסח ח"ב סי' יד). וא"כ אתי שפיר מה שכתב דאינו יוצא י"ח במרור גזול, דאזיל בשיטת הרמ"א הנ"ל.

סעיף ו

אם יש ראייה מדברי הרשב"א דברכה אחרונה הוי סילוק בכל גווני

בב"י (ד"ה והרשב"א) הביא דברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' רמא) שכתב שבברכת בורא פרי האדמה שמברך על הכרפס בליל פסח, פוטר את המרור שעתיד לאכול, לפיכך אין לברך מיד ברכה אחרונה אחר שאכל את הכרפס, אלא אחר שיאכל את המרור, שאילו בירך ברכה אחרונה על הכרפס, היה צריך לחזור ולברך על המרור בורא פרי האדמה. עכת"ד. ומבואר דאע"פ שמסתמא היה בדעתו לחזור אח"כ ולאכול מרור, מ"מ אם בירך על הכרפס ברכה אחרונה, אינו יכול לחזור ולאכול את המרור בלא שיברך עליו בורא פרי האדמה, כיון שהברכה אחרונה שברך על הכרפס, הרי היא גמר וסילוק לברכת בורא פרי האדמה שברך על הכרפס. ומזה יש להעיר על דברי המג"א (סי' קצ סק"ג) שהביא דברי הטור (שם) שכתב וז"ל ואחר שסיים הכל יברך בורא פרי הגפן, דיין של ברכת המזון צריך לברך עליו וכו', ויברך אחריו ברכה מעין שלש וכו', ואם דעתו לשתות עוד, לא יברך ברכה אחרונה עד לבסוף. עכ"ל. וכתב ע"ז, שאם טעה וברך אחריו, אין צריך לברך בתחלה, כיון שהיה דעתו לשתות עוד וכו'. ע"כ. ומבואר שאם שתה את הכוס של ברכת המזון, וטעה וברך עליו ברכה אחרונה, כי היה רצונו לשתות עוד, אינו חוזר לברך אם ממשיך לשתות, כיון שמתחילה היה רצונו להמשיך לשתות.

וכ"כ בס' יד אהרן (שם בהגהות הטור) ובתשו' זכור ליצחק (הררי סי' נב). וכ"כ בש"ע הגר"ז (שם ס"ז) ובס' בית מנוחה (שם אות ט, דף קו ע"א). וכ"כ הגאון חיי אדם (הלכות קריאת התורה כלל לא אות כז, וכלל מט אות יד). וכ"כ בס' עקרי הד"ט (או"ח סי' י אות כז). וכן נראה דעת הא"ר (שם סק"ג). ע"ש. וקשה שהרי מדברי הרשב"א משמע דאע"פ שהיה בדעתו לחזור אח"כ ולאכול את המרור, מ"מ כיון שבירך ברכה אחרונה על הכרפס, צריך לחזור ולברך ברכה ראשונה על המרור. [וכן הקשה הגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (סי' קצ אות ג) על דברי המג"א. וכן העיר בס' נהר שלום (שם סק"א). ע"ש]. ונראה דשאני נידונו של הרשב"א, שבירך ברכה אחרונה בדעה גמורה וצלולה, ולכן הוי הפסק והסח הדעת מהברכה הראשונה, ולכן צריך לחזור ולברך על המרור. אבל המג"א מיירי שהברכה נזרקה מפיו בבלי דעת, ולכן רשאי להמשיך לאכול או לשתות בלא ברכה, דבכה"ג אין הברכה נחשבת הפסק. ושוב ראיתי שכן כתב בתשו' זכור ליצחק (שם) בדעת הרשב"א, דכוונתו שלא יברך בורא נפשות בכוונה מכוונת, שאז יצטרך לברך בורא פרי האדמה על המרור, אבל אם נזרקה מפיו ברכה בשגגה, שפיר קאמר המג"א שלא יברך. ע"ש. וע' בס' ברכת ה' (ח"ג פי"א הערה 27). וי"ל ע"ד. ובתשובה כתבתי בזה. ואכמ"ל.

סעיף ז

הטעם שאין מברכים על סיפור יציאת מצרים

בש"ע כתב מוזגין לו מיד כוס שני כדי שישאלו התינוקות וכו', וקורא כל ההגדה וכו'. ע"כ. והנה המהר"ל בס' גבורות ה' (סוף פרק סב) הקשה דכיון שסיפור יציאת מצרים בליל הסדר הוא מצות עשה, א"כ אמאי אין מברכים עליה אקב"ו על סיפור יציאת מצרים. ותירץ דעיקר סיפור יציאת מצרים הוא בכוונת הלב והבנת הדברים, ואם אינו מבין מה שאומר לא יצא י"ח, וברכה לא שייך אלא במצוה שעיקרה במעשה. עכת"ד. וכיוצא בזה כתב מרן בב"י (סי' תלב). וכן כתבו כמה ראשונים. והובאו בתשו' חזון עובדיה (סי' יט בנדמ"ח אות ד). ע"ש. [ובזה יש ליישב מה שהקשה בס' משנה ראשונה (פ"א מ"א), אמאי לא תנן התם בכלל כל הדברים שאין להם שיעור, גם מצות סיפור יציאת מצרים, שהרי אין לה שיעור, כי אפילו אם סיפר מעט יצא, וכל המרבה הרי זה משובח. ע"ש. וע"ע בקונטרס חבצלת השרון (הגדה של פסח עמ' סד). ולפי דברי המהר"ל יש לומר, דתנא דפאה לא נקט אלא דברים שעיקרם במעשה, כפאה וביכורים וכו', ומשא"כ סיפור יציאת מצרים שעיקרו בלב. ואפשר דמהאי טעמא לא נקט התם נמי תפילה שאין לה שיעור, וכמו שהעיר בס' משנה ראשונה (שם), דשאני תפילה שעיקרה בלב, דרחמנא ליבא בעי]. וע' במאירי (ברכות יב:). וע"ע בתשו' רבבות אפרים (ח"ב סי' קכט אות כג) בשם הרב מפוניבז'. [ונדפס בספרו דברי הרב (ח"ג עמוד לט). ע"ש]. והארחות חיים (ספינקא ס"ק כא) תירץ שהרי למצוה זו אין שיעור, ויוצא בה גם ע"י דיבור אחד, ולכן אינה טעונה ברכה. וקשה שהרי גם מצות ת"ת הוא בהבנת הדברים, שהרי בתורה שבע"פ אם לא מבין אינו מקיים מצות ת"ת, וכמש"כ בש"ע הגר"ז (הלכות ת"ת פ"ב). וגם ת"ת אין לה שיעור, ויוצא גם ע"י דיבור אחד, ואעפ"כ מברכים ע"ז.

והנה בפשיטות יש לומר, שברכת התורה אינה ברכת המצות, אלא ברכת השבח, וכמבואר מדברי הגרי"ז הלוי (פי"א מברכות הט"ז) בשם אביו הגר"ח. ע"ש. והנה בס' קהילות יעקב (ברכות סי' כב סק"ב) כתב דהא דאין מברכים על דברים שבלב, הוא רק בברכת המצות, אבל בברכות השבח והנהנין, שפיר מברכים גם על דברים שבלב. ע"ש. וכ"כ בס' מכתב ישראל (ווינטרויב ח"ב עמ' רד). ע"ש. וא"כ י"ל דכיון שברכת התורה היא ברכת השבח ולא ברכת המצות, שפיר מברכים על התורה, אע"פ שאם אינו מבין אינו מקיים מצות ת"ת, כיון דהא דאין מברכים על מצוה שעיקרה בלב, הוא דין בברכת המצות, אבל ברכת השבח שפיר מברכים גם על דבר שעיקרו בלב. ועד"ז יש לומר, דהנה בס' מגן האלף (סי' תלב סק"א) כתב בביאור דברי הב"י (או"ח סי' תלב) שכתב דאין מברכים על מצוה שבלב, וז"ל כיון דהברכה בעינן עובר לעשייתן והביטול הוא בלב, ומיד שחשב לבטלו בשעת הברכה כבר הוא מבוטל ולא שייך ביה עובר לעשייתן, מש"ה אינו מברך על הביטול. עכ"ל. והובא בס' שטמ"ק (גרשוני) בפסחים (ז). וכן מצאתי בתשו' בית יצחק (שמעלקיס או"ח סי' קיז אות ג) בשם מר בריה. וכ"כ בתשו' ציץ אליעזר (ח"א סי' ו אות ו). ע"ש. ומבואר דכל מצוה שיוצא י"ח בלב, אם יברך עליה, ל"ה עובר לעשייתן, דתכף שחשב לקיימה כבר יצא יד"ח. ומעתה יש לומר, דבברכות השבח מברכים גם על דברים שבלב, דהנה הרמב"ם (פ"י מאישות ה"ג) כתב דצריך לברך ברכות הנישואין קודם הנישואין. וכתב הר"ן בפסחים דף ז ע"ב (דף ד מדפי הריף ד"ה ולענין) וז"ל ולא מפני שהיא בכלל מה שאמרו כל המצות כולן מברך עליהן עובר לעשייתן, שהרי אלו ברכות השבח הן, אלא מפני שחופה ייחוד היא ובעיא ראויה לביאה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה. עכ"ל. ומבואר דברכות השבח א"צ לברכם עובר לעשייתן. וכ"כ עוד הר"ן (שם ד"ה והאי), דבברכות השבח לא בעינן עובר לעשייתן. ומדברי מרן בב"י (אהע"ז סי' סב) מבואר שקבל דעת הר"ן דברכות השבח א"צ לברך עובר לעשייתן, וכמש"כ בתשו' יביע אומר (ח"ה אהע"ז סי' ח אות ב). ע"ש. וע"ע בתשו' עמודי אש (סי' ב ענף ג). וא"כ יש לומר, דכיון שהטעם דאין מברכים על דברים שבלב, הוא משום דבעינן עובר לעשייתן, א"כ בברכות השבח דלא בעינן עובר לעשייתן, שפיר מברכים גם על דברים שבלב. וא"כ כיון שברכת התורה היא ברכת השבח, ולא ברכת המצות, שפיר מברכים ע"ז, אע"פ שהמצוה היא בהבנת הדברים.

ועוד יש לפלפל בזה, דבסיפור יציאת מצרים עיקר המצוה הוא כוונת הלב והבנת הדברים, ומצוה כזו אין מברכים עליה. ומשא"כ מצות תלמוד תורה, אין עיקרה בלב, אלא עיקרה בדיבור, אלא שיש תנאי שיבין בלבו מה שאומר, ולכן שפיר מברכים ע"ז ברכת התורה. ובזה ניחא מה שיש להעיר בזה מדברי מרן בב"י (או"ח סי' תלב) שכתב שהטעם שאין מברכים על ביטול חמץ, היינו משום שהביטול עיקרו בלב, ואין מברכים על דברים שבלב. וכ"כ הראשונים. [ובתשובה כתבתי בזה]. וקשה דא"כ היאך מברכים על דברי תורה, הרי בעינן כוונת הלב והבנת הדברים. ולפי האמור ניחא, דשאני ביטול חמץ, שעיקר המצוה הוא הביטול בלב, ולכן אין מברכים עליו. ומשא"כ מצות ת"ת. וכן מבואר מדברי הגאון מהר"ש קלוגר בתשו' האלף לך שלמה (או"ח סי' לה בהערה). ע"ש.

סימן תעד

קושיא אמאי אין מכוונים בברכת הכוס הראשון והשלישי שלא לפטור את השני והרביעי

הטור הביא פלוגתת הפוסקים אם מברכים בפה"ג על כוס שני, שלדעת הרי"ף ורב נטרונאי ורב עמרם והרמב"ם והראב"ה, צריך לברך גם על כוס שני. אבל דעת הרא"ש שאין מברכים אלא על כוס ראשון וכוס שלישי, אבל על כוס שני ורביעי אין מברכים. ומרן בב"י (ד"ה ואדוני אבי) הביא שכן כתב הרשב"א בתשובה (ח"א סי' עב, ובמיוחדות סי' רא), וכך פשט המנהג. וכן פסק בש"ע, שאין מברכים ברכה ראשונה אלא על כוס של קידוש וכוס של ברכת המזון. ולכאורה יש להעיר מדברי מרן בב"י (סי' קעד) שכתב בדין המבדיל קודם הסעודה, דכיון דאיכא פלוגתת הראשונים אם פוטר את היין שבתוך הסעודה, יכוין שלא לפטור את היין. וכן פסק בש"ע (שם ס"ד). ומוכח שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להוציא עצמו ממחלוקת הפוסקים. וכ"כ הגאון מהר"י טייב בס' ערך השלחן (שם סק"א) בדעת מרן הש"ע הנ"ל, דבמקום פלוגתא דרבוותא בספק ברכות, יכוין שלא לצאת בברכה אחת, ואין כאן חשש ברכה שאינה צריכה, כיון שעושה כן לאפוקי נפשיה מפלוגתא. ע"כ. ונראה כוונתו דכיון שיש צורך בדבר, להוציא עצמו ממחלוקת הפוסקים, תו לא חשיב ברכה שאינה צריכה]. וכן מבואר מדברי הגאון פרי חדש (יו"ד סי' יט סק"ח), שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה כדי להוציא עצמו מפלוגתא דרבוותא. ע"ש. וע"ע בתבואות שור (שם ס"ק יז). וכ"כ מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ח או"ח סי' כו אות ד), שמותר לגרום ברכה שאינה צריכה כדי לצאת ממחלוקת הפוסקים, דחשיב לצורך, וכדמוכח מדברי מרן בש"ע (סי' קעד ס"ד) הנ"ל. ע"ש. וכ"כ הגאון מוה"ר משה לוי בס' ברכת ה' (ח"א פ"א ס"ז), דבמקום שנחלקו הפוסקים אם פטור לברך אם לא, מותר לעשות איזו פעולה כדי שיהיה חייב בודאי לברך, אע"פ שגורם ברכה שאינה צריכה לדעת הפוסקים שסוברים שהיה פטור מלברך. ובמקורות שם הביא דברי הפוסקים הנ"ל, והאריך עוד בזה כיד ה' הטובה עליו. ע"ש. וקשה דא"כ אמאי לא כתב מרן שיברך בפה"ג על כוס ראשון ושלישי, ויכוין שלא לפטור בברכתו גם את הכוס השני והרביעי, כדי לצאת ממחלוקת הפוסקים אם מברכים גם עליהם. ובפרט שכן דעת שתי עמודי ההוראה, הרי"ף והרמב"ם, שיש לברך בפה"ג על כל הכוסות. נוכע"ז כתב הטורי זהב (סק"א) בדעת הסוברים לברך על כוס וכוס, דאע"פ שאין אמירת ההגדה נחשבת הפסק, מ"מ צריך לברך בורא פרי הגפן על כל כוס וכוס, דכיון שחכמים תיקנו ארבע כוסות, הוי כמתנה בפירוש בשעת הברכה שאין בדעתו לשתות מחמת ברכה זו אלא כוס זה, וכיון שצריך לכוס אחרת, חייב לברך עליה. עכת"ד. ואע"פ שלא כתב בפירוש להתנות, מ"מ ס"ל דמסתמא הוי כמתנה, כיון שכך היא תקנת חכמים. וע' בתבו"ש (יו"ד סי' יט ס"ק יז). וע' בערוה"ש (ס"ב) שתמה על דברי הט"ז, דמנין לנו תנאי זה. ולפי האמור י"ל שמקור דברי הט"ז הוא מדברי מרן בש"ע (סי' קעד) הנ"ל. מיהו אכתי יש לתמוה על דברי הט"ז, דאע"פ שחכמים תיקנו לשתות ארבע כוסות, מ"מ לא מצינו

שתיקנו לכל אחד ברכה בפני עצמה, ושאינו יכול לפטור את כל הכוסות בברכה אחת. ונראה דס"ל דכיון שכל כוס הוא מצוה בפני עצמו, הרי הוא מצריך ברכה לעצמו. אלא דא"כ לא בעינן תנאי כלל, שכן הוא מצד תקנת חכמים. וצ"ב]. ולכאורה י"ל דהא דמהני כוונה שלא לפטור, היינו דוקא בהבדלה, דשתי הכוסות אינם ענין אחד, אלא זה לשתייה ולא לברכה, ולכן יכול לכיין שלא לפטור, וכמ"ש התבואות שור (יו"ד סי' יט ס"ק יז). ע"ש. וע"ע להגאון מהר"א הכהן מסאלוניקי בס' טהרת המים (מע' ב אות ל ואות לא) ובתשו' מעט מים (סוף סימן לט). ומשא"כ בארבע כוסות, שכולם מצוה אחת, לא מהני כוונה שלא לפטור את הכוס השני, ולכן מרן לא כתב עצה זו. אולם מדברי הפוסקים נראה שאין לחלק בזה, אלא בכל דוכתי דאיכא פלוגתא דרבוותא, רשאי לכיין שלא לפטור כדי להוציא עצמו ממחלוקת הפוסקים. ועוד י"ל שמרן הש"ע חזר בו מדין זה, שהרי בש"ע (סי' רצט ס"ז) השמיט עצה זו, וכמ"ש התוספת שבת (שם ס"ק יד). ע"ש. עוד יש מקום ליישב לפמש"כ בתשו' בית שערים (ח"א או"ח סי' לב) בישוב סתירת דברי המג"א (סי' תצד, וסי' תרלט ס"ק יז). ע"ש. [וע"ע בס' ילקוט יוסף (פסח כרך ג' עמ' תכא) שכתב ליישב לפי דבריו, כל הסתירות שיש בדברי מרן רבנו הגדול זיע"א בדין זה. ע"ש. והראוני לזה]. ודו"ק.

ברכת בורא הגפן על הארבע כוסות אינה ברכת הנהנין רגילה, ולכן אינו רשאי לגרום ברכה שאינה צריכה

ואפשר ליישב בדרך פלפול, כי הנה מרן בש"ע (סי' תעב ס"י) כתב וז"ל מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו, צריך לדחוק עצמו ולשתות לקיים מצות ארבע כוסות. עכ"ל. ומקורו טהור מדברי הרשב"א בתשובה (ח"א סי' רלח). ע"ש. ובפשיטות משמע שמברך עליו בורא פרי הגפן. ומוכח דאע"פ שאין לו ממנו הנאת גרון, כיון שהוא מזיקו או שאינו נהנה מטעמו כלל, מ"מ מברך עליו. ולכאורה יש להקשות, מדברי מרן הש"ע גופיה (סי' רד ס"ב) שכתב דעל החומץ לבדו אינו מברך כלום, מפני שהוא מזיקו. ע"ש. וכן העיר השד"ח (מע' ברכות סי' א אות לא). ע"ש. וע"ע בתשו' חזון עובדיה (סי' ה) ובס' משמרת ליל שמורים (קארפ סי' טו) ובתשו' שבט הקהתי (ח"ה סי' רסה). [אולם בתשו' צמח צדק (מלובביץ' או"ח סי' קטו, בהערותיו לסי' ערב) כתב שאם שונא את היין, אינו מברך עליו. ע"ש]. וראיתי בתשו' מנחת שלמה (קמא סי' יח אות ז ד"ה וטעמו) שכתב דהתם ה"ט דמברך בורא פרי הגפן, אע"פ שהיין מזיקו או שונאו, משום שצריך להודות לה' שהזמין לו הדבר לקיים בו המצוה, כמו שאסור להנות מהעוה"ז הנאה גופנית בלא ברכה. ע"ש שהאריך בזה. ומעתה יש לומר, דכל ברכת בורא הגפן על ארבע הכוסות, אינה ברכת הנהנין רגילה, אלא ברכה הודאה על זה שהקב"ה זימן לו את האפשרות לקיים את המצוה, ומשו"ה לא אמרינן שיתכוין שלא לפטור את הכוס השני והרביעי, וכמו שמצינו (סי' קעד) לענין יין של ההבדלה, כי דוקא בברכות הנהנין אמרינן שיתכוין שלא לפטור, משום חומר איסור הנאה מהעוה"ז בלא ברכה. ומשא"כ בברכת הארבע כוסות, שאינה ברכת הנהנין רגילה, אלא ברכת הודאה, בזה אינו רשאי לכיין שלא לפטור כדי לצאת ממחלוקת הפוסקים. [ובזה ניחא מה שהעיר הגאון מוה"ר משה לוי בס' ברכת ה' (ח"א

פ"א הערה 26 ד"ה כל) על דברי הערוה"ש (סי' תרלט סכ"ז), שסותר את עצמו ממש"כ (סי' קעד ס"ז) כדברי מרן בש"ע (שם ס"ד) הנ"ל. ע"ש. ולפי האמור ניחא בפשיטות]. וכיוצא בזה כתבתי בתשובה ליישב דברי המשנ"ב (סי' רו סק"י), דלכאורה סותר את עצמו ממש"ש (סי' ח ס"ק מב) בדין הישן בטליתו בלילה. ע"ש. וכתבתי שיש לחלק בין ברכת הנהנין לברכת המצות, דדוקא בברכת הנהנין רשאי לגרום ברכה שאינה צריכה כדי לצאת ממחלוקת הפוסקים, ומשא"כ בברכת המצות. ואכמ"ל.

*

סימן תעה

סעיף א

בש"ע כתב יטול ידיו ויברך על נטילת ידים, ויקח המצות כסדר שהניחם וכו', ויאחזם בידו ויברך המוציא ועל אכילת מצה וכו'. ע"כ. ונראה שאם לא בירך המוציא על המצה, ואכל המצה בלא ברכה, יצא ידי חובתו, ולא הוי מצוה הבאה בעבירה, מאחר שאסור להנות מהעולם בלא ברכה, כיון שאין איסור בעצם האכילה, אלא ביטל מצוה לברך קודם האכילה, וא"ז נחשב מצוה הבאה בעבירה. ודלא כמ"ש הגאון מהר"ש קלוגר בתשו' האלף לך שלמה (או"ח סי' שכא). וכן העלה מרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' חזון עובדיה (סי' כו). וכ"כ בס' הליכות שלמה (פסח פ"ט בדבר הלכה אות עו) בשם הגרש"ז אויערבאך. וכ"כ בהגדה של פסח של הגרי"ש אלישיב (עמוד 25). ע"ש. וכן עיקר. ובתשובה כתבתי בזה. ואכמ"ל.

סעיף ב

בש"ע כתב שאם אין לו ירקות לטיבול ראשון אלא מרור, יברך עליו בטיבול ראשון בורא פרי האדמה ועל אכילת מרור, ובטיבול השני יטבלנו בחרוסת ויאכלנו בלא ברכה. ע"כ. ולכאורה תמוה, דכיון שמפסיק באמירת ההגדה, א"כ איך הברכה חלה על אכילת המרור. ואע"פ שאוכל מעט מהמרור בתחילה, מ"מ הרי אינו יוצא בזה י"ח כלל, שהרי צריך לאכול כזית בכדי אכילת פרס, וכיון שאינו אוכל לשם מצוה אלא אחר אמירת ההגדה, אמאי אין ברכתו לבטלה. וע' בתו' בפסחים (קטו. ד"ה מתקיף). וצ"ב.

סעיף ג

אמאי בלע מצה יצא, מאי שנא מהא דאין יוצאים י"ח במצה מבושלת משום דבעינן טעם מצה

בש"ע כתב בלא מצה יצא, אבל אם בלע מרור לא יצא, דטעם מרור בעינן וליכא. ע"כ. ולכאורה יש להקשות מהא דאיתא בברכות (לח:): דרש רב נחמן משום רבינו, ומנו שמואל, שלקות מברכין עליהם בורא פרי האדמה וכו', ואני אומר במחלוקת שנויה, דתניא יוצאין ברקיק השרוי ובמבושל שלא נמוח, דברי רבי מאיר, ורבי יוסי אומר יוצאים ברקיק השרוי, אבל לא במבושל אע"פ שלא נמוח, ולא היא, דכ"ע שלקות מברכין עליהן בורא פרי האדמה, ועד כאן לא קאמר רבי יוסי התם אלא משום דבעינן טעם מצה וליכא, אבל הכא אפילו רבי יוסי מודה (דלענין ברכה במילתיה קאי. רש"י). ע"כ. וכן פסק מרן

בש"ע (סי' תסא ס"ד). ומבואר דבעינן טעם מצה, ולכן אין יוצאים י"ח במצה מבושלת. ונראה דשאני מצה מבושלת, דהמצה מצד עצמה אין בה טעם, ואינה מצה הראויה לצאת בה י"ח, דכיון שאין לה טעם מצה, אינה נקראת מצה. ומשא"כ בבלע מצה, אע"פ שלא הרגיש טעם המצה, מ"מ כיון שבמצה יש טעם מצה, יצא י"ח. וכן מפורש בדברי המאירי בברכות שם שכתב דאין יוצאים ברקיק המבושל, מפני שאין בו טעם מצה וכו', ואע"פ שאמרו בלע מצה יצא, בזו ראוי לטעם מצה הוא, וכל שראוי לבילה, אין בילה מעכבת בו. ע"כ. וכ"כ הרשב"ץ בס' יבין שמועה (דף לה ע"ג). וכ"כ הגאון טורי זהב (סי' תסא סק"ב), דהא דאמרינן בלע מצה יצא, דלא בעינן שיטעום טעם מצה, היינו דאין צריך שיהיה טעם מצה בפה כמו מרור, אבל היא עצמה צריך שיהיה בה טעם מצה. ע"כ. וכן מבואר במג"א (ס"ק יא). וכ"כ המשנ"ב (ס"ק כט). (וע' בשער הציון ס"ק לא). וכ"כ בתשו' שואל ומשיב (תנינא ח"א סי' יב, דף ה סע"ד). ע"ש. ולפע"ד יש לדקדק כן גם מלשון הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה ה"ו) שכתב ויוצאין ברקיק השרוי, והוא שלא נימוח, אבל מצה שבישלה, אינו יוצא בה י"ח באכילתה, שהרי אין בה טעם הפת. עכ"ל. הרי שכתב שאינו יוצא י"ח, משום שאין 'בה' טעם הפת, ולא משום דבעינן טעם מצה וליכא, וכמבואר מלשון הגמ', ולכן פסק שם (ה"ב) דבלע מצה יצא, כיון שבמצה מצד עצמה יש טעם מצה.

סעיף ד

ביאור ספיקו של הטור בדעת הרמב"ם אם ס"ל דמצות צריכות כוונה

כתב הטור וז"ל אכלן בלא מתכוין יצא. כתב הרמב"ם ז"ל היה נכפה ואכל מצה בשעת חליו, לא יצא. ואיני יודע אם הוא פוסק דמצות צריכות כוונה, או אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה, מודה דכהאי גוונא לא יצא וכו'. ע"כ. ולכאורה יש לתמוה, שהרי הרמב"ם (פ"ו מחמץ ומצה ה"ג) כתב בהדיא דהטעם שאם אכל בשעת חליו, לא יצא י"ח אכילת מצה, היינו משום שבאותה שעה היה פטור מכל המצות. ומוכח דס"ל דמצות א"צ כוונה, והתם ה"ט דלא יצא משום שהיה פטור מכל המצות. וכן הקשה הגאון רבי אליעזר פאפו בתשו' פלא יועץ (ח"א סי' ה ד"ה ועוד תיקשי). ע"ש. [וע' בתשו' כתב סופר או"ח סי' צט ד"ה ואפשר]. ונראה ליישב, דהנה יש לחקור ביסוד הדין דמצות צריכות כוונה, אם הביאור הוא דמעשה מצוה בלא כוונה לא חשיב מעשה מצוה כלל, או דהוי מעשה מצוה, ודין כוונה הוא תנאי בקיום המצוה, שכדי לצאת י"ח צריך לכוין לצאת י"ח. וראיתי בס' אגלי טל (בהקדמה ד"ה ובזה נבאר) שכתב בדעת התו' בפסחים דף קטו (ד"ה מתקיף) דמצוה בלא כוונה, גם למ"ד מצות צריכות כוונה הוי מצוה, אלא שאינו יוצא בה י"ח. ע"ש. וכע"ז כתב בתשו' בית שערים (יו"ד סי' שכה ד"ה ומעתה). ע"ש. וע"ע בתשו' מחנה חיים (ח"א סי' כא) ובתשו' בית שלמה (או"ח סי' טו) ובתשו' מנחת שלמה (ח"א סי' א אות א וח"ב סי' ד אות יא) ובתשו' שבט הלוי (ח"ד סי' ח וט). ולפי האמור ניחא, דס"ל להטור דשמא באמת ס"ל להרמב"ם דמצות צריכות כוונה, וגרסינן בדברי הרמב"ם (שם) דאם אכל מצה בלא כוונה לא יצא, וכמ"ש הרב המגיד (שם), ומה שהרמב"ם לא כתב הטעם דמצ"כ, היינו לומר דאם משום דינא דמצ"כ, א"כ חשיב מעשה מצוה, אלא שאינו

יוצא בו י"ח, ואתי למימר דל"ה מעשה מצוה כלל, כיון שבאותה שעה היה פטור מכל המצות. ובוזה יש ליישב מה שהקשה הלח"מ (פ"ב משופר ה"ד) וז"ל וא"ת אם נסחת רבינו גבי מצה (שאכלה בלא כוונה) לא יצא, איך כתב אח"כ לתת טעם על מי שאכל בשעת חוליו והיה נכפה ונתרפא, מפני שאכל בשעה שהיה פטור מן המצות, לימא מפני שאכל בלא כוונה וכו'. עכ"ל. ולפי האמור יש לומר, דס"ל להרמב"ם דהא דמצות צריכות כוונה אינו לאשווי מעשה מצוה, דבלא"ה הוי מעשה מצוה, אלא שצריך כוונה כדי לצאת י"ח. ומשו"ה כתב הרמב"ם דלא יצא משום שהיה פטור מכל המצות, והיינו דממילא ל"ה מצוה כלל, ולא רק שאינו יוצא י"ח, והיינו משום דשוטה מופקע לגמרי מקיום המצות, ואין על מעשיו תורת מצוה כלל.

בש"ע כתב אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו עכו"ם או לסטים לאכול, יצא ידי חובתו, כיון שהוא יודע שהלילה פסח, ושהוא חייב באכילת מצה וכו'. ולכאורה יש לתמוה, אמאי יצא י"ח, הא הוי כנתכוין שלא לצאת, דהא מיירי שידוע שהיום פסח ושזו מצה, ואע"פ אינו רוצה לאכול, וא"כ הוי כנתכוין שלא לצאת, וכמ"ש רבינו ירוחם (נ"ה ח"ד, דף מג ע"ד) בשם התוספות. והובא בב"י (סד"ה והרמב"ם). וא"כ אמאי יצא י"ח. ואע"פ שההנאה היא במקום הכוונה, מ"מ הרי פשוט שאינו סיבה אלא סימן, וכמבואר מדברי המאירי בהקדמתו לבית הבחירה (ד"ה והדעת השנית). ע"ש. וא"כ כיון שלא רצה לאכול, הוי ככוונה נגדית.

המשנ"ב (ס"ק לו) כתב דאע"פ שאם אכל מצה בלא כוונה, כגון שאנסוהו גוים או לסטים יצא, מכל מקום היכא שהוא אומר בפירוש שמכוין שלא לצאת י"ח המצוה, אפשר דגרע טפי אע"פ שנהנה גרונו, ולא יצא י"ח. ובשער הציון (ס"ק לו) הביא שהפמ"ג (א"א ס"ק יד) נשאר בזה בצ"ע. ע"ש. ולכאורה תמוה, דהא פשיטא דלא יצא י"ח, דהא דבנהנה גרונו יצא י"ח אע"פ שלא נתכוין, היינו משום דכיון שבמציאות יש לו הנאה, א"כ ודאי מתכוין למצוה, וכמש"כ המאירי בהקדמתו לבית הבחירה (ד"ה והדעת השנית). ע"ש. וא"כ היינו דוקא אם לא נתכוין שלא לצאת, אבל אם נתכוין שלא לצאת, פשיטא דלא יצא י"ח.

בביאור הלכה (ד"ה כגון) הביא דברי הפמ"ג (במש"ז פתיחה כוללת ח"ג אות ה) שנסתפק בדין אנסוהו לאכול מרור, אם יצא י"ח, דיש לומר דלא יצא, כיון שהוא מר ומזיק ואינו נהנה. ע"כ. ולא זכיתי להבין דבריו, דכיון שכל הטעם דבמצה יצא אע"פ שלא נתכוין למצוה, אינו משום דבעינן הנאה ממש, אלא משום דכיון שמרגיש טעם המצה, ודאי נתכוין למצוה, וכמבואר מדברי המאירי הנ"ל, א"כ בכל מצות שבאכילה יצא אע"פ שלא נתכוין למצוה, ואפילו אם לא נהנה באכילתו. וכ"כ בפשיטות בש"ע הגר"ז (סכ"ח), דבמצות התלויות באכילה, כגון פסח מצה ומרור, כיון שיש בהם הנאה לגוף יוצא אף בלא כוונה. ע"ש. ונראה שטעמו כמו שכתבנו.

בביאור הלכה (ד"ה לא יצא) הביא דברי החק יעקב (ס"ק יח) שכתב דמרור אע"פ שלא ידע שהוא מרור, או שהוא סבור שהוא חול, יצא י"ח, ועיקר סברתו משום דבמילתא דרבנן לכ"ע לא בעי כוונה. וכתב ע"ז, דלפי מ"ש במשנ"ב (סי' ס סק"י) בשם כמה פוסקים,

שגם מצות דרבנן צריכות כוונה, א"כ אין לחלק בין מצה למרור וכו'. עכת"ד. ולפע"ד נראה, שגם לדעת הפוסקים דסברי מרנן דמצות דרבנן א"צ כוונה, מ"מ אם לא ידע שהוא מרור, או שהיה סבור שהוא חול, לכ"ע לא יצא י"ח, שהרי הטעם שאם אינו יודע אם היום פסח או שזו מצה, לא יצא י"ח, היינו משום דהוי כמתעסק, ולכן גם למ"ד מצות א"צ כוונה לא יצא י"ח, וכדמוכח מדברי הר"ן בר"ה (ז: מדפי הרי"ף ד"ה גרסינן), וכמ"ש המשנ"ב בביאור הלכה (ד"ה אבל), ושכן מבואר להדיא מדברי הרשב"ץ בס' יבין שמועה (מאמר חמץ לו: ד"ה אכלן) בשם הרא"ה. ע"ש. וא"כ נראה שאם אינו אלא מתעסק, גם במצות דרבנן לא יצא י"ח, דלא עדיף ממאן דס"ל מצות א"צ כוונה כלל, שאם הוא מתעסק, אינו יוצא י"ח. ויש לפלפל בזה. ואכמ"ל.

סעיף ו

בדין עוסק במצוה שנתעסק במצוה אחרת אם יצא י"ח ואם מברך עליה

בשער הציון (ס"ק לט) כתב דאע"פ שאדם שעשה מצוה בשעה שהיה פטור ממנה, צריך לחזור ולקיים המצוה אחר שיתחייב שוב במצוה, מ"מ שומר אבידה או משמר המת, אע"פ שהם פטורים מכל המצות באותה שעה, ואפילו אם יכול לקיים שניהם, אם צריך לטרוח אחר זה, לדעת כמה פוסקים, וכדלעיל בסימן לח, מ"מ אכל או מצה יצא ידי חובתו, שהרי הוא איש, אלא שאז לא חייבתו התורה מפני שהוא עוסק במצוה אחרת. וסיים, דמ"מ מסתפקנא אם יוכל אז לברך ברכת אכילת מצה אקב"ו וכו', כיון שהוא אז אינו מצווה ע"ז. עכת"ד. ולכאורה דבריו צ"ב, דאם אכן עוסק במצוה שעשה מצוה אחרת יצא י"ח, א"כ אמאי מספק"ל אם יברך ע"ז, הא פשיטא שיברך כיון שהוא מקיים מצוה באכילה זו. ומצאתי להגרצ"פ פראנק ז"ל בס' מקראי קדש (פסח סי' לג) שעמד ע"ד המשנ"ב, וכתב וז"ל ואפשר דלשון וצונו אינו נופל רק על מה שהוא מצווה. עכ"ל. ומשמע דס"ל דעוסק במצוה שעשה מצוה אחרת חשיב כאינו מצווה ועושה, ומש"ה אינו יכול לומר וצונו, דוצונו משמע שהוא מצווה ע"ז. ואכן בהררי קדש (שם) כתב דהעוסק במצוה שעשה מצוה אחרת, נקרא קיום מצוה בתורת א"מ ועושה, וכאשה בקיום מ"ע שהז"ג שאינו מצווה ועושה ונוטלת שכר. עכת"ד. מיהו לפי"ז יש לעיין בלשון המשנ"ב שכתב שיצא יד"ח, דאם חשיב רק כא"מ ועושה, א"כ הול"ל שקיים מצוה ולא שיצא יד"ח. ולכאורה צריך לומר דאם נחשב שקיים מצוה, ממילא אף יוצא בזה יד"ח. ואע"פ שמצוה שעשה בשעת הפטור אינו פוטרנו כשיבא החיוב, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ו מחו"מ ה"ג), שאני התם דאין על מעשיו תורת מצוה כלל, ומש"ה כשיהיה מחויב צריך לחזור ולקיים המצוה, ומשא"כ עוסק במצוה שודאי יש על מעשיו תורת מצוה, ורק שאינו מחויב בהאי מעשה, שפיר יש לומר דמהני האי מעשה אף לצאת ידי חובתו. וע' בס' בני ראם (גניחובסקי סי' לב אות ב). וי"ל.

בישוב סתירת דברי המשנ"ב אם עוסק במצוה הוי פטור גמור או אונס בעלמא

אמנם לכאורה יש להעיר על דברי השעה"צ, שהרי הוא עצמו במשנ"ב (סי' צג סק"ח) פסק כדעת הדרישה (יו"ד סי' שמא ס"ג), שאם אדם היה עוסק במצוה בזמן התפילה, ומתוך אותו העסק עבר זמן התפילה, א"צ להשלימה בתפילה שלאחריה, דומיא דאונן

שאינו צריך להשלים. ע"ש. [נוע"ע לו (סי' קח סק"ב) שכתב דמ"מ נכון שיתפלל תשלומין בתנאי של נדבה]. ומוכח דס"ל דעוסק במצוה הוי פטור גמור, ולא אונס בעלמא, דאל"כ היאך מדמי ליה לאונן. וקשה דמאי שנא לענין תשלומין שדינו כאונן, ואילו לענין עוסק במצוה שעשה מצוה אחרת, ס"ל דאין דינו כאונן, דאע"ג דאונן שעשה מצוה לא יצא י"ח, מ"מ עוסק במצוה שעשה מצוה אחרת יצא י"ח. וע' בתשו' ציץ אליעזר (חי"א סי' יא). וע"ע מה שכתב בזה ידידי הרה"ג רבי מתתיהו גבאי שליט"א בס' בית מתתיהו (ח"א סי' א אות לח). ונראה ליישב, דהנה יש לתמוה על דברי המשנ"ב הנ"ל, דעוסק במצוה שעשה מצוה אחרת יצא י"ח, מדברי הריטב"א בסוכה (כו). שכתב דקמ"ל קרא (לפטור עוסק במצוה) דאפילו אי בעי להניח מצוה זו כדי לעשות מצוה גדולה הימנה, אין הרשות בידו ואסור לו להניח מצותו. ע"ש. וא"כ כיון שיש איסור בדבר, א"כ הויא מצוה הבאה בעבירה, והיאך יוצא י"ח. וכע"ז תמה הגאון רבי בצלאל ז'ולטי בס' משנת יעב"ץ (או"ח סי' סה) על דברי המשנ"ב. ע"ש. ואמנם בס' עט סופר (כלל עג פרט ו) כתב בשם הקול סופר, דעוסק במצוה שעשה מצוה אחרת לא יצא, משום דהוי מצוה הבאה בעבירה. ע"ש. אולם בתשו' להורות נתן (ח"ח סי' ל אות ו) הביא דבריו, וכתב לדחות דל"ש בזה דינא דמצוהב"ע, כיון שהאיסור אינו בעשיית המצוה השניה, אלא במה שהסתלק מהמצוה הראשונה, ונמצא שבשעת עשיית המצוה השניה, ליכא איסורא כלל, וליכא למפסליה משום מצוהב"ע. עכת"ד. ולפי"ז יש לומר, דמש"כ המשנ"ב דעוסק במצוה שעשה מצוה אחרת יצא י"ח, היינו משום שבשעה שעושה המצוה השניה כבר הסתלק מן הראשונה, וא"כ שוב הוי בר חיובא במצוה השניה ומשו"ה יצא י"ח, אבל באמת בשעת העסק במצוה ממש הוי פטור גמור כאונן. ומשא"כ אונן, שגם אם יעסוק במצוה אחרת לא סרה ממנו חובת אנינות עד אחר הקבורה, ומשו"ה אם עשה מצוה לא יצא י"ח וצריך לחזור לעשותה אחר הקבורה. אבל לענין תשלומין, אין חילוק בין עוסק במצוה לאונן, כיון שבשניהם בשעה שמתחייב בתפילה, הוא פטור לגמרי ממנה, ולכן א"צ להשלים בתפילה שלאחריה.

ביאור החילוק בין נשים שמברכות על מ"ע שהז"ג לעוסק במצוה דלא ברירא אם מברך על המצוה השניה

ואכתי יש מקום בראש להעיר על דברי השעה"צ הנ"ל, דמאי מספקא ליה אם עוסק במצוה מברך על המצוה השניה, הא לא גרע מנשים שמברכות על מ"ע שהז"ג לדעת הרמ"א (סי' יז ס"ב, וסי' תקפט ס"ו), וה"נ עוסק במצוה יברך על המצוה השניה. וכן תמהו בתשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שי) ובס' אמרי יעקב (שטרן חו"מ סי' ד סכ"ד ד"ה ומשאר). ע"ש. וע' בס' מקראי קדש (פסח ח"ב סי' לג אות א) מה שכתב בזה. ויש ליישב לפי דברי הרמב"ן בקידושין (לא). שהקשה היאך ס"ל לר"ת דנשים יכולות לברך על מ"ע שהז"ג, הא כל הפטור וכו'. ותירץ וז"ל התם שעושה דבר שאינו מצווה מה"ת כלל שהוא כמוסיף על התורה, אבל מי שעושה מצות התורה כתקנן, אע"פ שלא נצטווה הוא בהם כגון נשים, מקבלים עליהן שכר. עכ"ל. וכ"כ הריטב"א שם. ע"ש. וע"ע למרן החיד"א בברכ"י (יו"ד סי' שלג סק"א ד"ה ואפשר). ומבואר דדוקא מצות שאף אדם לא מחויב בהם, בזה

אם מחמיר על עצמו נקרא הדיוט, אבל מצות שכל העולם חייב בהם ורק הוא אינו חייב, בכה"ג שפיר רשאי להחמיר על עצמו ואינו נקרא הדיוט. ולפי"ז יש לומר, דשאני עוסק במצוה שבעצם הוא בר חיובא, אלא דנפטר מן המצוה, וכו"ע כשעוסקים במצוה פטורים משאר מצות, וא"כ אם עוסק במצוה אחרת הרי הוא נקרא הדיוט, ולכן אין לו לברך, ומשא"כ נשים במ"ע שהז"ג, שכו"ע נצטוו והם לא נצטוו, שפיר יכולות לברך, כיון שבכה"ג ל"ח הדיוט. אלא דא"כ יקשה היאך כתב המשנ"ב שיצא י"ח המצוה השניה, הרי נקרא הדיוט, ואינו מקבל שכר, וכמש"כ הרמ"א (סי' תרלט ס"ז). ויש ליישב. ובתשובה הארכתני בזה בס"ד. ואכמ"ל עוד.

סעיף ז

בש"ע כתב אין חיוב אכילת מצה אלא בלילה הראשון בלבד. וכתב המשנ"ב (ס"ק מה), שכתבו בשם הגר"א (מעשה רב סי' קפה), דעכ"פ איכא מצוה לאכול מצה כל שבעה, אלא שאינו חיוב. ע"כ. וכן דעת החזקוני והתו', וכמש"כ בתשו' חתם סופר (יו"ד סי' קצא). ע"ש. וע' בס' יפה ללב (ח"ב סי' תעה סק"ז) ובפני יהושע בפסחים (כח:). וע"ע מה שהאריך בזה בתשו' חזון עובדיה (סי' לב). ולכאורה יש להעיר בזה ממה שהקשו התו' בקידושין (לח. ד"ה אקרוב) בשם הירושלמי, דאמאי לא אכלו בני מצה מן החדש, הא נימא דיבא עשה וידחה ל"ת. ותירצו דגזירה כזית ראשון אטו כזית שני. ע"כ. ומבואר דכיון שאין חיוב לאכול אלא כזית אחד, א"כ חיישינן שיאכל עוד כזית, וע"ז ל"ש עדל"ת. ומוכח דאין מצוה לאכול מצה כל שבעה, דאל"כ אמאי גזרינן כזית ראשון אטו כזית שני, הרי גם בכזית שני איכא מצוה, שהרי יש מצוה לאכול מצה בכל שבעת ימי הפסח, ואע"פ שאינו מצוה חיובית, מ"מ לכאורה נראה דאף מצוה קיומית דחיא ל"ת, וכדמוכח מדין כלאים בציצית, אע"פ שציצית אינה חובה גמורה. ושוב ראיתי בתשו' רבבות אפרים (ח"א סי' שח אות א) שכתב בדעת התו' הנ"ל, דאע"פ שיש מצוה קיומית באכילה יותר מכזית, מ"מ גזרינן אטו כזית שני, כיון שמצוה קיומית אינה דוחה ל"ת. ע"ש. וכן מצאתי להגרצ"פ פראנק בס' מקראי קדש (סוכות ח"א ס"ס ל). ע"ש. ויש עוד לפלפל בזה. ובמק"א כתבתי בזה.

*

סימן תעז

סעיף א

בב"י (ד"ה ומה שכתב ויש) הביא דברי הרשב"ם בפסחים (קיט: ד"ה אין מפטירין) שכתב דהמצה שאנו אוכלים באחרונה דהיינו האפיקומן, היא לשם חובה, ומה שאנו מברכים על אכילת מצה בראשונה, אע"פ שאינה לשם חובה, היינו משום דאלחר שמילא כריסו ממנו, היאך חוזר ומברך עליו, וכדאמר רב חסדא שם (קטו). גבי מרור, ולכן מברך על המצה בתחילה. ואח"כ הביא דברי הרא"ש שם (פ"י סי' לר) דפליג עליה וס"ל דאותה אכילת מצה אינה לשם חובה, אלא אוכלין אותה זכר לפסח שהיה נאכל על השובע באחרונה וכו'. עכת"ד. [וכן דעת רש"י שם (קיט: ד"ה אין מפטירין), שאכילה זו לשם

חובה. ע"ש]. ומשמע שלדעת הרשב"ם יוצאים ידי חובת מצות אכילת מצה באכילת האפיקומן. וכ"כ המשנ"ב בשער הציון (סק"ד). ע"ש. וקשה מהא דתנן בריש פרק ערבי פסחים (צט:): ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. ופירשו רש"י והרשב"ם, שהוא כדי שיאכל מצה של מצוה לתיאבון משום הידור מצוה. ע"כ. וקשה דכיון שאינו יוצא י"ח אכילת מצה אלא באכילת האפיקומן, א"כ אינו אוכלה לתיאבון כלל, שהרי אוכלה אחר סיום סעודתו, וכבר מילא כריסו באכילת מצה ובשר ושאר תפנוקים. וע' בתו' שם (ד"ה סמוך). ודו"ק.

המשנ"ב (סק"ו) כתב שאם איחר ולא אכל מצה עד שעבר חצות, מסתפקים הראשונים אם יצא י"ח, ולכן יאכלנו ולא יברך עליו על אכילת מצה. וגם מרור אע"פ שהוא מדרבנן, יזהר לאכלו קודם חצות, ואם איחר, יאכלנו בלא ברכה. עכת"ד. [וכן פסק מרן רבנו הגדול זיע"א בס' חזון עובדיה (פסח ח"ב עמ' פא). ע"ש]. ולכאורה יש להעיר, דבשלמא במצה אין לברך עליו אחר חצות, כיון דהוי מצוה דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא, ושמא אין לאכלו עד חצות, ולכן אינו יכול לברך עליו. אבל במרור דרבנן, אמאי לא אמרינן דכיון דספק דרבנן לקולא, א"כ יש לאכלו בברכה, וכמ"ש כיוצא בזה התו' במנחות (סו. ד"ה זכר), שיכול לספור ספיה"ע בביה"ש (בברכה), כיון דספיה"ע בזה"ז מדרבנן, וספק דרבנן לקולא. וכן כתבו הרבה ראשונים. וה"נ נימא שיכול לברך על אכילת המרור. ונראה דשאני התם שודאי יתחייב בלילה לספור, וכל הספק אם יכול לספור כבר מעתה, ולענין זה אמרינן סד"ר לקולא. ומשא"כ בליל פסח אחר חצות, הספק הוא אם עדיין מחויב במצוה, ולענין זה יש לומר סד"ר לקולא לאידך גיסא, דאינו מחויב במצוה, ולכן ודאי שאין לו לברך על אכילת המרור.

סעיף ב

ביאור פלוגתת הראשונים בדיון מי שנטל ידיו למים אחרונים קודם אכילת האפיקומן

הטור הביא דברי הראבי"ה (סי' תקכה) שכתב שאם שכח ולא אכל את האפיקומן עד שנטל ידיו לברך, או שאמר הב לן ונברך, או אפילו בירך כבר, ונזכר קודם שבירך בורא פרי הגפן, יטול ידיו ויברך המוציא ויאכלנו. ואמנם דעת רבינו פרץ (בהגהת סמ"ק סי' ריט), שאפילו אם אמר הב לן ונברך, יכול לאכול בלא ברכה, דאע"ג דבעלמא חשיב סילוק, שאני הכא כיון דאפיקומן מצוה דרמיא רחמנא עלן, איכא למימר אתכא דרחמנא סמכינן. אולם הרא"ש הסכים לסברא הראשונה. עכת"ד. וכדברי הראבי"ה והרא"ש, כן כתב בהגהות מיימוניות (פ"ו מחמץ ומצה אות ח) בשם הסמ"ק. וכ"כ המרדכי בס"פ ערבי פסחים (דף לח ע"ד). והובא בב"י (ד"ה ואם). אולם התו' בברכות (מב. ד"ה אתכא) כתבו כדברי רבינו פרץ, דמי ששכח לאכול אפיקומן, ואמר הב לן ונברך, אינו היסח הדעת, דאנן אתכא דרחמנא סמכינן. וכ"כ בהגהות מיימוניות (שם). ולכאורה י"ל דיסוד פלוגתייהו תליא אם היסח הדעת בטעות חשיב היסח הדעת, שלדעת הראבי"ה והרא"ש ודעימייהו חשיב היסח הדעת אע"פ שהיה בטעות, כיון שהסיחו דעתם בפירוש. אבל רבינו פרץ ודעימיה סברי מרנן דכיון שהיסח הדעת היה בטעות, שהרי ודאי דעתו ורצונו לאכול אפיקומן, לא חשיב היסח הדעת, ולכן חוזר לאכול בלא ברכה. ומרן בש"ע כתב

שאם שכח ולא אכל אפיקומן, ולא נזכר עד שנטל ידיו או שאמר הב לן ונברך, אוכל אפיקומן בלא ברכת המוציא. ע"כ.ט ואמנם בדברי רבינו פרץ מפורש שאין טעמו משום דהוי היסח הדעת בטעות, אלא משום דאתכא דרחמנא סמכינן. וא"כ אדרבה מזה שלא כתב שלא יחזור ויברך משום דהוי היסח הדעת בטעות, מוכח דס"ל דאפילו אם הסיח דעתו בטעות, חשיב היסח הדעת. אולם באמת יש להוכיח דמה שמרן פסק שאפילו אם נטל ידיו, חוזר ואוכל בלא ברכה, אינו רק מטעם דאתכא דרחמנא סמכינן, אלא גם משום דהוי היסח הדעת בטעות, שהרי מרן בש"ע (סי' קעט ס"ב) כתב וז"ל מי שסומך על שלחן אחרים, אפילו אמר הב לן ונברך, לא הוי היסח הדעת עד שיאמר בעל הבית. עכ"ל. ומשמע שדוקא אם אמר הב לן ונברך, לא הוי היסח הדעת, אבל אם נטל ידיו, הוי היסח הדעת, וצריך לחזור ולברך, דאל"כ הו"ל למימר גדולה מזו, שאפילו אם נטל ידיו, לא הוי היסח הדעת. וכ"כ הפמ"ג (שם בא"א סק"ג) בדעת המג"א (שם סק"ג), שאם נטל ידיו, מסתמא הסיח דעתו, וצריך לחזור ולברך. ע"ש. וקשה אמאי אם נטל ידיו חשיב היסח הדעת, מאי שנא מדין אפיקומן, שאפילו אם נטל ידיו, חוזר לאכול בלא ברכה, והיינו משום דאתכא דרחמנא סמכינן, וא"כ ה"נ נימא דאתכא דבעה"ב סמכינן, ולא יחזור ויברך אפילו אם נטל ידיו. וע"כ דשאני התם דכיון שיודע שצריך לאכול אפיקומן, הוי היסח הדעת בטעות, ולכן אפילו אם נטל ידיו, חוזר לאכול בלא ברכה. אולם יש לדחות, דהתם היינו טעמא שאפילו אם נטל ידיו, לא הוי היסח הדעת, משום שיש עליו חיוב לאכול אפיקומן, ולכן מה שהסיח דעתו אינו מעלה ואינו מוריד. ומשא"כ באורח, שאין ביד בעל הבית לכופו להמשיך לאכול, שפיר הוי היסח הדעת. וכ"כ בתשו' פרח שושן (או"ח כלל א סי' א). והובא בקצרה בהגהות הגרעק"א (סי' קעט סק"ג). ע"ש. ויש עוד לפלפל בזה. ואכמ"ל.

---

^ט אמנם לכאורה יש להעיר בזה מדברי מרן בב"י (סי' קעט ד"ה ויש לדקדק) שכתב דהטעם שאם נטל ידיו למים אחרונים, ואח"כ רוצה לחזור ולאכול, אינו רשאי אפילו אם יחזור ויברך, אינו משום היסח הדעת, שהרי היסח הדעת אינו מזיק ברכה אחרונה על מה שאכל, אלא הטעם הוא משום דכיון דקיי"ל תיכף לנטילת ידים ברכה, א"כ כיון שנטל ידיו כדי להיות מזומן לברכה, הוי כאילו התחיל כבר בברכה, ואסור להפסיק באכילה ושתייה כלל. ומשא"כ בהב לן ונברך, שאין כאן אלא טעם של היסח הדעת, ומשו"ה כשיברך תחילה על מה שרוצה לאכול סגי. ע"כ. וא"כ קשה אמאי אפילו אם נטל ידיו, חוזר לאכול אפיקומן, הרי נחשב שהתחיל כבר בברכה מ"ז, וא"כ יאסר עליו לאכול אפילו בברכה. ושוב ראיתי בס' הלכה ברורה (שם בבירור הלכה סק"ח ד"ה וידי"ג) שהעיר בזה. וע"ש. וצ"ע.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים.

"אנסוהו ואכל מצה יצא ידי חובתו" – מדוע, והרי "מצוות צריכות כוונה"?

הנה נחלקו תנאים ואמוראים אם מצוות צריכות כונה או לא. ודעת הרמב"ם להלכה שמצוות צריכות כונה שפסק (שופר וסוכה ולולב פ"ב ה"ד): המתעסק בתקיעת שופר להתלמד לא יצא ידי חובתו וכן השומע מן המתעסק לא יצא, נתכוון שומע לצאת ידי חובתו ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת לא יצא ידי חובתו, עד שיתכוין שומע ומשמיע. הרי שלמד שמצוות צריכות כונה, ומשום כן כל שלא נתכוון לצאת אינו יוצא ידי חובתו.

ומאידיך פסק רמב"ם (חומ"צ פ"ו ה"ג): וז"ל: **אכל מצה בלא כונה כגון שאנסוהו גוים או לסטים לאכול יצא ידי חובתו.** הרי שמבואר בדבריו שאף שאנסוהו ולא נתכוין למצוה לאכילת מצה, מ"מ יצא ידי חובתו. ונמצאו דברי הרמב"ם סותרים זה לזה.

ובביאור שיטת הרמב"ם כתב הר"ן (ר"ה כח ע"א) וז"ל: **דאע"ג דבתקיעת שופר לא יצא הכא יצא שכן נהנה כדאמרינן בעלמא המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ובגמ' נמי עבדינן צריכותא ממצה לשופר הלכך אף על גב דשופר מדחי דקיימ"ל דצריך כונה בכפאוהו ואכל מצה נקטינן דיצא עכ"ל.**

וצ"ב דבריו מהמועיל שנהנה, והרי מצוות צריכות כונה.

ואשר יראה בזה. שהנה בר"ן שם כתב שכפאוהו ואכל מצה יצא כלומר שאם כפאוהו פרסיים ואכל מצה בליל פסח שלא לכונת מצה יוצא ידי חובתו. וכתב שם אחר כן וכ' הרא"ה ז"ל **"דדוקא כי האי גוונא יצא שיודע הוא שעכשיו פסח וזו מצה אלא שאינו מתכוין לצאת אבל קסבר חול הוא ואכל מצה או קסבר לאכול בשר ואכל מצה ודאי לא יצא"**.

ומבואר שדין זה הוא בסתמא ומוסכם לכולם, והוא אף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, מ"מ אם אינו יודע שהיום פסח וזה מצה, אינו יוצא ידי חובתו. וצריך ביאור מדוע, והרי למ"ד מצוות אינם צריכות כונה הרי אין צריך כונה, ומה איכפת לנו שאינו יודע שפסח היום

וביותר תקשה שבר"ן שם ביאר וכדלעיל, שאף למ"ד מצוות צריכות כונה, כל שכפאוהו לאכל יצא אף שלא נתכוין לצאת כיון ידי חובתו כיון שנהנה, וא"כ יקשה מדוע למ"ד מצוות אינם צריכות כונה אם אינו יודע שהיום פסח וזה מצה אף שנהנה לא יצא ידי חובתו, וצריך עיון

והנראה בזה שבעיקר המחלוקת אם מצוות צריכות כונה או לא, צריך ביאור במה נחלקו.

ונראה דלמ"ד מצוות אינן צריכות כונה, אין הביאור שאין צריך כלל כונה, אלא דלהוציא ממ"ד מצוות צריכות כונה שלשיטה זו צריכים כונה חיובית בעשית המצוה ואם אינו מתכוין לצאת ידי חובה במצוה, וכגון בתוקע בשופר לשיר לא יצא ידי חובתו. אמנם למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, אין הביאור שאין צריך כונה כלל, אלא הביאור בזה שעצם המעשה של עשית המצוה הוא בזמן שיש חיוב למצוה וכגון תקיעת שופר בר"ה הואיל והוא זמן של תקיעת שופר, שוב יש כאן "עיצומו של יום וכן מה שמחזיק בידיו הוא "שופר", סתמא דמילתא שכונתו הוא לשמה אף שאין אנו יודעים שנתכוין להדיא לשם מצוה, ולדעה זו אין צריכים כונה חיובית להדיא במצוה, אלא דסתמא הוי לשמה.

ולפ"ז יבואר היטב, שלמ"ד מצוות אינם צריכות כונה, כל שכפודהו ואכל מצה, הואיל ועכשיו הוא חג הפסח ויודע שהוא פסח יוצא. אמנם אם אינו יודע שעכשיו הוא חג הפסח וזה מצה, א"כ בכה"ג אין כאן סתמא שמתכוין לשם מצוה, ומשום כן, אף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה שלא יצא ידי חובתו. וראיה לדבר עין ביאור הלכה סימן ס סעיף ד שכתב למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, וז"ל: "וה"מ שמכוין לפעולה זו שהוא עושה רק שאין מכוין לצאת בזה ידי המצוה כגון בענין תקיעות שתוקע לשיר או להתלמד וכדומה בשאר המצוות אבל אם הוא מתעסק בעלמא וממילא עלה המצוה בידו כגון שנופח בשופר ועלה תקיעה בידו וכה"ג בשאר המצוות לכו"ע לא יצא. ויקשה הואיל והרי למ"ד מצוות אינן צריכות כונה, ומה הבדל יש בין תוקע לשיר לבין מתעסק ועלתה בידו תקיעה. ובע"כ מבואר כדלעיל שאף למ"ד מצוות אינם צריכות כונה, מעשה תקיעה צריך וכגון תוקע לשיר, הואיל ויודע שהיום ראש השנה וזה שופר שוב די בכך לצאת ידי חובה שנחשב ככונה בסתמא. אמנם כל שעלתה בדרך מתעסק תקיעה בידו, אף שכונה לא צריך "תקיעה" צריך, וכל שיצא לו תקיעה אין בזה גדר של פעולה כלל, ושוב אף למ"ד אינם צריכות כונה לא יצא.

אמנם למ"ד מצוות צריכות כונה הביאור בזה שאין מספיק מה שסתמא מתכוין למצוה הואיל ויודע שהיו פסח וזה מצה. אלא למ"ד, מצוות צריכות כונה, צריכים שלוש סיבות שמחמתן נחשב כמתכוין למצוה לצאת ידי חובה וכדלהלן. ויש לבאר בהקדם שחלוק הוא מצוות שאין ענינם הנאה, וכגון תקיעת שופר ובהם צריך כונה חיובית בעשית המצוה שעל ידי כן נעשית המצוה מ"סתם תקיעת שופר", ל"מצוה של תקיעת שופר", ולולי כן אינו יוצא ידי חובה.

וכן הוא בבאכילת מצה צריכים לעולם כונה למצוה, אלא שבאכילת מצה, יש כאן שלוש סיבות שמחמתן נחשב כמתכוין למצוה. א. האדם עושה ומרגיש בעצמו בעצמו שנהנה מן האכילה הואיל גופו נהנה ומרגיש את האכילה, גופו "שותף" בעשית שהמצוה היא האכילה. ב. יודע שהיום פסח ג. מה שנמצא לפניו הוא "מצה", שוב באופן זה מחמת שלושת הסיבות הללו עלה מעשהו מסתם "סתמא" למצוה שלא מועיל, למעשה שיש בו כונה חיובית במצוה וכמתכוין לשם מצוה.

וראיה לזה שבר"ן שם הוכיח שסברת נהנה הינה סיבה שמחמתה חייב בעריות, שהמתעסק בחלבים ועריות חייב. ובדין זה כתב ברש"י סנהדרין סב ע"ב המתעסק בחלבים ובעריות - כשעלה בידו חלבים ועריות היה מתעסק ולא נתכוין לכך, כל מתעסק קרי ליה שאינו מתכוין בדבר זה כלל. אמנם בעריות חייב. וכתב רש"י, שכן נהנה - הלכך חשיב בכוונה. ובשבת פטור, מלאכת מחשבת - שחשב לעשות זאת. ומבואר ברש"י שדין שכ נהנה "הלכך חשיב בכוונה".

והוא הביאור כאמור, שכל שגופו נהנה בצירוף לכך שיודע שהיום פסח וזה מצה רק באופן זה לא צריך כונה שיתכון להדיא, כי יש כונה בפועל. אמנם בשאר מצוות צריכים כונה חיובית לצאת ידי חובה.

ולפ"ז יבואר קושיה גדולה, שהנה שבשו"ע או"ח רד סעיף ח כתב הרמ"א וז"ל: הגה אם אנסוהו לאכול או לשתות, אף על גב דהחייך נהנה ממנו אינו מברך עליו, הואיל ונאנס על כך. ועין שם במ"א שם שהק' ס"ק כ אך קשה דבסי' תע"ה ס"ד פסק אנסוהו ואכל מצה יצא, וכהרב"י שם בשם המ"מ והר"ן הטעם דאמרינן המתעסק בחלבים ובעריות חייב שכן נהנה ע"ש וא"כ ש"מ דחשיב הנאה וא"כ למה לא יברך עליו.

והיינו דקושיתו דהואיל וכפהוהו ואכל מצה מברך עליו שכן נהנה, וא"כ מ"ש כאן שאנסוהו לאכל, והרי סוף סוף נהנה וא"כ שיברך.

אמנם אחר דברינו יבואר היטב, שדווקא לענין מצה בפסח שיש כאן שלוש סיבות, יודע שהיום פסח והיינו ויש עליו חיוב לאכל מצה, ויודע שזה מצה ונהנה כל אלו גם יחד פועלים שמעשהו נעשה שמתכוין לכך ומשום כך יוצא ידי חובה.

אכן, במקום שאנסוהו לאכל, אין כאן אלא סיבה אחת, שהוא נהנה, ומשום כן אין די בסיבה זו בלבד לעשות את האכילה זו כאכילה מדעת ומשום כן כל שאנסוהו אין מברך עליה.

והנה על דברי הר"ן הקשו שכל שנהנה אין צריך כונה במפורש, מגמרא (פסחים קיד ע"ב) ושם הנידון במחלוקת אם מצוות צריכות כונה. ושם תלו ששאלה זו תלויה במחלוקת תנאים. והנדון שם בכרפס שמביאים לפני עורך הסדר. ושם נאמר וז"ל הגמ' דתניא, רבי יוסי אומר: אף על פי שטיבל בחזרת - מצוה להביא לפני חזרת וחרוסת ושני תבשילין. ואכתי, ממאי? דילמא קסבר רבי יוסי מצות אין צריכות כוונה, והאי דבעינן תרי טיבולי - כי היכי דתיהוי היכירא לתינוקות - אם כן מאי מצוה.

ומבואר, שאע"פ שכבר הביאו לפנינו מרור תחילה, שוב מצוה להביא לפנינו שוב מרור חזרת, ומכאן הוכיחו שמצוות צריכות כונה שמה שאכל בתחילה לא היה כדי לצאת ידי חובה אלא משום היכר לתינוקות.

ומעתה יקשה לדעת הר"ן, אחר שסבר שלענין מצה אף שכפוהו יוצא ידי חובתו לפי שנהנה, וא"כ מדוע צריך שוב לקחת כזית למרור, והרי באכילה הראשונה נהנה מן האכילה ושוב הרי הוא כמתכוין ויצא ידי חובתו, ולדבריו אף למ"ד מצוות צריכות כונה באופן זה יוצא ידי חובתו.

ונראה לחדש ולבאר בזה עוד, שכל מה שאמרו שהואיל ונהנה לא אמרו דווקא באכילת מצה שיש מצוה לפניו "לאכל מצה", ואף שהוא מצוה מ"מ המצוה היא "לאכל" מצה, ומעתה כל שאוכל מצה שוב נהנה ושוב חשיב כמתכוין למצוה ויוצא ידי חובתו וכדעיל.

אמנם כשאכל בתחילת הסדר כרפס ונהנה, שם המצוה אינו חפצא של אכילה, אלא פעולה שענינה לעורר את התינוקות לשאול. ונמצא שלא אוכל מחמת שהוא רעב וצריך לאכל, אלא אוכל בשביל השינוי וההיכר" לתינוקות בלבד.

מעתה יש לומר שדווקא אכילה שאוכל אף שהיא אכילת מצוה כל שגופו נהנה נחשב כמתכוין שמעלה את דרגת האכילה מסתמא למכוין לאכילה. אמנם כל שאוכל וכל האכילה אינו מציאות של אכילה אלא היכר לתינוקות, שוב אין הוא "רוצה" את האכילה, וכל מה שעושה הוא רק להיכר, שוב לא מוגדר הדבר כנהנה מהאכילה עדין לא יצא ממצב של "סתמא" ואין כאן כונה חיובי לשם מצה וממילא לא יצא ידי חובתו.

וראיה לדבר שרק "אכילה" היא זאת שיש בה דין נהנה, שברע"א בגיליון שו"ע תעד סעיף ד, הביא שהפמ"ג (ח"ג מהפתיחה הכוללת אות ה) הסתפק באחד שאנסוהו לאכול מרור, איך יהיה הדין. וכתב שם שי"ל שלא יצא. לפי שהוא מר ומזיק. ומבואר שלא עצם האכילה גורמת שיהיה כונה למצוה אלא הרצון של האדם "לאכל" נחשב כמתכוין לדבר. ולפ"ז שאוכל מרור כל שאוכל לא מחמת אכילה אלא משום שאנסוהו לאכל מרור, ולכך ולא יצא ידי חובתו. ואף שבדרבנן אין צריך כונה, מ"מ כל שאינו רוצה לצאת אף בדרבנן לא יוצא.

וסיפא של דבריו הוא עוד ראייה לדברינו, שהנה פסקו כמה מן האחרונים שבמצוות דרבנן מצוות אינם צריכות כונה, וצ"ב מאי שנא. אמנם לדברינו יבואר היטב, שאף למ"ד מצוות צריכות כונה נתבאר שלמצוה צריכים כונה חיובית, ולא מהני סתמא כדי שיהיה כונה למצוה. מעתה במצוות דרבנן קבעו חכמים שאין צורך לכוונה חיובית להדיא, אלא מועיל אף סתמא שעושה מעשה ללא כונה חיובית שיחשב ככוונה.

ומעתה אף במצוה דרבנן כל שאנסוהו לאכל מרור אף שהוא אוכל, ואף שמרור בזמן הזה דרבנן, מ"מ הרי אינו רוצה לעשות את המצוה ואינו רוצה לאכל, שוב אף אין "סתמא" לשם מצוה ואינו יוצא ידי חובת מרור אף שהוא מדרבנן.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

בגדרי השאלה והתשובה בסיפור יציאת מצרים

- א. צריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד ששייב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה.^פ
- ב. ואלו הן השינויים שעושין -
  1. מחלק להם קליות ואגוזים^{פא} קודם עשיית הסדר^{פב}.
  2. אוכלין מעט ירקות בטיבול כדי להתמיה התינוקות שיראו שינוי שאוכלין ירקות בטיבול שאין דרך לאכלם קודם הסעודה בכל ימות השנה^{פג}.
  3. נוטלין לידים לפני אכילת הכרפס^{פד}.
  4. המנהג לחלק המצה לשנים קודם שיקרא ההגדה כדי שיראו התינוקות וישאלו מפני מה אנו מטמינים המצה ועדיין לא אכלנו^{פה}.
  5. יגביה הקערה שיש בה המצות ויאמר הא לחמא עניא עד מה נשתנה, ואז יצוה להסירם מעל השולחן ולהניחן בסוף השולחן כאילו כבר אכלו כדי שיראו התינוקות וישאלו^{פו}.
  6. מוזגין לו מיד^{פי} כוס שני כדי שישאלו התינוקות למה שותים כוס שני קודם הסעודה^{פז}.
  7. מחלקין את ההלל לשנים והיינו שאומרים חלק קודם הסעודה וחלק אחר הסעודה^{פח}.

^פ לשון הרמב"ם פ"ז מהל' חמץ ומצה ה"ג.

^{פא} רמב"ם שם, וכ"כ בשו"ע סי' תע"ב ס"ז וז"ל מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו שינוי וישאלו.

^{פב} כ"כ בשו"ע הרב סי' תע"ב ס"א, ועי' רמב"ם ורבינו מנוח.

^{פג} לשון שו"ע הרב ומקור דבריו הם מהרשב"ם פסחים קי"ד. ד"ה עד שמגיע.

^{פד} ראה בשער הציון סי' תע"ג ס"ק ס"ט שכתב וז"ל ויש מאחרונים שכתבו דאפילו אותן שאין נוגין בכל השנה ליטול ידיהם לדבר שטיבולו במשקה היום יטלו כדי שישאלו התינוקות על השינוי עכ"ל.

^{פה} כל בו הובא בבית יוסף סי' תע"ג

^{פו} שו"ע סי' תע"ג ס"ו, והרמב"ם שם וז"ל ועוקרין השולחן מלפניהם קודם שיאכלו, ובשו"ע הרב סל"ח כתב וז"ל בימי חכמי הגמרא שהיו להם שולחנות קטנים לפני כל אחד ואחד מן המסובין הצריכו חכמים לעקור מלפני מי שאומר ההגדה את השולחן הקטן שלפניו עם המצות המונחות עליו ולהניחם בזוית אחרת כדי שיראו התינוקות וישאלו למה מסירין המצות ועדיין לא אכלנו וכו', ובדורות האחרונים שכל המסובין אוכלין על שולחן אחד ויש טורח גדול בעקירתו נהגו לעקור הקערה שבה המצות מלפני בעה"ב האומר ההגדה ולהניחו בסוף השולחן כאלו כבר אכלו כדי שישאלו התינוקות.

^{פי} ועכשיו אין נוהגין אפילו בעקירת הקערה לפי שהתינוקות יודעין שעיקר האכילה לא תהיה ממצות אלו שבקערה ולפיכך לא ישאלו כלום כשיסירן מעל השולחן עכ"ל.

^{פז} במ"ב ס"ק ס"ז ביאר דרוצה לומר שלא ימתין במזיגת הכוס עד שיגיע ללפיכך שאז צריך לאחוז הכוס בידו אלא מיד שמסיר הקערה מעל השולחן מוזג.

^{פח} שו"ע שם ס"ז

8. חוטפין מצה זה מיד זה.^ז

ג. כאשר התינוק תמה באחת מן התמיהות הנ"ל האם די בכך או דצריך לשאול גם הנוסח של מה נשתנה^א, נחלקו בזה הראשונים,

דעת התוס'^ב דע"י הפעולות שעושין להתמיהה התינוקות מתוך כך יבא לישראל בשאר דברים אבל במה ששאל למה עוקרין את השולחן לא יפטר ממה נשתנה^א.

דעת הרשב"ם ורבנו ישעיה^ז שאם שאלו אחת מן התמיהות הנ"ל סגי ושוב אין צריך לומר נוסח של מה נשתנה.

דעת הרמב"ם^ח דסגי במה שהתינוק שואל אחד מן התמיהות הנ"ל, ובאופן זה צריך אומר ההגדה לומר מה נשתנה^א.

---

^ט כתב בסדר היום בסדר ההגדה וכונתה דטעם לדבר הוא מפני שישאלו התינוקות כי כמה שינויים נעשים הלילה הזה מפני כך וזה גם כן עמהם עכ"ד.

^ז רמב"ם שם.

^א המבואר במתני' קטז. וכתוב בהגדה שלנו.

^ב פסחים קטז: ד"ה כדי.

^ג וכ"כ בשו"ע הרב סי' תע"ב סל"א וז"ל מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים בליל פסח קודם עשיית הסדר כדי שיראו שינוי וישאלו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, ואע"פ שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם מ"מ ע"י שיראו שינוי זה ויתעוררו לשאול עליו יתעוררו ג"כ לשאול על שינויים אחרים דהיינו שאוכלין מצה ומרור ויושבין בהסיבה עכ"ל, וכ"כ בסי' תע"ג סי"ד לגבי הטיבול במי מלח וז"ל שיראו שינוי שאוכלין ירקות בטיבול שאין דרך לאכלם קודם הסעודה בכל ימות השנה וישאלו על שינוי זה שאמירת ההגדה מצותה לאומרה דרך תשובה על שאלות ששאלוהו שנאמר כי ישאלך בנך וגו' ואמרת לבנך עבדים היינו וגו' עכ"ל.

וכ"כ המ"ב סי' תע"ב ס"ק נ' וז"ל רוצה לומר שי"ז יתעוררו לשום לב על כל השינויים ומנהגי לילה זה וישאלו שאלות המבוארים בנוסח מה נשתנה, ובש"ס איתא כדי שלא ישנו וישאלו וצריך לעוררם שלא ישנו עד אחר עבדים היינו שידעו ענין יציאת מצרים דעיקר המצוה על שאלת בנו וכמו שנאמר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה, ולא כמו שעושין איזה המון שאחר אמירת מה נשתנה מניחים הילדים לילך לישון ואינם יודעים שום תשובה על שאלתם עכ"ל, וע"ע במ"ב סי' תע"ג ס"ק כ"א.

^ד פסחים קטז. על מתני' מזגו לו כוס שני וכאן הבן שואל אביו ואם אין דעת בבן אביו מלמדו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות וכו' ופירש רשב"ם כאן במזיגת כוס שני הבן שואל את אביו אם הוא חכם מה נשתנה עכשיו שמוזגין כוס שני קודם אכילה, ורבנו קבל מרבו ר' יעקב בן יקר וכן הבן שואל כמו כן בנות צלפחד כלומר דין הוא שיהא שואל במזיגת כוס שני מה נשתנה עכ"ל,

ולכך תידוק תראה שנחלקו בביאור כונת המשנה באומרה וכן הבן שואל ולדעת רבנו יעקב בן יקר הכונה שישאל מה נשתנה וכו' כפי הנוסח שבידינו והיינו שע"י הפעולה של מזיגת הכוס לפני האכילה הוא תמה על זה ועי"ז משים לבו לשאול על כל הדברים שבחלילה הזו והוא כשיטת התוס' הנ"ל הערה י"ד.

אבל לשיטת הרשב"ם סגי במה ששאל על שינוי אחד שבחלילה זה ועל זה אמר התנא וכאן הבן שואל על מה שמוזגין הכוס לפני הסעודה דוק ותשכח.

וכ"כ בשבלי הלקט על הגש"פ בשם רבנו ישעיה ד"ה מה נשתנה הלילה הזה וז"ל פירש רבנו ישעיה זצ"ל זה נתקן עבור מי שאין לו מי שישאל שאילו היה לו בן חכם שהיה שואל לא היו צריכין לאומרו, כי הא דאביי הוה יתיב קמיה דרבה חזא דקא מגביה פתורא פירוש שהיו עוקרין את השולחן אמר אטו מי אכלינן שאתה עוקר את השולחן מלפנינו אמר ליה רבה פטרנן מלומר מה נשתנה ע"ש.

וכ"כ במהרי"ל וז"ל כוס שני מוזגין בבא לומר מה נשתנה ואמר מהר"י סג"ל כדי שישאלו התינוקות מה מוזגין עוד לשתות כולי האי ולא אוכלין מידי, ואם שואל אין צריך לומר מה נשתנה ויתחיל עבדים היינו אם ירצה, אמר מהר"י סג"ל שבנימוקי רבנו שמחה כתב אם יש שם קטן השואל לו למה הגבהת הקערה אז אינו אומר כל ההגדה וראיה בגמרא דאמר התם פטרננו לומר מה נשתנה וכולה חדא מילתא היא עד ר"ג היה אומר וכו', והעיד מהר"י סג"ל על חמיו מה"ר משה כ"ץ שפעם אחת שאלתו בתו אבא למה הגבהת הקערה והתחיל עבדים היינו ולא אמר מה נשתנה עכ"ל, ולכך תידוק תראה שלדעת מהרי"ל כל נוסח ההגדה מעבדים היינו עד רבן גמליאל אומר כל שלא אמר ג' דברים אלו בפסח וכו' הוא תשובה לשאלת מה נשתנה ומדינא אם הבן לא שאל מה נשתנה אין צריך לומר עבדים היינו וכו' אלא להשיב לו על שאלתו זו.

ולהלכה למעשה נראה שצריך לכתחילה לראות שיתחדש לתינוק תמיה בלילה זה עד שישאל מה נשתנה לילה זה, ועל ידי תמיה זו ישים אל לבו וישאל כל השאלות המבוארות במה נשתנה, ובאופן זה אין צריך הקורא לומר שוב מה נשתנה.

ד. נראה דדי במה שהתינוקות שואלים השאלות במעמד הסדר ואין צריך שכל אחד ואחד ישאלוהו בפרטות.

ה. קיהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי לאכול מיד כשתחשך ואף אם הוא בבהמ"ד יקום מפני שמצוה למהר לאכול בשביל התינוקות שלא יישנוקב.

^{צ"ז} ו"ל הרמב"ם פ"ז הל' ג' וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות עד שישביב להם ויאמר להם כך וכך אירע כך וכך היה, וכיצד משנה מחלק להם קליות ואגוזים ועוקרים השולחן מלפניהם קודם שיאכלו וכו', אין לו בן אשתו שואלתו אין לו אשה שואלין זה את זה מה נשתנה הלילה הזה ואפילו היו כולן חכמים, היה לבדו שואל לעצמו מה נשתנה הלילה הזה, ובפ"ח הל' ב' כתב ומוזגין כוס שני וכאן הבן שואל ואומר הקורא מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות שבכל הלילות וכו'. ולכאורה יפלא דבפ"ז כתב דרק באופן שלא שאל אשתו שואלתו או שואלין זה את זה או שואל לעצמו ובפ"ח כתב דגם אם הבן שאל חוזר הקורא ואומר מה נשתנה.

ולאחר העיון נראה דס"ל להרמב"ם דזה ברור דסיפור יצי"מ צריך שיהיה בדרך שאלה ותשובה על שאלות המבוארות במה נשתנה למה אוכלין מצה ומרור וכו', אבל אין צורך ששאלות אלו ישאל הקטן דוקא וסגי במה שהתינוק מתפלא על הלילה הזה שנשתנה מכל הלילות באחד מן השינויים שרואה וכשישיב לו יקיים מצות והגדת לבן, אבל אין שאלתו פוטרת משאלות המבוארות במה נשתנה ולזה כתב דבאופן שהתינוק לא שאל שאלות המבוארות במה נשתנה יחזור הקורא ויאמר מה נשתנה.

^{צ"ח} כן מבואר בשו"ע הרב ובמ"ב הנ"ל הערה י"ד, והנה מקורם מדברי מהרי"ל הנ"ל הערה ט"ז אמנם לא ס"ל כותיה כי אם בפרט זה דכשבן שואל מה נשנה אין צריך האב לומר שוב מה נשתנה, דלמהרי"ל גם אם תמה התינוק אחד מן התמיהות הנ"ל ולא שאל מה נשתנה אין צריך לומר שוב מה נשתנה ולדין צריך שהתינוק ישאל כל השאלות המבוארות במה נשתנה, וראיה לזה מלשון הרמ"א גופיה שכתב וכשהבן או האשה שואלת וכו' והנה לגבי אשה לא שייך לומר ששואלת על אחד מן השינויים וכמדוייק מלשון הרמב"ם הנ"ל הערה ט"ז אלמא דבשאלת מה נשתנה איירי הרמ"א וע"ז קאמר דאין צריך לומר שוב מה נשתנה ודו"ק בכל זה.

^{צ"ט} כמבואר בלשון השו"ע סי' תע"ב סט"ז מצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים וכו' כדי שיראו שינוי וישאלו, ובלשון הרמב"ם הנ"ל וצריך לעשות שינוי וכו'.

ודע דאינו צריך לעשות דוקא השינויים המבוארים לחלק קליות ואגוזים ועקירת השולחן אלא בכל פעולה שיעורר תמיהה אצל התינוק סגי וכמוש"כ הרמב"ם שם וחוטפין מצה זה מיד זה וכיוצא מדברים האלו.

^{צ"א} כ"כ הרמ"א סי' תע"ג ס"ז וז"ל וכשהבן או האשה שואלת אין צריך לומר מה נשתנה אלא מתחיל עבדים היינו עב"ל, וע"ש בהגהות חת"ס שתמה על דברי הרמ"א מלשון הרמב"ם הנ"ל הערה ט"ז שכתב דאחר שאלת הבן חוזר הקורא ואומר מה נשתנה, ולהאמור בהערה הנ"ל כל דברי הרמב"ם איירי באופן שהבן לא שאל מה נשתנה אלא תמה אחת מן התמיהות המבוארים לעיל ואז צריך הקורא לומר מה נשתנה אבל אם התינוק שאל מה נשתנה אין צריך הקורא לומר שוב מה נשתנה ודו"ק בכל זה.

^{צ"ב} כן מוכח מלשון הרמב"ם הנ"ל הערה ט"ז.
^פ לשון השו"ע ריש סי' תע"ב.

^{ק"א} מה שכתב שמצוה לאכול משתחשך תמוה דהלא מתחילת הסדר עד האכילה זמן רב יש ראה במ"ב שם ס"ק ג' דביאר וז"ל ר"ל לזרז לעשות הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כשידעו שלא ישתהה הרבה עד האכילה וממילא ישאלו מה נשתנה וישביב להם וכו' וכ"כ בשו"ע הרב שם וז"ל המזוקק יהיה שולחנו ערוך מבעוד יום כדי להתחיל הסדר מיד כשתחשך וכו' שמצוה למהר להתחיל הסדר בשביל התינוקות שלא ישנו

^{ק"ב} ובשער הציון שם ס"ק ב' כתב דבר חידוש וז"ל מקור האי דינא הוא מברייתא דחוטפין המצה בשביל התינוקות וכפרש רש"י בחד לישנא דממהרין לאכול, והכונה על כרחק כמו שכתבנו דא"א לומר דהכונה הוא שיקצרו בהגדה דאטו האכילה היא העיקר וכו', ואפשר עוד לומר בכונת המחבר דשפיר יש למהר ולהגיע לידי מוציא מצה כדי שישאלו התינוקות למה אוכלין מצה וכשהן מסובין דוקא ולמה אוכלין מרור. וענין הטיבול בחרוסת ואע"ג דבסדר ההגדה תקנו מה נשתנה בתחילת ההגדה אין בכך כלום דעיקר השאלה והתמיהה של התינוק הוא בשעה שרואה המעשה בעיניו וצ"ע.

ו. יאמר ההגדה בלשון שמבינים הנשים והקטנים או יפרש להם הענין וכן עשה הר"י מלונדרי כל ההגדה בלשון לע"ז כדי שיבינו הנשים והקטנים^ק.

ולע"ד אין הכרח מלשון רש"י זה די"ל דמה שממהרין הוא משום מצות חינוך דצריך להשתדל שיהיו נעורים ולחנכם לאכול המצה לפי סדר הלילה הזה, וביותר דתמוה לומר כן דאי אמרינן שעיקר התמיהה היא בשעת אכילת המצה והמרור אמאי תקנו שאלת המה נשתנה בתחילת הסדר ולא תקנו שיהיה השאלה בשעת האכילה דוקא. והנה להלכה ודאי דגם המ"ב עצמו לא חשש לזה וכתב סוף סי' תע"ב ס"ק נ' וז"ל וצריך לעוררם שלא ישנו עד אחר עבדים היינו היינו שידעו ענין יציאת מצרים דעיקר המצוה היא התשובה על שאלת בנו וכו' ע"ש.
^ק רמ"א סי' תע"ג ס"ו.

כפטיש יפוצץ / הרב פינחס טרויבע, ראש כולל 'אבן ישראל' בירושלים

י"ב ביאורים בהפרש שבין שאלת החכם להרשע

חכם מה הוא אומר, מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם (הגדה של פסח)

נשאלת השאלה: מה ההבדל בין החכם להרשע, הרי גם החכם מוציא את עצמו מן הכלל כשאומר "אתכם" ק"ד.

*

נאמרו בזה תירוצים רבים.

א.

הראשונים כבר התייחסו לשאלה זו. וכך כתב הרשב"ץ:

זה הבן לא כפר בעיקר כמו הרשע שאמר 'מה העבודה הזאת לכם' כלומר לכם ולא לא, וזה אעפ"י שאמר 'אשר צוה ה' אלוקינו אתכם' ולא אמר 'אותנו', הכניס עצמו בעיקר באומר 'ה' אלוקינו'.

ודקדק בלשונו שלא אמר 'אותנו' כי הוא לא היה שם בשעת הצוואה.

ב.

הראב"ן כתב:

ש"אע"פ שבפסוק 'מה העדות' כתיב: 'אשר צוה ה' אלוקינו אתכם', דמשמע אתכם ולא אותי, לא אמרין הכי, ד"אותיכם" קרינן ליה כלומר 'אותי ואתכם', ואין זה מוציא עצמו מן הכלל ק"ה.

וכע"ז כתב ה'אורחות חיים':

ולא הוציא עצמו מן הכלל כשאמר 'אתכם', דר"ל עמכם ק"ו, ושיתף עצמו עמהם.

וכן מצאתי בהגדה של פסח 'באר מים' (להמגיד מזאלאשיץ זצ"ל) שכתב:

ק"ד יש לציין שבירושלמי (פ"י ה"ד) הגירסא היא "אותנו", ולפי"ז קושיא מעיקרא ליתא.
ק"ה בהערות המהדיר (מהדורת 'תורת חיים') ציין לסוטה (לד.): עודם בירדן אמר להם יהושע דעו על מה אתם עוברין את הירדן על מנת שתורישו את יושבי הארץ מפניכם וכו' אם אתם עושין כן מוטב ואם לאו באין מים ושופין אותיכם, מאי אותיכם, 'אותי ואתכם'.

ויש לציין שרבי יעקב מעמדין בסידור היעב"ץ כיוון לפירוש זה, ואלו דבריו: ועתה האירו עיני מן השמים בדבר ברור בעזה"י, שמע דבר ה'. כי הפרש גדול יש בין שתי אלה הנפרדות, לפי שמצאנו ביהושע (כג,טו) כתוב 'אותכם' ופירשו חז"ל (סוטה לד.): מהו אותכם אותי ואתכם, נמצא תסבול מלת אתכם הרכבה זו מכל מקום. אע"פ שהיא חסרה וי"ו, יש אם למסורת ותקראנה בחול"ם, הוא יורה גם על המדבר בעד עצמו בכלל המדברים מה שאין בכח מלת 'לכם' לעולם.

ק"ו וציין המהדיר שזה כמו 'ואני זאת בריתי אותם' (ישעיה נט,כא) שפירושו 'איתם'.

כי כמו שיש חילוק בין תיבת 'אליו' לתיבת 'לו', כמו"כ יש חילוק בין 'אתכם' ובין 'לכם'. עי' פירש"י בפ' ויקרא דתיבת 'אליו' הוא יותר מורגש במבטא מתיבת 'לו', שתיבת 'אליו' משמע לו לבד ואחרים לא שמעו כלל הדיבור עיי"ש^ק. כמו"כ תיבת 'לכם' משמע לכם לבד ולא לו, אבל תיבת 'אתכם' משמע עמכם, ולא הוציא את עצמו מן הכלל.

ג.

מדברי האברבנאל בפירושו 'זבח פסח' עולה שהחילוק הוא כזה:

החכם הודה בתחלת דבריו שהמצוה היא אלקית, ולכן גם אם היה אומר 'מה העבודה הזאת אשר צוה ה' אלוקינו לכם' לא היינו חוששים^ק, אבל הרשע כפר בהיות המצוה אלקית ולא אמר 'אשר צוה ה' אלוקינו^{קט}.

ד.

בפירוש 'מעשה נסים' להגאון מליסא כתב ליישב הקושיא:

דהנה דור היוצא ממצרים הם שנצטוו בעצמם מפי השי"ת, והבן החכם ששואל על הצוואה תפס לשון טוב 'מה הן הדברים שנצטויתם', כיון שהוא בעצמו לא שמע על את הצוואה ושואל למי שנצטווה מוכרח לומר בלשון זה, משא"כ הרשע ששואל על המעשה ואמר 'מה העבודה הזאת לכם', הרי מוציא עצמו מכל המעשה, והיה לו לומר 'מה העבודה הזאת לנו' כיון שהוא ג"כ העושה, אלא ע"כ שהוא אינו רוצה בהמעשה.

וכדברים האלה מובא ב'הגדת המגיד מדובנא' (בבאור 'אמת ליעקב'), ונעתיק מתק לשונו:

באור הענין לדעתי הוא כך, כי באמת אין ההכרע בשאלת 'מה העבודה כו' , לייחס אותה אל הרשע ע"י דיוק מלת 'לכם'. אבל הוראה אחרת יש בדברי השאלה, הנאותית למדת הרשע, כי הנה אם יראה אחד למשרת עוסק במלאכת אדונו, וישאלהו לאמר 'למה תעשה כה', ומדוע תעמול בעבודה זאת, הלא ישחק לו, כי לו לב להבין כי הוא עושה מצוות אדונו, ולא יתכן לשאלו כי אם בלשון הזה, 'למה צוה אדונך כן', ולאיזה סבה הוא רוצה בעבודה זאת, ויהיה ההוראה בזה שהוא רוצה לדעת טעם המעשה ההיא, ומה כיוון בה אדונו. אמנם כאשר ישאלהו 'למה אתה עושה עבודה זאת', יורה

^ק מובא ברש"י ד"ה אליו, בסוגריים: 'מ"כ בשם הר"ן שדיוקו דרש"י ממה שהתיבה המייחדת הדיבור מורגשת במבטא יותר מאילו היה כתוב 'לו' שג"כ תורה על יחוד הדיבור אבל אינה מורגשת, וכתב 'אליו' שג"כ היא תיבה המייחדת הדיבור ואמנם מורגשת במבטא להורות יחוד יותר, והוא שמשעה שמע וכל ישראל לא שמעו, ודו"ק. מצאתי.

^{קב} ב'מדרש בחידוש' (ר' אליעזר נחמן פואה זצ"ל – תלמיד הרמ"ע מפאנו) כתב ג"כ דאין להאשימו באומרו 'אשר צוה ה' אלוקינו אתכם' ולא אמר 'אותנו', כי מאחר שקבל עליו עול מלכות שמים במה שאמר 'ה' אלוקינו' נדין אותו לכף זכות שלא רצה להחזיק טובה לעצמו ולומר שהוא ראוי שיצו ה' את דבריו אליו, וכיון שאמר 'אשר צוה ה' אלוקינו' אף הוא לא הוציא את עצמו מן הכלל.

^{קט} החיד"א ב'שמחת הרגל' הביא פירוש דומה שהחילוק בין החכם להרשע הוא הזכרת השם, והוסיף דרך צחות שזה פירוש הפסוק (קהלת ב,יג) 'וראייתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך', כלומר, יתרון בדברי החכם על הרשע, הזכרת ה', כמו שיש יתרון בין אור לחושך, דכתיב 'ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה', הרי דבאור נזכר שם אלקים ולא בחושך.

בזה, כי אין מהצורך לעסוק בפקודת האדון, ולחוש על מצוותו. הוא הדבר בעניננו, כי החכם אינו שואל למה תעשה כה, כי אם מדוע צוה ית' כן, וזהו 'מה העדות וגו' אשר צוה ה' : לא כן שאלת 'מה העבודה הזאת לכם', שההוראה כי השואל לועג על העסק, ובוזה מעשה המצוה, לאמר, מדוע תעשו ולמה תעמולו בעסק זה, ע"כ יחדו אותה אל הרשע, כי כן דרכו לשאול מה העבודה הזאת, לומר כי אין לשמוע אל דברי המצוה.
ה.

הגאון בעל 'הפלאה' בהגדה של פסח 'פנים יפות כתב ליישב בדרך נפלא:

מדת עבד נאמן כשמצוה לו רבו לעשות, לא ישאל אותו טעם הדבר, כי הוא מחוייב לעשות כפי שצוה לו רבו אע"פ שאינו מבין הטעם. ואם אחר המעשה ימצא חן בעיני רבו, אז יודיעו טעם הדבר. אבל עבד שאינו נאמן, כשמצוהו רבו מיד ישאל את טעם הדבר, לראות אם ייטיב בעיניו יעשהו, ואם לא לא יעשהו. והנה החכם אחר שהקריב את הפסח ונתעסק במצוות מצה ומרור, אז ישאל לאביו להודיעו טעם המצוות, כי אולי יזכה הוא להבין הטעם. אבל הרשע, מיד בתחלת עבודת הפסח ישאל מה העבודה הזאת לכם, שיודיע אותו טעם המצוה ורק אם ייטיב בעיניו יעשה.

דרך דומה כתב רבינו ה'חתם סופר' לבאר ההפרש בין שאלת החכם להרשע:

כי כלל הוא אע"פ שמצוה לחקור ולידע שרשי המצוות וטעמם, אבל לא שיהיה זה מעכב ושום שיהוי במעשה המצוה, כי נעשה כאשר ציונו ה' אלוקינו ולא מפני שכלינו והבנתינו ובשרירות לבנו, לומר דין הניין לנו, כי זה הוא אפיקורסת.

על כן החכם אינו שואל בשעת עבודה כלל, כי הוא עובד כאשר רואה מאבותיו, אך שלא בזמנו שואל וחקר מה העדות והחוקים והמשפטים. מה שאין כן הרשע שואל בשעת מעשה, מה העבודה הזאת דייקא שאתם עוסקים בה עכשיו, מה היא לכם, ואם יישר בעיניו יעשה ואם לא יניחנה, על כן הוא כופר בעיקר, כי הוא מוציא עצמו מעשיית כלל המצות כי אם מה שיישר עיניו מהמצוה יעשנה.

ו.

בפירוש 'חסד לאברהם' (לר' אברהם דוב בערוש פלאהם ז"ל) הנדפס ב'הגדת המגיד מדובנא' הביא פירוש מתוק:

באור הדבר כך הוא, כי כבר יקרה כי יהיה לאנשי העיר שנאה על הרב המורה, אם מחמת קנאה וכדומה מהשנאות, וכל רצונם לפטרו מהם, אבל כדי להצדיק נפשם בפני העולם יחפרו למצוא עליו עלילות וקושיות. והרב הזה כאשר הגידו לו איזה עלילה וקושיא שעל ידה ראוי הוא לשנוא אותו ולהרחיקו, הנה בענות צדקו השיב לכל אחד ובירר להם בראיות מופתיות כי הוא נקי מעלילה זאת וגם מהדומה לה, כי הזידו לדבר

^ק ובוזה מפרש ענין שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, שהוא שיעשו מיד עד שלא ישמעו ויבינו טעם הדברים. ונעשה' זו מצוה הכוללת כל ישראל, שכולם חייבים לעשות כמשפטן אע"פ שאין יודעים הטעם, וזה הנקרא 'חוקים'. אבל 'נשמע' הוא הבנת הטעמים, אינו שוה בכל ישראל ורק מי שימצא חן בעיני ה' יבינהו אור טעמי המצוות ויאיר עיניו בתורתו.

עליו סרה ושקר בפיהם, ויהי כאשר הצדיק נפשו על העלילות האלה ובירר להם השקר, והנה למחרת נתחכמו עוד בעלילות שונות, והיה הולך בכל פעם לבית כל אחד להשיב תשובה על שאלתו. אמר לו חכם אחד לא ידעתי מה תחשוב, כי על דעתך הוא כי כאשר תשוב לכל אחד על שאלתו לא יהיה קשה לו עוד, וכי זה רצונו שתשיב לו, הלא כל עיקר רצונו להישאר בקושיא, שאינו חפץ בכ להיות לו למורה, ואם כן מה תפעל בתשובתך אם לא יאבו התשובה, אבל יחפצו שתישאר קושיתם קי"א.

ולבוא אל הענין נקדים עוד מה שידוע ההבדל בין שאלה לאמירה, כי מלת 'שאלה' יתכן באותו שמדבר דבריו כדרך השואל דבר מרעהו להשיב לו מענה על שאלתו, ו'אמירה' היא באותו שאומר דבריו בדרך החלט לא כמסתפק ושואל, ואם יחפוץ אחד להשיב לו דבר על דבריו לא יאבה בו ובתשובתו כי הוא לא שאל ממנו שיבא הוא וישיב לו.

ומעתה ראה, כי המגיד הטיב לייחס לכל אחד מאמר הנאות לו. כי בפרשת ואתחנן אמר הכתוב 'כי ישאלך בנך מחר לאמר', ר"ל שיבוא וישאל השאלה וכל עיקר רצונו יהיה לאמר, ר"ל שתשיב לו תשובה, ולא שיחפוץ למצוא עילה איך לפטור עצמו ממצוות ד', אבל יבקש מאביו כי ייטיב עמדו לתת לו מענה להשיב לו על איזה ספיקות, וזהו 'כי ישאלך בנך מחר לאמר', כלומר, כל עיקר שאלתו בעבור חפצו בהתשובה. אבל המאמר שיחדו לבן הרשע הוא 'והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם', הוראת מאמר 'כי יאמרו' לא כדרך השואל בלתי כאומר בהחלט, ולכן 'אף אתה הקהה את שיניו' קי"ב.

ז.

הגאון רבי יוסף שאול נאטאנזאן זצ"ל ב'דברי שאול' על הגדה של פסח הרחוב בענין זה הרבה, ונביא קצת מדבריו הנפלאים:

הנה יש בתורה חוקים ומשפטים, וחוקים יוכל להיות שלא היה רק לאותו דור, אבל משפטים שכליים הוא כולל לכל דור. והנה המתפקרים אומרים שהתורה אינה נצחיות רק לפי הדור, וא"כ כשאננם שכליים הוא רק בדמות 'עבודה' שהאדון מצוה לעבדיו

קי"א דבר זה מביא בשם הרב מהר"מ מאניש הלוי ז"ל על הפסוק (ויקרא י, טז) 'ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה וגו' ויקצוף על אלעזר ואיתמר בני אהרן הנותרים לאמר, ופירש"י ז"ל השיבוני תשובה, ובאין ספק כוונה עמוקה היתה לרש"י ז"ל, כי זולת זה יהיה ביאורו ללא צורך, כי זה משפט כל אדם כאשר ישאל אחד דבר מרעהו ויש לו מה להשיב לא יניח אותו בשאלתו אבל יגיד לו תשובתו. אמנם להני"ל הביאור הוא כך, כי פן היה עולה על לב מי לחשוב ולומר כי יש למשה קנאה על בני אהרן שזכו להתמנות הכהונה, ובניו לא זכו להתמנות זאת, והיה מתקנא בהם וחפץ למצוא עילה להעבירם עד אשר מצא בהם עון אשר חטאו להתקצף עליהם ולומר 'מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקודש', וגם כי אולי יש אתם תשובה להצדיק עצמם, הנה הוא לא חפץ בם ובתשובתם, אבל חפץ בקושיא לפוסלם מן הכהונה. אי לזאת בא הכתוב ואמר 'ויקצוף על אלעזר ואיתמר בני אהרן הנותרים לאמר', והוראת מלת 'לאמר' כלשון רש"י ז"ל השיבוני תשובה, כלומר, לא תחשבו עלי דברים אשר לא כן, אבל באמת לבי יחפוץ שתתישב לי שאלתי ולא שיהיה רצוני שתישאר הקושיא.

קי"ב וב'אמרי קודש' (בעלזא) הביאו תירוץ זו מהמהרי"ד: דער חכם פרעגט א שאלה ווייל ער וויל וויסען דעם טעם, אזוי ווי עס שטייט "שאל אביך ויגדך זקנך ויאמרו לך", אבער דער רשע, ער זאגט, ער וויל נישט וויסען דעם טעם, ווייל ווען זאל ער וועלען וויסען, וואלט ער דאך נישט געווען קיין רשע. וראה עור 'קול יהודה' שהביא כע"ז מהמהרי"ד. וב'שם משמואל' הביא כן מאביו ה'אבני נור'.

שיעשו כן, ולכך הרשע שואל 'מה העבודה הזאת לכם' שגם המשפטים מחשב לעבודה, ולכך מוציא עצמו מן הכלל, אבל החכם שכולל חוקים עם משפטים והרי המשפטים שכליים ונוהג בכל דור, ולכך על החכם לא הקפידו.

ח.

עוד מפירושו הנפלאים של הגרי"ש נאטאנזאן בהגש"פ 'דברי שאול':

יש לבאר על דרך משל מציור נפלא המצויר על בנין מפואר וכל העובר ישתאה עליו, אך המשתוממים יתחלקו לסוגים שונים. מי שיש לו הבנה בחכמת הציור משתאה מדיוק הציור ומגונוני היפים, מהדברים המצוירים שם הנראים כאמיתיים, והוא שואל ותמה "הראיתם את הציור עם צבעיו החיים הפלא ופלא"? ויש שאינו מבין כל כך באיכות הציור אבל בכל זאת רואה ומבין שיש לפניו ציור אומנתי שכל חלק וחלק ממנו עשוי בכשרון רב, והוא שואל ותמה על חלק מסוים בציור שאינו מבין את תוכנו. אבל האיש העובר לפני הציור וטחו עיניו מראות את הציור הנפלא ושואל סתם "מה הציור הלז"? ברור כי איש זה אינו מבין כלל ואין לו שיג ושיח בחכמת הציור.

כך החכם שואל על חלקי המצוה: "מה העדות והחוקים והמשפטים", סימן שהוא מבין בקדושת התורה והמצוות בכללותה ויקרה היא בעיניו, רק מבקש לדעת חלקי הפרטים שבהם. לא כן הרשע הוא שואל בכללות "מה העבודה הזאת לכם", סימן שהוא בור שאינו מבין בתורה ובמצוות כלל, וגם אינו רוצה להבין, לכך אמר 'ואף אתה הקהה את שיניו'.

ט.

בספר 'גן רוה' פרשת וירא (דברי חנוך אות ז) כתב בזה מהלך נפלא:

הנה חז"ל אמרוקיי שהאבות קיימו התורה עד שלא נתנה, ויש לבאר מנין היו יודעים לקיים, אך כבר אמרו חז"ל במדרשים דיש באדם רמ"ח אברים כנגד רמ"ח מצוות עשה ושס"ה גידים נגד שס"ה לא תעשה וכל אבר מסוגל לעשות אותה המצוה התלויה בו, והצדיק אשר מזכך אבריו מושך כל אבר להמצוה אשר הוכנה בעבורו לעשותקיי. ומעתה י"ל דזו היא שאלת החכם, ר"ל החכם המושלם בכל המעלות ונודככו אבריו והשיג את התורה מצד שכלו הרם והנשא, הוא שואל מדעת 'מה העדות וכו' אשר צוה ה' אלוקינו אתכם, ר"ל ל"ל הצוואה הלא יכולים להשיג את כל התורה ולקיימה גם בלא צוואה,

---

קיי ראה יומא כח: 'אמר רב קיים אברהם אבינו כל התורה כולה'.
קיי ומבאר בזה הפסוק בעקידת יצחק (בראשית כב,) 'וישלח אברהם את ידו ויקח את המאכלת לשחוט את בנו, שמכיון שאברהם קידש את עצמו עד שכל אבריו היו מוכנים לעשות מצוות מעצמם, וכאשר צוה לו הקב"ה לעקוד את בנו א"כ מהראוי שיהיו אבריו מוכנים למצוה זו ויעשו הפעולות מעצמם, אמנם כיון דבאמת לא היה הציודי רק לנסיון על כן לא היו אבריו מוכנים ועומדים למצוה זו, ואברהם אבינו שלא ידע מזה חשב שעוד לא נודככו אבריו כ"כ, לכן היה מכריח את אבריו לעשות רצון קונו, וע"כ שלח את ידו, והיינו שהכריח את ידו בהתאמצות לעשות את מצות הבורא ית', וזהו שאמר 'וישלח את ידו ליקח את המאכלת לשחוט את בנו, וא"ל הקב"ה 'אל תשלח ידך אל הנער' שאינך צריך להכריח את ידך כי אינו אלא רק לנסיון. (כל זה הביא מספר 'דברי שאול' בשם הרה"ק מו"ה מנחם מענדיל פריסטקר זצ"ל).

כמו האבות שקיימו את כל התורה עד שלא ניתנה קטו. אמנם הרשע שואל שלא מדעת 'מה העבודה הזאת לכם' הנה הוא שואל על גוף המעשה למה עושין, ואמר 'לכם' כפר בעיקר.

י.

בהגדה של פסח 'מעשה ידי יוצר' מהגאון רבינו שלמה קלוגר זצ"ל מובאים מגוון פירושים נפלאים על שאלת החכם, ונעתיק אחד מהם:

הנה אחז"ל (מגילה י:): עה"פ (שמות יד, כ) 'ולא קרב זה אל זה כל הלילה' שבקשו מלאכי השרת לומר שירה ולא הניחן הקב"ה שאמר מעשי ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה, הרי שהוא ית' בשעת הדין נמי הוי רחמן ואינו חפץ בקילוסו על זה. ולכך שואל החכם למה לישראל ציוה הוא ית' לעשות זכרון על זה כל שנה ושנה, וכנראה רוצה שיהללוהו על כך. וז"ש 'מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוקינו' הרי הוא רחמים בדין ואינו חפץ בקילוסו על אבדן של רשעים ואינו מניח למלאכי השרת לומר שירה, ולמה אתכם צוה לעשות זכרון על זה. ולשון אתכם אינו ממעט את עצמו, רק את מלאכי השרת דלהם מיחה ולכם צוה להללו על כך קטו. אבל הרשע שאינו מזכיר השמות 'ה' אלוקינו' ודאי מה שאומר 'לכם' הכונה לכם ולא לא.

---

^{קטו} והתשובה שעונים לו היא עפ"י דברי הגמ' במסכת ע"ז (ג.) 'א"ר חנינא גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה'. וכתבו שם התוס' פי' מפני שהוא דואג תמיד לבטל יצרו ולקיים מצות בוראו. והיינו דכשהוא מצווה ועושה מתגבר עליו היצר הרע להחטיאו. והנה אמרינן במסכת אבות 'כל מי שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת', ומפרש ב'מדרש שמואל' דהיינו שמקיים המצוות ע"י מעשים ותחבולות להתגבר על יצרו. ולפי"ז אנו משיבים לשאלת החכם 'אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן' והיינו טעמא כדי להיות נשאר טעם הפסח ותתקיים בפיו לזמן מרובה, הלכך כמו כן צוה לנו הקב"ה את המצוות כדי שנהי' מצווים ועושים, ובכהאי גוונא יתגבר עלינו היצר הרע ויהיה מעשיו מרובין מחכמתו וחכמתו מתקיימת.

וראה עוד הגש"פ 'מעשה ידי יוצר' להגר"ש קלוגר זצ"ל (אופן ד) שמבאר ג"כ שאלת החכם עד"ז שהוא אמאי צריכים הציווי הא אפשר לקיים התורה מצד השכל, והתשובה היא, דבכל דבר דהוי עפ"י השכל יתכן שישתנה לפי הזמן אם בטל הטעם, אבל מה דהוי בגזרת מלך בלי טעם לא ישתנה בשום זמן, על דרך משל במצה ופסח המרמזין על הגאולה, אם היו עושין מעצמן רק מטעם זה אז כשחזרו לגלות היו אומרים דמעתה אין נפקא מינה לנו אם במצרים או במקום אחר, א"כ היו מבטלין המצה והמרור. אבל אם עושין בתורת מצוה בלי טעם אז עושים כן בכל מקום ובכל זמן. וזה שאמר המגיד כאן דמה דאין מפטירין אחר הפסח אפיקומן הוי כדי להיות נשאר טעם פסח בפיו, וזה מרמז דלכך צוה לנו הקב"ה על התורה כדי להיות נשאר לנו המצוה כל הימים בלי ישונה לענין אחר.

^{קטו} והתשובה על זה היא שמצוות זכרון יצי"מ אינו כדי להללו ית' רק לטובה לנו, דאי' במדרש פרשת כי תשא (מגח.) עה"פ 'למה יחרה אפך בעמך אשר הוצאת מארץ מצרים' משל לאחד שקנה עבד ואמר לו תחלה שיש בו כל המדות רעות ואעפ"כ קנהו, לימים עשה העבד איזה מעשה רע והתחיל אדונו להכותו, א"ל באיזה ידיעה קנית אותו אם בעבד טוב או רע, א"ל בעבד רע, א"ל א"כ למה אתה מכה אותו. הרי שטענת משה רבינו היתה כיון שהקב"ה קנה אותם מתחלה בעבד רע, למה אח"כ כשחוטאים חרה אפו כביכול. וזה אנו משיבים להחכם שמצוות זכירת יציאת מצרים היא כי עי"כ נזכיר שהוא ית' קנה אותנו בעבד רע ולכך אם נחטא אין לנו עונש, ואם נטיב מעשינו יחשב לנו לצדקה כי לא היינו מוכרחין על כך כי הוא קנה אותנו בעבד רע.

וז"ש 'והגדת לבנך עבדים היינו וכו' ויוציאנו ה' ביד חזקה', דהנה כתב בעל 'מעשי ה' ' דאם זוכין ישראל דרך מפלת האויב אין זה מעלה לנו דלא ניכר אם זה מאהבת מרדכי או משנאת המן, אבל אם זוכין דרך שלום אז הוי מעלה להם שניכר שהוא מאהבת ישראל. ובמצרים היו ישראל עניים ממע"ט לכך היתה ישועתם דרך מפלת האויב והיה צורך ליד חזקה ורוע נטויה, וזה שאנו אומרים להחכם שמזה שהוציאנו ממצרים ביד חזקה ובורוע נטויה מוכח שבע"כ קנה אותנו בעבד רע.

יא.

בפירוש 'ויגד משה' (סערדאהעלוי) להגדה של פסח פירוש בדרך נחמד:

דהנה האב מחויב ללמד את בנו תורה כמ"ש (דברים יא, יט) 'ולמדתם אותם את בניכם לדבר בם', ופירש"י משעה שהבן יודע לדבר למדהו תורה צוה לנו משה. והוא מצוות עשה מה"ת כמבואר בשו"ע (יו"ד רמה, א) מצות עשה על האיש ללמד את בנו תורה. הגם דשאר מצוות אינו צריך לחנכו מן התורה ואינו מחוייב בה רק כשנעשה בר מצוה מבן י"ג שנה ואילך. ולכאורה למה יצאה מצות תלמוד תורה מכלל כל המצוות שגם את הקטן מחוייבים ללמד מן התורה. ונראה דכוונת השי"ת נותן התורה היה בזה לקבוע אמונה בלב התינוק, דהרי אחז"ל (סוף מכות) בא חבקוק והעמידן על אחת צדיק באמונתו יחיה, דהאמונה היא כוללת כל התורה ומי שיש לו אמונה שלימה ממילא יש לו כל המצוות, ולכן כשמלמדים אותו 'בראשית ברא אלקים' מזה יתוודע לתינוק ויקבע בלבו איך השי"ת ברא את העולם יש מאין והוא הבורא ומנהיג ולבדו עשה ועושה ויעשה כל המעשים, וכן בהמשך התורה, עד שנקבע בקרבו כל י"ג עיקרי האמונה. ולכן אף שהקטן אינו מחוייב במצוות עם כל זאת חייבה התורה הק' את אביו שילמדהו תורה דעי"ז כשיבא לידי חיוב מצוות בגדלותו בודאי ישמור הכל, דהאמונה שנקבע בקרבו בקטנותו יביאהו לידי קיום המצוות.

והנה כאן מיירי בבנים קטנים שעדיין אינם בני מצוה, לכן החכם שלמד וקלט לימודו ובא לידי אמונה שלימה, הוא שואל 'מה העדות וכו' אשר צוה ה' אלוקינו', והוא אומר 'אלוקינו' שגם הוא מאמין באמונה שלימה שהשי"ת הוא הבורא ומשגיח ועושה כל המעשים, אך פרטי עשיית המצוות לא צוה השי"ת רק אתכם הגדולים^{ק"י}, להכי שואל על טעם המצוות, על מה הם באים. אך הרשע ברשעתו אינו רוצה בעול המצוות כלל ואין שאלתו מטעם שלא נצטווה עדיין על המצוה ורוצה לידע, אלא שואל בדרך לעג וקלות 'מה העבודה הזאת לכם', למה לכם להתייגע עצמכם בעבודה קשה של קיום המצוות, ובזה הוא מגלה רשעו, 'לכם ולא לו' שאפי' אם יגדל לא יעשה כמותם, וזה לאות שהאמונה חסר ממנו ואינו מאמין כלל בהשי"ת ותורתו, והוא כופר בעיקר. על כן אף אתה הקהה את שיניו ואמור לו בעבור זה עשה ה' לי וכו' אילו היה שם לא היה נגאל'.

יב.

עוד דבר נחמד כתב ב'ויגד משה' ע"ד צחות:

על דרך שיסופר שהגאון מלובלין ז"ל הנקרא "דער אייזאנער קאפ" שאל פעם, מדוע אם רבי של חסידים אומר איזה כוונה בפסוק, אפי' אם אינו כהוגן בדקדוק הלשון, אפילו הכי מובילין את החידוש בכל המקומות ומדברים ממנה ביראת הכבוד, ואלמלי היה אחר אומרה לא היה מתקבל כלל. והשיב על זה היהודי הקדוש מפרשיסחא ז"ל דמצינו ביעקב אבינו ע"ה שאמר 'הבה את אשתי כי מלאו ימי' (בראשית כט, כא) כתב רש"י ז"ל והלא

^{ק"י} רעיון זה שהשואל הוא קטן ועדיין אינו מחוייב במצוות ושואל להגדולים, כבר כתב ב'חתם סופר' (דרשות לפסח רע"ב טור ב), וכן בביאור 'יד החזקה' שבהגש"פ 'יד מצרים' להגרי"א חבר ז"ל.

אפי' קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כך. ואילו בבלעם מצינו שאמר 'אם יתן לי בלק מלוא ביתו כסף וזהב לא אוכל לעבור את פי ד' אלוקי' (במדבר כב, יח), הרי דיבורים נאים מאוד, וכתב רש"י למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים. ויפלא, דבלעם שאמר דיבור נאה כתב רש"י דאדרבה בדיבור זה נראה כי שבע תועבות בלבו, ויעקב אמר דיבור שאפי' קל שבקלים אינו אומר כן וכתב רש"י דבזה נראה צדקות שלו שרצה להעמיד שבטי י"ה. אלא נראה דאין נפק"מ מה אומרים, רק מי היא האומר, שאם הוא יעקב אז בלי ספק הוא נאה ויאה, וכשבבלעם אומר איזה דבר על כרחך שהוא רק רע, ודפח"ח. ולהכי מי שמוחזק לחכם וירא שמים אפי' איתקל בלישניה לא אבד חזקתו ונשאר חכם כמו שהיה, מה שאין כן הבן המוחזק לרשע, בטח מכח הרשעות שבו הוא מדבר כן, והוא רוצה להחטיא אחרים למנעם ממצות ד'קייח.

---

^{קייח} דברים זהים כתב בפירוש 'אגודת אזור' (לרבי יעקב יחזקי' גרינוואלד בן ה'ערוגת הבשם'), וציין לספר 'בוצינא דנהורא' מהרה"ק רבי ר' ברוך ממעזיבו זי"ע, חכם מ"ה הו"א, היינו מה שהוא, אומ"ר. ולכן החכם שנודע לנו מכבר שיראת ה' קודמת לחכמתו מסתמא מ"ה הו"א, אומ"ר, מסתמא כוונתו בלשון אתכ"ם לטובה, דמ"ה שהו"א לפי מדרגתו אומ"ר, מה שאין כן הרשע דנודע לנו רשעו מכבר, על כן אין צריכים לדונו לכף זכות, דרשע מ"ה הו"א, אומ"ר, ומסתמא כוונתו באומרו לכ"ם לכם ולא לו.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

מספר 'ארבע' בחג המצות

בחג הפסח המספר 'ארבע' חוזר על עצמו בכמה מקומות. א. ארבעה שמות של החג (פסח, מצות, אביב, חרות). ב. ארבעה כוסות של יין. ג. ארבע לשונות של גאולה. (והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי). ד. ארבעה בנים (חכם רשע תם ושאינו יודע לשאול). ה. ארבעה קושיות. (חמץ ומצה, שאר ירקות ומרור, מטבלין, מסובין). ו. ארבעה פסוקים שעליהם נסוב עיקר ההגדה (דברים כו, ה-ח) ק"ט. ז. ארבעה מאכלים (פסח, מצוה, מרור חרוסת).

בספר שערי אהבה כותב שיש ארבעה שערים שפותחים את הלב של האדם לאהבת ה'. והם רמוזים בביטויי החיבה ואהבה שנאמרו בשיר השירים, שכולו 'קודש קודשים'. (ידיים ג, ה). "אני ישנה ולבי ער קול דודי דופק פתחי לי אחותי רעיתי, יונתי, תמתי, שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה". (ה, ב). ונאמרו כאן ארבעה סוגי אהבה שכל אחד מהם גדול מהשני. 'אחותי' מרמז לאהבת הדברים המועילים, כמו ש'אחות' דואגת לאחיה הקטנים ומטפלת בהם, וכמו כן אדם יכול לבוא לאהבת ה' ע"י שיתבונן בדברים המועילים שהקב"ה עושה בעבורו. 'רעייתי' מרמז לאהבת הנעימות שיש בין איש ואשה, וכמו כן אדם יכול לבוא לאהבת ה' בנעימות שיש לו ממנה. 'יונתי' מרמז לאהבת הדברים הטובים שיש בעולם, מגודל טובם אנשים אוהבים אותם. וכמו כן אדם יכול להגיע לדרגה של אהבת ה' מהרגשה וידיעה שזהו הטוב האמיתי. 'תמתי' מרמז לאהבה ללא תנאים אלא התאחדות הנפש בשלמות עם הנאהב. שזה הדרגה הגבוהה באהבת ה' ללא תנאי וללא קבלת טובה ממנו.

וד' דרגות אלו רמוזים בד' לשונות של גאולה שנאמרו במצרים. 'והוצאתי'. הצלה מהסבל הנוראי בשעבוד הקשה שסבלו מהמצרים. והוא מכון כנגד אהבת הדברים המועילים. 'והצלתי'. הצלה אפילו מעבודות הקלה המקובלת בכל מלכות. והוא מכון כנגד אהבת הנעימות. 'וגאלתי'. הצלה נוספת שהקב"ה עשה עשה שפטים גדולים שגילו את טוב ה' שמאחורי הישועה. וזה מכון כנגד אהבת הדברים הטובים באמת. 'ולקחתי'. הקב"ה הוסיף אהבה עצומה עלינו שלקח להיות לו לעם. וזה מכון כנגד התאחדות הנפש בשלמות עם הנאהב, ללא תנאים.

ק"ט ועניית ואמרת לפני ה' אלקיך ארמי אבד אבי וירד מצרימה ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב: וירעו אתנו המצרים ויענונו ויתנו עלינו עבדה קשה: ונצַעק אל ה' אלקי אבותינו וישמע ה' את קלנו וירא את ענינו ואת עמלנו ואת לחצנו: ויוצאנו ה' ממצרים ביד חזקה ובזרע נטויה ובמרא גדל ובאתות ובמפתים.

והנה בהגדה אנו 'בכל דור ודור חייב אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים^ק.. לפיכך אנחנו חייבים להודות להלל לשבח ולפאר..'. ולכאורה מה הקשר בן שני מאמרות אלו. וביאור העניין שעל ידי שאדם מתבונן בחסדי ה' ובניסים שעושה עמו, ומודה לו עליהם, זוכה להגיע לאהבת ה'. ולכך שאנו קוראים את ההגדה ומספרים על הניסים שהקב"ה עשה עמנו, זה גורם לאדם להתבונן שכל מה שקורה עמו גם בימנו אלו הם השגחתו יתברך, ולכך החיוב לראות את עצמו 'כאילו הוא יצא ממצרים' מתקיים בכל דור ובכל זמן, כיון שבהתבוננות מועטה אדם חש את אהבת ה' והשגחתו אליו.

ובזה יש לבאר מדוע בחג הפסח נרמז מספר 'ארבע' בכמה מקומות. כיון שכל מהותו של חג הפסח הוא להודות לה' על הניסים שעשה עמנו, ובמספר ארבע נרמז הענין שלא הודאה, כמו שאמרו רבותינו **ארבעה** צריכים להודות. (ברכות נד:;) וכן בקרבן תורה היה ארבעה סוגי לחמים. וגם השבט הרביעי של יעקב נקרא יהודה על שם ההודאה.

*

הגרש"ז אויערבאך שואל שאמרו חז"ל שכנגד ד' לשונות של גאולה שותים ד' כוסות של יין. למה לא עשו כנגדם ד' מצות, ד' חרוסת. וביאר הרב ביין יש דבר מיוחד ככול ששותים יש בו שבח. וכמו"כ ליל הסדר אדם מרגע לרגע משתבח והולך, לכן רמזו זאת דווקא ביין.

---

^ק רבינו אה"ח הקדוש מבאר ענין זה עפ"י הכתוב "א-ל מוציאם ממצרים כתועפת ראם לו". (במדבר כד, ח). שלכאורה היה צריך לומר 'הוציאם' בלשון 'עבר. ולא לומר 'מוציאם'. שיש בו משמעות גם של 'הוודה'. וביאר הרב: כי כל ליל פסח מתבררים כוחות הקדושה מהקליפה ונוספים בעם בני ישראל והיא הבחינה עצמה של יציאת מצרים, והוא אומרו אל מוציאם כי לא יציאה ראשונה לבד אלא בכל שנה ושנה מוציאם כנוכר, ונתן טעם כתועפות ראם לו פירוש כי ה' מוסיף ומחזק אותם לרוממם ואין קץ לרוממות אשר חשב ה' עליהם עד גדר שלא ישאר שום תערובת הרע בקדושה.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

סוף מעשה במחשבה תחילה

לפני שמתחילים כל דבר, חייבים לדעת מראש מהו המטרה – "סוף מעשה במחשבה תחילה!" ולכן לפני שניגשים להיו"ט של פסח בכלל ולליל הסדר בפרט, חייבים לברר בבירור מהו המטרה, על מה מתכוונים שנהיה לנו בסוף. והנה מקרא מלא דיבר הכתוב וכפי שמפרשה החינוך (מצוה ש"ו) "העיקר והסיבה שנגאלו ויצאו ממצרים כדי שיקבלו התורה בסיני ויקיימוה, וכמו שאמר השם למשה (שמות ג', י"ב) וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על ההר הזה, ופירוש הפסוק כלומר, הוציאך אותם ממצרים יהיה לך אות שתעבדון את האלקים על ההר הזה, כלומר שתקבלו התורה שהיא העיקר הגדול שבשביל זה הם נגאלים והיא תכלית הטובה שלהם. וענין גדול הוא להם, יותר מן החירות מעבדות" וכ"כ השל"ה הק' (מסכת פסחים - מצה עשירה דרוש השני, ז'), ע"ש. ולכן קודם שניגש לליל הסדר, יש לנו להתבונן איך ע"י שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, יזכה לקבלת התורה"ק.

זאת ועוד, כי מאור ליום ב' דפסח מתחילים כבר לספור ספירת העומר, שמצותה להכין עצמינו לקראת מתן תורה וכמש"כ לבאר האורהחה"ק עה"פ "וספרתם לכם" (ויקרא כ"ג, ט"ו) ע"ש – וא"כ הרי כל כמה שיודעים אנו "כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג" (לשון האורהחה"ק בפרשת כי תשא ל"ג, י"א), א"כ מוכרחים כבר מיד בהתחלת הספירת העומר להשתמש כראוי בימים אלו כדבעי. משל למה הדבר דומה להמעשה בנ"ך עם אלישע הנביא והאשה השונמית כי רק יכולים להשפיע כפי ריבוי הכלים. נבוא ונצייר לעצמינו, אם מישהו יודיע אותך כי גביר מסויים מחלק טבעות זהב אימתיים כפי יכולת המקבל ליקח הביתה. הרי כמובן, כל בר דעת יעשה כל תצדקי שבעולם להכין כלים מכלים שונים שיצליח להכניס בתוכם אוצרות אלו, וכמה יצטער אם אמנם יגיע ורק מחמת חוסר הכלים אינו מצליח לקבל עוד! ואין זאת אלא משל להבדיל אלפי הבדלות, כי טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף! ולכן כל כמה שמעמיקים בפשטות כוונת האור החיים הק' "כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג!" הרי מחוייבים להכין עצמינו עד כמה שאפשר.

והנה השבוע הראשון של ספירת העומר כנראה מישיך שייך לעבודת היו"ט של פסח, ודבר זה אומר דרשני – מהו בדיוק השייכות ביניהם, ואיך משתדכים יחד היו"ט והספירה. והנה בכמה סידורים נדפס כל יום אחרי ספירת העומר התפלה שבו אנו מזכירים איך שכל יום ויום מכוון כנגד ספירה מיוחדת שבאים לתקן – ואף שענינים אלו שייכים לבעלי קבלה, ואין לי עסק בנסתרות, מ"מ הרי תורה היא וללמוד אני צריך, ובמיוחד כאשר נעשה נחלת הכלל כאשר מזכירים אנו אותה מדי יום ביומו ועל כרחך יש בזה עכ"פ איזה נקודה שיכולים להבין בההכנה דרבה לקראת מתן תורה. ורואים אנו כי השבוע הראשון

שייכות לתיקון מדת החסד, וצ"ב השייכות לחג הפסח. עוד מצינו בספה"ק אריכות סביב הענין שבמצרים ה"דעת" היה בגלות, ופנימיות יציאת מצרים הוא שה"דעת" יוצא מהגלות, והדברים צ"ב.

והנה מצינו בזה דרוש נפלא ב"אור המאיר" (דרוש לספירת העומר) ונעתיק חלק מדבריו הק' להאיר באור המאיר עבודתינו בחג הפסח בפרט ובמשך כל ימי הספירה בכלל. ויש בדבריו כמה יסודות כמבואר להמעיין בפנים, ונשתדל בס"ד ללקטם בקצירת האומר, ולעורר הצמאון להקוראים הנכבדים לראות דבריו במילואם בפנים ספרו הקדוש.

בידינו לבנות קומת השכינה

ראשית דבריו לייסד אודות מהות עבודתינו בעולם הזה, כי כל עצמה של בחינות העבודה בתורה ותפלה בלב ומעשה המצות, המה רק תיקוני שכינה ולא לצורך עצמינו כלום, והעיקר לתקן תיקון בנין קומת השכינה כביכול, שהוא תולה בתיקון מלא קומתו של אדם מישראל – [ואף שדיבורים כאלו למעלה מהשגתינו בבירור, כי מה לנו להבין "בבנין קומת השכינה", אבל מ"מ ברגע שמקבלים שכן הוא המציאות, ויבוא היום ויתגלה לנו עד היכן עבודתינו הגיע, ועד כמה היינו מתקנים בכל מעשה המצוה, הרי כבר עכשיו יכולים להתעורר ולחיות בפנימיות הענינים!] וממשיך האור המאיר להוסיף ולבאר למה נקראים תלמידי חכמים "בנאים" (שבת קיד, א), על שם שעוסקים בבניינה של עולם, היא השכינה הנקרא "עולם". דבריו מאירים אור חדש ומרוממים כל עבודתינו בהתרוממות עילאה, לדעת ולהבין ולחיות עם אמיתת הדברים, עד כמה אין אנו עוסקים בעצמינו אלא ב"תיקון קומת השכינה"! וממשיך האור המאיר להורות כי אינו דומה מה שמעלים ומגביהים איברי שכינה שנה זו לשנה אחרת, וכל עוד שמרבה בהשגה לעבוד עבודת בוראו באמצעות התלבשות מדרגותיו,

ממושבותיכם – כל אחד ואחד

[והנה המשך הדברים מתיישבים היטב על הלב...] "ואם נפשך לדעת במה נאות לך לגרום ככה, להעלות את השכינה כביכול בכל שנה ושנה בבחינת מחודשת זולת שנה שעברה.. יאמר נא ישראל, מי אני שפל בריה שאוכל לעשות ככה, במיעוט השגתי וקוצר הבנתי ודלות מעשים טובים, לגרום יחודים בעולמות עליונים? לזה רומז הכתוב "ממושבותיכם תביאו לחם תנופה", ירצה להורות מכל בחינת מושבות עם בני ישראל, יתכן להם להביא ולהעלות את השכינה למקומה הרמה, כל אחד ואחד לערך בחינתו ואחיזת נשמתו בקומת השכינה.. כי כל אחד ואחד אינו חייב כי אם לפי שיעורו, ואחד המרבה וגו' ובלבד שיכוין לבו לשמים (מנחות ק"י), וכיון שעושה מלאכתו הקודש באמת ותמים, ממילא פרטי מעשיו רצוים, וגורם בחינת יחוד למעלה. [הרי כמה דברים אלו מחזקים ומחייבים, כי מצד אחד נתגלה לנו עד כמה עבודתינו פועל נוראות – "ממושבותיכם"! ומצד שני מחייבים מאד, כי אם אמנם ניצן לנו הכח לפעול בעליונים, ולעשות נחת רוח להבורא יתברך שמו בתיקון קומת השכינה ויחודים בעולמות העליונים, הרי ממילא מחייבים באמת לעשות כן!]

גאולת הדעת בגלות!

ומעתה לבאר הענין של "הדעת בגלות" בבירור למעשה, ותוכן דבריו בקיצור כי לפני שכלל ישראל ראו האותות והמופתים במצרים, לא הבינו גודל יכולתו יתברך כי שכחו מה שקבילו מהאבות מחמת טורח השעבוד, וממילא נפל הדעת את ה' "במיצר י"ם" החכמה, ואחר כך בהגיע עת לצאת בני ישראל מעבודת מצרים, על ידי שידוד המערכה והראות אותות ומופתים, אז ניכר גדולתו ורוממותו ועוצם יכולתו על ידי משה רבינו, ויצא הדעת מהגלות, עד שמגדלים ועד קטנים גדול שמו יתברך, לדעת שיש בורא עולם ומנהיג ומשגי.

ביאור הענין שהמידות בגלות

אמנם עם כל זה עתה המדות המה בגלות, כי עינינו הרואות עתה, אם שואלים לאחד מישראל מאן דהוא, האתה מאמין באמונה שלימה בבורא עולם, שהמציא יש מאין, ומשגיח בפרטי פרטיות דרכי איש ומעלליו ומספר צעדיו? יאמר "הן"! ועם כל זה כשתבונן ותסתכל אחרי פרטי מעשיו, נמצא עולתה בו, והולך שובב בדרך לבו, ולא זר מתאותיו הבהמיות, כי אם מלא פניות ורמאות, ואם בא יבא לידו אחת ממדות המגונות לא יעזבנה, מורה היות שהמדות המה אצלו עדיין בגלות, ואינו יכול להכניס הדעת והמדע שידע בעצמו לערך תבונתו, שיש אלוך המשגיח בפרטיותו וצפונת מחשבותיו, עם כל זה התאוה גוברת עליו, ונגרר אחרי רוע המדות ז' תועבות המושכים לאדם למטה לקליפיות, וכיון שכן אם כן מה מועיל לו הדעת את ה' ואמונה התקועה בקרב לבו, כיון שעומד עדיין עם ראשו ורובו במיצר ים עם מדותיו, שאינו נקי וזך בהם ממגע נכרי, ויכול להיות שילכד ח"ו בחומר שבעונות ומדות מגונות.

פנימיות עבודת ספירת העומר

"ולגודל רחמנותו יתברך כרחם אב על בנים, צונו לספור שבע שבועות תיכף אחר צאתם ממצרים, הוצאות הדעת מהגלות, צוה לנו להכניס הדעת בהמדות, וזה עיקר הכוונה של ספירות עומר, להכניס בקרבו אותו הדעת שקנה בעצמותו בצאתו ממצר דעת, ועתה יש לו התפשטות הדעת, כאשר נראה בדרוש פסח, איך שמציאות מצרים ישנה בכל אדם ובכל זמן, ולערך דעתו ועוצם הכרתו ואמונתו התקוע בקרב לבו יכנס זה הדעת בבחינת מדותיו, לבלתי עשות פעולה גדולה וקטנה זולת הבורא, כי אם הכל בהתקשורת, כאלו עומד לפני המלך ורואה מצפוניו וגילוייו, ומלא בושח וכלימה לפניו יתברך, וזה תועיל לו אחר כך בבא חג הקדוש שבועות, להיות כלי מוכן ומוכשר בקומה שלימה להארת התורה הקדושה, שאז חוזר למציאות הראשון שניתנה התורה לעם קרובו ישראל, ולכן החיוב מוטל להכין את לבו על ידי סוד הספירה, לתקן מלא קומתו בזיכוך גדול, שתוכל התורה להאיר אליו בלי שום מונע, וכלל זה נקוט בידך, לערך הכנתו וזיכוך גופו, כמו כן מקבל בחינת תורתו של כל השנה!!

והנה אף שהאור המאיר מאריך שם בכמה יסודות נכבדות וביאורים נפלאים בהאי סוגיא, מאהבת הקיצור, נעמוד להתבונן במה שלימד אותנו ולחזור להקושיות הראשונות

בתחילת דברינו. לימד אותנו בהתרוממות עילאה שנדע עד כמה וכמה בידינו לפעול תיקונים נוראים – שמתחדשים מדי שנה בשנה. ואף כאשר חושבים שעומדים אנו במדריגה נמוכה, בכל זאת אחד המרבה ואחד הממעט – ובלבד שיכוון לבו לשמים! וגם ביאר הכוונה שהדעת יצא מהגלות, וגם לרבות מה שהמידות בגלות – ופנימיות עבודת ימי הספירה בכדי להכניס הדעת להמידות, עכ"ד המאירים.

ובסוף דבריו מסיים בדיבורים ששייכים לדברי האור החיים הק' בתחילת דברינו – איך שהכל תלוי על ההכנה וזיכוך הגוף! והנה נבוא וננראה איך ששני בני אדם מגיעים לקבל התורה"ק בשבועות, ורחוקים הם אחד מהשני כרחוק מזרח ממערב, כי כאמור, הכל תלוי בהכנה! והעבודה מתחלת מיד בליל הסדר, כי זוכים לקבל אור הדעת שיומא מהגלות, לספר ביציאת מצרים להשריש בנו ובזרעינו אמונה טהורה ותמימה בהתקשרות עילאה על דעת להכניס זאת הבהירות לתוך עבודת תיקון המידות מדי יום ביומו.

מעלת שבוע הראשון של ספירת העומר

והנה לאור דברי האורה"ק עה"פ וספרתם לכם, שמדמה ספירת העומר להלכות טהרה, וכל שבוע מספירת העומר מכוון יום א' של הז' נקיים, והרי מבואר לדינא (קצ"ו, ד') שיש בדיקה מיוחדת ביום א' וביום ז', ולכן בשבוע הראשון של ספירת העומר, חייבים ביותר להשקיע כוח ומוח בעבודת השעה! ובזה נבוא לשבוע הראשון של ספירת העומר ולהבין גודל השייכות בין עבודת שבוע זו והיו"ט של פסח.

השייכות בין פסח ועבודת ספירת העומר

שבוע הראשון - תיקון מדת החסד. הנה ידוע מדברי הטור בהלכ' ר"ח כי היו"ט של פסח מכוון כנגד אברהם אבינו עמוד החסד. כשהיינו במ"ט שערי טומאה זכינו להתעוררותא דלעילא לצאת ממצרים בלי זכותים מצדינו, מדת החסד הוא התפשטות הטוב בלי זכות מכח המקבל. אוכלים מצה המורה על ענוה ופשטות ומכירים גודל פחיתותינו, ומתבוננים בגדלותו יתברך שהוצאינו ממצרים באותות ובמופתים ומכירים גודל חסדו יתברך ובאים בזה לידי אהבתו. אברהם אבינו מכונה בשם "אברהם אוהבי". ידוע מרב דסלר כי שנותנים באים לידי אהבה. הורים נותנים לילדיהם ואוהבים אותם. מדת החסד ומדת אהבה קשורים יחד מאד.

משלים של עשיית חסד

ובזה כאשר חוגגים היו"ט עם בני משפחתנו ובאים לידי מצבים שונים של עשיית חסד, הרי בזה גופא מכינים לקראת מתן תורה בתיקון מדת החסד פשוטו כמשמעו. ומן הראוי לציין עד כמה בידינו לקיים מצוה זו בקלות – וכפי שחינך אותי אאמו"ר הר"ר נחום מרדכי שליט"א – אשר כל פעולה קטנה לטובת הזולת מקיימים בזה מצות עשה דאורייתא של ואהבת לרעך כמוך ועשיית חסד. ובלי להעתיק כל דברי הפלא יועץ (ערך חסד) בזה, נלמוד תחילת דבריו במשלים שונים וז"ל וכללות החסד הוא שיעשה חסד בגופו ובממונו ובדבריו וכל איש אשר בכחו לעשות יעשה אין חילוק בין רב למועט מצוה דאורייתא קעביד כגון (א) לפתוח הדלת לדופק על הדלת (!) וכגון (ב) להחליף מעות

בפרוטות(!) וכגון (ג) להושיט דבר לחבירו(!) וכדומה כמה דברים יש שהם קלים לעשות חסד עד שכמעט זה נהנה וזה אינו חסר ובני אדם מזלזלים בהם ולא ידעו מה שהוא חסד ומה רב טובו!

לעשות חסד או להיות סנדק

ישוב מוסיף דברים חריפים בזה "והתימה על בני אדם שנותנים כמה מעות על מצות פתיחת ההיכל או על הולכת ס"ת וכדומה או להיות סנדק וכדומה שאינן לא מדאורייתא ולא מדברי סופרים רק חיבוב מצוה ומנהגן של ישראל. ועל מצות דאורייתא שיוכלו לעשות בנקל ובלא כסף ובלא מחיר כגון מצות ג"ח ומצות כבוד אב ואם ומצות מפני שיבה תקום והדרת פני זקן וכדומה כהנה וכהנה עוברים עליהן בשקט נפש מבלי שים לב כי מצות הנה לקיימן ה' הטוב יכפר בעד ובכלל מצות ג"ח הן בכלל מצות ואהבת לרעך כמוך שיצייר בדעתו אם הוא היה נצרך לאותו דבר איך היה רוצה שחבירו יעשה לו ככה יעשה הוא לחבירו ואל יחוש על טורח גופו דלפום צערא אגרא והאיש אשר חננו ה' עושר בזה יתהלל בעושרו בעשותו משפט וצדקה והלואת חן וחסד.. ע"ש.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה'

אשדוד

כל ליל הסדר מורה שצריך להודות גם על השיעבוד

לישרים נאווה תהלה

כתב הרב אברהם הכהן ארנטרוי (קול התורה חוברת סג עמ רפא וחוברת סה עמ רצט) דבר נפלא מובא ב"קול התורה" (חוברת נ"ט עמ' רמ"ו) בשם רבינו אביגדור הצרפתי שהטעם שאומרים שיר השירים בפסח משום שיש בה קי"ז פסוקים כנגד קי"ז פעמים שנאמר יציאת מצרים בתורה, ומשמת לוי עד יציאת מצרים הוא קי"ז שנים ואז התחיל השעבוד עכ"ל. הרי בסוף דבריו מבואר ששרים קי"ז פסוקים כנגד קי"ז שנות השעבוד. ובעזה"י נרחיב הדברים להבינם על בוריים.

תכלית שעבוד מצרים

הנה בספר מעשי ה' (להרב אליעזר אשכנזי מתקופת הב"י, חלק מעשה מצרים סוף פ"א) כתב לחדש שהגזירה של "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך .. ועבדום וענו אותם" היתה בשורה טובה לאברהם וז"ל שכל ענין ירידת בני אברהם למצרים היה מחוייב ומוכרח להשגת השלימות והיא הבשורה הנבחרת מכל הבשורות שנתבשר אברהם במראה זו כי כל מגמת אברהם היתה לפרסם אלקותו יתברך, ושהוא ברא וחידש הכל יש מאין וכל חשקו ותאוותו שהשי"ת ירבה זרעו, לא היתה רק כדי שע"י זרעו יתפרסם אלקותו ית' והשגחתו בפרטים, וכאשר בשרו השי"ת שזרעו יהיה עבד ושיגאלם באופן שעל ידם יתפרסם אלקותו הנה זאת היתה לו בשורה טובה ומובחרת על כל הבשורות שבישר אותו עכ"ל. ויסוד הדברים יוצא מדברי הספרי ריש פ' האזינו עה"פ (ל"ב ד') כי שם ה' אקרא שלא ירדו אבותינו למצרים אלא כדי שיעשה הקב"ה נסים וגבורות לקדש את שמו הגדול בעולם עכ"ל.

אמנם האלשיך ריש ס' שמות מקשה ע"ז, שאינו מובן צורך אריכות הגלות והשעבוד, דשפיר היה אפשר לפרסם כח ה' כבר בדור הראשון ולאיזה תועלת סבלו יותר, ולכן מסיק האלשיך שתכלית השעבוד במצרים היתה לזככם ולצרפם כדי שיהיו ראויים לעבודת ה'.

אמנם נראה דגם בעל מעשי ה' מודה לזה שתכלית השעבוד היתה לזככם, וכן מפורש בשל"ה מס' פסחים דרוש ג' (עמ' רמ"ו בדפוס עוז והדר) אחרי שכתב באות ד' שם שהיתה בשורה טובה, כתב שם בסוף אות ח' בשם בעל מעשי ה' דע"י השעבוד השיגו השלימות (וכלשון המעשי ה' הנ"ל) ובצאתם פסקה זוהמתן ע"ב, ור"ל שנטהרן מזוהמת חטא אדם הראשון (כמבואר בדרך ה' ח"ד פ"ד) ומהעבירות שבידם עד אז.

ושוב מצאתי שהמעשי ה' כתב כן להדיא בפירושו על ההגדה (עמ' ל"ט) עה"פ אורך כי עניתני וז"ל שיתן ישראל הודאה על הטובה שגאלם להורידם בעיני מצרים לפי שהירידה בעיניו ההיא היתה להם לישועה לקבל התורה ולהיותם סגולה לה' מכל העמים עכ"ל. הרי דבריו ברור מללו שתכלית השעבוד היתה לטהרם ולהכינם להיות עבדי ה', וצריך להודות על זה ודאי, רק צ"ב איך מגיעים לדרגה זו, לקבל בשורת השעבוד כבשורה טובה.

כל מה דעביד רחמנא לטב עביד

והנה הדעת תבונות (עמ' מ"ה) כשבא לפרש הגמ' בברכות ס: כל מה דעביד רחמנא לטב, כתב וז"ל כי כך היא המדה ודאי שאין לך מעשה קטן או גדול שאין תוכיות כוונתו לתיקון השלם והם הם דברי הנביא ישעי' (י"ב א', והיא הפטרת אחרון של פסח בחו"ל) ואמרת ביום ההוא אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, כי יודיע דרכיו הקב"ה לעת"ל לעיני כל ישראל איך אפילו התוכחות והיסורין לא היו אלא הזמנות לטובה והכנה ממש לברכה, כי הקב"ה אינו רוצה אלא בתיקון בריאתו ואינו דוחה הרשעים בשתי ידים אלא אדרבה מצרפם בכור להתקן ולצאת מגוקים מכל סיג עכ"ל.

ויותר מזה כתב הרעת"ב בעמ' קפ"ח וז"ל ודבר זה יראה בבירור למי שישים לב אל כל הנולד בעולם שימצא שלא יולך דבר לא לטובה ולא לרעה שלא ימשך ממנו תועלת וטוב לעולם, וכבר אמרו כל מה דעביד מן שמיא טב עכ"ל. [ויש לציין דברי המהרש"א בח"א שם סוף ס: דלתלות הכל בהקב"ה עדיף יותר מלומר גם זו לטובה ע"ש].

וכהוספה חשובה ע"ז נעתיק מש"כ בשפתי חיים ח"א בביאור תפילות ר"ה (עמ' רנ"ז בהגהה 14 וע"ע שם ח"ב עמ' תכ"ז) וז"ל מו"ר זצ"ל (הגרא"א דסלר) היה רגיל לומר בשם הרמח"ל שהצדיק הישר רואה כבר בגלות גילויי משיח, כי מה הם גילויי משיח שיראו שכל מה שעבר היה לטובה; גם היום אנו מאמינים בכך אך עדיין איננו רואים ומכירים זאת, אבל הישר מבין כבר בגלות את דרכי ה' יתברך שהכל מתנהג ומוביל לטובה, נמצא שכבר עתה יש לו גילויי משיח עכ"ל.

נמצינו למדים דרך ע"י מדת הישרות אפשר להגיע לדרגה זו, והוא פשוט מאד שרק הישר יודע להבין ישרות ה'. ומובן לפ"ז מש"כ הדעת תבונות (עמ' קצ"ב) וז"ל אבל מי שהוא נאמן לה' צריך שיתקע יתד אמונתו חזק בל ימוט לדעת שכל מעשה ה', יהיה באיזה דרך שיהיה, ישר ונאמן הוא ודאי, זאין עוולה ח"ו, אלא על משמרתו יעמוד לעבוד את בוראו בעבודה תמה בהשוואה א' בכל מדה ומרה שהוא מודד לו ואז יקרא תמים ממש עכ"ל. ומזה נראה דהישרות והתמימות היא שלימות העבודה, וכמש"כ הרמב"ן בפ' ואתחנן (ז' סוף פ' י"ח) שיקרא בכל ענין תם וישר, ובזה מונח סוד הצלחת עם ה' וכמו דאיתא בשבת פח: לגבי נעשה ונשמע שעל בניי נאמר תומת ישרים תנחם (משלי י"ח) וכמש"כ רש"י וז"ל התהלכנו עמו בתום לב וכו' וסמכנו עליו שלא יטעננו בדבר שלא נוכל לעמוד בה עכ"ל.

כי ישר דבר ה'

יסוד חשוב זה מבואר היטב בתהלים פ' ל"ג המתחיל רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה, ופי' הרד"ק דנאה ויפה לצדיקים וישרים להלל לה' כי הם המבינים והמשכילים בפועל ה' ובחסדיו עם ברואיו עכ"ל, וממשיך הפסוק הודו לה' בכינור בנבל עשור זמרו לו, ואיתא ע"ז בערכין יג: דכינור של עוה"ז הוא של שבעה מיני נימה, ושל ימות המשיח שמונה, ושל עוה"ב עשר. הרי יוצא מפסוק זה דהדרך להודות לה' בשלימות הוא ע"י דרגת הכלי שיר של עוה"ב, אשר רק הצדיק הישר בדרגתו הגדולה יודע לעשות, גם בעוה"ז, והבן.

והנה החתם סופר (דרשות ח"ב עמ' שס"ד, מובא בשמו בדברי אגדה להגרי"ש אלישיב שליט"א פ' שמיני) מפרש המשך הפסוק "שירו לו שיר חדש הטיבו נגן בתרועה" שאף שתרועה היא מלשון יבבא כדאיתא בר"ה לג: מ"מ הטיבו נגן - כי זו דרגת הישר לנגן לה' בכל מצב שיהיה, כי הוא נאמן לה' זודע כי ישר ונאמן הוא ודאי, וזהו המשך הפסוק שם מיד אחריו "כי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה", וז"ל הרד"ק כי גזירות הקל ומשפטין ישרים הכל באמונה ואין עול, יכירו ויודו צדקו, ואם יבואם מקרה ישבחו לקל וכו' כי לטובתם הוא ומה שעושה הקל באמונה הוא עושה, זישבחו בשמחה ובטוב לבב" (ומדוייק בדבריו ג' הדברים שצריך האדם להם כדי לשיר כמבואר בערכין דף יא). על הרעה כמו על הטובה כי הרעה טובה היא אצלם, עכ"ל.

ובהמשך שם עה"פ אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ כי הרד"ק וז"ל הוא עושה בעולמו פעם צדקה פעם משפט, אבל החסד הוא הגובר לפיכך אמר חסד ה' מלאה הארץ עכ"ל, ור"ל דתכלית הטבת הקב"ה לברואיו במדת החסד היא הסיבה העיקרית לכל מה שקורה בעולם, עד דממילא כל מה דעביד רחמנא לטב, והישר המבין כי טוב וישר ה' בכחו להלל להקב"ה כראוי, וזהו לישרים נאווה תהלה.

להגיד כי ישר ה'

והנה בפסוקי דזמרא דשבת תקנו לומר (בנוסח אשכנז) מזמור שיר ליום השבת מין אחר רננו צדיקים, והשייכות ברורה דגם מזמור זה הוא שיר על ישרות השי"ת, ובזה אפשר לבאר הא דאיתא בבראשית רבה סוף פי כ"ב שמזמור זה אדם הראשון אמרן אחר שבא לעשות תשובה, וכבר תמה בברכת פרץ פ' בראשית מה ענין מזמור זה לתשובה.

ולפי הנ"ל א"ש דהנה יסוד חטא אדם הראשון מבואר במדרש קהלת פרק ז' עה"פ והאלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, שהכוונה לאדם הראשון שנברא ישר, ועי' מדרש תנחומא בראשית אות ז' דרצונו של הקב"ה היה שיהיה אדם צדיק וישר כמותו וזה הצלם האלקים שנברא בו, והמה, דהיינו ביחד עם חוה, בקשו חשבונות ללכת אחר תאוותם, ומחמת כן חטאו. והגר"י לבוביץ זצ"ל מגדירו בדעת תורה (במדבר עמ' ל"ג) דמתחילה היה האדם במעלת תומת ישרים תנחם, וע"י החטא נפל לסלף בוגרים ישרם דהיינו חורבן, שגרם מיתה לעולם, והמהלך בזה כי אחרי שנפל ממדרגת ישר כבר לא הבין הנהגת ה' והתחיל לחרף ולגדף כמפורש בב"ר סוף פי"ט.

ולפי"ז א"ש דכשבא אדם לתקן חטאו ורצה לחזור אל מדרגתו הקודמת של ישר, שר שירה על ישרות ה', ואמר בה "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", שגם בעת החושך מאמינים שכל מעשי ה' באמונה. וגם כאן אפשר לדייק טובא, דגם הפסוק "עלי עשור ועלי נבל" הבא אחר כך, הובא בערכין יג: כמקור שעשור הוא הכלי שיר של העוה"ב. ומבואר ככל הנ"ל, שהדרך להשיג אמונה זו היא ע"י מדרגת עוה"ב, והישר זוכה לשמוח בהנהגת ה' כבר בזה העולם, עד שיכול לומר כי שמחתני ה' בפעליך. ומוסיף ע"ז כי אמנם הבער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת, כי הכסיל בחושך הולך (קהלת ב' י"ד) לבקש רצונותיו וחשבונותיו הרבים היפך הישר, ולכן הכסיל לא יצליח להבין דרכי שמים, ורק הישר יכול לסיים באמת "להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו". והבן.

שבטך ומשענתך המה ינחמוני

ונפלא להבין לפי"ז מדרגתו הגדולה של דוד המלך ע"ה אשר מפרש הגרי"ש אלישיב שליט"א הנ"ל שעל אהרן נאמר וידום אהרן, אמנם על דוד כתיב למען יזמרך כבוד ולא ידום, דהיינו אפילו במצב של דין היה דוד מזמר לפני הקב"ה, וזהו הטיבו נגן בתרועה כנ"ל. ועי' במגיה שם שהביא מהש"ל"ה הק' דולא ידום היא דרגת עוה"ב, וצ"ב דמפרש כן על דוד המלך. והביאור הוא, דהנה רש"י כתב בתהלים כ"ג עה"פ שבטך ומשענתך המה ינחמוני, דר"ל שהיסורין שבאו עלי, והמשען שאני בטוח בחסדך, שניהם ינחמוני שיהיו לי לסליחת עון וכו', הרי מבואר שעצם היסורים המה ינחמוני, והוא שפת העוה"ב, שלעת"ל נאמר אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, ודוד כבר עכשיו אמר כן שהיסורים המה ינחמוני, וממילא יובן למה על דוד נאמר ולא ידום כמו שיהיה בעוה"ב, כי זו היתה גדלות דוד הע"ה לחיות בזה העולם לפי דרגת עוה"ב.

ובאמת יש עניין מיוחד מאד במזמור זה וכמש"כ רש"י בשם מדרש שוח"ט דדוד אמרו באמצע צרותיו בברחו מפני שאול ובא ליער חרת שהיה מנוגב כחרס והרטיבו הקב"ה ליער מטובו של עוה"ב, וכתב הרד"ק בשמואל א' (כ"ב ה') דנעשה לו כן בזכות דוד. ולפי הנ"ל יצא הדבר כפתור ופרח, דדוד שחי תמיד במדרגת עוה"ב הוא זכה להוריד מטובו של עוה"ב לתוך היער באמצע צרותיו משאול כדי להנעים לו חיוו שם, וע"ז שר להשי"ת בנאות דשא ירביצני על מי מנוחות ינהלני.

ומה נפלא לפי"ז הא דאיתא בפסחים קיט: דבסעודה שתערך לצדיקים לעתיד לבא יאמר דוד אני אברך ולי נאה לברך שנא' כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא ע"ב. ור"ל דדוקא דוד שידע לברך להקב"ה בכל המצבים על הרעה כשם שמברך על הטובה, וכדאיתא בברכות ס: שם שגם כאשר צרה ויגון אמצא מ"מ בשם ה' אקרא, שפיר לו נאה ויאה לברך בסעודה שלעת"ל אשר אז ישוב אפך ותנחמני ויתברר לכל באי עולם שהכל היה לטובה לכל משך הגלות הארוך. ואם נרצה לדעת השורש למדרגת דוד הוי אומר לפי כל המשך דברינו, שהיא מדת הישרות. וכן אמר דוד בעצמו בתהלים (כ"ו י"ב) רגלי עמדה במישור (רש"י, בדרך ישר) לכן - במקהלים אברך ה'.

אורך כי עניתני

ובזה נבין עוד כמה פסוקים בהלל, וכפי שביאר הגרש"ז מקעלם זצ"ל (ועי' בזה סיפור יפה בס' דרכי מוסר עמ' קס"א) פתחו לי שערי צדק אבא בם אודה קה, זה השער לה' צדיקים יבואו בו. וצ"ב למה פתח בלשון רבים "שערי צדק, ומסיים בלשון יחיד "זה השער". ופי' הגרש"ז דמתחילה חשב שיש כמה שערים שדרכם אפשר לקיים "אודה קה", ועל זה משיבים לו מן השמים "זה השער" שהשער היחידי שדרכו אפשר להגיע לה' הוא בזה שישמח ביסורין עד שיודה עליהם בכל לב, וכמו שבא שם בהמשך אורך כי עניתני ותהי לי לישועה (וכפי' המלבי"ם והמעשה נסים שעניתני הוא מלשון עינוי, ולא כהבנת הראשונים בתהלים שם דהוא מלשון ענייה על בקשתו).

ולפי כל הנ"ל מובן הדבר ביותר, שהצדיק הישר והשלם עולה לדרגה זו להיות קרוב אל ה', וכבר בזה העולם זוכה להכנס לשער ה' בשכר שיודע שכל היסורין המה לטובה ותועלת גדולה עבורו כי הוא מאמין כי טוב וישר ה', עד שרואה בסוף איך ותהי לי לישועה, שעצם הצרה היתה לו הישועה, וכפי' החיד"א על הגש"פ (פה אחד) וכפי' שהבאנו מבעל מעשי ה' בריש דברינו.

וכבר ידועים דברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער ב' ה') וז"ל שיש על הבוטח בה' להוחיל במעוף צוקתו כי יהיה החושך סיבת האורה, וכמש"נ (מיכה ז' ח') כי אשב בחושך ה' אור לי עכ"ל, הרי מבואר שהצרה היא סיבת התשועה וזהו ותהי לי לישועה.

השמיעיני את קולך

ומצינו בענין זה תוספת הבנה בס' שפתי חיים (ח"ב עמ' ק"ג) וז"ל הצרה עצמה היא ישועה לאדם מפני שהיא מעוררת את האדם להתקרב אל ה' בתפילה בתשובה ובמעשים טובים, ואדרבה לפעמים זו היא הסיבה העיקרית לכך שהשי"ת מביא צרות ויסורין כמו שאמרו (שה"ש רבה ב' לי השמיעיני את קולך, שהיה הקב"ה מתאוה לשמוע קולן לכן חיזק לבו של פרעה ורדף אחריהם וכו' ויצעקו לפניו, ע"כ. ושם בעמ' שפ"ג מביא דברי האבודרהם על והקב"ה מצילנו מידם, וז"ל כדי להראות השגחתו בישראל מקים להם בכל דור אויבים ומציל אותם מידס עכ"ל, הרי שגם הצרה עצמה טובה היא לנו.

הבשורה הטובה

ועפ"י זה כבר מובן איך קיבל אברהם אבינו הגזירה דידוע תדע כבשורה טובה והמובחרת מכל הבשורות, כי מה שיתפרסם שמו ית' ע"י זרעו ודאי דבר פשוט שזו אצלו שמחה גדולה, רק שאצל אברהם גם כל העינוי וכל השעבוד שיצטרכו לעבור כדי לזככם ולהכינם להיות ראויים לעבדי ה', גם זה היה בשבילו בשורה טובה, כי אם לעבדות לא יהיו מוכנים מה תועלת להם ביציאתם.

והרי מבואר במס' עבודה זרה כה. שהאבות נקראו ישרים, ומובן מאד לפ"ז שאברהם אבינו בגודל מדרגתו כראש המאמינים סמך לגמרי על הקב"ה וידע שהכל יבא על בניו מתוך מדת החסד וכי ישר דבר ה' וכל מעשהו באמונה, עד שכל דבר שיקרה לזרעו אפילו

אם נראה רע, באמת יהיה לטובתם ממש, ושפיר הוי ידע תדע הבשורה הטובה והמובחרת מכל הבשורות.

ההודאה בליל פסח

ובזה הגענו להבין דבר חשוב מאד בנוגע לעבודת ליל התקדש חג. דהנה בס' דרכי מוסר (עניני פסח עמ' שכ"ב) מביא מהמגיד מדובנא זצ"ל דעבודת הלילה היא להודות לא רק על הגאולה אלא גם להודות על הגלות, מכיון שהיה מן הצורך להכשירנו לקבל תורת ה' והצירוף היה לתועלת זו עכת"ד. רק דעדיין צריכים לדעת מהו הדרך להגיע לזה בליל הסדר. והנה אמרו חז"ל חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים שנא' בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים וכו'. ובשיח יצחק מביא בשם האר"י ז"ל שבכל שנה מתעוררת אותה קדושה עצמה שהיתה בשנה ההיא, [ועי' ס' משחת שמן להגרר"ש קויפמאן זצ"ל ח"ד סי' א' שכ"כ האוה"ח בפ' בלק עה"פ קל מוציאם ממצרים ושכ"כ החיד"א].

ונראה לפ"ז דכיון דעיקר תועלת השעבוד היתה להטהר מטומאת חטא אדה"ר ומשאר עבירות שבידם, וחזרו עי"ז למעלת הישרות וכנ"ל, א"כ כל שנה ושנה שזוכין לחזור להישרות, כמו אז כן עתה, א"כ גם נבין איך לשיר לה' על כל מה שקורה לנו אפילו נראה רע, כי ההולך ישר לפני האלקים מאמין כי טוב וישר ה' ויכול לשיר גם על השעבוד, וכמו שאדם הראשון אחרי ששב מחטאו אמר להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו, כן אנחנו נאמר כי כל דבר ה' ישר ונאמן הוא ודאי, וראוי לשמות בו.

שיר השירים

ודאתינן להכי כבר מובן מאליו היטב מה שהצגנו בראש דברינו שאומרים קי"ז פסוקי שיר השירים כנגד קי"ז שנות השעבוד, דאם ע"י הישרות שקנינו בליל פסח מבינים איך כל השעבוד היה לטובתנו, א"כ ראוי מאד לשיר פסוק א' על כל שנה של שעבוד, וזה המקור למנהג לומר שיר השירים בפסח.

ויש להוסיף בזה דבר עוד יותר מבהיל, והוא עפ"י מש"כ החיד"א בפ"י שפה אחת על הגש"פ עה"פ שבשפלינו זכר לנו, דקי"ז שנות השעבוד יחד עם מ"ט שערי טומאה עולה קס"ו שהוא מספר התיבות שבהלל הגדול. ומונח בזה יסוד נורא דלא רק על השעבוד צריך להודות אלא גם על הנפילה בחטא, כי אלמלא נפלתי לא קמתי, והאריך בזה בס' מתנת חיים ח"ב עמ' פ"ז עפ"י דברי חז"ל על אודך ה' כי אנפת בי ע"ש היטב. וא"כ שפיר ראוי להלל להקב"ה בקס"ו תיבות של הלל הגדול גם על השעבוד וגם על הנפילה למ"ט שערי טומאה. והסכים לי בזה בעל המתנת חיים שליט"א.

דין ורחמים בשעבוד

והנה לכאורה קשה על החשבון של קי"ז שנות השעבוד מהא דאיתא בשה"ש רבה (ב' כ"ד) דעיקר שעבודן של ישראל במצרים היה פ"ו שנים משעה שנולדה מרים אשר ע"ב נקראה מרים ע"ש וימררו את חייהם ע"כ (ואין בזה משום נתינת שם רע כי הבינו שהיא לטובתם וכנ"ל ודו"ק).

והביאור בזה נמצא בליקוטי ביאור הגר"א על הגש"פ (הוצאת ליברמן עמ' צ"ד וק"ז) עפ"מ שדרשו חז"ל בפסחים לט. עה"פ בפרך שהיה בפה רך, היפוך הפירוש הפשוט, ומבאר הגר"א דאיתא שם ובירושלמי פ"ב ה"ה דמתחילה היה השעבוד מתוק וסופו מר, דמתחילה היו ל"א שנים של שעבוד בפה רך, והיא גימטרי' א-ל שהיא מדת הרחמים, וכשנולדה מרים התחיל השעבוד של פרך שנמשך פ"ו שנה, והוא גימטרי' אלקים דהיינו מדת הדין.

ונסיים בדבר מאד נעלה, דלפי חשבון הפסוקים בשיר השירים יוצא שפסוק ל"א הוא הפסוק הנזכר ומפורש לעיל, השמיעיני את קולך כי קולך ערב, דהוא סיבת הצרות ונמצא דהוי כעין הקדמה לפ"ו השנים הבאות, לומר שזה תכלית השעבוד הקשה שנתקרב אל השי"ת, וכמו שבאמת נתקיים בהם ויצעקו בני ישראל אל ה' ותעל שועתם אל האלקים מן העבודה, ועי"ז הוכשרו להיות מוכנים לעבודת ה', ואשר על שעבוד כזה ראוי להודות לה' פסוק א' לכל שנה ושנה.

וכעת נוסיף להראות איך דווקא במצוות הלילה מתגלה לנו שלכל אורך הגלות במצרים תמיד היה הקב"ה עמנו להטיב לנו במדת חסדו ית' והיה יושב ומצפה מתי יוכל כבר לסיים כל השיעבוד ולגאלנו לחירות עולם ולעבודתו ית'.

ונתחיל בדבר נפלא שכתוב בחת"ס עה"ת (תורת משה ח"ב עניני פסח עמ' כז, ד"ה ארמי) דעצם הבאת הקרבן פסח אינה על הגאולה מצרה אלא ע"ז גופא שהיינו בגלות במצרים, כי מתחילה עובדי ע"ז היו אבותינו וברוב חסדיו עבדים היינו לפרעה לצרף ולזכך אותנו להיות נבחרים לעם ה', ומוכיח החת"ס דקרבן פסח אינו בא מדין קרבן תודה כי אילו כן היה צריך ליקרב דוקא עם חמץ כמו כל תודה (וע' בזה בספורנו דברים ט"ז ג') אלא דינו כדין קרבן מילואים דאין בו חמץ, והטעם משום שתכלית הקרבן פסח כתכלית המילואים שבא על הטהרה וההכנה לעבודת ה'.

ושו"מ בשבולי הלקט סי' רי"ח על ברוך שומר הבטחתו לישראל וז"ל י"מ שצריך לברך תיכף לירידתן לשיעבוד, שכשם שמברכין על הטובה כך מברכים על הרעה עכ"ל, ור"ל דאפי' אם נראה השיעבוד רע אבל אנחנו מאמינים שלטובתם של ישראל עשה כן הקב"ה ושפיר יש לברך על זה.

וכדי להבין הדבר יותר נעתיק מש"כ בדרשת הגר"ח מוולאזין ליום א' דסליחות בד"ה והנה בדורות וכו' דמבאר דברי חז"ל על הפסוק (שה"ש ה' ב') אני ישנה, אבל לבי ער, דהיינו הקב"ה, והוא ע"פ משל למלך שהיה לן בן יחיד ונפל הבן למשכב בחולי גדול וכבד ואמרו הרופאים שאין תרופה למחלתו אם לא שימעט בשינה, והלך אביו במר נפשו ונטלו ממטתו הכבודה והשכיבו ארצה כדי שלא יוכל לישן הרבה, אבל ראה אביו שעדיין לא הועיל כלום, דעכ"ז הוא ישן, ועשה אביו עוד כמה תחבולות לזה ולא הועיל כלום, עד שהוכרח אביו המלך הרחמן להניח חרבות וסכינים תחתיו כדי שלא יוכל לישן. והנמשל מובן להבין תועלת היסורין שהכל ממדת טובו יתברך כדי שנתעורר ולא נמות מיתה רוחנית. ולפי"ז שפיר הועיל השיעבוד הקשה להחזיר את ישראל לאביהם שבשמים.

הא לחמא עניא

והנה המצה נקראת בתורה בשם לחם עוני (דברים ט"ז ג'), ורש"י מפרש בשם הספרי לחם שמזכיר את העוני שנתענו במצרים, וברמב"ן כ' דהוי זכר כי היו במצרים בלחם צר ומים לחץ. וכך מתחיל ההגדה הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים. וצ"ב למה באמת סיבב הקב"ה שהיו צריכים לעינוי זה במצרים.

ונראה לומר ע"פ דברי הרמח"ל בס' דרך ה' (ח"ד פ"ח אות א') שהמצה ממעטת כח הרע והנטייה לחומריות, אבל א"א להיות שתמיד נאכל מצה כי אין זה הנרצה בעוה"ז, אבל לכל הפחות שבעת ימים בשנה יאכלו בני ישראל רק מצה כדי לעמוד במדרגה הראויה להם, ע". ולפי"ז נראה דזה שאכלו מצה במצרים היתה בו תועלת גדולה לסלק מהם כח הרע הבא להם מזוהמת החטא של אדם הראשון אשר שורש חטאו היה תאות האכילה, וע"י ביטול תאות האכילה נודככו להיות עבדי ה' הגונים וראויים לו, ובאור רש"ז פ' בא מאמ' רי"ז כתב דבר נפלא עד"ז שלפיכך הוציאם הקב"ה בדרך חפזון באמצע אכילתם כדי שיצאו ברגע של מיעוט תענוג עוה"ז והוא נורא!

הרי כבר מבינים את החסד הגדול שהיה בעינוי אכילת הלחמא עניא, וכתוב בחיד"א בבתי הנפש על ההגדה דר"ת של הא לחמא עניא די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים עולה קי"ז סך שנות השיעבוד, שהוא גמטר' עמו אנכי בצרה, עמו עם הכולל קי"ז עכ"ל. ומבואר היטב ע"פ כל הנ"ל דהקב"ה הצטער בצרתן של ישראל אבל מתוך טובו וחסדו על עמו רצה שיאכלו מצה בל קי"ז שנות השיעבוד כדי להעלותם ולהבינם להיות עבדי ה' אמיתיים, בלי שום זוהמת חטא אדם הראשון.

ונראה לבאר לפי"ז מש"כ בסוף ס' ברכת פרץ עה"פ בתהלים (נ"ד ח'-ט') אודה שמך ה' כי טוב כי מכל צרה הצילנו דר"ת מכל צרה הצילנו היא מצה ע"כ, ולפי הנ"ל יש לפרש כמין חומר דלא רק מצרת שיעבוד הגוף הצילני אלא מכל צרה - גם מצרה רוחנית, שע"י שאכלתי מצה במצרים באתי לזיכוך הגוף להיות מוכשר לעבודת ה', ועל כל זה אודה שמך ה' כי טוב, מודה אני גם על עינוי זה שבא ממדת טובך לטובת נפשי.

מרור

גם בענין מרור גופא רואים דבר נפלא דהרי איתא בפסחים לט. דמצוה בחזרת משום דנקרא חסא ור"ל דחס רחמנא עלן. וכתב ע"ז בכל בו (סי' נ' בד"ה וכבר כתבנו וכו') וטעם למה קראוה חזרת בעבור שהחזירין הקב"ה לעבודתו ע"י מרירות מצרים עכ"ל. הרי דעצם שם חזרת מורה על החסד הגדול של השיעבוד.

ועיין מש"ב בחת"ס (שו"ת או"ח סי' קל"ב, ומובא בהגהותיו על השו"ע סי' תע"ג) וז"ל ואם יש רמו בחסא דחס רחמנא עלן, אנו נאמר דתמכא ר"ת תמיד מספרים כבוד א-ל עכ"ל. ובליקוטי מהרי"ח כתב ע"ז דר"ל דגם בעת אשר אצלינו ח"ו בבחינת מרור בכ"ז מספרים כבודו ית"ש, ולא כעכו"ם שכ' בהם (ישעי' ח') והיה כי ירעב ויתקצף עכ"ל. ונפלאים הדברים לאור כל מה שכתבנו, ובפרט לפי דברי החת"ס שהבאנו לעיל דצריך להודות על חסד ה' שהיינו עבדים, הוי אומר תמיד מספרים כבוד א-ל והבן. ויש להוסיף

דלפי דברינו יתכן לפרש חס רחמנא עלן גם על גוף השיעבוד כי הכל הגיע ממדת חסרו, ודו"ק היטב.

כורך

האווה"ח בפ' בא (י"ב ח') מבאר ענין מצות כורך דלא מספיק לאכול רק מצה עם הפסח, שאלו השנים באים לזכר היציאה והגאולה, אלא צריך לצרף עמהם גם את המרור כי בלי המרור אין נס בשנים אחרים, שאם לא היה הגלות לא היו משיגים אשר השיגו מהצירוף, ע"כ. וכוונתו מבואר שבלי המרור, היינו בלי הצירוף, לא היתה תועלת בהיציאה והגאולה, כי אם לא הוכשרו להיות עבדי ה', לגאולה מה זו עושה, ולכן חייב לאכול גם המרור ביחד עמהם כדי להבין תכלית הצירוף.

ונמצא לפי דברינו דכל שלשה הדברים באים לרמז על תועלת השיעבוד, גם פסח שהוא קרבן המילואים, וגם המצה ששוברת התאווה. וכמה נאה הוא לכרוך פסח מצה ומרור ולאוכלם ביחד, להודות לה' על החסד שעשה עמנו ע"י השיעבוד, ודו"ק.

חרוסת

והנה עד כאן ראינו איך כוונת הקב"ה בכל הצרות היתה לטובתנו ובי תמיד היה עמנו ולא עזב אותנו. ועתה נוסיף שבלייל הסדר רצו חז"ל ללמדנו שכבר בכל משך גלות מצרים היה הקב"ה יושב ומצפה מתי אפשר להוציא בניו מתוך צרת השיעבוד לחירות עולם. והנה איתא בפסחים קטז. (ומובא להלכה בסי' תע"ג סעי' ה') דיש לעשות בחרוסת שלשה דברים זכר לשיעבוד, שיהיה עב זכר לטיט ושיתן בו יין זכר לדם ושיוסיף תבלין זכר לתבן. וחוצ' מזה יש לשים בו שקדים, ומבואר טעמו בתוס' שם (סוד"ה צריך) משום דשקד ה' על הקץ. הרי רואים אנו דדוקא במצוה שהיא זכר לשיעבוד הקשה, עלינו לזכור שה' ברוב חסדו שקד על הקץ והיה מחכה לאותו רגע שבו יסתיים הזיכור והצירוף.

ביצה

אמנם חז"ל ראו להוסיף וללמדנו עוד דבר חשוב, דגם בגלות שלנו נרע שיושב הקב"ה ומחכה לגאלינו. וזה טעם הביצה כמבואר בכל בו סי' נ' ד"ה וסרר המצות וכו', דביצה בלשון ארמי הוא ביעא, והוא מלשון רצון, דבעי רחמנא למפרק יתנא, שרוצה הקב"ה לגאלינו מהצרות.

ואם כי לכאורה טעם זה אינו כהטעם שמביא הרמ"א בסי' תע"ז סעי' ב' דיש נוהגים לאכול ביצים זכר לאבלות ומקורו ג"כ בכל בו סי' ג' בד"ה והנה לך וכו', וזה גם הטעם להביצה על הקערה במפורש במ"ב סי' תע"ג ס"ק כ"ג, אמנם נראה דב' הטעמים משלימים זא"ז. דהנה כבר כתב בביאור הגר"א בסי' תע"ו סעי' ב' דטעם הביצים משום זכר לחגיגה, ובהגדה שיח יצחק (עמ' ה') כ' שהגר"א חולק על טעם האבילות רח"ו להזכיר אבילות ביו"ט, ולאור כל דברינו נראה ליישב הרמ"א דס"ל דזכר לאבילות לא גרע מזכר לשיעבוד, דכמו שביארנו שהזכר לשיעבוד הוא להזכיר לנו את התועלת של כל גלות מצרים שהיתה להכין את בניי לעבודת ה', כן הוא ג"כ ענין זכר לאבילות שנוכר ונתעורר שהגלות והצרות שפוקדים אותנו הוא לעורר אותנו להתקרב אל ה' ולהיות

ראויים להגאל. ולכן אין סתירה בין הטעמים, ואדרבה אם נשים לב שהקב"ה רוצה לגאלנו אולי נתבונן על החורבן ונכיר בתועלת הגלות ומזה נתקרב אל ה' כדי שיביא לנו הגאולה ברצונו הטוב.

ואף אם לפעמים מתגברים הצרות וכמו שמצינו בילקוט (תהלים רמז תרל"ה) שאמרו כלל ישראל להקב"ה ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' הבטחתנו עמו אנכי בצרה ע"ב, אבל באמת ה' הוא אתנו בצרותינו, כי אני ישנה ולבי ער, ואין רצונו אלא לעוררנינו לעבודתו וגם מצפה תמיד לגאלינו וכמו דאיתא מפורש בשהש"ר אני ישנה מן הגאולה ולבו של הקב"ה ער לגאלינו!

ברוך שומר הבטחתו

ונסיים בדברים נפלאים שכתב בשבולי הלקט על ההגדה בביאורו החדש על ברוך שומר הבטחתו לישראל וז"ל שהקב"ה מחשב את הקץ פי' אחי ר' בנימין נר"ו דזה שאמר שהקב"ה מחשב את הקץ לא קאי על יציאת מצרים אלא על גאולה אחרונה קאי, והוא להחזיק לב אומרי ההגדה, לפי שבבשורת בין הבתרים הראה לו הקב"ה לאברהם אבינו כל הגליות ושיעבודן וגלותן וגאולתן, ועכשיו שבאים לספר ביצי"מ לכם מתחזק על ההבטחה שהבטיחן, ומשתעשעין ומתנחמין בה שעתיד לקיימה להן באמונה כמו שקיים בראשונה, וכה פתרונו: ברוך שומר הבטחתו של ישראל כלו' ברוך המקום שעתיד לשמור לנו ההבטחה של גאולה שהבטיחנו, ברוך הוא, שהוא מחשב את הקץ תמיד, ואומר מתי יבא הקץ והעת של גאולה לעשות מה שאמר והבטיח לא"א בין הבתרים שנא' ויאמר לאברם ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, בבבל, ועברום, במדי, ועינו אותם, ביון, וגם את הגוי אשר יעבודן דן אנכי, באדום. ובכולהו חותם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, הרי הבטחה של גאולה עכ"ל השבולי הלקט. ויה"ר שנזכה לזה בקרוב בימינו אמן.

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מנהג ישראל תורה / הרב אריה הכהן פלשניצקי, מח"ס 'אתקינו סעודתא' 'שערי בית המדרש' וש"ס

לילה המשומר ובא מן המזיקין

במאמר שלפנינו נעסוק בעז"ה מעט בכמה וכמה מנהגים הנהוגים בלילה קדוש זה בכדי להשריש בנו את האמונה בשמירת ה' עלינו, וכך גם לחזק האמונה בביאת גואל צדק בב"א.

קריאת שמע על המיטה. נעילת הבית

בעוד שבכל לילה נפסק בשו"ע (או"ח סי' רלט'), שצריך אדם לקרות קריאת שמע על מיטתו, ולברך ברכת 'המפיל', ולומר פסוקי שמירה, כדי להגן שלא יבוא עליו ח"ו דבר רע (מ"ב סי' רלט' ס"ק ט'), בליל הסדר שהוא ליל שימורים כתב הרמ"א (סי' תפא' סעי' ב'): נוהגים שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע, ולא שאר דברים שקורין בשאר לילות כדי להגן, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין. ומבוא' במ"ב (ס"ק ד'), שיש גם לברך ברכת המפיל (וכן מבוא' בסידור יעב"ץ).

כתב מהרי"ל (הלכות ההגדה): בליל פסח יקרא אדם בפני מטתו ברכת המפיל וקריאת שמע, אך שאר פסוקין שאומרים להצלת המזיקין לא צריך כי ליל שימורים הוא משומר ובא מן המזיקין, ומטעם זה אין נועלין דלתות בתים בבריה חזק כמו שעושין כשאר הלילות, דעיקר האמונה לבטוח בשמירת הקב"ה וגדול האמנה והכל לשם שמים.

ובלבוש (סימן תפא') כתב: ונוהגין בשתי לילות הללו שלא לקרות על מטתו רק פרשת שמע שהיא חיוב משום ק"ש של שכיבה, אבל שאר ענינים שקורין להגין מן המזיקין אין צריך, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין. ובספר המנהגים (לר"א טירנא - ליל הסדר) כתב: ואין קורין קריאת שמע על מיטתו, כי ליל שמורים הוא מן המזיקין לכן אין לנעול דלת הבית. המגן אברהם (סי' תפא' ס"ק ב') הביא את דברי המהרי"ל, וכתב: והיכא דשכיח היזקא לא סמכינן אניסא. ובחק יעקב (סי' תפ') כתב, ואין אנו נוהגים כן להניח פתח פתוח כי שכיח היזקא דגנבים, ועיי"ש.

אמנם בספר בן איש חי (ש"א פרשת צו אות לח') בהלכות ליל הסדר כתב: צריך לומר קריאת שמע על המטה, עם הפסוקים הנוהגים בכל לילה, כסדר רבינו האר"י ז"ל, ע"ש. (ועי' בספר כף החיים סי' תפא' אות יד').

פתיחת הדלת באמירת 'שפוך חמתך'

כתב הרמ"א (בסי' תפ'): וי"א שיש לומר שפוך חמתך וכו' קודם לא לנו' ולפתוח הפתח כדי לזכור שהוא ליל שמורים [ואין מתייראין משום דבר - מ"ב] ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על העכו"ם, ע"ש. וכ"כ בספר מטה משה (סי' תרנה) וז"ל: מנהגינו לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים, ובזכות אמונה זו יבוא משיח וישפוך חמתו

לילה המשומר ובא מן המזיקין

על הגוים. ועוד להראות אמונתנו בביאת משיח, כאילו אנו מצפים ומקווים ומחכים על ביאתו אף כי יתמהמה, ובזכות זה יחיש ד' גאולתנו וישפוך חמתו על הגוים. ובספר ערוך השולחן (סימן תפ"ו) הרחיב וכתב: נוהגין לומר שפוך חמתך וגו' ולפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים, ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על הבבליים שחרבו בית המקדש, ועל כי קודם ביאת המשיח יבא אליהו כדכתיב (מלאכי ג' כג'): הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני וגו'. ולכן המנהג להעמיד עוד כוס באמצע השלחן, וקורין אותו כוסו של אליהו. ויש שהיו נוהגים לעמוד מהסיבה ולאמר: ברוך הבא. והכל לחיזוק האמונה, כי כך אנו מקובלים שבניסן נגאלו ובניסן עתידין לגאל, כדאיתא בפ"ק דר"ה (י"א ע"א). ולכן בעת גמר הסדר קודם אמירת לא לנו וגו' כי לשמך תן כבוד, אנו מתעוררים שיתן כבוד לשמו הגדול יתברך.

שורש מנהג זה כבר מוזכר בראשונים, וכך כתב בספר המנהיג (לרבי אברהם ב"ר נתן, תלמיד הראב"ד בעל ההשגות, ריש הלכות פסח) וז"ל: ומנהג בכמה מקומות שאין נועלין החדרים שישנים בהן בלילי הפסח, כי בניסן נגאלו ובניסן אנו עתידין ליגאל, דכתיב 'ליל שמורים הוא לה', לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית, ואם יבוא אליהו ימצא הבית פתוח ויצא לקראתו מהרה, ואנו מאמינים בזה ובשכר זאת האמונה ניגאל בעזה"י במהרה בימינו אמן. ויש סמך לדבר בכתובות פרק הנושא את האשה בירושלמי (פרק יב' הלכה ג'), ר' ירמיה ציווה שלאחר מיתתו יקברוהו עם תכריכים מפוארים ועם בגדיו החשובים ומנעליו ברגליו ומקלו בידו וישכיבוהו על צידו, כדי שיהיה מוכן להתעורר ולעמוד בביאת המשיח, ואז יחיו המתים. והכל בכדי לחזק שורש האמונה (ע"פ פני משה שם). ובמכילתא (בשלח) איתא, גדולה האמנה לפני מי שאמר והיה העולם, שבשכר האמנה שהאמינו ישראל שרתה עליהם רוח הקודש, ואמרו שירה שנאמר 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו', מיד אז ישיר משה ובני ישראל, ר' נחמיה אמר כל המקבל מצוה אחת באמנה כדאי הוא שתשרה עליו שכינה או רוח הקודש, וכן אתה מוצא שלא ירש אברהם אבינו ע"ה העולם הזה והעולם הבא, אלא בשכר אמונה שהאמין בה' שנאמר והאמין בה', וכן אתה מוצא שלא נגאלו אבותינו ממצרים אלא בשכר אמונה שהאמינו, שנאמר: ויאמן העם וגו', וכן אתה מוצא שאין הגליות עתידות להגאל אלא בשביל אמנה שיאמינו, שנא' תשורי מראש אמנה, וכתוב, וארשתיך לי באמונה וגו', ויש באמונה זו שכר גדול, ע"כ.

אין אומרים ברכת 'מעין שבע'

בגמ' ששבת (כד' ע"ב) מבואר, שבתקופת חז"ל בתי הכנסת שלהם היו מחוץ למקום יישוב, ובליל שבת שבאו לבית הכנסת להתפלל ערבית של שבת חז"ל חששו שמא אלו שאיחרו לבוא לא יגמרו תפילתם יחד עם כל הציבור וישארו שם לבדם, ומכיון שרגילים לבוא המזיקים בליל רביעי וליל שבת, יהיו אותם הנשארים בסכנה מהם, לכך תקנו להאריך תפילות ערבית של שבת ולומר ברכת 'מעין שבע' בכדי שהתפילה תתארך וגם המאחרים יסיימו תפילתם ולא ישארו לבדם בבית הכנסת (רש"י שם). וגם היום לא זזה תקנה ממקומה (מ"ב סי' רסח' ס"ק כ'). ולכך בליל יו"ט ראשון של פסח שחל בשבת כתב

הטור (וכן בשו"ע סי' תפז) בשם בעל העיטור, שאין אומרים ברכת 'מעין שבע' כיון דהוא ליל שימורים ולא שלטי ביה מזיקין.

*

מסופר, כי הגאון נודע ביהודה ז"ל נהג ללוות את אליהו הנביא על המדרגות אחר אמירת 'שפוך חמתך'. ואמר החידושי הרי"מ ז"ל, כי אין זה הכרח שהנו"ב ראה את אליהו, אלא שהאמין באמונה פשוטה שאליהו בא לבתי ישראל בליל פסח, ואמר שאמונה פשוטה זו היא מדרגה גדולה יותר מגילוי אליהו בפועל (שו"ת להורות נתן – מועדים).

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

ליל אמונה ובטחון

הסיבה בליל הסדר

הנה בליל הסדר, יש חובת הסיבה. וכתב הרמב"ם (פ"ז מהל' חמץ ומצה הל' ו-ז) שיסוד טעם החיוב, משום שחייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, לפיכך צריך לאכול ולשתות בהסיבה, שזהו דרך חרות. ויש להוסיף עוד לבאר מצות הסיבה, ממה שכתב ההפלאה (פנים יפות שמות יג, יז) וז"ל, "יש לפרש מה שאמר במדרש (שמות רבה כ, יח): "ויסב אלקים - מכאן אמרו חכמים אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב". יש לפרש, מפני שכבר כתבנו בפרשת בא בפסוק הוא הלילה הזה שמורים לכל בני ישראל לדורותם, שבכל ליל פסח מתגלה האור הגדול שהיה במצרים אם האדם מכוין לבבו, ולפי הכנתו כן הוא מקבל הארתו, והוא הבטחון החזק שהיה להם במצרים ללכת בארץ לא זרועה, והוא ענין הסיבה שאפילו עני שבישראל יתחזק בטחונו אל ה' ויהיה שמח בדרך הסיבה המורה על החירות והרוחה מבלי חוסר כלל, כמו שהיה הבטחון חזק כשיצאו ממצרים לארץ לא זרועה", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שיסוד עיקר חיוב מצות הסיבה מיוסד על מדת הבטחון, דמי שיש לו מדת הבטחון בהקב"ה, הרי הוא אינו דואג על כלום, והוא קאי תמיד במנוחת הנפש. וידוע מה שכתב החובת הלבבות שמהותו של בטחון הוא "מנוחת הנפש", ואין לו שום דאגה כלל. וזהו ההרגשה של מי שמיסב, הרי הוא במצב של מנוחת הנפש. ובאמת זהו התכלית בכל ליל הסדר, להתחזק בעיקרי יסודות האמונה בהשי"ת, ולבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", ולבטוח באמת בהשי"ת.

ונראה להוסיף עוד, דענין של הסיבה - הוא לסמוך בצד השמאל. והנה החובת הלבבות כתב שאחד מן הלשונות של בטחון הוא "סמיכה", והיינו לסמוך על הקב"ה הוא יעשה הטוב והנכון בענין אשר בוטח עליו (לשון החובת הלבבות פ"א). וא"כ י"ל, דזהו ענין של הסיבה - שמורה שאנו סומכין על השי"ת. שלשון 'סמיכה' הוא מלשון 'סמוך' דהיינו 'קריבות' שתסמוך עצמך ותתקרב אל הדבר. והוא הענין של בטחון, לסמוך על הקב"ה ולהתקרב אליו, ולהיות דבוק בו בכל לבבו, בכל נפשו ובכל מאודו, כי זה תכלית הבטחון - כמו שמבואר בדברי המשך חכמה (דברים י, כ).

ד' כוסות

הנה מקור לחובת ד' כוסות, איתא במדרש שהם כנגד ד' לשונות של גאולה. והק' המפרשים דא"כ מדוע אינו יכול לקיים החיוב בד' לחמים, שגם הם יכולין להיות כנגד הד' לשונות של גאולה. ותי' דכיון שאין אומרים שירה אלא על היין, ע"כ החובה הוא בדוקא ע"י ד' כוסות של יין. ומטעם זה, חובת קידוש ג"כ נקבע לקדש בשבת ויו"ט דוקא על היין, שאין אומרים שירה אלא על היין.

ולבאר הטעם מדוע אין אומרים שירה אלא על היין, משום שיין משמח לבב אנוש [עי' בגמ' ברכות לה, א]. ומטעם זה אין אומרים שירה אלא על היין, דשירה נאמרת רק מתוך שמחה, כדאיתא בגמ' (פסחים קיז, א): "לדוד מזמור [רשב"ם: משמע תחלה היה לדוד רוח הקודש ואח"כ מזמור] - מלמד ששרתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה. מזמור לדוד [משמע מתוך המזמור באה שכינה לדוד] - מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה עליו שכינה. ללמדך שאין השכינה שורה לא מתוך עצלות, ולא מתוך עצבות, ולא מתוך שחוק, ולא מתוך קלות ראש, ולא מתוך דברים בטלים, אלא מתוך דבר שמחה של מצוה", ע"כ.

אולם יש להעיר, מה הטעם שחובת שירה הוא אך ורק באופן של שמחה, הרי אפילו אם אין האדם בשמחה ג"כ שיין לומר שירה, אה"נ כשאמר דוד המלך שירה שרתה עליו השכינה, אבל מי שאינו בשמחה מדוע אינו יכול לומר שירה?

ויש לבאר ענין זה על פי דברי הכתב סופר שכתב לבאר מה שאמרו חז"ל "אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה". וז"ל, "וצריך להבין למה לא, וכי כאיש אל שיכזב וימאס במי שפניו זועפות ולבו בקרבו נשבר שמתרחק ממנו, הלא ה' ישכון את דכא ושפל רוח. אלא הוא הדבר אשר דברנו במקום אחר, כי מי שהוא בשלימות אמונת אומן כי הכל מהשי"ת ומאתו לא תצא הרעות, לא יכאב לבו ולא תתבלבל מחשבתו אם יחלה או אם יבואו עליו אחד מן המקרים לא טובים לפי שעה וראות עין אדם, ומי שדואג כואב ונאנח ומצטער, חסרון אמונה והבטחון הוא, ואיש כזה אין ראוי שתשרה עליו שכינה כי חסרון השלימות הוא. ויפה אמרו אין השכינה שורה אלא מתוך שמחה, מי ששמח לבו ובטוח בה' כי לטב עביד אע"פ שאינו רואה איך ומה", עכ"ל.

וא"כ י"ל, דמי שאינו בשמחה הרי לית ליה אמונה ובטחון, וא"כ לא יתכן שיאמר שירה כראוי, שמהותה של שירה הוא שלימות מדת הבטחון בהשי"ת, כמו שכתב הגר"א (מובא בסידור הגר"א בשמו"ע בברכת 'ראה בענינו') בביאור הקרא "ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך אשירה לה' כי גמל עלי", כי "שלימות הבטחון הוא כאשר ימצא בשלש זמנים אלו: א] כאשר הוא בעת צרה אליו ישא את נפשו. ב] כאשר יבא לו הישועה לא יבקש ישועה מבני אדם רק מאת ה'. ג] כאשר יושיע לו ה', ביום ההוא ישיר לה' ולא ישכח ישועתו, אז הוא הבטחון בשלימות בלב ולב. לכן אמר ואני ביום צרתי בה' בטחתי ולא בזולתו, גם ביום ישועתי יגל לבי בישועתך כי לא בקשתי מזולתו, אשירה לה', כאשר תושיע לי זרועו וירום ימיני אשירה לו כי גמל עלי", עכ"ד.

ונראה דיש להוסיף לדברי הגר"א, דמצינו ג' פעמים בהלל - "ובשם ה' אקרא", והם כנגד שלש זמנים הללו. א] "צרה ויגון אמצא - ובשם ה' אקרא". ב] "כוס ישועות אשא - ובשם ה' אקרא". ג] "לך אזבח זבח תורה - ובשם ה' אקרא". הרי זהו ממש כדבריו, דשלימות הבטחון הוא רק בג' זמנים אלו. בשעת הצרה, כשתבא הישועה, וגם להלל אחר הישועה. ובכל הזמנים אלו - "בשם ה' אקרא".

ומבואר מדברי הגר"א ששלימות הבטחון בהשי"ת, הוא להכיר הטוב אחר הישועה, ולומר שירה על הישועה. והביאור בדבריו, דמי שאומר שירה, זהו הדרגה הגבוהה במדת

האמונה והבטחון, שמכיר באמת שהישועה באה רק מאת השי"ת (ועי' לקמן במש"כ בהלל בביאור דברי הגר"א). א"כ מובן היטב מ"ט אין אומרים שירה רק מתוך שמחה, דמי שאינו בשמחה, הרי לית ליה אמונה ובטחון בהשי"ת, ואינו יכול לשיר באמת להשי"ת על הישועה. ומובן ג"כ היטב הטעם שאין אומרים שירה אלא על היין - שיין ישמח לבב אנוש! ונמצא, דזהו יסוד בחובת ד' כוסות, שזהו האופן לומר שירה על כל הניסים שנעשו לנו במצרים. ולא שייך לקיים אמירת שירה רק עם שמחה רבה, שהשמחה מורה שמאמין באמונה שלימה ובוטח בהשי"ת.

קדש

איתא בפסחים (ק"ז, ב): "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא למען תזכר את יום [צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך] וכתיב התם זכור את יום השבת לקדשו", ע"כ. הוקש זכירת יציאת מצרים לזכירת שבת, ונלמד מזה שצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. ודברי הגמ' תמוהים, דבשלמא להזכיר יציאת מצרים בקידוש בחג הפסח - מובן, שזהו חובת הלילה לספר ביציאת מצרים, אבל מדוע יש חובה בכל שבת ושבת להזכיר יציאת מצרים?

וכן יש להקשות על דברי הרמב"ם שכתב (הל' חו"מ פ"ז, הל' א') שכתב לבאר חובת סיפר יציאת מצרים בליל פסח וז"ל, "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר: זכור את יום השבת", עכ"ל. הרי מבואר בדברי הרמב"ם, שהחובה בליל פסח לספר ביציאת מצרים - דומה לחובת זכירת יום השבת, כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. ודבריו תמוהים מאוד, דמה שייך זכירת שבת למצות סיפר יציאת מצרים?

ונראה לבאר הדמיון בין זכירת שבת לזכירת יציאת מצרים. דהנה עיקר יסוד חובת שמירת שבת מיוסד על יסוד האמונה בהשי"ת, שהשומר שבת הרי הוא מודה שהשי"ת ברא את העולם בששת ימים ונח ביום השביעי. וכבר הקשו המפרשים על מה דכתיב (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", דאמאי כתיב: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתיב: "אשר בראתי שמים וארץ"? ותירצו המפרשים, דאפילו הכופרים והאפיקורסים מודה שהקב"ה ברא את העולם, רק שהם מאמינים שהעולם נוהג על פי דרך הטבע, ומזלות, וכדומה. ואינו נוהג בהשגחת השי"ת. ועל זה נאמר: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - ר"ל, דמעיקרי האמונה הוא להאמין בהשגחה פרטית, שהעולם נוהג לגמרי בהשגחת הקב"ה, ואינו נוהג כלל על פי דרך הטבע, ואין שום כח לכוחות הטבע. וזה נתגלה ביציאת מצרים, שהקב"ה גילה השגחתו לעיני כל, שאין שום טבע בעולם, והשי"ת הוא המנהיג את כל עניני הטבע, וברצונו הוא כל יכול, לשנות את הטבע כרצונו.

וידוע דברי הרמב"ן (סוף פרשת בא) שהאריך בענין זה וז"ל: "ומן הנסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם נסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם",

עכ"ל. ועיי"ש בכל דבריו. הרי מכל הנסים שעשה שהשי"ת במצרים, היו לתכילת הזה, להורות שאין שום טבע כלל, וכל העולם נוהג כולו בהשגחתו, ואין שום כח אחר.

וכל זה איכלל בכלל העיקר הראשון שאני מאמין "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומהניג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל מעשים". הרי, לא די להאמין רק שהשי"ת ברא את העולם, אלא החובה להאמין גם שהוא המהניג את העולם, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים - ואין שום כח אחר שיכול לעשות כלום. לא כח הטבע, לא כח המזלות, ולא שום בן אדם יש לו כח לעשות שום דבר, רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, וכל זה נתגלה לנו ביציאת מצרים כנ"ל.

וא"כ י"ל, דלפי זה מובן היטב מדוע חייב להזכיר יציאת מצרים בקידוש. דשבת קודש שהוא מיוסד על עיקר יסוד האמונה שהשי"ת ברא את העולם, ולא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, שכל זמן דאינו מאמין שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים אינו מאמין לגמרי בעיקרי האמונה, וע"כ אנו מזכירין יציאת מצרים בקידוש בכל שבת ושבת, להורות האמונה שאני מאמין בהשגחת השי"ת.

וּרְחֵץ.

איתא בספרים הקדושים ש'ורחץ' הוא מלשון 'רחצינא' שהוא לשון של בטחון, כמו שאנו אומרים (בבריך שמיה): "ביה אנא רחיצ" [בהשי"ת אנו בוטחים]. וכוונת "ורחץ" - דאנו צריכין לרחוץ הידים, ר"ל דקודם התחלת ליל הסדר, צריך לקבוע בלבנו, ש"אין עוד מלבדו", ואין שום כח אחר בעולם, רק הכל הוא בהשגחת הקב"ה, ו"אני מאמין באמונה שלימה, שהבורא יתברך שמו, הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים". וע"כ אנו מאמינים שאין שום כח להידיים, וכל הנעשה ע"י מעשה ידי אדם, אינו משום שיש כח להידיים, רק שזהו גזירת השי"ת.

כתיב (תהלים כו, ו): "ארחץ בנקיון כפי ואסבבה את מזבחך ה'". וביארו המפרשים (מיוסד על דברי המדרש) שכוונת "נקיון כפי" - היינו שידיו נקיות מאיסור גזל. והכוונה הוא כנ"ל. ששורש השרשים בחטא של גזל מיוסד על חסרון אמונה ובטחון, שאילו היה מאמין באמונה שלימה בהשי"ת, שהוא הזן ומפרנס לכל, אין שום מקום לעשות דברים אסורים להשיג פרנסתו. וע"כ מי שגזל, חסר לו בעיקר מדת האמונה והבטחון. וא"כ זהו כוונת הקרא, ארחץ - שהוא מלשון רחיצ, והוא לשון של בטחון. והיכן זה ניכר ונבחן? 'בנקיון כפי', היינו דמי שמאמין באמונה שלימה בהשי"ת, אינו עוסק בדברים אסורים שסותרים עיקרי האמונה בהשי"ת. ובאמת זהו כל העבודה בליל הסדר, לבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", והוא הבורא ומנהיג לכל העולם כולו.

ועי' במש"כ הרמח"ל בדרוש הקווי שהמקוה לה' [וקווי הוא בטחון] הוא ענין של טהרה וז"ל, "המקוה אפילו נכנס בגהינום יוצא ממנו, שנאמר: "וקווי ה' יחליפו כח יעלו אבר", יקו"ק מאיר עליו. וכמה מלאכים עליונים מעלים אותו המקוה וזה: "אבר כנשרים" ומסתלקים עמו למעלה, ותקותו היא טהרתו. "מקוה ישראל" ממש, כי הוא במדריגה

עליונה שאין עושה בו פגם - "אם חטאת מה תפעל", עכ"ל. הרי מבואר מדבריו ככל הנ"ל, שהאמונה והבטחון הוא מנקה את הידים - ביה אנא רחיץ!

ויש להוסיף עוד, דאפשר דזהו הטעם מדוע הדבר הראשון שאנו עושים בכל יום הוא נטילת ידים להעביר הרוח רעה. ואפשר דהרוח רעה על הידים היא האמונה שיש כח בהידיים, ולומר "כוחי ועוצם ידי", וע"כ בכל יום קודם כל, צריך האדם לידע שאין בידו שום כח, ומורה זה כשרוחץ את ידיו מכל הרעות שבעולם.

פְּרָפֶס

הנה אחד מן הטעמים בכרפס כתב ברבינו מנוח (הל' חמץ ומצה פ"ח ה"ב): "ואנו נוהגין בכרפס זכר לכתונת הפסים שעשה יעקב אבינו ליוסף, אשר בסבתה נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים וכו'", עכ"ל. הרי כרפס הוא זכר למה שאחי יוסף טבלו הכתונת פסים בדם, וע"י זה נתגלגלו הדברים עד שירדו למצרים. והענין תמוה מאוד, דמהו הביאור בזה, אה"נ שזהו סיבת הגלות, שע"י הכתונת פסים נתגלגל הכל, עד שירדו אבותינו למצרים, מ"מ מדוע זה נוגע לליל הסדר, שזהו הדבר הראשון שאנו עושים?

ובעזהי"ת נראה לבאר הענין, דהנה עיקר ירידת כלל ישראל לארץ מצרים היה ע"י שיוסף הורד שמה, משום שאחיו מכרו אותו שם, וע"י זה נתגלגל כל השתלשלות הדברים. והנה בענין הכתונת פסים כתב רש"י (בראשית לו, ג) וז"ל, "פסים - לשון כלי מלת, כמו "כרפס ותכלת", וכמו כתונת הפסים, דתמר ואמנון. ומדרש אגדה על שם צרותיו שנמכר לפוטיפר ולסוחרים ולישמעאלים ולמדינים", עכ"ל. ודברי המדרש תמוהים מאוד, דמהו השייכות בין הכתונת שנתן לו אביו להצרות שנעשו לו בחייו, פוטיפר, סוחרים, ישמעאלים, ומדינים?

ונראה לבאר הענין, דהנה איתא בשבת (י, ב): "ואמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו - נתקנאו בו אחיו, ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים", ע"כ. ומבואר מזה, שכל השתלשלות הדברים, שירדו אבותינו למצרים, היתה משום שע"י הכתונת פסים שנתן לו יעקב אבינו, נתקנאו בו אחיו, וע"י זה נתגלגלו הדברים, עד שירדו למצרים. וא"כ הענין מובן היטב, דזה שהכתונת נקרא על שם צרותיו של יוסף הוא להורות, דאינו שום מקרה כלל וכלל, והכל הוא בגזרת הקב"ה. והסיבות שגלגל הקב"ה היתה ע"י הכתונת פסים. והגם שנעשה ע"י בני אדם שיש להם בחירה, מ"מ הם אינם יכולין לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

וכן האריך הבית הלוי (קו' הבטחון) וז"ל, "וכן לא נאמר כי הכתונות פסים שעשה יעקב אבינו ליוסף יתר על אחיו גרמה הגלות לאבותינו, כי היה גזירה קדומה לזה בברית בין הבתרים, רק גזירת הגלות סיבבה שהיה הסיבה הלזו של הכתונת שעל ידה נתגלגל הגלות, ואם לא היה עושה לו הכתונת פסים היה נתקיים הגזירה ע"י סיבה אחרת, וכן בכל דבר המסובב, הנרצה לו יתברך גורם שיזדמן להאדם הסיבה", עכ"ל. [וע"ע במש"כ הרמב"ן (בראשית לו, טו) שכל הסיבות שסיבב הקב"ה הוא להודיע "כי הגזירה אמת

והחריצות שקר", עי"ש בכל דבריו. הרי, דאפילו בעל בחירה לא יכול לעשות שום דבר אשר אינו בגזירת השי"ת.

ולפי זה י"ל, דזה הטעם שבתחילת ליל הסדר אנו מכריזין "כרפס", להורות על יסוד זה, שכל השתלשלות הדברים שירדו כלל ישראל לארץ מצרים היה כל כולו בהשגחת הקב"ה, וכמו שכתב רש"י "דפסים הוא מלשון כרפס". והיינו קודם שאנו מספרים ביציאת מצרים, אנו אומרים, שעיקר התחלת השיעבוד, הוא אך ורק ע"י הקב"ה, ורק שכל השתלשלות הדברים הקב"ה סיבב ע"י הכתונת פסים, כמו שכ' לעיל. וזהו ענין של טיבול ירק במי מלח, הוא סימן שטבלו הכתונת פסים בדם.

יחץ

הנה המקור לדין זה שאנו חוצים את המצה, איתא בגמ' (פסחים קטו, א): "אמר שמואל: לחם עני כתיב - מה עני שדרכו בפרוסה אף כאן בפרוסה". ויש להעיר, מדוע דוקא באמצע הסדר אנו חוצים את המצה, הרי כל שאר הדברים שנצרכים לליל הסדר מוכנים הם כבר קודם הסדר. א"כ אם צריך מצה פרוסה משום שהוא "לחם עני", יפרוס אותה קודם הסדר?

ונראה דיש כאן לימוד נפלא, דהנה ידוע דברי הזוהר שמצה הוא - "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה" (עי' מש"כ בענין מצה). והמצה מורה על מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל כשיצאו ממצרים. וידועים דברי חז"ל בענין גודל מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל. דכתיב "וגם צדה לא עשו להם" (שמות יב, לט) וז"ל רבינו בחיי: "הגיד הכתוב מעלתם של ישראל, כי האמינו בה' ובמשה עבדו, ולא אמרו איך נצא אל המדבר הגדול והנורא בלא צדה. והנה זה גודל מדת הבטחון, ועל זה הקדוש ברוך הוא משבחם ע"י הנביא, הוא שאמר: זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותייך לכתך אחרי במדבר בארץ לא זרועה", עכ"ל. וכתב הצ"ח (דרוש מ"ב): "מצה הוא אות על הבטחון והאמונה, ומקרא כתוב זכרתי לך חסד וכו' ואין לך בטחון גדול מזה שישים רבוא הגברים לבד מנשים וטף, יצאו למדבר בלא צידה ומזון, ולא אמרו מה נאכל למחר", עכת"ד. הרי דהמצה מורה על גודל מדת הבטחון שהיה לכלל ישראל, שיצאו ממצרים הגם שלא ידעו מהיכן יהיה להם מה לאכול. ובטחו בהשי"ת שיפרנסם.

וא"כ נראה לומר, דיש חילוק בין עני לעשיר. העשיר שיש לו פת בסלו יכול לסמוך ולבטוח על מה שיש לו חו"ש, ולא יבטח כלל בהשי"ת. אבל עני, שאין לו על מה לסמוך, הרי הוא מוכרח לסמוך ולבטוח רק בהשי"ת שיפרנסתו. א"כ י"ל, דזה שאנו חוצים המצה תוך הסדר, הוא להורות על מדת הבטחון, שהגם שיש לנו מצה שלימה, שהוא מדרך עשירות, מ"מ אין אנו סומכין על מה שיש לנו, רק אנו עושיין עצמנו ממש כמו עני, שצריך לסמוך אך ורק על אבינו שבשמים! ומי שמרגיש שהוא כמו עני, ואין לו על מה לסמוך, השי"ת בודאי יפרנסו. וזהו מה דכתיב (ישעיהו יד, לב): "ובה יחסו עניי עמו". שעני אין לו על מה לבטוח, וע"כ הוא בוטח אך ורק על אבינו שבשמים. וזהו מה שמורים כשחוצים המצה בליל הסדר, שאפילו אם יש לנו על מה לבטוח, מ"מ אין אנו סומכין על זה, רק אנו משימים עצמנו כעני ורש שסומך ובוטח אך ורק על אבינו שבשמים.

החינוך כתב בביאור מצות סיפור יציאת מצרים (מצוה כ"א) וז"ל, "משרשי מצוה זו, מה שכתוב בקרבן הפסח. ואין מן התימה אם באו לנו מצוות רבות על זה, מצוות עשה ומצוות לא תעשה, כי הוא יסוד גדול ועמוד חזק בתורתנו ובאמונתנו. ועל כן אנו אומרים לעולם בברכותינו ובתפלותינו זכר ליציאת מצרים, לפי שהוא לנו אות ומופת גמור בחידוש העולם, וכי יש אלוק קדמון חפץ ויכול, פועל כל הנמצאות אל היש שהם עליו, ובידו לשנותם אל היש שיחפוץ בכל זמן מן הזמנים, כמו שעשה במצרים ששינה טבעי העולם בשבילנו, ועשה לנו אותות מחודשים גדולים ועצומים, הלא זה משתק כל כופר בחידוש העולם, ומקיים האמונה בידיעת השם יתברך, וכי השגחתו ויכלתו בכללים ובפרטים כולם", עכ"ל.

מבואר מדבריו, שעיקר התכלית בסיפור יציאת מצרים, הוא לקבוע בלב כל אחד את עיקרי יסודות האמונה. הגם שכל אחד ואחד, יודע כל הסיפור מה נעשה ביצאת מצרים, מ"מ עדיין החובה מוטלת על כל אחד ואחד לספר ביציאת מצרים. והטעם לזה, דכדי לקבוע בלבנו באמת עניני אמונה, לא די בידיעה לחוד, רק צריך תמיד לחזק ידיעה זו, וע"י זה יהיה נקבע בלבו של כל אחד ואחד.

וידוע מה שהאריכו בספרים הקדושים על הקרא (תהלים קטז, י): "האמנתי כי אדבר", שהאופן לחזק אמונתנו בהשי"ת, לדבר תמיד בעניני אמונה ובטחון בהשי"ת, דע"י זה נוכל לחזק עצמנו להיות מאמינים ובוטחים בהקב"ה באמת בלב שלם. כמ"ש החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג חשבון ט'): "שמחשבת הנפש הולכת אחר המאמר, ונמשכת אל הדבור", עכ"ל. וזהו התכלית בליל הסדר, שהתכלית במצות סיפור יציאת מצרים, היא לתכלית זו, לחזק עיקרי האמונה ובטחון בהשי"ת.

ולפי זה מובן היטב מה שאמר בעל ההגדה: "ואפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה, מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים. וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח", ע"כ. וכפשוטו צ"ב, מדוע יש חיוב על החכמים ונבונים לספר ביציאת מצרים, הרי הם יודעין כל מה שנעשה? ולפי מה שכ' מובן היטב, שכל אחד ואחד צריך לחזק אמונתו בהשי"ת, ע"י קיום מצות סיפור יציאת מצרים, ואפילו החכמים והנבונים, גם הם צריכין לחזק עצמם תמיד. והתכלית בהסיפור אינו רק לידע מה שנעשה, רק תכלית הסיפור הוא לחזק עיקרי האמונה בהשי"ת. ולפי זה, מובן הטעם מדוע מי שמרבה לספר הוא משובח, שאיש כזה, שחזק באמונה בהשי"ת, הוא איש משובח בעניני עבודת השי"ת.

רְחִיצָה

הנה מאחר שכ' לעיל (ורחץ) שענין של רחיצת הידים הוא להורות על מדת האמונה והבטחון בהשי"ת, נראה דזהו הטעם שרוחצים הידים קודם אכילה. דהנה כל השתדלות שהאדם עוסק בו, היא בשביל להשיג פרנסתו, וכדי שיהא לו פרנסה, ויהיה לו מה יאכל. וא"כ קודם שיושב האדם לאכול, צריך להתבונן בעיקרי יסודות האמונה. שאפילו אם

עסק והשיג פרנסתו, חס וחלילה אל יחשוב שהשיג פרנסתו משום "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק החובה על כל אחד ואחד להאמין, שכל פרנסתו הוא אך ורק מאת השי"ת.

ובאמת זהו אחד מן הטעמים לחובת השתדלות, לעמוד בנסיון זה. דהנה החובת הלבבות (שער הבטחון פרק ג') האריך לבאר דאחד מן הטעמים שאדם חייב לעסוק לצורך פרנסתו, הוא לנסותו אם יעמוד בנסיון, בעסקו בהשתדלות. ובכלל הנסיון של עסק בהשתדלות לצורך פרנסה, להאמין שהגם שבדרך הטבע כל מה שעוסק בו, עולה לו מכח הסיבות אשר עסק בהן, מ"מ חייב כל אחד להאמין באמונה שלימה, שכל מה שעולה לו הוא כולו בהשגחת השי"ת, ואינו מכח דרכי הטבע, ואינו משום "כחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק על כל דבר ודבר יש גבול מסויים אשר כבר נגזר מאת הבורא יתברך. ואפילו על כל מחשבה שחשב בעסק הפרנסה, כולו הוא מגזירת השי"ת, ואינו משום שבכחו לעשות כלום, כדאיתא בתרגם על הפסוק (דברים ח, יח): "וזכרת את ה' אלקיך כי הוא הנתן לך כח לעשות חיל" - "ותדכר ית ה' אלהיך ארי הוא יהיב לך עיצא למקני נכסין", עכ"ל. הרי שגם כל העצות בעסק הפרנסה הוא ג"כ אך ורק מאת השי"ת. וכן כל מחשבה שחשב לעסוק בפרנסתו והרויח מאותה מחשבה גם זה הוא אך ורק מאת השי"ת כמאמרם במדרש (משלי טז, א): "לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון - להודיעך שהכל מיד ה' לא מן האדם, לא מחשבת לב, ולא דבור לשון, שנאמר ומה' מענה לשון", ע"כ. הרי מבואר דאין שום דבר בעולם שיכול האדם להחזיק טובה לעצמו עבורה, אפילו מחשבת הלב.

מוציא

הנה המקור לחובת לחם משנה איתא בגמ' (ברכות לט, ב - שבת קיז, ב): "אמר רבי אבא: ובשבת חייב אדם לבצוע על שתי ככרות. מאי טעמא - לחם משנה כתיב", ע"כ. וביאר הריטב"א (בשבת שם) שטעם החיוב של לחם משנה, שזהו זכר למן שירד כפול בערב שבת. וכיון שכן, הוא הדין יש חיוב לחם משנה גם ביום טוב, שבערב יום טוב ג"כ המן ירד כפול.

והטעם שירד כפול בערב שבת, ולא היו לוקטים המן ביום השבת קודש, הוא משום דנאסר לעשות מלאכה בש"ק. והטעם דאיכא איסור מלאכה בשבת, אמר הכתוב (שמות כ, ט-יא): "ששת ימים תעבד ועשית כל מלאכתך. ויום השביעי שבת לה' אלקיך לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך ובהמתך וגרך אשר בשעריך. כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ את הים ואת כל אשר בם וינח ביום השביעי". ואיתא במכילתא (שם): "מגיד הכתוב שכל מי שמחלל את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שלא ברא עולמו לששה ימים ולא נח בשביעי, וכל מי שמשמר את השבת מעיד לפני מי שאמר והיה העולם, שברא עולמו לששה ימים ונח בשביעי, שנאמר (ישעיה מג, יב): ואתם עדי נאום ה' ואני אל", ע"כ. הרי מבואר ששמירת שבת הוא עדות על עיקרי האמונה בהשי"ת.

ואמרו חז"ל (שם): "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי אפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה", ע"כ. ביום השבת, אין לך לדאוג על כלום, ואינך צריך לעשות שום השתדלות שבעולם, משום דביום השבת, "כל מלאכתך עשויה", שהקב"ה הוא הזן ומפרנס, ומה שצריך האדם לעסוק בהשתדלות בימי החול הוא רק כדי לקיים מצות השי"ת נכמו שהאריך החובת הלבבות (שער הבטחון פ"ג), וביום השבת פטור מלעסוק בהשתדלות להשיג פרנסתו, וזהו להורות שאין ההשתדלות מה שמפרנסו, רק הפרנסה הוא מאת השי"ת, והשי"ת יכול לפרנסו גם בלי שום השתדלות. וע"כ ביום השבת, אין שום דאגה כלל ועיקר, רק "השלך על ה' יהבך" - "והוא יכלכלך"! וזהו יסוד לחם משנה, להורות, שאין הפרנסה מההשתדלות, רק הפרנסה הוא מאת השי"ת.

ונראה להוסיף עוד על זה, דהנה יש ראשונים דסברי דבליל פסח יש רק ב' מצות, ומברך ברכת המוציא על השלימה, וגם על הפרוסה, ונמצא דליכא ב' שלימים, וליכא קיום לחם משנה. אולם נראה, דמאחר שיסוד הטעם בחובת לחם משנה הוא לזכר הזמן שירד בערב שבת כפול, והטעם שירד כפול הוא משום דנאסר מלאכה בשבת, וטעם לאיסור מלאכה בשבת מיוסד על עיקרי האמונה בהשי"ת, א"כ י"ל דמצה שהוא "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה", וכ' לעיל (יחץ) שהמצה הפרוסה מורה על מדת הבטחון, משום הכי איכא קיום מצות 'לחם משנה' גם במצה פרוסה, שהוא ג"כ מיוסד על מדת הבטחון בהשי"ת.

מִצָּה

ידועים דברי הזוהר (שמות דף קפ"ג ע"ב) שמצה הוא "נהמא דמהימנותא" - "לחם של אמונה". ויש לבאר ענין זה על פי מה שאמר בעל ההגדה: "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה? על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ, עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם, שנאמר "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות כי לא חמץ כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמהמה וגם צדה לא עשו להם", ע"כ.

ה'מצה' מורה שכל דבר יש לו זמן וגבול, ובאותו רגע שגזר השי"ת לצאת ממצרים - יצאו. ולא היה פנאי לבצקם להחמיץ. ועי' במש"כ החובת הלבבות (שער הבטחון פרק ג') וז"ל, "כי יש לכל ההויות שבעוה"ז מעצם ומקרה גבול ידוע ולא יוסיף ולא יגרע על מה שגזר הבורא ית' בכמותו ואיכותו וזמנו ומקומו, אין מרבה למה שגזר במעוטו, ולא ממעט ממה שגזר ברבותו, ולא מאחר למה שגזר להקדימו, ולא מקדים למה שגזר לאחרו", עכ"ל. הרי, יסוד זה שלכל דבר יש זמן וגבול ידוע, הוא בכלל עיקרי יסודות האמונה. וא"כ מצה, שצריך לאפותה בזמן מצומצם מאוד, שלא תחמיץ, על שום שלא הספיק בצקם להחמיץ, הוא להורות על יסוד זה, שלכל דבר יש זמן בדיוק - וזהו מעיקרי האמונה בהשי"ת. להאמין שלכל דבר יש זמן וגבול ידוע.

ויש להוסיף דברי הספורנו עה"ק (בראשית מא, יד) "וישלח פרעה ויקרא את יוסף ויריצהו מן הבור" וז"ל, "ויריצהו מן הבור - כדרך כל תשועת ה' שנעשית כמו רגע כאמרו "כי קרובה ישועתי לבא", וכאמרו לו עמי שומע לי וכו', כמעט אויביהם אכניע. וכך

היה ענין מצרים כאמרו כי גורשו ממצרים כאמרם ז"ל שלא הספיק בצקן של אבותינו להחמיץ וכו'. וכן אמר לעשות לעתיד כאמרו ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים, עכ"ל. הרי, שכך הוא דרכו של הקב"ה, כשהקב"ה מביא הישועה, הוא באופן של "ישועת ה' כהרף עין". והיינו, דבדרך הטבע, אין ישועות ממש כהרף עין, רק לאט לאט במשך זמן מצמיח הישועה. אבל הקב"ה שהוא למעלה מדרך הטבע, ורוצה להורות לנו שהוא המביא הישועה, ע"כ הישועה היא למעלה מדרך הטבע - ממש כהרף עין. וע"כ המצה מורה על זה, שהיתה ישועת ה' ממש כהרף עין, ולא הספיק בצקן להחמץ, ודו"ק.

מְרוּר

הטעם שאנו אוכלין מרור כבר אמר בעל ההגדה "מרור זה שאנו אוכלין על שום מה? על שום שמררו המצריים את חיי אבותינו במצרים. שנאמר (שמות א, יד): וימררו את חייהם בעבודה קשה בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך", ע"כ. אולם, יש לבאר מהי המטרה הנחוצה באכילת מרור, הא עיקר מצות הלילה הוא סיפור יציאת מצרים, ושייך לספר כל הסיפור שהיו במצרים, והיה להם עבודה קשה בחומר ובלבנים, ומדוע א"כ נקבעה חובה דוקא לאכול מרור?

ונראה לבאר, דכל זמן שאין האדם מכיר גודל הצרה אי אפשר לו להיות מכיר גודל הישועה. ועל כן, כדי להכיר גודל הצרה אנו אוכלין המרור, להרגיש המרירות שהיתה במצרים, ורק ע"י זה שייך להגיע להכרה אמיתית של הישועה, ולומר הלל ושירה על הישועה. וכל זמן שאינו מרגיש המרירות, אי אפשר לו להכיר גודל הישועה. וכבר הובא לעיל (ד' כוסות) ששלימות הבטחון הוא כשמכיר הישועה על הצרה ואומר שירה לה' עליו, ולפי זה מובן טעם מצות אכילת מרור כדי שירגיש המרירות. ולפ"ז מובן מה שפסק המחבר (סי' תע"ה) "אם בלע מרור לא יצא, דטעם מרור בעינן וליכא". וזהו החובה בליל הסדר להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, דע"י זה שייך לומר הלל ושירה כראוי.

*

באכילת מרור אמרה הגמ' (פסחים קח, א): "אכילת מרור אין צריך הסיבה". וכן פסק המחבר (סי' תע"ה) "ויברך על אכילת מרור, ויאכלנו בלא הסיבה". וכתב המשנה ברורה (ס"ק י"ד) וז"ל, "שהוא זכר לעבדות, ומ"מ אם רוצה לאכול בהסיבה רשאי", עכ"ל. וצ"ב מאחר שכ' לעיל (הסיבה) שיסוד הטעם בהסיבה היינו להורות על מדת הבטחון, א"כ מדוע ליכא חיוב להסב גם באכילת המרור, הרי איכא חובת בטחון גם במצבים של מרירות?

ונראה ליישב על פי דברי הבן יהוידע. דהנה איתא בסוטה (מח, ב): "תניא, רבי אליעזר הגדול אומר: כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר, אינו אלא מקטני אמנה", ע"כ. והקשה הבן יהוידע (שם) דלמה אמר דוקא מי שיש לו פת בסלו, הלא אפילו אם אין לו פת בסלו ג"כ צריך שיהיה לו בטחון בהשי"ת, ולא ידאג לומר מה אוכל למחר? ותירץ, דמי שאין לו פת בסלו, עכשיו הרי הוא רעב, ואם יאמר מה אוכל למחר, אע"פ שאין זה

דבר כהוגן, אין להאשימו על זאת, דאין אדם נתפס על צערו, אך אם יש לו פת בסלו, ועכשיו אינו רעב, על כן אשום יאשם אם יאמר מה אוכל למחר, עכת"ד. ומבואר מדבריו, דמי ששרוי בצער, אינו נתפס על דרגתו במדת בטחונו, דאין אדם נתפס על צערו.

וא"כ אפשר די"ל, דזהו הטעם מדוע ליכא חובת הסיבה באיכלת מרור, שהגם דאיכא חובת בטחון גם בעת צרה, מ"מ אינו נתבע על דרגה גבוהה במדת הבטחון, כמו אילו לא היה שרוי בצער, "דאין אדם נתפס על צערו". וא"כ נמצא, דיש לומר, דמי שרוצה לזכות לישועת ה', אפשר דלא צריך הדרגה של בטחון של מי שאינו שרוי בצער כדי לזכות לישועתו. דהדרגה של בטחון של מי ששרוי בצער, אינו דומה כלל לדרגתו של בטחון של מי שאינו בצער. דמי ששרוי בצער ואינו בוטח בהשי"ת אין הטענה עליו גדולה כמו על מי שאינו שרוי בצער.

פּוּרְךָ

"כן עשה הלל בזמן שבית המקדש היה קים, היה כורך (פסח) מצה ומרור ואוכלם ביחד לקיים מה שנאמר על מצות ומרורים יאכלהו". וביארו הספרים הקדושים, שהמצה מורה על החירות - "מדת החסד", והמרור מורה על העבדות - "מדת הדין", וכוונת הלל לכורכם ביחד, ולומר: "חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה" (שם נד, א). ודוקא הלל אמר כן, שמצינו בכמה מקומות בש"ס שהלל היה בעל דרגה גבוהה במדת הבטחון. [עי' ברכות דף ס, וביצה דף טז].

ובאמת זהו הלימוד מליל הסדר, שמאחר שאנו מכירים שהשי"ת הוא מנהיג את כל העולם כולו, וכל מה שנעשה הוא רק בהנהגת אבינו אב הרחמן, אפילו אם נראה שאינו דבר טוב, מ"מ החובה לברך עליו כמו שמברכין על הטובה. ומסיק הגמ' שזהו לענין לקבולינהו בשמחה. וכן הביא הגמ' המעשה עם ר"ע שהיה רגיל לומר "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד".

הק' הבן יהוידע על הגמ' (ברכות ס, ב) דמה מוסיף הגמ' בסיפור של ר"ע שאמר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד, הרי כבר אמרה הגמ' שצריך לומר כל מה דעביד רחמנא לטב עביד? וכתב, "ונ"ל בס"ד כונתו לומר כי האדם שפותח פיו לטובה אפילו אם נגזרה עליו גזירה לרעה אפשר שתתבטל, ולכן אמר כל מה שאתם רואין עתה שהכל נעשה לטובה, היינו בשביל דאמרי לכו מעיקרא על כל דבר שנעשה דעבדי משמיא לטב, ועל כן פתחון פי שפתחתי לטובה גרם שיהיה הדבר ההוא לטובה באמת, ורצה ללמדם בזה שיהיו מורגלים לפתוח פיהם לטובה על כל דבר אע"פ שנראה שהוא רעה", עכ"ל. [ויסוד דבר זה כתב המהר"ל בכמה מקומות]. הרי מבואר, שאם אדם מקבל הכל מאת השי"ת ואומר "כל מה דעביד רחמנא לטב עביד" זהו סיבה שתתבטל הגזירה ויהפך מצבו לטובה!

שְׁלַחַן עוֹרֶךְ

כבר הק' כל המפרשים, מדוע אנו אוכלין הסעודה באמצע הסדר, אמאי אין ממתניין עד שיגמר הסדר. ולא עוד, הרי אנו קאי ממש באמצע הלל, א"כ הרי הסעודה הוא הפסק?

ועוד יש להקשות, דמדוע אכילת הסעודה הוא אחד מן הסימנים של ליל הסדר, הרי הסעודה הוא מדין חובת יו"ט כמו שאר סעודת יו"ט ואינו בכלל עבודת ליל הסדר?

ונראה לומר ליישב זה, דהנה אם חו"ש אחד נתפס בבית האסורים והיה שם כמה שנים, כשיוצא מבית האסורים בלי שום ספק, בודאי יעשה סעודת הודאה להשי"ת, ויעשה אותה סעודה כסעודת שלמה בשעתו. וכן אילו אחד היה חולה כמה וכמה שנים, ואח"כ נתרפא בודאי יעשה סעודת הודאה להשי"ת. א"כ מאחר שמחויב כל אחד ואחד להרגיש כאילו הוא יצא ממצרים, א"כ בודאי ירגיש כל אחד ואחד שהוא רוצה לעשות סעודת הודאה, להלל ולהודות על הנס הגדול הזה, שיצאנו ממצרים. וא"כ י"ל, דמובן היטב דאינו הפסק כלל במה שאנו אוכלין הסעודה באמצע הלל, די"ל ד"שלחן ערוך" אינו כמו שאר סעודת יו"ט, רק שהוא סעודת הודאה, וזהו חלק מההלל להשי"ת. נאגב, המפרשים ביארו הטעם לסעודת הודאה, משום דבאותה סעודה יזמין הרבה חברים, ויפרסם הנס, כדכתיב (תהילים קז, יא-יב): "יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם. ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה". הרי, התכלית בזבחי תודה, הוא לפרסם הנס. ובאמת, זהו כל התכלית של כל ליל הסדר, שאנו מספרים כל הניסים שנעשו לאבותינו במצרים, ויוציאונו השי"ת משם. [ויש ראשונים שכתב שהג' מצות בליל הסדר הם זכר ללחמי תודה, שהיוצא מבית האסורין מביא לחמי תודה, ולחמי תודה באין ג' מינין של מצה - חלות, ריקיין, ורבוכה. ולפי דבריהם שפיר י"ל דשלחן ערוך הוא סעודת הודאה.

ויש להביא סמך ליסוד זה, דהנה הרמב"ם פסק (פ"ז מהל' חו"מ הל' ח): "ואימתי צריכין הסיבה בשעת אכילת כזית מצה ובשתיית ארבעה כוסות האלו, ושאר אכילתו ושתייתו אם היסב הרי זה משובח ואם לאו אינו צריך", ע"כ. הרי, דפסק הרמב"ם שכשאוכל סעודת יו"ט אם מיסב הרי הוא משובח. וכפשוטו יש להעיר, דמדוע יש בכלל ענין של הסיבה באכילת הסעודה, הרי ענין של הסיבה נאמר רק במצוות הלילה - ד' כוסות, באכילת מצוה (ויש אומרים גם באמירת ההגדה), שצריך לעשותם דרך חירות. אבל סעודת ליל הסדר, הרי הוא כמו שאר סעודת יו"ט, ואינו בכלל עבודת ליל הסדר, ומדוע יש ענין של הסיבה, שאילו יסב הרי הוא משובח. אבל לפמש"כ מובן היטב, שסעודת ליל הסדר הוא בכלל חובת הלל והודאה, וא"כ אם מיסב הרי הוא משובח, שהסיבתו מורה שגם מצות הודאה בתוך הסעודה נעשה בדרך חירות.

צפון

המפרשים (הריטב"א בפ"י הגדה) ביארו דהטעם שאנו אוכלין אחר הסעודה את האפיקומן הוא כדי שישאר טעם המצוה בפיו, וע"י זה יזכור לקיים את מצות הלילה, לספר ביציאת מצרים כל הלילה. ובאמת יש להוסיף עוד, דהתכלית בכל ליל הסדר הוא לחזק עיקרי יסודות האמונה בהשי"ת, ומטעם זה יש כמה מצוות שהם זכר ליציאת מצרים, וכבר האריך הרמב"ן (סוף פרשת בא) בארוכה לבאר זה. וע"כ "הטעם" שצריך שיתקיים בפיו אינו רק לליל הסדר, אלא צריך שיתקיים "הטעם" בפיו גם לכל שאר ימי חייו בהאי עלמא. והגם דליכא מצות סיפר יציאת מצרים בכל יום, מ"מ יש חובה לזכור

יציאת מצרים בכל יום, וע"י זה יחזק עצמו להאמין באמונה שלימה בהשי"ת, ולבטוח עליו באמת בלב שלם.

פָּרָךְ

ידוע שברכת המזון הוא סגולה גדולה לפרנסה. בספר החינוך (מצוה ת"ל) כתב: "כך מקובל אני מרבתי ישמרם אל, שכל הזהיר בברכת המזון מזונותיו מצויין לו בכבוד כל ימיו", ע"כ. וע"ע במש"כ הבאר היטב (סי' תפ"ה) שבברכת המזון אין אות "ף" לפי שכל מי שבירך ברכת המזון בכוונה אין שולט בו לא אף ולא קצף. וכתב החיד"א (בפי' הזוהר פרשת ויקהל): סגולה להתעשר, לברך ברכת המזון בקול ושמחה. רמו לזה (משלי י, כב): "ברכת ה'", היינו ברכת המזון אשר היא מדאורייתא, "היא תעשיר", אך "ולא יוסיף עצב עמה".

ויש להטעים הדבר, דמי שמכוון בכוונה בברכת המזון, הרי הוא מאמין בעיקרי האמונה, שמאמין שכל פרנסתו הוא אך ורק מאת השי"ת, וע"כ מברך ומודה להשי"ת. וא"כ מובן היטב מדוע הוא זוכה להתעשר, דכתיב (משלי כח, כ): "איש אמונות רב ברכות ואץ להעשיר לא ינקה". ועוד כתיב (ירמיהו יז, ז): "ברוך הגבר אשר יבטח בה' והיה ה' מבטחו", הרי דמי שיש לו אמונה ובטחון בהשי"ת הרי הוא זוכה לברכה עד אין סוף, וזוכה לפרנסה טובה, כמו שהבוטח בה' זוכה שימלא ה' משאלות לבו.

הֵלֵל

הנה הובא לעיל (קדש) דברי הגר"א ששלימות הבטחון הוא באמירת שירה על הישועה. ודבריו צריכין ביאור, דמדוע זהו בכלל חלק של מדת הבטחון בהשי"ת? והנה מצינו מקור לחובת הכרת הטוב בדברי המדרש (משנת רבי אליעזר פרשה ז): "מפני מה ענש הכתוב ביותר לכפויי טובה? מפני שהוא כענין כפירה בהקב"ה. אף הכופר בהקב"ה כופר טוב הוא. האדם הזה הוא כופה טובתו של חבירו, למחר הוא כופה טובתו של קונו. וכן הוא אומר בפרעה, "אשר לא ידע את יוסף". והלא עד היום הזה מצרים יודעין חסדו של יוסף, אלא שהיה יודע ולא השגיח עליו, וכפה טובתו, ולבסוף כפה טובתו של הקדוש ברוך הוא, שאמר: לא ידעתי את ה'. הא למדת שכפיית הטובה הוקשה לכפירה בעיקר. וכן הקדוש ברוך הוא אומר להן לישראל: "אנכי ה' אלקיך". מה ת"ל "אשר הוצאתיך". אמר להן, הזהרו שלא תכפו טובה, שכפוי טובה אינו יכול לקבל מלכות שמים. וכן יהושע אומר לישראל: אם כפיתם הטובה הזאת, לא תוכלו לעבוד את ה'. והן משיבין אותו, כי ה' אלקינו הוא המעלה אותנו, אין אנו כופין טובתו", ע"כ.

ומבואר מדברי המדרש שהכרת הטוב הוא נכלל במצות "אנכי ה' אלקיך", ועיקרי האמונה מחייב כל אחד ואחד להכיר טובה להשי"ת, על כל טובה וטובה, מדבר קטן עד דבר גדול. ורק ע"י זה, שייך להאמין באמונה שלימה בהשי"ת. ולא רק הכרת הטובה להקב"ה, אלא אפילו להכיר טובה לכל אדם, נכלל בכלל חלק של "אמונה בהשי"ת", דרק ע"י זה שייך להיות מאמין באמת בהשי"ת.

וזהו כוונת חז"ל: "שכל הכופר בטובתו של חברו סופו להיות כופר בטובתו של הקב"ה", דמי שאין לו מדה זו, שביכולתו להכיר שיש מי שעשה לו טובה, אין ביכולתו להכיר שהשי"ת עשה עמו טובות עד אין סוף, וזהו "כפירה", שאינו מאמין בהשגחת השי"ת, שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשים. וזהו כוונת הגר"א, דשלימות הבטחון הוא: "כאשר השי"ת מושיעו ישיר להשי"ת על הישועה". דהשלימות באמונה ובטחון הוא כשמכיר שכל הנהגת העולם הוא כולו בהשגחת השי"ת. וזהו העבודה בליל הסדר לומר שירה להשי"ת, על שהוציאנו מארץ מצרים, ורק על ידי זה שייך להאמין באמונה שלימה בהשי"ת, ולהיות בוטח בהשי"ת באמת.

נְרִצָּה

אחר שגמרנו את ההלל, אנו מקווים שכל הסדר שנעשה הוא מרוצה אצל קוב"ה. ובתוך כל הפיוטים שאנו אומרים בנרצה, אנו מבקשים ליגאל מתוך הגלות הזו. ויש להבין מדוע מבקשים כן בליל הסדר? ועוד אמאי רק אחר שכבר גמרנו כל ההלל?

ונראה לומר, דהנה הגרעק"א (פרשת צו) כתב לבאר הקרא (תהלים נ, כג): "זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלקים" וז"ל, "כי מי שמטיב לזולתו וזה מכיר בטובתו ונותן תודה לו, זה גורם שיחזור ויטיב עמו כפעם בפעם, אבל אם אינו נותן לו טובה זה גורם שזה מונע טובתו ממנו. והיינו "זובח תודה", שמשלם תודות לי להכיר טובתי אליו בזה "יכבדנני" וגם ע"י זה "ושם דרך" שמשים שביל ודרך שאחזור עוד "ואראנו בישע אלקים", כי באם לא היה נותן תודה ושבח על הנסים שנעשו לו לא היה מראהו ה' עוד ישועתו אבל ע"י שזובח תודה לה' גורם ועושה דרך שיראנו ה' עוד בישועתו, עכ"ל. ומבואר מדבריו דההודאה להשי"ת הוא אופן נפלא לזכות לישועת ה'.

ויש לציין מקור לזה, הגמ' (פסחים קיז, א): "והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל, שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן, ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן", ע"כ. הרי להדיא דאמירת הלל יש בו תועלת שלא תבא שום צרות! [ועי' במש"כ הבן יהודע (שם)].

ועי' במש"כ הפלא יועץ (ע' הלל) וז"ל, "ראוי להלל ה' על כל הטובה שעושה עמנו, ואף שאילו פיננו מלא שירה וכו', לא נספיק להללו ולו דומיה תהלה, על כל פנים בלא כלום אי אפשר, וראוי לכל אדם מעת לעת ומפקידה לפקידה להודות ולהלל את ה', ובפרט כשמספר איזה ענין שעשה והצליח תכף יהיה שם שמים שגור בפיו ויאמר, שבח לאל יתברך כי הפליא חסדו לי ועד כה עזרני לעשות כך וכך וכו'. ומכלל חסדי ה' ומשפטי ה' ישירים משמחי לב, שמה שאנו מברכים אותו ומהללים לשמו על הטובה שעושה עמנו יערב לו וזה' חשיב לנו למצוה ומקבלין עליה שכר, עד שאמרו שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה הנה שכרו שעושים לו נס אחר. שנאמר (תהלים נ, כג): "זובח תודה וכו' אראנו בישע אלקים" היש חייך מתוק מזה, לכן, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו", עכ"ל.

דברים נפלאים! מי שאומר שירה על הנס, זוכה לנס אחר! וא"כ י"ל שאחר שכבר סיפרנו כל הנס שנעשה לאבותינו במצרים שזכו לצאת בניסים גלויים, א"כ אנו שבים ומבקשים

על הגאולה, בזמן שכבר גמרנו ההלל, זהו הזמן לזכות לישועת ה'! דמי שאומר שירה על הנס, זוכה שיעשה לו נס אחר! יה"ר מלפני אבינו שבשמים, שנזכה לגאולה שלימה בביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ואמן!!

ליל שימורים

ליל הסדר הוא "ליל שימורים". ומיוסד מקרא (שמות יב, מב): "ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' שמורים לכל בני ישראל לדרתם". ומבואר דיש כאן ב' ענינים בליל שימורים. ופי' רש"י מה שהוא ליל שימורים לה', היינו משום שהשי"ת היה שומר ומצפה, לקיים הבטחתו, להוציאנו ממצרים, ובלילה זה קיים הבטחתו. ומה שהיה ליל שימורים לכל ישראל, היינו משום שכלל ישראל היו שמורים מן המזיקין. ודרשו חז"ל (פסחים קט, ב) שהשמירה לא היה רק במצרים, אלא גם לדורות, ליל זה הוא 'ליל שימורים'. ונמצא דיש כאן ב' ענינים דלא שייכי זה לזה כלל. וצ"ב מהו הקשר ביניהם.

ונראה לבאר הני ב' ענינים, הנה ר' ירוחם ליוואוויץ (בספרו דעת תורה, שם) הק' כי לכאורה מן התימה הוא, למה לו להקב"ה מקודם להבטיח ואח"כ לקיים, למה לא הוציאם בלא ההבטחה? ות"י שזהו מדתו של הקב"ה, שיבטיח מקודם, דע"י הבטחתו יאמין באמונה שלימה ויבטח בו באמת, וזה יהיה סיבה לקיים הבטחתו. ומה שזכו אבותינו ליציאת מצרים היתה מכח האמונה ובטחון שבטחו בו, וזה מה ששמר וציפה השי"ת, לקיים הבטחתו, ר"ל שכלל ישראל יבטחו בו, וע"י הבטחון יזכו להגאולה [עיי"ש בכל דבריו].

ולפי דבריו נראה די"ל, דענין ליל שימורים הוא ענין אחד של בטחון בהשי"ת, ומכח הבטחון זכו שיתקיים הבטחתו של השי"ת. ומכח אותו בטחון זכו לשמירה מעולה מאת השי"ת. שזהו הנהגת השי"ת עם מי שבוטח בו, שנשמר מכל רעה, ונשמר באופן למעלה מדרך הטבע.

ומכיון דליל הסדר הוא "ליל שימורים" יש כמה דברים דשאני ליל זה משאר ימות השנה. המהרי"ל (סדר ליל שני של פסח אות ב') כתב וז"ל, "דאין נועלין דלתות הבית בבריה חזק כמו שעושים בשאר הלילות דעיקר האמונה לבטוח בשמירת הקב"ה", עכ"ל. וכתב הרמ"א (סי' תפ"א) שנוהגים שאין קורין ק"ש שעל המטה, שאין צריך להיות נשמר מן המזיקין, שליל זה הוא - "ליל שימורים".

ובאמת, זהו כל התכלית בכל ליל הסדר, לבא לידי ההכרה ש"אין עוד מלבדו", ולהיות מאמין בהשי"ת באמונה שלימה, ולבטוח באמת בהשי"ת, ולא לדאוג על כלום, ומכח גודל בטחון זה אין אנו נועלין הדלת, שבוטחים אנו שהשי"ת ישמור על כלל ישראל בלילה זה למעלה מדרך הטבע!

בברכת חג כשר ושמח!!

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

בדין שלש סעודות בשבת ערב פסח

הנה מעיקר הדין צריך לאכול סעודה אחת בליל שבת, וב' סעודות ביום שבת, וכתב ברמ"א בשו"ע או"ח (סי' רצ"א סעיף א') שמי שלא אכל בליל שבת, יאכל שלש סעודות ביום השבת, ע"כ.

ואפשר דבמקום הדחק ואונס שיודע שלא יוכל לאכול ביום השבת ב' סעודות, כגון בשבת ערב פסח, ולכך אוכל בליל שבת ב' סעודות, [כמובן בהפסק של כמה שעות ביניהם, שלא יגרום לברכה שאינה צריכה] וביום סעודה אחת, י"ל שיצא בדיעבד ידי חובת ג' סעודות בשבת.

ויש להביא קצת ראייה מגמ' שבת (ק"ז): ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת, שלוש, רבי חידקא אומר ארבע, א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה', היום לא תמצאוהו בשדה (שמות ט"ז, כ"ה) רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא, ורבנן סברי בהדי דאורתא, ע"כ.

והרי הלכתא כרבנן, וכמו שכתב שם הרי"ף, וכן כתב ברמב"ם (הלכות שבת פ"ל ה"ט) וז"ל, חייב אדם לאכול שלוש סעודות בשבת, אחת ערבית ואחת שחרית ואחת במנחה עכ"ל, וכתב במגיד משנה שם דקיי"ל כת"ק, ע"כ.

ומשמע מלשון הגמרא דאמרי דלרבנן צריך לקיים ג' סעודות של שבת "בהדי דאורתא", דה"ה (בדיעבד עכ"פ) אם אכל בלילה ב' סעודות, וביום סעודה אחת, דיצא, כיון "דבהדי דאורתא" אכל ג' סעודות.

וגם ראייה מדברי הפרישה (בטור או"ח שם ס"ק ה') שכתב וז"ל, או שהוא מתענה פטור מג' סעודות, יש מקשים פשיטא כיון דמתענה האיך יאכל, ומשני דהוה אמינא צריך לאכול בלילה לפני התענית, ליל כניסת שבת ג' סעודות, עכ"ל.

ומשמע מדבריו דאם מתענה, פטרינן ליה ולא מטרחינן ליה שיאכל ג' סעודות בליל שבת, אבל אם באמת יאכל בליל שבת ג' סעודות, ואח"כ יתענה ביום השבת, יצא ידי חובת ג' סעודות בשבת, ודו"ק.

ושאלתי זאת להגאון הגדול רבי אביגדור הלוי נבנצל שליט"א, אם בשעת הדחק יכול לצאת ג' סעודות ע"י שיאכל ב' סעודות בלילה, ואחד ביום, וענה לי וז"ל, תלוי במחלוקת הפוסקים אם יש לכל סעודה זמן מיוחד לה, או לא, ובלית ברירה יאכל שתיים, או אף ג' בליל שבת. עכ"ל.

בדין שלש סעודות בשבת ערב פסח

והגאון הגדול רבי מאיר מאזוז שליט"א, כתב לי וז"ל, נראה דהוא הדין, דהא ילפינן שלש סעודות, מדכתיב ג' פעמים היום, וא"כ היום והלילה היינו הך כמו שנאמר ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א' - ה'), ועוד דכל דאפשר לתקוני מתקנינן, ואם יוכל לאכול מחר שוב שתי סעודות כדין עדיף לקיים מצוה בזמנה. עכ"ל.

והגאון הגדול רבי ברוך ראובן שלמה שלזינגר זצ"ל כתב לי וז"ל, בענין הא דכתב הרמ"א בסימן (רצ"א ס"א) בשם תוס' והרא"ש בפסחים (דף ק"א א') דמי שלא אכל בליל שבת יאכל שלוש סעודות ביום השבת, ושאל מע"כ אם יודע שלא יוכל לאכול ביום השבת שתי סעודות, האם יכול בדיעבד לאכול שתי סעודות בלילה ואחת ביום.

הנה זה לא שאל מע"כ אם לא יוכל לאכול כלל ביום השבת האם יכול בדיעבד לאכול ג' סעודות בלילה, דזה פשיטא דאפילו אם יטעום ביום ולא יתענה אפ"ה חייב לאכול לפחות סעודה אחת ביום דכבוד היום עדיף מכבוד הלילה כדאיתא בפסחים דף (ק"ה א').

ונראה דגם ב' סעודות לא שייך לאכול בלילה במקום ביום מפני ב' טעמים, דהנה איתא בשבת (דף קי"ז ב') ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש, רבי חידקא אומר ארבע, א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו, ויאמר משה אכלוהו היום, כי שבת היום לה', היום לא תמצאהו בשדה, ר"ח סבר הני תלתא היום לבד מאורתא, ורבנן סברי בהדי אורתא ע"כ.

והנה תלתא היום קאי על יום השבת ממש ולא על הלילה, שהרי משה אמר להם תלתא היום בשבת בבוקר כדכתיב בקרא ויניחו אותנו עד הבוקר וגו', ולכן סובר רבי חידקא דצריך לאכול ג' ביום לבד מלילה, אלא דרבנן סברי דכיון דאיכא חיוב קידוש על היין בלילה דוקא, ואין קידוש אלא במקום סעודה, במילא יוצא בלילה באחד מן הג' סעודות, כיון שהפסוק היום הוא רק אסמכתא, אבל להוריד עוד סעודה מן היום מנלן הלא כתוב היום שהוא ביום השבת ולא בלילה.

ותו אם יאכל ביום רק סעודה ג', מתי יאכלנה, הלא סעודה ג' מתחיל זמנה משש שעות ומחצה כדאיתא בסימן (רצ"א ס"ב), ואסור להתענות בשבת עד חצות אלא אם הוא אנוס כדאיתא (ריש סימן רפ"ח), ואם יטעום מיני תרגימא או פירות קודם חצות, ואחר חצות יקיים סעודה ג' הרי כבר אכל ביום השבת שתי סעודות. עכ"ל מכתבו של הגר"ש שלזינגר זיע"א.

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

מרור בשנת מעשר שני

הקונה מרור בשוק, כיצד מעשרו. שלא כבמצות, מרור יכול לשווק המגדל עצמו, בלי לעשר.

בכל עישור קובעים מקום למעשרות, למשל בצפוננו או בדרומו. לא נותנים את התרו"מ בפועל, לא ללוי ולא לעני. [מלבד תרומת מעשר אחד ממאה]. מעשר ראשון מותר לזרים, כך שאינו אסור באכילה. אין צורך לתת ללוי בפועל מכיון שאין לנו כעת לוי ודאי והמוציא מחבירו עליו הראיה. גם המעשרים בעצמם לא נותנים את המעשרות אלא רק קובעים להם מקום. גם ועדי הכשרות אינם מחלקים את הפירות עצמם.

אמנם, כל זה לעניין דיני ממונות. היכא דבעינן לכם אפשר דלא מיקרי לכם שכן הוא של הלוי. הגאון ר' מיכל שטרן שליט"א מוסר בשם דודו הגרש"ז אויערבך זצ"ל שאין ליטול אתרוג של מעשר ראשון, דלא מיקרי לכם. לכן הקפיד שכאשר מפרישים מעשר מאתרוגים יפרישו עשירית ולא אחד ממאה, כמו בכל הפירות. (כשרות ארבעת המינים עמ' עג). הוא הדין במצות מצה. הרא"ש בפסחים (פ"ב סי' יח) פסק שבמצה גזולה, דלאו "לכם" היא לא נפיק בה. וכן פסק במשנה ברורה (תנד, טו) שטעם פסול מצה גזולה דבעינן לכם וליכא. כך גם במרור. אף שהוא דרבנן, כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. וכן פסק הפרי חדש (תעב ס"ק א) שמרור הגזול פסול דבעינן לכם. הגם שפסוק זה לאו במרור איירי, ומרור בזמן הזה דרבנן. וכן פסק המשנ"ב (תעג, לג) שטעם הפסול במרור גזול שאינו לכם. המתירים לעשר ע"י קביעת מקום בלבד מסתמכים על החזון איש (שביעית ה, יב-יג) שבזמן הזה אין לוי ודאי. אין עניין לתת מעש"ר ללוי. המעשר כולו שייך לישראל לכל מילי.

אלא שכל זה באשר ללויים. אין לנו לוי מיוחד. אבל השנה היא גם שנת מעשר עני. עניים, לדאבון לב, יש. הדרא קושיא לדוכתא השנה כיצד מעשרין את החסא.

*

הגר"י אפרתי קיבל מהגר"ש זצ"ל שבדיעבד אפשר לסמוך על החמדת שלמה, שכל זמן שהפירות לא הגיעו ליד הלוי אינן שלו. מכיון שהמרור עדיין אינו של הלוי שפיר מיקרי לכם.

אכן, הגרש"ז אויערבך הנהיג בהפרשת מעשר ראשון ומעשר עני מן המרור המיועד לליל הסדר להפרידם מן החולין המתוקנים, ולא יסתפק בקריאת שם וציון המקום בלבד. (הליכות שלמה, מצה ומרור).

*

פולמוס הצנון

בקיצור שולחן ערוך (ק"ח, ב) פסק שהירק המובחר לכרפס הוא צנון. כך נהגו הדברי חיים מצאנז, הקדושת יום טוב מסיגעט ונראה מדברי ערוך השולחן (תעג, י) שהוא היה המנהג הנפוץ בכל הקהילות.

אמנם, הגר"ש קלוגר, בהגהותיו לשו"ע שם, (ס"ה) כתב שמותר ליקח צנון למרור. תחילתו רך, סופו קשה, טעמו חריף ונראה שהוא דומה למיני מרור שבמשנה. מה גם שכל ירק מר נקרא מרור. הוא אף מצא רמז לזה, שבלשון אשכנז קורין לחריין ולצנון שם דומה. ואף שבמשנה לא תני ליה, י"ל שבמשנה מנו רק את המינים שהיו מצויים במקומם. אם נמצא מין אחר כיוצ"ב אף הוא נקרא מרור. הגר"ע אלטשולר, בעל תקנת עזרא, הסכים לדעתו. (תקנת השבים. הגהות לשו"ע שם).

בגמ' בפסחים (קטו, א) משמע דאין לאכול אותו ירק גם לכרפס וגם למרור, מאחר דמילא כריסו ממנו וכו'. האחרונים למדו מן הסוגיא שאותם ירקות שלוקחים למרור לא יקחו לכרפס. וכ"כ המשנ"ב שם ס"ק כ'. לפי זה אם הצנון כשר למרור בהכרח שאינו ראוי לכרפס. יש שהחמירו עוד יותר, שאין לאכול צנון כל הפסח כדי שלא ייקח ממנו לכרפס.

הפיוט הנאמר בשבת הגדול, אלקי הרוחות לכל בשר, שימש מקור לכמה הלכות. וזה לשונו: שקיל גרגירא או כרפסא או כוסברתא או חמא. מקורו בסדר רב עמרם גאון. גם מחז"ו (סי' סט), תלמיד הרשב"א ועו"ר העתיקהו. מכיון שחמא הוא צנון הרי מבואר כאן בלשון ריט"ע וסדרע"ג שאפשר לאוכלו לכרפס, כדברי הקיצור שו"ע.

*

אכן, טעמו של הגר"ש קלוגר, מדיע לא נזכר צנון במשנה של ירקות המרור, מכיון שלא היה מצוי במקומם, צ"ע. כמה משניות ערוכות דנות בהלכות הצנון. בשבת איתא להדיא מדליקים בשמן צנונות, ולא מסתבר שהיה להם שמן ולא צנונות עצמם. בכלאים (ט, א) הטומן לפת וצנונות, ועוד.

ואולי כוונת החכמת שלמה שבתקופת ניסן לא היה מצוי צנון. על הפסוק שני גויים בבטנך דרשו חז"ל אלו רבי ואנטונינוס שלא פסק מעל שולחנם צנון לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. משמע שבתקופות מסוימות הצנון היה מצרך נדיר. אותן משות בצנון בחודשים בהם יש צנון איירי. וצ"ע.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

מצוה עלינו – לספר

וּאֶפִּילוּ בָּלֵנוּ חֲכָמִים בָּלֵנוּ נְבוֹנִים בָּלֵנוּ זְקֵנִים בָּלֵנוּ יוֹדְעִים אֶת הַתּוֹרָה מִצְוָה עָלֵינוּ לְסַפֵּר
בִּיציאת מצרים. וְכָל הַמְרָבָה לְסַפֵּר בִּיציאת מצרים הָרִי זֶה מִשְׁבַּח (הגדה של פסח)

כולנו – חכמים. כולנו – נבונים. כולנו, יודעים את התורה.

ובכל זאת – מצוה עלינו לספר. לפרט.

ואתה מנסה לקיים את מצות הסיפור, ומתברר שהילד – יודע הכל. עוד יותר טוב ממך.
הוא קרא כבר שלש 'קומיקסים' על יציאת מצרים, ועוד היד נטויה. אתה לא מחדש לו
מאומה.

ובסוף 'בורחים' – לווארטים וחידושים. הסיפור עצמו – נתפס כנדוש. אפילו ילדותי
משהו. אין לי מה 'לחדש' בו. אין בו שום 'חקירה', וגם לא 'שני דינים'.

אז למה לספר. מה זה מועיל.

אולי נאמר פעם אחת, כמו בכל יום – אני ה' אלוקיכם, אשר הוצאתי אתכם. וזהו. למה
להוסיף ולפרט. למה לקרוא כל כך הרבה מילים. מספיק בכל יום יש סידור שלם לקרוא.
לפחות בחודש הזה עשו לנו הנחה, אין 'תחנון'. אבל עדיין יש לנו המון מילים לקרוא.
למה להוסיף.

הסיפור

אולי אנחנו צריכים קצת להחשיב יותר את המושג של 'סיפור'.

העולם שלנו נברא – עם 'סיפור'. כך מגלים לנו חז"ל: 'וברא את עולמו בשלשה ספרים
בספר וספר וספור' (ס"י פ"א).

היינו – חכמה, בינה, ודעת. הסיפור, שייך ל'דעת'.

החכמה והבינה – הן מערכת ה'שכל'. הידיעות. התובנות. המסקנות. הדעת – היא
ה'חיבור', לעולם המידות – ולעולם המעשה.

אפשר לבנות 'דעת' – על ידי 'סיפור'.

הדעת, היא הכל. הכל ממש. היא ה'סיכום' – של מערכת השכל. והיא הבסיס וה'מנוע',
של כל מערכת המידות – והמעשים. הכל.

חז"ל, כבר לימדו אותנו את זה. 'דא קני – מה חסר. דא לא קני, מה קני' (נדרים מא.).

חסר 'דעת' – 'מה קני'. אין לו מאומה. 'דלא דא ביה – מה ביה' (שם).

ואנחנו בונים דעת – על ידי ה'סיפור'. ה'כלי' של הסיפור, הוא – הפה.

הפה, קרוי גם – 'מלכות'. 'מלכות פה'.

המלכות, מוציאה את המציאות כולה – מהכח, אל הפועל. מה'בכח', מציאות שאינה מתגלית בעולם מעשי, אל 'בפועל' – מציאות מוחשית, נראית לעין, נשמעת לאוזן. נקלטת בחושים.

ו'מבשרי – אחזה א-לוה', המלכות העליונה – מוציאה את רצונו של הבורא יתברך, מהכח – אל הפועל.

'לא מספיק רוצה'

אמרנו. 'צורת אדם' כולה – תלויה ב'דעת'.

אם היינו חיים עם דעת, היה זה גן עדן עלי אדמות. אתה חושב, מסיק מסקנות. המידות מתעוררות – והמעשה נעשה. איזה יופי. אידיליה ממש.

[זו באמת אידיליה. 'דעת' נכונה, מעניקה לאדם – שמחה. אושר. רוגע ושלוה. שיקול דעת נכון. הנהגה נכונה מול אנשים, מול עצמו. ואם ננסה להמשיך, תקצר היריעה.] בפועל, התהליך קצת שונה.

לדוגמא – בחור ישיבה.

נשאל אותו – מדוע בחרת לחיות בישיבה. מה 'יצא לך' מזה.

בדרך כלל הוא יענה – כדי לגדול בתורה. גם אם נצטרך בתחילה 'לקלף' קצת, ברוב המקרים – בסופו של דבר זו תהיה התשובה. זה נמצא אי שם בפנים.

אנחנו, כמו 'מראיין' אמיתי, ננסה להקשות עליו:

אז אתה באמת גדל בתורה?...

הלא אתה רוצה – תורה. השכל עובד, והמידות – מתעוררות. ואתה כבר מסתמא ה'מתמיד' של הדור!...

כאן הוא יתחיל לגמגם. אולי אני 'לא מספיק רוצה'. יש לי 'יצר הרע'. אני לא 'מחובר' מספיק.

כנראה שזה מה ש'הכניסו לו'. 'אתה לא מספיק רוצה'.

והוא לא היה מספיק נועז, כדי לענות – נכון. אני לא רוצה. אין לי 'טעם'. תגיד לי אתה, איפה יש רצון. כזה רצון חזק – שיפעיל אצלי את כל המערכת. איפה.

תגלה לי. בסוד. אני מיד הולך לקנות או 'לפלח'. אולי אתה מכיר איזה 'מתג' ש'מדליק' אותו. תכוון אותי לשם.

אבל – הוא לא היה נועז. או לא מספיק מודע לעצמו. תכל'ס, אין לו מספיק 'רצון'.

גם השכל שלו, זה שאמור 'להדריך' אותו – 'מזוגג'.

יש לו – 'קשב וריכוז'. לא מצליח להתמקד. ברגע זה הוא כאן, וברגע הבא – שם. ולאחר רגע – יותר 'שם'. ואתה תמיד מתפלא, עד כמה ה'שם' הזה – יכול להיות רחוק ממה שתכננת.

החבר לספסל הלימודים, עוזר לו להגיע ל'שם'. ה'חבר' הזה, ה'ספסל' – משמש אותו היטב. אבל ה'לימודים', ממנו והלאה. כל כך הלאה, עד שכל חברי הספסל לא מצליחים 'לרדוף' אחריהם.

והתחושה – קשה. מאוד קשה. האכזבה, קשה עוד יותר.

[במאמר המוסגר – אם יש לך 'קשב וריכוז', בדרך כלל – ואולי תמיד – אתה בעל יצירתיות יוצאת דופן. אם תעקוב אחר המחשבות ש'רצות' לך שם בלי שליטה, תמצא – שהמח שלך יוצר מעצמו הקשרים בין נושאים, ובונה מערכות מורכבות. אפשר – בהדרכה נכונה – ללמוד לשלוט על הכח הזה, ואז אפשר להשתמש בו – וליהנות מאוד ממתנת שמים נפלאה זו.]

ה'קריעה'

ולאחר מכן – המידות.

לדוגמא – אחד מ'חברי הספסל' הנ"ל, מתחתן.

חברים רבים לו, לחתן דנן. וכנראה, שגם בלעדיך – החתונה תתקיים. קשה להאמין, אבל יש לזה כמה תקדימים מעניינים. [שמחת חתן היא מצוה גדולה – ומחוייבת. הדוגמא דנן היא במקרה שההשתתפות באמת אינה הכרחית.]

ובכל זאת, אתה מגיע. לשמח חתן, כמובן. יש גם קייטרינג טוב, כך שמעת. הוא יעזור לך לשמח את החתן.

המנה העיקרית – מוגשת. שניצל, או עוף. אתה מיצר על הקיבה המצומקת שלך. למה אי אפשר לאכול את הכל. גם המלצר, קשוח. הצלחת הריקה שדאגת שתהיה על ידך, לא מרשימה אותו. 'כש'הוא' יגיע – שיקרא לי'.

הפור נופל על השניצל. הסכין ביד אחת, והמזלג בשניה. ואתה – 'תוקף' אותו. אבל כבר ב'ביס' הראשון, אתה מגלה – רימו אותך. זה לא שניצל, זו סוליה של נעל. מלאה בשמן. אתה בוכה שלא לקחת עוף. הוא היה נראה כל כך טוב. חבל.

עיניך המשוטטות, מגלות את ה'חברה' עומדים שם, בצד. נראה שהנושא המדובר מלא 'עסיס', ואתה 'דוהר' לשם.

ברגע שאתה מגיע אליהם – החתן יוצא. העסיס מתפוגג לו. אתה הולך לרקוד קצת, וחוזר למקומך – רק כדי לגלות, שצלחתך נעלמה. עם השניצל.

אפשר להמשיך הלאה. החתן שלא קורא לך לריקוד באמצע. המנה האחרונה שבדיוק פספסת – כשהיית שקוע בשיחה נלהבת עם חבר. או יותר נכון – בנסיון להרשים אותו, אולי הוא בסוף יהיה 'חבר'.

נשים לב.

המידות – מתכתשות זו בזו. התאוה – מול הכבוד. גם הקנאה – מתבשלת בפנים. וגם מבשלת. היטב.

הוא הפסיד מנה, כי הוא רצה להרשים חבר. הוא הפסיד ידיעות מלאות ענין – בגלל האוכל. גם התאוה עצמה, מפריעה לו ליהנות באמת מהאוכל. היא רוצה ה – כ – ל. ובל נשכח את המצפון – זה שמתגרה בו: אם היית שומע לי, היית עכשיו לאחר שלש שעות לימוד תורה.

כל אחד מהנ"ל, 'מושך' אותו לכיוון שלו. בוא לכאן. לא, בעצם, לכאן. ואולי בכלל – לשם.

והמסכן, 'נקרע' באמצע.

מאגר החכמה

לו רק היה מיודעינו משתמש באותו כלי נפלא. ה'סיפור'.

הוא היה שואל את עצמו – למה דוקא ישיבה. למה לא לימודים אקדמאיים. למה לא חייל בצבא ה'הגנה'.

התשובות, ידועות. [אם לא – הן חייבות להיות כאלו. תשאל את הר"מ, את המשגיח. אל תניח להם עד שתשמע תשובה מספקת. אלו החיים שלך, זכותך וחובתך – 'לבחור' אותם, ולא 'להיבחר' על ידי אחרים.]

הבעיה, שהן אכן – 'ידועות'.

הן נמצאות – אי שם, ב'כרטיס הזיכרון'. שם הן 'יושבות'. אין להן 'תנועה'.

בדומה – למאגר מים. מים מתוקים, טעימים ומרעננים.

אבל אם לא יהיה לך בבית 'ברז', שמביא אותם אליך, שמניע אותם – הם יעמדו במאגר לנצח. רק אם אתה 'מושך' אותם, אז מתחילים 'לנוע'.

רק אם תפעיל את הברז – יהיה תועלת במים. אם לא, כל העמל שבאגירתם – היה לשווא.

כך גם הידיעות שלנו. ה'מאגר'.

אם נפעיל את הברז – את הפה, נספר אותן, נבהיר, נגדיר – הם יתחילו 'לנוע'. להתקדם, ולקדם אותנו.

וככל שנספר יותר – הם ינועו יותר. יניעו אותנו יותר.

ואם לא נספר אותן – לא יהיה בהן כל תועלת!

עצם זה ש'אני יודע' – לא מועיל מאומה! עצם זה שאני 'חכם', וגם 'נבון', וגם 'יודע את התורה' – לא יכול 'להזיז' אצלי כלום.

וכמה צריך להדגיש את זה. להזכיר. לעורר. כמה אנו שומעים את המילים הנואלות הנ"ל – 'אני כבר יודע'. כמה נעלמה העצה – הפשוטה כל כך בדברי רבותינו – לספר, את מה שאתה כבר יודע.

– ודוקא את מה שאתה כבר יודע!

הסיפור – 'מושך' מציאות. בלי סיפור – זה נותר כ'נעלם'.

והסיפור לא רק 'מושך'. הוא גם – 'יוצר'.

במאגר המים – הכמות מוגבלת. גם אם יהיו מליוני קוב מים, בסופו של דבר – זה יגמר. הברז, עד כמה שהוא מוציא את מי המאגר אל הפועל – הוא גם מחסל אותם.

אבל הדעת שלנו, לעולם אינה נגמרת. כמה שתספר יותר – תגלה יותר. ה'מאגר' שלנו, הינו בלתי נדלה.

'אין כל חדש – תחת השמש'. השמש, אלו ה'מידות'. למעלה מהן, למעלה מן השמש – יש חדש. יש התחדשות תמידית. 'כל זמן שהתינוק ממשמש בו, מוצא בו חלב'. ואין סוף להתחדשות (עי' עירובין נד:). ועי' בפירוש שיח יצחק להגש"פ על המילים הנ"ל).

ובתנאי – שנפעיל את ה'ברז' שלנו. את הפה. את ה'מלכות פה'.

הנופש והצדיקים

וכל אחד יכול לחוש בזה.

אתה יודע למשל, שיש בעולם מקום שנקרא – 'אירופה'.

למי שאינו מכיר, נסביר: 'אירופה' זהו בית קברות אחד גדול. טמונים שם צדיקים לרוב. הבעיה, שבין קבר לקבר – יש גם נופים, וגם מלונות פאר, וגם אטרקציות שונות ומשונות. וכדי לעבור בין קבר לקבר, אין ברירה – צריך לשהות בכל הנ"ל.

יש שם גם משהו כזה, שנקרא – 'נופש'. קוראים לו – 'יחליפו כח'. אז מחליפים – ומתמלאים בכח אחר. חדש. מענין ומרתק. והוא אפילו 'מעין המתגבר' – תמיד רוצים להחליף שוב.

– ואם נתבונן, נמצא – שאף אחד לא נסע לאירופה, אם לא היה לו קודם לכן 'סיפור'. ה'ידיעה' שיש אירופה, ואפילו הידיעה – שהנוף שם מלא בצדיקים, לא תניע אותך לנסוע.

רק אם שמעת 'סיפור' של מישהו שנסע. או שסיפרת לעצמך, כמה טוב שם. דמיינת. דיברת על זה. כך החשק התעורר, והתגבר. כך זה הפך להיות 'מציאות' שלמה אצלך, בפנים.

והמציאות ה'חיצונית', לא תאחר להגיע.

ה'סיפור' – יצר מציאות.

וכך זה בכל חשק, בכל רצון. דו"ק ותשכח.

[כותב השורות, עוסק בייעוץ תורני. בדרך כלל – ואולי תמיד, המתייעץ מגיע עם 'סיפור' מסויים, ואנו לומדים ביחד – כיצד להחליף אותו. אנו יוצרים 'סיפור' חדש, והקושי שהיה – נעלם מעצמו.]

ובדרך אגב, מכאן נגזרת אחת המעלות (הרבות מאוד) של הייעוץ התורני – על פני זה שאינו תורני. כאן, היועץ, והמתייעץ – הם באותו המתרס. העבודה של כולנו היא – ליצור סיפור נכון, כל אחד ותפקידו שלו, כל אחד וה'סיפור' שלו. המתייעץ חש – שווה אל היועץ. שנינו עובדים ומשתפרים. שנינו 'מספרים' סיפורים חדשים.

אמנם בייעוץ שאינו תורני, ה'פסיכולוג' – הוא 'נורמלי'. וה'מטופל', הוא 'לא נורמלי'. אולי מכבסים את המילים, 'אתגר' וכו', אבל התחושה קיימת – ומשודרת כלפי ה'מטופל'. השינוי שהוא עובר, מלווה באסוסיאציות קשות של חוסר כבוד. והאסוסיאציות גורמות לו לעזוב את השינוי, ולחזור לבעיה. הדברים הוכחו בשטח במקרים רבים מאוד.]

פדות השכינה

מעלתו של סיפור יציאת מצרים – גדולה היא, עד מאוד.

הזוה"ק (רע"מ, ח"ב דף מ ע"ב), מלמד אותנו – שפמליא של מעלה, באה לשמוע אותנו – מספרים ביציאת מצרים. לראות כיצד אנו שמחים – בפדותו של השי"ת.

בפדותו של – השי"ת. דייקא. 'פורקנא דמאריהון'.

השכינה, סבלה ביחד איתנו במצרים. אנחנו איבריה, אז כשכאב לנו – כאב גם לה. וכשיצאנו, היא נפדתה. וזו השמחה הגדולה.

הסיפור – מוסיף כח וגבורה, כלפי מעלה (!). מוסיף כח – לאדון הכל. למלכותו יתברך. כך מפורש שם.

ממשיך הזוה"ק (שם ע"ב), ושואל:

ואם תאמר – מדוע עלינו לספר, הלא השי"ת – הוא עשה את כל זה. למה הוא צריך לשמוע את הכל מחדש.

והזוה"ק עונה:

כשאנו מדברים על פדות השכינה, ושמחים בזה, המילים שלנו – עולות למעלה. וכך פמליא של מעלה מתכנסים, ורואים אותן. והם מודים לקב"ה – וכך ה' מתכבד למעלה ולמטה.

דברים נפלאים. מרוממים.

ויתכן שאפשר לבאר את הדברים גם בדרכי ה'עבודה'. באדם עצמו.

האדם – מדבר. מספר. מפרט.

כך כל מה שהיה עד עתה ב'מאגר' – יוצא אל הפועל.

וכשאתה מספר, ומתאר – אתה גם מתחבר. והחיבור, יוצר – שמחה.

אתה מספר ומסביר, עד כמה שהשי"ת קשר את עצמו כביכול – בנו. כשטוב לנו – טוב לו. וכשכואב לנו, כואב לו. כשאנחנו משועבדים תחת יד מצרים – גם שכינתו הקדושה, משועבדת איתנו. וכשאנו יוצאים משם, היא גם יוצאת איתנו.

והוא, שכל כך קשור אלינו, נפדה מתחת יד מצרים. כמה זה מרומם. כמה זה מפעים.
באמת כמה?...

– כמה שתספר את זה יותר.

ובשפה – שתתאים לילד הקטן שלך. כך גם ה'ילד הקטן' שבך, יתחבר לזה.

וכך אתה מספר – 'לפניו'. כך הוא עצמו – נמצא כאן.

ולמה הוא נמצא – כי אתה הכנסת אותו אל תוכך. אתה הפכת את ה'ושכנתי בתוכם' –
ל'פעיל'. ה' בתוך ליבך, שוכן בך.

הוא, וגם כל ה'פמליא' שלו. כל המציאות כולה. כולם – שמחים. הכל הופך להיות
מערכת אחת – של הודיה להשי"ת. של שמחה בו יתברך.

זו סגולת מצות 'סיפור יציאת מצרים'.

וזהו תפקידנו תמיד. 'לספר'.

הסיפור שבמצוה

ומענין לענין – אבל באותו ענין.

אכילת המצה, אף היא – 'סיפור' חדש.

שבעת ימים, אנחנו 'מנקים' את כל הסיפורים שהיו. כל ה'רעלים' – מתנקזים החוצה.
אוכלים רק – מצה. המינימום הנצרך. ללא 'תפיחה', ללא טעם. ללא 'סיפור' כלל.

שבעה ימים – בהם אנחנו עושים 'ריסט'. מתחילים מהתחלה. פותחים את הכל מחדש.

אנחנו 'מטעינים' את עצמנו ברוחניות, ועוד רוחניות. הגשמיות – מצטמצמת למינימום
האפשרי. ה'דעת' – מתמלאת במטרה לשמה נבראנו.

נוצר 'סיפור' חדש ואמיתי.

וכך אנו 'בשלים' – להתחיל לאכול חמץ. להכניס את ה'דעת' – לעולם הזה, לגשמיות.
למציאות שב'ארץ'. כך אותה גשמיות לא 'תשתלט' על הדעת שלנו, אלא אנו – נכניס בה
תוכן של אמת.

ל'עם הארץ', אסור לאכול בשר (עי' פסחים מט:). בעל ה'עקידה' (בראשית שער טו),
מלמד אותנו את הטעם לזה:

'כי לא גזרה חכמתו להפשיט ההיולי מצורה, רק להלבישו – מצורה יקרה ממנה. ולזה,
לא התיר לדורות הראשונים לאכל מבשר הבעלי חיים – כי לא יחליפנו ולא ימיר אותו
בהמה בבהמה. וכ"ש, שהיו יותר נשחתיים ונפסדים מבהמות הארץ. וחלילה ליוצרם
מהוריד מהקדש ולא להעלות'.

זהו עם הארץ. בהמה – אוכלת בהמה.

כנראה, שאותם מהלכי-על-שתים – חשים זאת. אחרת, קשה להסביר את ההתייחסות ה'ליברלית' וה'שיויונית' שלהם, אל בעלי חיים – מסוגים שונים. בעיקר מסוג מסויים מאוד. 'עימך' במאכל, 'עימך' במשתה. 'עימך' בעוד כמה דברים.

ומעל במה צנועה זו, אנו מתריעים על כך – שעדיין לא הנפיקו להם תעודות זהות, רישום נישואין, וכן הלאה. אבל אל דאגה – היכלי 'שמה הרשע', יגיעו בקרוב גם לזה.

ויש שהתחושה הנ"ל כה עזה בליבם, עד שאין להם כל הבדל בין בשר בהמה – לבשר אדם. והם נמנעים משניהם – במידה שווה. ובאדיקות 'דתית'.

ויש – שהגיעו אל ה'תכלית': זובחי אדם, עגלים ישקון. הם זכו 'להתקדם' עד כדי 'סדר' חדש: דומם – צומח – מדבר – חי. ועוד ידם נטויה.

כמה עצוב. בניו של מקום – בדיוטא התחתונה. אם יש 'תחתונה' – כי נראה שאין לזה סוף.

וכבניו של השי"ת – עלינו להתפלל עליהם. על אחינו חדלי האישים. חדלי ה'דעת'.

וגם להתפלל – עלינו עצמנו.

שההשתמשות שלנו בעולם הזה, תבוא ממקום של 'דעת'. ממקום של 'אדם'. שנטעם, ונחוש, ונהנה. הלא 'ברא בו בריות טובות, להנות בהם בני אדם'.

אבל – שה'אדם' יהנה. 'בני אדם' דיקא. לא ה'בהמה' שבנו.

שנשכיל ליצור 'סיפור' של 'צורת אדם'.

המלחמה

זכינו, דור אחרון, לחיות בארץ הקודש. ארץ השכינה הקדושה.

דא עקא, שה'ערב רב' – אף הם חיים כאן. חיים, וגם נושמים, וגם בועטים. וחזק.

כל עוד הגאולה מתעכבת, הם חלק מאיתנו. הם 'נגיף' קטלני, בתוך הגוף הקדוש של עם ה'.

והם מקיימים בהידור רב, את תפקידם – 'זובחי אדם'. והם אכן זובחים רק את אלו שזכו להיקרא בתואר הנדיר – 'אדם'.

לכאורה, התפקיד שלנו מסתכם – בפתק אחד קטן מפעם לפעם. [המרחקים בין 'פעם' לעוד 'פעם', הולכים ומצטמצמים – ככל שיש יותר 'חיכוכים בצמרת', ואין בנמצא גנת שתיאות ליישבם. כזו שתוכל לחלק את המשחקים והממתקים ב'רוטציה', ובצורה 'שוויונית'.]

ורק 'לכאורה'.

כי האמת – שהתפקיד שלנו, גדול הרבה יותר. וגם – תמידי.

והוא – להילחם. להיאבק. בכל הכח.

וזאת המלחמה האחרונה. בדור אחרון.

ודוקא כאן, בארץ ישראל. הארץ, שהיא עצמה – ה'גוף' של השכינה. ארץ אשר עיני ה' אלוקיך בה. תמיד. גם היום.

כאן נלחמים ב'מצה' שלנו. והיא – צריכה 'שימור' גדול הרבה יותר. כאן, בארץ הקודש, נראה שכל ה'ביעור חמץ' – הוא מדין 'שמרתם את המצות' (כך משמע בירושלמי –) (תורת ארץ ישראל) פסחים פ"א ה"א, ודו"ק. בבבלי משמע שאלו שני דינים שונים).

כאן, עלינו 'לספר' – ביתר שאת.

הלא דוד המלך, כבר הבהיר לנו את דרכי המלחמה שלנו: 'אלה ברכב, ואלה בסוסים. ואנחנו – בשם ה' אלוקינו נזכיר'.

הרכב, והסוסים, והטנקים – ממנו והלאה. לא הורגלנו באלה, וגם אין לנו כל צורך בהם. מלחמת ה'הסברה' – אף בה אין כל תועלת. אין למי להסביר.

ה' – ילחם לנו.

עלינו רק – לספר, ולספר, ועוד לספר. לעצמנו, לילדינו.

– להביא את ה' אלוקינו, לכאן. להכניס אותנו ל'מערכה'.

הוא כבר יעשה את ה'עבודה'. וכפי שרק הוא יודע.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ביאור החילוק בין זמן חלות נותר של קרבן פסח לבין זמן איסור אכילתו

בתוספתא פ"ה דזבחים איתא דפסח אינו עובר משום נותר עד עמוד השחר. והקשה רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל דבסוף פסחים אמרינן דלראב"ע פסח נאכל עד חצות, א"כ הוי נותר תיכף אחר חצות, כמו בליל ג' אצל שלמים לר"י בזבחים נ"ו ע"ב. וי"ל דהתוספתא אתיא כר"ע דהא דנאכל עד חצות הוא רק מדרבנן לכן דין נותר התלוי בזמן אכילה דאורייתא אינו חל עד הבוקר, או דאתיא כחזקי' דזבחים שם דכל זמן דלא הגיע הבוקר שאז זמן שריפתו לא חל פסול נותר. [מקורות: קובץ כרם שלמה גל' צ"ה עמ' ל"ג אות י"ב. עי' מה שהעיר ע"ז בכרם שלמה גל' קי"ז עמ' נ"ח]

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות
הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוגצ'ובער זצ"ל:

tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

עבודת ליל הסדר – כמפתח לגאולה

סגולת ליל הסדר שהוא מפתח לגאולה. אמנם טבעו של מפתח הוא, שאינו פותח אלא אם כן עושים בו שימוש. על דרך הרחב פיך ואמלאהו. וכן על מנת לקבל התועלת האמיתית שישנה בכח ליל הסדר, צריך לעמול ולהתכונן מראש כדי שיהיה אפשר לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים. וכתוב במיכה פ"ז פט"ו, **פִּימִי יֵצֵא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֲרָאנוּ נִפְלְאוֹת**. והיא סגולה מיוחדת כאשר רואה עצמו כאילו הוא יצא ממצרים, וזהו **יֵצֵא מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם** שכתוב מרגיש שהוא בעצמו יצא, זוכה לראות הנפלאות. ובאמת אנו אומרים בכל יום ויום בתפילה, **מִמִּצְרַיִם גָּאֵלְנוּ**, משמע שאנו עצמינו נגאלנו.

בְּכָל דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְרִאֲוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם. **שְׁנֵאֲמַר, וְהִגְדַּת לְבַנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ד' לִי בְּיַצְאֹתִי מִמִּצְרַיִם**. לא את אבותינו בלבד גאל הקדוש ברוך הוא, אלא אף אותנו גאל עמם. **שְׁנֵאֲמַר, וְאוֹתָנוּ הוֹצִיא מִשָּׁם לְמַעַן הָבִיא אוֹתָנוּ לְתֵת לָנוּ אֶת הָאֶרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתֵינוּ**.

מה הפירוש כאלו הוא יצא ממצרים. במה זה אמור להתבטא?
נראה לבאר כך:

נתאר לעצמינו שמספרים לאדם על הסבא שלו, איך שניצל פעם מסכנה מוחשית, הרי גם הוא בעצמו יתרגש מהסיפור. שהרי בסך הכל אם הסבא לא היה שורד את הסכנה, הרי גם הוא לא היה נולד.

וננסה להמחיש את הדברים יותר:

נחשוב שאדם עני מרוד, יום אחד מקבל הודעה בדואר, שאחד מאבות אבותיו הוריש לו סכום אגדי, אמנם כתב בצוואה תנאי לזכות בסך זה, שלילה אחד בשנה ישב ויספר את סיפור חיו המפעימים של אותו סבא, ויחזה את חויותיו מחדש, כאילו היה חי אז, וזה יזכה אותו בעושר מופלג, אין ספק שהוא לא יוותר על האפשרות, להפוך עצמו מעני מרוד לעשיר מופלג.

ובכן, זהו לא משל, אלא סיפור אמיתי לחלוטין. אכן אבותינו הורישו לנו "רכוש גדול", שקשה להעריך את שוויו. והדרך לממש אותו הוא בליל חמשה עשר בניסן, בסיפור יציאת מצרים, וכל המרבה לספר הרי זה משובח. כלומר מקבל אחוזים גבוהים יותר בירושה.

הנה כי כן, **בְּכָל דּוֹר וְדוֹר חֵיב אָדָם לְרִאֲוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם**. – בוודאי, איך אפשר אחרת... כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה, דייקא, משובח. כי אכן

כשמשתמש במפתח זה הרי הוא זוכה לאוצר שאין בלתו, וכל טוב אדוניו בידו, שאם יבחר בטוב וישמח בעבודתו יתברך, ויוסיף שמחה בלבו בהיותו בן לעם הנבחר, עבדי ד', הרי באמת הוא יוצא ממצרים. כי גאולת מצרים גאולה רוחנית היא. ומי ששייך לעם הנבחר, עם סגולה, יבין שאֲשְׁרֵינוּ מֵה טוֹב חֶלְקֵנוּ וּמֵה נְעִים גּוֹרְלֵנוּ וּמֵה יָפָה יְרֻשָׁתֵנוּ. כל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה, דייקא, משובח.

והנה אנו אומרים בהגדה, מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו קירבנו המקום לעבודתו. וזו חלק בלתי נפרד מהשמחה שאנו שמחים בעבודה.

אמנם יש להבין כיצד ניתן לחשוב כאילו הוא יצא בעצמו ממצרים. כאשר אנחנו עדיין בגלות, ומה גם בשנה האחרונה, שכל כך עברנו, ועדיין רבים מבני ישראל, בארצות שונות, נמצאים בסגרים ומצבים מסוכנים, ואפילו יושבי ארץ הקדש בחלקם עדיין לא נרפאו משחיתותם.

ונראה שהדרך היא על ידי התבוננות, שהכל בידי שמים. ושכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. כי כאשר אדם חדור בהבנה שהכל בשליטה של מלך עליון, שרוצה בטובת האדם יותר מאשר הוא עצמו, הרי זה גורם לו שמחה עצומה, וממש יכול לחוש כאילו הוא יצא ממצרים.

שהרי לא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו, - רוחנית - לא רק גשמית - והקדוש ברוך הוא מצילנו מידם. וכהיום הזה הרי אנו רואים שמהרסייך ומחריבייך ממך יצאו, שרשעי עמינו נשאו ראש ויתיצבו על השם ועל משיחו. אמנם ידוע נדע כי לא יטוש השם עמו ונחלתו לא יעזוב. והכלל הוא כי הבא לטהר מסייעין אותו... וזה ממש לא משנה אם אנו עומדים לפני הבחירות או אחרי, או בין בחירות לבחירות. אם אנו באים לטהר נקבל סיוע מן השמים. ורואים זאת כמעשים בכל יום שכל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ.

וגם במצרים היו כלל ישראל צריכין זכויות לצאת ממצרים. ואילו הרשע היה שם לא היה נגאל. ואין זה סתם ענין שמזכירים דרך אגב, שמקהין את שיניו של הרשע. כי אם שזהו יסוד גאולת מצרים, שהיא הגאולה הרוחנית, וצריך כל אחד להיות מוכשר לצאת משם לבחירות עולם. ועל כן בליל הסדר המיוחד שבשנה זו, חזק חזק ונתחזק, ובאלקים נעשה חיל.

ונזכה להודות על גאולתינו ועל פדות נפשינו.

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

בענין חצי שיעור בבל יראה

השאגת אריה [סי' פ"א] כתב לחדש דליכא איסור חצי שיעור בלאו דבל יראה, וטעמא משום שדווקא באיסור אכילה, שאם יאכל כעת חצי שיעור, ויאכל אח"כ חצי שיעור נוסף על כן יצטרף הדבר לשיעור שלם, אולם בבל יראה, אף אם יהיה לו כעת חצי שיעור, אי"ז משתייך לחצי שיעור יבוא אחר כך, כיוון דליכא כדי אכילת פרס, שמצרפת בין הראיות, והיינו משום דהשאג"א ס"ל דחצי שיעור הוי איסור סייג, ועל כן היכא דליכא סייג, ל"ש איסור חצי שיעור, וכ"כ בגבורת ארי [יומא עד,ב], והביא ראייה לדבריו, או קושיא על החולקים, מהא דאמרי' בריש ביצה, שנחלקו בית שמאי ובית הלל מה השיעור בבל יראה, האם בכזית או בככותבת, ומעתה, בשלמא אי נימא דחצי שיעור שרי בבל יראה, ע"כ בעי' לדעת מה השיעור בכדי לדעת האם הדבר אסור או מותר, אולם אי נימא דחצי שיעור אסור בבל יראה, א"כ למאי נפקא מינא מה השיעור בבל יראה, הא חצי שיעור אסור, ומלקות ליכא אף בשיעור שלם, כיון דהוי לאו שאין בו מעשה [רמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג], וכן הוי לאו הבא מכלל עשה, וי"א דהוי לאו הניתק לעשה דתשבינו, וכ"כ להוכיח אף בפני יהושע [ביצה ז,ב] יעו"ש].

וכדברי השאגת אריה, מצינו לעוד פוסקים דס"ל דליכא חצי שיעור בבל יראה, ואסור מדרבנן בלבד, או שמותר אף לכתחילה, ומהם, שו"ת הרדב"ז [ח"א סי' קל"ה], ט"ז [או"ח סי' תמ"ב סק"ה], פרי מגדים [שם], שו"ת חכם צבי [סי' פ"ו], פסקי מהרא"י [סי' קס"ד], שו"ע הרב [קונטרס אחרון סי' תמ"ב אות י"ז], צל"ח [פסחים כט,ב].

והנה לאחר העיון נראה ליישב קושיית השאגת אריה **בעשרים ושלושה** אופנים, וכדלהלן.

א. הנה כתב הפרי מגדים [פתיחה כוללת לאו"ח אות ט"ז] דחצי שיעור דהוי איסור סייג, על כן הוא איסור קל, ספיקו לקולא מה"ת, אף לדעת הרשב"א דספק דאורייתא לחומרא מה"ת, וע"כ הוצרכו לדעת מהו השיעור.

ב. ועוד י"ל לדעת הרדב"ז [סי' תמ"ב] דליכא איסור חצי שיעור בתערובת, וא"כ נפק"מ לענין זה, האם הי שיעור או חצי שיעור.

ג. ובאופ"א יש לומר דנפק"מ לענין איסור ד"לא תשחט על חמץ דם זבחי", שכתב המנחת חינוך [מצוה ס"ג] דליכא בחצי שיעור, ומסתברא שהשיעור התם הוא כמו השיעור דבל יראה, כיוון שעניינם אחד.

ד. הנה יש ליישב לדעת המהר"ם חלאוה [פסחים מד, ב] דחצי שיעור היינו חצי דווקא, ולא פחות מכך, וכ"כ בשו"ת אבני נור [או"ח סי' שע"ו בהג"ה], וא"כ אתי שפיר כיון דבעינן לדעת מה השיעור כדי לדעת מהו החצי שיעור, ובביאור דברי המהר"ם

חלאווה נראה לומר דס"ל דחצי שיעור הוי איסור סייג, ולא איסור בעצם, ועל כן הסייג מתחיל רק לאחר חצי שיעור ולא בפחות מכך, וכך כתבו כמה מהאחרונים, האבני נזר, והצמח צדק, והנה לכאן היה נראה להביא ראיה לדבריו מהא דאמרי' ביומא [עג,ב] דילפי' מ"כל חלב" לרבות חצי שיעור, ויש להוכיח מהא דלא קתני לרבות משהו, וכדאמרי' בש"ס לגבי חמץ טבל וע"ז שאוסרים במשהו, אולם ידידי הרב בנימין זר שיחי' דחה הראיה ואמר שאם היו כותבים בלשון משהו, היה נשמע שאוסר אף בתערובת. [וכך מפורש בכמה מהפוסקים, דחצי שיעור אסור אף בכל שהוא, עי' ברמב"ם פי"ד ממאכלות אסורות ה"ב, תוס' שבועות כג,ב ד"ה דמוקי, שו"ת הרדב"ז סי' אלף תקל"ט.]

ה. ובאופן אחר נראה לומר, דנפק"מ בנשבע לבטל את המצוה, והיינו שנשבע לבטל את המצוה שיאכל חצי שיעור, דהשבועה חלה בחצי שיעור, כיוון דהוי דבר שאינו מפורש בתורה, כמבוי' בתסו' בשבועות [כב,ב ד"ה אהיתרא], ובשו"ת הר"ן [סי' כ"ב], וכך פסק השו"ע [יו"ד סי' רל"ד סעיף ה'], ועל כן הוצרכו לדעת מה השיעור, כדי לדעת מאיזו כמות השבועה לא חלה, וכך כתב המנחת חינוך [מצוה ח'] לדחות את דברי השאגת אריה, וראיתי בספר מי הבאר [סי' ו'] שכתב שהגר"י וינטר שליט"א מראשי ישיבת קול יעקב אמר תירוץ זה לרבו הגר"ש רוזובסקי זצ"ל, ותמה שא"כ בית שמאי מקילים, ובית הלל מחמירים, וא"כ אמאי לא קתני לה במתני' [עדיות פ"ב מ"א] דקולי ב"ש וחומרי ב"ה, ונראה ליישב דצ"ל נפק"מ בצורה הפוכה, כלומר בנשבע לקיים את המצוה, וממילא לא הוי מקולי ב"ש ומחומרי ב"ה, והצעת תירוץ זה בפני הגר"י וינטר שליט"א והסכים עמדי, ועוד יש לומר שמאחר וישנם תירוץ נוספים, המבוארים במאמר זה, אי"ז נחשב כקולי ב"ש וחומרי ב"ה, אולם מ"מ תירוץ זה קיים, ודו"ק.

ו. ועוד יש לומר דנפק"מ לענין תשובה, לדעת האם מחויב לחזור על לאו גמור של שיעור שלם, או על לאו קל של חצי שיעור

ז. וכן נפק"מ נוספת בענין לקברו בין רשעים גמורים, שהעובר על לאו חומר יותר נחשב כרשע גדול יותר, כמבוי' ביבמות [לג,ב].

ח. ועוד י"ל דנפק"מ לענין מה השיעור של החצי, כדי להצטרף עם חצי אחר לענין מלקות, ובהקדם מה שכתב בשו"ת צפנת פענח החדשות [סי' מ"ח] כבר חקר האם חצי שיעור הוי איסור כללי או איסור פרטי, כלומר האם הוי איסור שהוא פרט מכל איסור ואיסור, או דלמא דהוי איסור כללי, כלומר שאסרו כל חצאי שיעורין שבתורה, והביא נפק"מ באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם, דאי נימא דהוי איסור כללי א"כ ילקה, ואמנם בבבלי מבוי' בכמה מקומות שלא מצטרף, למשל יעוי' בסוגיא דשבת [עא,א] ומעילה [יח,א] אולם הביא מירושלמי דפליג על הבבלי בזה.

וראה בחי' הגרש"ש [יבמות סי' לא אות ו'] נקט דחצי שיעור הוי איסור פרטי, אולם בשו"ת אחיעזר [ח"ב יו"ד סי' כ"א אות ב'] נקט דהוי איסור כללי, והגראי"ל שטיינמן זצ"ל [הו"ד בספר מבית לפרוכת שיו"ל ע"י ישיבת אורחות תורה עמ' שטו] תמה על האחיעזר דהיאך שייך לומר דחצי שיעור הוי איסור כללי, דא"כ אמאי באחד שאוכל חצי כזית חלב וחצי כזית דם אמאי לא לוקה, הרי הוא אכל שיעור בדין חצי שיעור, והנה כשהצעת

בענין חצי שיעור בבל יראה

קושיא זו בפני מו"ר הגר"ד מילר שליט"א אמר שלדידי לא קשיא משום שחצי שיעור הוא "חצי שיעורדיקער" דין, כלומר שחצי שיעור אינו רק בכמות אלא גם באיכות, וע"כ אף אם אכל שיעור בדין חצי שיעור, אולם מ"מ באיכות חומרת האיסור קלושה, ויש לפלפל בכל העניין של חצי שיעור באיכות ואכמ"ל.

ט. ועוד יש לומר באופן שקונה חמץ בפסח, דאז לוקה לדעת הרמב"ם [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג], כיון דהוי לאו שיש בו מעשה בכה"ג, וא"כ לכך הוצרכו להביא את המחלוקת על השיעור בבל יראה,

י. ועוד יש לומר דנפק"מ באופן שאינו יכול לעבור על חצי שיעור, משום שלא יכול להצטרף, כיוון שנמצא ברגע האחרון, דלדברי השאגת אריה שהוא משום סייג, ליכא איסור חצי שיעור בכה"ג, עי' משנה למלך [פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז] שתירץ את דברי הרמב"ם דיש איסור בפסח בכל שהוא, ולא יליף מדין חצי שיעור, ותמה אמאי הוצרך לפסוק מיוחד, תיפו"ל מדין חצי שיעור, ותירץ שנפק"מ אם נמצא ברגע האחרון, שאז לא יכול לעבור על שיעור שלם, כיוון שאין לו זמן להשלים את האיסור, וע"ע בשו"ת רעק"א [קמא סוף סי' קנ"ד] לגבי הנשבע שלא לאכול כיכר זו ונשרף חצי כיכר, דליכא איסור חצי שיעור בכה"ג, ונשאר בצ"ע לדינא, וראה עוד באבי עזרי [מהדו' חמישאה פ"ד מהל' שבועות ה"א].

יא. ונפק"מ נוספת י"ל באדם שמחמת פקו"נ הוא צריך לעבור על לאו, וממילא חל עליו הדין של "הקל הקל תחילה" [יומא פג,א], ועל כן צריך לדעת האם כזית חמץ הוי איסור גמור, או חצי שיעור.

יב. ועוד י"ל דנפק"מ לדעת ריש לקיש דחצי שיעור מותר מן התורה, שהרי המשנה מביאה מחלוקת תנאים בענין מה השיעור בבל יראה, אכן לדעת הירושלמי בתרומות [פ"ו ה"א] דמודה ריש לקיש שחצי שיעור אסור מן התורה באיסורי הנאה, לא יועיל תירוץ זה, ואין להקשות, שאם כן תהיה ראייה ממשנה זו לדעת ריש לקיש, שאל"כ תיקשי קושיית השאג"א, דכמשנ"ת למעלה, מאחר וישנם תירוצים נוספים, ממילא לא תהיה ראייה לדעת ריש לקיש.

יג. וכן י"ל נפק"מ האם מחויב להוציא כלל ממונו, דהנה על לאו גמור מחויב להוציא כל ממונו, כמבו' ברמ"א [או"ח סי' תרנ"ו סעיף א'], ומעתה יש מקום לומר שעל חצי שיעור אינו מחויב בזה, ועל כן הוצרכו לדעת מהו השיעור.

יד. ועוד י"ל דנפק"מ לענין מחאה, דמבו' בשו"ע [או"ח סי' תר"ח ס"ב] דלא אמרי' מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, אלא באיסור שאינו מפורש בתורה, ומעתה איכא נפק"מ האם הוי שיעור דהוי דבר המפורש בתורה, או דהוי חצי שיעור, והוי דבר שאינו מפורש בתורה.

טו. ועוד י"ל דאי נימא דלפנ"ע הוי דין "פרטי" כלומר דהוי פרט בכל עבירה ועבירה, וחשיב כאילו השתייך לאותה עבירה, וכמו שנחלקו הרמב"ן ובעל המאור בסנהדרין [עד,א] האם בלפנ"ע בג' עבירות אמרי' יהרג ואל יעבור, וכמו שביאר בקובץ הערות [סי'

בענין חצי שיעור בבל יראה

מ"ח אות ט' בהשמטה מבן המבחר הקד' ר' נפלי ביינוש וסרמן הי"ד], ומעתה כמה הנפק"מ הנ"ל לגבי חומרת שיעור שלם, לעומת חצי שיעור, נוגעות אף לגבי חומרת איסור לפנ"ע בכה"ג.

טז. ועוד י"ל דהנה נחלקו הפוסקים לגבי חצי שיעור באיסור דרבנן, יעוי' בתוספת שבת סי' ש"ו סק"ט, שד"ח מערכת חצי שיעור בשם פתח הדביר בדעת מהר"י מינץ, ספר קובץ על הרמב"ם יסוה"ת פ"ה ה"ח, ומעתה אי נימא דליכא חצי שיעור באיסור דרבנן, י"ל דנפק"מ לחמץ שאסור מדרבנן, כגון חמץ נוקשה, או ספק חמץ לדעת הרמב"ם [פ"ט מהל' טומאת מת הי"ב] דספק דאורייתא לחומרא מדרבנן.

יז. ועוד י"ל לדעת המהרלב"ח [סי' י"ח] דליכא איסור בחצי שיעור בחמץ כלל, כיוון שהייתה לו שעת היתר, ואף באכילה, [לולא הילפותא המיוחדת ד"לא יאכל" לרבות כלשהוא, כמבו' ברמב"ם פ"א מהל' חמץ ומצה ה"ג] א"כ בעי' לדעת מה השיעור, כיוון דחצי שיעור שרי.

יח. ובאופ"א י"ל דהנה כתב בשו"ת חכם צבי [סי' פ"ו] שהטעם שחצי שיעור אסור מן התורה הוא מדין אחשביה, ומאי דאמרי' ביומא [עג"ב] דחזי לאיצטרופי, היינו סימן ולא סיבה, ומעתה י"ל דנפק"מ היכא דלא אחשביה, דבהא ליכא איסור חצי שיעור, ומ"מ אי הוי שיעור שלם, עובר בבל יראה.

יט. וכמו"כ יל"ד משום לפנ"ע, שאם המכשיל לא אחשביה לחצי שיעור, לא עובר בלפנ"ע, אף אם הנכשל אחשביה, אולם אי הוי שיעור שלם, עובר בלפנ"ע, העירונו דרק במידי דאכילה דיין אחשביה, וצ"ע.

כ. ועוד יש לומר עפ"י מש"כ כמה מהאחרונים שאדם שעובר על חצי שיעור אינו נפסל לעדות, וממילא שאלת השיעור נפק"מ לענין זה.

כא. ועוד יש לומר לפי שיטות האחרונים, דליכא חצי שיעור באיסור דרבנן [עי' שד"ח מערכת חצי שיעור סעיף י"ב], וממילא הדבר נפק"מ לשאלת חצי שיעור בחמץ שעבר עליו הפסח.

כב. והגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א כתב ליישב [ישא מדברותיך עה"ת עמ' מו] שמכיוון ואינו עובר בבל יראה על חמץ שאינו ברשותו, ואם הוציאו לאחר שנתחייב כבר בבל יראה, מחויב לבערו, וממילא הוי נפק"מ מה השיעור, דאי הוי חצי שיעור לא נתחייב לבערו, ועל כן אם הוציאו מביתו כבר אינו עובר, ואינו מחויב כעת לבערו.

כג. ועוד י"ל בהקדם דברי הנתיבות הנודעים [סי' רל"ד סק"ג] שאיסור דרבן בשוגג אי"צ כפרה, וביאר הגרש"ש בשערי ישר [ש"א פ"י] דהיינו משום שדרבנן הוי איסור גברא, ובשוגג ליכא גברא שחייב כפרה, והנה בישועות יעקב [או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב שהמבטל עשה בשוגג נמי אין צריך כפרה, והיינו כיון דהוי איסור גברא, ומעתה י"ל דאי נימא שחצי שיעור הוי איסור סייג, ממילא הוי איסור גברא, ועל כן בשוגג אין צריך כפרה, ועוד דאי נימא כדעת החתם סופר [יו"ד סי' רפ"ו] והבית יצחק [או"ח סי' ס"ה אות ב] שלדעת הנתיבות אין איסור להכשיל את חבירו באיסור דרבן בלי ידיעתו, היה מקום

לומר שאף באיסור גברא דאורייתא, נמי אי איסור להכשיל את חבירו בלי ידיעתו, וא"כ לכך הוצרכו לדעת מהו השיעור, והדברים מחודשים קכא.

קכא ומצורף כאן מכתב שכתבתי בענין זה לידידי הרה"ג משה שמאול דיין שליט"א, ב"גם אני אודך" מתשובות שכתבתם [ח"ד סי' ו'] דנתם בענין ברכת האילנות על עצים שניטעו בשבת, וכן על עצי ערלה, וכבר הסתפק הרעק"א בהגהותיו לשו"ע [או"ח סי' רכ"ו] האם מברכים ברכת האילנות על עצי ערלה, והבאתם את דבריו הנודעים של הגאון מטשיבין בשו"ת דובב מישרים [ח"ג סי' ה'] שהוכיח מהמשנה במעשר שני [פ"ב מ"ה] וכ"ה בב"ק [סט,א] דמציינים את את הערלה, ומקשי' בגמ' אמאי מציינין, אי משום הגזלנין, הלעיטהו לרשע וימות, ואי נימא דאסור לברך ברכת האילנות על עצי ערלה, א"כ בעי' לציין כדי שלא יברכו ברכת האילנות, ומוכח דשפיר אפשר לברך ברכת האילנות אף על עצי ערלה, והבאתם את דחיית הגרע"י בחזון עובדיה [פסח עמ' י"ט] שדחה רא"י זו, וכן אתם פלפלתם בדברים, עפ"י הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, וע"כ אי נימא דברכה לבטלה מדרבנן, לא הוי יותר משוגג בדרבנן, וע"כ אי"צ למנוע ממנו, אמנם יל"ד בדחייתכם מכמה סיבות, חדא דדברי הנתיבות אינם מוסכמים כלל, יעוי' במשנ"ב [סי' של"ד ס"ק ע"ח] שכתב ע"ד הרמ"א [שם] שהמחלל שבת בשוגג צריך להתענות, וכתב ע"ז המשנ"ב דה"ה בשוגג בדרבנן, וא"כ מוכח דהמשנ"ב לא ס"ל כהנתיבות, וכ"כ הגרמ"מ שולזינגר זצ"ל בספרו זמרת הלוי [סי' קפ"ו], וכן מה שהוכיח הנתיבות כדבריו מהשו"ע [ח"מ סי' רל"ד ס"ה] דמי שמכר לחבירו דבר איסור דרבנן, ונודע לו לאחר שאכל, אי"ז מקח טעות, והוכיח מזה דהיינו משום דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, שמעתי בשם הג"ר צבי יהודה אדלשטיין שליט"א מראשי ישיבת אורחות תורה דביאר דברי השו"ע דהיינו משום דמאיסור דרבנן לא בדילי אינשי, וכמו"כ יש להוכיח דלא כהנתיבות מהגמ' בביצה [ל,א] דאמרי' מוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, ודנה הגמ' האם דין זה נאמר רק בדרבנן או גם בדאורייתא, ומוכח שבדרבנן אמרי' מוטב יהיו שוגגין, ולדעת הנתיבות אי"ז "מוטב" בעלמא, אלא שכשהם שוגגין אי"ז עבירה כלל. ויש לציין ששמעתי מהגאון רבי נחום שיינין שליט"א אב"ד תל אביב, ששמע מאחד ממקורביו של הגאון מטשיבין שאינו חוזר בו מכל מה שכתב בספרו, מלבד ענין זה של ברכת האילנות על עצי ערלה, שאינו בטוח אם ראייה זו נכונה.]

וכמו"כ ההנחה שלדעת הנתיבות ליכא לפנ"ע בשוגג בדרבנן, הנה באור שמח [פ"א מהל' גירושין הי"ז] הקשה דא"כ כל אחד יאכיל את חבירו איסור דרבנן בלא ידיעתו, וסיים דישתקע הדבר ולא יאמר, וראיתי בספר ויש לומר [עמ' ת"ע] שהוכיחו כן מהא דאמרי' במתני' [דמאי פ"ב מ"א] דמאכילין את העניים דמאי, ואמאי לא אמרי' דאף מי שלא עני אפשר להאכילו דמאי בלי ידיעתו, ובשו"ת חתם סופר [יו"ד סי' רפ"ו] ובשו"ת בית יצחק [או"ח סי' ס"ה אות ב'] דאיה"נ ולדעת הנתיבות שרי להאכיל את חבירו באיסור דרבנן בשוגג, ויעוי' בשו"ת אגרות משה [יו"ד ח"א סי' ג', ואו"ח ח"ה סי' י"ט] שכתב דמכיון ולפנ"ע הוי איסור אף כלפי שמיא, ע"כ הדבר אסור מצד עצמו לתת, ולא מחמת בין אדם לחבירו, שכביכול גורם לו לעבירה, שהרי חבירו אינו נכשל, וכמו"כ במכשיל חבירו באונס, שודאי שעובר בלפנ"ע, למרות שלכא"ו אין נכשל וממילא אין מכשיל, וע"כ מטעם זה דאיכא לפנ"ע כלפי שמיא, וראה בענין זה, בהגהות רעק"א [יו"ד סי' קפ"ד ס"ו], דברי הרב [ח"א סי' ל"ה], ספר הזיכרון אהל מרדכי [עמ' קצ"ה], שערי חיים [גיטין סי' ל'], הערות המהדיר לחי' הריטב"א [יבמות פד,ב הע' 44-45], שדנו בחקירה זו, האם בלפנ"ע איכא ב' דינים חדא איסור "כללי", ועוד איסור "פרטי" כלומר שחלק מכל איסור הוא גם איסור לפנ"ע, והוא איסור כלפי שמיא.

ובקיץ תשע"ו שמעתי ממור"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א בשיעור כללי שהביא דברי השבות יעקב [ח"ב סי' קמ"ח] שהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, והסביר מור"ר שליט"א שאין הכוונה שאי"צ כפרה כלל, אלא שאינו חטא ממש, ויש לציין שבישועות יעקב [או"ח סי' י"ג סק"ג] כתב דהמבטל עשה בשוגג אי"צ כפרה, ובשערי חיים [גיטין סי' ל'] ביאר הגר"ח שמואלביץ עפ"י השערי ישר [ש"א פ"י] שדברי הנתיבות [סי' רל"ד סק"ג] דשוגג בדרבנן אי"צ כפרה, היינו משום דהוי איסור גברא, וליכא איסור על הגברא כשהוא שוגג, ולפ"ז ה"ה מ"ע דהוי דין על הגברא, וע"כ בשוגג אי"צ כפרה, אולם יש להקשות ע"ז מהתורת כהנים [פ"א פ"ז] וכן משמע בסוגיא דזבחים [ז,א] דעולה באה על ביטול מ"ע בשוגג, ומוכח דבעי' קצת כפרה, וצ"ע.

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

ענף א – דיני סעודה שלישית

א. טעמה וענינה

איתא בגמ' בשבת דף קי"ז ע"ב, 'ת"ר כמה סעודות חייב אדם לאכול בשבת שלש רבי חידקא אומר ארבע א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו ויאמר משה אכלוהו היום כי שבת היום לה' היום לא תמצאהו בשדה רבי חידקא סבר הני תלתא היום לבר מאורתא ורבנן סברי בהדי דאורתא'. ומכאן שאף שדרכו של אדם לרכול שתי סעודות ביום, מ"מ בשבת צורך להוסיף עליהו סעודה שלישית.

עוד איתא שם בדף קי"ח ע"ב, א"ר שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות מחבלו של משיח ומדינה של גיהנם וממלחמת גוג ומגוג.

ועי' בב"ח סי' רצ"א, שביאר גמ' זו עפ"י מש"כ הטור בסי' רצ"ב, ששלשת תפילות שבת הן כנגד שלשה שבתות, וז"ל 'ומה שתקנו בשבת ג' ענייני תפלות אתה קדשת ישמח משה אתה אחד ובי"ט לא תקנו אלא אחת אתה בחרתנו, מפני שאלו ג' תפלות תקנום כנגד ג' שבתות אתה קדשת כנגד שבת בראשית כמו שמוכיח מתוכו ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה ואתה אחד כנגד שבת של עתיד', ועפ"י כ' הב"ח דשלשת סעודות השבת דנפקא להו מדכתיב תלתא 'היום', מרמזים על תלתא יומין דשבת, חד יומא דשבת בראשית, וחד יומא דשבת מתן תורה, וחד יומא דשבת שלעתיד, שבזכותן ניצל מתלתא פורעניות דכתיבין בהו תלתא זימני וכו', ולזה באנו לקיים סעודת ליל שבת שהיא כנגד שבת בראשית, סעודת שחרית כנגד שבת מתן תורה, וסעודה שלישית לפנות ערב כנגד שבת שלעתיד, דיעשה סעודה לצדיקים מלוינתן ובת זוגו.

ועי' באבודרהם דיני שלש סעודות, שכתב בטעם התקנה להוסיף סעודה שלישית בשבת, שכשידע אדם שמצוה עליו לאכול שלש סעודות, לא יאכל בשום סעודה מהן אכילה גסה, אלא כשיעור שיוכל לאכול שנית לכשיגיע זמן הסעודה שאחריה, ונמצאו כל סעודותיו לשם מצוה ולשובע נפשו, וישאר ליבו פנוי לעסוק בדברי תורה, ונמצא כובש את יצרו בסלקו את האוכל מלפניו בעודו תאב.

ועי' בכף החיים ס"ק ג' שהביא את דברי החיד"א במחזיק ברכה ס"ק א', וז"ל ואפשר דהכונה דצריך זהירות לפי שבסעודה זו ניכר כבוד השבת שהוא דבר שאינו עושה בחול, דעיקר האכילה דבר יום ביומו הוא בלילה פעם אחד וביום פעם אחד, ובסעודה שלישית

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

מגדיל כבוד השבת לעשות בו סעודה מחודשת, והזהיר לקיימה הנה שכרו גם על סעודת לילה וסעודה שניה כאלו עשאו לכבוד שבת דוקא, אך אם יתרשל לקיים סעודה ג' מורה דהשני סעודות לא עשה לכבוד שבת אלא דכך דרכן של בני אדם לסעוד בלילה וביום, ומשו"ה צריך ליזהר מאד לקיים סעודה שלישית כי בקיומה יתברר כי כל מה שעשה לכבוד השבת'. קכב

ב. זמנה

במשנה בשבת דף קי"ז ע"ב בענין הצלת מזון מדליקה שנפלה בשבת, 'מצילין מזון ג' סעודות ... כיצד נפלה דליקה בלילי שבת מצילין מזון ג' סעודות בשחרית מצילין מזון ב' סעודות במנחה מזון סעודה אחת'.

ודייקו התוס' דף קי"ח ע"א ד"ה במנחה, דזמנה סעודה שלישית היא רק מזמן המנחה. וכן מדויק מהמשך הגמ' שם, ת"ר קערות שאכל בהן ערבית מדיחן לאכול בהן שחרית שחרית מדיחן לאכול בהן בצהרים בצהרים מדיחן לאכול בהן במנחה מן המנחה ואילך שוב אינו מדי, ומשמע דזמנה של סעודה שלישית רק מזמן המנחה. וכ"ד הרא"ש סי' ה', המרדכי סוס"י שצ"ז, והגהות מיינמוניות פרק ל' מהל' שבת אות ו'; ח'.

אולם הר"ן דף מ"ג ע"ב מדה"ר, הביא את דברי הבה"ג שאין חיוב סעודות הללו להיותן כדרכן בשחרית ובמנחה, אלא אפילו מפסיק באמצע סעודה בברכת המזון בלא סילוק השלחן והדר מברך המוציא ואוכל כביצה, שפיר דמי. והיינו שיכול לעשות את הסעודה השלישית – אף בשחרית.

והשו"ע סעי' ב' פסק כשיטת התוס' ודעימיה, דזמנה של סעודה שלישית רק משהגיע זמן מנחה גדולה, וְאם עשאה קודם לכן – לא קיים מצות סעודה שלישית.

ועי' ברמ"א שביא מחלוקת ראשונים האם זמנה של סעודה שלישית דוקא אחר שכבר התפלל מנחה, או"ד דמשהגיע זמן המנחה - כבר הגיע זמנה.

דשיטת ר"ת דיש לאכלה דוקא קודם שהתפלל מנחה, וכמבואר בתוס' בפסחים דף ק"ה ע"א ד"ה ונ"מ, שלא נהגו לאכול בין מנחה למעריב, וגם ר"ת כעס על רבנו משולם שהנהיג לאכול בין מנחה למעריב, דאמר במדרש (שוחר טוב יא – ו) 'כל השותה מים בשבת בין השמשות כאילו גוזל המתים', ופעם אחת אירע מעשה בלותר ובא לידי סכנה. ועי' בהגהות והערות ע"ד הטור, שהביא שיש דפוסים שנוסף ע"כ, 'ושמעתי כי הטעם הוא לפי שהמים צריכין במוצאי שבת כדי לכבות האש מן הגיהנם כשמורידין בו הרשעים במוצאי שבת ואם היה שותה כאילו גוזל את המתים'.

עו"כ הטור בסי' רצ"ב, דטעם המנהג לומר במנחה של שבת שלשה פסוקים של 'צדקתך', הוא כמבואר ברב שר שלום שטעם התקנה לומר צידוק הדין על משה רבנו ע"ה שמת באותה שעה, ומזה הטעם נהגו שלא לקבע מדרש בין שתי התפילות, משום דמבואר

קכב ובלה"ק רגילים לקוראה 'שלש סעודות', ומשום דע"י סעודה זו מתגלה שכל השלש סעודות נעשו לכבוד השבת.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

בגמ' במו"ק דף כ"ב ע"ב, 'חכם שמת כל בתי מדרשות בטלים', ומזה הטעם גם כן הנהיג ר"ת שלא לקבע אז סעודה.

אך דעת הרמב"ם לאכלה אחר תפילת המנחה, וכמבואר בפרק ל' מהל' שבת הלכה י', כך היה מנהג הצדיקים הראשונים מתפלל אדם בשבת שחרית ומוסף בבית הכנסת ויבוא לביתו ויסעוד סעודה שניה וילך לבית המדרש יקרא וישמע עד המנחה ויתפלל מנחה ואחר כך יקבע סעודה שלישית על היין ויאכל וישתה עד מוצאי שבת'.

וכדי שלא יקשה ע"ד הרמב"ם מב' המקורות של ר"ת, כבר כתבו הרא"ש בפסחים (שם סי' י"ג) והמרדכי (דף ל"ו ע"ד), דרבנו משולם השיב לר"ת דהגירסה במדרש 'כל השותה מים בערב שבת ... ועי' בב"י שהביא את דברי המהר"י וייל בשם ספר אגודה דיש גורסים 'בין השמשות של ערב שבת', ויש מפרשים דוקא בשנים עשר חודשים ראשונים של אביו ואמו.

ועל טעמו השני של ר"ת, כבר כתב הטור שם, דיש מדרשים שמוכיחים שמשנה רבנו ע"ה לא מת באותה שעה, ומה שאנו אומרים 'צדקתך' הוא בשביל הרשעים שחוזרים לגיהנם במוצאי שבת.

וכתב הרמ"א שנוהגים לכתחילה לאכול סעודה שלישית דוקא אחר שהתפלל מנחה, ומשום דמשהגיע זמן המנחה אסור לאכול עד שיתפלל, ק"ב וכתב המשנ"ב ס"ק י"א, דבמקום שקשה לו לקיים הסעודה אחר המנחה, יוכל אפילו לכתחילה לקיימה קודם תפילת המנחה (אם הוא קודם זמן מנחה קטנה).

ג. במה יקיימנה

כתב הר"ן בשבת (שם) דאיכא מאן דאמר דיכול לקיים סעודה שלישית אף בפירות ובמיני תרגימא, וכדאמרינן בגמ' בסוכה דף כ"ז ע"א, ע"ד רבי אליעזר במשנה דס"ל דחייב אדם לאכול י"ד סעודות ברגל, ומי שלא אכל ליל יו"ט הראשון של חג – ישלים ליל יו"ט האחרון של חג, 'משלים במאי אילימא בריפתא סעודה דיומיה קא אכיל אלא מאי ישלים ישלים במיני תרגימא תניא נמי הכי אם השלים במיני תרגימא יצא', ומיני תרגימא היינו פירות. וכ"כ רבנו יונה בברכות דף ל"ו ע"ב מדה"ר בשם רבני צרפת. קכד

אולם התוס' בסוכה שם ד"ה במיני, דחו את הראיה מהתם, וס"ל דאין ללמוד מהתם שיועילו מיני תרגימא להשלים שלש סעודות של שבת, דשאני התם דילפינן מדכתיב תלתא 'היום' גבי מן – שהוא במקופ פת, ואפילו נימא דמיני תרגימא מהני לסעודות שבת, מ"מ אי אפשר לעשותן בפירות.

ונחלקו הראשונים מה פירוש 'מיני תרגימא', דדעת הר"ן בשבת (שם) ורש"י בסוכה (שם) דהכונה לפירות, אולם דעת התוס' (בסוכה הנ"ל) וביומא דף ע"ט ע"ב ד"ה מיני, דהיינו

קכז עו"כ הערוך השלחן סעי' ד', דעפ"י הקבלה כל סעודות השבת ניתקנו לאחר התפילה השייכת לה, וסעודה השלישית ניתקנה לאחר תפילת מנחה. (וכמב' לעיל בדברי הבי"ח).
קכד עיי"ע בתוס' פסחים דף ק"א ע"א ד"ה טעימו.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

בשר ודגים וכיצ"ב דברים שמלפתיים בהם את הפת, ואילו הרא"ש בסוכה כתב דבתוספתא מבואר דהוא מאכל העשוי מחמשת מיני דגן, דכ"כ בתוספתא פ"ד דברכות ה"ד, 'תניא הביאו לפניו מיני תרגימא מברך עליו בורא מיני מזונות'.

והשו"ע סעי' ד' סתם כדברי התוס' דצריך לעשותה דוקא בפת, אלא שהביא די"א שיכול לעשותה בכל מאכל העשוי מחמשת מיני דגן, וי"א שיכול לעשותה אפילו בדברים שמלפתיים בהן את הפת כגון בשר ודגים, וי"א שיכול לעשותה אף בפירות. וסיים השו"ע 'וסברא ראשונה עיקר שצריך לעשותה בפת, אלא אם כן הוא שבע ביותר'.

וכתב הטור סי' רצ"א, 'וכתב הרמב"ם שגם בסעודה שלישית קובע על היין ובוצע על שתי ככרות, ואדוני אבי הרא"ש לא היה מברך על היין קודם משום דאתקש יום ללילה לענין קידוש, מה לילה סגי בחד זימנא אף ביום סגי בחד זימנא'. ועי' בב"י בדברי הראשונים מבואר כמנהג הרא"ש.

ובשיטת הרמב"ם, הנה בפרק ל' מהל' שבת הלכה ט', כתב 'חייב אדם לאכול שלש סעודות בשבת ... וצריך לקבוע כל סעודה משלשתן על היין, והבין הטור בדבריו דיש לקדש על היין בסעודה שלישית. אולם בפרק כ"ט הלכה י', כתב הרמב"ם 'ומצוה לברך על היין ביום השבת קודם שיסעוד סעודה שניה', ועי' ב"ח שהביא מתשובת המהר"ם אלשקר סי' ק"ו, דכוונת הרמב"ם דצריך לקבוע סעודה שלישית על היין, אך אי"צ לקדש בה על היין. וכן מבואר ג"כ בב"י.

וכן פסק בשו"ע סעי' ד', דאין צריך לקדש על היין בסעודה שלישית.

ישנם שני איסורי אכילה בערב פסח, א איסור אכילת מצה, ב איסור אכילה מדברים המשביעים.

*

ענף ב – אכילה מצה בערב פסח

בירושלמי פסחים ריש פרק ערבי פסחים דף ס"ח ע"ב, א"ר לוי האוכל מצה בערב הפסח כבא על ארוסתו בבית חמיו והבא על ארוסתו בבית חמיו לוקה. תני ר' יודה בן בתירה אומר בין חמץ בין מצה אסור רבי סימון בשם ר' יהושע בן לוי רבי לא היה אוכל לא חמץ ולא מצה'.

כדברי הירושלמי פסקו הרי"ף (דף ט"ז ע"א מדה"ר), הרא"ש (פ"ג סי' ז') והרמב"ם פ"ו מהל' חמץ ומצה הל' י"ב.

ועי' בלבוש שביאר את הדמיון לארוסתו, דכמו מי שבוועל ארוסתו מראה גודל תאותו שהוא להוט ושטוף בוימה שלא יכול להתאפק להמתין עד שמכניס לחופה שמברכין ז' ברכות, כן האוכל מצה בערב פסח מראה רעבתנות שלא יכול להמתין באכילת מצה עד הלילה שמברכין ז' ברכות, ועי' בחק יעקב ס"ק ו' שביאר מהן שבע הברכות הנאמרות בליל הסדק – לפי שיטות הראשונים בענין ברכת היין על כל כוס וכוס.

א. זמן האיסור

אלא שנחלקו הראשונים מאיזה שעה ביום י"ד אסור באכילת המצה, דהרא"ש ס"ל שהאיסור הוא רק מחצות היום – שאז הוא תחילת זמו איסור אכילת חמץ מדאורייתא. ועי' בר"ן שהביא את דברי הרמב"ן במלחמות ה', דס"ל דהאיסור הוא כל היום כולו, ושכן מוכחת סוגית הירושלמי, דרבי יהושע בן לוי לא אכל חמץ ומצה כל היום, ומבואר בירושלמי שלשה טעמים למה שלא אכל חמץ, א דדעת ר' יהודה בן בתירא בזבחים, דזמן שחיטת הפסח מתחיל בבוקרו של יום י"ד, וא"כ קאי כל היום בלא תשחט על חמץ, ב משום תענית בכורות ג מי שהוא איסטניס, ואם יאכל פת מהבוקר – לא יוכל לקיים מצות אכילת מצה כדין. ומכך שאיסור האכילת חמץ הוא כל יום י"ד, א"כ גם איסור אכילת מצה הוא כל יום י"ד. וכ"כ המגיד משנה שסתמות לשון הרמב"ם הנ"ל, שכתב 'אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח כדי שיהיה היכר לאכילתה בערב', ולא פירט שהאיסור הוא רק מחצות היום, משמע שהאיסור הוא כל יום י"ד.

הרמ"א בסי' תע"א סעי' ב', פסק כשיטת הרמב"ם והרמב"ן, שאסור לאכול מצה שיוצאין בה בלילה – כל יום י"ד. ועיי"ש במג"א ס"ק ו', שכתב שמשמע מהרמ"א שביום י"ג אין איסור אכילת מזה, ודייק מדבריו בחק יעקב, דס"ל דבליל י"ד אסור לאכול מצה, אך איהו פליג עליה וס"ל דהאיסור הוא רק מבוקרו של יום י"ד, וכ"פ המשנה ברורה ס"ק י"ב, דהאיסור הוא מעלות השחר של יום י"ד. ועי' ב'הגדה של פסח מבית לוי' ח"ב עמו' ס"ד, דהגר"ח מבריסק הוכיח כדברי החק יעקב, מנוסח ההגדה המובאת במשנה בפסחים פ"י מ"ד, 'שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה', שמשמע שאף בליל י"ד מותרים באכילת מצה. קכה

עו"כ החק יעקב דבשיירי כנסת הגדולה כתב דהרבה מקונשטאנטינא נוהגין שלא לאכול מצה מראש חודש, והביאו המשנ"ב שם, ועי' באגרות משה או"ח ח"א סי' קנ"ה, שהאריך להסביר את מחלוקת הראשונים הנ"ל, ולפי"ז הסביר גם את הנוהגים לאסור אכילת מצה כבר מר"ח קיני, ואף הביא שיש נוהגים לאסור אכילתה כל שלושים יום סמוך לחג.

ב. איזו מצה בכלל האיסור

מצה עשירה: כבר מבואר ברמ"א דהאיסור הוא דווקא על מצה שיוצאים בה יד"ח בלילה, ומבואר בשו"ע דמותר לאכול מצה עשירה, דהיינו שנילושה במי פירות, ועי' במג"א ס"ק ה' משאריך בענין מצה שנילושה במיעטו מים והרבה מי פרות, ועי' במשנ"ב ס"ק י' דכיון שנקטינן להלכה שאין יוצאים בה יד"ח אכילת מצה, ממילא שרי לאוכלה בערב פסח.

אלא שדעת הרמ"א בסי' תס"ב סעי' ד', דנוהגים שלא ללוש מצה במי פירות, ומשום א דחוששים לשיטות הפוסרים דס"ל דמי פירות ג"כ מחמיצים, ואף ממהרים להחמיץ

קכה אולם הבן איש חי (בשו"ת רב פעלים או"ח סי' כ"ז, ובבא"ח שנה א' פרשת צו אות כ"ו), כתב שאין להקל בזה, משום דדעת כמה פוסקים שהאיסור מתחיל כבר בליל י"ד.
קכז ישנן גירסאות שגרסו מראש השנה, וכ"כ במחצית השקל.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

ממים, ב דחוששים שמא נתערב מעט מים בעיסה, דבזה לכו"ע העיסה מחמיצה, ואף בפחות משיעור מיל.

מאפים ותבשילים מקמח מצה: מבואר בביאור הלכה סי' תס"א סעי' ד' ד"ה יוצא, דיוצאים יד"ח באכילת מצה מפוררת, ק"י וע"כ פשוט שאסור לאכלה בער"פ.

ומבואר ברמ"א סי' תע"א סעי' א', דקמח מצה (או מצה שנתפררה) שנילושה ביין ושמן, אינה נקראת מצה עשירה, וממילא אסור לאוכלה בער"פ. ומבואר במג"א ס"ק דהאיסור הוא בין שנאפית אח"כ ובין שלא נאפית, ועי' בשע"צ ס"ק ט"ז דבלא נאפית – דוקא שיש לה עדין תואר לחם.

עו"כ המשנ"ב ס"ק כ', דקמח מצה שבושל בכלי ראשון, ודאי שלא מקרי מצה, וע"כ מותר לאכול בער"פ כדורים ממצה שקורין קניידלעך.

עי' בשעה"צ סי' תמ"ד ס"ק א', דדעת החיי אדם, דרשאי לאכול אף עיסה של קמח מצה מטוגנת, אך הדרך החיים אוסר.

מצה מבושלת: במשנ"ב סי' תע"א ס"ק כ', הביא מהגר"ז ורבנו עקיבא איגר דרשאי לאכול אף מצה שנתבשלה בכלי ראשון. אמנם בשעה"צ סי' תמ"ד ס"ק א', הביא כתב שבביאור הגר"א צידד שלדעת הרמב"ם אסור לאכול מצה מבושלת בער"פ, ומשמע שדעת הגר"א נוטה לשיטה זו.

מיני מצות שונים: דעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל (שמירת שבת כהלכתה פרק נ"ו הע' מ"ז), דאף מצה שנאפתה במפורש שלא לשם מצת מצוה, אסור לאכלה בער"פ, כיון דלדעת הרבה פוסקים יוצאים בה יד"ח מצה בליל פסח, שהרי מקפידים שלא תחמיץ, וכ"כ בשו"ת מנחת יצחק (ויס) ח"ח סי' ל"ז.

עו"כ במנחת יצחק, דאסור לאכול אפילו מצת חמץ שבזמנינו, דשורש האיסור באכילת מצה בער"פ, הוא כדי שיאכל מצת מצוה לתאבון, והרי טעמה של מצת חמץ שוה לטעמה של מצת מצוה, בפרט שבהרבה מאפיות כל המצות שנעשעות בחודשי החורף הינן משומרות לפסח, אלא שכותבים עליהם 'חמץ' כיון שאינן בחזקת משומרות. וכן צידד הגרצ"פ פרנק זצ"ל במקראי קודש פסח ח"ב סי' כ"ה.

*

ענף ג – אכילה בערב פסח

א. זמן האיסור

במשנה ריש ערבי פסחים 'ערבי פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך', ומבואר בגמ' שם דטעם איסור אכילה בערב פסח, הוא כדי שיאכל מצה של מצוה לתאבון – משום הידור מצוה.

ק"י ומשמעות הביאורה"ל דמתיר זאת דוקא למי שקשה לו לאכול מצה.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

והגמ' בדף ק"ז ע"א 'איבעיא להו סמוך למנחה גדולה תנן או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן סמוך למנחה גדולה תנן ומשום פסח דילמא אתי למימשך ואתי לאימנועי מלמיעבד פסחא או דילמא סמוך למנחה קטנה תנן ומשום מצה דילמא אתי למיכלה למצה אכילה גסה', ומסקנת הגמ' בע"ב דסמוך למנה – היינו סמוך למנחה קטנה, והוא מתחילת שעה עשירית. קכח

דעת רוב הראשונים דנקטינן להלכה דאיסור אכילה בערב פסח הוא מתחילת שעה עשירית, אך דעת הר"ן דף כ"ג ע"א מדה"ר, דכיון דבעיין לא איפשטא, הילכך מינקיט לחומרא עדיף – לאסור סמוך למנחה גדולה, והוא מחצות היום. קכט

השו"ע סי' תע"א סעי' א', פסק דאסור לאכול פת משעה עשירית ולמעלה. אולם הרמ"א בהלכות חג הסוכות בסי' תרל"ט סעי' ג', פסק כדברי המהרי"ל 'ולא יאכל ביום מחצות ואילך כדי שיאכל בסוכה לתאבון', וז"ל המהרי"ל 'דאסור לאכול משש שעות ולמעלה בערב סוכות דומיא דערב פסח'.

וכבר הקשה שם המג"א ס"ק י"ב ע"ד הרמ"א, דהא המהרי"ל לשיטתו שאוסר גם בערב פסח כבר מחצות, וכשיטת הר"ן הנ"ל, אך הרמ"א הרי שתק לדברי השו"ע בהלכות פסח – שאסור רק משעה עשירית, וא"כ מדוע בהלכות סוכות נקט כדברי המהרי"ל. וכן תמה בביאור הגר"א שם.

ועי' בחק יעקב סי' תע"א, שכתב לתרץ את תמיהת האחרונים על הרמ"א שלא העיר כלום בהלכות פסח, והוא משום דהא מבואר בסי' תמ"ב דאין אנו נוהגים לאכול מצה עשירה בפסח, ואילו מיני תרגימא אינם בכלל האיסור, וא"כ אין נפק"מ בדין זה בער"פ.

*

ב. אילו מאכלים בכלל האיסור

הנה תירוצו של החק יעקב הנ"ל, תלוי במחלוקת הראשונים בפירוש דברי הגמ' דף ק"ז ע"ב, 'אמר רבי יוסי אבל מטביל הוא במיני תרגימא ר' יצחק מטביל בירקא תניא נמי הכי השמש מטביל בבני מעיין ונותנן לפני האורחים', ונחלקו הראשונים מה הם 'מיני תרגימא', דדעת הרא"ש סי' י"ט, דהיינו **תבשיל מחמשת המינים**, דהא מבואר בגמ' בברכות דף ל"ו ע"ב דמברכין על מיני תרגימא בורא מיני מזונות, ואמרינן התם דאין מברכין בורא מיני מזונות אלא על חמשת המינים לבד. וכ"כ בתשובה (שו"ת הרא"ש) כלל י"ד סי' ה', דמיני תרגימא היינו מיני תבשיל העשוי מחמשת המינים או פירות וירקות. אולם הרשב"ם בפירושו על הגמ' הנ"ל, פירש דהיינו פירות ובשר, וכ"כ הרי"ף בדף כ"ג ע"א מדה"ר, וכן משמעות דברי הרמב"ם סוף פרק ו' מהל' חמץ ומצה, שכתב 'אבל אוכל הוא מעט פירות או ירקות'. ועיי"ש בתוס' ד"ה מיני, ששכתבו בתחילה כדברי

קכח דזמן מנחה קטנה הוא שעתיים וחצי קודם סוף היום, והוא אמצע שעה עשירית, וסמוך היינו תוספת של חצי שעה, וא"כ הוא תחילת שעה עשירית.

קכט דו"ק שהר"ן בפירושו על המשנה (דף י"ט ע"א מדה"ר), פירש דהיינו מנחה קטנה, וסמוך למנחה היינו תחילת שעה עשירית.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

הרא"ש, אך סיימו דבגמ' ביומא דף ע"ט ע"ב איכא חד שינויא דמשני ואיבעית אימא מאי מיני תרגימא – פירי'.

ועי' בשו"ע שכתב כעין לשון הרמב"ם, ומשמעות דבריו ג"כ לאסור אכילת תבשיל מחמשת מיני דגן, אולם החק יעקב במקום ס"ל דמש"כ הטור 'תבשיל' – היינו תבשיל מחמשת מיני דגן, וס"ל כשיטת אביו הרא"ש, וכן משמעות רוב הפוסקים. אך השערר הציון ס"ק ד' תמה על דבריו במש"כ שדעת רוב הפוסקים להתיר, דהלא דעת הרי"ף, הרמב"ם, רש"י, רשב"ם, העיטור, מהר"ם חלאוה והרשב"ץ, דמיני תרגימא היינו פירות, ולא הזכיר שום אחד מהם ה' מינים. וכ"פ המשנ"ב סי' תע"א ס"ק כ', דאין לאכול כדורים העשויים ממה מפוררת שקורין 'קניידלעך' משעה עשירית ואילך.

וא"כ מבואר דתירוצו של החק יעקב ע"ד הרמ"א, הוי רק לשיטתו דמותר לאכול תבשיל של חמשת המינים גם אחר שעה עשירית, אך לשיטת שאר הראשונים הנ"ל דלא הזכירו היתר של תבשיל ממיני דגן, א"כ הדרא קושיא לדוכתא. וכ"כ המשנה ברורה בסי' תרל"ט ס"ק כ"ז, דהאחרונים הסכימו לדינא דאינו אסור כי אם מתחלת שעה רביעת אחר חצות היום.

ועי' מחצית השקל סי' תע"א ס"ק ד', דירק מבושל משביע בדבר קל, ואסור לאכלו אחר שעה עשירית, ובאמר המוסגר מוסיף, 'ואפשר דגם ער"ד עפי"ל (תפוחי אדמה) דינו כירק'.

ועי' בכף החיים סוס"ק ח', שנוטה להקל לאכול תבשיל העשוי ממיני קטניות – אף אחר שעה עשירית, ומשום דאינו משביע כמו תבשיל מה' מיני דגן. וכתב החק יעקב ס"ק ב', דלנוהגים שלא לאכול קטניות בפסח, הו"ה שאסור לאכלם (בכל ערב פסח) אחר חצות היום, וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ג סי' ל"א. ועי' בספר סידור פסח כהלכתו פרק ט"ז הע' 42*, שהביא מהגרי"ש אלישיב זצ"ל שאף דמעיקר הדין אין בכך איסור, מ"מ המנהג שלא לאכלן מזמן איסור חמץ. ומ"מ בשעת הצורך אפשר להתיר.

עו"כ הראשונים הנ"ל ונפסקו בשו"ע שם, שאף באכילת שאר מאכלים שאינם משביעים, מ"מ לא ימלא כריסו מהם – כדי שיוכל לאכול את המצה לתאבון, והו"ה איסטניס שאפילו באכילה מועטת – לא יאכל את המצה לתאבון, הרי אסור באכילת כל המאכלים משעה עשירית. ועי' בשו"ע סי' ת"ע סעי' ג', דאיסטניס לא יאכל כל יום י"ד, ועי' משנ"ב סי' תע"א ס"ק ה' דתרי גווני איסטניס איכא, דמי שאכילה מועטת כבר מהבוקר סותמת את תאוותו – יאסר בכל אכילה כבר מהבוקר, אך מי שרק אכילה משעה עשירית סותמת תאוותו – יאסר באכילה רק משעה עשירית.קל

*

קל ויעוין בביאור הלכה שם ד"ה וין, שדן בכמות היין האסורה בשתייה משעה עשירית, ומסקנתו 'דמסתברא דתלוי הכל לפי טבע אותו האדם, לפי מה שהוא מרגיש בנפשו דבר שגורר לבו לתאות המאכל, או להפך'.

ענף ד – סעודה שלישית בערב פסח

השתא דאתינן להכי, יש לדון בשנה שערב פסח (י"ד בניסן) חל בשבת, מהו אופן קיום סעודה השלישית בשבת זו.

איתא בגמ' בפסחים דף י"ג ע"א, 'ארבעה עשר שחל להיות בשבת מבערין את הכל מלפני השבת ... ומשיירין מן הטהורות מזון שתי סעודות כדי לאכול עד ד' שעות דברי רבי אלעזר בן יהודה איש ברתותא שאמר משום ר' יהושע'. וכתבו התוס' ד"ה ומשיירין, דכ"ש דבחולין משיירין מזון לשבת, וכן מבואר בתוספתא פ"ג ה"ט.

א. מצה עשירה

והנה הדרך הטובה ביותר היא לאכול סעודה שלישית אחר זמן מנחה (ואחר תפילת המנחה), ולאכול בה מצה עשירה, וכ"כ הרא"ש פרק ערבי פסחים סי' א', 'וכן נוהג רבנו תם בערב פסח שחל להיות בשבת, שהיה עושה סעודה שלישית במצה עשירה'.

אלא שלכאן אפשרות זו תלויה במחלוקת הפוסקים בענין מצה עשירה בפסח, דדעת השו"ע סי' תס"ב, דמותר לאכול מצה עשירה בפסח, משום דמי פירות אינם מחמיצים, אולם דעת הרמ"א שם סעי' ד', דאין נוהגים ללוש המצה במי פירות וכש"כ שלא לאכלם בפסח, ומשום דחיישינן לשיטות הראשונים דמי פירות מחמיצים, וכש"כ דאיכא למיחש שמא נתערב מעט מים בעיסה (או במי הפירות), דבכ"ה לכו"ע הרי הם מחמיצים (יותר מהם ממים לבדם).

ואכן הרמ"א בסי' תמ"ד סעי' א', פסק 'ובמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, יקיים סעודה שלישית במיני פרות או בבשר ודגים'. אלא שבשו"ת נודע ביהודה מהדו"ק או"ח סי' כ"א, האריך לתמוה על פסקו של הרמ"א, ובנה דבריו על מה שהסיק שם, דאף חמץ נוקשה האסור בפסח – שרי בערב פסח, וכש"כ שמצה עשירה שריא בערב פסח. ומסיק דאף למנהגינו שלא לאכול מצה עשירה בפסח, מ"מ עד חצות ודאי שמותר לאכול מצה עשירה, והמורה להקל כל היום אפילו בלא צורך חולה וזקן, לא הפסיד אם הוא עכ"פ לצורך קצת.

ב. פירות, בשר ודגים

מלשון הרמ"א הנ"ל, מבואר שיקיים סעודה שלישית אחר המנחה, בפירות או בשר ודגים, אולם כ"כ המשנ"ב ס"ק ח', דיותר טוב לעשותה בבשר ודגים מאשר בפירות, דלפי מה שכתב השו"ע בסי' רצ"א סעי' ה', שאחר שסתם לעשותה בפת, הביא ג' י"א דאפשר לעשותה בתבשיל ממיני דגן, בבשר ודגים ובפירות. והבין המשנ"ב דראשון ראשון עדיף, וע"כ בשר ודגים קודמים לפירות.

ועי' בפמ"ג סי' רצ"א משב"ז ס"ק ב'; ה', דיהדר אחר פירות משבעת המינים. ועי' בקמות השלחן סי' צ"ב בדה"ש ס"ק ד', דהמעלה של פרי משבעת המינים, כיון דדבר שברכתו מעין שלש – טעון ברכה לאחריו במקומו, וא"כ הוי קביעות ודמי קצת לסעודה קבועה, וגם שמזכירים בברכת מעין שלש מעין המאורע. והוסיף לדפי"ז פירות משבעת המינים עדיפי אף מבשר ודגים.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

ועיי"ע בערוך השלחן סי' תמ"ד סעי' ה', דפירות (אף שלא מזו' המינים) עדיפי מבשר ודגים, ומשום דהם פחות משביעים מבשר ודגים.

ג. תבשיל ממיני דגן

עו"כ המשנ"ב שם, דיכול קיים סעודה שלישית בתבשיל העשוי ממצה כתושה (קמח מצה). קלא

והנה לפי מה שנתבאר בדברי המשנ"ב במש"כ דעדיף בשר ודגים על פירות, ומשום דיש קדימות לשיטה המובאת קודם בשו"ע, א"כ לכאו' יש עדיפות לתבשיל של דגן מאשר בשר ודגים, דהא בסי' רצ"א בהיאו השו"ע לפני בשר ודגים, ואילו במשנ"ב הנ"ל משמע דהוא שוה לבשר ודגים.

אלא דבין אם יקיימנה במצה עשירה או בתבשיל של דגן, צריך לאכלה קודם שעה עשירית, דהא כבר נתבאר דמשעה עשירית אסור לאכול מאכל משביע.

ד. חלוקת סעודת שחרית לשנים

כבר הובאה לעיל הגמ' בפסחים, דער"פ שחל בשבת משייר מזון שתי סעודות לשבת, ופירש רש"י דאין משיירין מזון גם לסעודה שלישית, דהא זמנה אחר המנחה – ואז כבר אסור באכילת חמץ.

אולם הב"ח סי' תמ"ד הביא את דברי ה"ר אליעזר ממיץ בספר יראים ח"ב סוס"י ש"א, דשתי סעודות – היינו שתי שביעות, ויחלק לשלש סעודות, ואין מכאן ראייה שסעודה שלישית שאכלה קודם ארבע שעות יצא. וביאר הב"ח את דבריו, דאע"ג דמהגמ' מבואר דזמן סעודה שלישית היא מזמן המנחה ומעלה, היינו דוקא לכתחילה היכא דאפשר, אבל בערב פסח דלא אפשר – ליכא ראייה דלא יצא בדיעבד קודם מנחה.

אולם יעוין בהגהת חכמת שלמה על השו"ע סי' תמ"ד, דהאריך להסביר שאך שיטת רש"י ששייך לאכול סעודה שלישית קודם חצות, אלא דס"ל לרש"י דהיינו דווקא בתורת 'השלמה' לסעודה שלישית, אך בכה"ג שלא שייך לאכלה בזמנה (מדינא דערב פסח), ממילא לא שייך להשלימה קודם זמנה או לאחריו, כיון דבעיקר זמניה ליכא חיוב.

ובמשנ"ב סי' תמ"ד ס"ק ח', הביא כן בשם האחרונים, דטוב גם כן שיחלק סעודת שחרית של פת לשנים, קלב ושכ"כ בביאור הגר"א דנכון לעשות כן. קלג

אלא שמבואר במנ"ב דכ"ז דוקא אם יש שהות לברך ברכת המזון ולהפסיק איזה שהות, כדי שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה. ועי' במשנ"ב סי' רצ"א ס"ק י"ד, שבזמן ההפסקה לא ישאר במקומו, אלא יקום וילך מעט בין הסעודות, דאם ישאר במקומו – לא יצא יד"ח סעודה שלישית, משום שנחשב בזה כסעודה אחת.

קלא עיי"ש בשעה"צ ס"ק א', שנחלקו הפוסקים אי יקיימנה במצה כתושה שטוגנה, א"נ במצה מבושלת (שלא נכתשה), ותליא בשיטות הפוסקים הנוכ"ל בענף ב' בענין היתר אכילתם בערב פסח.
קלב דו"ק שבמשנ"ב בסי' רצ"א, לא הביא את האפשרות הזו.
קלג לא מצאתי כן בביאור הגר"א בסי' רצ"א, תמ"ד ותע"א.

סעודה שלישית בערב פסח שחל בשבת

ועי' בחמד משה סי' תמ"ד ס"ק ו', שדי בשהות כדי הילוך ד' אמות, אולם באגרות חזו"א ח"א סי' קפ"ח, מובא שהחזו"א הורה להפסיק חצי שעה.

ה. לימוד תורה

המג"א סי' תמ"ד ס"ק ב', הביא שהשל"ה כתב בשם הזוהר בפרשת אמור, שרשב"י היה עוסק בתורה במקום סעודה שלישית.

ולכאו' היה אפשר להבין בדברי הזוהר, שעיסוק בתורה הוא אפשרות נוספת לכל האפשרויות הנזכ"ל, אולם בביאור הגר"א שם, מבואר דהבין בדברי הזוהר הללו, דבכה"ג שאי אפשר לקיים סעודה שלישית כתקנה, נדחית סעודה זו מכל וכל, ואין טעם לקיימה בשאר מינים.

מאידך להסתמך רק על הנהגה זו – ג"כ לא ראוי, א משום שהמנ"ב לא הביאה, ב יעוין במטה אפרים סי' תקצ"ז באלף למטה ס"ק א', שכתב ע"ז 'ומי הוא שידמה בעסק התורה לרשב"י'.

לתגובות: YR4295@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

קיום מצוות במקום צער וחולי

נשאלתי על ידי מי שעבר ניתוח גדול על בטנו בימים לפני פסח, ועקב כך אסרו לו הרופאים לאכול שום דבר חוץ מכמה מאכלים מיוחדים וקלים, ואסור לו לשתות שום דבר חוץ ממים, מה יעשה עם מצות אכילת מצה ומרור ושתיית ד' כוסות.

וחי בהם ולא שימות בהם

כתיב בפרשת בחקותי (ויקרא יח, ה) "ושמרתם את חקתי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם", וכלל ידוע שבכל המצוות אומרים (יומא פה:): "וחי בהם (ויקרא יח ה) ולא שימות בהם" (ורק הג' עבירות חמורות הם יהרג ולא יעבור), ומקום השאלה היא מה הדין בקיום מצוות עשה כאשר אין שום סכנה לחייו בקיום המצוה, אלא שהאדם עלול לחלות, (והיה לנו שאלה כזאת לפני כמה שבועות, כאשר התקלקל מערכת החימום, ולא היה חימום בבית המדרש במשך השבת, והיה שלג ומאוד קר בחוץ, האם היינו פטורים מלבוא לבית המדרש לתפלה או שצריכים לבוא הגם שהיה מאוד קר) האם גם אז הוא חייב במצוה מכיון שאין חשש סכנה לחייו, וכדמורה פשוט לשון רש"י (יומא פה:): "אשר יעשה האדם המצוות שיחיה בהם ודאי, ולא שיבא בעשייתה לידי ספק מיתה", הרי שכל זמן שאין ספק לחייו מחוייב הוא בכל המצוות, או דמאחר שעלול הוא להיות נופל למשכב לכמה ימים או אפילו לכמה שבועות הוא פטור. (ולגבי איסור לא תעשה כתב המנחת חינוך (מצוה ק"ל אות ו) "בלאו הדין שכל ממנו יבזבז שלא יעבור וגם בגופו עד פיקוח נפש, ואין צריך להאריך כי הוא ידוע").

ודבר פלא מצינו בלבוש (ס' תר"מ ס' ג) בטעם מצטער פטור מן הסוכה וז"ל שם "לא חייבה התורה לישב בסוכה אלא כדרך שאדם דר בביתו דכתיב תשבו שפירושו תדורו כלומר כעין תדורו, לפיכך חולים ומשמשיהם ומצטערים פטורים מן הסוכה שכן דרכו בכל ימי השנה מי שהוא חולה או מצטער מתבודד במקום מיוחד לו ולא חולי שיש בו סכנה לבד אלא אפילו אין בו סכנה כגון חש בראשו או בעיניו הוא פטור, דשמא תזיק לו טרחת עלייתו או ישיבתו בסוכה וחי בהם אמר רחמנא ולא שימות בהם". הרי שנקט שגם הניזוק על ידי מצוה פטור מטעם דנכלל בהיתר וחי בהם ולא שימות בהם. אבל דברי הלבוש צ"ב, דהרי היתר מצטער הוא היתר מיוחד בדיני ישיבת סוכה משום "תשבו כעין תדורו" ולא משום "וחי בהם", ואין למדין מסוכה לשאר דוכתי, וכדאיתא להדיא בברכי יוסף ס' תע"ב ס' י.

*

לפעמים צריך שיחלה את עצמו

והנה בנוגע לשאלתנו, יש לציין הוראת הגמרא ברכות (יב:): "אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חבירו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר גם אנכי חלילה לי מחטא לה' מחדול להתפלל בעדכם אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו מאי טעמא, ואני בחלותם לבושי שק".

ובמהרש"א שם כתב ואני בחלותם לבושי שק וגו'. בהאי קרא אינו מפורש שיחלה האדם על חבירו אלא שיענה אדם את עצמו בחליו של חבירו, וי"ל דאסיפא דקרא סמך דכתיב 'ותפלתי על חיקי תשוב' דהיינו שאני מתפלל על חליתו והוא החולי על חיקי תשוב והיינו שאחלה את עצמי עליהם ודו"ק:

הרי יש גמרא מפורשת שלפעמים צריך שיחלה את עצמו על איזה מצוה, והגם שכמה מפרשים הבינו שאין כוונת הגמרא כפשוטו שיחלה את עצמו, אלא שישתתף בצערו של הת"ח, אמנם מדברי המהרש"א מבואר כפשוטו שצריך שיחלה את עצמו.

וכן כתב גם העין יעקב שם שהכוונה לחולי ממש, וכמבואר לקמן (לב). עה"פ ויחל משה, שהתפלל משה רבינו עד שאחזו אחילו שהוא אש של עצמות וז"ל הגמרא, "תניא רבי אליעזר הגדול אומר מלמד שעמד משה בתפלה לפני הקדוש ברוך הוא עד שאחזתו אחילו, מאי אחילו אמר רבי אלעזר אש של עצמות מאי אש של עצמות, אמר אביי אשתא דגרמי". וכדבריו מבואר גם בנועם אלימלך (פרשת ויגש ד.ה. ידבר נא) שהבין דברי הגמרא כפשוטו וז"ל "אמרו חז"ל המתפלל על חבירו צריך שיחלה עצמו עליו **שהיא חלישת כח כמ"ש ויחל משה מלמד שהחלה עצמו**". וגמרא זו לא הובא כלל בספרי הפוסקים. (וכוזה העיד הרה"ק השר שלום מבעלזא זי"ע על עצמו, שכל כך הרבה להתחנן ולבכות על מאסרו של הס"ק מרוזין זי"ע, עד שאיבד מאור עיניו בסוף ימיו משום רוב הדמעות שבכה על הרבי מרוזין בעת שהיה תפוס במאסר).

עוד מקור שלא הובא בספרי הפוסקים, היא דברי השבלי הלקט (ס' צ"ג) לגבי חיוב סעודת שלישית בשבת וז"ל: "יש מוכיחין שאדם שמזקת לו אכילה שאינו רגיל לאכול הרבה שפטור מג' סעודות, דהיינו עונג שלו וכמעט שהוא אסור לאכול דהא קא מצער ליה מה דאכיל, ואינו נראה לי דגרסינן בפ' הישן (סוכה כז.) 'אפטרופוס של אגריפס המלך שאל את ר' אליעזר, כגון אני שאיני רגיל לאכול אלא סעודה אחת ביום, מהו שאוכל סעודה אחת ביום ואיפטר, אמר לו בכל יום אתה ממשיך כמה פרפריות לעצמך ועכשיו אי אתה ממשיך פרפרת אחת לכבוד קונך'. ה"נ יש לומר שאע"פ שמזקת לו האכילה צריך להמשיך סעודה אחת לכבוד קונו, ואם אינו יכול לאכול אכילה מרובה מפני שמזקת לו, יאכל אכילה מועטת ולא יבטל מג' סעודות". אמנם אינו ברור מדבריו מה הכוונה "שמזקת לו האכילה", אם הכוונה רק לצערא בעלמא, או אפילו לצער גדול או שנופל למשכב וצ"ב.

*

ראיה מד' כוסות שצריך לקיים המצוה אפילו אם יחלה

בשו"ת מהר"ם שי"ק (או"ח ס' ר"ס) כתב וז"ל "נשאלתי בחולה שאמרו לו הרופאים באזהרה גדולה שלא יאכל מצה ומרור ואם יאכל יהא בסכנה גדולה והחולה רוצה להחמיר על עצמו ולאכול אי רשאי לברך" וכתב שם המהר"ם שיק "פשוט דאינו רשאי לאכול ואינו רשאי לברך, ולכאורה בלאו הכי מספקא לי אם אוכל דבר שמזיק לו לבריאות גופו אי מקרי כלל אכילה, דהרי אמרו ביומא (פ:) דאם אוכל אכילה גסה או כוסס שעורה פטור משום דכתיב כי יאכל פרט למזיק ופי' הרמב"ם בפרק י מתרומות הואיל ומזיק לגופו לא מקרי אכילה ושתייה, וא"כ ה"נ.

ולפי"ז לכאורה קשה איך פסק בשו"ע סימן תעב סעיף י "מי שאינו שותה יין מפני שמזיקו או שונאו צריך לדחוק עצמו ולשתות ולקיים מצות ארבע כוסות", וכ"ש שהדין כן לענין מצה ומרור, ואמאי, והא כי יאכל פרט למזיק ולא מיקרי אכילה וכו'. ונראה דהא דממעטינן כי יאכל פרט למזיק, היינו אם הוא מזיק לו מיד בשעת אכילתו ושתייתו, וא"כ אינו נהנה ממנו מיד וכן כתב שם בספר תויוה"כ אבל אם הוא נהנה ממנו אלא שלאח"ז מזיקו שפיר מקרי אכילה וכו' נראה כן דכל שנהנה ממנו בשעתו אע"ג דלאחר זמן מזיק לו מקרי אכילה ושתייה בין לענין איסור לאו ובין לענין מ"ע. וא"כ אם אין בו חשש סכנה אפילו מזיק לו שפיר מחוייב לאכול ומברך כדמוכח מדברי השו"ע סימן תעב סעיף י הנ"ל וכ"ז אם אין בו אפילו ספק סכנה" עכ"ל.

ובהשקפה ראשונה נראה מדברי המשנה ברורה (ס' תע"ב ס' לה) דמסכים עם יסוד המהר"ם שיק דאדם צריך לקיים מצות עשה אפילו אם על ידי זה יפול למשכב, דהא כתב שם המשנה ברורה "מפני שמזיקו - ר"ל שמצטער בשתייתו וכואב בראשו מזה, ואין בכלל זה כשיפול למשכב מזה". ובשער הציון שם כתב "כן נראה לי פשוט דאין זה דרך חירות". הרי שרק מפני שאין זה דרך חירות פטור משתיית ד' כוסות אם יפול למשכב, הא בשאר מצוות יהא חייב, וכן איתא בשו"ת שבט הלוי (ח"ה ס' ריט) שכתב דהמשנה ברורה פוטר רק ממצוה דרבנן, אבל בודאי במצוה דאורייתא הוא מחוייב הגם שיפול למשכב על ידה.

אמנם גם יש לטעון לאידך גיסא, דבאמת סובר המשנה ברורה דנופל למשכב פטור מכל המצוות, ושאני ד' כוסות, דמאחר שצריכים להוציא הון רב על ד' כוסות שאפילו צריך למכור כסותו, הו"א שהגם שמי שנופל למשכב על ידי שאר מצוות יהא פטור מהם, אבל שאני הדבר במצות ד' כוסות שיהא צריך שיחלה את עצמו עליו, קמ"ל שפטור משום דאינו דרך חירות. וכן כתב בערוך השולחן (שם ס' יד) שאם יחלה פטור משתיית ד' כוסות.

וביאר הו"א הזה דשאני ד' כוסות מכל אשר מצוות מבואר בהקדם דברי הרמ"א (או"ח סימן תרנ"ו ס"א) שפסק שאין האדם צריך לבזבז הון רב על המצוות, והלבוש שם ביאר דאם יהיה עני יבטל ממצוות רבות אחרות, ובפתחי תשובה (יו"ד ס' קנז סק"ד) כתב שהוא על דרך חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה.

שיטת הפוטרים ממצוה אם יחלה

וכך העלה בשו"ת בנין שלמה (או"ח ס' מז ד.ה. ודע) וז"ל "קצת יש מקום להביא ראיה דאינו מחוייב להכניס עצמו בחולי וצער הגוף בשביל מצות עשה ואף דלא יגיע סכנה מזה, מהא דמבואר בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו דאינו מחוייב ליתן כל ממונו בשביל מ"ע, ואפשר שיש ללמוד מזה דה"ה דאינו מחוייב להכניס עצמו בצער וחולי בשביל מ"ע, דהא צער הגוף וחולי עדיפא לאנשי מממונא דהא קיי"ל (ב"ק צג) דאם אומר שבור את כדי ע"מ כדי לפטור פטור, ואלו בצער הגוף תנן דאם אומר הכני פצעני אפילו באומר ע"מ לפטור חייב.

ואכן לענ"ד נראה פשוט דכל כגון זה תליא בהרגשה שמרגיש החולה בעצמו שאפשר שיזיק לו אם יאכל הכזית מצה ומרור אז אינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיים המצוה, וכן אפילו אם החולה אומר בעצמו שלא יזיק לו אך דרופא בקי אומר דאפשר דיזיק לו ג"כ שומעין לרופא ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיים המצוה דלא חמיר ממצות עינוי של יוה"כ דהוא מ"ע שיש בו כרת מ"מ קיי"ל דמאכילין אותו ע"פ עצמו או ע"פ בקיאיין, ואף דהתם מיירי בחולה שיש בו סכנה מ"מ פשוט משם לענין מ"ע גרידא אף בחולה שאין בו סכנה כנ"ל פשוט". (והנה פטור המ"ב היה רק לענין מצות דרבנן של ד' כוסות ומרור, אבל מדברי הבנין שלמה נראה להדיא דה"ה מצות עשה דאורייתא).

וכדבריו כתב בשו"ת אבני נזר (יו"ד ח"ב סימן שכ"א) ובחלקת יואב (קונטרס בדיני אונס ענף ד') דכמו שאין האדם מחוייב להוציא הון רב על מצוות דאמרו חז"ל (שבת ק"מ): "בל תשחית דגופא עדיף מבל תשחית דממונא", ולכן בריאותו נחשב כמו הון רב ויותר מזה. וכן נקט בפשיטות באגרות משה (או"ח ח"א ס' קעב).

ומדברי המשנה ברורה בס' תע"ג מבואר דנופל למשכב אינו היתר מיוחד המוגבל רק לשתיית ד' כוסות מטען דרך חירות, אלא דהיתר זה נוהג גם בשאר מצוות, דכתב שם (סק"מג) דאם אכילת מרור "אי אפשר לו מפני בריאותו עכ"פ יאכל מעט או ילעוס בפיו לזכר טעם מרירות", הרי שהנופל למשכב פטור ממצוה של אכילת מרור הגם ששם אין שייך כלל הטעם של דרך חירות.

וכן נראה מעוד תשובה מהאבני נזר (או"ח ס' שפג) שכתב אודות אחד "שמחמת סיבה שהיה לו גזרו הרופאים שלא ישתה שום משקה ולא יאכל שום משקה, ולא יאכל שום דבר חריף אם יכול לצאת ידי חובתו במרור פחות מכזית". וחקר האבני נזר אם יש ענין לו לאכול חצי שיעור, ולא כתב כלל שצריך לדחוק את עצמו לאכול שיעור שלם, ומשמע שפטור אם יש חשש חולי.

מהו השיעור להיות נחשב כנופל למשכב

והנה הפוסקים הנ"ל לא כתבו כמה זמן צריך האדם להיות רתוק למטתו עד שיהא נחשב כנופל למשכב אבל בכף החיים כתב (סי' תעג סקפ"ח) "ואם כשיאכל כזית ממנו יחלה יום או יומיים בכה"ג אין צריך הבריאה להביא עצמו לידי מדה זו ואיסורא נמי איכא לחבול בעצמו תשו' בשמים ראש סי' צד עיי"ש ע"כ". הרי שהעתיק דברי בשמים ראש לדינא עכ"פ לענין מצות מרור דרבנן. ויש לציין עוד לדברי הערוך השלחן (יו"ד ס' רע"ד ס"ט) לגבי דיני אבלות שפסק "נ"ל דכל חולה אף שאין בו סכנה אם האבלות יגרום תוספת חולי אין לו להתאבל". אבל בשו"ת דברי יציב (חו"מ ס' ע"ט אות לא) כתב בנוגע קיום מצות לא תעמוד על דם רעך, אם מחוייב לתרום דם לטובת חבירו החולה "אם יצטרך לשכב יום או יומיים, אם אין בזה שום חשש סכנה חייב להצטער" עיי"ש. ודבריו מובנים היטב לפי דברי חז"ל (ברכות יב:) שהבאנו בראש המאמר "ת"ח שחלה צריך שיחלה עצמו עליו", ואם כן מבואר מאוד שכאן אין פטור של נופל לשכב של יום או יומיים.

*

המצטער חייב בכל המצות

והנה עד כאן דברנו ממי שנופל למשכב שפטור מעשיית המצוה, אבל אם רק מצטער טובא אז הוא חייב לקיים המצות, והראיה היא מדין שתיית ד' כוסות דפסק השו"ע דחייב לדחוק את עצמו אפילו אם היין מזיקו, ומקור דין הנ"ל הוא מתשובות הרשב"א (ח"א סי' רלח) ויסוד דינו הוא מן הגמרא נדרים (מט:): דרבי יהודה בר אלעי היה דוחק את עצמו לשתות הד' כוסות והיה אומר "חוגרני צידעי מן הפסח עד העצרת", וביאר שם רש"י וז"ל "משום מיחוש ראשי מפני ד' כוסות ששתייתו שאני חושש מהן מפסח ועד עצרת", ובשו"ת בית ישראל (ס' נא) מהגה"ק רבי ישראל הורביץ זצ"ל מאוהעל דקדק דבשו"ע (ס' שכח סעי' א) כתב וז"ל "מי שיש לו מיחוש בעלמא והוא מחזק והולך כבריאה אסור לעשות לו רפואה בשבת", ומעתה לפי"ז ממילא יובן וצריך לחלק דמ"ש בשו"ע הלשון דצריך לשתות יין אע"פ שמזיקו היינו מיחוש הראש וכדומה איזהו מיחוש קל, בזה צריך לדחוק עצמו ולשתות ד' כוסות.

ובברכי יוסף (ס' תעב ס' י) מביא קושית הרב ראש יוסף שהקשה על דינו של השו"ע דצריך לשתות הד' כוסות אע"פ שמזיקו והא מצטער פטור מן הסוכה ומכל המצוות, ואיך חייב בד' כוסות מי שמזיקו. וכתב החיד"א: "ולא קשה מידי, דדוקא גבי סוכה אמרו דמצטער פטור מן הסוכה, והיה טעמו דתשבו כעין תדורו, וכמ"ש התוס' בסוכה דף כ"ג, הא בשאר מצות דלית לן פטורא מקרא כי סוכה דכתיב תשבו, חייב המצטער, וכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון". (ועיי"ש עוד לגבי תפילין).

ובשו"ת דברי יציב (חו"מ ס' עט ס' כה) כתב "סברא זו מוכרחת לחלק בין סוכה לשאר מצוות, דהרי התם פטרינן אף המצטער מפני הזבובים ופרעושים (או"ח סי' תר"מ ס"ד), ואם נאמר כן בשאר מצוות בטלת כל מצוות שבתורה, ובודאי שחייב להתייגע ולהצטער

בקיום המצוות ואין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה וברמב"ם פ"א מתלמוד תורה ה"ח כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה וכו' בין בעל יסורין בין בחור בין שהיה זקן גדול שתשש כוחו וכו' וכן ביו"ד ריש סי' רמ"ו, וברור שגם מהר"י איסקאפה לא נתכוין לפטור בצער כלדהו אלא הכל לפי הענין, אם תש כוחו ביותר ונפל למשכב וכדומה, וכעין שחילקו בחשאב"ס לגבי שבת בסי' שכ"ח סי"ז וזה ברור, ובסוכה דפטור בכל צער ע"כ דרק משום תשבו כעין חדורו וא"כ אין ללמוד משם כלל למקום אחר וכמו שכתב הברכ"י ודו"ק" עכ"ל הדברי יציב.

*

אין לקיים המצוות באופן של צער

ובשו"ת בנין שלמה הנ"ל גם הביא מדברי שו"ת בשמים ראש (וידוע פולמוס הגדולים שפקפקו בנאמנות ספר הנ"ל) וז"ל "שוב מצאתי בבשמים ראש בסי' צ"ד שנשאל ע"ז אם חולה שאין בו סכנה חייב לאנוס את עצמו ולאכול מצה ומרור, והביא דהתורה לחיים ניתנה ואין זה דרכי נועם עכ"ל.

ויש להסביר דברי הבשמים ראש לפי דברי הגמרא פסחים (קז). "לוי שדר ליה לרבי שיכרא בר תליסר מגני טעמיה, הוה בסיים טובא, אמר כגון זה ראוי לקדש עליו ולומר עליו כל שירות ותושבחות שבעולם, בליליא צעריה, (וברשב"ם: "שלשול דתמרים משלשלין") אמר מיסרן ומפייס". ופירש הרשב"ם "מיסרן ומפייס בתמיה, וכי מי שמצער ראוי הוא לפייס ולרצות להקב"ה ולומר עליו קידוש". הרי שאין ראוי לעשות מצוה באופן שגורם האדם צער הגוף, שאין פטור של דרכי נועם רק מחמת הגברא שהוא מצטער, אלא גם מצד אופן עשיית המצוה, שאין זה ראוי לרצות להקב"ה על ידי משקה שגורם צער הגוף.

ולכאורה יש לשאול מגמרא זו על קביעות המהר"ם שיק הנ"ל שחילק בין אוכל המזיק לו מיד בשעת אכילתו ושתייתו, ובין אכילה שנהנה ממנו אלא שלאחר זה מזיקו, דמדברי גמרא זו נראה דאין ראוי לקדש על יין שנהנה ממנו אם זה יזיק לו אחר כך. ובהשקפה שניה יש ליישב דאין קשה מגמרא זו, דהתם מיירי שעצם היין היה מקולקל ולא היה ראוי לשתייה, ומשום דרבי לא ידע שיין זה מקולקל ויגרום לו שלשול אחר כן, קידש עליו, ולכן התבטא שלא היה ראוי לקדש על יין כזה, שבודאי אם יש לאדם ברירה לקדש על יין שלא יגרום לו לו שלשול אין לו לקדש על סוג יין שיקלקל את מעיו, ואין זה נוגע לשאילתינו כשאין הקלקול בהיין אלא שהאדם יש לו בתוך גופו איזה קלקול, אולי יודה רבינו הקדוש שאז צריך לקדש עליו הגם שיגרום לו שלשול אחר כן.

ובשו"ת אבן יעקב (ס' לז) מהרה"ג ר' יעקב הכהן מעסקין מפאניוועז כתב "ואני שמעתי מפי אדמו"ר הגאון האמיתי מופת הדור מרן ר' יצחק יעקב ראינווביץ זצ"ל הגאב"ד ור"מ דפאניוועז וז"ל הטהור: אני מרגיש כאב לב בעת אכילת מרור בלילות של חג הפסח, מפני שהיה לו מכת השיעול כבד מאוד, ושאלתי אותו הא מצטער פטור מסוכה וכמו כן משאר מצוות, וכמדומה לי שהיה אוכל את המרור אינו מרוסק דמריר טובא, והשיב לי: הא

ניחא גבי מצטער של סוכה איכא שיעור כמו ירדו גשמים או מחמת הקור או דהמאכלים נקרשים וכדומה, אבל במרור ליכא שיעור עד כמה נקרא מצטער ולהיות פטור מן המצוה, ואיני יכול להכריע עד כמה נקרא מצטער עכ"ל הטהור".

הרי שאין לנו לבדות מעצמינו מה ומי נקרא מצטער, ורק מי שנופל למשכב פטור ולא זולתו. (וע"ע בספר בשבת של מי ח"ב עמ' רמז). וכך היא לשון החק יעקב (סי' תעג סקכ"א) לגבי אכילת מרור "וראוי לדחוק עצמו בכל יכלתו אף אם יכאב עליו לקיים מצות חז"ל".

אמנם יש לציין דזהו דוקא במרור שאין צריך דרך חירות, אבל מי שאינו סובל שתיית יין או שהיין גורם לו שראשו כבד עליו, כתב בהליכות שלמה (פר' ט אות יא) שיכול לכתחלה לשתות מיץ ענבים וזה נחשב אצלו דרך חירות, משא"כ שתיית יין אין זה דרך חירות מכיון שסובל מזה.

ולפי דבריו צריך לומר שזה שרבי יהודה בר אילעאי שתה הד' כוסות אע"פ שסבל משתייתם, לא היה כואב לו ראשו בליל הפסח, ורק למחרת הרגיש הדבר בנפשו עד שבועות, וכדכתב המהר"ם שיק הנזכר לעיל, אבל מי שסובל משתיית היין בליל הסדר ישתה מיץ ענבים. וכן פני הדברים בנוגע דברי השו"ע דמי ששונא יין צריך לדחוק את עצמו, דאמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל (הובא בספר סידור פסח כהלכתו פ"ג הערה ט) דהיינו ששונאו קצת אך יש לו גם קצת הנאה ממנה, אבל אם שונאו ממש ואינו יכול לשתותו כלל פטור מלשתותו, דאין זה דרך חירות לשתות דבר המאוס עליו.

*

באכילת מצה מספיק הנאת גרונו

והנה אנו צריכים להבין למה לא העירו כל המפרשים שדנו בשאלה הנ"ל אם הנופל למשכב פטור ממצות, מדבריו המפורשים של השולחן ערוך (ס' רפח ס' א-ג) "אסור להתענות בשבת עד ו' שעות: הגה - ואפילו לומד ומתפלל, אסור. י"א שאדם שמזיק לו האכילה, דאז עונג הוא שלא לאכול, לא יאכל: אדם המתענה בכל יום ואכילה בשבת צער הוא לו מפני שינוי וסת (פי' דבר קבוע), י"א שראו כמה חסידים ואנשי מעשה שהתענו בשבת מטעם זה, וכן אמרו שכך היה עושה הר"י החסיד ז"ל:

ונראה הסבר הדברים לפי מה שהעלה בשו"ת כתב סופר (או"ח ס' צו ד.ה. ודע) וז"ל "ודע דנ"ל פשוט דמצות אכילת שבת ויו"ט לא קיים בהנאת גרונו דבשבת כתיב ביה 'עונג' וביו"ט 'ושמחת', בוודאי אין עונג ושמחה למי שחוזר ומקיא משנכנס לגרונו, ואין דרך אכילת בני אדם כך, ואיה עונג ואיה שמחה, ולא דמי למצות אכילת מצה ומרור וכזית בליל ראשון של סוכות דיוצא באכילת גרונו והחילוק מובן, והאוכל כזית מצה בליל ראשון של פסח ולא הכניסו לתוך מעיו ידי מצה יצא, וידי חיוב מצות כזית פת של יו"ט לסוברים דכזית פת ביו"ט דאורייתא לא יצא. כל זה נראה לי נכון ברור לדינא".

והיינו דשאני מצות אכילת שבת מאכילת מצה, דאפילו אם ידחוק את עצמו לאכול, לא יקיים מצות סעודת שבת דאיה העונג ואיה השמחה, ואדרבה יותר נח ועונג לו להתענות

קיום מצוות במקום צער וחולי

וזהו גופא כוונת השו"ע "דאז עונג הוא שלא לאכול". (ודברי השו"ע הם דלא כדברי השבלי הלקט שהבאנו לעיל, והגם שהבית יוסף הביא דברי האגור בשם השבלי הלקט, לא ציטט כל דבריו, ונראה דלא ס"ל כן).

ובזה יש לתרץ שאלתינו מעל דברי המהר"ם שיק מהגמרא פסחים (קז.) הנ"ל שתמה רבינו הקדוש "מיסרן ומפייס, וכי מי שמצער ראוי הוא לפייס ולרצות להקב"ה ולומר עליו קידוש", דשאני סעודת שבת דלעונג ניתנה ולכן פטור מסעודת שבת גם באופן שנהנה ממנה בשעת מעשה ומצטער אחר זה, דיותר טוב לו לא לאכול ולשתות כלל.

והנה במנחת חינוך (ריש מצוה י) כתב דאם אכל מצה והקיאה יצא, וכן כתב בשו"ת תורה לשמה ס' קכה, שנשאל אודות מי שאכל מצה ותיכף הקיאה אם יצא, וז"ל "איתא בגמרא דחולין (ק"ג:)" אמר רבי אסי אמר רבי יוחנן אכל חצי זית והקיאו, וחזר ואכל חצי זית אחר חייב, מאי טעמא הרי נהנה גרונו בכזית' עיין שם. וכן פסק הרמב"ם ז"ל בפרק י"ד מהלכות מאכלות אסורות הלכה ג' 'אפילו אכל כחצי זית והקיאו וחזר ואכל אותו חצי זית עצמו שהקיאה חייב', שאין החיוב אלא על הנאת הגרון בכזית מדבר האסור עיין שם. מיהו ודאי אם טעם ופלט לא בא לבית הבליעה הרי זה פטור וכנודע, ועיין בבית יוסף ושלחן ערוך אורח חיים סימן תקס"ז ועיין במגן אברהם אורח חיים סימן ר"י סע"ק א' עיין שם, ואם כן השתא מאחר דלענין איסורין דכתיב בהו אכילה חשבינן לה בכהאי גוונא אכילה וחייב עליה, הוא הדין לענין חיוב אכילת מצה ושתיית יין אף על פי שהקיאה תכף אחר שירדו חדרי בטן עם כל זה כיון שנכנסו בתוך הבליעה ולא פלטם קודם בואם בית הבליעה הרי נהנה בית הבליעה מהם, וחשיב זה אכילה ושתייה".

ודברי המנחת חינוך ובעל בן איש חי מבוארים לפי יסוד הכתב סופר הנ"ל דרק בסעודת שבת ויו"ט צריכים עונג ושמחה, ולא באכילת מצה, ואין צריכים בה הנאת מעיו אלא הנאת גרונו. אמנם דברי הכתב סופר דאין מצות אכילת מצה דומה למצות אכילת שבת צ"ב, דהלא אכילת מצה צריכה להיות בהסיבה דרך חירות, וכי נאמר שמי שאינו סובל אכילת מצה ומקיא תיכף כל מה שאכל קיים בזה דרך חירות, ומה שכתב המנחת חינוך ושאר פוסקים דכן יצא, צ"ל דהיינו דמי שאכל ואחר כן הקיאה, שהיה אכילתו כדין ורק אח"כ הקיאה, והגם שבתורה לשמה הנ"ל שתכף הקיאה, אכתי י"ל דאם כי הקיאה תיכף אחר האכילה, אבל בשעת האכילה לא ידע שכן יהיה, ונהנה ממנו בהנאת גרונו, אבל מי שידוע לכתחלה שמעיו מקולקלים ואינו סובל שום אוכל, ואכל מצה והקיאה, מסתברא שגם המנחת חנוך והתורה לשמה יודו דאין זה נקרא דרך אכילה וק"ו שאין זה דרך חירות.

או שנדחוק לומר שהגם שמעיו מקולקלים ואינו סובל שום אוכל וידוע שהוא מקיאה המצה אח"כ, עכ"ז יצא ידי חובתו דאין צריכים הנאת מעיו באכילת מצה, ומספיק הנאת גרונו שנהנה מאכילת המצה, ונחשב שאכל המצה דרך חירות, ומה שהוא מקיאה אחר כך אינו מגרע הנאת גרונו שהיה לו מקודם.

*

האם רשאי או משובח לקיים מצוה אם יחלה

והנה עד כאן דברנו אם יש חיוב על האדם לקיים המצוה הגם שיפול למשכב על ידי זה, ויש לדון אם רשאי האדם או אפילו משובח הדבר להחמיר על עצמו ולקיים מצוה הגם שידוע שגורם לעצמו ליפול למשכב. ומדברי הכף החיים שהבאנו לעיל שכתב "ואיסורא נמי איכא לחבול בעצמו", נראה שאסור לו להחמיר על עצמו, אבל דבריו הם לגבי מצוה דרבנן ולא שמענו מדבריו לגבי מצוה דאורייתא.

אבל מדברי הבנין שלמה הנ"ל נראה להדיא דגם במצוה דאורייתא אסור להחמיר על עצמו "אם מרגיש החולה בעצמו שאפשר שיזיק לו אם יאכל הכזית מצה ומרור אז אינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיים המצוה, וכן אפילו אם החולה אומר בעצמו שלא יזיק לו אך דרופא בקי אומר דאפשר דיזיק לו ג"כ שומעין לרופא ואינו רשאי להחמיר על עצמו ולקיים המצוה",

וצריכים לדעת האם דבריו מוסכמים לכו"ע, דאולי יש הסוברים שאפילו במצוה דרבנן רשאי האדם להחמיר על עצמו לקיים מצוה דרבנן הגם שגורם לעצמו ליפול למשכב. אכן בשו"ת תשובות והנהגות (חלק ב' ס' רמא) נשאל לגבי אכילת מרור וכתב על זה "אם הרופאים קובעים שבודאי או ע"פ רוב יזיק ויסתכן אסור ואינה מצוה כלל, אבל אם ע"פ רוב לא יזיק, רק הרופא מחמיר שיש איזה חשש, ולכן אף שמדין תורה חמירא סכנתא מאסורא ואין חיוב מצוות במקום חשש מ"מ בזה אם רוצה להחמיר על עצמו וסומך דשומר מצוה לא ידע דבר רע, מקיים המצוה דאף שפטור לא מופקע בזה לגמרי חיובו, וכן שמענו צדיקים וקדושי עליון שנסתכנו לקיים מצוות ואין להרהר אחריהם.

ומדברינו יוצא שאם יש ספק סכנה ממש, וכ"ש כשיש רוב לסכנה אסור להחמיר בזה ונקרא חובל בעצמו ועביד איסור, ואפילו צדיקים וקדושי עליון לא הותר להם, אבל אם החשש סכנה רחוקה שבכל התורה אזלינן בתר רוב רק חמירא סכנתא ואין דנין בו דין רוב, אם כוונתו לש"ש וראוי לכך, אף שאנו אין מורין לו להחמיר, מ"מ אם עביד כן קיים מצוה ולא נקרא חובל בעצמו אף שפטור מהמצוה כשכוונתו למצוה, וצדיקים וקדושים הם, וח"ו להרהר אחרי מעשיהם.

ובפתחי תשובה (סימן קנ"ז סק"ג, והובא דבריו בתשובות והנהגות הנ"ל) שאל על דברי הגמרא בעירובין (כא:): "מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין וכו' אמר לו תן לי מים שאטול ידי, אמר לו לשתות אין מגיעין, ליטול ידיך מגיעין, אמר לו מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי" אמרו לא טעם כלום עד שהביא לו מים ונטל ידיו, כששמעו חכמים בדבר אמרו, מה בזקנותו כך בילדותו על אחת כמה וכמה, ומה בבית האסורין כך שלא בבית האסורין על אחת כמה וכמה". הלא אין נטילת ידיים דוחה פיקוח נפש ולמה סיכן את נפשו, וכתב הפתחי תשובה וז"ל ובס' תפארת ישראל על משניות פ"א דברכות מ"ג כתב דמ"מ מותר להכניס את עצמו לספק סכנה היכא דלא שכיח הזיקא ומצוה דעסיק בה אגוני מגנא, וראיה מר"ע שהכניס עצמו לספק סכנה בנט"י שהיה סומך את עצמו שלא יניחו שומר האסורים למות בצמא, כדאיתא בעירובין דף כ"א ע"ש עכ"ל אך בשכיח הזיקא אסור להחמיר".

אמנם יש לציין עוד לדברי המהר"ם שיק הנ"ל שפסק דהיכא שהאדם סיכן את נפשו ממש לקיים איזה מצוה לא יצא ידי חובתו, (וע"ע בשו"ת עונג יו"ט ס' מא) ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ד ס' קב אות ב) הביא את דבריו וז"ל "על דבר מי שנחלה על הלב והרופא אמר לו שאסור לו להיות בעל תוקע, והוא לא שמע לקול הרופא ובאמת גרע מצב בריאותו שנתאשר אחר ראש השנה ע"י מכונת הקאטיאגראם אם הוי כעין מצוה הבאה בעבירה, כי עבר על לא יחבול עצמו. הנה כבר כתבו בזה בתשו' מהרי"א אסאד (או"ח סי' ק"ס) ובתשו' מהר"ם שיק (או"ח סי' ר"ס) בחולה שהזהירו אותם הרופאים מומחים שלא יאכל מצה ומרור בליל פסח שאם יאכל יהיה בסכנה דאין לך מצוה הבאה בעבירה גדולה מזה, ובתשו' מהר"ם שיק הוסיף לומר דלא הוי אף מצוה הבאה בעבירה דאין כאן אלא עבירה ולא מצוה עיי"ש, וא"כ מכ"ש בנד"ד דאפשר לקיים המצוה על ידי שמיעה דודאי יש כאן עבירה ואין כאן מצוה" עכ"ל המנחת יצחק.

*

ביאור מעשי התנאים שסיכנו את נפשם

ולכאורה יש לשאול על זה מהמפורש בגמ' ברכות (יא.) "תנן אמר רבי טרפון אני הייתי בא בדרך והטתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטים, אמרו לו כדאי היית לחוב בעצמך שעברת על דברי בית הלל". ומדברי הגמ' נראה שהיה כדאי לחוב בעצמו רק משום שהחמיר כשיטת בית שמאי מה שאין ההלכה כמותו, אבל אם היה ההלכה כשיטת בית שמאי לא היה טענה על התנהגות רבי טרפון.

ועוד בגמרא כתובות (עז:) דרבי יהושע בן לוי היה מכניס את עצמו לסכנה כדי לבקר חולים שחלו במחלת ראתן שהיא מחלה מדובקת (וכדברי רש"י שם: "שהיה מסכן בנפשו לכבד את התורה"), והיה בוטח שהתורה תגין עליו ולא יוזק, והיה תביעה על רבי חנינא בר פפא שלא עשה כן, וז"ל הגמרא שם:

"מכריו רבי יוחנן הוזהרו מזבובי של בעלי ראתן רבי זירא לא הוה יתיב בזיקיה רבי אלעזר לא עייל באהליה רבי אמי ורבי אסי לא הוו אכלי מביעי דההיא מבואה רבי יהושע בן לוי מיכרך בהו ועסיק בתורה אמר אילת אהבים ויעלת חן אם חן מעלה על לומדיה אגוני לא מגנא". רבי חנינא בר פפא כי הוה קא ניחא נפשיה וכו' אמר ליה הב לי סכינך דלמא מבעתת לי באורחא אמר ליה כחברך בעית למיעבד לי אמר ליה אייתי ספר תורה וחזי מי איכא מידי דכתיב ביה דלא קיימתיה אמר ליה מי איכרכת בבעלי ראתן ואיעסקת בתורה".

ובמשנת ר' אהרן (ח"א עמ' רי"ד) מאת הגר"א קטלר זצ"ל עמד בזה וכתב "הדבר מבהיל למתבונן שהרי אין זו הלכה בשום מקום, ולא עוד אלא מאחר שר' חנינא בר פפא לא עשה כן הרי היתה תביעה עליו וגם טענה שעבר על מה שכתוב בתורה והענין מבהיל ומפליא"? וכתב הגר"א קטלר זצ"ל לתרץ בזה"ל: "והנה ריב"ל הגיע לדרגה זו לסכן נפשו לכבד את התורה, וההיתר הוא על ידי מדריגת הבטחון ואמונתו דתורה אגוני מגני גם באופן כזה, אך מובן דקיום העשה באופן זה הוא רק למי ששייך לדרגה זו, ומי שאינו

במדריגה זו יתכן מאד שאסור לו לעשות כן מחשש סכנה, וגם ר' חנינא בר פפא שהיה במדריגה שקיים כל התורה כולה בדרך חסידות עליונה מאד, ומצד חיוב העליה היה חייב בכך והסכימו חז"ל על התביעה "עכ"ל.

*

פיקוח נפש תלוי כפי מדריגת כל אדם

ובענין זה יש לציין לשתי תשובות נפלאות שכתב החזון איש זצ"ל בענין ספק סכנה (והובא בספר תשובות וכתבים ס' מח) וז"ל "ההודעה לציבור למהר למקלט לפי מצב הנוכחי יש לחשוב להצלת נפשות, אך יש ליזהר ממלאכה דאורייתא בכל מאי דאפשר כיון שאין כאן סוף סוף שאלת נפשות לפנינו, ואף שאין הולכין אחר הרוב בפיקוח נפש מ"מ בדברים רחוקים הרבה מפיקוח נפש אין דנים כפיקוח נפש ותלוי כפי מדת הבטחון, והמחמיר בכאן אין מוחין בידו אלא לענין הוראה לרבים יש להורות בזה כדין פיקוח נפש" עיי"ש עוד.

ובמכתב שניה (לגבי שאלה אחרת) כתב החזון איש "וא"א לקבוע בענינים אלו (דפיקוח נפש) לא גיל ולא שאר דברים קבועים, אלא הלב יודע כפי אומץ הרגשתו לבריאות בנו, ואומץ חרדת שמירת שבת, ופעמים משתנה הדין לפי חוזק בטחונו בהשי"ת". (וע"ע בזה בספר מעשה איש ח"ב עמ' קסד).

ובדבריו יש הסבר למעשה ששמעתי כמה פעמים מהרה"ח המפואר ר' זושא העשיל זצ"ל, שאביו הרה"ק ר' אברהם יהושע העשיל מקופישניץ זצ"ל היה מוסר נפשו לישן בסוכה, ושום הפרעה ושום קושי לא היה מונע אותו מלישן בסוכה, ויש כמה וכמה עובדות על זה, וגם בשנותיו האחרונות כשכבר היה זקן וחלש ישן בסוכה.

שנה אחת קודם סוכות חלה הרבי מקופישניץ, ולמרות זה אמר לבני משפחתו שאינו מוותר על הסוכה והוא רוצה לישן בה. משפחתו פחדו הרבה לבריאותו, שהרבי היה זקן וחלש בלאו הכי, ועכשיו גם נחלה, והיה קר בחוץ, והם השתדלו להניעו מזה אבל הכל היה ללא הועיל. בלית ברירה התקשרו להרה"ק מסאטמר זצ"ל שהיה בידידות עמו, והעריך מאוד את הרבי מקופישניץ, אולי הוא יצליח להשפיע עליו שלא ישן בסוכה.

בערב סוכות הגיע הרבי מסאטמר ואמר להרבי מקופישניץ שהוא שמע עליו שרוצה לישן בסוכה ולכן בא אליו להזהירו שלא יהיין לעשות דבר כזה, והאריך לבאר לו חומרת הדבר ושאסור לו להקל בשמירת בריאותו וכו'. כשסיים הרבי מסאטמר את דבריו, הוא שאל: נו, קופשיניצר רבי, די יאהר גייט איהר שלאפען אין סוכה? שאל לו הרבי מקופישניץ בחזרה. "סאטמר רב, תגיד לי מה הייתם עושים אם המצב היה להיפך, שאתם היו החולה ח"ו, ואני אמרתי לכם עכשיו כל דיבורים האלו, האם גם אתם לא היו ישנים בסוכה, או שהייתם ישנים בסוכה! הרבי מסאטמר לא ענה על שאלת הרבי מקופישניץ. הוא עמד ממקומו ובירך אותו ברפואה שלימה וגיט יו"ט, והלך לדרכו, והרבי מקופישניץ ישב וישן בסוכה.

ולכאורה מעשה זו קשה להבינו, למה הרבי מקופישניץ סיכן את עצמו לישן בסוכה, ולמה הרבי מסאטמר גם סירב לענות על שאלתו מה היה הוא עושה באותו מצב אחרי שהוא בעצמו האריך לבאר שעל פי הלכה הדבר אסור. ולפי דברי החזון איש מבואר, שגדולי ישראל יש להם ההורמנא לעשות כפי מידת בטחונם בהשי"ת.

*

מהו דרך הטבע ולמעלה מדרך הטבע

וביאור יסוד זה הובא בספר דברי דוד מאדמו"ר הזקן מטשארטקוב זצ"ל וז"ל בקיצור: "פעם אחת שאל אדמו"ר ציס"ע זי"ע על איזה איש נכבד שהיה צריך לישועה באיזה דבר, ושאל אדמו"ר זל"ה להמקורבים שלו אם כבר נושע, ואמרו לו שעדיין לא נושע, וגם כמעט הוא שלא כדרך הטבע ענין ישועתו.

וע"ז ענה אדמו"ר ציס"ע זי"ע בלשונו הקדוש: בטח לא היה לו אמונה שלימה, כי לכאורה קשה מה שייך לחלק בין כדרך הטבע לשלא כדרך הטבע, הלא הדרך הטבע הוא מה', וגם השלא כדרך הטבע הוא ג"כ מה', ואין נפק"מ, וגם לכאורה אין שייך לבקש בשום פעם על שלא כדרך הטבע, דהא אין סומכין על הנס, ועם כל זאת מצינו גם פעמים הרבה בגדולי הצדיקים שבקשו על ענינים שלא כדרך הטבע.

אך באמת ניחא, דהנה בעת בריאת העולמות היה השפעת האורות גדולים כל כך בלי גבול, עד שלא היה בכח העולם לסבול האורות, והיה מוכרח להיות שבירת הכלים, ולפיכך נעשה הצימצום בכלי משוער שיוכל העולם לקבל האורות, והוא הדרך הטבע, זה הוא כלי הצימצום של בריאת העולם לקבלת האורות בשיעור מוגבל.

והנה, כלי הוא הכנה של אדם, וההכנה הוא האמונה, נמצא דלאו כל אדם ולא כל זמן הוא שוה הכדרך הטבע, רק מי שאמונתו יותר גדולה נמצא דהכלי הצימצום שלו הוא יותר גדול ורחב, וממילא אצלו הכדרך הטבע עד גבול אמונתו הרחבה, דהא האמונה הוא כלי שנתצמצם בו הכדרך הטבע. וגם יכול להיות באדם אחד, שאתמול היתה אמונתו קטנה, והיה נחשב אצלו איזה ישועה לדבר שהוא למעלה מן הטבע, והיום נתרחבה ונתגדלה אמונתו בה', וממילא הכלי שלו הוא הכדרך הטבע ג"כ נתגדל ונתרחב ונעשה היום ישועתו בבחינת דרך הטבע ממש. וכן צריך כל אדם להיות אמונתו גדולה, שאין שייכות כלל אצל הקב"ה שלא כדרך הטבע, וממילא נעשה אצלו לכדרך הטבע, ויוכל להוושע בנקל": עכ"ל זקני הק' מטשארטקוב זי"ע.

*

מעלת הצדיק שאינו מרגיש בעצמו שום חיות זולת בקיום המצות

ועוד יש להסביר מעשי רבי טרפון ורבי עקיבא הנ"ל בדרך אחרת, והוא מבואר לפי יסוד נפלא של הרה"ק ר' בונם מפרשיסחא זצ"ל המובא בספר דגל יהודה (פר' וארא) מהגה"ח ר' יהודה קמינר (חותנו של בעל השפת אמת) שעמד על דברי הגמרא בפסחים (נג:), "מה ראו חנניה מישראל ועזריה שמסרו עצמן לשריפה, נשאו קל וחומר מצפרדעים, שלא נצטוו על קידוש השם, כתיב בהו, ועלו ובאו בביתך וגו' ובמשארותיך וגו', בשעה שהתנור חם,

אנו על אחת כמה וכמה". ע"ש. והקשה המהרש"א, דבשלמא הצפרדעים שפיר קידשו השם, כיון דלא נצטוו על 'וחי בהם', מה שאין כן חנניה מישאל ועזריה, כיון דבצנעא הוה, לא היה להם למסור עצמם, דהא נצטוו על 'וחי בהם'! ע"ש.

ותירץ דאפשר לומר, דהנה התוספות בעבודה זרה (כ"ז:): כתבו, דרשאי למסור עצמו אף בשאר עבירות ובצנעא, למי שרוצה להחמיר על עצמו ע"ש. וצריך ביאור, דהא כתיב 'וחי בהם'? ויש לומר על פי מה ששמעתי, על הא דאיתא (ברכות טז.), חתן, אם רוצה לקרות ק"ש קורא, רשב"ג אומר, לא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. ובמשנה דלעיל איתא, חתן פטור מק"ש כו', מעשה ברבן גמליאל שקרא בלילה הראשון שנשא, אמרו לו תלמידיו, לימדתנו רבינו 'חתן פטור מק"ש'? אמר להם, איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת.

בשם אדומו"ר הרב הקדוש מוהרש"ב מפשיסחא זצוקללה"ה, דרבי שמעון בן גמליאל איירי, במי שרוצה להחמיר על עצמו. על זה קאמר, לא כל הרוצה ליטול את השם, דצריך לידע בנפשו אם הוא ראוי והגון לזה. ורבן גמליאל השיב לתלמידיו, איני שומע לכם וכו', כמו שאומר, שאין שום אפשרות באופן שיעלה זה על רעיונו, שלא לקרות ק"ש, ולבטל ממנו מלכות שמים אפילו שעה אחת. ומי שהוא מרגיש בעצמו, שאין שום אפשרות ומציאות בעולם אצלו כלל שלא לקרות ק"ש - ממילא שהוא מותר לקרות, ואין צריך לשער בעצמו אם הוא ראוי והגון לזה. אפילו שהוא עצמו בתכלית הענוה, כיון שהוא מרגיש בעצמו שאי אפשר לו שלא לקרות ק"ש.

והנה בסברא זו, יש לומר על כל עניני מסירות נפש, אפילו באופן שהוא פטור על פי הדין, והתורה אמרה 'וחי בהם', אולם, אם אדם מרגיש בעצמו שאי אפשר לו בשום אופן אפשר לו שלא לקרות ק"ש. והנה בסברא זו, יש לומר על כל עניני מסירות נפש, אפילו באופן שהוא פטור על פי הדין, והתורה אמרה 'וחי בהם', אולם, אם אדם מרגיש בעצמו שאי אפשר לו בשום אופן לעבור ח"ו על עבירה - ממילא שאין לומר נגד זה 'וחי בהם', דהא איש כזה אינו מרגיש בעצמו שום חיות זולת בקיום המצות, ואם ח"ו יעבור עבירה - אין חיותו נחשבת אצלו לכלום.

וממילא, שמותר למסור עצמו אף בצנעא ובשאר עבירות, חוץ מג' המבוארות. וזה היה פשוט וברור אצל חנניה מישאל ועזריה. אך על ענין זה, בודאי גם כן צריך לימוד מן התורה. ועל זה קאמר, דנשאו קל וחומר מהצפרדעים. וכו'. וכמו כן היה הלימוד מצפרדעים, דהגם שלא נצטוו על קידוש השם, ובטבעם להיות תמיד במים היפוך האש, אף על פי כן, בכדי שיתקדש השם על ידם, היה רצון השמים שתתהווה בהם ובטבעם חיות כזו שילכו למקום האש ולהשרף. מזה למדו חנניה מישאל ועזריה בקל וחומר, שיש ממש בדבר, והוא על פי התורה. כשאדם מרגיש בעצמו שאין לו שום חיות אחרת זולת בקיום המצוות, ואם יתרמי שעל ידי כך יהיה מוכרח להטיל עצמו לאש - אין זה כמוסר עצמו למיתה בדבר שהוא פטור ממנו, אלא אדרבא, זה הוא עיקר חיותו, ולא סגי ליה בלאו הכי ע"כ מדברי ספר דגל יהודה הנ"ל:

ובדבריו יש להבין דברי רבי עקיבא הנ"ל שאמר "מוטב אמות מיתת עצמי ולא אעבור על דעת חבירי", שכוונת רבי עקיבא היה כנ"ל "מוטב אמות מיתת עצמי" שאצלו היה טוב יותר המות מלעבור על דבר אחד מדברי הרבנן, ואם כן היה מותר לו להשתמש במים לנטילה הגם שהיה כרוך בפיקוח נפש, והיה מותר לו למסור נפשו ולא לעבור על דבר אחד מדרבנן מכיון שנגע כל כך בנפשו.

וכזה שמעתי מאיש נכבד אחד, שבא פעם לפני אאמו"ר זצ"ל בבקשה שיעזור לו לגייס כספים לטובת מוסד אחד, ואמר לאאמו"ר שלטובת הענין יועיל אם יגזים קצת מספר הבחורים הלומדים במוסד זה. כששמע אאמו"ר את בקשתו נבהל מאד והשיב לו בחרדה "מוכן אני להפיל את עצמי ממגדל אייפל, ובלבד שלא אוציא מפי דבר שאינו אמת". וכל מי שהכירו היה משוכנע, כי זו היתה אמירה שעמד מאחוריה בכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו.

וסיפרתי דבר זה למרן אדמו"ר זצ"ל מסאדיגורא בעל עקבי אבירים, ושאל לי, והלא מדבר שקר תרחק אינה מן הג' עבירות חמורות שדינה יהרג ואל יעבור? והשיב הרבי זצ"ל שהסבר הדבר הוא דאצל איש האמת שכל מהותו והוייתו אמת, להגיד דבר שקר הוי בבחינת מיתה, שלומר דבר שיודע בעצמו שאינו אמת הוי בבחינת "מאבד עצמו לדעת", שמעביר את עצמו מדעתו שהוא עצם האדם, ולכן התבטא אאמו"ר ככה.

היוצא מכל זה: (א) המצטער חייב בכל המצות חוץ ממצות סוכה. (ב) מי שיפול למשכב על ידי עשיית מצוה, חייב לקיים המצוה לפי שיטת המהר"ם שיק ושבט הלוי, אבל לשיטת הבנין שלמה ואבני נזר וחלקת יואב ואגרות משה פטור אפילו ממצוה דאורייתא, וכן סובר הערוך השולחן והמשנה ברורה לגבי מצוה דרבנן, ולגבי מצוה דאורייתא לא נתבאר שיטתם. (ג) להכניס את עצמו בסכנה רחוקה לקיים מצוה, לפי שיטת המהר"ם שיק והבנין שלמה וכף החיים אסור, ולפי הגר"מ שטערנבוך שליט"א תלוי במדריגת האדם וטוהר כוונתו, ולא כל הרוצה מותר לו ליטול את השם.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

"חג המצות" – ביאור הטעם למה נקרא שם החג דווקא על

שם המצות

בכל התורה נקרא שם החג הזה בשם "חג המצות", ויש לעיין טעמא בעי, למה נקרא שם החג דווקא ע"ש המצות, הגם דבליל חג הפסח איכא הרבה מצות, קרבן פסח, מרור, והגדת לבנך - מצוות סיפור יציאת מצרים, ולמה נקרא שם החג דווקא ע"ש המצות.

רק מצה חייב מדאורייתא בכל הזמנים וגם בזה"ז

ויש לבאר עפ"י הגמ' (פסחים ק"כ ע"א) אמר רבא מצה בזמן הזה דאורייתא ומרור דרבנן, ומאי שנא מרור דכתיב (במדבר ט, יא) על מצות ומרורים, בזמן דאיכא פסח יש מרור, ובזמן דליכא פסח ליכא מרור, מצה נמי כתיב על מצות ומרורים יאכלו, מצה מיהדר הדר ביה קרא (שמות יב, יח) בערב תאכלו מצות.

לשון הרמב"ם, "מצוה מן התורה לאכול עם הפסח גם מצה ומרור שנאמר ומצות על מרורים יאכלהו (שמות יב ח), ואין אכילת מרור מצוה מן התורה בפני עצמה, אלא תלויה היא באכילת הפסח" (רמב"ם חמץ ז יב; רמב"ן שמות שם), "ואם אכל מרור בלי פסח לא קיים מצות מרור" (רמב"ם קרבן פסח ח ב, וספר המצוות מצות עשה נו), ולפיכך לא מנו רוב מוני המצוות את אכילת מרור כמצווה בפני עצמה, לפי שהיא חלק ממצות אכילת הפסח.

אבל היראים השלם [צד] מנה אכילת מרור למצוה בפני עצמה [במעשה ניסים ו' כתב, דלפי היראים בחוץ לארץ בזמן שבית המקדש היה קיים, חייבים שם במרור מן התורה].

בזמן הזה, שאין קרבן פסח, אין מצות מרור מדאורייתא (כמבואר בגמ' פסחים שם), ספר המצוות מבאר דהטעם הוא מפני שאכילת מרור טפלה לפסח, ואינה מצוה לעצמה, והיראים מבאר מפני שלענין זה הוקש מרור לפסח, שבזמן שאין פסח נוהג אין מרור נוהג.

הרי מבואר דבזמן הזה רק מצות היא מצוות עשה מדאורייתא, וע"כ קרא התורה שם החג "חג המצות" ע"ש המצווה שהוא מדאורייתא קיים בכל הזמנים, גם בזמן הזה.

אמנם עדיין צ"ב ממצוות והגדת לבנך – מצוות סיפור יציאת מצרים, שהוא מצוות עשה דאורייתא גם בזמן הזה.

מצוות סיפור יציאת מצרים האם הוא מצווה בפני עצמה או כחלק ממצוות אכילת מצה

ועיין מה שכתב הגרי"פ פערלא לדייק מהרא"ש, דמשמע בדבריו דהחיוב מדאורייתא של סיפור יציאת מצרים הוא רק כשיש לו בן ומשיב על שאלת הבן, אלא דמדרבנן איכא חיובא לספר יציאת מצרים גם כדליכא שאלה. וכעין דאורייתא הוא דתיקנו שיהא הסיפור דוקא על ידי שאלה ותשובה, לפי"ז היה אפשר לתרץ למה לא נקרא שם החג

ע"ש מצוות והגדרך לבנך – מצוות סיפור יציאת מצרים משום דלא בכל זימנא הוא מצווה מה"ת, ורק היכא דיש לו בנו הוא מה"ת.

אמנם דברים אלו קשה להולמם בשיטת הרא"ש, שהרי הרא"ש הקשה מדוע אין מברכים על מצוות הגדה, וכתב דהטעם הוא משום דאין מצווה כזו בפני עצמו, ולפי הגר"י פערלא יוצא שכאשר הבן שואל מקיים מצווה דאורייתא, ומדרבנן בכל סדר ההגדה, ואם כן מדוע לא יברך, שהרי גם על מצוות דרבנן מברך, אלא על כורחך דכוונת הרא"ש היא דסיפור יציאת מצרים הוא אינו מצווה בפני עצמו, אלא הוא חלק ממצוות אכילת מצה, ויוצא בברכת המצה.

מלשון הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פרק ז הלכה א) וכן בספר המצוות (מצות עשה קנז) משמע דמצוות סיפור יציאת מצרים היא מצווה בפני עצמה שאין לו שייכות לאכילת מצה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא למה נקרא שם החג דווקא ע"ש המצות, ולא ע"ש מצוות סיפור יציאת מצרים.

חידוש המהר"ל כל שאכל מצה יותר מכזית הו"ל כל האכילה בכלל מצוה

וי"ל עפ"י מה שראיתי דבר חידוש בס' גבורות ה' למהר"ל מפראג ז"ל [פרק מ"ח ד"ה שמש צריך הסבה] וז"ל, מהא דקאמר ר' יהושע בן לוי השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא [פסחים קח], יש לי ללמוד, מדקאמר בדיעבד יצא, שכל מה שאוכל מצה בליל פסח לכתחילה צריך הסבה, דאף על גב דיוצא בכזית אחד, אם אכל הרבה הכל היא מצוה אחת, ויותר עדיף שיהיה כל אכילתו במצוה, ולפיכך יש לו לאכול כל האכילה של מצה בהסבה שהוא דרך חירות, דאם לא כן, למה נקט השמש שאכל כזית מצה בהסבה יצא, אלא דווקא שמש שמשמש לבני סעודה, ואי אפשר לו להסב, אבל שאר כל אדם יסב כל זמן שאכל מצה, כי אכילת כזית שאמרו חכמים בכל מקום, היינו לענין זה שיוצא בו, אבל אם אכל יותר, הכל נחשב אכילת מצה של מצוה, ולפיכך למה יבטל עצמו מן המצוה, וכן פירש הרמב"ם ז"ל עכ"ל.

הנה מבואר מדבריו ז"ל חידוש גדול, דאע"ג דיוצא בכזית אחת של מצה, מכל מקום כל שאכל יותר, הו"ל כל האכילה בכלל מצוה, והטעם דהרי בקרא כתיב בערב תאכלו מצות, וא"כ כשאוכל מצות בערב זה יהא כמה שיהא, הרי הוא עושה כציווי התורה דבערב תאכלו מצות, ונהי דכשאכל כזית כבר יצא ידי חובתו, מ"מ כשאוכל יותר מכזית ג"כ עושה מצוה, דמה שאמרו דאכילה בכזית, הכוונה דהשיעור הפחות ביותר היא בכזית, אבל אם הוא אוכל יותר מכזית הכל נקראת אכילה, וממילא מקיים בכל אכילה ואכילה מצוות בערב תאכלו מצות.

דיוק מהרמב"ם דס"ל כל מה שאוכל יותר מכשיעור מצה מקיים מצוה

ומה שכתב וכן פירש הרמב"ם כוונתו, דהרמב"ם כתב [חמץ ומצה ו, א], מצות עשה מן התורה לאכול מצה בליל חמשה עשר שנאמר בערב תאכלו מצות, בכל מקום ובכל זמן, ולא תלה אכילה זו בקרבן הפסח, אלא זו מצוה בפני עצמה, ומצותה כל הלילה, אבל

בשאר הרגל אכילת מצה רשות, רצה אוכל מצה, רצה אוכל אורז או דוחן או קליות או פירות, אבל בליל חמשה עשר בלבד חובה, ומשאכל כזית יצא ידי חובתו.

ובס' יד המלך תמה על לשון הרמב"ם למה המתין לכתוב את שיעור האכילה "ומשאכל כזית יצא ידי חובתו" רק אחר שהביא פרטים נוספים במצות האכילה, כמו מקום וזמן, והרי השיעור הוא חלק מדין קיום המצוה, ומיד אחר שכתב את גוף המצוה לאכול מצה בליל חמשה עשר, הו"ל להביא דין זה דמשאכל כזית יצא ידי חובתו.

ומבאר היד המלך בדעת הרמב"ם דס"ל דגם אם אכל פחות מכזית קיים מצוה, כמו לגבי איסורים חצי שיעור אסור מה"ת, כמו"כ לגבי קיום מצוות יש קיום מצווה אף בפחות מכשיעור, וכן אם אכל יותר מכשיעור גם קיים מצווה.

וכיוון בזה הרמב"ם דאיכא ב' הלכות, חדא מצות עשה לאכול מצה בליל חמשה עשר ואין בזה שיעור למעלה, דכל כמה שהוא אוכל מקיים בו בערב תאכלו מצות, ולכן בתחילת דבריו לא נקט שיעורא, דכל כמה שיאכל מקיים מצוה, אם פחות מכשיעור או יותר מהשיעור, ושוב כתב הרמב"ם דיש לו שיעור למטה, והיינו דמשאכל כזית יצא ידי חובתו, ואין חיוב לאכול יותר.

חידוש הפנ"י דבכל מה שיתקע בשופר במשך היום יש קיום מצוה, אף אחר שכבר יצא ידי חובתו

כחידוש זה ממש מצינו גבי מצות תקיעת שופר, הפני יהושע [ר"ה ל ע"א] מחדש שלא אסרו חכמים לתקוע בשופר אף אחרי שיצא ידי חובתו, ואין בזה משום איסור שבות שמנגן בכלי שיר ביו"ט, ונסמך על לשון הכתוב "יום תרועה יהיה לכם", ומשמע שכל היום נקרא יום תרועה ואין קצבה לכך, ובכל מה שיתקע בשופר במשך היום יש קיום מצוה, אף אחר שכבר יצא ידי חובתו עכ"ד.

כמו"כ גבי מצות אכילת מצה, מאחר ואמרה תורה "בערב תאכלו מצות", כל הערב נחשב לזמן המצוה של אכילת מצה, ובכל אכילה שאוכל מצה בערב זה מקיים מצות אכילת מצה, אף כשאוכל יותר מכדי חובתו.

חידוש הנצי"ב דבכל מצווה אם יקח אדם יותר מכשיעור, ויכוון שהכל יהא לשם המצוה, הכל יחשב כחלק מהמצוה

מעין חידוש זה נמצא בדברי הנצי"ב [העמק שאלה עו, ד אמרי שפר על הגדה של פסח], הנצי"ב מחדש שאם יקח אדם יותר מכשיעור באיזו מצוה, ויכוון שכל מה שלוקח יהא לשם המצוה הכל יחשב כחלק מהמצוה, וכגון אם לוקח חמש שיעורים של כזית מצה ויכוון לצאת בכולן ידי מצות אכילת מצה, נמשכת המצוה בכל האכילה, ואף שהיא הרבה יותר מכשיעור.

והביא ראיה לדבריו ממה שכתבו התוספות בחגיגה [ח ע"ב ד"ה חוזר ומקריב] שאם הפריש עשרה בהמות לחגיגתו, והקריב חמשה ביום טוב הראשון, יכול להקריב החמישה הנותרים ביום טוב האחרון, ואף שאין מקריבים נדרים ונדבות ביום טוב, הואיל ותחילת הפרשתן לחגיגה היתה, והיינו שאף שיכול לצאת ידי חובת חגיגה בקרבן אחד, כיון

שהפריש לחגיגתו עשרה בהמות, על כולן יש שם קרבן חגיגה, למד מכך הנצי"ב לכל המצוות שאם יכוון לקיימם ביותר מכשיעור, ויפריש לשם כך כמות גדולה, יהיה שם קיום מצוה בהכל, ואף שכבר יצא ידי חובתו משיאכל שיעור כזית

ובזה מיישב הנצי"ב קושיית התוספות [ר"ה כ"ח ע"ב], למה אין איסור בל תוסיף במה שתקנו חכמים לתקוע כשהן יושבים, ואחר כך כשהם עומדים, כדי לערבב את השטן, והרי מדאורייתא כבר יצאו בשלושים תקיעות מיושב שתוקעים בתחילה, ותירץ הנצי"ב שכיון שמלכתחילה תקנו להאריך המצוה למאה תקיעות, כל תקיעה ותקיעה היא חלק מקיום המצוה, ואינה נחשבת הוספה.

הקהילות יעקב [ברכות סוף סימן ו] הביא את הנצי"ב והקשה עליו מהגמרא בפסחים [קטו ע"א], מי שאין לו ירק אלא חסה וצריך לאוכלה גם בכרפס וגם במרור, הורה רב הונא שכשיאכל החסה בכרפס יברך בורא פרי האדמה, וכשיבא לאוכלה שוב במרור יברך על אכילת מרור, ומקשה על כך הגמרא "מתקיף לה רב חסדא לאחר שמילא כרסו הימנו חוזר ומברך עליה", היינו הואיל וכבר אכל החסה בכרפס יצא ידי חובת מרור, ומעתה אין קיום מצות מרור באכילה הנוספת, ואיך שייך שיברך עליה עתה על אכילת מרור.

והקשה הקהילות יעקב, לדברי הנצי"ב ניתן לתרץ שיחשוב בעת שאוכל הכרפס שבדעתו לקיים מצות מרור בכמות של שני זיתים, וממילא אף מה שיאכל אחר כך לשם מרור הוא חלק ממצות מרור, ויוכל לברך קודם האכילה על אכילת מרור.

רק במצה אם אוכל יותר מכשיעור הוה הכל חלק מהמצוה, משא"כ במרור

ובס' שירת מרדכי [פ' בא] כ' ליישב, דיש הבדל בין מצות אכילת מצה לאכילת מרור, ודווקא במצה יוכל לקיים המצוה עם כמות גדולה של יותר מכזית והכל ייחשב כחלק מהמצוה, אבל במרור משאכל משהו כבר יצא ידי חובתו וכמו שכתב הרא"ש [פסחים פרק עשירי סימן כה], ומה שצריך כזית הוא כדי שיוכל לברך על 'אכילת' מרור, שהרי אין אכילה בפחות מכזית, בזה אין שייך שיקיים מצוה על כמות גדולה יותר.

וביאור הדברים כתב לבאר עפ"י מה שכתב הגר"ח [סטנסיל סי' מב] לחלק בין מצות אכילת מצה למצות אכילת מרור, מצה היא מצוה מצד עצמה, לעומת זאת מרור אינו מצוה בפני עצמו, אלא הוא כהכשר לאכילת הפסח, שכך היא משמעות לשון התורה שמצות אכילת מרור נאמרה רק ביחד עם אכילת הפסח, "על מצות ומרורים יאכלוהו", ואילו מצות אכילת מצה היא מצוה בפני עצמה, מעבר היותה מכשיר לאכילת הפסח, שהרי צוותה עליה התורה בפני עצמה בפסוק "בערב תאכלו מצות".

על פי זה מבואר דברי הרא"ש שבמרור ניתן לצאת ידי המצוה במשהו, דווקא במצה שמעבר להיותה מכשיר לאכילת הפסח אמרה בה תורה דין אכילה מצד עצמה, צריך שיאכל שיעור אכילה שהוא בכזית, אבל במרור שלא נאמר בו דין אכילה בפני עצמו, אלא הוא בא רק כהכשר לאכילת הפסח, די אם יאכל משהו, ואין צריך לאכול כזית.

ומבואר דחידושו של הנצי"ב הוא רק כלפי מצה ולא כלפי מרור, דדווקא במצה שיש דין אכילה מצד עצמה, שייך להרחיב המצוה על שיעור גדול, אבל מרור שכל מהותו הוא כהכשר לפסח, ולכן אין בו שיעור מצד עצמו, אין שייך להרחיב את המצוה על יותר ממהשו, עכ"ד השירת מרדכי.

חידוש השירת מרדכי דגם אם לא הי' בדעתו לאכול עוד מצה, מקיים מצווה בכל אכילה בליל החג

ועיי"ש עוד בשירת מרדכי שכתב לחדש יותר מהנצי"ב, דלפי הנצי"ב אחר שיגמור מה שהיה בדעתו תחילה לאכול לצורך המצוה, אם יבא לאכול עוד, לא יהא בזה קיום מצוה, ובשירת מרדכי כתב לחדש דבכל כזית מצה שיאכל בלילה זה יקיים המצוה עיי"ש.

יישוב למה נקרא שם החג דווקא ע"ש המצות, כיוון שרק במצה אפשר לקיים הכי הרבה מצוות בכל אכילה ואכילה

לפי"ז יש ליישב למה נקרא בדווקא "חג המצות" ע"ש המצות, הגם שיש הרבה מצוות בזה הלילה, שהתורה קרא לשם החג ע"ש אותו מצווה שאפשר לקיימו הכי הרבה, ורק במצוות מצה איכא מצווה בכל רגע שאוכל מצה כמו שכתב הנצי"ב, ובפרט לפי השירת מרדכי דגם אם לא חשב מתחילה לאכול יותר מכשיעור, איכא מצווה בכל אכילת מצה בליל החג.

משא"כ מרור וכן קרבן פסח איכא שיעורא, ואחרי שאכל השיעור אין מצווה לאכול יותר מכשיעורו, וארבע כוסות הוא רק מדרבנן [וגם בו איכא שיעורא דאין לשתות יותר בארבע כוסות], ולכן קרא התורה שם החג "חג המצות" כיוון שבאכילת מצות איכא לקיים בו הכי הרבה מצוות, בכל אכילה ואכילה של מצה בליל החג מקיים מצוות עשה דאורייתא.

עד"ז מבאר גם שאר המועדים

ועל דרך זה נראה לומר גם שאר מועדים, חג הסוכות וחג השבועות יש לבאר על דרך הנ"ל, דגם בחג הסוכות איכא גם מצות ארבע מינים, ולמה נקרא החג דווקא "חג הסוכות" ע"ש הסוכה, דעיינן בלהורות נתן [פ' בא יב, יח] שהביא את המהר"ל הנ"ל וכתב לחדש דגם בלולב בכל רגע שהוא מחזיק את הלולב בידו הרי הוא מקיים את המצוה, וא"כ למה נקרא חג הסוכות דווקא ע"ש הסוכה.

וי"ל דהגם דבלולב מקיים מצווה בכל רגע שהוא מחזיק בו, מ"מ הרי כשהוא ישן אינו מקיים מצוות לולב, וכן רק ביום איכא מצוות לולב ולא בלילה, משא"כ מצוות סוכה מקיים גם כשהוא ישן, וגם בלילה, בכל רגע ורגע מקיים מצוות סוכה, ולכן נקרא שם החג "חג הסוכות" דדייקא רק מצוות סוכה מקיים הכי הרבה, בכל רגע ורגע, גם כשהוא ישן וגם בלילה.

וכן חג השבועות נקרא ע"ש הספירה של השבעה שבועות, דע"י ספירת כל יום ויום של השבעה שבועות מגיע אח"כ חג השבועות.

אלא דיש להקשות ממצוות והגדת לבנך – מצוות סיפור יציאת מצרים, דיש לעיין האם איכא שיעורא במצוות סיפור יציאת מצרים, או דכל מה שמספר ביציאת מצרים מקיים מצווה, במשנה ראשונה בריש פאה הקשה המשנה, אמאי לא תנן התם בכלל הדברים שאין להם שיעור אף סיפור יציאת מצרים שהמאריך הרי זה משובח, ותירץ המשנה דיש לו שיעור למטה דכל שלא אמר שלשה דברים פסח מצה מרור לא יצא כדקאמר רבן גמליאל, ומשמע דלמעלה אין לו שיעור ולעולם אפשר להוסיף בסיפור, וא"כ למה נקרא שם החג "חג המצות" דווקא על שם המצות משום שהוא מצווה שיכול לקיימו הכי הרבה בליל החג, דבכל אכילה ואכילה של המצה מקיים מצווה, הרי גם מצוות והגדת לבנך - סיפור יציאת מצרים אין לו שיעור, ובכל רגע ורגע שמספר בסיפור יציאת מצרים מקיים מצווה.

מצוות סיפור יצי"מ, כמה שיעורו מה"ת

אלא דכבר דנו בראשונים ובפוסקים כמה הוא שיעור חיוב סיפור יציאת מצרים מדאורייתא, ומעל השיעור הזה הוא רק מדרבנן, דהרשב"א ס"ל [הובא באבודרהם] דאפילו בדיבור אחד יצא, והשאר הוא מדרבנן, והר"י כתב דבמה שאומרים קידוש ומזכירין שם יציאת מצרים יצאו בזה ידי חובת סיפור, וכ"כ ברי"ו נתיב ה' בשם ר' פרץ, ופרי"ח [ס' תע"ג סע"ו], וגם במנחת חינוך [מצוה כ"א] מצדד דאפשר דהזכרה קצת סגי מדאורייתא, ושאר הסיפור אינו אלא מדרבנן.

החינוך [מצוה כ"א] כתב דהשיעור מה"ת לספר כל הניסים שהיו שם, וכ"כ בפנים יפות [פ' בא] וכ"כ בחיי אדם [כלל ק"ל סעיף י"א] ומהר"ם שיק [מצוה כ"א].

ובס' חידושי הלכות [ס"ה] כתב דאם אין הבן שואל, או שאין לו בן להבינו, אז מה"ת בדבור אחד יוצא, אלא מדרבנן מחויב להרבות בסיפור עד שתחטפנו שינה, אבל אם הבן שואל אז מחויב מה"ת להבינו על בוריו כל הענין ולספר באריכות כל הנס, ולבן חכם מכל שכן שיבינהו כל העדות והחוקים כיון שהוא מה"ת, ואז המצוה של כל המרבה הרי זה משובח מן התורה על כל דבור ודבור, וע"כ המצוה להשתדל ולראות שהבן ישאל, ויעשה שינויים כדי שהבן ישאל, ואז יהיה חיוב ריבוי הסיפור מה"ת.

בשו"ע [סי' תפ"א ס"ב] כתב, חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח וביציאת מצרים ולספר בנסים ובנפלאות שעשה הקב"ה לאבותינו עד שתחטפנו שינה, המהר"ל [גבורות ה' פרק נ"ג] הקשה בהא דהתנאים עסקו כל הלילה בסיפור יציאת מצרים, דהאיך מותר למנוע שינה ביו"ט, והרי זהו צערא דגופא ואסור ביו"ט, ותירץ שמגודל חביבות המצוה לא היה להם צער כלל מהעדר שינה.

רק לבעלי השגה יש להם מצווה לספר כל הלילה

הגרי"ז העיר בהא דאין מדקדקין בקיום החיוב לעסוק ביציאת מצרים כל הלילה אף שהוא מפורש בתוספתא ונפסק להלכה בשו"ע, ואילו בליל שבועות מקפידים להיות ערים אף שהוא רק מנהג ונשאר בצ"ע, וכבר עמד בזה בשו"ת בשמים ראש [סי' שמ"ז] דלא ראינו העולם נזהרין להיות ניעור כל הלילה לספר ביציאת מצרים, וכתב דאין ראוי

להטיל עול כזה על הציבור ולא איברי לילה אלא לשינתא, ולא נאמרו דברים אלא בר"א ור"י וחבריהם, אבל לא לכל העולם דבעי שמחת יו"ט.

בהגדת חסדי דוד כתב, דאיש המוני אשר אין משיג רק חירות משעבוד הגוף, אין לו מה להמשיך בסיפור, דהסיפור יש לו גבול וקץ, אבל איש המעולה מבין ומשיג מעלת יצי"מ גם ברוחניות, וכל מה שמשיג יותר ונתעלה במעלתו, מרגיש ומבין יותר ענין יצי"מ כמה מעלות טובות למקום עלינו, והוא דבר בלי קץ, ולא ינוח ולא ישקוט מלשבח ולפאר חסדו ית"ש אשר גבר עלינו, ובוזו יוכר מעלת האיש, אם הוא איש פשוט או בעל מדרגה, ע"כ אמרו כל המרבה לספר ביצי"מ ואינו מסתפק במועט, ומוסיף לשבח ולפאר ית"ש, סימן שהוא משובח ואיש מעולה שמשיג מעלת יצי"מ.

הגאון הר"י אלחנן זצ"ל פירוש "הרי זה משובח", דהיינו כיון שמרבה לספר הוא סימן הרי זה משובח מכבר, והסביר אותו עפ"י משל שהיה רוח סערה על הים, והספינה כמעט שנשקע בים, והיו על הספינה עניים ועשירים, והשי"ת עזר שניצולו, והנה העשיר שחי חיי נחת, הודה להקב"ה בכל לבבו שהצילו, אבל העני שחיוו חיי קשה, ע"כ הודאת על הצלתו אינו גדול כל כך, כיון שחי בצער, כן הוא ביציאת מצרים, שרשע שאין עליו עול תורה ומצות, אין לו מהגאולה כל כך, ואין לו נפ"מ אם פרעה היה המשחרר או הקב"ה, ואם היה הגאולה בגוף ולא בנשמה, וע"כ אין לו במה לשבח ליל פסח, אבל מי שהוא צדיק הוא מלא שמחה בגאולה, מפני שהתורה והמצות שהוא כל חייו זה נמשך מהגאולה, וע"כ יש לו להודות הרבה על זה, וזהו כוונת בעל הגדה וכל המרבה הרי זה משובח, דכיון שמרבה כל כך בשבח הגאולה, א"כ נשמע שהוא אדם משובח.

מיושב למה נקרא שם החג דווקא "חג המצות", ע"ש המצות, דרק במצה כל אכילה ואכילה שאוכל מקיים מצווה מה"ת, משא"כ סיפור יצי"מ

וממילא מיושב למה לא נקרא שם החג ע"ש מצוות סיפור יציאת מצרים, דהרי מבואר די ש בזה שיעור כמה הוא מה"ת והשאר הוא רק מדרבנן, או דרק לבעלי השגה יש להם המצווה להרבות בסיפור יציאת מצרים, אבל להמון עם אין להם מצווה לעסוק כל הלילה בסיפור יציאת מצרים, כיוון דאם ימנעו שינה ביו"ט יהיה להם צערא דגופא דאסור ביו"ט, ומיושב למה לא נקרא שם החג ע"ש מצוות סיפור יציאת מצרים, כיוון דאיכא בזה שיעורא דמעבר לשיעור הוא רק מדרבנן ולא מה"ת, והתורה קרא לשם החג ע"ש מצווה שאפשר לקיימו הכי הרבה בליל החג, וזהו רק המצווה של מצה, שבכל אכילה ואכילה שאוכל גם יותר מכשיעור מקיים מצווה.

*

להצלחת אירוסי בתי תחי' עב"ג הבחור החתן המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים. ן לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל ן לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

למשפחותיכם

עצום עיניך לכמה רגעים ונסה להתנתק מהעכשוויות הרדופה. העלה מה'דיסק הקשיח' מתנת הא-ל שבראשך קובץ 'ליל הסדר בילדותי'. תראה מולך את סבא וסבתא, התום והחום. המנהגים, השירים, הסיפורים, המטעמים, כובד הראש, אליהו הנביא, אהה! נכספה וגם כלתה נפשי... מי יתנני כירחי קדם...

כהכנה ליציאה ממצרים נצטוונו על קרבן פסח. גאון מחשבת ישראל רבי שמשון רפאל הירש מבאר כי יסוד בקרבן פסח הוא משפחתיות, שְׁה לְבֵית אָבִת שְׁה לְבֵית. עד כה עבדים היינו. לעבדים אין יוחסין, אין תא משפחתי, ואין פנאי להתכנסות וחיזוק הקשרים. כדי לצאת משעבוד רוחני לחירות, לגאולת הנפש, יש להתגבש תחילה בבית פנימה. קרבן פסח לא נאכל בארוחה מזדמנת ואקראית. מצוה להתכונן מבעוד מועד, לערוך רישום המנויים והמשתתפים, כפי שנא' בַּמִּכְסֵת נִפְשֵׁת אִישׁ לְפִי אָכְלוּ תִכְסּוּ... אין לאכול בחטף בבית ולהמשיך במקום אחר, שנא' וְאַתֶּם לֹא תֵצְאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ... מתגבשים יחדיו.

ממצרים ועד הנה משמשים ימי הפסח להתכנסות משפחתית, לא במונן של 'מפגש' גרידא, אלא 'כינוסו וכינוס בניו' באהבה ורעות. אין כמועדי ישראל לחיזוק המשפחתיות, ובזה פסח הוא ראש כל המועדות.

זיכרונות הפסח ששמורים בקרבנו לא יסולאו בפז. הם מעמידים אותנו מבפנים וזוקפים את אישיותנו. בהתקדש ליל חג שומה עלינו להנחיל ולהעביר את המורשה הנפלאה הזו לדורות הבאים. לפני שנות דור ושנים הייתי אני הילד המביט בעיניים גדולות על מנהגיו של סבא ע"ה ובלעתי את אמרותיו בשקיקה, עקבתי אחר מנהגיו, והתרגשתי מסיפוריו שהוא העביר 'משם', מהעולם היהודי הקדום... דור-הולך ודור בא. כעת אני 'הסבא'. הלפיד היהודי מאיר אלפי שנים, מים רבים לא יכלו לכבות את זוהרו הקדוש. כיום הלפיד בידי הדורות הקודמים מצפים ממני להעבירו הלאה כראוי. מורשה קהילת יעקב. אחריות גדולה.

'התרבות המתקדמת' מאיימת על ה'משפחתיות'. נעשינו פחות סנטימנטליים, כאשר סוגדים להווה אין הערכה לְעֶבֶר. 'העברת הלפיד' נעשה קשה יותר. אך כח התורה חזקה מכל. את קשר-גשר הדורות נהדק ע"י לימוד משותף. טעם ה'חברותא' וזון של וְהוֹדַעְתֶּם לְבִנְיָךְ וְלִבְנֵי בְנֵיךְ גוברים על כל קושי. פעילות חווייתית משותפת סביב לחג, קניות והגעלת כלים, מכירת חמץ וסיור במאפיית מצות, נחקקות לעד בנפש הילדים. ההשקעה נצחית וכדאית. הפתגם אומר: ברצונך לדעת איך יִרְאֶה נכדך? תביט היום בְּסִבּוֹ!

נטע זרעי זיכרון בלב ילדינו, אלה יתפתחו לשתילי פאר ויאחזו בחוזקה מול סערות בזמן. בזאת ניבחן: כשצאצאינו ילבלבו, ויטעו אף הם זרעים רוחניים אלה בלב בניהם. גיליון זה פונה בדרך כלל לאנשי חינוך. לאורך השנה עוסקים אנו בשליחות קודש, ללמד בני חברינו תורה. ביו"ט נשקיע בבית, בשתילי הזית שסביב לשולחנו. כתב רבינו הפני מנחם באגרת "בהתקרב חג הפסח הנני תמיד נזכר בפסח ב'גור', כד הוינא טליא, כי אז הייתי מקורב ביותר לאאמו"ר זצ"ל (הרבי האמרי אמת) כי בכל השנה היה עסוק ביותר, אבל בפסח היה בבית פנימה, בבחי' 'והגדת לבנך', אגיד ביה... (קשור בו)". אוגדים קשר של קיימא.

בעידן עקבתא דמשיחא 'משפחה' הוא מצרך יקר. חוצפא יסגא, בן מנוול אב, בת קמה באמה. הפסח הוא 'תחנת אגירה' לחיזוק המשפחתיות. הקליות והאגוזים שהאב מעניק לבנו, לעוררו בליל הסדר, ימשיכו ויעוררוהו לאורך ימי חייו. אין כהסבה משפחתית, בחג ובחול המועד, לטעת זיכרונות נצחיים - מנצחים!

גם עם השחרור מסגרי ה'קורונה' לא ניחפו 'החוצה'. הרי עיקרון הפסח הוא 'בבית פנימה', לא ה'תפריט הקולינרי' הוא עיקר ליל הסדר, לא עיצוב שלחן ו'צלחות', לא מחלצות וקולקציות – אלא 'והגדת לבנך'!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת צו

- א. מאיזה כתוב דרשו חז"ל שאין בנות ישראל מניפות ומגישות?
- ב. איזה דין מהלכות סוכה נלמד מפסוק בפרשה (סוכה מג:)?
- ג. היכן מצאנו לשון "נא" או "נאה" (מנחות נ:)?
- ד. מהו המשותף בין פסוק בפרשה לבין פסוק העוסק בבני שעיר החורי (בראשית לו)?
- ה. איזו הלכה מהלכות קרבן שזמנו הוא היום (י"ד ניסן) בשאר שנים, נדרשת בפסוק מן הפרשה (רש"י)?

*

חדוותא דאפטרטא שבת הגדול (מלאכי ג)

- ו. היכן מצאנו לשון "נחת" (עי' שבת סג.)?
  - ז. מנין לשנים ומנין לשנים שיושבים ועוסקין בתורה ששכינה עמהם (ברכות ו.)? ומנין שאם חשב אדם לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו כאילו עשאה (שם)?
- תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

"חדוותא דהגדתא" – שאלות על ההגדה (והפסוקים המוזכרים בה) מהא לחמא עניא עד גאל ישראל

- ח. איזה פסוק המוזכר בהגדה דרשו ממנו חז"ל (סוטה יא) שבקשו המצריים לחרף את הקב"ה?
- ט. איזה פסוק המוזכר בהגדה מקורו במעשה המגיפה שניגפו בה ישראל בימי דוד המלך?
- י. איזה פסוק המוזכר בהגדה הוא חלק מנבואה (מספר יואל) על מלחמת גוג ומגוג?
- יא. היכן נזכר יהודה? והיכן יש רמז ליוסף? והיכן נזכר יהושע בן נון?
- יב. היכן מצאנו בהגדה לשון "סלע" (2)?
- יג. אלו פסוקים המובאים בהגדה הם מעין תפילת חנה?

יד. אלו ביטויים בהגדה הם מעין ביטויים ממגילת אסתר?

טו. היכן מצאנו מלבד ההגדה, שרבי יהודה נתן סימנים (משנה במנחות)?

טז. מאיזה פסוק המוזכר בהגדה דרשו חז"ל "שמוני כחולדה הדרה בעיקרי בתים"
(פסחים קיח:)?

יז. איזה פסוק המוזכר בהגדה אמרוהו מלאכי השרת בנישואי עמרם ויוכבד (בבא
בתרא קכ.), ובת קול אמרה אותו על חנה ושבעת בניה (גיטין נז:)?

יח. מאלו פסוקים למדנו שאין לקרוא את ההלל למפרע (מגילה יז.)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) ניתן לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת צו – ולא לפסח...

נִפְתַּח אֶת הַחִידָה בְּמָה נִשְׁתַּנָּה

בְּפֶסַח וּשְׂאֵר לַיְלֹת נְדוּנָה

וְעַל אֵף שֶׁהִיא בְּעֶצֶם מִתְּנָה

בְּלִילָה נֵצַא בָּהּ נִכּוּנָה

*

יִשְׁקֶהוּ אוֹ יִשְׂכֶהוּ, גּוֹרְסִים

בְּשִׁפְסוּי לֹא פּוֹרְשִׁים

בְּחֶסֶר זְהִירוֹת נִקְנָסִים

וְעַל הַרְשַׁת בְּהֵלָה, בְּעוֹזֵן נִתְפָּשִׁים

*

מִשְׁתַּיִם עַל מִדֵּף יִשְׂרָפוּ בְּחֻצוֹת

וְהַלְכוּתִיהָ נְדוּנִים בְּשִׁלוֹשׁ אֲרָצוֹת

בְּסוּף חֲמִשִּׁים שָׁתַיִם נְחוּצוֹת

וּלְנֶאֱנַחֵי ק"ז עֶשֶׂר חֲמִצְמִצוֹת

*

"יוֹחֲנָן הָאֵכֶל" עָלָה בְּשִׁסְפֵּר הַנֶּעֱשָׂה

וּבְאֲרֹז, בְּרַבִּים תֵּאֱכַל מִהָעִיסָה

הַמוּצִיא בְּשַׁבַּת פְּתוּלֵשׁ עֲשָׂה

וְהַמְקַבֵּל יִשְׁאִיר שְׁתַיִם לְפָרְנֶסָה

*

פיתרון כתב החידה לפרשת ויקרא: 'שמן'

בְּפֶרֶשְׁתָּנוּ בְּשָׁנֵי וּשְׁלִישֵׁי עָלָה מָה תִּלְמוּד לֹמֵר בְּשֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן שְׁתֵּי פַעֲמִים? לַהֲכַשִּׁיר שֶׁמֶן
שָׁנֵי וּשְׁלִישֵׁי וְאֵין צָרִיךְ שֶׁמֶן רֵאשׁוֹן אֲלֵא לַמְּנוּרָה

בְּתַנּוּר יִשְׁמֵשׁ בְּלֶעֶז עַל אֶכְיֵלָה בְּמֵאפָה תַנּוּר- רִקִּיקִין מִשׁוּחִים בְּשֶׁמֶן כִּמִּין כֶּף יוּוֹנִית

וּפַעַם אַחֵר פַּעַם עַד כָּלָה מוֹשַׁחַן וְחוּזְרֵן עַל שִׁיכְלָה הַשֶּׁמֶן (הַכֹּל בְּרִש"י וַיִּקְרָא ב, ד)

רַק לֹא יִתְבַקֵּשׁ בְּעֵנִיּוֹת גְּדוּלָה אִשָּׁם שֶׁל דְּלֵי דְלוֹת לֹא יִשִּׁים עֲלָיו שֶׁמֶן (וַיִּקְרָא ה, יא)

*

פְּעָמִים עִם חֲבֵרָיו שְׁבַע פְּעָמִים מוּזְכָּר בְּתוֹךְ שִׁבְעָה דְבָרִים

בְּבִרְכָה וְגַם בְּהַכְשָׁר נְשָׁמָעָה בְּשִׁבְעַת הַמִּינִים וּבְשִׁבְעַת מִשְׁקֵי הַמַּכְשִׁירִים לְטוֹמֵאָה
אָבֵן בְּלֶכֶת תָּם וּבְשׁוֹב מִצֵּבָה נְטֻעָה יַעֲקֹב יִצְקֵם שֶׁמֶן בְּבֵית אֵל בְּהַלּוֹךְ- עַל הָאֵבֶן (בְּרֵאשִׁית
כח, יח) וְחֹזֵר- עַל הַמִּצְבָּה (לה, יד. עַל פִּי רִשׁׁי לָהּ, ט)
וְקָרַן לְאֲדָמוֹנֵי וְלִבְנוֹ עִם תְּקִיעָה מִשְׁחָו בְּקֶרֶן שֶׁמֶן: שְׁמוּאֵל אֵת דּוֹד (שׁ״א טז, יג) וְצִדּוֹק אֵת
שְׁלֵמָה בַּמָּקוֹם אֲדוֹנֵיהוּ (מ״א א, לט)

*

כָּל מִינֵיו יְהוֹנוּ בְּמָה וּבְמָה מִינֵי שְׁמָנִים מוּזְכָּרִים בְּמָה מְדַלִּיקִין וּבְמָה אֵין מְדַלִּיקִין (שֶׁבַת
פֶּרֶק ב)

וּבְסִפְיָהּ נִזְפִיר בְּשִׁשּׁוֹן שְׁמָה בְּסִפְיָהּ הָעוֹמֵר בַּר יוֹחָאֵי נִמְשַׁחַת אֲשֶׁרִיךְ שֶׁמֶן שִׁשּׁוֹן
מִחֲבֵרֶךְ

פָּנִים יִצְהָלוּ וְלֵב שְׁמָחָה יִהְיֶה וְיִין יִשְׁמַח לֵבֵב אֲנוֹשׁ לְהַצְהִיל פָּנִים מִשְׁמֵן (תְּהִילִים קד, טו)
וְלְהַסִּיר עֲצָבוֹת, לְחַמֵּץ יְדָמָה רַבִּי חֲנִינָא בֶן דּוּסָא אָמַר לְבֵיתוֹ שֶׁלֹּא תִתְעַצֵּב כִּי מִי שֶׁאָמַר
לְשֶׁמֶן שִׁדְלָק הוּא יֹאמַר לְחוֹמֵץ וִידְלָק (תְּעֵנִית כה.).

*

תְּתַבְּשֵׁר לְאֹר הַתּוֹרָה בְּחִלּוּמֶךָ הַרְוֵאָה שֶׁמֶן זֵית בְּחִלּוּם יִצְפָּה לְמֵאֹר הַתּוֹרָה (בְּרֵכּוֹת נו.).
אוֹסִיף בְּתוֹרָה עֵין לְזִכְרוֹנֶךָ כִּשֶׁם שׁוֹזֵית מִשְׁכַּח שִׁבְעִים שָׁנֹת לִימוֹד כֶּךָ שֶׁמֶן זֵית מִשִּׁיב
לִימוֹד שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה (הוֹרִיֹּת יג:)

אֵת הַפְּתָרוֹן לֹא אֶכְחַד מִמֶּךָ

אֵךְ טוֹב שֶׁתִּגְלֶה אֵת שְׁמֶךָ טוֹב שֶׁם מִשְׁמֵן טוֹב (קְהֵלֶת ז, א)

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת פסחים

הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד / פסחים קיז, ב בענין החובה זכירת יציאת מצרים בקידוש

איתא בפסחים (קיז, ב): "אמר רב אחא בר יעקב: וצריך שיזכיר יציאת מצרים בקידוש היום. כתיב הכא למען תזכר את יום [צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך] וכתיב התם זכור את יום השבת לקדשו", ע"כ.

הרי הוקש זכירת יציאת מצרים לזכירת שבת, ונלמד מזה שצריך להזכיר יציאת מצרים בקידוש. ודברי הגמ' תמוהים, דבשלמא להזכיר יציאת מצרים בקידוש בחג הפסח - מובן, שזהו חובת הלילה לספר ביציאת מצרים, אבל מדוע יש חובה בכל שבת ושבת להזכיר יציאת מצרים?

וכן יש להקשות על דברי הרמב"ם שכתב (הל' חו"מ פ"ז, הל' א') שכתב לבאר חובת סיפר יציאת מצרים בליל פסח וז"ל, "מצות עשה של תורה לספר בנסים ונפלאות שנעשו לאבותינו במצרים בליל חמשה עשר בניסן שנאמר זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים כמו שנאמר: זכור את יום השבת, ומנין שבליל חמשה עשר תלמוד לומר והגדת לבנך ביום ההוא לאמר בעבור זה בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. ואף על פי שאין לו בן, אפילו חכמים גדולים חייבים לספר ביציאת מצרים וכל המאריך בדברים שאירעו ושהיו הרי זה משובח", עכ"ל. הרי מבואר בדברי הרמב"ם, שהחובה בליל פסח לספר ביציאת מצרים – דומה חובת זכירת שבת כמו שנאמר זכור את יום השבת לקדשו. ודבריו תמוהים מאוד, דמאי שייכי זכירת שבת למצות סיפר יציאת מצרים?

ונראה לבאר הדמיון בין זכירת שבת לזכירת יציאת מצרים. דהנה עיקר יסוד חובת שמירת שבת מיוסד על יסוד האמונה בהשי"ת, שהשומר שבת הרי הוא מודה שהשי"ת ברא את העולם בששת ימים ונח ביום השביעי. וכבר הקשו המפרשים על מה דכתיב (שמות כ, ב): "אנכי ה' אלקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים מבית עבדים", דאמאי כתיב: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים", ולא כתיב: "אשר בראתי שמים וארץ"? ותירצו המפרשים, דאפילו הכופרים והאפיקורסים מודה שהקב"ה ברא את העולם, רק שהם מאמינים שהעולם נוהג על פי דרך הטבע, ומזלות, וכדומה. ואינו נוהג בהשגחת השי"ת. ועל זה נאמר: "אשר הוצאתיך מארץ מצרים" - ר"ל, דעיקרי האמונה הוא להאמין בהשגחה פרטית, והעולם נוהג לגמרי בהשגחת הקב"ה, ואינו נוהג כלל על פי דרך הטבע, ואין שום כח לכוחות הטבע. וזה נתגלה ביציאת מצרים, שהקב"ה גילה השגחתו לעיני כל, שאין שום טבע בעולם, והשי"ת הוא המנהיג את כל עניני הטבע, וברצונו הוא כל יכול לשנות את הטבע כרצונו.

וכל זה איכלל בכלל העיקר הראשון שאנו מאמין "שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומהניג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל מעשים". הרי, לא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, אלא החובה להאמין שהוא העשה ועושה ויעשה לכל המעשה – ואין שום כח אחר שיכול לעשות כלום. לא כח הטבע, לא כח המזלות, ולא שום בן אדם יש לו כח לעשות שום דבר, רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, וכל זה נתגלה לנו ביציאת מצרים כנ"ל. [ועי' ברמב"ן סוף פרשת בא שהאריך בענין זה.]

וא"כ י"ל, דלפי זה מובן היטב מדוע חייב להזכיר יציאת מצרים בקידוש. דשבת קודש שהוא מיוסד על עיקר יסוד האמונה שהשי"ת ברא את העולם, ולא די להאמין שהשי"ת ברא את העולם, שכל זמן דאינו מאמין שהוא עשה ועושה ויעשה לכל המעשה אינו מאמין לגמרי בעיקרי האמונה, וע"כ אנו מזכירין יציאת מצרים בקידוש בכל שבת ושבת, להורות שאנו מאמין בהשגחת השי"ת, וכל העולם נהוג לגמרי בהשגחתו. ולפי זה מובן הייטב דברי הרמב"ם במה שדימה חובת סיפר יציאת מצרים לחובת זכירת יום השבת, שחובת סיפר יציאת מצרים הוא בכלל חלק באמונה בהשי"ת, והוא חיוב כמו זכירת יום השבת, שהוא חיוב בכל יום לזכור יום השבת – שהוא מעיקרי האמונה בהשי"ת.

*

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הארות במסכת פסחים

דף קיד.

תוספות ד"ה הביאו לפניו מצה לפי שעקרו השלחן לפני מי שאומר הגדה ועושה הסדר קתני הביאו לפניו מצה, וכו' ומיד כשעוקרין מחזירין לפניו והמצה והמרור עליו שהרי צריך לומר בהגדה מצה זו מרור זה וכדאמר (לעיל לו. ולקמן דף קטו:) לחם עוני שעונין עליו דברים הרבה, מבואר מלשון התו' דמה שאמרו עונין עליו דברים הרבה, אין הכוונה לכל ההגדה, אלא למה שאומרים מצה זו והיינו שאומרים עליו את הדברים, וזה חידוש קצת [והנה יש שדנו אם כל המצות של המסובין צריכים להיות על השולחן כדי שיהיו בכלל עונין עליו דברים, ומאידך במהרי"ל מבואר שאין להניח מצות נוספות מלבד המצות שבקערה, ואולי כוונתו כשהיה די בג' מצות שבקערה לכולם, והאריכו בזה, ויעוי' בספר שער המועדים מה שציין בזה, ועכ"פ אלו שנוהגים להניח את כל המצות על השולחן, לכאו' לדברי התו' צריכים להצביע כשאוצרים מצה זו על כל המצות, שאל"כ אינו מתקיים בזה עונין עליו דברים, וכמדומה שאין נוהגים כן, וצ"ע].

*

דף קטו.

תוספות ד"ה מתקיף לה רב חסדא 'אף על גב דעיקר מצות מרור לא נפיק אלא בטיבול שני אחר מצה מועלת הברכה שבירך בטיבול ראשון לטיבול שני מאחר שאכל ממנו מעט בטיבול ראשון מידי דהוה אברכת שופר דמברך אתקיעות דישיבה ומועלת ברכה

לתקיעות שבעמידה שהם עיקר ונעשית על סדר ברכות, צ"ב הכוונה בזה, דאם כוונתו למצוה, הרי כבר יצא י"ח המצוה, ומה הכוונה שעיקר המצוה הוא אחר כך, ואם אין כוונתו למצוה, א"כ הרי אין כאן קיום מצוה, ולמה נחשב שהמצוה חלה ע"ז, וצ"ע נואי נימא דבקיום מצוה ב' פעמים יש בשניהם קיום מצוה, ניחא, וצ"ע אם כוונת התו' לכך].

*

דף קטז.

תוספות ד"ה מה דרכו של עני בפרוסה וקאמר בתר הכי א"ר חייא בר אבא בשבת חייב לבצוע על שני ככרות שנאמר לקטו לחם משנה ועיקר מילתיה דר' חייא בר אבא בפרק כל כתבי (שבת ד' קיז): אלא להכי מייתי התם אחר פסח לומר שצריך שם מצה שלישית משום לחם משנה וחייב לבצוע על שתי ככרות בין בשבת בין בי"ט דאי לאו הכי למה הביא שם מילתיה דר' חייא, קצת חידוש ראיית התו' מזה, כי לכאו' לולי דבריהם היה אפ"ל, שמחמת שעסק בדיני הבציעה ביום חול, ואמר דין הבציעה בפסח, ע"כ סיים גם בדיני הבציעה בשבת שצריך לחם משנה, ומנ"ל שהכוונה דייקא על פסח, וצ"ע.

*

דף קיז.

בגמ' 'והאמר רב גידל אמר רב כל תלמיד חכם היושב לפני רבו ואין שפתותיו נוטפות מר תכוינה שנאמר שפתותיו שושנים נטפות מור עבר אל תקרי שושנים אלא שושנים אל תקרי מור עבר אלא מר עבר, צ"ע למה בשביל דרשה זו צריך לקרוא מור עבר במקום מור עובר, אדרבא לכאו' מתאים ע"ז יותר לשון הווה מלשון עבר, וצ"ע.

*

בגמ' 'הם אמרו לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואמרה להן למעני למעני אעשה, צ"ב קצת מה שהגמ' מדגישה דבר זה בכל אחד מהדעות מי אמר הלל זה, שמשמע שזהו עיקר ההלל, והרי עיקר ההלל הוא הודאה ושבח על הנס שכבר היה, ולא הבקשה על העתיד, ולכאו' בכלל צ"ב על מה אומרים לא לנו וכו' הרי כבר נעשה הנס, ואף אם ניישב ונאמר שחלק מההלל וההודאה הוא הבקשה על להבא נכמו שאומרים אנא ה' הושיעה נא ועוד כיוצב"ז], אבל לכאו' עכ"פ עיקר ההלל הוא הודאה ושבח, ולמה מדגישים את הלא לנו וכו', וצ"ע.

*

בגמ' 'אמר רבא אשכחתינא לסבי דפומבדיתא דיתבי וקאמרי בשבתא בין בצלותא בין בקידושא מקדש השבת ביומא טבא בין בצלותא ובין בקידושא מקדש ישראל והזמנים ואמינא להו אנא אדרבה דצלותא בין בשבתא בין ביומא טבא מקדש ישראל בקידושא דשבתא מקדש השבת ביומא טבא מקדש ישראל והזמנים, צע"ק הלשון "אדרבא", שהרי אינו סובר "הפוך", אלא שלסב דפומבדיתא אין כלל הדגשה על הרבים, ולרבא יש הדגשה גם על הרבים, ומהו הלשון אדרבה, ואולי משמעות הלשון, שלא כפי שהם

סוברים ש"עיקר" הברכה נקבעה על מהות היום, וע"כ אין משנים את הברכה מרבים ליחיד, ובוה רבא סובר להיפך ש"עיקר" מטבע הברכה נקבע על הרבים, וע"כ יש לשנות את המטבע בין רבים ליחיד, באופן שייתכן דכו"ע מודו שאם אכן זהו העיקר, יש לשנות את המטבע בין רבים ליחיד, אלא שזה גופא הויכוח האם זה עיקר הברכה או לא, וע"ז שפיר מתאים לשון אדרבא, ואכתי צ"ע.

*

דף קיח.

בגמ' 'מאי ברכת השיר וכו' ורבי יוחנן אמר נשמת כל חי, לכאו' משמע שזה פשוט שהברכה הזו נקראת ברכת השיר, ולא מטעם שנאמרת על ההלל, ולכאו' בהכרח נקראת כן מחמת שאומרים אותה אחר פסוקי דזמרא וכמוש"כ התו', וא"כ פלא קצת מש"כ המג"א [בסי' נא] שברוך שאמר וישתבח לא נזכרו בגמ', שהרי נזכר כאן נשמת כברכה שאחר פסוקי דזמרא, וצ"ע.

*

דף קיט.

בגמ' 'מאי דכתיב ויגדל הילד ויגמל עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך ואומר להן איני מברך שיצא ממני ישמעאל אומר לו ליצחק טול וברך אומר להן איני מברך שיצא ממני עשו אומר לו ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן שעתידה תורה לאוסרן עלי אומר לו למשה טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי אומר לו ליהושע טול וברך אומר להן איני מברך שלא זכיתי לבן דכתיב יהושע בן נון בן יהושע בנו אומר לו לדוד טול וברך אומר להן אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא', לכאו' קצת פלא, שהרי כל הדברים האלו שהזכירו הם פגמים דקים שאף אינם בגדר עבירה כלל ואעפ"כ היה בזה בחי' פגם, ודייקא דוד המלך, שעליו אמרו חז"ל שהקים עולה של תשובה, ואע"פ שכל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, מ"מ הרי יש אריכות ע"ז בפסוקים, ולכאו' מגדר של פגם דק מן הדק לא יצא, ודייקא דוד המלך אומר לי נאה לברך [ובוודאי שאין לנו שמץ השגה בקדושתו של דוד המלך ע"ה, אבל בהכרח יש בזה איזשהו לימוד בשבילנו], ולכאו' בהכרח לומר שזה גופא חידש דוד המלך "שהקים עולה של תשובה" שכח התשובה גדולה כל כך, עד שהכל נתהפך לכתילית הזכות, עד שלא נשאר אף שמץ דק של פגם, עד כדי כך שהוא עדיף מהאבות ושאר הרועים, מחמת הפגם הדק שהיה אצלם, אף שאינו עבירה, כי אצלו האיר כ"כ אור התשובה עד שלא נשאר אצלו שום שמץ פגם ודו"ק [ואכתי צע"ק].

*

דף קכ.

בגמ' 'אמר רב יהודה אמר שמואל אין מפטירין אחר מצה אפיקומן וכו', נימא מסייע ליה הסופגנין והדובשנין והאיסקריטין אדם ממלא כריסו מהן ובלבד שיאכל כזית מצה באחרונה, באחרונה אין בראשונה לא, לא מיבעיא קאמר לא מיבעיא בראשונה דקאכיל לתיאבון, אבל באחרונה דילמא אתי למיכל אכילה גסה אימא לא קא משמע לן, לכאור' ריהטת הסוגיא מבואר שאם קיי"ל כשמואל שאין אוכלין אחר מצה אפיקומן, ממילא עיקר אכילת מצה היא באחרונה ולא בראשונה, ויש לתמוה שאנן קיי"ל לרוב הראשונים שעיקר המצה היא האכילה הראשונה, וכן הוא מנהג העולם שבזה מחמירים בשיעורו כדאורייתא ולא באפיקומן, וזה למרות שקיי"ל אין מפטירין אחר המצה אפיקומן, וצ"ע [ואולי יש חילוק בין מי שאין לו אלא כזית אחד או לא, וצ"ע בזה, שו"ר שהתו' עמדו ע"ז ונסתפקו אם הוא דווקא באין לו אלא כזית אחד או לא, אלא שיל"ע עוד דאם הקיום מצוות מצה הוא בסוף א"כ מהו זה שאמרו בתחילת הפרק שלא יאכל בערב פסח כדי שיאכל את המצה לתאבון, והתו' עצמם הזכירו דבר זה בביאור הצד שהמצוה היא בתחילה, וצ"ע].

*

דף קכא.

בגמ' 'פשיטא על פדיון הבן אשר קדשנו במצותיו וצונו על פדיון הבן אבי הבן מברך ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה כהן מברך או אבי הבן מברך כהן מברך דקמטי הנאה לידיה או אבי הבן מברך דקא עביד מצוה', הלשון קשה מאוד, דאם אכן המצה היא סיבה לברך, הרי היא סיבה בכל מקרה, הן אם הכהן אמור לברך והן אם לא, וכן מאידך כלפי הכהן, אם הנאת הממון היא סיבה לברך, הרי הוא בכל מקרה, הן אם האב מברך והן אם לא, ואם לשניהם יש סיבה לברך ששניהם יברכו, וכביכול משמעות הלשון שצריכים לברך איזשהו שהחיינו, והשאלה רק מי יברכנו, ולכאור' הטעמים שאח"כ הם טעמים נפרדים לכל אחד על ברכת השהחיינו, וצ"ב.

*

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים – הדרן למסכת

פסחים

סיום המסכת הוא בעניין זה של פדיון הבן, ומי מברך את ברכת השהחיינו, וברשב"ם ביאר שהשייכות לכאן הוא מחמת שהמשנה עוסקת בשני ברכות, וזה חידוש, כי יש הרבה מקומות שמוזכר שני ברכות, והדבר אומר דרשני.

ובבן יהוידע כתב בזה דבר נפלא וז"ל 'ונראה לרמוז בס"ד דנקיט מסדר הגמרא דין הפדיון בסוף מסכתא זו הנקראת פסחים, על שם שפסח ה' והציל את אבותינו ופדה אותם ממצרים שגם ענין זה נקרא פדיון הבן, דחביבין ישראל שנקראו בנים למקום שנאמר [דברים י"ד א'] בנים אתם לה' אלקיכם, ולכן התחיל ראש הגמרא באות מ' וסוף

באות מ' של שתיים הרי מ"ם מלאה שמספרם שמונים כמנין פ', וגם תיבת שתיים הוא שתי מ"ם רמו לאות פ' שהיא מספר שתי מ"ם. וידוע באות פ' נרמז פדות כמו שנאמר בזוהר הקדוש בהקדמת פרשת בראשית. וביציאת מצרים כתוב [שמות ח' י"ט] ושמתי פדות בין עמי ובין עמך למחר יהיה האות הזה, דרמז לו על אות פ' שנגאלו בו אבותינו ממצרים כנזכר בפרקי ר' אליעזר על פקידה כפולה של פקד פקדתי [שמות ג' ט"ז] ופקד יפקוד אלקים אתכם [בראשית נ' כ"ד וכ"ה] שפדאם לחיים'.

ואולי אפשר לפרש בדרך רמז ודרש את המשך הגמ' על פי זה, דהנה ידוע דברי הגר"ח שיש שני חלקים בגאולת מצרים, חלק הגאולה הגשמית, וחלק הגאולה הרוחנית, וזה מה שאומרים "על גאולתנו, ועל פדות נפשנו", וכן "ממצרים גאלתנו ומבית עבדים לדיתנו", ועד"ז בעוד מקומות שמוזכר עניין הגאולה.

ויש לבאר שפדיון הבן, הוא בחי' עצם הפדיון לחיים, שהוא על עצם החיים הגשמיים, ושהחיינו, מרמז על בחי' הפדיון הרוחני, שהוא בחי' חיות אמיתית של עבודת ה' שזה עיקר בחי' ברכת שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה שמברכים על כל דבר שמחה שהוא הנאה רוחנית, ובפרט מברכים ברכה זו על ברכה שיש בה שמחה.

והנה ידוע שיציאת מצרים היה באתערותא דלעילא, נוכמבואר באריכות בכתבי האריז"ל ובכל הספה"ק], ואמנם יש לדון האם רק עצם הגאולה היתה באתערותא דלעילא, אבל חלק הפדיון הרוחני היה צריך אתערותא דלתתא, או שאעפ"כ נחשב הדבר שהיה בבחי' אתערותא דלעילא [ובאמת היה דם פסח ודם מילה, אבל אעפ"כ אולי הוא עדיין מוגדר כאתערותא דלעילא], ויסוד הספק בזה כי עיקר בחי' אתערותא דלעילא שייך יותר בגאולה גשמית, אבל בגאולה רוחנית שהוא בחי' החיות בעבודת ה', אם לא יעורר האדם את עצמו מלמטה, כמעט אין שייך שיקבל את הגאולה הזו, כי אף אם יושפע עליו שפע מלמעלה, הרי לא ירצה לקבלו [וזה בחי' אותם שלא רצו לצאת ממצרים ומתו במכת חושך, כי פחדו מהגאולה הרוחנית, ולא הבינו שזהו טובתם באמת].

וע"ז אמרו, שזה פשוט שעצם הפדיון "אבי הבן מברך" היינו אבינו שבשמים שהוא בחי' אבי הבן [כמבואר בדברי הבן יהודיע] הוא מברך ומשפיע את השפע הזה, אבל ה"שהחיינו" שהוא בחי' החיות הרוחנית, בזה יש להסתפק אם אבי הבן מברך, שהוא עוסק במצוה, היינו בבחי' הפדיון הזה, או כהן מברך, היינו עם ישראל שהם בחי' כהני ה', הם עוסקים בעניין זה, "דקמטי הנאה לידיה", היינו כי ההנאה והחיות הרוחנית הוא דבר שנעשה בפועל על ידי האדם, כי ההנאה היא אצלו ממש, ואין שייך ע"ז כ"כ אתערותא דלעילא וכנ"ל, וע"ז המסקנא שאבי הבן מברך שתיים, שהכל בא ומאיר ע"ע בחינת אתערותא דלעילא, אמנם כמובן שהכל תלוי באיזוהו בחי' כלי של אתערותא דלתתא [כמו שביציאת מצרים היה דם פסח ודם מילה], אלא שאעפ"כ אחרי הכל אור זה של גאולת מצרים הוא בבחי' אתערותא דלעילא.

ואמנם כיון שסוף סוף נצרך אתערותא דלתתא, מובן על פי הנ"ל שעיקר האתערותא דלתתא הוא בבחינה השנייה של הגאולה הרוחנית, שהוא בחי' השמחה והחיות במצוות

ובעבודת ה', ועל פי זה יש לבאר את הקשור של עניין זה לכאן, מלבד מה שהוא שייך לכל עניין גאולת מצרים, יש להוסיף ולבאר שזה שייך בפרטות לעניין ברכת הפסח והחגיגה, שזהו שני בחי' הנ"ל, כי הפסח הוא בחי' האתערותא דלעילא, בחי' אשר פסח ה' על בתי בני ישראל במצרים וכו', ואילו חגיגה הוא בחי' הביטוי לשמחה שלנו במצוות שזה בחי' האתערותא דלתתא [שהוא שייך בפרטות לבחי' הגאולה הרוחנית שהוא בחי' החיות במצוות וכנ"ל], וע"ז אמרו שברכת הפסח פוטר את של זבח ולא להיפך, כי בפסי עיקר ההארה הוא אתערותא דלעילא שהוא בחי' הפסח, וע"כ אף שיש מקום לאתערותא דלתתא, אבל אעפ"כ העיקר נקרא על שם הפסח שהוא אתערותא דלעילא ועל כן ברכת הפסח פוטר את של זבח ולא להיפך, ולהנ"ל זה עצמו בחי' הנידון של ברכת פדיון הבן וברכת שהחיינו שהם ממש בחי' ברכת הזבח והפסח וכנ"ל.

ובאמת אף שגאולת מצרים עיקרה בבחי' אתערותא דלעילא, מ"מ בהלכות הפסח מצינו אתערותא דלתתא יותר מכל שאר היו"ט, שעם ישראל החמירו על עצמם בכמה וכמה מיני חומרות, ויסוד הדברים הוא ממה שחכמים החמירו בחמץ יותר משאר הדברים, והצריכו בדיקה אע"פ שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, כי זה עצמו בחי' הנ"ל שמדאורייתא עיקר הארת הפסח הוא באתערותא דלעילא, והעיקר רק לא לרצות את החמץ [שהוא בחי' ביטול] ודי בזה לזכות לגאולת מצרים, אבל ישראל מצד עצמם מוסיפים עוד ועוד חומרות כדי לעשות אתערותא דלתתא על האתערותא דלעילא עצמה, שעי"ז זוכים לקבל את האתערותא דלעילא ביתר שאת וביתר עוז, ובזה מתקשר סיום המסכת לתחילת המסכת שעוסק בעניין הבדיקה שהוא בחי' החומרא שהחמירו חכמים בעניין זה שהוא בחי' אתערותא דלתתא וכנ"ל.

וזה מה שמיד אחר מסכת פסחים הוא מסכת שקלים שכל עניינו בחי' האתערותא דלתתא של נתינת השקלים בשביל הקרבנות, שכל עניין הקרבנות הוא בחי' אתערותא דלתתא, אבל גם בזה יש בחי' אתערותא דלעילא שהוא בחי' מה שמשמיעין על השקלים, שמזכירים לאדם עניין זה גם אם שכח, אבל אעפ"כ ביסודו כל עניין השקלים שייך יותר לבחי' האתערותא דלתתא, וזה עצמו ההכנה לפסח, שע"כ משמיעין על השקלים באדר, כדי להביא קרבן מתרומה חדשה בניסן, שכ"ז הוא הכנה לגאולת מצרים, כי אע"פ שביסודה היא אתערותא דלעילא, מ"מ היא תלויה הרבה בגודל האתערותא דלתתא, ובזה מתקשר היטב מסכת פסחים למסכת שקלים שבאה אחריה [כל זה בדרך דרוש ורמז ובדרך אפשר, וה' יצילנו משגיאות ויראנו בתורתו נפלאות].

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב

עולה מן המדבר - מקוטר...

אולי כדאי שנתבונן ונכיר את חסדי ה' עמנו, בעת שנחקור את מציאות העננים המקיפים את כל מחנה ישראל, נעמיק חקר בטיבם ומהותם. אני בטוח שנוכל להפיק תועלת גדולה בעבודת השם ובהכרת מעשיו ודרכי הנהגתו, על ידי התבוננות זו. הציע צפניהו לזבדיהו.

אם אינני טועה, כבר במבט ראשון, אוכל לקבוע בודאות, כי ענני כבוד אלו אינם עננים רגילים מסוג העננים שאנו מכירים בימי החורף. תוכל לראות בהם רוח חיים, דעה בינה והשכל, ואם אינני טועה יש להם גם שפת דיבור משלהם!... (בעלי התוספות שמות מ, ג). כשאני מתבונן בהם אני חש שעננים זה השם הקרוב ביותר שנוכל לקרות להם בדרך מושאלת ללשונו המבוססת על מציאות גשמית מוכרת. אבל באמת השם הזה לא מבטא אותם באמת, כי הם מציאות רוחנית קדושה וטהורה שאין מילה לבטא אותה... נראה לי שהם אפילו משוררות שיר מיוחד המבטא את היותם עננים מיוחדים יותר משאר ענני הגשם המוכרים לכולנו, הם אומרים (ירמיה י, יג): 'לְקוֹל תִּתּוּ הַמּוֹן מַיִם בְּשָׁמַיִם! וַיַּעֲלֶה נְשָׁאִים מְקַצֵּה הָאָרֶץ! בְּרָקִים לְמָטָר עָשָׂה! וַיּוֹצֵא רוּחַ מֵאֲצֻרָתוֹ!' (פרק שירה פירוש המבי"ט)

מהסיבה הזו, על אף שאני בטוח שגם כשנגיע לארץ המובטחת, נעשה איזה זכר כפי שיצוה אותנו בוראנו, לעננים הללו שאנו שוהים בתוכם, כדי לזכור את הנס הגדול הזה. על אף שהעננים מקיפים אותנו מכל עבר כולל תחת רגלינו, בזכר שנעשה לעתיד, אני משער שלא נעשה גם זכר לענן שמתחתינו אלא רק לעננים שמצדדינו ומעלינו, כי לא ניתן לומר על דבר רוחני ונעלה, שמימי ונשגב שכזה, שהוא עומד 'תחת' האדם, כי גם כשהוא 'תחתיו' הוא בעצם 'מעליו' מצד מעלתו האמיתית!... (גור אריה במדבר י, לד)

אם תשים לב, העיר צפניהו את תשומת לבו של זבדיהו, תראה שלא כולם אחוזי התפעלות מן העננים באותה המידה. ראה, חכמי בית הלוי, רבי אלצפן רבי אביתר וכל החבורה הקדושה, רואה בעננים דברים שאנו לא רואים. אם תשים לב עוד יותר, תראה שרוב העם מתבונן רק בפלא העצום של עמוד הענן ועמוד האש, נראה שהוא בכלל לא שם לב שהוא מונח בתוך ענני כבוד מכל עבריו. זה ממש נראה שתחושת ענני הכבוד תלויה בדרגתו של כל אחד מעמנו.

אני חושב, אמר זבדיהו, שעמוד הענן ועמוד האש אינם תלויים במעשי בני האדם, גם אם חס וחלילה יש בתוכנו חוטאים או פושעים, עמוד הענן ועמוד האש לא יסתלקו, הם ישארו עמנו עד שנגיע לארץ ישראל... יש על כך נבואה סודית בכתבי הקודש שבבית המדרש 'בית הלוי', נאמר בה: 'וַיַּעֲשׂוּ נְאֻצוֹת גְּדוּלוֹת!... וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הַרְבִּיִּים לֹא עֲזַבְתָּם

בַּמִּדְבָּר! אֶת עֲמוּד הָעֲנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם לְהַנְחֹתָם בְּהַדָּרֶךְ וְאֶת עֲמוּד הָאֵשׁ בְּלִילָה לְהָאִיר לָהֶם! וְאֶת הַדָּרֶךְ אֲשֶׁר יֵלְכוּ בָּהּ! (נחמיה ט, יט)...

אבל ענני הכבוד, אלו מושגים נעלים וקדושים, הם מסך הגנה רוחנית לא גשמית, אליהם זוכים גם לראות וגם לחוות רק מי ששייך לדרגה הרוחנית שלהם. אנו, אני ואתה, חשים בהם אבל לא רואים אותם. נראה לי שחכמי בית הלוי הנביאים הקדושים, לא רק מרגישים אותם כמונו, הם גם רואים אותם ממש בעיניהם. כמה הייתי משתוקק להתקרב אליהם, לחכמי 'בית הלוי', להתאבק בעפר רגליהם ולזכות גם אני... התלחלחו עיניו של זבדיהו (אדרת אליהו לד, ד; לשם שבו ואחלמה הדע"ה ח"ב קלג, ג; תחזו בשולמית ז').

באמת, לפי דברי הנבואה שציטטתי, הוסיף זבדיהו, אני משער שההבדל בין ענני הכבוד לעמוד האש ועמוד הענן, אינם רק ביכולת הראייה וההשגה שלהם. אלא, עמוד האש ועמוד הענן מספקים לעמנו צורך בסיסי, אי אפשר ללכת בלי לדעת לאן ללכת, זו היא מטרתו העיקרית של עמוד הענן- 'לְנַחֲוֹתָם הַדָּרֶךְ', נכון שהוא מבצע עוד פעולות, אבל הן שוליות ולא עקריות בתפקיד שלו. אי אפשר ללכת בלילה כשלא רואים כלום, ולפעמים רצון ה' שנלך יומם ולילה, לשם כך צריך את עמוד האש - 'לְהָאִיר לָהֶם'... אבל ענני הכבוד נותנים לנו הגנה רוחנית סגולית, הם מקיפים אותנו במחיצה המבדלת את עמנו הקדוש מן העולם החיצוני הגס, המגושם והמזוהם. זה כבר לא צורך בסיסי כדי לחיות, זו כבר מתנה.

כדי לקבל את השירות של עמוד הענן ועמוד האש, לא צריך להיות צדיקים גדולים, כי גם אם אנו חלילה חוטאים לא כל כך מהר לוקחים לנו את הדברים הבסיסיים. אבל כדי לקבל מתנות רוחניות צריך לעמול ולהתייגע, הן לא באות בחנם. יתכן שאם נחטא ולא נהיה ראויים, או שלא יהיה בינינו צדיק גדול שבזכותו נזכה להם, הם פשוט יסתלקו... (ראה פחד יצחק סוכות קו; דרך שיחה עמ' שכו; טעמא דקרא נחמיה שם; הסכמת הגריא"ו לספר חזון למועד א')

אם אני מנסה להגדיר את המשמעות העמוקה של ענני הכבוד, אני הייתי מגדיר זאת כך: 'וַיֵּסֶב אֱלֹקִים אֶת הָעָם דֶּרֶךְ הַמִּדְבָּר', אלוקינו מסובב אותנו מכל עבר, כתריס והגנה רוחנית וגשמית עלינו ועל משפחותינו, כשאנו 'מסובבים' כמלכים בתוך הארמון הפרטי שלו שמסתובב ונוסע במדבר. אבל אנחנו, אנחנו לא במדבר, אנחנו מסובבים ומסובבים בשכינה מכל עברינו!... כך ינהג עמנו אלוקינו תמיד גם בעתיד, כמו שקראנו במגילות הקודש שבבית המדרש 'בית הלוי' (תהילים קכה, ב): 'יְרוּשָׁלַיִם הָרִים סָבִיב לָהּ וְהָ סָבִיב לְעַמּוּי!' (שמו"ר כ, במ"ר א, ב)

*

מוליכם בתהומות - כסוס במדבר!

אם תשים לב, הוסיף זבדיהו, תראה שה'ערב רב' שהצטרפו אלינו ביציאתנו, הם אמנם נהנים מפעולות עמוד הענן ועמוד האש, הוא מאיר להם ומראה לפנייהם את הדרך כמונו, אבל הם מחוץ לענני הכבוד, לחיות בתוך האוירה הרוחנית עם השכינה, לזה הם

כבר לא ראויים!... 'בְּסוּפוֹת' הללו מושיב הקדוש ברוך הוא רק 'אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל' (ויקרא כג, מג), לא אף אחד אחר! (ראה חיד"א ראש דוד אמור)
צפניהו הנהן בראשו, מסכים לחילוק המקורי שהעלה זבדיהו. אך בלבו התעוררה שאלה אחרת.

אם שמת לב, הוא פנה לזבדיהו. אנו מוקפים בעננים מכל עברינו כולל תחת רגלינו, אם המטרה היא להגן אלינו מן הסביבה אולי נוכל להבין מדוע יש עננים מכל צדדינו וכל מעל ראשנו, אבל לשם מה נועד הענן שתחת רגלינו?...

גם אני הסתפקתי בכך, אמנם אני שמתי לב לכמה דברים מפתיעים הקורים תחת רגלינו בלי שנשים לבנו אליהם, אבל אין לי מושג מי פועל אותם, האם הענן שתחת רגלי, או עמוד הענן ההולך לפנינו (ראה תרגום יונתן שמות יב, לו ובמכילתא). לדוגמא, שמת לב שאנו הולכים כבר כמעט יממה שלמה ולא חשנו תחושה של עליה על הר או החלקה לתוך בקעה. ככל הידוע לי המדבר מלא בגבשושיות, מהמורות, צוקים משוננים וסלעים חדים, לא חשתי באחד מהם בכל השעות האחרונות, אני מרגיש שאנו צועדים על שביל סלול. הוי אומר שמישהו סולל אותו בעבורנו... מלבד זאת המדבר הרי ידוע כמקום 'נְחֹשׁ שָׂרָף וְעֶקְרָב'... (דברים ח, טו) זה היה אחד החששות שלנו לצאת ממצרים המוגנת אל המדבר החשוף עם ילדים קטנים וחסרי הגנה. היה צפוי שחובשי הרפואה יזקקו להחפז מידי כמה דקות לאחד המוכשים לשחוט עליו תרנגולת או לגוזז לו כרישים כדי להציל את חייו (יומא פג, ב). אבל לא, עד עתה לא שמענו על מקרה אחד שכזה. מסתבר שמלבד כבישת וסלילת כבישים, הענן המדובר גם קוטל מזיקים שאין כדוגמתו (ראה ברייתא דמלאכת המשכן יד; ב"ח או"ח תרכה, ב; בית השואבה ג').

לא יאומן! התפעל זבדיהו, הקדוש ברוך הוא, מחזיק לנו בכף ידנו, הוא מוליך אתנו עמו בזהירות כמו אב שמחזיק את בנו ושומר עליו שלא יתקל בעץ ובאבן ושומר עליו מכל משמר! זה מזכיר לי נבואה שראיתי במגילות הקודש של חכמי 'בית הלוי' והתרגשתי למקרא דבריה, עד עתה אני זוכר את המילים שמקבלים עתה פרשנות חיה ומוחשית שבעתיים: 'מוליכם בתהומות פסוס במדבר, לא יפְּשְׁלוּ! פְּבִהְמָה בְּבִקְעָה תִרְד, רוּחַ ה' תְּנִיחֵנוּ, בֵּן נִהְגָּת עִמָּךְ לַעֲשׂוֹת לְךָ שֵׁם תִּפְאָרֶת!' (ישעיה סג, יג-יד)

הקדוש ברוך הוא, פירש זבדיהו את הפסוקים שציטט, מוליך אותנו למעשה במקומות שהם תהומות עמוקים וגאיות מעוררי חלחלה ופיק ברכיים רק מלהתבונן בהם, אלא שאנחנו לא חשים בכך, כי הוא מוליך אותנו כמו סוס ההולך על קרקע מישורית ורגלו לא נתקלת בשום נגף או מכשול (אלשיך ומצודת דוד שם). אנחנו לא מרגישים את מאמץ הדרך, הנשימה לא קשה, והלב לא מאיץ את פעימותיו, אנו רגועים ושלוים בדרכנו, כמו בהמה היורדת לאט לאט בבקעה מוריקת דשא, שהיא מורד נוח להליכה ונעים לצעידה... (רש"י ורד"ק שם)

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

תומת ישרים – תנחם

מעשה שהיה בהורי היקרים לפני עשרים שנה, שהיה צמוד לדירתם מחסן ישן, וכאשר גדלה המשפחה הם החליטו להפוך את המחסן מדירת עראי לדירת קבע.

למרבה הצער, העירייה יצאה מגדרה וגילתה חריצות יוצאת דופן. ושלחה מיד פקח עם מצלמה שיצלם את המקום לפני שתצא הפסיקה שצריך להרוס את התוספת.

הורי לא ידעו מה לעשות, אך ידענו שאין לנו על מי להישען רק על אבינו שבשמים. וכך הם התחזקו בתפילה.

למחרת הפקח הגיע והוא צילם את האירוע מכל הכיוונים והכין דו"ח חריף ותקיף, והלך לדרכו.

כאשר הלך לדרכו, הורי שמו לב שהוא שכח את המצלמה שלו בביתם, וכמצוות התורה התקשרו אליו שיחזור כי נאבדה לו המצלמה.

הפקח התפעל מיושרם, שהרי הוא כה הרע להם, וכתב דו"ח כל כך לא טוב, ציפה שבמקרה כזה הם יקחו את המצלמה ויכחישו שהם מצאו, ואז הוא יינזף ע"י העירייה שהוא מועל בכספי עירייה ועכ"פ יצטרך לשוב ולצלם מחדש...

משנוכח הפקח שמדובר באנשים הגונים וטובים, קרע את הדו"ח הראשון, וישב לכתוב דו"ח חדש ומתון, שבסה"כ הם החליפו אבנים לקיר שהיה קיים, דבר שמותר לפי החוק.

כך הם ניגשו אל המשפט כשבידיהם חוות דעתו של הפקח.

הם ניצלו מהמשפט – אך ורק על ידי הישרות וכח התפילה.

(הרב פנחס זרביב למעשה)

שני סיפורים מיוחדים לחג הפסח / הסופר הרב

יאיר וינשטוק

קסם האפיקומן

“חוטפין מצות בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא יישנו” (פסחים דף ק”ט).

הגביעים על השולחן כבר לא נצצו כמו בתחילת הסדר. כתמי יין ופירורי מצות לרוב היו זרועים על הרצפה ועל המפה הצחורה. מפיות הנייר הססגוניות, מעוטרות באיורי מצה וארבע כוסות, הפכו לסמרטוטיות כשפגו לתוכן שיירי אוכל ושולליות של מיץ ענבים שנשפך בכל פינה.

השולחן היה מוקף בבני המשפחה וגם בכמה אורחים. כשאנו אומרים “בני המשפחה” אנו מתכוונים לר’ בן ציון ומלכה גוטלין מפתח תקוה ושמונת ילדיהם מלאי המרץ.

לפני שעתיים בלבד, הזכיר השולחן תמונות של ארמונות מלכים, נאנחה מלכה גוטלין בלבה. הכל נצץ והבריק וגביעי הבודולח החזירו את תאורת הנברשות בברק כוכבים. על הכנת השולחן, שולחן ליל הסדר המפואר, עמלה ושקדה מלכה עם שלוש בנותיה יומיים תמימים. הכל עמד בחשבון סימטרי. כל צלחת וכוס וסט הסכו”ם. המפיות קבלו צורת שושן ומזרקה לסירוגין. תחת כל גביע בדולח היתה שטוחה מפית מוזהבת. הבקבוקים עמדו במרכז השולחן כמו חיילים במסדר וקערת ליל הסדר עמדה בראש השולחן מוקפת הגדות של פסח מכל הסוגים והמינים. וכעת, לאחר הסעודה, מה נשאר מכל זה? כאילו סופת ציקלון שאבה אל לועה את השולחן על כל תכולתו וירקה הכל באנדרלמוסיה מוחלטת.

שיהיו בריאים, סקרה את שמונת צאצאיה בגאווה אימהית, מה אני רוצה, שישבו בשקט כמו בובות במוזיאון השעווה? הם פעלתניים ושמחים, ואני קצת יותר מדי פדנטית.

ר’ בן ציון אכל בהיסח הדעת את הכפיות האחרונות של מקפא הדובדבנים החמצמץ-מתקתק כשעיניו סוקרות את פירושו של אחד המפרשים על ההגדה, כאשר לפתע נפל מבטו המודאג על השעון.

“אוי, כמעט חצות” נזעק בבהלה. “אנחנו נאחר את זמן האפיקומן. שאולי, מהר תביא מים אחרונים”.

שאולי רץ אל הברז במהירות. חייבים להספיק את אכילת האפיקומן לפני חצות.

ר’ ישראל משה כהנא, שכן ערירי קשיש בשנות השבעים המאוחרות שלו שנותר גלמוד בשנה האחרונה לאחר שאשתו נפטרה, והוזמן אחר כבוד לעשות את הסדר בביתם של הגוטלינים, ציפה כדבר המובן מאליו לטקס שחרור בת הערובה, קרי מצת האפיקומן, ממחבואה תמורת הבטחות ופרסים ומתנות. עיניו פזלו במבט סלחני לעבר תולדי, הלא הוא נפתלי בן השמונה, בן הזקונים של משפחת גוטלין, שישלוף את המצה ממקום המסתור שלה.

קסם האפיקומן

להפתעתנו הרבה, תולדי ישב באדישות מוחלטת ולא הראה שום סימני התרגשות. יתר על כן, בבית לא ניכרה תכונה כלשהי לקראת שחרור האפיקומן השבוי. ההמשך הסביר את התעלומה. ר' בן ציון שלף מתחת למפת ליל הסדר את השקית הצחורה המרוקמת באותיות זהב נוצצות "אפיקומן" והחל מחלק לכל אחד מן הנוכחים כזית מצה.

"מה, אף אחד לא גנב את האפיקומן?" תמדה האורחת הגב' קלרה מישקין, גם היא שכנה בודדה כבת שישים שהחיים לא היטיבו אתה ומעולם לא הקימה בית בישראל. "כן, אצלנו לא גונבים את האפיקומן" נענה ר' בן ציון צוננות. "אנחנו לא מגדלים גנבים".

"אוי, באמת" מחתה הגב' מישקין, "הרי אף אחד לא חושב שמדובר בגניבה. בסך הכל זהו מנהג חביב הנהוג ברוב בתי ישראל שהילדים 'גונבים' את האפיקומן כדי שישארו ערניים עד סוף הסדר".

"שמעתי שיש לזה סמך בדברי הגמרא, "חוטפין מצות בלילי הפסחים בשביל התינוקות שלא יישנו" מלמל ר' ישראל משה כהנא כמו לעצמו.

ר' בן ציון גוטלין שלמדן הוא, הביט בו בלגלוג. "אוי לאסמכתא כזו, הרי הכוונה היא שממהרים לאכול את המצה לפני שהקטנים יירדמו".

"אבל כל כלל ישראל נוהג כך", התערב אורח שלישי בויכוח.

ר' בן ציון הביט שוב בשעונו. הוא לא רצה להפוך את המעמד לסימפוזיון אודות מנהג ישראל נפוץ, ובודאי לא רצה להעכיר את האווירה החגיגית ולכן נזהר מגלישה לויכוח. רק פלט משפט קצר "הילדים שלי נשארים ערניים ב"ה עד 'חד גדיא' גם בלי המנהג המטופש הזה שאיני יודע מה מקורו".

הגב' מישקין השתתקה בתדהמה. מדי שנה היא מוזמנת בליל הסדר לבית כלשהו ומעולם לא ראתה בית שלא 'יגנבו' בו את האפיקומן. ומה פשר הביטויים המוקצנים של שכנה החביב ומאיר הפנים שלפתע נראה כאילו הר געש מבעבע בתוכו ומאיים להתפרץ.

לפי תגובתה של שכנתה, בעלת הבית מלכה גוטלין, ומבטיה המתרוצצים במבוכה, הבינה שדרכה על יבלת כואבת והחליטה לא לדבר עוד על הנושא. המשפחה אכלה את האפיקומן בדממה ומיד לאחריו ברכה המזון. השירים המסורתיים צלצלו ברמה עד לשעות הקטנות של הלילה...

*

"מנהג חביב" מלמל ר' בן ציון בינו לבין עצמו לאחר שעזבה גב' מישקין את הבית והעיקף מבט זועף לעבר הדלת הנסגרת. מדי שנה צומח אורח חדש שאינו מבין את פשר התעקשותו התמוהה לא לאפשר לילדיו את מנהג סחיבת פיסת המצה, הטמנתה במקום סתר, וטקס ההבטחות הקבוע הרווח בכל תפוצות ישראל. מאופניים ועד לטיסה בשמי הארץ. מטיוול בחרמון ועד לשעון יוקרתי. מאלבום רבנים ועד לביקור בבית הכנסת

החורבה וכן הלאה והלאה, איש לפי אופיו ואיש לפי יכולתו, בחינת אמור לי מה ילדך רוצה לאפיקומן ואומר לך מי הוא...

"מנהג חביב" שב ומלמל לעצמו כשהוא פותח את ההגדה ומחפש את שיר השירים, אותו נוהגים לומר בסיום הסדר.

אותיות שיר השירים ריצדו מולו, הוא עוד זוכר כמו עכשיו את ליל הסדר ההוא, לפני כארבעים שנה... הכל כל כך חי ומוחשי, כאילו התרחשו הדברים הרגע...

*

ליל הסדר בביתה של משפחת גוטלין בשכונה העתיקה 'בתי ראנד' הירושלמית לא נראה אפילו כבבואה חיוורת של הסדר העתידי אצל בנה בעוד ארבע עשרות שנים. אפילו עשרה אחוז מן הפאר וההדר הפתח תקוואי של שלהי שנות התש"ס לא היו באותו סדר בבתי ראנד. על השולחן היו צלחות חרסינה פשוטות ובקבוקי היין היו מתוצרת יקב מקומי חסר יומרות. יין מתוק וזול. קערת ליל הסדר היתה עתיקת יומין מירושלם דורות והיתה יצוקה מסגסוגת של נחושת אבץ ובדיל. מעל הראשים האירו באור צהוב ארבע נורות 'אגס' מיושנות שנקנו היום במיוחד לכבוד הסדר ונתקעו בחופזה בנברשת השחמחמה כדי שאורה הלבן של שפופרת הפלורוסנט המזמזמת מעל המשקוף לא יהיה בן יחיד בליל הסדר.

בנצי היה גאה ומאושר כפי שכבר לא היה זמן רב. אשתקד הערים עליו אחיו הגדול יחיאל מיכל, וסילק את מצת האפיקומן בזריזות באותו רגע שאבא קם ליטול את ידיו לסעודה. הלילה עלה בידו לגבור על אחיו, לסלק במהירות מטאורית את האפיקומן ולהימלט אתו חיש מהשולחן.

הדגים והמרק הזהוב, ה'כרמזלאך' והעוף נאכלו וה'קומפוט' המסורתי של אמא, על טהרת התפוחים המבושלים במעט לימון והרבה סוכר, הגיע גם הוא. מים אחרונים כבר חיכו במטבח על השיש בכוס זכוכית ישנה חרוצה בקווים מאונכים.

"איפה האפיקומן" השיים עצמו ר' שמואל גוטלין כאילו הוא מחפש את המצה בשקית. זה המשחק המקודש מדורי דורות ואוי לאב שיפר את כללי המשחק.

בנצי בן השמונה הגיע ונעמד מול אביו בחיוך מלא שמחה. "האפיקומן אצלי".

"אוי, אוי, אוי" טפח ר' שמואל על ראשו בשתי ידיו. "שודדים עליך ישראל! שדדו לי את המצה! אמור לי בטובך יינגלע, מה תרצה תמורת האפיקומן?"

לבנצי לא היו השגות גדולות. "אני רוצה סט ג' כרכים משניות מנוקדות".

"זה יקר מאד" החל ר' שמואל מתמקח עם הילד כמיטב המסורת. "אולי תסתפק בחומש שמות?"

"לא", התעקש הילד, מגובה ע"י אמו הקורצת לאביו בסתר, "רק משניות. כל הסט".

"ואולי משניות פשוטות בלי ניקוד, הן יותר זולות". חייך האב מתחת לשפמו.

שנה אחרי כן...

השולחן היה ערוך שוב בכלים היפים ביותר. כלי הכסף והזהב, כוסות הזכוכית היקרות נצצו כיהלומים והיין בבקבוק הקריסטל בהק מול האור ההלוגני המבריק. סביב השולחן ישבו שוב בני משפחת גוטלין, עם האורחים הקבועים ועוד שניים חדשים. חילונים שהתקשרו בערב החג על פי הפניה של מכר, ושאלו אם יוכלו לבוא לסדר כדי להכיר מקרוב את ההווי של משפחה חרדית בליל הסדר.

ההגדה נאמרה בנעימה חגיגית, מתובלת בשלל דברי תורה מענינא דיומא, זמן נטילת ידיים הגיע ור' בן ציון הכריז בקול. "אצלנו לא גונבים את האפיקומן. אין יוצאים מן הכלל". הכרזה זו - חשב לאור לקחי השנים הקודמות - תשים קץ לאווירת הציפיה לשחרור האפיקומן השבוי ולכל החגיגה המטופשת סביבו ותמנע שאלות מיותרות.

הוא ראה מזוית העין את הגבות המורמות של כל האורחים למשמע ההכרזה התימהונית משהו ואת משיכות הכתף, אבל לא התפעל משום תגובה. הוא עקבי בהחלטתו כמו עמוד ברזל.

אבל את קריצת העין של אורן לא ראה.

אורן היה אחד משני האורחים החדשים שהגיעו הלילה. אדם מלא שמחת חיים והומור מדבק וסוחף שהצחיק את היושבים סביבו פעם אחר פעם. כששמע את ר' בן ציון קרץ לתולי בן התשע כאומר, "אל תדאג, אני כבר אסדר אותו".

תולי לא הגיב. נושא האפיקומן היה טאבו שלא מדברים עליו. אבל עיניו נקרעו לרווחה כעבור דקה כאשר ר' בן ציון קם מהשולחן ליטול את ידיו וידיו של אורן נעו בזריזות של קוסמים לעבר שקית המצות. היה נדמה לו שראה משהו בצורת חצי מצה בידיו של אורן, אבל זה היה כל כך מהר שהוא חשב שטעה.

הסעודה חלפה בנעימים וכעת הגיע זמן אפיקומן.

הכל ישבו אדישים וחיכו בשלווה להוצאת המצה ממקומה. רק תולי הרגיש שלבו הולם קצת מהר מהרגיל.

ידו של ר' בן ציון משמשה בתוך השקית ונתקלה בחלל ריק. תחילה חשב שהוא מדמיין. אח"כ אדמו פניו מעט והוא שאל בקול קר:

"מישהו התחכם הלילה? למה אני לא מוצא את האפיקומן?"

כולם שתקו בהלם. גניבת האפיקומן בבית משפחת גוטלין היה לאו חמור כמו אחד מעשרת הדברות, כאילו הדיבר "לא תגנוב" אכן מתייחס אל גניבת האפיקומן.

"אני שואל שוב, האם מישהו נגע באפיקומן?" חזר ר' בן ציון והפעם החל הכעס מחלחל לקולו.

"הוקוס פוקוס" הכריז אורן בפאתוס. "האם מישהו נגע באפיקומן? אולי!"

ידיו נעו במהירות שדונית והזיזו את המפית הסמוכה לצלחתו ופתאום צמחה לה מצת האפיקומן האבודה בין אצבעותיו. הוא הצמיד את כף ידו השמאלית לפיו כמין רמקול: "השבת אבידה" קולו היה צפצפני כקולו של ילד קטן. "מישהו איבד מצה?"

הוא העווה את פניו בשלל הבעות והכל צחקו עד שדמעו. רק ר' בן ציון אפילו לא חייך. הוא רתח מזעם אבל לא רצה לקלקל את אווירת החג. "אני לא מבין, הרי הכרזתי שלא נוגעים באפיקומן אצלנו בבית" פנה אל אורן בתרעומת מודגשת.

"מה אתה אומר?" כעת חיקה אורן בהצלחה יתירה את קולו של שמעון פרס עם הניגון האופייני לו, "ואני חשבתי שאתה אומייר שפִּיין צריך לגנוב את האפיקומן".

"לא", חזר ר' בן ציון בקול צונן כקרח, "אדוני הנשיא, נא להחזיר לי את המצה, אבל מהר".

"ומה תתן לי?" נשמע קולה של ילדונת בת ארבע, משכנע ואותנטי עד שהכל הביטו לכל עבר לראות איפה יושבת הילדה.

אבל הקול בקע כמובן מגרונו של אורן, הברדן ואלוף החיקויים.

"סוכריה, ילדתי היקרה" החל האב הקשוח מפשר מעט.

"אני רוצה משהו אחר אבל אומר לך אותו עוד מעט באוזן כשאישי לא ישמע" הרצין אורן מעט.

הוא קם ממקומו, התקרב אל ראש השולחן ובידיו המצה.

ר' בן ציון כמעט התעלף מתדהמה כאשר ראה איך האפיקומן נגוז ונעלם מבין אצבעותיו הפרושות של אורן, הוא חישב להתעלף שבעתיים כשהמצה האבודה התגלתה בתוך השקית, במקומה הראשון.

"תגיד לי, אתה קוסם?" שאל בחיוך רחב. "תיכף תשלוף לנו יונה מהכובע שאין לך".

אורן קד קידה מלאה. "נעים להכיר: אורן דוידוף. קוסם במקצועי וליצן רפואי בשעות הפנאי. כן, זריזות הידיים ואחיזת העינים היא ההתמחות שלי מגיל שמונה".

"מגיל שמונה?" הצטעק ר' בן ציון. לנגד עיניו צפה דמותו של ילד אחר בן 8, ילד כבד תנועה ומסורבל שמחביא בחופזה את המצה בתוך דוד מלא מים...

"אכן" אורן חזר למקומו. "בגיל שמונה החלטתי לסלק את האפיקומן בצורה מקצועית מאבי המנוח ולשם כך הלכתי לקוסם ידוע בתל אביב ללמוד ממנו כמה פטנטים של זריזות ידיים. לאט לאט רכשתי את רזי הקוסמות למיניהם. מה השעה, אדוני היקר?"

"מה?" התבלבל ר' בן ציון מהמפנה הבלתי צפוי, העיף מבט אל פרק ידו השמאלית וצעק בבהלה "איפה השעון שלי?"

כל המשפחה השתוללה מצחוק למראה השעון התנדנד על מזלג בין ידיו של אורן. "טייק איט איזי, קח את החיים בקלות, אדוני היושב ראש" חייך אורן. "אל תהיה כזה חמוץ. עד כמה שהבנתי, חמוץ וחמוץ זה לא עסק טוב בפסח".

"תראה, בבית שלנו יש עקרונות", ניסה ר' בן ציון להציל את שאריות כבודו "ואם לא אכפת לך, תחזיר לי את השעון בבקשה".

אורן החזיר את השעון לראש המשפחה בעוד תרגיל קוסמות מבריק וכשעמד לידו אמר בהתרגשות קלה.

"אני לא מבין, תמיד לימדו אותי שהדתיים שומרים כל מנהג והנה אני מגיע לבית שהמנהג המקובל על כל החוגים פסול כאן. דע לך אדוני היושב ראש, שבזכות מנהג האפיקומן הגעתי למה שאני היום. אני מטייל בבתי חולים ממחלקה למחלקה, מצחיק ילדים חולי סרטן ומעלה חיוך על לחייהם החוורות. בזכות תעלולי הקסמים שלי, עינים כבויות של חולים נדלקות בזיק חיים ותקוה. ובכלל, הרי מה כל היופי של עם ישראל? המנהגים הקדושים שעוברים מדור לדור. מאיזה בית אתה חושב שאני מגיע, אדוני היקר, מבית דתי כמוך? אני מגיע מבית רחוק מאד מתורה ומצוות, ורק בזכות מנהג כמו גניבת האפיקומן ומנהגים יפים נוספים, אני יושב כאן בביתך ואוכל מצה, ולא נמצא כעת במסעדה ביפו ומנגב פיתה בחומס. אם יש חוט דקיק שקושר ביני לבין יהדותי הנשכחת והרגש הדתי הפועם בלבי הוא דווקא מנהג כמו האפיקומן".

גברת גוטלין מחתה דמעה סוררת מעינה ודימתה לראות ברק חשוד גם בעיניו של בעלה. היא הכירה את סיפור הטראומה שעבר בילדותו והחליטה מן הרגע הראשון לא לקדש מלחמה בפצע הישן שותת הדם בלבו.

ר' בן ציון העיף מבט לעבר שעונו שנח עתה ליד גביע היין שלו. "הו, כבר מאוחר. סוף זמן אפיקומן בעוד שלוש דקות".

*

שנה אחר כך...

ביתה של משפחת גוטלין בפתח תקוה עמוס כרגיל אורחים לעייפה. השולחן ערוך ומפואר כפי שלא היה מפואר ומקושט מעולם. אווירת התרגשות ועליצות ממלאה את הטרקלין הגדול כאשר הכל תופסים את מקומותיהם ליד גביעי הקריסטל המבהיקים ובקבוקי היין המשובח. ריח של מצות טריות מתפשט באויר, מדגדג את הנחיריים ומשרה אוירה פסחית בכל חדרי הלב והנפש.

אחד האורחים, לבוש כיפת קטיפה שחורה גדולה, ממשש את המקטורן המחויט שלו ועינו קורצת לתולי בן העשר. "הלילה נעשה את זה" הוא לוחש לו לחישה רועמת המעלה חיוכים על פני כולם.

"אפשר לדעת מה אתה זומם, אדון אורן?" פונה ר' בן ציון בחיוך עולץ אל הקוסם, "אני מקוה שאתה לא מתכנן פה את שדידת האפיקומן. כי אני לא מרשה".

קולו גוע באמצע המשפט מול המצה הצצה בידו של אורן בלהטוט זריז המותיר את כולם פעורי פה.

"למה בעצם לא" לואט אורן, "אם בזכות האפיקומן של שנה שעברה זכיתי ללמוד אתך שנה שלמה שיעור תורה פעמיים בשבוע, תן לי סיבה טובה אחת למה לא לסחוב לך את האפיקומן גם הלילה. אתה חייב את האפיקומן ולא תסרב לי. ואולי אזכה הפעם בחברותא אתך מדי לילה. מה אתה אומר, תולי?"

תולי רצה לומר משהו, אבל שקית האפיקומן (הריקה עדיין) של אביו שמצאה פתאום את מקומה ליד גביע היין שלו, סחטה את האויר מריאותיו.

"טוב, אז אנחנו מתחילים" הכריז ר' בן ציון, "קדש! כשאבא חוזר מבית הכנסת הוא עושה קידוש. רגע אחד, מישהו ראה לאיפה נעלמה ההגדה שלי?"...

*

איפה החמץ?

העיר טשרנוביל שבאוקראינה נודעה בדברי ימי החסידות כאחת הערים המפורסמות ביותר, בגלל שושלת האדמו"רים שאיוו למשכן להם את העיר. ברבות הימים נעשה שם המקום כה מזוהה עם תנועת החסידות, עד כי נשכח עברה של העיר כמעוז מתנגדי מובהק טרם בואו של אבי השושלת, הרה"ק רבי מנחם נחום לדור שם, ולכהן בה כמגיד מישרים.

ואכן כאשר הגיע רבי נחום לטשרנוביל קמה לו התנגדות חריפה בעיר. כיון ששמעו שהיה מתלמידי הבעש"ט הקדוש ורבי דב בער ממזריטש. ידיעה זו הספיקה כדי לזרוע קוצים וברקנים על דרכו של ה"מגיד" החדש. מן הרגע הראשון נתקבל בעוינות ובחשדות כבדים, שמא ינסה לעשות נפשות ל"כת".

בראשה של עדת המתנגדים בעיר ניצב זיסקינד קוטשר, ראש הקהל של טשרנוביל, ושם זה לבדו שהטיל מורא על כל יהודי בטשרנוביל, גרם לביטחון בין המתנגדים, כי מן המאבק הזה יצא המגיד החדש כשידו על התחתונה, עד כי יאלץ לעזוב את העיר בבושת פנים.

זיסקינד קוטשר היה אדם תקיף שלא סבל כל התנגדות לדעתו שלו. גביר גדול היה, מן העשירים הגדולים ביותר בכל המחוז, ובית מגוריו היה ארמון רוזנים, טירה גבוהה עם צריחים ומגדלים ולצידה עוד ארבעה בנינים, בהם התגוררו מלבד בני משפחתו, גם צבא משרתיו ושפחותיו. בטשרנוביל הילכו גוזמאות פרועות על עשירות-קורח של זיסקינד. יושבי קרנות טענו כי עדר בן מאה סוסים עומד באורוותיו, הולכי רכיל פטטו על שבעים מזוזות בחדריו. בין כך ובין כך - זיסקינד אכן היה בעל המאה ובעל הדעה. אוי לו לאיש שעמד על דרכו. הלה טואטא מן המסלול וסולק הצידה, כאילו היה קליפה רקובה. גם מראהו של זיסקינד הטיל אימה. גבה קומה היה, משכמו ומעלה מכל בני העיר, רחב כתפיים כשור משא, זקנו שחור שזור חוטי כסף, פניו סמוקות ובריאות ועיניו מביטות נכחן במבט קשה, המחפש את קן ההתנגדות הקלוש ביותר שיקום לו - ולהצמיתו בעודו באיבו.

איפה החמץ?

דעתו של זיסקינד התקבלה ללא עוררין בכל ענין וענין שעלה על סדר יומה של טשרנוביל. איש לא העז להתנגד לדבריו, בין אם היו בעלי טעם ובין אם היו דברי הבל ושטות. לא נמצא האיש שרצה להיתקל בו פנים מול פנים.

מפגש כזה, ידעו הכל, לא יותיר אפילו שריטה קלה בשריון הקשקשים העבה של ראש הקהל העריץ, אבל המתפרץ לעומתו, יצא מן ההתנגשות הזו בריסוק איברים.

וראש הקהל הזה יצא למלחמת חורמה נגד המגיד החדש, שכלל לא שאל לדעתו וקבע משכנו בטשרנוביל מבלי לבקש את הסכמתו, וכבר בכך קירר את האמבטיה הרוחת, אליה איש לפניו לא העז לקפוץ.

יצא אפוא זיסקינד בכל כובד משקלו נגד רבי נחום וסיעת חסידיו שבאו להיות במחיצתו, הפריע להם בכל פעולותיהם, והתייצב להם כשטן עלי דרך. אם הודיעו החסידים על דרשתו של המגיד בבית המדרש, הגיע לשם בשעה הנקובה זיסקינד קוטשר, נעמד במלוא קומתו בחצר בית המדרש והכריז בקולו הרועם, "הוא מן הכת, אסור לשמוע את דרשתו". לאחר הכרזות כאלו נמצא בקושי מנין מצומצם שהואיל להיכנס פנימה ולהתענג על נופת צוף אמריו של המגיד. אם נודע ברשות הרבים כי המגיד אינו אדם פשוט אלא איש קדוש היכול להמתיק גזירה מרה בכוח ברכותיו ותפילותיו, מיד יצא זיסקינד והודיע כי המופתים אינם אלא כשפים, או מעשי אחיזת עיניים והס מלהזדקק לאיש זה.

כך רדף את המגיד הקדוש על כל צעד ושעל ומירר את חייו ללא הרף, ברצותו לגרור את הרבי למחלוקת גדולה בה והוא יצא ודאי כמנצח.

אלא שרבי נחום כלל ברזל היה נקוט בידיו: "עבור מחלוקת צריך שני צדדים, ואני איני צד כלל, בשום אופן".

משום כך הייתה נפשו כעפר למרמס כפות רגליו של ראש הקהל, היה רך כקנה מול האיש הקשה כארו, עונה תמיד מענה רך להשיב את חימתו. על חירופיו וגידופיו לא ענה, ואל הפרעותיו הקבועות לדרשותיו בהם הרעיף דברי אלוקים חיים - לא שם ליבו. הוא קיבל את עלבונו באהבה, שמע חרפתו ולא השיב, עשה מאהבה ושמח ביסורין, ומתוך כך יצא מוניטין שלו בעיר כצאת השמש בגבורתו. קמעא קמעא מצא עצמו זיסקינד כמעט לבדו בחזית המלחמה, בעוד כל חבריו וידידיו מסתפחים בזה אחר זה למחנהו של הרבי הגדול.

זיסקינד לא נבהל מן הרוח שהחלה לנשב נגדו, והבטיח כי בקרוב יקדש מלחמה חדשה על הרבי-המגיד, "וכל אנשי העיר ילחמו לצדי כתף אל כתף, עד שנגרש מפה את המגיד לצמיתות".

אדהכי והכי עברו ימי החורף, הניצנים נראו בארץ וריח של מצות נאפות מילא את טשרנוביל. אתא ובא ליל בדיקת חמץ...

*

לאחר שבדק את החמץ לאור הנר בביתו הסתגר רבי נחום בחדרו. לא ארכה השעה והוא יצא משם כשעננה קלה מקדירה את פניו. "חיים לייב" פנה אל משמשו, "מבקש אני לשלוח אותך לשליחות מצוה".

המשמש מוטל היה על הספסל אותה שעה, נופש מעט לאחר יום שכולו עבודות מירוק ושפשוף הבית לקראת בדיקת החמץ, ועוד מעט יכנס אל המטבח ויפשיל שרווליו במלאכת הבישול של מאכלי החג. אולם מיד זינק כגור אריות לקראת הרבי כשכולו דרוך למוצא פיו.

"לאן ללכת?"

"לביתו של זיסקינד" אמר הרבי בלא התרגשות, משל ידיד ותיק הוא זיסקינד.

חיים לייב התחיל לכעכע בגרונו, "הרבי בודאי יודע שזיסקינד..."

"אני יודע" קטע אותו הרבי בטרם יצלח דבר רכיל את חמשת מוצאות פיו של משמשו, "לך ואמור לו לזיסקינד כי למרות שבדק היטב את ביתו בבדיקת חמץ, עדיין נמצא חמץ גמור ברשותו!".

חיים לייב עמד נדהם, "חוששני שלא אצא חי מביתו של הגביר. כביר כוח הוא וידו הקשה תהלום בי עוד בטרם אצליח לומר את דברי. אולי אמסור את דברי הרבי למשרתיו ואברח משם?"

רבי נחום הניח את ידו בחביבות על שכמו של המשמש, "לא! רצוני שתאמר זאת לראש הקהל בכבודו ובעצמו. לך לשלום, אל תירא ואל תחת, שלוחי מצוה אינם ניזוקים".

*

שיניו של חיים לייב נקשו במורא כל הדרך לביתו של ראש הקהל. "טורף אני את נפשי בכפי" הרזהר במר נפש, "הרי שונא מוחרם הוא זיסקינד לכבוד קדושת הרבי מימים ימימה. כשישמע כי הרבי טוען שחמץ נותר בביתו, יהיה בטוח כי בעלילה הוא בא עליו, כדי לנקום בו על כל הרדיפות. איני מקנא בעצמי..."

אילו יכול, היה נושא רגליים ונמלט מן העיר, אלא שפקודת הקודש של הרבי הייתה חזקה יותר מאגרוף הנפילים של זיסקינד. שזה אינו מכלהו אלא לחיי העולם הזה, אך קללת תלמיד חכם רודפת גם בעולם הבא.

בברכיים כושלות צעד עד לחצר טירתו של זיסקינד. חמישה בנינים גבוהים עמדו בחצר, באיזה מהם מתגורר הגביר?

נשא עיניו כה וכה, והנה אינה ה' לידו את התשובה לבקשתו. ראש הקהל ניגש באותו רגע אל החלון לשאוף אויר. ראה חיים לייב את פניו וכיון את צעדיו אל פתח הבנין.

דלת ברזל איתנה קידמה את פניו ומאחוריה עמד שומר. "מה תבקש?" שאל הלה בחשד.

איפה החמץ?

הסביר לו חיים לייב כי דבר שליחות סודית יש לו אל אדונו, שליחות שאינו יכול למסור על ידי שליח. בכוונה תחילה נמנע מלנקוב בשם בעל הסוד, שבוודאי לא היה אהוד בבית ראש הקהל.

לאחר בירורים נוספים הורשה חיים לייב לעלות אל הקומה השנייה. שם עצרוהו שוב משרתים לרוב כשעליו לספר באזני כל אחד מהם מה הוא מבקש כאן.

"שבעה מדורי גיהנום" עבר המשמש, עד שהורשה להיכנס סוף-סוף אל חדרו הפרטי של בעל הבית.

זיסקינד ישב ליד שולחנו, עיניו שייטו בין שיטיה של הגדה של פסח. "מנוחת דעת כזאת, הלואי עלי", לא נמלט הרהורן חטוף מליבו של המשמש שלנגד עיניו עמד ליל שימורים במטבח בחברתם של תפודים ובצלים, בשר ודגים.

זיסקינד נשא את עיניו ובחן את אורחו, "מי אתה?"

"חיים לייב, משמשו של הרבי, רבי מנחם נחום."

פניו של זיסקינד נעשו כעוסות, "מה הביא אותך לביתי?"

"הרבי שלח אותי אליך בשליחות דחופה" אמר המשמש כשליבו עומד לפקוע מרוב פחד, "דע לך כי למרות בדיקות החמץ יש בביתך חמץ בעין, ועליך לחפש אחריו ולבערו".

הדם הציף את מוחו של זיסקינד. "מה??!" קרא בחימה שפוכה. הוא קם ממקומו ואגרופיו קמוצים, "הרבי שלך מבקש לצחוק ממני! חמץ בביתי? האם ידוע לך כמה משרתים מנקים את כל הבית מזה שבוע ימים? אפילו גרגר אבק לא נותר פה, ואתה בא אלי עם דיבורי הבל של חמץ בעין?!"

את המילים האחרונות לא שמע חיים לייב. הוא נס על נפשו מיראתו כי ראש הקהל יתחיל להשתולל כשור זועם למראה מטלית אדומה. חצה בריצה מבוהלת את המסדרונות והאכסדרות. דילג כצבי במורד המדרגות ויצא מן הבית כרוח סערה.

מן החלון שבחדרו עקבו אחריו עיניו של זיסקינד, "עז פנים חסר בושה, חמץ ברשותי!... מהתלה טפלה", מלמלו שפתיו, "ושמא צדק הרבי בכל זאת? אה, הבלים, זה לא יתכן!"

*

"אמרת לראש הקהל שיש לו חמץ בביתו?" הקבילו הרבי כששב המשמש, נשימתו בהולה ופניו מיוזעות.

"אמרתני."

"ומה ענה."

מסר המשמש את תשובתו הקוצפת של הגביר, מילה במילה.

"ניחא" הסתפק הרבי בכך וננעל בחדרו.

לאחר מחצית השעה, יצא שוב החוצה והפריע את חיים לייב מקילוף התפודים, "לא יצאתי ידי חובה. לך ואמור לזיסקינד, כי החמץ נמצא בבניין האחרון מצד שמאל, ליד באר המים. יצוה על משרתיו לחפש שם בחפש מחופש, ולא יכשל בחמץ בפסח".

חיים לייב רעד כיולדה, "בקושי נמלטתי בעור שיני, אם ארגיזנו בשנית עלול הוא לחסל אותי בו במקום".

הרבי אמר בנועם, "אינך צריך להתיירא כלל. לך בשליחותי ומסור את דברי כהווייתם". כל הדרך לביתו של הגביר עמדו חזיונות זוועה מול עיניו של חיים לייב. כעת ירתח ראש הקהל כיורה מבעבעת והידיים יעשו את שלהן...

שוב הקיש בדלת בפחד. השומר גידף אותו בקולי קולות. "קשה יום! זה עתה נמלטת מכאן כשפן, ומדוע אתה חוזר להרגיז את אדוננו".

בשפתיים קפוצות לחש לו כי עליו לסור אל אדונו ללא דיחוי, יען כי שליחות חשובה לו אליו...

למרבה הפלא, התרכך לב השומרים והמשרתים כולם, ולמרות שעיניהם ירו זיקים, ניאותרו להכניסו שוב אל זיסקינד.

ראש הקהל ישב ולגם ספל חמין של ערבית. אש ניצתה בעיניו כשראה את חיים לייב. "ומה עכשיו?" התיוז בלעג, "מבין אני, אינך צריך לומר, רבך שלח לפייסני על מעשה הקונדס שחמד לו בליל בדיקת חמץ".

"לא ולא" תיקן אותו המשמש, "אדרבה, הרבי מוסר כי החמץ בעינו עומד, בבית הקיצוני השמאלי מבין חמשת בתיך, ליד באר המים".

כבראשונה, הגיב העשיר בחמה שפוכה ופיו שפע אלות על ראשו של המשמש המצומק, שנראה לידו כגרוגרת דרבי צדוק מול עוג מלך הבשן. "שמע! החלטת להעמיד את הסבלנות שלי במבחן? מרה תהיה אחריתך".

חיים לייב נס ויצא החוצה כשהוא מותיר את בעל הבית משתולל. אלא שבתוך אותה רוגזה הסתננה גם מחשבה אחת, "ושמא יש דברים בגו, אולי נשכחה כיכר לחם באיזה מקום ואיש לא ראה".

ומיד פטר את הספק במועל יד, "לא יעלה על הדעת! חמץ בבית? עם גודי משרתי?!"

*

"קיימת את השליחות?" קידמו המגיד בשובו ופניו אדומות ממאמץ.

"אכן".

"ומה ענה האיש?"

חיים לייב שב על תשובתו המשתלחת של זיסקינד כלשונה. הרבי נראה מהורהר ונכנס שוב אל חדרו.

לא חלפה אלא מחצית שעה נוספת, והרבי מחפש את משמשו בין הסירים והמחבתות, "חיים לייב, חושה מהרה אל זיסקינד, עליך להצילו מאיסור חמץ בפסח. רוץ לביתו ואמור לו, כי החמץ נמצא בחדר פלוני שבאגף השמאלי ליד באר המים".

כל בשרו של חיים לייב נעשה חידודין חידודין. ליבו נעשה גס במקצת בביתו של הנגיד, לאחר שנשבר מחסום הפחד הראשוני, ברם, זיסקינד עצמו כעס בפעם השנייה יותר מן הראשונה. מי יודע אם הפעם לא יכנו נפש?!...

השומר מצדו לא הסכים להרשותו לעלות אל הקומה השנייה, וניאות בקושי רב למסור במו פיו את דברי הרבי.

ברוך שעשה לו נס לחיים לייב במקום הזה. זיסקינד שהופרע משיחה נעימה פרץ בשאגות נוראות, וכמעט כילה את כעסו במשרתו, "וכי מה היה לו למגיד, כלום החליט לחמוד לו לצון שלוש פעמים?!"

השומר ברח משם כל עוד רוחו בקרבו, אך עוד הספיק לשמוע את בעליו מתעשת ושואל את עצמו, "אולי מצוה אני לחפש בחדר. כתובת מפורטת מסר לי הרבי".

ותוך כדי דיבור שב והפטיר, "לא יקום ולא יהיה, המגיד מן הכת לא יכתוב לי מה לעשות בבית!".

השומר לא ידע מה פשר הדברים שדיבר הגביר עם עצמו. מכל מקום, לא נמנע מלמסור אותם למשמשו של הרבי שנראה להוט ביותר לשמוע כל מילה.

*

דעתו של הרבי נחה לאחר ששמע את תוכן הדברים. בפעם הרביעית שב והסתגר בחדרו. זמן קצר אחרי כן, כשהשעה כבר הייתה לאחר חצות הלילה הזעיק את חיים לייב באמצע טיגון גלדי השומן. פניו הפיקו אור עליון, "לך לאלתר אל זיסקינד ואמור לו כי לא יתעצל וישלוף את החמץ ממגירת השולחן התחתונה שבאותו חדר, בקצה השמאלי המדובר".

ובפעם הרביעית באותו לילה, עשה חיים לייב את הדרך מבית הרבי אל פלטינו הגדול של זיסקינד קוטשר, הפעם אפילו לא ניסה להכנס פנימה ומסר לשומר העיף את הדברים שנאמרו ברוח הקודש.

ערפילי השינה נסו ממוחו המיוגע של השומר. "זה לא יאומן!" קרא בתדהמה, "הרבי שלך יושב בבית בקצה השני של העיר ורואה מה קורה בביתו של הגביר, בחדרי חדריו".

בנשימה אחת אץ רץ אל חדר השינה של זיסקינד והלם על הדלת בעוז. לאחר דקות מספר יצא זיסקינד החוצה, עטוף בגלימת שינה. "אני מקווה שיש לך סיבה מוצדקת למעשה החמור שעשית" לחש כשהוא רועד מזעם.

השומר לא שעה לחרונו ומסר לו את דברי הרבי.

"קץ כל בשר" השתלח זיסקינד בחרון אף, "אין לו לרבי מה לעשות אלא להתל בי ארבע פעמים בלילה אחד. אני אפרסמנו בכל העיר".

השומר נסוג בזהירות אחורנית, מתרחק ארבע אמות מידי הקשות של אדונו. הוא חיכה למחשבת הניחומים, וזו לא איחרה להגיע.

“בעצם, לך והבא לי את נר השעוה” התרכך זיסקינד במפתיע, “אם אין עלי אלא לפתוח את המגירה התחתונה, מדוע שלא אעשה זאת”.

כשעזב חיים לייב את חצירו של הנגיד, כבר ידע כי זיסקינד אכן פישפש ומצא את כיכר הלחם שנתעלמה מן העין מפני איזו סיבה.

*

לאחר שריפת החמץ הגיע זיסקינד אל ביתו של הרבי. הציפוי התקיף כמו נסדק. הוא עמד בדחילו ליד חדרו של רבי מנחם נחום וחיכה שחיים לייב ירשה לו להכנס פנימה.

עמד בפיק ברכיים בחדרו של הרבי וביקש בלב נשבר סליחה ומחילה על שכה הירבה להציק לו ולמרר את חייו. הרבי הקדוש נעתר לו בלב חפץ והרגיע את רוחו הסוערת של ראש הקהל.

“ברם, חידה היא בעיני מדוע היה צריך הרבי לשלוח את משמשו ארבע פעמים?” הרהיב עוז בנפשו, “אם הרבי מיטיב לראות באספקלריה המאירה, יכול היה לומר כבר בפעם הראשונה, חמץ בביתך, בבניין פלוני, בחדר אלמוני במגירה התחתונה”

ובעל “מאור עיניים” נתן בו את עיניו המאירות והסביר:

אמנם כן, אנשי שלומי, הקשורים עמי בכל חלקי נפש רוח ונשמה, אין שום מחיצה קלה חוצצת ביני ובינם, ויודע אני מה נעשה בביתם, בחשיכה ובאורה, מה מונח בכל חדר ומה עשה כל אחד מהם.

אולם אתה הרי אינך מקושר עמי... לאחר בדיקת חמץ סרקתי במחשבותיי את העיר הנמצאת תחת פיקוחי, וראיתי בעליל כי בביתך מצוי חמץ. לא יכולתי לראות יותר מכך. שלחתי את חיים לייב, ואתה התנגדת לדבריו, אך היה לך רגע של הכנעה, בו חשבת שאולי אני צודק. באותו רגע התקשרת עמי בקשר נוסף, ואז ראיתי באיזה בנין מצוי הכיכר. בפעם השלישית כבר ראיתי את החדר וברביעית, כששוב התלבטת אם אינני צודק, מסרת לי את חלקי נר"ן (נפש רוח נשמה) שלך, מבלי מודע, וראיתי בחוש את הכיכר מונחת בתוך המגירה התחתונה”.

ראש הקהל נמס כולו מיראת הכבוד. “ובמורא גדול זו גילוי שכינה” הקדים אצלו בכמה שעות. מאותו יום והלאה נתהפך לאיש אחר, והיה מגדולי חסידיו ומעריציו של הרבי הקדוש, רבי מנחם נחום מטשרנוביל.